

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

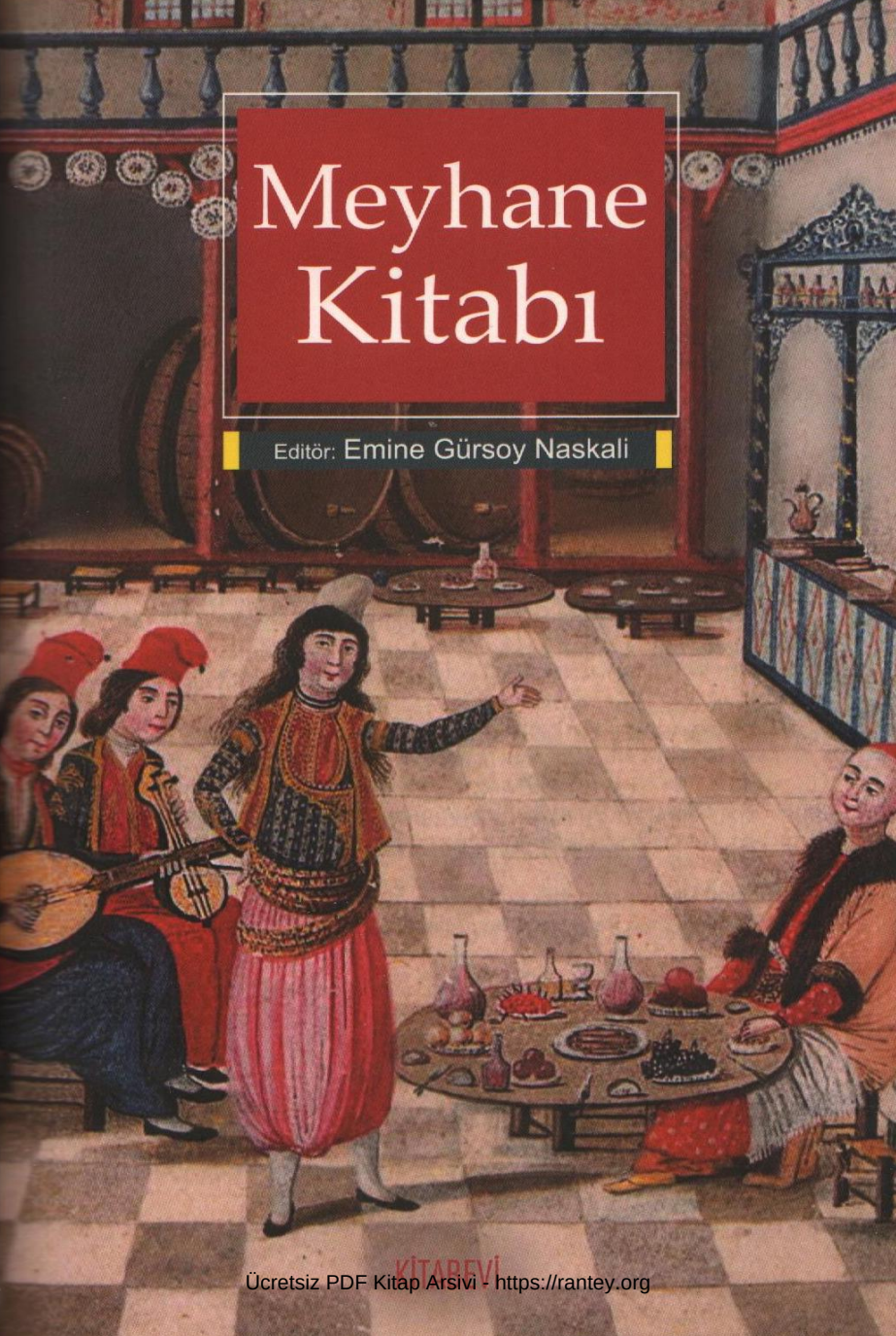
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Meyhane Kitabı

Editör: Emine Gürsoy Naskali

Meyhane Kitabı

Editör

Emine Gürsoy Naskali

Kapak Tasarım

Onur Sönmez

Dizgi/İç Düzen

Hülya Aşkın

Baskı - Cilt

Hünkar Organizasyon Ltd. Şti.

Balabanağa Mah. Büyük Reşitpaşa Cad.

Doğruman İş Merkezi

No: 6 Büro: 5/6 Fatih / İST.

Tel: 0212 520 72 69

Sertifika No: 17815

1. Baskı 100 Adet

İstanbul, 2019

ISBN 978-605-7819-20-8

T.C.

Kültür ve Turizm Bakanlığı

Sertifika No: 16450

Online Satış

www.kitabeviyayinlari.com

Meyhane Kitabı

Editör
EMİNE GÜRSOY NASKALI

*

KİTABEVİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ • 1

TARİHTE MEYHANE

İstanbul Meyhaneleri

Özgü Çilli Kutan • 5

Koltuk: Osmanlı İstanbul’unda Han Meyhaneleri

Ahmet Yaşar • 39

**Meyhaneden Meyhaneye: Keçecizâde İzzet Molla’nın
Bir Gazelinden Hareketle 19. Yüzyılda İstanbul Meyhaneleri**

Ozan Yılmaz • 49

EDEBİYATTA MEYHANE

Klasik Türk Şiirinde Meyhane Metaforu

Nagehan Uçan Eke • 67

Sultan Şairlerin Meyhaneye Bakışı

Yusuf Can Tıraş • 87

Divan Şiirinde

Meyhane Mefhumu ve Meyhane ile İlgili Unsurlar

Sedat Kardaş • 135

**Yenileşme Dönemi Türk Şiirinde
Bir Mekân Olarak Meyhane**
Abdullah Acehan • 157

Adanalı Ziyâ'nın Hayatında ve Şiirlerinde Meyhane
Mehmet Sarı • 203

Meyhaneden Dergâha “Bu Âdem'in Sergüzeşti”
Neslihan Koç Keskin - Derya Bahadır Birlik • 261

**Ankara'nın Önemli Bir Edebiyat Mahfili:
Üç Nal Meyhanesi**
Necati Tonga • 307

MEYHANELER

**Şiirden Musikiye, Musikiden Sinemaya
“Agora Meyhanesi”**
Kazım Çandır • 323

GÖLGE OYUNUNDA MEYHANE

Karagöz Meyhanede Oyunu
Bünyamin Tan • 353

Meyhane İsimli Gölge Oyunu
Sevtap Yazar • 369

İÇKİLER VE MEZELER

Meyhanenin Beyaz Gülü ‘Arak’
Erdem Sarıkaya • 385

Kıbrıs Meyhaneleri ve Mezeleri
Ayşe Dalyan • 459

ALTKÜLTÜRDE MEYHANE

Kabadaylık Altkültüründe Meyhanenin Yeri

Mehmet Berk Yaltırık • 493

Meyhane Argosu

Esra Keskinılıç • 511

TÜRK SİNEMASINDA MEYHANE

Meyhane Kültürünün Türk Sineması'na Yansıması

Sedat Cerci • 533

KADIN VE MEYHANE

Kadın ve Meyhane:

“Gün” İçin Yeni Bir Kültürel Mekân Olarak Meyhaneler

Nükte Sevim Derdiçok • 543

MEYHANE VERGİSİ

17. Yüzyılda İstanbul Meyhanelerinden Alınan

Avârız Vergisi

Mustafa Nuri Türkmen • 563

Giriş

Meyhane Kitabı; İstanbul meyhanelerinin tarihini, meyhanelerden alınan avârız vergisini, klasik şiire yansıyan meyhane metaforunu, sultan şairlerin meyhaneye bakışını, modern dönem şiirinde meyhaneyi, meyhanelerde kurulan edebiyat mahfillerini, Agora meyhanesini, meyhanede içilen ve yenilen yiyecekleri, kabadayılık alt kültüründe meyhanenin yerini ve meyhane argosunu, Türk sinemasında ve gölge oyunlarında meyhaneyi ele almaktadır.

Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali

Tarihte Meyhane

İstanbul Meyhaneleri*

Özgü Çilli Kutan**

Meyhanelerin İstanbul'daki varlığı eskiye dayanır. Bizans döneminde şehirde çok sayıda meyhane mevcuttu. Meyhaneler “Me-se”¹ denilen şehrin ana arterinden, arka sokaklara kadar her yerde bulunuyordu. Bizans meyhanelerinde şarapla beraber aperatif yiyecekler satılıyor; müşteriler şans oyunları, danslar, şarkılar ve çeşitli oyunlarla vakit geçiriyor ayrıca buralarda fuhuş da yapılıyordu.²

İstanbul'un Osmanlı egemenliğine geçmesinden sonra da meyhanecilik devam etmiştir.³ Osmanlı meyhanelerinin, Bizans meyhanelerinin ne kadar benzeri olduğunu tespit etmek her ne kadar çok mümkün değilse de İstanbul'un fethinden sonraki ilk dönem

---

* Bu makale, hazırlanmakta olan “Tanzimat'tan 2. Meşrutiyet'e İstanbul'da Sosyal ve Kültürel Ortam” başlıklı doktora tezimin bir alt başlığının genişletilmiş halidir.

** Özgü Çilli Kutan, Ankara Üniversitesi, Tarih Bölümü, doktora öğrencisi, Ankara

¹ Bugünkü Divanyolu semtidir.

² Marcus Rautman, *Daily Life in the Byzantine Empire*, Westport, Greenwood Press, Westport, Connecticut-London, 2006, s. 104-105.

³ Fetih'ten sonra hazırlanan 1455 tarihli *Mevkufat Defteri* ne göre şehrin değişik semtlerine yayılmış şaraphaneler, meyhaneler bulunmaktadır. Bkz. Halil İnalcık, *The Survey of Istanbul 1455*, s. *The Text, English Translation, Analysis of the Text, Documents*, (ed. Emre Yalçın), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

meyhane sahiplerinin Bizans'tan kaldığı düşünülerek meyhane geleneğinin aynen devralındığı söylenebilir.⁴ İçki, Müslümanlıkta haram olmasına rağmen Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gayrimüslimlerin içki içmesi serbestti ve meyhaneler bazı dönemlerdeki gayrimüslimleri de kapsayan içki yasakları dışında İmparatorluğun sonuna kadar yaygın varlıklarını sürdürdüler. Meyhanelerin müşterilerini sadece gayrimüslimler oluşturmuyordu, Müslümanlar da meyhanelere bazen alenen bazen de "gizli kapılardan" girerek içki içmekte ve eğlenmekteydiler.⁵

Müşteri sıkıntısı çekmeyen meyhanelerin sayısı 16. yüzyılda dahi oldukça fazlaydı. Bu yüzyılda İstanbul'a gelen yabancı seyyahlar şehirdeki meyhane bolluğundan kitaplarında sıklıkla bahsederler. Fransız doğa bilimci Petrus Gyllius 1544-47, seyyah Hans Dernschwam 1553-55 ve Avusturya Elçiliği rahibi Stephan Gerlach 1573-78 yılları arasındaki İstanbul ikametleri boyunca şehirde pek çok meyhane olduğunu gözlemlemişlerdi.⁶

Bazı seyyahların kitaplarında İstanbul'daki meyhanelerin toplam sayısı hakkında da kayıtlara rastlanır. 1574-1595 yılları arasında Sultan III. Mehmed'in hassa hekimlerinden olan Domenico Hierosolimitano, İstanbul'da meyhanelerde Hristiyan ve Ya-

⁴ Fatih Kanunnamesinde meyhaneler ile ilgili şöyle bir hüküm yer almaktadır; "...Müsellem kâfirler kendü mahallelerinde bir meyhaneden gayri yerde suci satmayalar...", bkz. Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Dönemi Kanunnameleri* 1. Kitap, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 490.

⁵ John Reid, *Turkey and the Turks: Being the Present State of the Ottoman Empire*, Robert Tyas, London, 1840, s. 195.

⁶ Petrus Gyllius, *The Antiquities of Constantinople with the Description of its Situation, the Conveniencies of its Port, its Publick Buildings, the Statuary, Sculpture, Architecture and other Curiosities of that City, with Cuts explaing the Chief of them*, (çev. John Ball), London, 1729, s. 273; Hans Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, (çev. Yaşar Önen), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 58; Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, (çev. Türkis Nöyret), KİTAP Yayınevi, İstanbul, 2007, 2. Cilt, s. 731.

hudilere alenen Türklere ise gizlice şarap satıldığını ve bu meyhanelerin sayısının 1500 civarında olduğunu belirtir.⁷ Hierosolimitano'nun gözlemlerinin benzerini 40 yıl sonra 1635 yılında Fransız Tarihçi Michel Baudier de yapar; meyhanelerde Türklere gizlice içki verildiğini söyler ve şehirdeki meyhanelerin sayısını 1500 olarak verir.⁸ Aynı dönemlerde Evliya Çelebi'ye göre "günahkârlar yuvası" meyhanelerin sayısı 1060'dır.⁹ Bazı yazarlar ise bu rakamların çok üstünde sayılardan bahsederler; Polonyalı Simeon'a göre 1608'de İstanbul'daki meyhane sayısı 30.000,¹⁰ 1784'te Elias Habesci'ye göre 12000'dir.¹¹ Seyyahlar bu rakamları nasıl tespit ettiklerini genellikle belirtmemişlerdir.¹² Doğrulukları tartışmalı ve bazılarının abartılı olduğu açık olmakla beraber verilen bu toplam sayılar yüzyıllar boyunca İstanbul'da meyhanelerin yaygın varlığına işaret eder.

19. yüzyıla gelindiğinde ise; 1824 tarihli bir Hatt-ı Hümayun'a göre İstanbul'da sur içinde ve dışındaki meyhane sayısı 500 civarındadır.¹³ 1830 tarihli Baş Muhasebe Zecriye Kalemi defterine göre

⁷ Domenico Hierosolimitano, *Bir Yahudi Doktorun Harem, Saray ve İstanbul Hatıraları*, (çev. Esmâ Selçuk Demir), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2017, s. 59.

⁸ Michel Baudier, *The History of the Imperiall Estate of the Grand Seigneurs*, London, 1635, s. 12.

⁹ Evliya Çelebi'ye göre Hasköy'de 100, Galata'da 200 ve Ortaköy'de 200 kadar dükkânın çoğunluğu meyhanedir. Bkz. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul* (hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 375, 393, 413.

¹⁰ Polonyalı Simeon, *Polonyalı Bir Seyyahın Gözünden 16. Asır Türkiye'si*, (çev. Hrand D. Andreasyan), Köprü Kitapları, İstanbul, 2016, s. 27.

¹¹ Elias Habesci, *The Present State of the Ottoman Empire*, R. Baldwin, London, 1784, s. 414.

¹² Sadece Habesci verdiği sayının kaynağını açıklar. Yazar, sayıyı tespit etmenin çok kolay olduğunu çünkü meyhane sahiplerinin hükümete işletmelerini açık tutabilmek için günlük bir duka ödediklerini ve bu verginin sabit olup değişiklik göstermediğini söyler. Bkz. Habesci, *The Present*, s. 414.

¹³ BOA HAT 488/23958 (1240/1824) - <https://rantey.org>

ise İstanbul'daki toplam meyhane sayısı 589'dur.¹⁴ 1830'ların sonunda seyyah John Reid'in verdiği toplam meyhane sayısı da 500'dür.¹⁵ Bir sonraki yüzyılda 1920'de İstanbul'u ziyaret eden Amerikalı bilim adamlarından oluşan bir heyetin hazırladığı rapora göre ise şehirdeki meyhane-birahanelerin toplam sayısı 471'di.¹⁶ Bu kayıtlardan İstanbul'daki meyhane sayısının Osmanlı'nın son dönemlerinde resmi olarak 500'lü rakamlar civarında seyrettiğini görürüz. Ancak bunların dışında kayıtlara girmeyen kaçak meyhaneler de vardır dolayısıyla rakam muhtemelen daha da yüksektir. Ayrıca meyhanelerin İstanbul'daki toplam sayıları dönem dönem uygulanan içki yasakları nedeniyle yaşanan kapatmalarla dalgalı bir seyir izlemekteydi dolayısıyla belli bir rakamdan tam olarak bahsetmek mümkün değildir. İçki konusunda baskının yaşanmadığı dönemlerde şehirde meyhanelerin yüzler hatta binlerle ifade edilen sayılara ulaştığı söylenebilir.

Osmanlı belgelerinde şarap genel olarak “hamr” veya “suci”, rakı ise “arak” isimleriyle geçmektedir. Meyhaneler ise humhane,¹⁷ şerbethane, işrethane, şaraphane meygede, gibi isimlerle de adlandırılırlar.¹⁸ İstanbul'un pek çok semtine dağılmış şekilde bulunan meyhanelerin konumları ise yüzyıllar boyunca fazlaca bir değişiklik göstermemiştir. Bu konuda yazarlar genellikle aynı yerlerden bahsederler. Meyhanelerin çoğunlukla denize kıyısı olan yerlerde

¹⁴ BOA D.BŞM.ZCR.20472, (1246/1830). Ayrıntılı bilgi için Bkz. Işıl Çokuğraş, *Bekâr Odaları ve Meyhaneler Osmanlı İstanbul'unda Marjinalite ve Mekân (1789-1839)*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2016.

¹⁵ Reid, *Turkey*, s. 201.

¹⁶ *İstanbul 1920*, (ed. Clarence Richard Johnson), (çev. Sönmez Taner), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s. 226-227.

¹⁷ Küpün Farsçası “hum” dur. Şaraplar kebir fiçılara konduğu gibi büyük küplerde saklandığından meyhanelere “humhane” denilmekteydi. Bkz. Mehmet Tevfik, *İstanbul'da Bir Sene*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 163.

¹⁸ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri*, (2 Cilt), (haz. Kâzım Arısan-Duygu Arısan Günay), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 306; Mehmet Tevfik, *İstanbul'da*, s. 158; *Cabi Tarihi*, 1. Cilt, s. 22; Evliya Çelebi, *Günümüz İstanbul*, 661 s. - <https://rantey.org>

yoğunlaştığı görülür.¹⁹ Polonyalı Simeon ve Gerlach İstanbul'daki meyhanelerin deniz kenarlarında konumlandığını söylerler.²⁰ 17. yüzyılda Evliya Çelebi, Samatyakapısı, Kumkapı, Yeni Balıkpazarı, Unkapanı, Cibalikapısı, Ayakapısı, Fenerkapısı, Balatkapısı, Hasköy ve Galata'da ağırlıklı olmak üzere boğazın her iki yakasında; Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere, Anadolu tarafında Kuzguncuk, Çengelköy, Üsküdar ve Kadıköy'de, meyhanelerin varlığından söz eder.²¹ Evliya Çelebi'nin çağdaşı olan Eremya Çelebi ise Samatya, Kumkapı ve Galata'nın iç bölgelerinin meyhane ile dolu olduğunu bildirmiştir.²² *Çaylak* mizah gazetesini çıkardığı için kendisine Çaylak Tefvik denilen ve meyhaneler konusunda yayımladığı kitapçığıyla bu konuda bir öncü olan Mehmet Tefvik (1843-1893) ise Galata, Beyoğlu, Hasköy, Kadıköy, Üsküdar, Kuzguncuk ve Boğaziçi'nin pek çok mahallesinde meyhanelerin bulunduğunu belirtir.²³ 19. yüzyılda bir farklılık olarak artık iyice gelişmiş durumda bulunan Beyoğlu'nun da listeye girdiği görülür.

Şehrin farklı noktalarına yayılmış meyhanelerin varlığına rağmen Galata meyhaneleri hepsinden farklıydı ve burası eğlencenin başkentiydi. 17. yüzyılın başlarında İstanbul'da bulunan Polonyalı Simeon, Galata'nın "her türlü zevk ve safa yeri" olduğunu söyler; aynı yüzyılın sonlarında İstanbul'a gelen Fransız gezgin Tournefort

¹⁹ Eremya Çelebi Kömürcüyan, *İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul*, (tercüme ve tahşiyeye eden: Hrand D. Andreasyan), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1952, s. 39; Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle*, 2. Cilt, s. 660-661; Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 178; Mehmet Tefvik, *İstanbul'da*, s. 156-157; Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet*, 1. Cilt, s. 306.

²⁰ Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, 2. Cilt, s. 731; Polonyalı Simeon, *Polonyalı Bir Seyyahın*, s. 26.

²¹ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle*, 2. Cilt, s. 660.

²² Kömürcüyan, *İstanbul Tarihi*, s. 39.

²³ Mehmet Tefvik, *İstanbul'da*, s. 157. Arşivi - <https://rantey.org>

ise sayısız meyhanenin bulunduğu Galata'yı Türkiye'nin göbeğinde bir Hristiyan kentine benzetir.²⁴ Galata, yüzyıllar boyunca meyhanelerin en yoğun bulunduğu yer olmuş ve buralardaki eğlenceler diğer semtlere göre her zaman daha "marjinal" kalmıştı. Bunda Galata'daki Cenevizli, Rum, Ermeni, Levanten vs. ağırlıklı kozmopolit nüfus yoğunluğunun ve semtteki liman dolayısıyla gelip giden yolların ve gemicilerin yoğun bir müşteri potansiyeli oluşturmasının sağladığı nispeten rahat ortamın etkisi büyüktür.

Ancak Galata meyhanelerine müşteri çeken en önemli etken "köçek" denilen kadın kılığına girerek dans eden genç erkeklerin ve yine genç yaşta meyhane garsonlarının varlığıydı. Meyhaneler özellikle tatil günlerinde sabahdan akşama bütün vakitlerini burada geçiren, köçeklerin ve diğer meyhane çalışanlarının hayranı-kimi zaman aşığı- pek çok erkek tarafından ziyaret ediliyordu. Divan Edebiyatı bu tutkunluğu gösteren pek çok eserle doludur ve meyhane çalışanlarıyla yaşanan aşklar, onlar yüzünden çıkan kavgalar, kıskançlıklar vs. son derece normal görülür. Osmanlı toplumunun kadınla erkeği sosyal hayatta bir araya getirmeyen geleneksel yapısı, kadın yerine onun taklidi erkekler vasıtasıyla bu şekilde kırılmış ve kadınların içkili mekânlarda boy göstermeye başladığı 19. yüzyıla kadar bu "erkek erkeği" eğlence devam etmiştir.

Evliya Çelebi de "Galata demek meyhane demektir ki Allah korusun sanki Malta ve Alakorna kâfiristanıdır" diyerek şehrin her tarafında meyhaneler olmasına karşın Galata'dakileri diğerlerinden ayırır. "Yolunu şaşırmış" lafının Galata meyhaneleri için olduğunu, buralarda hanende, sazende, çalgıcı ve oyuncuların toplanıp gece gündüz zevk ü sefa ile eğlendiklerini belirtir ve buranın ahalisinin "meyhane tazelerinin düşkünleri" olduğunu söyler.²⁵ 16. yüzyıl şairlerinden Latifî' ye göre de "insanı dinden imandan çıkaran işrethane-i dünya olan beldenin halk arasında ismi Galata'dır. Her köşesi

²⁴ Polonyalı Simeon, *Polonyalı Bir Seyyahın*, s. 26; Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi*, (çev. Teoman Tunçdoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013, 2. Cilt, s. 38.

²⁵ Evliya Çelebi, *Üçüncü Defa İstanbul'u Görmek İçin*, 2. Cilt, <https://660666.org>

güzel yüzlü Frenklerle dolu olan bu belde ahalisinin ellerinden içki düşmez, genellikle sarhoş dolaşırlar. Dertlerini unutup gün geçirmek ve avunmak için buraya gelen Müslümanların yakaları yırtılıp sarıkları perişan olur, sazendeler ve hanendeler burayı makam edinmişlerdir ve insanın buraya düştükten sonra kendisini kurtarması artık zordur”.²⁶

Galata'daki meyhanelerin çoğu ruhsatlı yani lonca sistemine bağlı “gedikli” meyhanelerdi. Gedik, babadan oğula kalabildiği gibi sahibi tarafından, loncası aracılığıyla bir başkasına satılabiliyordu. Bu meyhanelerin toplamı belli bir sayıyı aşamıyordu. Ayrıca gedikli meyhanelerin ilk açıldığı yer de değişmiyor, meyhane sahibi gediğini başka bir mekâna taşıyamıyordu. Farklı bir yerde meyhane açmak isterse tekrardan başvuru yapması gerekiyordu ve ancak istediği yer uygunsa kendisine ruhsat veriliyordu. Bunda amaç herkesin her istediği yere meyhane açmasını önlemektir. Öncelikle yeni açılacak meyhanenin Müslümanların ağırlıklı olarak yaşadıkları bir yerde olmaması; kutsal mekânlara ve civardaki diğer meyhanelere ise belli bir uzaklıkta bulunması gerekiyordu.²⁷

Ancak meyhane açmak isteyen herkesin her zaman bu “ağır” kurallara uydukları da söylenemezdi. Gedik sistemi dışında hizmet veren ve “koltuk” denilen meyhaneler de İstanbul'da oldukça fazla görülüyordu. Evliya Çelebi kendi zamanında İstanbul'da 800 kişinin çalıştığı 300 koltuk meyhanesinden bahseder. Evliya Çelebi'nin toplam meyhane sayısı için verdiği 1060 rakamı düşünülecek olursa koltuk meyhanelerinin sayısının bu toplam içinde önemli bir yekûn tuttuğu görülür.²⁸ Koltuk meyhanelerinin nasıl bir işletme türü olduğu konusunda mevcut yayınlarda bir kafa karışıklığı vardır. Reşat Ekrem Koçu'nun “koltuk meyhanelerinin ruhsatsız ve kaçak olduğu; manav, bakkal vb. dükkânların geceleri

²⁶ Latifi, *Evsaf-ı İstanbul*, (haz. Nermin Suner Pekin), İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1997, s. 57-59.

²⁷ BOA C..BLD.81/4001, (1262/1846)

²⁸ Evliya Çelebi, *Günâhın ve Fıkâhın İhtisarı*, 660-661, <http://rantey.org>

meyhaneye dönüşerek gizlice hizmet verdiği” şeklindeki açıklaması genellikle kabul görmüştür.²⁹ Ancak Evliya Çelebi’nin koltuk meyhanelerini bir meyhane alt grubu olarak belirtmesi, bazı arşiv belgelerinde koltuk meyhanelerinin de resmi işlemlere konu olması³⁰ ve Zecriye defterlerinde koltuk meyhanelerin vergilendirmeye tabi olduğunun görülmesi gibi hususlar, buraların kaçak olmayıp devletin kontrolünde olduğunu gösterir.³¹ Bazı arşiv belgelerinde de koltuk meyhanelerine ruhsat verildiği³² ve gediksiz olan bu meyhanelerin gedikli meyhanelere göre bazı haklarının sınırlı olduğu görülür.³³ Dolayısıyla koltuk meyhanelerini gedik sistemiyle sınırlandırılan meyhanelerin dışındaki işletmeler olarak nitelendirmek daha doğrudur.

Diğer bir meyhane türü ise han meyhaneleridir.³⁴ Bunlar hanların içinde bulunuyorlardı ve hacim olarak diğer meyhanelere göre daha büyüktüler.³⁵ Bu meyhanelerin diğer meyhanelere göre so-

²⁹ Reşad Ekrem Koçu, *Eski İstanbul’da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri*, Doğan Kitap, İstanbul, 2015, s. 14.

³⁰ 1663 tarihli Galata Şerhiye sicilinde, bir meyhanecinin “*koltuk tabir olunur meyhane*”sini başka bir kişiye her ay dörder yüz ellışer akçeye icar ettiği kayıtlara geçer. Bkz. *Galata Mahkemesi* 90 Numaralı Sicil, Hüküm No: 545; Koltuk sınıfındaki meyhanelerin mukataa usulü kiraya verildiği konusunda Bkz. BOA C..BLD. 39/1944, (1233/1818);

³¹ Zecriye vergisine tabi koltuk meyhanelerinden alınan vergiyi gösterir Zecriye Defteri için Bkz. BOA MAD.d.. 12158, (1254/1839).

³² BOA MVL 835/22, (1276/1860); BOA C..ML.. 767/31297, (1253/1837).

³³ Koltuk meyhanelerinin gedikli meyhanelerin yakınında açılmasının engellenmesi hususunda, Bkz. BOA A.) MKT.DV. 44/93, (1268/1851); Koltuk meyhanelerinin gedikli meyhanelere göre bir saat erken kapatılması ve bu konudan şikayet eden koltuk meyhanecileri konusunda, Bkz. BOA DH.MKT 1341/77 (1300/1883).

³⁴ III. Selim zamanında içki yasağı konulduğu zaman kapatılması gereken içkili yerler; meyhane, koltuk ve hanlar içindeki meyhaneler olarak gösterilmişti. Bkz. Ahmed Cavid, *Hadika-i Vekayi* (haz. Adnan Baycar), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s. 220-221.

³⁵ Örneğin Beyazıt’ta Karakulak Hanı’nın içindeki meyhane rahat bir şekilde iki yüz kişiyi alırdı. Bkz. Koçu, *Eski İstanbul’da Meyhaneler*, s. 44, 48.

kakla doğrudan temasının az olması müşterilerin daha rahat hareket etmelerini sağlıyordu.³⁶ Bütün bu meyhanelerin yanında “ayaklı meyhaneler” denilen seyyar içki satıcıları da vardı. Bunlar genellikle Ermeni milletindendi. Bu adamların başında bir şerbetiye, arkasında uzun bir cübbe, omuzunda ayaklı meyhane olduğuna işaret olmak üzere bir peştamal, cübbenin iç cebinde bir kadeh olurdu.³⁷ Mehmet Tevfik içkilerin bu adamların beline sarılı bir kuşağın içinde olduğunu söyler;

...Hem de ne kuşak! Nargile marpucunun üç dört kat uzunluğunda ve yine o nispette genişlikte bir bağırsak. İçi rakı dolu. Bağırsağın bir ucu musluklu. Bu bağırsak ayaklı meyhanenin belinde kuşakvari sarılı olur daima bunlar sebzevatçı dükkânları önünde dolaşırlardı. Uzaktan müşterilerini gördüler mi hemen sebzevatçı dükkânına girerler. Müşteri de arkasından girer. Ayaklı meyhane önünü ardını kollayarak cebinden kadehi çıkarıp göbeği üzerine getirilmiş olan bağırsağın musluğunu açarak kadehe ısınmış ve rengi sapsarı kesilmiş rakıyı boşaltır, müşteri aldığı gibi atar. Sanki biçare birkaç usturayı birden yutar. Sebzevatçı dükkânında ne meze bulunur! Ya lahana yaprağı, turp eskisi, havuç kırığı! Sahibi bahtına eline ne geçerse ağzına alıp çıkar.³⁸

Ayaklı meyhaneler özellikle içki yasaklarının olduğu dönemlerde artış gösteriyorlardı. Meyhaneler ve içki satılan yerler kapalı olduğu ve içkiye satın alma yoluyla ulaşma imkânının olmadığı zamanlarda ayaklıların bu gizli hizmeti çok rağbet görüyor hatta bu ayaklıların bazıları çok değişik yöntemlere başvurarak evlere içki götürüyorlardı.³⁹ Örneğin, III. Selim’in koyduğu içki yasağı sırasın-

³⁶ Bu meyhanelerin Rum garson ve komileri gece meyhane kapanınca genellikle yataklarını serip buralarda kalıyor ve cömert müşterilerini gece yatışı misafirliğine davet ediyorlardı. Bkz. Koçu, *Eski İstanbul'da*, s. 51.

³⁷ Mehmet Tevfik, *İstanbul'da*, s. 158-159.

³⁸ Mehmet Tevfik, *İstanbul'da*, s. 159.

³⁹ BOA HAT 192/9402, P120411790.sivi - <https://rantey.org>

da bir adam bülbül kafesi içine içi içki dolu bağırsaklar koymuştu ve güya bülbül gezdirmiş gibi kafesle dışarı çıkarak içki satışı yapmıştı. Ancak sonunda kafesin ağırlığından şüphelenen bir zabıtaya yakalanmıştı. Bazıları da kapı kapı dolaşarak bir şeyler satan kadınların kılığına giriyor ve evlere kaplarla içki taşıyorlardı. Yine bu dönemde teneke boru satan Yahudi bir seyyar satıcı boruların alt tarafını lehimleyip, içine içki koymuş, eğer gerçek bir müşteri çıkarsa diye de yanına boş tenekeler almış ve böylece göze batmadan içki satışı yapmıştı.⁴⁰

İstanbul meyhanelerinin içki bolluğu ve çeşidi de dikkat çekiciydi. Kanuni zamanında İstanbul'da bulunan Pedro, şehirde çok iyi meyhaneler olduğunu ve bir meyhaneye girdiğinizde “beyaz mı kırmızı mı”, beyaz dersiniz “Girit mi, Gelibolu mu?”, hangisini isterseniz isteyin “kaç yıllık” gibi sorularla karşılaştığını anlatır.⁴¹ Evliya Çelebi de İstanbul'daki meyhanelerin hepsinin farklı bir içki türü sattığını söyler ve yaklaşık 40 civarında meyhane türünü ünlü oldukları içkilerle tanıtır.⁴² 19. yüzyılda John Reid de İstanbul'da her meyhanenin farklı bir şarap türü ile bilindiğini, çok az meyhanenin farklı birkaç yerden gelen şarabı barındırdığını ve herkesin kendi sevdiği şaraba göre bir meyhanenin müdavimi olduğunu belirtir.⁴³ Aynı yüzyılda Basmacıyan, Osmanlı'da yerli ve yaban-

⁴⁰ *Cabi Tarihi*, 1. Cilt, s. 22.

⁴¹ *Türkiye Seyahati, Kanuni Sultan Süleyman Devrinde İstanbul 1557 Yılında Bir El Yazması, Osmanlılara Esir Düşen İspanyol Pedro'nun Anıları* (çev. Yeliz Demirhan), Erko Yayıncılık, İstanbul, s. 338; Reinhold Lubenau'nun 16. Yüzyılın sonlarında bir meyhaneye ait sıraladığı “Türkçe” kelimeler ise şöyledir: meyhane, fiçı, çember, huni, çivi, yerdel [testi, güğüm], şarap, şıra, rakı, misket, tatlı şarap, ekşi şarap, ak şarap, kızıl şarap, sirke, susuzlamak, doldurmak, içmek, sarhoş olmak, kusmak. Bkz. Reinhold Lubenau Seyahatnamesi, *Osmanlı Ülkesinde 1587-1589*, (çev. Türkiş Noyan), Kitap yayınevi, 2 Cilt, İstanbul, 2016, s. 458.

⁴² Bunlardan bazıları; vişnab, nar, hurma, dut, karpuz, köknar, misket, fışfış vs. gibi şaraplar ve ıhlamur, karanfil, tarçın vs. gibi rakılardır. Bkz. Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle*, 2. Cilt, s. 661-663.

⁴³ Reid, *Turkey*, s. 196. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

cı olmak üzere iki çeşit meyhane olduğunu yerli meyhanelerde yerli içki, yabancı meyhanelerde ise genellikle yabancı içki satıldığını, başlıca yerli içkinin ise şarap ve rakı olduğunu bildirir. Yerlilerin yerli meyhanelere, ecnebilerin Avrupa meyhanelerine gittiğini söyleyen Basmacıyan'ın yerli meyhanecilerden kastı Osmanlı tebaası gayrimüslimlerdir.⁴⁴

İçki içmesi dinen yasak olan Müslümanların meyhane işletmesi de elbette ki söz konusu olamazdı. Her ne kadar içki içen Müslüman bulunsa da bunu meslek haline getirmek gibi riskli bir işe kalkışana rastlamak pek olası değildi.⁴⁵ Bu yüzden meyhaneleri yüzyıllar boyunca Rumlar, Yahudiler ve Ermeniler işletmişlerdir.⁴⁶ Zecriye defterlerindeki kayıtlar da Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna kadar meyhanelerin bu milletlerin idaresinde olduğunu gösterir. 1920'de İstanbul'u ziyaret eden Amerikalı heyetin hazırladığı rapor da bu açıdan dikkat çekicidir. Rapora göre şehirdeki meyhane ve birahanelerin toplam sayısı 471'dir ve bunların 444'ü Rumlar tarafından işletilmektedir, geriye kalanlar ise Rus, Ermeni, Yahudi ve Levantenler'in yönetimindedir.⁴⁷

Bu meyhaneler içinde Yahudiler'e ait meyhanelerin diğerlerinden daha farklı olduğu görülür. En önemli değişiklik Evliya Çelebi'nin dediği gibi Yahudilerin "şarap dedikleri mel'unu kimseden alıp içmemeleriydi".⁴⁸ Evliya Çelebi'den bir yüzyıl önce yaşamış Dernschwam da Rumların Yahudilerden şarap alıp içmediklerini, şarabı yapanın ve satanın Yahudi olduğunu anlarırsa başkasından aldıklarını aynı şekilde Yahudilerin de kendi yaptıkları şaraptan

⁴⁴ Krikor Hagop Basmacıyan, *Şark'ta Toplumsal ve Dinsel Hayat*, (çev. Altuğ Yılmaz), Aras Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 192-193.

⁴⁵ Müslümanların içkiye olan en büyük katkıları bağlarında üzüm yetiştirmeleriydi. Bu üzümleri gayrimüslimler alarak içki haline getiriyorlardı. Bkz. D'Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler* (çev. Zerhan Yüksel), Tercüman 1001 Temel Eser, 1977, s. 48.

⁴⁶ Dernschwam, *İstanbul*, s. 58, 157; Basmacıyan, *Şark'ta*, s. 192-193.

⁴⁷ *İstanbul 1920*, s. 226-227.

⁴⁸ Evliya Çelebi, *Üçüncü Defter*, s. 2. <https://666.org>

başka şarap içmediklerini söyler.⁴⁹ 18. yüzyılda Aubry de Motraye, Yahudilerin kendi yaptıkları şaraba “meşru şarap” dediklerini ve Hristiyanların yaptıkları şarabı ağızlarına koymadıklarını belirtir.⁵⁰ Yahudilerin meyhaneleri genellikle Yahudi nüfusun çok olduğu Galata, Balat, Hasköy, Kuzguncuk gibi yerlerde yoğunlaşıyordu ve buralarda saz ve raks gibi şeyler bulunmuyordu.⁵¹ Yahudi meyhanelerinin çeşitli kaynaklarda diğer meyhanelere göre daha fazla övgü aldığı da görülür, bunda en önemli sebep burada satılan şarap çeşidinin bol, kalitesinin de daha iyi olmasıdır.⁵²

Evliya Çelebi, meyhane sahipleri için “cihan halkının yerdığı bir alay mel’unlardır” der, onları “kâfir ve sapık” olarak isimlendirir ve bu kişilerin oldukça iyi para kazandıklarını bildirir.⁵³ Bazı yabancı seyyahlara göre ise meyhaneciler en çok parayı Müslümanlardan kazanırlar. Bunun en önemli sebebi ise eğer yakalanırlarsa içkiyi hem içene, hem de satana falaka cezası uygulandığı için Müslümanların meyhanecinin istediği her türlü fiyata razı olmalarıdır.⁵⁴ Gedikli meyhanelerin her biri bir ustanın idaresindeydi ve bunlara “meyhaneci ustası”, “pir-i Mungan”, başeski ya da Rumca “barba” deniliyordu. Diğer meyhane çalışanlarının isimleri de -meyhaneci-

⁴⁹ Dernschwam, *İstanbul*, s. 141, 145.

⁵⁰ Aubry De La Motraye, *La Motreye Seyahatnamesi*, (çev. Nedim Demirtaş), İstiklal Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 194.

⁵¹ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet*, 1. Cilt, s. 309.

⁵² 16. Yüzyılda Dernschwam Rumların şaraba su katarken Yahudilerin bunu yapmadığını ve şarabın iyisinin Yahudilerde bulunduğunu söyler. Bkz. Dernschwam, *İstanbul*, s. 141, 145. Evliya Çelebi Yahudilerde 20-30 yıllık kırmızı renkli, sarı yakut ve kehribar gibi Ankon şarabı, Paris şarabı, Ginkuş-i Budin şarabı, Alman şarabı vs. çeşit çeşit içkilerin çok bulunduğunu belirtir. Bkz. Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle* 2. Cilt, s. 666; 19. yüzyılda Abdülaziz Bey de Yahudi meyhanelerini övmeye devam eder. Buralarda ikram edilen halis üzüm cımbesinden yapılan Yahudi rakısı meraklısı tarafından çok arandığını ayrıca bu meyhanelerde pek eski ve meşhur şaraplar bulunduğunu söyler. Bkz. Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet*, 1. Cilt, s. 331.

⁵³ Evliya Çelebi, 2. Cilt, s. 660-663.

⁵⁴ *La Motreye Seyahatnamesi*, Eski İstanbul Arşivi, Dernschwam, İstanbul, s. 157.

lerin çoğunun Rum olmasından dolayı- hangi milletten olurlarsa olsunlar akşamcılarının ağızına Rumca yerleşmişti. Tezgâh başında duran ve günümüzdeki barmenin karşılığı olan kişiye “mastori”, garsonluk hizmeti yapanlara “muğbeçe”, kurulan sofralara şamdan getiren ve çubuklara ateş koyan meyhane uşaklarına da “pedimu” denilirdi. Genellikle muğbeçeler 18-23 yaş aralığında, pedimular ise 10-18 yaşlarındaki Adalı Rumlardandılar.⁵⁵

Gedikli meyhanelerin kapısının sokak tarafındaki üst sıvasına burasının büyük bir meyhane olduğuna alamet olarak bir hasır eskisi asılırdı. Bunun en önemli sebebi dükkân kapılarının üstüne levha asma âdeti olmadığı zamanlarda müşterilerin kolaylıkla meyhaneyi bulabilmeleriydi. Ayrıca meyhanelerin uygun bir yerine meyhanenin önünden geçecek zabitlerin görüldüğü durumda içeridekilerin uyarılması ve kapının geçici olarak kapatılması için bir çingirak asılırdı. Çingirak daha sonra da meyhanenin kapanma vakti gelince tekrar çalınırdı.⁵⁶

Meyhanelerin kapanma vakti esasında zabıtalara verilen rüşvete göre uzatılabiliyordu. John Reid, meyhanelerin gün doğumunda açıldığını, güneş batımından üç saat sonra da kapandığını ancak bekçiye yeterli para verilirse, bütün gece boyunca da açıkta kalabileceğini söyler. Ama eğer mekânın sahibinin arası bekçilerin başıyla iyi değilse ve gerektiği zamanda mekân boş değilse mekânın sahibinin cezaya çarptırılmaktan kurtulamadığını belirtir.⁵⁷ Aynı dönemde Bertrand Bareilles de saat dokuzda meyhanelerin kapılarını ve kepenklerini örttüklerini ancak bir parça bahşişle içeride içki sefasının sürdürülebildiğini belirtir.⁵⁸

⁵⁵ Reşat Ekrem Koçu, *Eski İstanbul'da*, s. 33-35; Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet*, 1. Cilt, s. 307; Mehmet Tevfik, *İstanbul'da*, s. 157.

⁵⁶ Mehmet Tevfik, *İstanbul'da*, s. 160.

⁵⁷ Reid, *Turkey*, s. 202

⁵⁸ Bertrand Bareilles, *İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri*, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 58. Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Meyhanelerin mimarisine gelince; gedikli meyhaneler genelde sağlam kâgir binalardı, pencereleri genelde kafesli olurdu ve çoğunun arkalarında bahçeleri vardı.⁵⁹ 17. yüzyılda Evliya Çelebi ve Polonyalı Simeon Galata'daki meyhanelerin birkaç katlı olduğunu yazmışlardır.⁶⁰ Bütün meyhanelerin yüksek katlı olduğuna dair bir varsayımda bulunmak her ne kadar zorsa da meyhanelerde genellikle bir asma kat bulunduğuna dair pek çok kayıt vardır. Meyhanelerin iç dekorasyonunu 1810 yılında Hobhouse, 1820 yılında Charles Pertusier, 1835 yılında Charles Addison hemen hemen benzer olarak tarif ederler. Seyyahlar, geniş salonun yerlerinin Hollanda çinileriyle kaplı olduğunu, tahtadan bir çatıyla örtülmüş bir avlunun etrafını çevreleyen iki katlı bölünmüş galeriler olduğunu, ortada fıskiye bir havuz bulunduğunu belirtirler. Pertusier, ayrıca duvarlardaki fresklerden bahseder. Addison'da galerilerin içine hasır serildiğini ve insanların burada oturarak çubuklarını tütürdüklerini, şarap ve rakılarını içtiklerini belirtir.⁶¹ Bu seyyahların çağdaşı olan John Reid ise meyhanelerin boyutları konusunda bilgiler verir. Reid, tek bir binadan oluşan meyhanelerin küçüklerinin yerden yaklaşık 7 m, büyüklerinin ise 3 galerinin çevrelediği bir oda şeklinde ve 3,5-4 m yükseklikte, küçük meyhanelerin 3-6m genişliğinde 4,5-9 m uzunluğunda olduğunu belirtir, büyük meyhanelerin boyutundan ise bahsetmez.⁶² İki ünlü yazar Gérard de Nerval ve Ed-

⁵⁹ Gedikli meyhanelerin en meşhurları "Gümüş Halkalı", "Müsellim", "Taşhan", "İskilip Hanı", "İskender Boğazı", "Kalyoncu" vs. adındakilerdi. Bkz. Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet*, 1. Cilt, s. 306-307.

⁶⁰ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle*, 2. Cilt, s. 393, 660; Polonyalı Simeon, *Polonyalı Bir Seyyahın*, s. 26.

⁶¹ Charles Addison, *Damascus and Palmyra: A Journey to the East with a sketch of the State and Prospects of Syria under Ibrahim Pasha*, London, Richard Bentley, 1838, Vol 1, s. 234-235; John Cam Hobhouse, *A Journey through Albania and other Provinces of Turkey in Europe and Asia, to Constantinople, during the years 1809 and 1810*, M. Carey and Son, Philadelphia, 1817, s. 279; Charles Pertusier, *Picturesque Promenades in and near Constantinople and on the Waters of Bosphorus*, London: Richard Phillips and Co, 1820, s. 128.

⁶² Reid, *Turkey*, s. 104.

mondo de Amicis meyhanelerin içine rahatlıkla bir tiyatro salonu sığabileceğini söyleyerek büyük meyhanelerin boyutu hakkında bir fikir edinmemizi sağlarlar.⁶³

Meyhanelerin çoğunda bulunan asma katlarda ayrıca döşenmiş odalar vardı ve meyhane müdavimlerinin önde gelenlerine mahsus olan bu odalara dışarıdan ayrı bir kapıdan giriliyordu.⁶⁴ Genellikle meyhane kapısının sağında, solunda veya karşısında konumlanan süslemeli içki tezgâhları ise tahtadandı, raflarında şarap ve rakı şişeleri, üzerlerinde ise kulplarından asılmış bardaklar konulurdu.⁶⁵ Cam bardakların imalinden önce bunların yerinde kabaktan ibrikler bulunurdu. Ayrıca meyhanelerde şarabın saklanması için iki-üç sıra halinde üst üste dizilen büyük küp ve fıçılar vardı; meyhane çalışanları bunlardan şarap almak istediklerinde üzerlerine ancak merdivenle çıkabilirlerdi.⁶⁶ Meyhanelerin iç dekorasyonu hemen hemen hiç değişmeden kalmıştır. 19. yüzyıl seyyahlarının yaptığı meyhane tasvirleriyle Nev'izade Atai'nin (1583-1635) *Hamse-i Atayi*, Enderunlu Fazıl'ın (1756-1810) *Hubanname* ve 18. yüzyılın sonuna tarihlenen *Tuhfetü'l-Mülk* adlı eserlerdeki meyhane minyatürleri büyük benzerlik gösterirler.

Meyhanelerin bazılarında sadece içki içilirken bazılarında yemek hizmeti de verilmekteydi.⁶⁷ Evliya Çelebi ve Gelibolulu Mustafa Ali meyhanelerde genellikle kebab pişirildiğini söylerler.⁶⁸ 19.

⁶³ Edmonde de Amicis, *İstanbul*, çev. Filiz Özdem, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 65; Gérard De Nerval, *Doğu'da Seyahat*, (çev. Selahattin Hilav), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 561.

⁶⁴ Mehmet Tevfik, *İstanbul'da*, s. 163.

⁶⁵ Reid, *Türkey*, s. 195, Mehmet Tevfik, *İstanbul'da*, s. 162; Nerval, *Doğu'da*, s. 565.

⁶⁶ Mehmet Tevfik, *İstanbul'da*, s. 156-165.

⁶⁷ Yemek hizmeti vermeyen meyhanelerden ayrıca vergi alınması konusundaki şerhiye sicili için bkz. *Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil*, Hüküm No: 117.

⁶⁸ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle*, 2. Cilt, 393. Mehmet Şeker, *Gelibolulu Mustafa 'Âli ve Mevâidü'n-Nefâis Fi Kavâidü'l-Mecâlis*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, Kitap 365. sivi - <https://rantey.org>

yüzyılda John Reid, meyhanelerde garsonlara ne yemek olduğunu sorduğunda “et, balık, tavşan, domuz, tavuk, soğan ve patates” cevabını alır.⁶⁹ Mehmet Tevfik, meyhane sahiplerinin yemek çeşitlerini arttırmak gibi bir derterinin olmamasına rağmen “bir külbastı bir de sebzedden türlü bastı yaparlar ki yemekle doyulmaz” der.⁷⁰ Abdülaziz Bey de eski ve büyük meyhanelerde taze pişirilmiş cızbız köftesinin oldukça rağbet gördüğünü söyler.⁷¹ Nerval ve Amicis meyhanelerde “self servis” usulü çalışıldığını, kendilerinin kebab almak için ocak başına, şarap almak için de içki tezgâhına gitmek zorunda kaldıklarını yazarlar.⁷²

16. yüzyılda Gerlach meyhanelerde birçok dar masanın yanında bankların bulunduğunu ve konukların yemeklerini küçük çanaklarla bu masalarda yediklerini söyler.⁷³ 19. yüzyıla gelindiğinde ise meyhanelerde küçük hasır tabureler bulunuyor ve içmeye birisi geldiği zaman bu taburenin yanına yuvarlak tahtadan veya bakırdan sinilerle sofra kuruluyordu.⁷⁴ Her ne kadar Reşad Ekrem Koçu, İstanbul’un eski meyhanelerinde 1875-1880 yılları arasına kadar masa yoktu, siniler kullanılıyordu derse de,⁷⁵ John Reid, 1830’ların sonunda bazı meyhanelerde Avrupa tipi masa ve sandalyelerin bu-

⁶⁹ Reid, *Turkey*, s. 198.

⁷⁰ Mehmet Tevfik, *İstanbul’da*, s. 164.

⁷¹ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet*, s. 307-308.

⁷² Nerval, *Doğu’da*, s. 562; Amicis, *İstanbul*, s. 66.

⁷³ Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, 2. Cilt, s. 731.

⁷⁴ Mehmet Tevfik, *İstanbul’da*, s. 162, Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet*, s. 307-308; Nerval, *Doğu’da*, s. 562; Amicis, *İstanbul*, s. 66; Reid, *Turkey*, s. 196. 17. yüzyılın ortalarında bir meyhanede bulunan eşyalar şöyleydi; yetmiş fıçı ve iki yüz iskemle ve elli ağaç sini, kırk tencere, iki büyük kazan, yirmi sac ayak, yirmi kebab sinisi, üç el tavası, üç yüz kaşık ve bin tane top-rak veya ahşap tabak. Bkz. *İstanbul Mahkemesi 12 Numaralı Sicil*, Hüküm No: 503.

⁷⁵ Sofrayı herkes kurduramıyordu. Sofra kurduran akşamcılarının hem kesesi-nin dolgun, hem de pençesi gerektiği zaman bıçak kavramasını bilen kişi-lerden olması gerekiyordu. Bu kişiler meyhaneye mutlaka iki üç adamlarıyla beraber geliyordu. Bkz. Koçu, *Eski İstanbul*, s. 303-31.

lunduğunu belirtir.⁷⁶ Ancak Reid'in bu dönemde yeni ortaya çıkan balozlarla⁷⁷ meyhaneleri karıştırma ihtimali olduğunu da eklemek gerekir. İstanbul'daki içkili mekânlarda masa-sandalye düzenine geçiş 19. yüzyılın ilk yarısından başlayarak yüzyılın sonuna kadar olan bir süreç içinde gerçekleşmiştir dolayısıyla tam bir kesinlikten söz etmek doğru değildir. Tabure ve siniler kahvehanelerde yaşamaya devam ederken meyhanelerden zamanla yok olmuştur.

16. yüzyılda Gelibolulu Mustafa Ali meyhane müşterilerini ikiye ayırır. Akşam olunca meyhaneyi terk eden birinci grubun sinirli ve asabi gençlerle bunların zampara ve güçlü kuvvetli dostlarından, ikinci grubun ise terkedilmiş, ömürlerini meyhanelerde geçiren, gece gündüz içki içen ayyaş rezillerden oluştuğunu belirtir.⁷⁸ Reşat Ekrem Koçu'ya göre "akşamcılar", yeniçeriler, kalyoncular, topçular, esnaf kâhyaları, "âşık"lar, okuryazar takımının kalenderleri, yaşını başını almış kimselerdi.⁷⁹ Eski dönemlerde özellikle 19. yüzyıldan önce meyhaneye gitmek herkesin kolayca yapabileceği bir iş değildi;

...İstanbul'da eskiden meyhanelere gitmek iki şeyle olur: Bıçağa güvenmeli. Bıyıkları omuzuna kadar burmalı! Öyle zamanımızda olduğu gibi on dört on beş yaşlarında çocukların meyhanelerde görünmeleri!! Ne münasebet! Yirmi beş yaşında bir adam değil meyhaneye girmek Tavukpazarı'ndan pek güç geçerdi. Genç esnaf kalfaları ve yirmi yaşlarında sair sınıflarda bulunanlardan henüz rakıya heves edenler olsa olsa o da kemal-i ihtirazla ayaklı meyhanelere devam edebilirlerdi.⁸⁰

⁷⁶ Reid, *Turkey*, s. 197.

⁷⁷ Genellikle müşterilerini gemici, işçi vb. kimselerin oluşturduğu, köçekler yerine kadınların konsomatris olarak çalıştığı çalgılı alafranga meyhaneleridir.

⁷⁸ Mehmet Şeker, *Gelibolulu Mustafa 'Âli*, s. 217-218.

⁷⁹ Koçu, *Eski İstanbul'da*, s. 14-15.

⁸⁰ Mehmet Tevfik, *İstanbul'da*, s. 158. <https://rantey.org>

Seyyahların içki içenler arasında en dikkat çektiği topluluk ise yeniçerilerdi. Bunda yeniçerilerin diğer halk kesimlerine göre içkiyi daha rahat ve aleni bir biçimde tüketmelerinin etkisi büyüktü. Dernschwam, yeniçerilerin içki içmelerine göz yumulmasının sebebinin padişaha çok yakın olmaları ve onun hayatını korumaları olduğunu düşünür ve yeniçerilerin içince çok keyfi hareket ederek kaba saba şakalar yaptıklarını söyler.⁸¹ 17. Yüzyıl başlarında George Sandys, rahat ve özgür bir yaşam süren yeniçerilerin yasak olan şarap içinde boğulduklarını söyler.⁸² Ahmed Cavid, İstanbul'da bulunan üç yeniçeri bölüğünden ikisine "esir-i meyhane" denilse yeri olduğunu belirtir.⁸³ Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde de yeniçerilerin içkiye ve meyhanelere olan düşkünlükleri anlatılır hatta Abaza Paşanın ağzından bir kaleyi kuşatması için emir alan yeniçerileri meyhanelerden çıkarmanın mümkün olmadığı anlatılır.⁸⁴ Yeniçerilerin içki içmedeki rahatlıkları sıra meyhaneciye para vermeye gelince de devam ediyordu. 1591 yılında III. Murat zamanında Avusturyalı bir elçilik heyetiyle beraber İstanbul'a gelen Baron Wenceslaw Wratislaw; asker tayfasının Hristiyan meyhanelerine giderek istedikleri kadar yiyip içtiklerini üstelik para da vermediklerini şayet meyhane sahibi dayak yemek istemiyorsa tek söz söylemediğini belirtir ve "Toplumun bu düzeyindeki adamlar, kafayı tüt-süledikleri zaman orada bulunan bir Hristiyan ya da bir Yahudi, onlardan mümkün olduğu kadar uzak durmak gerektiğini bilmelidir. Şayet beraberinizde bir yeniçeri eri yoksa kulağınızda bir tokatın şaklaması ya da bir kamanın gözünüzün üzerinde parlaması işten değildir" der.⁸⁵

⁸¹ Dernschwam, *İstanbul*, s. 119.

⁸² George Sandys, *Sandys Travels, Containing an History of the Original and Present State of the Turkish Empire: Their Laws, Government, Policy, Military Force, Courts of Justice and Commerce ...*, R. and W. Leybourn, London, 1658, s. 39.

⁸³ Ahmed Cavid, *Hadika-i Vekayi*, s. 218.

⁸⁴ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle*, 1. Cilt, s. 97, 193.

⁸⁵ Baron Wenceslaw Wratislaw, *Anılar* "16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun Çizgileri", *Kızıl Kalem Yayınları*, 1981, s. 48-49. <https://www.kizilkalem.org>

Wratislaw'la aynı yıllarda İstanbul'da bulunan Reinhold Lubenau da benzer gözlemleri yapar;

“...Acemioğlanlar şarap satan Hristiyanların dükkânlarına gidip kadehlerine şarap doldurturlar ve parasını ödemezler. Dükkân sahibi para istediğinde, vermemekte diretirler ve hem adamı hırpalarlar hem de şarap fıçısını parçalarlar. Buna karşılık kimse onlara dokunamaz, çünkü onlar padişahın çocuklarıdır ve ancak padişaha şikâyet edilebilirler.”⁸⁶

Ancak, meyhanelerde eğlenmeye gelenlerin hepsi Yeniçeriler kadar rahat değillerdi. Bazı yabancı seyyahlar Müslümanların meyhanelerde içki içerlerken tedirgin olduklarını görmüşlerdi. Dernschwam, Müslümanların herhangi bir meyhanede gizlice şarap içerlerken, sanki hapisanede imiş gibi, sessizliğe büründüklerini görmüştü.⁸⁷ Habesci'de aynı çekingenliğe şahit olmuş, içince bir söz söylemekten korkan Müslümanların herhangi bir olaya bulaşmadan ortamdaki uzaklaşmaya çalıştıklarını gözlemlemiştir.⁸⁸

19. yüzyıla gelindiğinde ise meyhanelere gitmek eskisine nazaran daha güvenli olmaya başlamıştı. Bunda Yeniçerilerin artık sahneden çekilmesinin etkisi muhtemelen büyüktür. Artık “tezgâh müşterisi” denilen ayaküzeri birkaç tane meze yiyip içki içip gidenler de meyhanelere rahatça gelebiliyorlardı ve bunların çoğunluğu esnaftı.⁸⁹ Abdülaziz Bey'e göre 19. yüzyılda konaklarında içki âlemi yapan kübera ve rical dışında kalemlere devam eden, tüccarlık yapan ya da kendi halinde efendilerden oluşan bir grup ile tamamen ayyaş ve harabati olup ve meşhur tabiriyle “şaribü'l-leyli ve'n-nehar” olup meyhane meyhane gezen bir başka grup vardı. Bunların bir kısmı evlerine giderken yolda düşer, sızarlardı. Gece ikiye kadar devam eden bu meyhanelerde, kapanma vakti geldiği halde meyhaneden çıkmayan ayyaşlar, zabıtalardan tarafından çıkarılır hatta küfeye

⁸⁶ Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi*, s. 368.

⁸⁷ Dernschwam, *İstanbul*, s. 144.

⁸⁸ Habesci, *The Present*, s. 414-417.

⁸⁹ Mehmet Tevrik, *İstanbul'da, s. 164* <https://rantey.org>

konarak evlerine götürülürlerdi. Akşamcılar arasında güzel sesli musikişinaslar, keman çalanlar, neyzenler ve giriftzenler, taklit yapanlar da bulunurdu. Bu gibi kişilerin meyhane masrafları durumu iyi olan bazı akşamcılar tarafından ödenirdi. Bu suretle hem kendileri eğlenir, hem de onların keyiflerini yerine getirirlerdi. Akşamcılar, Ramazan ayında geçici olarak içkiyi terk ederlerdi.⁹⁰

Meyhaneler de sık sık kavgalar çıkar, buralarda yaşanan nahoş olaylar ve ya sadece gürültü sebebiyle de etraflarındaki mahalle halkı huzursuzluk duyarak sık sık yetkililere şikâyetle bulunurlardı. Meyhanelerden çıkan bazı sarhoşların ellerinde bıçakları ile sokaktan geçen kadınlara sarkıntılık etmeleri, erkeklere sövüp saymaları gibi durumlar dahi yaşanabiliyordu.⁹¹ 17. yüzyılın ortalarında İstanbul'da bulunan Sör Clausier du Loir ve Jean Thévenot Rum meyhanelerine gidenlerin sarhoş bir şekilde yoldan geçenlere hakaret ettiklerini ve onların yoluna çıkmanın tehlikeli olabileceğini söylerler.⁹² 19. yüzyıldaki şikâyetler de benzerdir; sabahlara kadar hiz-

⁹⁰ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet*, s. 307-309. Balikhane Nazırı, eskiden içkiyi geçici olarak terk eden üç tip grup olduğunu ve bunlara; ipçi, kandilci, topçu denildiğini söyler ve bu kişileri şöyle anlatır; "İpçi takımı ramazan-ı şerife on beş gün kalarak cevami-i selatinde mahya iplerinin kurulduğunu gördüklerinde, kandilci kısmı bütün ramazanda minarelerin kandillerini müşahade ettiklerinde, topçu kısmında imsak topunu işittiklerinde işreti terk ederlerdi. Bayramın hululünde iptida topçular bayram namazını eda ve çoluk çocuğuyla bayram tebriğini ifa etmekle beraber doğruca min'el kadim müşterisi olduğu meyhaneye gider. Bu birinci kısmı teşkil eden müşterilere meyhaneçiler meccanen horozlardan mürekkep mükemmel bir sofraya ihzar ederlerdi. Kandilci kısmına mensup olanlar bayramın birinci günü akşamı işrete bed ederler. İpçi takımı da üç gün bayrama hürmetten işret etmeyip dördüncü günü akşamı meyhanelere müdavemete bed ederlerdi." Bkz. Balikhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda*, s. 182.

⁹¹ BOA A.[DVNSMHM.d... 73/767, (1003/1595); Ahmet Refik, *10. Asrı Hicride*, s. 141-142.

⁹² *Du Loir Seyahatnamesi*, (çev. Mustafa Daş), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2016, s. 148; Jean Thévenot, *Thévenot Seyahatnamesi*, (çev: Ali Berktaş), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 59; 17. yüzyılda Atlas Geographus'un

met veren meyhaneler mahalleliyi rahatsız etmektedir. 1873 tarihinde *Basiret* gazetesinin sahibi Basiretçi Ali Efendi, zabitanın yanındaki meyhanelerde bile “vızır vızır rakı şarap” satıldığından, bazı yerlerde meyhanelerin adedinin sayılamaz derecelere vardığından, gündüzleri gedikli bekriler, ikindiden sonra akşamcılarla meyhanelerin hepsinin dolup taşıtığından, kadeh şakırtısı ile nara gürültüsünden gelip geçenlerin son derece rahatsız olduğundan bahsediyor ve buraların sadece Zecriyye’den ceza-yı nakdi alınıp açık tutulmaya devam etmesinden şikâyet ediyordu.⁹³

Meyhanelerin Müslüman mahalleleri içinde cami ve türbelere yakın yerlerde açılması, şarapların iskeleden mahzenlere götürülürken Müslümanların kıyafetlerine sürtünmesi gibi konular⁹⁴ da halkın dini hassasiyetleri bakımından oldukça tepki çekiyor ve mahalle halkının şikâyetlerine sebep oluyordu.⁹⁵ Bu meyhanelerin dini

---

Avrupa’yı anlatan bir kitabında da Türkler tarafından oldukça sık ziyaret edilen Galata’daki Rum meyhane müşterilerinin içince küstahlaşmaları yüzünden buralarda onlarla karşılaşmanın oldukça tehlikeli olduğundan bahsedilir. Bkz. *Atlas Geographus, or, A compleat system of geography, ancient and modern: Europe is Two Volumes, with sixty eight Maps, Sansons Tables*, Vol. 2, John Nutt, Savoy, 1711, s. 1704.

⁹³ Basiretçi Ali Efendi, *İstanbul Mektupları*, Kitabevi yayınları, İstanbul, 2001, s. 128-129.

⁹⁴ II. Selim, Galata İskeleyi’ne gelen şarapların Hristiyanların mahzenlerine götürürken Müslümanların kıyafetlerine sürtünmesi sonucunda yapılan şikâyetler sonucunda tulum ile şarap taşınmaması konusunda hüküm gönderir. Bkz. *12 Numaralı Mühimme Defteri*, s. 263; Ahmet Refik, *10. Asrı Hicride*, s. 48-49.

⁹⁵ 1618 tarihinde Müslüman mahallelerinden bir grup kişi mahallelerinin eskiden beri Müslüman Mahallesi olduğunu söyleyip, bazı zimmilerin mahallerindeki mescid yakınında oturdukları evlerini meyhane edip içki içerek, uygunsuz davranışlarda bulunduklarını mescidde layıkı gibi namaz kılmaya imkân kalmaması ve bunun yanında ana yoldan fıçı ile şarap geçirirken kötü kokudan Müslümanların rahatsız olduklarını söyleyerek şikâyetçi olurlar, mahkeme yerine giderek incelemede bulunur, zimmilerin meyhanelerini ref edip, ana yoldan içki geçirmemelerini tenbih eder. Bkz. *İstanbul Mahkemesi 3 Numaralı Sicil*, Hüküm No: 58; 1744’te Tophane-i Müslüman Asakınlar Defter-i miniyi vak

öneme sahip yerlerin yakınında açılması hemen her padişahın döneminde yayımlanan fermanlarla yasaklanıyor⁹⁶ ancak bu konuyla ilgili tam bir düzenleme yapılmadığı için bir süre sonra tekrar açılıyorlardı.⁹⁷ Düzenlemeler ancak 19. yüzyıl sonlarında yapılabilmiş ve içki satışı yapılacak dükkân ile cami, tekke, mescit ve türbe gibi mekânların dış duvarı arasında en az 100 arşın mesafe bulunması gerektiğine dair nizamnameler yayınlanmıştı.⁹⁸

Meyhaneler Ramazan'da ve bayram günlerinde kapatılarak kapıları mühürleniyor; halkın sarhoş bir biçimde sokaklarda dolaşma-

---

işleten sekiz Hristiyan'dan şikâyetçi olurlar, bu kişilerin mahalleden atılmaları ve mülklerinin Müslümanlara satılması emredilir. Bkz. *İstanbul Ahkâm Defterleri: İstanbul'da Sosyal Hayat*, s. 154-155; Başka bir mahallede sahabelerin mezarına yakın yerde bir meyhane açılmış ve burada "edepsizce ve sarhoşça dolaşanların" Müslümanları camilere gitmekten alıkoydukları ve başka kötülükler de yaptıkları konusunda mahalleli şikâyetinde bulunmuştur. Bkz. BOA HAT 278/16369, (1230/1815); Başka bir grup mahalleli, mahallelerinde camiye yakın bulunan meyhanelerde akşama yakın bir zamanda oyun, çalgı ve içki âlemleri yapıldığı ve bu durumun camide rahat bir şekilde ibadeti engellediğinden ve içki içenlerin çocuklarına kötü misal olduğundan şikâyet etmektedirler. Bkz. BOA C..BLD. 39/1944, (1233/1818).

⁹⁶ III. Murad'ın bu konudaki yasağı için bkz. Ahmet Refik, *10. Asrı Hicride İstanbul Hayatı*, (1575), s. 50-51; Müslümanlar sadece kendi ibadethaneleri konusunda değil, gayrimüslimlerin ibadethanelerinin meyhanelerle bağlantısı konusunda da hassastılar. La Motre'e'nin anlattığı bir olaya göre; Galata'da Katoliklere ait bir kilisenin yanması sonucu keşişler boşalan arsaya bir meyhane açmışlardı. Müslümanların şikâyeti üzerine padişah manastırın arsasına el koyarak buraya bu sefer bir cami yapılmasını buyurmuştu. Bkz. *La Motraye Seyahatnamesi*, s. 73.

⁹⁷ Örneğin, 1630-32 tarihleri arasında iki mescid arasında bulunan Müslüman mahallesinde, daha önce bazı zimmîler tarafından açılıp, Müslümanların ibadetlerine engel olduğu için (mescide gidip gelmekte ızdırab çekmeleri) buyuruldu ile yıktırılan meyhanelerin yeniden açıldığı görülüyor ve bunların tamamının aynı gerekçe ile yeniden yıktırılıp adı geçen mahallelerden kaldırılması emrediliyordu. Bkz. *85 Nolu Mühimme Defteri*, s. 270.

⁹⁸ BOA DH. EUM. MTK. 80/65; BOA DH. EUM. THR. 100 / 26, (1329/1911).
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Meyhanelere ruhsat verilmesi¹⁰⁴ ve vergi toplanması “Hamr Emmini”¹⁰⁵ sonraları ise “Zecr Emmini”¹⁰⁶ denilen kişiler tarafından yapılıyordu.¹⁰⁷ Hamr Eminleri bu işten gizli veya açık ciddi paralar kazanıyorlardı.¹⁰⁸ Ancak Hamr Eminlerinin daha fazla para kazanmak

¹⁰⁴ 1605 tarihinde elinde Hamr Emininin izni olmadan meyhane açılmayacağı yolundaki emr-i şerif belgesi için bkz. Bkz. Timur Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları 2010, s. 125; 1689 yılında da gayrimüslimlerin içki üretmeleri için de Hamr Emininden izin belgesi almaları gerektiği Galata Kadısı’na gönderilen fermanla bildirilmiştir. Bkz. Kuran, *Mahkeme Kayıtları*, 693; Baron de Tott, vergi toplama işini üstlenen Şarap Emmini’nin meyhane giriş ücretini de kestiği belirtir. Bkz. Baron de Tott, 18. Yüzyılda Türkler, 84; 19. yüzyılda Charles White, Hamr Emininin sadece imparatorluk için şarap tedarik etmediğini ayrıca meyhane sahiplerine de ruhsat verdiğini belirtir. Bkz. Charles White, *Three Years in Constantinople or Domestic Manners of the Turks in 1844*, Henry Colburn, London, 1845, 3. Cilt, s. 99.

¹⁰⁵ d’Ohsson, Şarap Eminliği’nin I. Ahmed’in kurduğu, I. Mustafa’nın da hükümdarlığının ilk yıllarından itibaren ıslah ettiği bu gelir kolu olarak Bostancıbaşına emanet edildiğini; Bostancıbaşısında bu işle uğraşma hakkını, “Şarap Emmini”ne verdiğini belirtir. Bkz. d’Ohsson, 18. Yüzyıl, s. 48-49.

¹⁰⁶ Charles White 1840 yılında yazdığı kitabında “Şarap Emmini” isminin “Zecr Emmini” ismine yeni değiştiğini belirtir. Bkz. White, *Three Years*, 3. Cilt, s. 98.

¹⁰⁷ Hamr Eminleri, içki vergisi toplama yetkisini iltizam yoluyla ellerinde bulunduruyor ve bu yetkilerini istedikleri kişilere mahkeme huzurunda devredebiliyorlardı. Bkz. Kuran, *Mahkeme Kayıtları*, 443; Ancak çoğu zaman bu vergi toplama konusunda yetki karmaşası oluyordu. Örneğin, 1664 tarihinde İstanbul Gümrüğü Emmini Mahmud’un iltizamında bulunan hamr ve arak vergisine müdahale edilmemesini istiyordu. Bkz. *Eyüp Mahkemesi 74 Numaralı Sicil*, Hüküm No: 6.

¹⁰⁸ Hamr Eminleri içki konusunda herhangi bir kısıtlamaya gidildiğinde bunun kaldırılması için ellerinden geleni yapıyorlardı; 1604(1013) tarihli Galata kadısına gönderilen buyuruldu ile açıkta içki satılmaması ve Müslümanlara içki satışı yapılmaması emredilmiş, ancak bunun sonucunda Hamr Eminleri bu durumun vergi kaybına neden olduğunu öne sürerek şikâyetçi olmuşlardır. Bunun üzerine gönderilen ikinci buyurulda, önceki buyurulunun geçerli olduğu belirtilmiştir. Bkz. Kuran, *Mahkeme Kayıtları*, s. 120; 1827 tarihli Defter-i Emmini’de Hamr Eminleri fakir olduklarını,

için içki üretiminde çalışan veya meyhane işleten pek çok kişiye karşı haksız uygulamaları¹⁰⁹ veya resmi olarak görevli olmayan kişilerin kendilerini Hamr Emmini olarak tanıtip millettten vergi toplamaya çalışmaları gibi keyfilikler sık sık yaşanıyordu.¹¹⁰ Evliya Çelebi, ayrıca “bütün içki satanların padişaha, sadrazama, yeniçeri ağasına, asesbaşıya, subaşıya, ağaya, kapı kâhyalarına, Galata mollasına, Galata voyvodasına, İçki Eminine, Galata çorbacısına kısacası 30 hâkime sandıklarından mallarını çıkarıp cereme verdiklerini söyler.¹¹¹ Bu karışık ve suiistimale oldukça açık sistem eksik ve fazlalarıyla yeniçeriliğin kaldırılmasına kadar devam etmiş, 1826 yılından itibaren yapılan bir düzenleme ile meyhaneçilerin vergilerini zecriye sandığına vermeleri kararlaştırılmıştır.¹¹²

İstanbul meyhaneleri yüzyıllar boyunca mimarileri, iç dekorasyonları, mevkileri, sahiplerinin etnik kökeni vs. gibi pek çok açıdan çok az değişikliğe uğramışlar, İstanbul'un fethinden 19. yüzyılın ortalarına kadar nerdeyse dört yüzyıl hiç değişmeden kalmışlar-

---

vergilerini ödeyecek durumlarının olmadığını belirtmekte ve kapanan meyhane ve koltuklarının açılmasını ve meyhaneçilere tekrardan ruhsat verilmesini talep etmektedir. Bkz. BOA HAT 639/31486, (1242/1827).

¹⁰⁹ Galata Darphanesinde altın üstadı olarak çalışan ve hizmetleri karşılığında tekâlif-i örfiyyeden muaf olup bu hususta ellerinde muafnâme bulunan Sultan Ahmed Han Evkafı reayasından bazı zimmiler, kendi bağlarından elde ettikleri şaraplarından, hamr eminleri tarafından haksız yere “resm-i hamr” istenmesini şikâyet etmişlerdir. Bkz. 82 numaralı *Mühimme Defteri*, s. 62.

¹¹⁰ 1604 tarihinde, iki Rum meyhaneçi Divan-ı Hümayun'a giderek kendilerinin kethüda ve muhassıl (vergi memuru) tayin edilmelerine karşın, resmi görevi olmayan kimi kişilerin vergi toplamaya çalışmalarından şikâyetçi olurlar. Bkz. Kuran, *Mahkeme Kayıtları*, s. 113.

¹¹¹ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle*, 2.Cilt, 663; 1632 yılında Henry Blount, doğuştan Türk olanların ve dönmelerin Hristiyanlara uygulanan vergilere ve ücretlere tabi olmadıklarını sadece kimin elinde olursa olsun, bağ sahiplerinin sipahilere, korumalara ve diğerlerine ödeme yaptıklarını söyler. Bkz. Henry Blount, *Doğu Akdeniz'e Yolculuk* (1634), (çev. Dilek Berilgen Cenkçiler), ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 91.

¹¹² *Vak'a-nüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, Cilt 1 (Yeni yazıya aktaran: Yücel Demirel, Tamer Erdoğan), Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 238. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

dır. Osmanlı İmparatorluğu tebaası olan gayrimüslimlerin yanında içki içerken yakalanma gibi bir tehlikeye rağmen Müslümanların meyhane müşterisi olmayı sürdürmesi de çeşitli yasaklara rağmen hiç değişmemiştir. İktidar bir yandan yasaklarla meyhaneleri kontrol altına alıyor ancak bir yandan da bazı şeylere göz yumuyordu. Bunda ekonomik kaygıların yanında seyyahların çokça belirttiği gibi iktidar baskısına karşı belli zamanlarda tanınan “kaynayan bir tencerenin patlamaması için kapağına bir delik açılması gerektiği” ilkesinin de payı vardır. Geleneksel meyhaneler erkeklerin gidebileceği tek içkili mekân olma işlevini 19. yüzyılda baloz, kafeşantan vb. batı kaynaklı mekânlar ortaya çıkana kadar sürdürmüşler ve arkalarını çok önemli bir kültür birikimi bırakarak tarihteki yerlerini almışlardır.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

A.{DVNSMHM.d...(987/1579)

A.{DVNSMHM.d... 73/767, (1003/1595)

A.} MKT.DV. 44/93, (1268/1851)

A.}MKT.NZD., 78/63, (1269/1853)

C..BLD. 39/1944, (1233/1818)

C.BLD..81/4001, (1262/1846)

C..ML.. 767/31297, (1253/1837)

D.BŞM.ZCR.20472, (1246/1830)

DH. EUM. MTK. 80/65

DH. EUM. THR. 100 / 26, (1329/1911)

DH.MKT 1341/77, (1300/1883)

HAT 192/9402, (1204/1790)

HAT 278/16369, (1230/1815)

HAT 488/23958, (1340/1824) <https://rantey.org>

HAT 639/31486, (1242/1827)

MAD.d. 12158, (1254/1839)

MVL 835/22, (1276/1860)

Kitaplar

Ahmed Cavid, *Hadika-i Vekayi* (haz. Adnan Baycar), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

Ahmet Refik, *Onuncu Asır-ı Hicri'de İstanbul Hayatı (1495-1591)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1988.

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 1. Kitap, Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Dönemi Kanunnameleri*, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri, (2 Cilt)*, (haz. Kâzım Arısan-Duygu Arısan Günay), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.

Addison, Charles, *Damascus and Palmyra: A Journey to the East with a sketch of the State and Prospects of Syria under Ibrahim Pasha*, London, Richard Bentley, 1838.

Amicis, Edmonde de, *İstanbul*, (çev. Filiz Özdem), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

Atlas Geographus, or, A Compleat System of Geography, Ancient and Modern: Europe is Two Volumes, with Sixty Eight Maps, Sansons Tables, Vol. 2, John Nutt, Savoy, 1711, 1704.

Balıkthane Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.

Bareilles, Bertrand, *İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri*, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Basiretçi Ali Efendi, *İstanbul Mektupları*, Kitabevi yayınları, İstanbul, 2001.

Basmacıyan, Krikor Hagop, *Şark'ta Toplumsal ve Dinsel Hayat*, (çev. Altuğ Yılmaz), Aras Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Baudier, Michel, *The History of the Imperiall Estate of the Grand Seigneurs*, London, 1635.

- Blount Henry, *Doğu Akdeniz'e Yolculuk (1634)*, (çev. Dilek Berilgen Cenkçiler), ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2010.
- Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, (haz. Mehmet Ali Beyhan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.
- Çokuğraş, Işıl, *Bekâr Odaları ve Meyhaneler Osmanlı İstanbul'unda Marjinalite ve Mekan(1789-1839)*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2016.
- D'Ohsson, 18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler (çev. Zerhan Yüksel), Tercüman 1001 Temel Eser, 1977.
- De Busbecq, Ogier Ghislain, *Türk Mektupları*, (çev. Derin Türkömer), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.
- De Nerval, Gérard, *Doğu'da Seyahat*, (çev. Selahattin Hilav), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.
- De Tott, Baron, 18. Yüzyılda Türkler, (çev. M. Reşat Uzman), Elips Kitap, Ankara, 2004.
- De La Motraye, Aubry, *La Motreye Seyahatnamesi*, (çev. Nedim Demirtaş), İstiklal Kitabevi, İstanbul, 2007.
- De Tournefort, Joseph, *Tournefort Seyahatnamesi*, (çev. Teoman Tunçdoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Dernschwam, Hans, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, (çev. Prof. Dr. Yaşar Önen), Kültür Bakanlığı Yayınları, Mersin, 1992.
- Du Fresne-Canaye, Philippe, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi*, (çev. Teoman Tunçdoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009.
- Du Loir Seyahatnamesi*, (çev. Mustafa Daş), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016.
- Eremya Çelebi Kömtürcüyan, *İstanbul Tarihi*, XVII. Asırda İstanbul, (Tercüme ve Tahşiye eden: Hrand D. Andreasyan), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1952.
- Gerlach, Stephan, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, (çev. Türkiş Noyan), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul* (haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

- Gyllius, Petrus, *The Antiquities of Constantinople with the Description of its Situation, the Conveniencies of its Port, its Publick Buildings, the Statuary, Sculpture, Architecture and other Curiosities of that City, with Cuts Explaining the Chief of Them*, (çev. John Ball), London, 1729.
- Habesci, Elias, *The Present State of the Ottoman Empire*, R. Baldwin, London, 1784.
- Hierosolimitano, Domenico, *Bir Yahudi Doktorun Harem, Saray ve İstanbul Hatıraları*, (çev. Esmâ Selçuk Demir), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2017.
- Hobhouse, John Cam, *A Journey through Albania and other Provinces of Turkey in Europe and Asia, to Constantinople, during the Years 1809 and 1810*, M. Carey and Son, Philadelphia, 1817.
- İnalçık, Halil, *The Survey of İstanbul 1455: The Text, English Translation, Analysis of the Text, Documents*, (ed. Emre Yalçın), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.
- İstanbul Kadı Sicilleri*, (ed. Coşkun Yılmaz) 40 Cilt, İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2008-2012.
- İstanbul Külliyyatı: İstanbul Ahkâm Defterleri I ve II*, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1997.
- İstanbul 1920*, (ed. Clarence Richard Johnson), (çev. Sönmez Taner), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013.
- Koçu, Reşad Ekrem, *Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri*, Doğan Kitap, İstanbul, 2015.
- Kuran, Timur, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010.
- Latifi, *Evsaf-ı İstanbul*, (haz. Nermin Suner Pekin), İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1997.
- Mehmet Tevfik, *İstanbul'da Bir Sene*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- Mühimme Defterleri*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1993.
- Pertusier, Charles, *Picturesque Promenades in and near Constantinople and on the Waters of Bosphorus*, London: Richard Phillips and Co, 1820.

- Polonyalı Simeon, *Polonyalı Bir Seyyahın Gözünden 16. Asır Türkiye'si*, (çev. Hrand D. Andreasyan), Köprü Kitapları, İstanbul, 2016.
- Rautman, Marcus, *Daily Life in the Byzantine Empire*, Westport, Greenwood Press, Westport, Connecticut-London, 2006.
- Reid, John, *Turkey and the Turks: being the present state of the Ottoman Empire*, Robert Tyas, London, 1840.
- Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi*, Osmanlı Ülkesinde 1587-1589, (çev. Türkis Noyan), Kitap Yayınevi, 2 Cilt, İstanbul, 2016.
- Sandys George, *Sandys Travels, Containing an History of the Original and Present State of the Turkish Empire: Their Laws, Government, Policy, Military Force, Courts of Justice and Commerce ...*, R. and W. Leybourn, London 1658.
- Şeker, Mehmet, *Gelibolulu Mustafa 'Âli ve Mevâidü'n- Nefâis Fi Kavâidi'l Mecâlis*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Tarih-i Na'ima*, (4 Cilt), (haz. Mehmet İpşirli), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- Thévenot, Jean, *Thévenot Seyahatnamesi*, (çev: Ali Berktaş), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009.
- Türkiye Seyahati*, Kanuni Sultan Süleyman Devrinde İstanbul 1557 Yılında Bir El Yazması, Osmanlılara Esir Düşen İspanyol Pedro'nun Anıları (çev. Yeliz Demirhan), Erko Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Vak'a-nüvis Ahmet Lütü Efendi Tarihi*, Cilt 1-8, (yeni yazıya aktaran: Yücel Demirel, Tamer Erdoğan), Tarih Vakfı-Yapı Kredi yayınları, İstanbul 1999.
- White, Charles, *Three Years in Constantinople or Domestic Manners of the Turks in 1844*, Henry Colburn, London, 1845.
- Wratishaw, Baron Wenceslaw, *Anılar "16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'ndan Çizgiler"*, Karacan Yayınları, 1981.

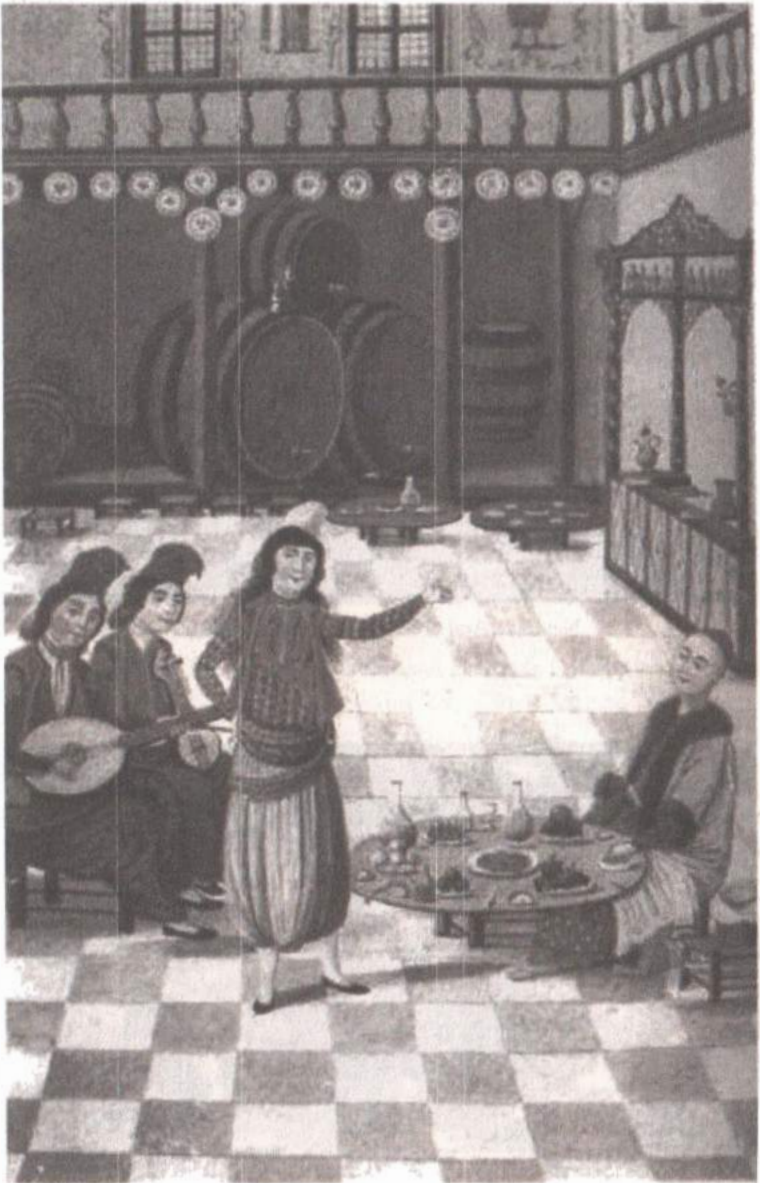

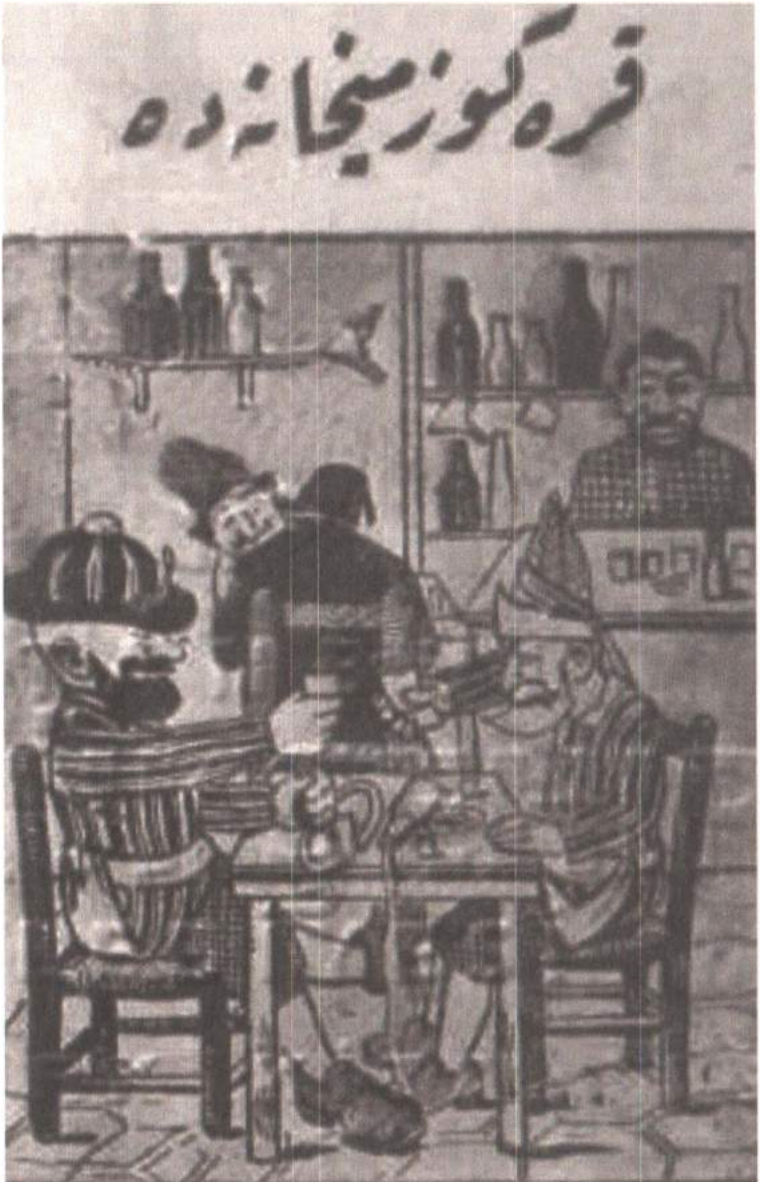

Nevizade Atai (1583-1635), *Hamse-i Atayi*.

Fuzulî Aşık (1779), *Meyhane-i Aşık*.

Koltuk: Osmanlı İstanbul'unda Han Meyhaneleri

Ahmet Yaşar*

Sarhoş edici içeceklerin satıldığı ve tüketildiği mekân olarak adlandırılan *meyhane*, bir liman kenti olan İstanbul'un gündelik hayatının ve kamusal yaşamının temel öğelerindendi. Çoğunlukla İstanbul Limanı'na yakın Eminönü ve Galata bölgelerinde yer alan meyhaneler gerek şehir sakinlerine gerekse limana akan paralı ve boş vakti olan ahaliye mezeler eşliğinde sohbet ve sosyalleşme imkânı sunmaktaydılar.¹ Ancak kendine meşru bir zemin bulmakta zorlanan meyhaneler, marjinalite, ahlaksızlık ve suç ile ilişkilendirilerek iktidar mensuplarının devamlı surette dikkatini çekmişti.²

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Beykent Üniversitesi, Tarih Bölümü,
ahmetyasar@beykent.edu.tr.

¹ Meyhanelerin şairler için bir toplanma yeri olması hakkında bkz. Haluk İpekten, "[Divan] Şairlerin[in] Toplantı Yerleri: Meyhaneler," *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı (ed), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, 224-228. Meyhanelerin vakit geçirme ve eğlence mekanı olması hakkında bkz. Fikret Yılmaz, "Boş Vaktiniz Var Mı? Veya 16. Yüzyıl'da Şarap, Suç ve Eğlence," *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 1, Bahar 2005, 11-49.

² Işıl Çokuğraş, *Bekâr Odaları ve Meyhaneler: Osmanlı İstanbulu'nda Marjinalite ve Mekân 1789-1839*, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2016; Hakan Kaynar, "Muhabbet Baki Mahbubân Kayıp: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Meyhaneler," *İstanbul Araştırmaları Yıllığı* 3, 2013, 195-215.

Osmanlı yönetiminde özellikle yasakların başladığı 16. yüzyıl ve sonrasında, hemen bütün padişahların tahta çıktıklarında yaptıkları ilk işlerden biri, bu mekânları yasaklamak olmuştur. Ancak her yasaklama sonrasında meyhaneler tekrar şehrin yaşamında belirme-ye başlamışlardı. Yöneticilerin meyhaneler karşısında takındığı tavır iki nokta ile açıklamak mümkündür: Birincisi alkollü içecek-lere uygulanan yüksek miktardaki vergi ve ikincisi ise meyhanele- rin ahlaki çöküntünün temel merkezleri olarak kabul edilmesidir. 16. yüzyıldan itibaren “kamu düzenini bozdukları” gerekçesiyle sık sık kapatılan meyhaneler, alkollü içeceklerden elde edilen gelir çok yüksek olduğundan tekrar açılmışlardır.³

Bu yazıda Osmanlı İstanbul’u şehir hayatının temel unsurların- dan birisi olan meyhanelerin bir türü olan ve han odalarında faali- yetlerini yürüten *koltuk* meyhaneleri irdelenecektir. Bahsi geçen hanlar, şehir ortamında tüccarların, esnafın, askerlerin, seyyahla- rın ve şehir sakinlerinin ticaret, üretim ve konaklama amacıyla kul- landıkları, genellikle yetişkin erkeklere açık yarı kamusal – yarı mahrem mekânlardır.⁴ Bir toplumsal eşik olarak hanlar, farklı top- lumsal statülerden insanların bir arada var olabildiği, mekânı birlik-

³ “Lâkin Al-i Osmân’ın esbâb-ı ihtisâmı çok olmağile masârîf dahi ziyâde olup emr-i Hudâ üze bu şarâbı men’ etmeyüp senevî (—) kîse hâsıl olur başka emânet-i kübrâdır, kim bâlâda tahrîr olunan otuz üçüncü emînin bi- ri dahi budur. Galata’da Domuzkapusu’nda sâkin olur, emîn-i bî-dîn hâne- leri vardır. Üç yüz tevâbî’e mâlik büyük emânetdir.” Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, I, Orhan Şaik Gökyay ed., İstanbul: Yapı Kredi Ya- yınları, 1996, 355.

“Devletin en büyük vâridatından dolayı zecriye resmini inzibât altına al- mak üzere...” bk. BOA (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı) C.ML. (Cevdet Maliye), 25227, 8 M 1208 / 16 Ağus- tos 1793.

⁴ Hanlarla ilgili detaylı tartışmalar için bkz. Ahmet Yaşar, “The Han in Eigh- teenth- and Early Nineteenth- Century Istanbul,” Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2016; Mathilde Pinon-Demirci, “Le Grand Bazar d’İstan- bul et ses environs: formes, fonctions et transformations des han constru- its entre le début du XVIIIe s. et le milieu du XIXe s,” Doktora Tezi, L’uni- versité Paris-Sorbonne, 2009. <https://rantey.org>

te tüketilebildiği ve kimliklerini üretebildiği ve icra ettiği bir sosyal mekândır. Bu anlamda müdavimleri için hanlar keyif, sosyallik ve teatrallik barındıran ve kişinin dâhil olabildiği, oyalandığı ve ayrılabilirdiği bir muhit olarak karşımıza çıkmaktadır. Hanların bu sosyalleşme potansiyelleri belli bir oranda da mimarisıyla yakından ilgilidir. Aslında han mimarisine yansımış olan, hanın çok sayıda yapı bloğunu (kahve ocağı, mescit, çeşme, ahır, su kuyusu, depo, mahzen, meyhaneye dönüşebilen dükkânı vb.) barındırması hanların bu aşırı içe içeliğini pekiştirmektedir ve dahi yeniden üretmektedir. Diğer bir ifadeyle, barındırdığı işlev çeşitliliği itibarıyla, hanın kendi kendine yetebilen bir mekânsal ünite olduğu söylenebilir.

Bu çerçevede ilk olarak Osmanlı İstanbul'u özelinde hanların bünyelerinde ortaya çıkmış olan koltuk meyhanelerinin mevcudiyeti değerlendirilecek, sonrasında ise bu koltukların varlığını marjinalite, ahlaksızlık ve kentsel suçun bir unsuru olarak gören siyasi iktidarın gözetim mekanizmaları irdelenecektir.

Han Bünyesindeki Koltuk Meyhaneleri

Osmanlı İstanbul'u özelinde *meyhane*, *meygede*, *şerbethane*, *gedikli meyhane*, *koltuk* vb. isimlerle anılan içki içilen mekânların şehirdeki dağılımları ve sayıları arşiv belgelerine yansımıştır. 1827 yılına ait suriçi İstanbul ve Bilad-ı Selase'de yer alan meyhanelere ait kayıtları içeren bir Zecriye Kalemî Defteri üzerinden, İstanbul meyhanelerinin mekânsal topografyasını görmek mümkündür.⁵ Bu defter, adı geçen bölgelerde yer alan 560 meyhanenin bulunduğu yeri (mahalle, sokak, han, civar) ve işletme sahibinin ismini ihtiva etmektedir. Bu deftere göre, meyhaneler başkentin Galata, Beyoğlu, Tatavla, Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Bebek, Hisar, İstinye, Emirgan, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere, Sarıyer, Beykoz, Çengelköy, Kuzguncuk, Üsküdar-Selamsız, Üsküdar-Yeni Mahalle, Kadıköy, Hasköy, Fener, Balat, Balıkpazarı, Langa, Samatya, Kumkapı ve Top-

⁵ BOA DBŞM.ZCR.d. (Başmuhasabe Zecriye Kalemî Defterleri), 20446, 29 Z 1242 / 24 Temmuz 1827. Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

kapı semtlerinde konumlanmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle meyhaneler genel olarak Boğaz'ın iki yakasında ve şehir surlarının dışında ve çoğunlukla gayrimüslim nüfusun yaşadığı bölgelerde yer almaktadır. Yine 1829 tarihli Başmuhasebe'ye kayıtlı başka bir deftere göre İstanbul'da 554 adet gedikli meyhane vardır. Bu meyhaneler Rum, Ermeni ve Yahudi milletine mensup kişiler tarafından işletilmektedir.⁶

1827 tarihli defterde yer alan 560 meyhaneden 14 tanesi tarihi yarımadada bulunan hanların bünyesinde faaliyetlerini yürütmektedirler. Tablo 1'de de görüldüğü üzere, bu meyhaneler İstanbul'un ticari bölgesinde yer alan hanların dâhilindedirler. 14 meyhaneden 12'si *koltuk* ismiyle 2'si ise *şerbethane* ismiyle kaydedilmiştir.

Tablo 1. 1827 Yılında İstanbul'da Hanlarda Bulunan Koltuk Meyhaneleri

Sayı	Han İsmi	Çeşit
1	Kantarcılar'da Katır Hanı	Koltuk
2	Çorapçı Hanı	Koltuk
3	Baklacı Hanı	Koltuk
4	Vezir Han	Koltuk
5	Yağlıkçı Hanı	Koltuk
6	Sarraç Hanı	Şerbethane
7	Taş Han	Şerbethane
8	Çizmeci Hanı	Koltuk
9	Valide Hanı	Koltuk
10	Börekçi Hanı	Koltuk
11	Ketenciler'de Yeni Han	Koltuk
12	Hasırcılar'da Çavuşbaşı Hanı	Koltuk
13	Tahta Han	Koltuk
14	Süleyman Paşa Hanı	Koltuk

Kaynak: BOA D.BŞM.ZCR.d. 20446.

⁶ BOA C.BLD (Cevdet Belediye), 4431, 19 C 1245 / 16 Aralık 1829. Aktaran, Ahmet Hızarfien, "Hicri 1245'te (1829) Başmuhasebeye Gedik Olarak Kayıtlı İstanbul Meyhaneleri", *Tarih ve Toplum*, 129, 1994, 36-39.

1829 yılında yapılan bir başka sayıma göre suriçinde, hanların bünyesinde faaliyetlerini yürüten, gedikli olan ve açılmasına müsaade edilen 10 tane meyhane bulunmaktadır.⁷ Bu meyhaneler, Baklacı Hanı, Vezir Hanı, Yağlıkçı Hanı, Saraç Hanı, Taş Han, Çizme-ci Hanı, Valide Hanı, Kürkçü Hanı, Sabuncu Hanı ve Çarşıbaşı Hanı'nda bulunmaktadırlar ve koltuk olarak adlandırılmaktadır. Han odalarındaki meyhanelerin koltuk olarak adlandırılması ilginç bir durum ortaya koymaktadır. Popüler literatür koltuk tabirini genellikle yasaklamalar sonrasında ortaya çıkan kaçak meyhane ya da kaçak kahvehane işlevi gören muhitler için kullanmaktadır. Ancak arşiv belgelerinin özellikle han mekânı içerisinde bulunan müşterilerine içki sunan yerleri koltuk olarak tarif etmesi bu yerlerin pek de yasaklı yerler olmadığı anlamına geldiğini göstermektedir. Ayrıca Evliya Çelebi koltuk meyhanesi esnaflarını “üç yüz dükkân sekiz yüz nefer” olarak belirtir.⁸ Yine Mantran'ın “perakendeci küçük tüccarlar çoğu zaman koltuk adı verilen küçük dükkânlarda satış yapmak zorunda kalmakta ve sattıkları mal miktarı az olduğundan kazançları küçük olmaktadır” ifadesi koltuk meyhanelerinin yasal varlığına delalet etmektedir.⁹ Bir Hatt-ı Hümayun'da, 1818 yılında İstanbul'da Sarı Demir Mahallesi'nde Kanbur Hanı içinde koltuk tabir olunur *şerbethane*, meyhane haline konulmuş olduğundan evvelki haline iadesi hükmedilmektedir.¹⁰ Bu hüküm bir anlamda han bünyesinde yer alan meyhaneler için kullanılan kavramı daha aşikâr kılmaktadır. Nitekim handaki içki içilen mekânın “koltuk” namıyla tabir olunduğunu, ancak uygulamada *şerbethane* olduğunu, sahiplerinin de bu mekânı, belki de içerik olarak daha büyük olan “meyhane”ye çevirdikleri belirtilmektedir. Diğer bir ifadeyle, bu koltuk meyhaneleri kaçak yerlerden ziyade küçük ölçekli, sarhoş

⁷ BOA C.BLD, 4431, 19 C 1245 / 16 Aralık 1829.

⁸ Evliya Çelebi, I, 314-316.

⁹ Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, I, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Enver Özcan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990, 43.

¹⁰ BOA C.BLD, 39/1944, 29 R 1233 / 6 Mayıs 1818.

edici içeceklerin içilebildiği, kısmen ayaküstü olarak adlandırılabilir yerlerdir.

Marjinalite ve Kamu Düzensizliğinin Alanı Olarak Han Meyhaneleri

Şikâyet ve Zaptiye ile ilgili belgelerde, hanların bünyesinde bir tür toplanma yeri olan ve müdavimlerine içki eşliğinde sosyalleşme fırsatı sunan küçük ölçekli koltuk meyhaneleri bir taraftan da ahlaksızlığın, düzen bozuculuğun, marjinalitenin mekânı olarak görülmektedir. 1694 tarihinde Mahmut Paşa Hanı (Kürkçü Hanı)'ında sakin Müslüman taifesi, hanın avlusundaki mescitte eda ettikleri beş vakit namaza, han odalarında içki içen kefere taifesinin olumsuz etkisi olduğunu ve bunun engellenmesini talep ederler.¹¹ Sultan'da, bir tür koltuk olan han odasındaki bu içki içilen mekânın yasaklanmasını hükmeder. Bu belge han odalarının geçici olarak bir tür meyhaneye dönüştürülebildiğini göstermektedir. 1718 yılındaki şikâyet direk han içerisindeki meyhanede olup bitenler ile ilgilidir. Mezkûr tarihte Yedikule dâhilinde mahalle sakinleri, Yedikule haricindeki Kör Ali Ağa Hanı'nda ihdas edilen meyhane hakkında şikâyetle bulunurlar.¹² Ana şikâyet konuları iki zimmînin mezkûr handa meyhane açıp içki satışı yapmaları ve meyhanede içki içen bazı "eşkırıya"nın "mahallelerinden mürûr u ubûr eden evlâdlarına taarruz ve teaddî" etmeleridir. Bunun üzerinde Sultan da, bir emirle içki içenlerin ve insanlara zarar vermelerinin engellenmesini hükmeder.

1741 tarihinde Kumkapı, Yenikapı ve Samatya taraflarında ve bazı hanlarda bulunan meyhanelerde uygunsuz davranışların önüne geçilmesi için, genç uşakların istihdam edilmemeleri istenmektedir.¹³ 1767 tarihli bir Hatt-ı Hümayun'da ise, Fazlıpaşa Sokağı'nda

¹¹ BOA A.DVNS.ŞKT.d. (Divan (Beylikçi) Kalemi Şikâyet Defterleri), 18/178/845, Evail-i M 1106 / 22-31 Ağustos 1694.

¹² BOA A.DVNS.ŞKT.d., 72/544/3, Evasıt-ı Ra 1130 / 12-21 Şubat 1718.

¹³ BOA C.BLD, 96/4786, 29 Z 1153 / 17 Mart 1741.

Süleyman Hanı odabaşısının Ermeni olduğu ve mezkûr hanın altında bir kaç defa men edildiği halde tekrar meyhane açıldığı ve bu meyhanelerin ailelerin ve çocukların sokağa çıkamamasına sebebiyet verdiğinden dolayı kapatılmaları hükmedilmektedir.¹⁴ 1818 tarihinde Sarı Demir Mahallesi ahalisi cami yakınındaki Kanbur Hanı'nda bir şerbethane açıldığı ve içki satışı yapıldığı dolayısıyla şikâyetle bulunurlar. Ahalinin ana şikâyet gerekçeleri handaki şerbethanede akşamları içki eşliğinde eğlencenin olduğu, ahalinin camiye rahat gidemediği ve içki içenlerin çocuklara kötü örnek olduğu yönündedir ve ilgili makamdan bu şerbethanenin kapatılmasını talep ederler. Ancak şerbethanenin koltuk sınıfında olduğu ve bu türden yerlerin mukataa olarak verilmesi gibi ekonomik gerekçelerle adı geçen koltuk meyhanesi kapatılmaz.¹⁵

Yukarıdaki örneklere yansıdığı şekliyle hanlardaki koltuk meyhanelerinde “eşkıyâ”, “kalyoncu ve levandât tâifesi” sakin olup, “cem’iyyet ve fışk üzre” toplanıp, “şûrb-i hamr” etmeleriyle kimi durumda Müslümanları “edâ-yı salâtta külli müteezxîlere” sebep oldukları, kimi durumda ise “mahallelerinden mürûr u ubûr eden evlâdlarına taarruz ve teaddî” ettikleri ve “hilâf-ı şer” davrandıkları, “ümmüül-habâis ve fesâda bââis olan hamr vesâir müskirât” ile “ibâdullâh”ı üzdükleri dile getirilmektedir. Bu yasaklama hükümlerinde kullanılan kelime dağarcığı genel olarak koltuk meyhanelerinde olup bitenlerin siyasi iktidar tarafından nasıl görüldüğünü göstermektedir. Meyhaneyi hedef alan kamu düzeni dili bir tür “şehirde arzu edilen toplumsal ve ahlaki düzeni oluşturmak için mekânın düzenlenmesi”ne¹⁶ dayanmaktadır.¹⁷

¹⁴ BOA HAT (Hatt-ı Hümayûn Tasnifi), 17/734, 29 Z 1180 / 28 Mayıs 1767.

¹⁵ BOA C.BLD, 39/1944, 29 R 1233 / 6 Mayıs 1818.

¹⁶ Shirine Hamadeh, “Mean Streets: Urban Order and Moral Space in Early Modern Istanbul,” *Turcica* 44, 2012/2013, 254.

¹⁷ Siyasi iktidarın kamu düzeni ya da düzensizliğine dair dil ve uygulaması ile ilgili olarak ayrıca bkz. Fariba Zarinebaf, *Crime and Punishment in Istanbul: 1700–1800*, Berkeley, CA: University of California Press, 2011.

Sonuç

Sarhoş edici içeceklerin satıldığı ve tüketildiği meyhane türü mekânlar Osmanlı İstanbul'u şehir hayatının önemli unsurlarından-
dı. 19. yüzyılın ortalarından itibaren gerçekleşen büyük değişim ve dönüşüm öncesinde, çoğunlukla gayrimüslim tebaanın yaşadığı bölgelerde faaliyetlerini yürüten “keyf”in ve “muhabbet”in ortamı olan bu mekânlar meyhane, meygede, şerbethane, koltuk vb. isimlerle anılmaktaydı. 19. yüzyılın başlarında İstanbul'da sayıları yaklaşık 500 civarında olan bu meyhanelerin 10-15 tanesi ise başkentte tüccarlar için ticaretgâh ve şehir sakinleri ve yabancılar için ise bir ikametgâh olan han odalarında/dükkânlarında yer almaktaydılar. Han bünyesindeki küçük ölçekli, çoğunlukla han sakinlerine ve civarda oturan müdavimlerine hizmet veren bu küçük işletmeler “koltuk meyhaneleri” olarak adlandırılmaktaydı. Ancak bu küçük işletmelerin resmi belgelerdeki görüntüsü, fiziksel varlıklarının çok üzerinde bir hüviyet arz etmekteydi. Özellikle Şikâyet ve Zaptiye belgelerine yansıdığı şekliyle bu koltuk meyhaneleri, çevredeki “mubeter” “ibadullah”ın gündelik hayatını olumsuz etkileyen bir mekân olarak görülmekte idiler. Özellikle kamu alanını ahlak merkezli olarak belirlemeye çalışan dönemin siyasi söylemi bu sosyalleşme muhitlerini düzen bozucu olarak algılamakta ve marjinalitenin ve ahlaksızlığın yeri olarak görmeye çalışmaktaydı. Bu söylemler çerçevesinde siyasi iktidar çeşitli kereler bu mekânı yasaklama yoluna gitmiştir. Ancak her bir yasaklama sonrasında devlet maliyesine katkıları ve şehir sakinlerinin talebi doğrultusunda yeniden açılmışlardır.

Kaynaklar

BOA (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı) C.ML. (Cevdet Maliye), 25227, 8 M 1208 / 16 Ağustos 1793.

BOA A.DVNS.ŞKT.d. (Divan (Beylikçi) Kalemi Şikâyet Defterleri), 18/178/845, Evail-i M 1106 / 22-31 Ağustos 1694.

- BOA A.DVNS.ŞKT.d., 72/544/3, Evasıt-ı Ra 1130 / 12-21 Şubat 1718.
- BOA C.BLD (Cevdet Belediye), 4431, 19 C 1245 / 16 Aralık 1829.
Aktaran, Ahmet Hezarfen, "Hicri 1245'te (1829) Başmuhasebeye Gedik Olarak Kayıtlı İstanbul Meyhaneleri," *Tarih ve Toplum*, 129, 1994, 36-39.
- BOA C.BLD, 96/4786, 29 Z 1153 / 17 Mart 1741.
- BOA C.BLD, 39/1944, 29 R 1233 / 6 Mayıs 1818.
- BOA C.BLD, 4431, 19 C 1245 / 16 Aralık 1829.
- BOA DBŞM.ZCR.d. (Başmuhasebe Zecriye Kalemi Defterleri), 20446, 29 Z 1242 / 24 Temmuz 1827.
- BOA HAT (Hatt-ı Hümayûn Tasnifi), 17/734, 29 Z 1180 / 28 Mayıs 1767.
- Çokuğraş, Işıl. *Bekâr Odaları ve Meyhaneler: Osmanlı İstanbulu'nda Marjinalite ve Mekân 1789-1839*, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2016.
- Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, I, Orhan Şaik Gökyay ed., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996, 355.
- Hamadeh, Shirine. "Mean Streets: Urban Order and Moral Space in Early Modern Istanbul," *Turcica*, 44, 2012/2013, 254.
- İpekten, Haluk. "[Divan] Şairlerin[in] Toplantı Yerleri: Meyhaneler," *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Mehmet Kalpaklı (ed), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, 224-228.
- Kaynar, Hakan. "Muhabbet Baki Mahbubân Kayıp: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Meyhaneler," *İstanbul Araştırmaları Yıllığı* 3, 2013, 195-215.
- Mantran, Robert. *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, I, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Enver Özcan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990, 43.
- Pinon-Demircivi, Mathilde. "Le Grand Bazar d'Istanbul et ses environs: formes, fonctions et transformations des han construits entre le début du XVIIIe s. et le milieu du XIXe s," Doktora Tezi, L'université Paris-Sorbonne, 2009.
- Yaşar, Ahmet. "The Han in Eighteenth- and Early Nineteenth- Century Istanbul," Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2016.

Yılmaz, Fikret. "Boş Vaktiniz Var Mı? Veya 16. Yüzyılda Şarap, Suç ve Eğlence," *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 1, Bahar 2005, 11-49.

Zarinebaf, Fariba. *Crime and Punishment in Istanbul: 1700–1800*, Berkeley, CA: University of California Press, 2011.

Meyhaneden Meyhaneye:
Keçecizâde İzzet Molla'nın Bir Gazelinden Hareketle
19. Yüzyılda İstanbul Meyhaneleri

Ozan Yılmaz*

Giriş

Klasik Türk şiiri geleneğinde meyhane ve meyhane hayatı önemli bir yere sahiptir. Farsça “mey” ve “hâne” kelimelerinden yapılmış bir birleşik isim olan meyhane, “Tek başına ya da çeşitli meze ve çerezlerle alkollü içki sunulan ve içki içilen yerler (Zat 1994: 5, 434)” anlamına gelir. Beyitlerde meyhâne, meygede, harâbât, humhâne, işrethâne, işretgede vb. isimlerle anılır. Eskiden meyhanelere verilen isimlerden biri de şerbethanedir (Ali Rıza Bey 2001: 178). Günlük dertlerinden kurtulmak isteyenlerin müdavim olduğu bu eğlence yeri, bir âşışın aşka ilk adımını attığı yer olarak da bilinir. Meyhane, âşıkların sıkıntılı aşk sürecinde ferahlık bulup keyiflendiği bir yerdir. Aşk şarabını içmek için yanıp tutuşan bir âşık, gerçek şarabın tadına bakmak için de soluğu meyhane alır. Nitekim divan, mesnevi ve tezkireler meyhane övgüsünde beyitlerle doludur. Örneğin Nedîm'in (ö. 1730),

*Meyhâne mukassî görünür taşradan ammâ
Bir başka ferah başka letâfet var içinde*

(Macit 2017: 326)

---

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sakarya. oyilmaz@sakarya.edu.tr

“Meyhane dışarıdan kasvetli görünür ama içinde bir başka ferahlık, başka güzellik vardır.”

demesi, âşıkların meyhaneye bakış açısını gösteren kayda değer bir örnektir.

Eski meyhaneler, şarap içilen bir mekân olmanın ötesinde, genelenğin canlı şekilde sürmesini sağlayan bir aracı konumundadır. Şairlerin birbirleriyle selamlaştıkları, karşılıklı şiir okudukları, çeşitli atışmaların yapıldığı meyhaneler, hemen her şair tarafından ilgi görmesini biraz da bu birleştirici tavrına borçludur. Osmanlı'nın hemen her döneminde meyhanelere rastlanır. İstanbul'daki ilk meyhaneler Bizans döneminden kalma olup Latîfî (ö. 1582) *Evsâf-ı İstanbul* adlı eserinde 16. yüzyıl İstanbul meyhanelerinin Tahtakale'de toplandığını, Galata'nın ise baştan başa meyhane olduğunu anlatır (Zat 1994: 5, 434).

Klasik Türk şiirinde tasavvuf ve ilahî aşkın hâkim olduğu beyitlerde, aşkın yaşandığı yer olarak karşımıza çıkan yer yine meyhane'dir. Tekkeyle yahut aşkın yaşandığı yer olarak dünyayla özdeşleştirilen meyhane, ilahî aşk yolcusunun olgunlaşması için gerekli bir aşamadır. Birçok beyitte dünya bir meyhaneye benzetilir ve gerek mecazi gerekse ilahî aşk bu meyhanede yaşanır. Gerçek manasıyla insanların çakırkeyif hale geldiği yer olan meyhaneler, hakiki aşk söz konusu olunca ilahî cezbenin kendisini gösterdiği sıradışı bir mekân olarak karşımıza çıkar. Ancak meyhane muhtevalı her beyitte remiz kullanılması söz konusu değildir. Meyhanenin gerçek manasıyla kullanıldığı birçok beyit vardır. Özellikle başta Bâkî (ö. 1600), Sâbit (ö. 1712) ve Nedîm (ö. 1730) olmak üzere birçok şair, meyhane hayatını gerçek manasıyla konu edinen beyitler kaleme almıştır. Bu anlayışın son dönemdeki temsilcilerinden biri de Keçecizâde İzzet Molla'dır.

Keçecizâde İzzet Molla (1786-1829)

Ondokuzuncu yüzyıl divan şairlerinden olan Keçecizâde İzzet Molla, 1786'da İstanbul'da dünyaya geldi. Aslen Konyalı bir aileye mensup olan şairin asıl adı Mehmed İzzet'tir. Küçük yaşta babasını

kaybettikten sonra biraz zorluk çekti. Yine de tahsilini tamamlayıp müderris oldu. Çok bilgili olduğu için kendisine “molla” lakabı verildi. II. Mahmud döneminin güçlü simalarından Hâlet Said Efendi’yle tanışmak, hayatının dönüm noktası oldu. Önce Bursa müfettişliğine, sonra Galata kadılığına getirildi. Ancak Hâlet Efendi’nin idamından sonra Keşan’a sürüldü. Burada yaklaşık 1 yıl kaldıktan sonra affedildi ve İstanbul’a geri döndü. Osmanlı-Rus savaşına haklı olarak karşı çıkan iki layiha kaleme aldığı için bu kez de Sivas’a sürüldü ve 1829’da burada vefat etti (Ceylan-Yılmaz 2005: 11-27).

Divan şiirinin son döneminde eserler veren İzzet Molla, yaşadığı döneme damga vurmuş bir şairdir. Şiirlerini *Bahâr-ı Efkâr* ve *Hazân-ı Âsâr* adlı divan ve divançesinde toplamıştır. Divanında klasik, hikemî, mahallî ve Sebk-i Hindî usullerle yazdığı şiirleri bir araya getirmiş, geleneğin son döneminde bütün bir şiir geleneğini gözler önüne sermiştir. Gelenekçi anlayışın son temsilcilerinden olan şair, Nâbî (ö. 1712), Nedîm (ö. 1730) ve Şeyh Gâlib (ö. 1799) gibi divan şairlerinden etkilenmiş, renkli hayalleri ve yenilikçi anlayışıyla “şairler sultanı” unvanını almıştır. Şiirlerinde mecazî aşk havası hâkim olmakla birlikte yer yer tasavvufî göndermeler de bulunur. Özellikle Mevlevilik sevgisi divanına yansımış, vahdet-i vücûda gönderme yapan beyitler kaleme almıştır. Ancak onun aşk anlayışı daha çok mecazidir. Nitekim eski İstanbul meyhanelerini andığı yerlerde meyhaneyi gerçek anlamıyla kullanır.

Eski İstanbul Meyhaneleri

Kaynakların verdiği bilgiye göre İstanbul’da bazı yüksek şahsiyetlerin evlerinde kurulan ve şairlerin de katıldıkları içki meclisleri, içkinin haram ve yasak olmasına rağmen rahatlıkla devam etmiştir (İpekten 1996: 243). Asıl eğlence mekânları ise meyhanelerdir. Eski İstanbul meyhaneleri gedikli ve koltuk olmak üzere ikiye ayrılırdı. Gedikli meyhaneler, işletmecisinin elinde devletten bir ruhsat olan meyhanelerdir. Bunların sayısı kanunen belirlenmiş olup kaçak açılma durumları yoktur. Koltuklu meyhaneler ise ruhsatsız, kaçak meyhanelerdir (Koçu 2015: 14). Sultan Abdülaziz

(1861-1876) döneminden itibaren gedikli meyhaneler, selâtin meyhaneleri olarak anılmaya başlamıştır (Zat 1994: 5, 435). Meyhanelerin pencerelerine kafes konur, bu tür meyhanelere “kafesli” adı verilirdi (Abdülaziz Bey 2002: 306). Bir şerbethanenin meyhane olduğunu belli etmek için sokak kapısının üst sürmesine bir hasırlı eskisi asılırdı (Ali Rıza Bey 2001: 179).

Eski İstanbul meyhaneleri, hem işlev hem de içerik yönüyle bugünkü meyhanelerden daha farklı bir yapıya sahipti. Geniş bir sofada şarap fıçıları ve küçük yer masaları olmakla birlikte bu masaların etrafında çilingir sofrası kurulup eğlenilirdi (Abdülaziz Bey 2002: 307). Meyhanelerde içkiler ya fıçılarda ya da küplerde bekletilir, fıçı yerine küp kullanan meyhanelere ise “küplü” adı verilirdi (Sülker 1985: 60). Osmanlı dönemi meyhaneleri, günlük dertlerini unutmak isteyen akşamcılarının uğrak yeri olmakla birlikte felekten bir dem çalmaya çalışan eğlence meraklılarının da vazgeçilmeziydi. Selim Nüzhet Gerçek, eski İstanbul meyhanelerindeki eğlence hayatına dair aşağıdaki yorumları yaparken bu duruma da işaret etmiştir:

“Her günün gecesi, her neşenin kederi olduğu gibi meyhane âleminin de safası ve cefası çoktu. Meyhanenin safası, tabiat ehli, latif mizaç olanların, içkinin cılasıyla parlayan zekâlarını oradakilerin istifadesi için musiki, şiir ve nükte halinde sarfetmeleriydi. Bu âlemlere doyum olmazdı. Meyhanenin cefası ise kendini tutamayan işret düşkünlerinin kalkmaya savaştıkları ve kalkayım dedikçe yıkılıp gittikleri fıçı diplerinin hali ile, kapıda gözetilen bütün itinaya rağmen oyun bozucuların ahvaliydi (Gerçek 1997: 112-114).

15. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar çeşitli dönemlerde zaman zaman çıkarılan içki yasaklarıyla meyhaneler kapatılmış, ancak yasağın kalkması veya gevşemesiyle tekrar açılmış ve giderek sayıları artmıştır (Zat 2002: 197). Tanzimat sonrasında gerçek manasıyla özgürlüklerini kazanmaya başlayan meyhaneler İstanbul’da gözle görülür bir şekilde artar (Zat 2002: 197). O yıllarda Balıkpazarı, Zindankapısı, Asmaaltı, Ketenciler, Mahmutpaşa, Tavukpazarı, İskenderboğazı, Gedikpaşa, Yenikapı, Kumkapı, Samatya, Langa, Unkapanı, Keresteciler, Cibali, Hasköy, Fener, Balat, Topkapı,

Karag mr k, Galata, Beyo lu ve Kadik y semtleri meyhane b lge-
leri olarak bilinirdi (Zat 2002: 197). Meyhane isimleri hususunda
en kapsamlı bilgiyi veren  aylak Tevfik, 1880'li yılların  stan-
bul'unda isimlerini bulabildi i gedikli meyhaneleri   yle sıralar:

Balık Pazarı'nda: Kafesli, Han erli, Yahudi

Zindankapısı'nda: Salep i

Asmaaltı'nda:  avu ba ı

Ketenciler'de: Sabuncu

Mahmutpa a'da:  ora  ı Hanı, K rk  i Hanı, Valide Hanı

Mercan'da: Ali Pa a Hanı

Tavukpazarı'nda: Me hur ve h len mam r Sara  Hanı, Bakla Hanı,
Ya lık ı Hanı, Vezir Hanı

 skenderbo azı'nda: Ta  Han

Gedikpa a'da: K   k M sellim, B y k M sellim

Kumkapı'da: D zo lu, Yeni Meyhane, Karab cak, K   k Samson,

Yenikapı'da: Kafesli

Langa'da: Tandırlı, Mermerli,  ki Kapılı

Kolluk Kar ısı'nda: Sarayodaları, Uzunodalar

Samatya'da: B y k Kuleli, K   k Kuleli, Altınoluk, G mt   Halka-
lı, Kel Serkis, Zafiri, Ormanos, Keleb e, Hacı Manol, S ngerli, Servili

Yedikule'de: Ma aza

Altımermer'de: S mb ll 

Karag mr k'te: Takyeci

Topkapı'da: Karag z, Yeni Meyhane, Hacı Mardiros, Kaledibi,
Sarafin

Tekfursarayı'nda: Karag z, Enserci Mi on, K rk  i, Orak  ubuk u
Nesim

Balat'ta: Karanlık, Koca Kalfa, K ro lu, Bah eli, Yarım Balat,
Karanfil, Yasef, Enserci Nesim, Balta Yasef

Lonca'da: Aynalı, Yava ko

Balat haricinde: Dülgeroğlu, Tömbet, Hacı Mişon, Hacı Avram, Gümüş Endâze, Bayraktar, Çingene Müslim

Fener'de: Sukyas, Gümüş Halkalı, Kamburoğlu, Tanaşaki

Kiremit Mahallesi'nde: Sakızlı, Kafesi

Cibali'de: Haleblioğlu, Laşko, Kasavet, Anastas, Yahudi Ayoda

Unkapanı'nda: Yenidünya, Baklacioğlu

Keresteciler'de: Kandilli (Mehmed Tevfik 1300: 7-10)

Çaylak Tevfik bunların dışında Galata, Beyoğlu, Hasköy, Kadıköy, Üsküdar, Kuzguncuk ve Boğaziçi'nin diğer yerlerinde adlarını saymadığı daha birçok meyhanenin varlığına da işaret etmiştir (Mehmed Tevfik 1300: 10). Kendi dönemindeki meyhane isimlerini sayan Ahmed Râsim'in aşağıdaki satırları ise o dönemde bir hayli zengin olan meyhane kültürüyle ilgili çarpıcı tespitler içerir:

“...Bütün bu saydığım yerlerde mevsim mevsim saz şairlerimiz destanlar, semailer okuyarak sazlar, curalar, çığırtmalar, iki dört telliler, zurnalar, zilli maşalar, darbukalar, davullar, rubablar, nusfiyeler, giriftler, kավalllar çalarak sıracılar, allı pullu, cepkenli, sırtmalı etekli, hoş-endâm ve hoş-hırâm, kâküüllü, düzgünlü, benli, sürmeli köçekler oynatarak, naralar, kadeh kırmalar, bıçak, kama, pala, gaddâre, kulaklı çekmeler, usturpa, ucu demirli cup, sandalye bacağı kullananlar, atışmalar, kapışmalar, türlü türlü sululuklar hatta rezaletler arasında ömürgüzâr olmuşlardır (ömür geçirmişlerdir). Mahâzâ bu hây u hây-ı mestâne (sarhoşça güriültü) hiçbir zaman dolu dizgin ilerlememiştir. Buralarda oturuldukça ecdadın ses, söz, süz u güdâz, aşk, bedbahlık, sürûr ve emsali sesler ve duygular adına bütün ruh tecellileri elle tutulur bir surette duyulur. Alafranga birahanelerde, gazinolarda ise bu haller katıyen vâki olmaz (Koçu 2017:121)”.

Bu meyhanelerden bazıları, isimleriyle edebî eserlere konu olmuştur. Meyhane isimlerinin mısralarla ifade edildiği örnekler hem Klasik Türk Edebiyatı hem de Türk Halk Edebiyatı'nda görülmektedir. Sözgelimi 19. yüzyıl halk şairlerinden Erzurumlu Âşık İbrâhîm'in 1880-1885 arasında Balıkpazarı meyhaneleri hakkında yazdığı manzume, o dönemdeki birçok meyhanenin ismini bize ulaştırılmaktadır:

İstanbul'da attım bahtıma zarı
 Çıktı karşımıza Balıkpazarı
 Değmesin üstüne kem göz nazarı
 Minelkadîm cihân üzre adı var

Bu benderi tekfur kurdu kuralı
 Her sokak meyhâne iki sıralı
 Görse pesend eder Frenk kralı
 Her birinin bir isimle yâdı var

Biri Taşmerdiven biri Topuklu
 Birisinin adı Altın Oluklu
 Lonca sokağıdır Hançerli yolu
 Ardında Zindân'ı hem Cellâd'ı var

Kafesli Câmekân Yahudi Folluk
 Balıkpazarı'na mahsûs bu bolluk
 On beşten fazladır gedikli koltuk
 Mecnûn'u var hem dahi Ferhâd'ı var

Şadırvan yanında kurulmuş Çadır
 Bahçeli denilen vakf-ı sultândır
 Onun karşısında Nesîm'le Tandır
 Dalyan'ın cümleden üstün tadı var

***

Bunu böyle yazdı Âşık İbrâhîm
 Rehberimiz oldu Şeytân-ı racîm
 Tanrı'nın bir adı Gafûr-ı Rahîm
 Gümrâh kullarına bir imdâdı var

(Koçu 2015: 20-22)

Meyhaneleri bir edebî muhit haline getiren Divan şairleri, 16. yüzyıldan itibaren birçok meyhaneyi ismen anar. Bazen rindâne bir gazelin içinde bazen de bir tezkirenin sayfaları arasında rastlanan meyhane isimleri, şairlerin gerçek hayatı şiire taşımalarına dair ilginç örnekler olarak dikkati çeker. Bâkî'nin (ö. 1600),

Hoş geldi bana meygedenin âb u hevâsı

Billâhi güzel yerde yapılmış Yıkılası

(Küçük 1994: 416)

beytinde geçen “Yıkılası” 16. yüzyıl Galata meyhanelerinden birinin adıdır. Yine o dönemin şair toplantılarıyla meşhur meyhanelerinden biri de Tahtakale’deki Efe meyhanesidir (İpekten 1996: 245). Âşık Çelebi’nin (ö. 1572) *Meşâirü’ş-Şuarâ* adlı tezkiresinde sıkça anılan bu meyhanenin,

Zurefâ mecma’ı safâ kânu

Efe meyhânesi yâhud Yani

(Kılıç 2010: I, 394)

“Zariflerin toplanma yeri ve eğlence madeni, Efe meyhanesi ya da Yani’dır.”

beytinden de anlaşılacağı üzere pek çok şair müdavimi vardır. Beyitte geçen Yani de bir Yahudi meyhanesi olmalıdır. Bu makalenin konusu olan gazel de meyhane isimlerine yer vermesiyle öne çıkmıştır.

İzzet Molla’nın Meyhane Gazeli

Keçecizâde İzzet Molla, devrinin sosyal hayatından uzak kalmamış, şiiirleriyle adeta II. Mahmud döneminin (1808-1839) nabzını tutmuştur. II. Mahmud dönemini araştırmak isteyen birisi için İzzet Molla’nın şiiirleri iyi bir kaynak konumundadır. *Bahâr-ı Ef-kâr*’da o dönemin sosyal hayatı, eğlence mekânları, dinî yaşayışı, yasakları, giyim-kuşam tarzı vb. birçok konuda şiiir ve beyit bulmak mümkündür. Şairin sosyal hayat muhtevalı bu tür şiiirlerinden biri de “işret” redifli gazelidir. İzzet Molla bu gazelinde 19. yüzyıl İstanbul meyhanelerini anmakla kalmaz, şarap yasaklarına da ince bir eleştiride bulunur. Aruzun fe’ilâtün/fe’ilâtün/fe’ilâtün/fe’ilün kalıbıyla yazılan gazel şöyledir:

Sürelî sîm-tenân anda safâ-yı işret

Oldu rindâna Gümüş Halkalı câ-yı işret

Kânu yâkût-ı meyin Mağzasıdır elmâsın
Anda cevherle olur bey' ü şirâ-yı işret

Kadd-i şimşâd ile raks etse n'ola muğbeçegân
Servili Meygededir dâr-ı hevâ-yı işret

Varıp ey teşne-i sahbâ suyu baştan sayd et
Cereyân eyledi Sarnıçlı'da mâ-yı işret

Hemçü mir'ât-ı Sikender kadeh-i sâf-sirişt
Olur Âyîneli'de çehre-nümâ-yı işret

Muhtesib narh u terâzûya bakar mı anda
Görsene var mı Müsellim'de galâ-yı işret

Duhter-i rez yaşadıkça olur efzûn hüsnü
Kocakan'ya giderler kudemâ-yı işret

Tutmaz oldu eli ayağı cenâb-ı rindin
Kesilip Çizmeci'den hayf ki pâ-yı işret

Kapalı bâri açılardı bu günlerde bize
Bir meserret olup ebvâb-güşâ-yı işret

İzzetâ rütbe bizi meygededen dâr etti
Bir gazel tarh edeyim bâri berâ-yı işret

Devr-i Sultân Veled'in bir demini kim görse
Neş'e-i aşkına etmez mi fedâ-yı işret

(Ceylan-Yılmaz 2005: 370)

İzzet Molla'nın gazelinde geçen beyitler, içerdği meyhane isimlerine bağlı yapılan kelime oyunları incelenince daha iyi anlaşılabacaktır:

Sürelî sîm-tenân anda safâ-yı işret
Oldu rindâna Gümüş Halkalı câ-yı işret

“Gümüş tenliler orada işret safası sürdüğünden beri Gümüş Halkalı, rintler için eğlence merkezi oldu.”

Osmanlı döneminde meyhane isimleri verilirken dükkâna tabela yerine asılan kafes, hançer, zincir gibi sembollerin kullanılması çok yaygındı (Zat 1994: 5, 435). Gazelde ilk geçen meyhane ismi Gümüş Halkalı’dır. Kapısına gümüş bir halka asıldığı için bu ismi almış olsa gerektir. Çaylak Tefvîk’in verdiği bilgiye göre Gümüş Halkalı meyhanesi Samatya’dadır. O dönem rintlerinin uğrak yeri olan bu meyhaneye gümüş gibi parlak tenli dilberler de gelip eğlenmektedir. Şair, birbirinden güzel dilberlerin orayı eğlence yeri yapmasından ilham alarak Gümüş Halkalı’nın rintler için bir cazibe merkezi haline geldiğini söyler. Şairin “Gümüş Halkalı” isminde geçen “gümüş”e bağlı olarak “sîm-ten” terkiibini kullanması tesadüfi değildir. Zira Gümüş Halkalı meyhanesinde elbette gümüş gibi göz alıcı dilberler olacaktır.

*Kânı yâkût-ı meyin Mağzasıdır Elmâs’ın
Anda cevherle olur bey’ ü şîrâ-yı işret*

“Elmâs’ın Mağaza’sı şarap yakutunun madenidir. Orada işret alışverişi mücevherle olur.”

Beyitte geçen Mağza/Mağaza, Yedikule’deki bir meyhanenin adıdır. Beyte bakılırsa Elmâs isimli bir meyhaneci tarafından işletilmektedir. Şair beyitte, Elmâs isminden mülhem değerli taşlarla ilgili kelimeleri kullanır. Elmas’ın Mağaza meyhanesi, kıvrıklığı ve kıymetiyle bir yakutu andıran şarabın madeni olmuştur. Orada öyle kıymetli şaraplar olur ki alışveriş sırasında para yerine değerli taş kullanılması işten bile değildir. Beyitte geçen “cevher” kelimesi de değerli taş anlamındadır. Şaire göre Mağaza meyhanesi, eğlence için pahalı alışverişlerin yapıldığı bir yerdir.

*Kadd-i şîmşâd ile raks etse n’ola muğbeçegân
Servili meygededir dâr-ı hevâ-yı işret*

“Servili meyhane, eğlence hevesinin evidir. Orada şimşir ağacı gibi uzun boylu muğbeçeler oynasa şaşılır mı!”

Meyhane sahiplerine pîr-i mugân, onun yardımcısına da muğbeçe adı verilir (Abdülaziz Bey 2002: 307). Farsça bir terkip olan muğbeçe, küçük meyhaneci çırağı anlamına gelir. Meyhanelerde yiyecek ve içecek servisini yapanlara sâki ya da muğbeçe denirdi (Zat 1994: 5, 435). O dönemde işret denince akla ilk gelen yerlerden biri de Servili meyhanedir. Çaylak Tefvîk'in verdiği bilgiye göre Servili meyhanesi, Samatya'da faaliyet sürdürmüştür. İzzet Molla, Servili isminden hareketle şimşir ağacı boylu muğbeçelerin orada raksettiğini dile getirmiş, servi-şimşâd kelimelerini kasten bir arada kullanmıştır. Daima yeşil bir ağaç olan şimşir, bahçe süslemesi amacıyla kullanılırdı. Yani eğlencenin yurdu olan bu meyhanede küçük yaştaki köçekler rakedip neşeye neşe katmakta, meyhanenin süsü olmaktadır.

*Varıp ey teşne-i sahbâ suyu baştan sayd et
Cereyân eyledi Sarnıçlı'da mâ-yı işret*

“Ey şaraba susamış! Gidip suyu baştan avla! Sarnıçlı'da işret suyu akmaya başladı.”

Şair bu beyitte de Sarnıçlı meyhanesinin ismini anmış, sarnıçlarda su olmasına bağlı olarak şarap için “mâ-yı işret (eğlence suyu)” tabirini kullanmıştır. Abdülaziz Bey, İstanbul'daki en eski ve en meşhur gedikli meyhaneleri sayarken Sahrınçlı (Sarnıçlı) ismini de anar (Abdülaziz Bey 2002: 307). Sarnıçlı denmesinin sebebi, meyhanenin içinde yahut kapısında yer alan bir su sarnıcı olsa gerektir. “Suyu baştan avlamak” tabiri ise “suyu kaynağından içmek” manasına gelir. Yani Sarnıçlı meyhanesine giden şarap tutkunu, böylece şarabı ana kaynağından içecektir. Arapça “cereyân” kelimesi “akmak” manasına gelir. Yani işret şarabı Sarnıçlı meyhanesinde su gibi akmaktadır.

*Hemcû mir'ât-ı Sikender kadeh-i sâf-sirişt
Olur Âyinelî'de çehre-nümâ-yı işret*

“İskender'in aynasını andıran saf kalpli kadeh, işret çehresini Âyinelî'de gösterir.”

Bu beyitte anılan meyhane ismi Âyîneli'dir. Çaylak Tevfik'in verdiği bilgiye göre Âyîneli yahut Aynalı meyhanesi, İstanbul'un Balat semtinde bulunan, Yahudi meyhaneleriyle meşhur Lonca mahallesidir. Şair, bu meyhane ismine çağrışım yapmak için İskender'in aynası anlamına gelen "mirât-ı Sikender" terkbine yer vermiştir. İskender'in aynası efsanevî mahiyette olup İskender'in düşman gemilerini uzaktan yakmak üzere Aristo'ya yaptırdığı bir aynanın adıdır. Ancak beyitte işret terimleri geçtiği için burada İskender'in aynasıyla kastedilen Cem'in dünyayı gösteren meşhur kadehi olsa gerektir. "Mir'ât-ı Sikender" terkihiyle şarabın mucidi Cem'in meşhur parlak kadehine telmih vardır. Zira bu iki terkip birbirlerinin yerine kullanılagelmiştir (Yıldırım 2017: 136). Beyitte aynaların yüz göstermesinden hareketle "çehre-nümâ (yüz gösterme)" terkihi kullanılmış, eğlencenin yüz gösterdiği yer olarak da Âyîneli meyhanesi öne çıkarılmıştır.

*Muhtesib narh u terâzûya bakar mı anda
Görsene var mı Müsellim'de galâ-yı işret*

"Baksana Müsellim'de eğlence kıtlığı var mı! Muhtesip orada ölçüye, teraziye bakar mı!"

Muhtesip, Osmanlı döneminde asayiş sağlayan görevlinin adıdır. Bilhassa içki yasağının olduğu zamanlarda meyhaneleri denetleme işi muhtesibe düşerdi. Pakalın'ın verdiği bilgiye göre muhtesip, esnafların narhlarına bakma, kile, arşın ve diğer ölçülerle terazi ve kantarları denetleme ve düzgün ölçü kullanmayıp alışverişte hile yapanları cezalandırmayla vazifeliydi (Pakalın 1983: II, 572). Narh, azami (yüksek) fiyat anlamına Türkçe bir terimdir (Pakalın 1983: II, 654). İzzet Molla bu beytinde, Gedikpaşa'daki Büyük Müsellim meyhanesini anmıştır. Büyük Müsellim, Gedikpaşa'nın iki büyük gedikli meyhanesinden biridir ve çektiği Küçük Müsellim'den daha ünlüdür (Hiçyılmaz 1992: 70). Buna göre İzzet Molla'nın andığı meyhane Büyük Müsellim olmalıdır. Burada şarap ve eğlence kıtlığı olmadığı için muhtesibin fiyat sınırı yahut ölçüye bakmayacağını söylemiştir. Başka yerlerde az olan şeyler, bu meyhanede fazlasıyla vardır. Buna bağlı olarak orada eğlenceyi sınırlayan hiçbir engel yoktur.

*Duhter-i rez yaşadıkça olur efzûn hüsnü
Kocakarı'ya giderler kudemâ-yı işret*

“Üzümün kızı (şarap) yaşlandıkça daha da güzelleşiyor. Eski kulağı kesik rintler Kocakarı'ya giderler.”

Şairin burada “Kocakarı” diye andığı meyhane ismine kaynaklarda rastlayamadık. Farsça bir tamlama olan “duhter-i rez”, üzümün kızı manasına gelir. Arapçada da aynı manaya gelen “bintü'l-ineb” tamlaması vardır. Şair, Kocakarı meyhanesine yer verdiği bu beyitte yine bir kelime oyunu yapmış, beytin merkezine üzümün kızını yerleştirmiştir. Buna göre üzümün kızı yaşlandıkça daha da güzelleşmektedir. Burada uzun yıllar beklemiş şarabın daha iyi olmasına yani “yılanmış şarap” kavramına bir gönderme vardır. Şaire göre en iyi şarabın yılanmış şarap olduğunu bilen eski ayyaşlar, eğlenmek için Kocakarı meyhanesini seçmektedir. Zira şarabın en iyisi orada bulunur.

*Tutmaz oldu eli ayağı cenâb-ı rindin
Kesilip Çizmeci'den hayf ki pâ-yı işret*

“Eyvah! Çizmeci'den eğlence ayağı kesilince rint hazretlerinin de eli ayağı tutmaz oldu.”

Beyitte ismi anılan meyhane Çizmeci'dir. Kaynaklarda böyle bir meyhane ismine ulaşamadık. Şair, yine şarap yasağına bağlı olarak, Çizmeci'den eğlence ayağı kesilince rint hazretlerinin de eli ayağı tutmaz oldu demiş, meyhane müdavimi rintlerin yasakla birlikte düştüğü boşluğa gönderme yapmıştır. Çizmeci meyhanesinin isminde geçen “çizme” kelimesine bağlı olarak “ayağ” kelimesi kullanılmıştır. “Ayağ” kelimesinin iki anlamı vardır. Birinci anlamı “yürüme organı ayak”, ikinci anlamı da “kadeh”tir. Yani şarap yasağıyla birlikte Çizmeci meyhanesi kapanınca rintlerin eli ayağı tutmaz oluyor, ikinci anlama bağlı olarak da ellerinde şarap kadehi görünmüyor.

*Kapalı bâri açılseydi bu günlerde bize
Bir meserret olup ebvâb-güşâ-yı işret*

“Bari bugünlerde bir sevinçli haber eğlence kapılarını aralasaydı da Kapalı bize açılseydi.”

Beyitte adı geçen meyhane Kapalı meyhanesidir. Kaynaklarda bu meyhanenin ismine rastlayamadık. II. Mahmud dönemindeki bir içki yasağına bağlı olarak geçici süreyle kapatılan meyhanelerden biri olmalıdır. İzzet Molla, bugünlerde sevindirici bir haber yani şarap yasağının sona erdiği haberi gelse de Kapalı meyhanesi açılrsa diyerek bu meyhanedeki işret dolu günlerini özlemle anmıştır. Şair, “açılmak, güşâ, meserret” gibi kelimelerle tezatlı bir anlam taşıyan Kapalı’yı beyte ustaca yerleştirmiş, gayet sanatlı bir kelime oyunu yapmıştır. Ebvâb kelimesi “kapılar” manasına gelir ve meyhane kapılarının “kapalı” olmasına gönderme vardır.

*İzzetâ rûtbe bizi meygdeden dûr etti
Bir gazel tarh edeyim bâri berâ-yı işret*

“Ey İzzet! Rûtbe bizi meyhaneden uzaklaştırdı. Bari içkili eğlence için bir gazel yazayım dedim.”

İzzet Molla, gazelinin bu beytinde herhangi bir meyhane ismini anmaz. Beyte bakılırsa, iyi bir rint olmasına rağmen sahip olduğu rûtbe sebebiyle meyhanelerden uzak kalması gerektiğini vurgulamış, böylesi mecburiyet günlerinde hiç olmazsa bir işret gazeli yazarak kendisini rahatlatmış ifade etmiştir. Zira son derece katı cezaların olduğu içki yasaklarında rûtbeli rûtbesiz kimsenin gözünün yaşına bakılmazdı. Şair de “işret” redifli bu gazelinde bir zamanlar gidip eğlendiği meyhane isimlerini tek tek anmış, özlemini bu şekilde dindirmeye çalışmıştır.

*Devr-i Sultân Veled'in bir demini kim görse
Neş'e-i aşkına etmez mi fedâ-yı işret*

“Sultan Veled’in devrinden bir an gören, aşkının neşesine işreti feda etmez mi!”

Mevlevilik hayranı bir şair olan İzzet Molla, *Bahâr-ı Efkâr* divanındaki bütün gazellerin son beytinde Mevlevilikle ilgili bir gönderme yapmıştır. Bu beyitte de Mevlâna’nın (ö. 1273) oğlu Sultân Veled’i (ö. 1312) anar. Sultan Veled, Mevlevilik tarikatının kurucusu olarak bilinir. Şair, Sultân Veled devrinden yani Mevlevilikten bir

an yaşayanın, bu aşkın neşesiyle her türlü eğlenceyi feda edeceğini söylemiştir. Ayrıca “devr” kelimesi “dönüş” manasına gelir ve bu kelimeyle Mevlevilikteki “semâ”ya telmih vardır. Semânın meydana getirdiği cezbeyle gören, elbette işret hayatını feda edecektir.

Sonuç

Keçecizâde İzzet Molla'nın “işret” redifli bu gazeli, II. Mahmud dönemindeki bir içki yasağı sırasında yazılmıştır. Şair bu gazelinde, o dönem meyhanelerinden dokuz tanesinin ismini anmıştır. Bunlar Gümüş Halkalı, Mağaza, Servili, Sarnıçlı, Ayineli, Müsellim, Kocakarı, Çizmeci ve Kapalı isimlerini taşımaktadır. Bu meyhanelerden kaynaklarda ismine ulaşamadığımız Kocakarı, Çizmeci ve Kapalı ilk defa bu manzumede anılmıştır. Şair, meyhanelere olan özlemini bu şiiriyle dile getirmiş, gazelini çeşitli kelime oyunlarıyla süslemiştir.

İzzet Molla'nın meyhane muhtevalı bu gazeli, Klasik Türk şiirinde toplum hayatının nasıl işlendiğini gösteren iyi bir örnektir. Şairler yaşadıkları dönemde meydana gelen olaylara sessiz kalmamışlar, gündelik yaşama mal olmuş birçok unsuru şiirlerine taşımışlardır. İzzet Molla, Divan şiirinin son yüzyılı sayılan 19. yüzyılda eser vermiş bir şair olarak dönemindeki içki yasağını meyhane özerinde eleştirmiş, bir tür meyhane güzellemesiyle tarihe not düşmüştür. Yasaklar ve yozlaşma yüzünden meyhanelerin eski tadında olmadığını da şöyle ifade eder:

*Meyhâneler dahi arıyor eski demleri
Evvelki hây u hây o çeng ü çegâne yok*
(Ceylan-Yılmaz 2005: 501)

Kaynaklar

- Abdülaziz Bey (2002), *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, 3. baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ali Rıza Bey, Balıkhâne Nâzırı (2001), *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, (haz. Ali Şükrü Çoruk), İstanbul: Kitabevi Yayınları.

- Ceylan, Ömür, Ozan Yılmaz (2005), *Hazana Sürgün Bahar: Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkar*, İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı.
- Gerçek, Selim Nüzhet (1997), *İstanbul'dan Ben de Geçtim* (haz. Ali Birinci-İsmail Kara), İstanbul: Kitabevi Yay.
- Hiçyılmaz, Ergun (1992), *Eski İstanbul Meyhaneleri ve Âlemleri*, İstanbul: Pera Orient Yayıncılık.
- İpekten, Halûk (1996), *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Kılıç, Filiz (2010), *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 3 cilt, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Koçu, Reşad Ekrem (2017), *Haşmetli Yosmalar/Osmanlı Tarihinde Yasaklar*, İstanbul: Doğan Kitap.
- (2015), *Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri*, 4. baskı, İstanbul: Doğan Kitap.
- Küçük, Sabahattin (1994), *Bâkî Dîvânı*, Ankara: TDK Yayınları: 601.
- Macit, Muhsin (2017), *Nedîm Divanı*, Kültür Bakanlığı e-kitap, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR-196897/nedim-divani.html>
- Mehmed Tefvik (1300), *İstanbul'da Bir Sene (Beşinci Ay: Meyhâne, İstanbul Akşamcıları)*, İstanbul: Mahmûd Bey Matbaası.
- Pakalın, Mehmed Zeki (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Sülker, Kemal (1985), *Osmanlıdan Günümüze İçki ve Toplum*, İstanbul: Süreç Yayıncılık.
- Yıldırım, Nimet (2017), “Âyîne-i İskender”, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Zat, Vefa (2002), *Eski İstanbul Meyhaneleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- (1994), “Meyhaneler”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 5 (8 cilt), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Edebiyatta Meyhane

Klasik Türk Şiirinde Meyhane Metaforu

Nagehan Uçan Eke*

*Gül-şen istersen işte mey-hâne
Gül-i handân gerekse peymâne
Bâkî*

Her devirde sanatkâr, çağının yaşayışına ait gelenek-görenek, örf-âdet, günlük hayata dair eşya ve benzeri sosyokültürel unsurları kullanarak eserine şekil verir. Osmanlı medeniyeti ve yaşam tarzı söz konusu olduğunda ise halk kültürü yanında bir de saray kültüründen söz etmek gerekir. Bu karşılıklı kültürleşmede daha ziyade halkın saray kültür öğelerini taklidi ve halk kültür öğelerinin de sarayda icrası daima söz konusudur. Bunlar arasında en çok sözü edilen ve dikkat çeken ise işret meclisleri ve meyhane kültürüdür. Daha ziyade zurefâya hitap eden Fars geleneğini esas alan klasik şiir de, bilhassa bu saray işret meclislerinde gelişmiştir. En seçkin şairler, saray nedimleri arasında işret meclislerine davet edilen şairlerdir (İnalçık 2016: 276). İşret meclislerinin saygın mekânları saray bahçeleri ve kasrlardır ki bu içki ve eğlence meclisleri aynı zamanda şair, mutrib, hânende, gûyende, rakkas gibi sanatçıların hükümdarın huzurunda sanatlarını gösterme fırsatını elde ettikleri bir yarışma

---

* Doç. Dr. Nagehan Uçan Eke, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kötekli, Muğla.
nucaneke@gmail.com

mekânı oluşturur. Saray erkânı arasında husule gelen bu meclislerle benzer nitelikteki meyhaneler ise daha ziyade halka hitap eder. Osmanlı'da eğlence mekânlarının başında gelen ve birkaç türü olan meyhaneler, şairler için de bir toplantı yeri olduğundan mekânı, işletmecisi, zengin içki ve kadeh türleri ve kendine has dünyası ile Klasik Türk şiirinde en çok temas edilen sosyal hayat unsurlarından biri olmuştur. "Gedikli"si, "koltuk"u, yasakları, nizamları, dekoru, eşyası, rindleri, kalenderleri, kavgaları ve cinayetleriyle şairlere ilham olmuş meyhaneler, bu çalışmada şiirde kazanmış olduğu metaforik anlamlarıyla incelenerek dikkate sunulacaktır. Böylelikle çoğunluk tebaanın, içki içmenin haram olduğu İslam dinine mensup olmasına rağmen Osmanlı'da meyhane kültürünün nasıl ve ne denli gelişmiş olduğu ve Bizans'ı İstanbul yaparak Türk-İslam devletinin temelini atan Fatih Sultan Mehmed'in ve dahi dinî makamların en üstünde yer alan Şeyhülislam Yahyâ'nın başta olmak üzere tüm Klasik Türk şairlerinin metaforların gücünden yararlanarak "meyhane"yi şiirlerine nasıl taşıdıkları daha iyi anlaşılacaktır.

Eski Yunancadaki méta (üzerine) ve phrein (taşımak, aktarmak, nakletmek) kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşan metafor (métaphore), bir "şey" in birtakım yönlerinin başka bir "şey" e aktarıldığı zihinsel/dilbilimsel süreçleri ifade eder (Cebeci 2013: 10). Pek çok disiplin tarafından kullanılan ve anlamlandırılmaya çalışılan metaforun, anlatılamayanı, oldukça soyut ve zihinde var olan bir varlığı, nesneyi bütün yönleriyle ortaya koyma işlevi üstlendiği ve bu ifade özelliği ile de eşsiz olduğu rahatlıkla söylenebilir (Uçan Eke 2017: 20). Esasen metafor kullanımı bir düşünme ve aynı zamanda da yaşanan çevreyi ve hadiseleri algılamak için farklı bir görme biçimidir. Kavramsal metaforlar ve görüntü şemaları da, ortak özellikleri paylaşan iki şey arasında gizli karşılaştırma yapan metaforik düşünmenin temel unsurlarıdır. Böylece alışılmış kelime ve mânâ birliklerine, yeni ve özgün çağrışımlar yüklenmesi sonucu oluşan metaforlar, dilin imkânlarını sınırsız hâle getirirler. Mecaz yapılar arasında yer alan metaforun özünü ise G.

Lakoff ve M. Johnson, bir tür şeyi başka bir tür şeye göre anlamak ve tecrübe etmek olarak açıklar (2010: 27). Nitekim G. Lakoff ve M. Johnson'un geliştirdiği çağdaş metafor teorisinde “dilsel metaforlar”ın mukabili olarak, birinin diğeri vasıtasıyla anlaşıldığı temelde iki kavram alanından oluşan metafora *kavramsal metafor* (*conceptual metaphor*) denir. Kavramsal metafor teorisine göre metafor, esasen bir kelimenin başka bir kelimedenden hareketle anlaşılması değil, bir kavram alanının başka bir kavram alanına göre anlaşılmasıdır (Lakoff vd., 2005: 136-137). İnsanların temel deneyimlerinin zihinde biçimlenmiş hâli olan her bir kavramsal metaforun bir “kaynak alan (source domain)”ı, bir “hedef alan (target domain)”ı, bir de “kaynaktan hedefe uygulanması” şeklinde üç unsuru vardır. G. Lakoff’a göre “kaynak kavram alanı” ile “hedef kavram alanı” arasında sistematik bir ilişki mevcuttur. Buna aktarım (mapping) denir. Başka bir ifadeyle “kaynak kavram alanı”na ait bilgiler, “hedef kavram alanı”na aktarılır. Bu çalışmada, hedef kavram “meyhane”nin metaforik incelemesi gerçekleştirilerek yeni ve özgün çağrışımlar yüklenen kaynak alanların tespiti sağlanacaktır.

1. Klasik Türk Şiirine Yansıyan Osmanlı Meyhane Kültürü

Klasik Türk şiirinde, sosyal hayatın bir unsuru olan “meyhane” oldukça mühim bir yer tutar. Bunun en önemli sebebi, edebiyatın içine nüfuz etmiş olan “şarap”ın üretilip tüketildiği mahal olmasının yanı sıra bilhassa tasavvufî bir metafor olarak değerlendirilebilmesidir. Farsça birleşik bir isim olan “mey-hane”, içki satılan ve içilen yer olarak sözlüklerde tanımlanır. Klasik Türk edebiyatı metinlerinde *meyhane*, “harâbât, meykede, humhâne, hâne-i hammâr, der-i mugân” gibi çok geniş bir kelime kadrosu ile karşılanmıştır. Ne şekilde adlandırılırsa adlandırılırsın Klasik Türk edebiyatında “meyhane” denildiği zaman zihinde öncelikle toplumsal hayatın gerçekleri canlanır. Şarap içmek, üretmek ya da meyhane açıp işletmek Müslümanlara yasak olduğundan Osmanlı’da bu işler daha çok Hristiyan ve Yahudiler tarafından yapılmaktaydı. Dolayısıyla da

meyhaneler daha ziyade Hristiyan ve Yahudilerin yaşadığı mahallelere yakın yerlerde bulunurdu. İstanbul meyhaneleri ve namılı meyhanecileri hakkında en eski kayıtların yer aldığı 17. asırda yaşamış olan Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"sinde İstanbul ile Galata, Eyüp ve Üsküdar kadılıkları hudutları içinde binden fazla meyhane olduğu ve meyhanecilerin cümlesinin "kefere ve fecere" olarak 6000 nüfus olduğu bildirilir (Koçu 2015: 15). Evliya Çelebi'nin tabiriyle bilhassa da "Galata demek, meyhane demektir.". Şairlerin de sık sık gezintiye çıktığı Galata, adını şiirlere dahi nakşederek ölümsüzleştirebilmiş nadide mekânlardandır. 16. yüzyıl şairi Azîzî, gönlünün Galata'ya geçip, meyhane meyhane gezerek daima içmek istediğini söylerken, toplumsal hayata dair tenkitleri ile meşhur *Nâbî* de fahişelerin her gün bir Galata meyhanesini mekân edindiklerini bildirir. Bu yüzyıllarda Galata'dan Karadeniz Boğazı'na kadar hemen her iskelede meyhane bulunurken, bugün dahi İstanbul'un en gözde eğlence merkezlerinin yer aldığı Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Tarabya, Büyükdere ve Anadolu tarafında da Kuzguncuk, Çengelköy, Üsküdar ve Kadıköy'de tabaka tabaka meyhaneler bulunmaktaydı. 16. yüzyılın *Sultanü's Şuarası Bâkî* de "Meyhanenin havası ve suyu bana hoş geldi. Vallahi güzel yerde yapılmış yıkılası..." diyerek meyhanelerin İstanbul'un havası, suyu ve manzarası en güzel yerlerinde konuşlanmış olduklarını tasdik ederken, içilen içkilerin verdiği hazla da buraların göze daha hoş görünümlüklerini vurgulamış olur:

*Geçüp şehr-i Kâlataya müdâm içmek diler gönlüm
Gezüp meyhâne mey-hâne müdâm içmek diler gönlüm
(Azîzî)*

*Hoş geldi bânâ mey-gedenüñ âb u hevâsı
Va'llâhi güzel yirde yapılmış yıkılası
(Bâkî)*

*Eylediler her gün o âlüftegan
Bir Gâlatâ meykedesinde mekân
(Nâbî)*

Klasik Türk şairleri ezelden mest olduklarından meyhane ve zengin çağrışımları üzerinde oldukça çok durmuşlardır. Şairleri orada adeta ikinci bir hayal âlemi karşılar. Bilhassa da aşk derdiyle ve sevgilinin hasretiyle yanıp tutuşan gönüllerini teskin etmek, hayatın zorluklarından kaçarak kederlerini unutmak için meyhaneyi bir sığınak addetmişlerdir. Bu noktada da sevgilinin kırmızı şarabı andıran tatlı ve mest edici dudakları bizzat meyhane olmaktadır. *Mesîhî*, sevgilinin şarap rengindeki dudaklarından ayrı kalan hasta gönlünün gece gündüz meyhanelerde Cem'in kadehini çektiğini; *Fezâyî* de sevgilinin lal taşı gibi kırmızı dudağının hasreti ile dost olduğundan beri meskeninin dün ve bugün meyhane olduğunu söylerken aynı hayali paylaşırlar. *Bağdatlı Rûhî* "Kim ki meyhaneye ayak basar gamdan kurtulur; Allah var ki, meyhane köşesi mübarek yerdir." derken buraların insana kederini, tasasını unutturan hayırlı mekânlar olduğunu vurgular. *Leylâ Hanım* da divane âşıkların mekânı olan meyhanelerin zerrece boş kalmasının söz konusu olmadığını belirtirken aşk derdinden kaçan her âşığın kendini meyhane bulması hususuna dikkati çekmiş olur. *Mezâkî* meyhaneyi âlemin şenlik evi olarak bildiğini söylerken, 17. yüzyılın büyük şeyhülislamı ve Klasik Türk şiirinin önde gelen gazel şairi *Şeyhülislam Yahyâ* ise meyhaneyi hiç görmediğini ama görenlerden buraların neşeyi artıran zevk ve sefanın makamı olduğunu işittiğini söyler:

Mey-gün lebûñden ayrı Mesîhî-yi haste-dil
Meyhânelerde şâm u seher cām-ı Cem çeker

(Mesîhî)

Hasret-i la'l-i firâkı ile hem-dem olalı
Dün ü gün mesken olupdur baña mey-hâne eyit

(Fezâyî)

Kurtulur gamdan ayak kim ki basar meygedeye
Hâk bu kim küşe-i meyhâne mübarek yerdür

(Bağdatlı Rûhî)

'Aşka uyup bir nice divâneler
Zerre tehi kalmadı meyhâneler

(Leylâ Hanım)

*Harābātı egerçi görmedük ammā görenlerden
İşitdük bir neşât-efzâ makâm-ı pür-şafâ dirler*
(Şeyhülislâm Yahyâ)

*Ben harābātı tarab-hâne-i 'âlem bilürin
Her gedâ-rind-i tehî-destini bir Cem bilürin*
(Mezâkî)

Osmanlı'da okuryazar oranı göz önüne alındığında dükkânlarla yazı ve tabela asma geleneğinin pek olmadığı görülür. Bununla beraber kendisinin bilinmesini ve tanınmasını isteyen esnaf, dükkânlarına bazı semboller asardı. Kalın deri ya da başka maddelerden yapılan bu semboller, dükkânların hangi iş kolunda olduğunun belirginleşmesini sağlardı. Meyhanelerde de bu sembol “çember”, “nal” ve benzeri şekilde kendini göstermiştir (Bahadır 2013: 307). Osmanlı günlük hayatının önemli mekânı olarak meyhanelere asılan ve dükkânın yoldan geçene “Burası meyhanedir!” şeklinde bildirim yaptığı çemberler Klasik Türk şiirinde de anılmıştır. 15. yüzyılın önemli şairlerinden biri olan *Mesîhî* “Ey sevgili, zülfünün kıvrımı dudağının üzerine gelmiş. Sanırsın ki, meyhanenin kapısı üzerine çember asılmış.” derken, sevgilinin kıvrım kıvrım zülfünün dudağının üzerine gelmesi ile sosyal hayatın önemli unsurlarından meyhane kapılarında asılı bulunan çember arasında ilişki kurmuştur. Şairi bu hayale sevk eden şey ise Klasik Türk edebiyatının en çok bilinen mazmunlarından “ağız-meyhane” benzetmesidir. Sevgilinin kırmızı ve mest eden ağzı, bütün âşıkların gözlerini diktikleri meyhanedir. *Emrî* ise “Meyhaneler, kapılarının üzerindeki asılı halkalarından anlaşıldığı gibi, senin lal renkli dudağın da ancak üzerinde birikmiş kıvrım kıvrım zülûflerinden fark edilebiliyor.” diyerek meyhanelerin kapılarına halka ve çember asılmasının maksadının, oranın meyhane olduğunu belli etmek ve yanlışlıkla girilmesine mani olmak olduğuna gönderme yapar. Bugün unutulmuş olan bu gelenek, Müslüman olanların meyhaneye gitmelerinin yasak olduğu o yüzyıllarda hata ve kazaları önlemek maksadıyla oluşmuştur:

Zülf-i pür-çinüñ eger kâfir degülse dostum
 Pes neden meyhâne gibi halka aşar Ka'beye
 (Mesîhî)

Lebün üzre sanasın ca'd-i zülfün
 Asılmış ber-der-i meyhâne çenber
 (Mesîhî)

Mey-kede bellü olur halkası olsa asılı
 Duyulur la'l-i lebün zülf-i giringfründen
 (Emrî)

Osmanlı'da Ramazan ayında meyhaneler kapalı olurdu. Bu hakikatten hareket eden 16. yüzyıl Klasik Türk şairlerinden Üsküplü İshak Çelebi içki ve eğlence mekânı meyhane müdavimlerini teselli etmeye çalışarak oruç münasebetiyle kapanan meyhaneler için gam yememelerini, zira bahar mevsiminin onun kapısını açmayı bileceğini söyler. Nitekim baharda içki ve meze sofraları kapalı mekânlardan manzaralı dış mekânlara taşınacak ve adeta şehrin her köşesi meyhanelerce fethedilecektir. Şeyhülislâm Yahyâ da benzer şekilde o meyhanenin hiçbir zaman kapanmadığına, zira onun için oruç ve bayramın bir olduğuna dikkati çeker:

Meyhâneyi kaduğına rûze gam yimeñ
 Faşl-ı bahâr anda bilür feth-i babını
 (Üsküplü İshak Çelebi)

Kapanmaz o mey-hâne hiç bir zamân
 Anuñ rûze vü 'ıydı birdür hemân
 (Şeyhülislâm Yahyâ)

Osmanlı döneminde bilhassa İstanbul'da zaman zaman içki yasakları çıkmış ve şehrin meşhur meyhaneleri kapatılmıştır. Bu yasalara kimi zaman göz yumulduğu kimi zaman da yasağın amansız bir şiddetle tatbik edildiği görülür. Osmanlı hanedanında dindarlığıyla tanınan ve kendisine "Velî" denilen Sultan II. Bayezid içkiyi yasaklamayı düşünmezken bilakis gençliğinde içki müptelası oldu-

ğundan “Sarhoş Selim” olarak anılan Sultan II. Selim zamanında ilk içki yasağının gelmesi manidardır. Ancak ilk içki yasağı on yıl dahi sürmemiştir. Hem gedikli meyhanelere izin verilmiş, hem de gayrimüslimler bilhassa Langa Rumları ve Ermenileri evlerini mey-hane hâline getirmişler, dolayısıyla sayısız koltuk meyhanesi işletilmiştir (Koçu 2015: 118-119). Tam da bu duruma işaret eden *Hamdullah Hamdî* “Zabıta meyhaneye mühür vurdu ama arif olanlar için âlemin her köşesinin meyhane olduğunu bilemedi.” diyerek yasakların bir çözüm olmadığını altını çizer:

Muhtesib mey-hāneye mühr urdu ammā bilmedi
‘Ālemūn her gūşesi ‘āriflere mey-hānedür
 (Hamdullah Hamdî)

Söz konusu alkollü içki olunca elbette vesile olduğu sarhoşluğun da neticeleri çevreyi ilgilendirir. Sarhoş olan kişide meydana gelen ilk değişiklik yüksek sesle konuşma ve bağırıp çağırma, nara atma eğilimidir. *Azîzî* de bir beytinde bu hususa temas ederek deniz kenarında meyhanelerin yine güm güm öttüğünü ve şarabın tesiriyle sarhoşların naralarının göğe çıktığını söyler:

Yine deryā kenārında öter meyhāneneler güm güm
Çıkup şevk-ı mey-ile na‘rası eflāke mestānuñ
 (Azîzî)

Bilindiği gibi alkol şişede durduğu gibi durmaz ve sarhoş olan kişilerin kendilerine ve öfkelerine hâkim olamayarak şiddete meylettikleri ve sudan sebeplerle ya da ortada hiç neden yokken kavga çıkarttıkları sık görülür. “Gül ile bülbül” kıssasına telmihen *Gelibolulu Mustafa Âlî* de aşağıdaki beytinde “gül”ü içi şarap dolu “kadeh”e, “bülbül”ü bu kadehten içerek figan eden bir “sarhoş”a, “gül bahçesi”ni ise her köşesinde kavga olan bir “meyhane”ye teşbih eder:

Cām-ı gülden mest olup bülbüller efgān itmede
Gülşen ol mey-hānedür var anda gavgā semt semt
 (Gelibolulu Mustafa Âlî)

Klasik Türk şiirinden günümüze kadar meyhane, şiirin daima ilişkide olduğu bir mekândır ve kuşkusuz içkinin etkisi daima aynıdır ve onu içen asla meyhaneye girmeden önceki insan değildir. Toplumsal hayat ve bilhassa aile kurumu üzerindeki yıkıcı etkisini şiire taşıyan *Hayretî* de cinas sanatının güzel bir örneği olan aşağıdaki beytinde, şarabın ocağını söndürüp yuvasını yıktığını belirttikten sonra pişmanlığını dile getirir ve “Hey medet! Bundan böyle meyhane mi meyhane mi!” diye yaka silkerek tövbe eder:

*Şu koyup ocağuma yıkdı benüm mey hânemi
Hey meded şimden girü meyhâne mi meyhâne mi*
(Hayretî)

Meyhaneyi bir vakıf malına teşbih ettiği aşağıdaki beyitte ise *Zâtî*, ilk anlamıyla sevgilinin, ikinci anlamıyla da küp küp şarabın meyhaneye gittiğini görünce bunun devamlılığını sağlamak maksadıyla birkaç güzel meyhane vakfettiğini söyler. Böylelikle meyhaneler şairin kurduğu vakfın malı olarak söz konusu edilir:

*Gördüm ol rûh-ı revân küp küp düşer meyhâneye
Cānum için eyledüm bir kaç güzel meyhâne vakf*
(Zâtî)

2. Klasik Türk Şiirinde “Meyhane Metaforu”

2.1. Âsîtâne / Tekke > Meyhane

Kelime anlamı “kapı eşiği, dergâh” olan “âsîtâne”, tasavvufta “tekke, dergâh, büyük dergâh; bir tarikat kurucusunun veya büyük bir velinin gömülü olduğu türbe; amel ve ibadet” (Uludağ 2005: 47) anlamlarına gelmektedir. Tasavvuf literatüründe, dervişlerin aşk ve şevk ile Tanrı’ya niyaz ve münacatta bulundukları tekke ya da dergâh “meyhane metaforu” ile karşılanır. Bu meyhanede yalnızca “aşk” terennüm edilir, burada nefse ve ihtirasa yönelik hiçbir şey bulunamaz. Kendisi de bir Kalenderî dervişi olan 16. yüzyılın önemli şairlerinden *Hayâlî* Bey “meyhane metaforu” ile karşıladığı dergâhın içerisinde dünya kelimasına yer olmadığını kesin bir dille ifade eder. Kalenderlerin kendilerine özgü tekkelerine “kalenderha-

ne” adı verilir ve Ömer Hayyam’ın “Önce kendine gel, sonra meyhaneye / Kalender ol da gir kalenderhaneye / Bu yol kendini yenmişlerin yoludur / Çiğsen başka bir yere git eğlenmeye” (Sarı 2016: 62) mısralarında da ifade edildiği gibi bu âsitânelere girmenin ve orada bulunmanın belirli adabı vardır. 16. yüzyıl şairlerinden Celâlî’nin, tezkirelerde rind bir şair olarak meyhane hayatına olan tutkusu sık sık ifade edilmiştir. Aşağıdaki beytinde de şair birinci ağızdan kendisinin bir meyhane ehli olduğunu beyan eder. Bu bağlamda sarayı virane, tekkesi meyhanedir ve kendisi de bizzat baş meyhanecinin mürididir:

*Meyhâne içre eyleme dünyâ kelimanı
Bu âsitâne anı götürmez yeri degül*
(Hayâlî Bey)

*Biz harâbat ehliyiz kaşânemiz vîrânedir
Sâlik-i pîr-i muganuz tekkemiz meyhânedir*
(Celâlî)

2.2. Aşk > Meyhane

Klasik Türk şairleri “aşk” ile “şarap” arasında ontolojik ve epistemik uygunluklar bakımından oldukça sıkı bir ilişki kurarlar (Uçan Eke 2017: 161). Gerek içkinin kendisi, gerek içerken ve içtikten sonra insana verdiği hâller, gerekse içiliş şekli şairlerin vazgeçemedikleri unsurlardan birine dönüşmüştür. Şaraptan söz etmek için birçok vesile bulan şair için “şarap”, kesinlikle zengin bir çağrışım alanına sahiptir. “Meyhane” de şarabın üretildiği, satıldığı ve raks ve musikinin de eşlik ettiği diğer eğlence unsurlarıyla birlikte sunulan bir mekân olduğu için “aşk”ın metaforu olarak oldukça sık kullanılmıştır. Tasavvufi açıdan bakıldığında ise aşkı Tanrı’ya ulaşma yolu kabul eden tasavvuf ehli için “şarap”, ruh coşkunluğu sağlamada bir araç olarak kabul edilmiş ve aşkın galebe çalmasının ön şartı olarak “ilâhî aşk”ın temel metaforu “şarap” işaret edilmiştir (Uçan Eke 2017: 160-161). Nitekim tasavvufi şiirde bütün metaforların özünde “ilâhî aşk” vardır. Bu şarabın ehil ellerden adabına uygun sunulması ise ancak bir “mürşit” aracılığıyla mümkün olaca-

ğından aşk meyhanesine girilmesi şarttır. Nitekim beşerî vücudu ve bedeni tahrip ederek maddî mevcudiyetten fânî olma ancak bu sayede gerçekleşebilir. *Şeyhülislâm Yahyâ* da aşkın bir “meyhane” olduğunu ifade ettiği beytinde, bu meyhanenin şarabının gönül kanı, kadehinin ise gözleri olduğunu söylerken kuvvetli âşıkane hislerin vuku bulduğu ve Tanrı’nın en güzel tecelli mekânı olan gönlün aşk derdiyle kan olması ve kan çanağı olmuş gözlerden boşalması hayalinden hareket etmiştir:

‘Aşk ol mey-hānenedür kim bâdesidür hūn-ı dil
Sāgar-ı çeşmümdür ol mey-hānenüñ peymānesi

(Şeyhülislâm Yahyâ)

2.3. Beytü’l-harâm Kâbe > Meyhane

Metaforun gücüne dair en güzel örneklerden biri şüphesiz bu “Beytü’l-Harâm” ile “meyhane”yi buluşturan metafordur. Klasik Türk şiirinin en önemli vasıflarından biri, farklı anlam daireleri içerisinde yer alan kavramlar arasında benzerlik kurarak zengin çağrışımlar elde etmeyi başarmasıdır. “Mukaddes ve korunan ev” manasındaki “Beytü’l-Harâm”, Tanrı’nın inananlar için bir hayat kaynağı kıldığı, İslam’ın şiar ve prensiplerini haykıracakları ve özellikle hac mevsiminde bütün İslam düşmanlarına karşı istişare edecekleri bir mekân olan “Kâbe-i Muazzama”nın etrafına verilen isimdir. Kâfirlerin yaklaşmalarının menedildiği yer olması sebebiyle “haram” sıfatıyla vasıflandırılmıştır. İlk bakışta “meyhane” ile Müslümanların kiblesi olan ve Allah’ın evi (Beytullâh) addedilen “Kâbe”nin yan yana getirilerek aralarında benzerlik kurulması haddi aşmak olarak görülse de beyitler incelendiğinde şairlerin bu metaforla neyi kastettikleri kolayca anlaşılabilmektedir. Bu bağlamda *Bâkî*’nin de aşağıdaki beytinde ifade ettiği üzere ibadet etmek üzere insanların bir araya toplandıkları Beytü’l-Harâm “meyhane” ile, Mekke’nin halifesi “şeyhü’l-harem” ise meyhanenin başı olan “pir-i mugân” ile metaforlaşır. Bu eğlence ve sefa meclisinde kadehlerden sızan şarap ise “zemzem” olur. *Hayâlî Bey* de Beytü’l-Harâm olan meyhanede cennet kızlarını, üzümün kızından yeğ tutan zahi-

di edebe davet eder. Rind-meşrep Klasik Türk şairine göre insanı, metaforik olarak ilahî aşkı temsil eden üzümün kızı “şarap”, cennet-teki ahu gözlü kızlardan daha fazla mest eder. Dolayısıyla aşkı inkâr eden ve tek emeli cennete kavuşmak olan, ilim ve imanı dış görünüşüyle anlayan, bunu da mütemadiyen başkalarına nasihat eden ve üstelik de mukaddes mekân olan “meyhane”de dile getirmeye kalkışan zahid, şair tarafından edebe gelmesi hususunda ikaz edilmiştir. Şeyh Gâlib ise “meyhane”yi Kâbe’nin metaforu olarak kullandığı beytinde, meyhaneci çıraklarının meyhane içerisinde oradan oraya dönüp durmalarını, Kâbe’deki hacıların tavaf esnasındaki dönüşlerine benzetir. Tasavvufî literatürde “mug-beçe” sadık ve samimi müridi, âşığı temsil eder (Uludağ 2005: 253):

*Bezmi-şafâ vü reşh-i câm bu zemzem olmuş ol makâm
Mey-hâneneler Beytü'l-harâm pîr-i muğân şeyhü'l-harem
(Bâkî)*

*Deme meyhânedeki hûra şakın bint-i 'inebden yeg
Ne vardur zâhidâ Beytü'l-Harâm içre edebden yeg
(Hayâlî Bey)*

*Devr ider mey-hâneyi muğ-beçeler
Ka'bede şan hâciyân eyler semâ'
(Şeyh Gâlib)*

2.4. Gönül > Meyhane

Klasik Türk şiirinde “gönül”, âşğın aşkıyla ilgili her türlü gelişmeyi algıladığı yerdir. Gam ve kederle beslenen ve hitap makamı olan “gönül” aynı zamanda sevgilinin hayalinin sarayıdır. Tasavvufî manada ise “gönül” son derece önemli bir konumdadır. Tasavvufa göre nasıl ki insan kâinatın özüyse “gönül” de insanın en temel hakikatidir. “Gönül” iman ve inkârın, hak ile batılın, nefis ile ruhun mücadele alanıdır. Aynı zamanda da iman nurunun ve vahdetin tecelligâhıdır. Bu kutsal mekân, Klasik Türk şiirinde sıklıkla “meyhane” metaforu ile karşılanır. Son dönem Klasik Türk edebiyatının kadın şairlerinden Âdile Sultan da “sâkî”ye teşbih edilen sevgiliye

seslendiği beytinde, sayesinde gönlünün bir “meyhane” olduğunu belirttikten sonra, güneş kadehinin ise kâinatı aydınlattığını söyler. Tasavvufî manada “güneş” Tanrı’yı; “envâr” da “ulvî âlemin madde âlemindeki ışıltılarını” (Uludağ 2005: 125) karşılar. Bu metaforunda “kadeh” ise salikin ruhî hazzını, cezbe ve vecd hâlini ifade eder. Tanrı’nın (sâkî) en güzel şekilde tecelli ettiği ve (kadeh) nuruyla âşığı manevî hazza ulaştırdığı “gönül”, bütün bu unsurlarının çağrışımları neticesinde “meyhane” ile metaforlaşır:

*Eylediñ gönlümü meyhâne eyâ sâkî-i cân
Âfitâb-ı kadeh envâr-ı fezâdır ey dâst*

(Âdile Sultan)

2.5. Gül Bahçesi > Meyhane

“Gül bahçesi, gülistan, gülzâr” Klasik Türk şiirinde adı en çok anılan mekânlardandır. Kokusu ve rengi itibariyle ele alınan “gül bahçesi”, sevgilinin birer “gül” olarak tasavvur edilen yanağı, yüzü, kulağı ve bir gonca olan ağzı ile bir araya getirilir. Kimi zaman sevgilinin aşkı, semti, vuslatı bir “gül bahçesi” olurken, kimi zaman da şairin şiirleri ve divanı, sabah, felek, saadet birer “gül bahçesi” olurlar (Pala 2003: 184). Tasavvufta ise “gül bahçesi”, “mutlak olarak kalbin fethi ve açılışı; sâlikin gönlünün marifete ve irfana açılması” (Uludağ 2005: 149) olarak tasavvur edilmiştir. “Gül bahçesi”nin, Klasik Türk şairinin vazgeçilmez bir diğer mekânı “meyhane” ile metaforlaşması, aralarındaki çeşitli uygunluklara ve çağrışımlara dayanır. Söz konusu çağrışımlara örnek olabilecek “Meyhanenin gül bahçesinden kalır yeri yokmuş...” dediği beytinde *Hisâî*, gül bahçesindeki gonca ile meyhanede sevgilinin mest eden dudağı arasında, gül bahçesinin gülü ile de meyhanenin içi kıpkırmızı şarap dolu kadehi arasında ilgi kurmuştur. “Gül bahçesi meyhanedir” diyen bir başka şair *Gelibolulu Mustafa Âlî* de bu meyhanede bülbüllerin, gül kadehinden içerek mest olduklarını ve feryat figan ettiklerini belirttikten sonra burada her yerde kavga gürültü vardır diyerek meyhane kültürüne de göndermede bulunur. Burada, gülü sevmeye yazgılı bülbüllerin gül bahçesinde gülün rengi ve kokusuy-

la mest olup şevke gelerek şakıması ile meyhanede âşığın gül gibi kırmızı şarap dolu kadehlerin verdiği sarhoşlukla kendinden geçerek bağırıp çağırması, kavga çıkarması arasında ilişki kurulduğu görülür:

Yogmuş meyhānenüñ gülzārdan kalur yeri
Goncası beñzer leb-i yāra gülî peymāneye
(Hisâlî)

Cām-ı gülden mest olup bülbüller efğān itmede
Gülşen ol mey-hānedür var anda gavgā semt semt
(Gelibolulu Mustafa Âlî)

2.6. Hisar / Kale > Meyhane

Klasik Türk şiirinde aşk derdi olan “gam” sevgilinin vuslatına erememenin verdiği sınırsız bir ızdırap hâlidir. Gam, âşığın benzini sarartıp, boynunu bükür. Öyle ki âşık bu gam ile daima âh edip inlemekte yakasını yırtmaktadır. Âşığın şehir olarak tasavvur ettiği gönlünde zuhur eden “gam”, bu şehrin surlarını topları ile harap eden bir ordu veya asker olarak sunulur. Diğer pek çok Klasik Türk şairi gibi Hayretî de bu hayali “meyhane metaforu” ile tamamlar. Hayretî, gönül şehrinin surlarını döven gam askerinden kurtulmak için “hisar” olarak gördüğü kuvvetli ve sağlamlaştırılmış “meyhane” bucağına sığınır:

Dil şehrini sipāh-ı gam itdiydi top harāb
Meyhāne kânci olmasa muhkem hisārımız
(Hayretî)

2.7. Mescit > Meyhane

Secde edilen, namaz kılınan yer olan “mescit” aynı zamanda tasavvufta “tekke” mukabili olarak “cami” anlamında da kullanılır (Uludağ 2005: 244). Daha ziyade ise kulun aşk ve şevk ile Tanrı’ya yakardığı mahal olan gönlü bir “mescit”tir. Bu da “kâbe” ve “âsitâne”de olduğu gibi benzer çağrışımlarla “meyhane metaforu” ile karşılanır. Şeyhülislam Yahyâ aşağıdaki beytinde “mescit” olduğunu be-

yan ettiği yerde kadehlerin doldurulduğundan bahseder ve dolayısıyla buraya “mescit” değil, “meyhane” denilmesinin daha uygun olduğunu söyler. Burada bir ibadet mahalli olan “mescit” ile haram olan şarabın tüketildiği “meyhane” arasında ilgi kurulması tezat olarak görülse de tasavvufî açıdan değerlendirildiğinde beytin kazandığı anlam oldukça dikkat çekicidir. Nitekim tasavvufta “peymâne”, “manevî hal, cezbe, ruhî zevk, şevk, vecd” anlamlarına gelirken “meyhane” ise “kulun aşk ve şevkle Rabbine münacat yeri; kâmil arifin Allah aşkıyla dolmuş gönlü, tekke, lâhûtî âlem” anlamlarındadır (Uludağ 2005: 248). Dolayısıyla kelimelerin sahip olduğu metaforik bu ikinci anlam dairesi, beyitte ikinci bir anlam tabakası açığa çıkarmaktadır. Benzer şekilde *Kavsî* de kendisini duacı bir kul olarak tasavvur ettiği aşağıdaki beytinde, mescidinin “meyhane” olduğunu, dolayısıyla dünyadan el etek çektiğine içki dağıtıcısı ile çalgıcının, hâline de sahte şeyhin şahit olduğunu söyler:

*Peymânesini her kişi çoldurmada bunda
Şimden girü bu mescide mey-hâne disünler*
(Şeyhülislâm Yahyâ)

*Bir du'acı bendeyem ger mescidüm mey-hânedür
Zühdüme sâkî vü mu'rib, hâluma kâlum güvâh*
(Kavsî)

2.8. Mesken > Meyhane

Klasik Türk şiirinde “rind”, örnek teşkil eden kâmil kişidir. Kendi değer yargıları ile yaşayarak başkalarının fikirlerine önem vermeyen “rind”, geniş görüşlü bir kimsedir. “Rind” için dünya malının, şöhret ve mevki gibi şeylerin kıymeti yoktur. Din karşısındaki tutumu hoşgörüyeye dayanan “rind”in en dikkat çekici vasfı ise kimsenin kınamasına aldırmayarak riyasız ve yalansız olmasıdır. “Rind”in karşısında olan “zahid” ise, İslam’ın özünü değil, sadece sözünü, kabuğunu anladığı farz edilen dar görüşlü kimsedir. Hoşgörüden uzak, yalnızca kendisi için ibadet eden, görünüşte fazla dindar ve şeriata sıkı sıkıya bağlı fakat gönül ehli olmayan “zahid”, bu vasıflarından dolayı daima “rind”in alay oklarına hedef olur. Nefsi

ön planda tutan “zahid”in tek hedefi ise dünyadaki amellerinin karşılığı olarak cennet ile ödüllendirilmektedir. Kendisini rind-meşrep olarak meyhane ehli sayan 16. asır Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman, *Muhibbî* mahlasıyla yazdığı aşağıdaki beytinde bu hususa dikkat çekmiş ve “Ey Zahid! Mübarek cennet de mescit de senin olsun, ben meyhane ehliyim, benim evim meyhanedir.” diyerek “meyhane”yi cennete tercih ettiği ifade etmiştir. Burada, rind-meşrep âşık/şairin “mesken, ev, hane” olarak barınma ihtiyacına da cevap veren “meyhane”yi metaforik olarak kullandığı görülür:

*Zâhidâ olsun mübârek cennet ü mescid saña
Ben harâbât ehliyem mesken baña meyhânedür*
(Muhibbî)

2.9. Sevgilinin Dudağı > Meyhane

Klasik Türk edebiyatında üzerinde en çok durulan güzellik unsurlarından biri “sevgilinin dudağı”dır. Şekli, rengi, kenarındaki beni ve ayva tüyleri, sözün çıkış noktası olması gibi pek çok hususiyeti ile söz konusu edilen “dudak” daha ziyade de estetik ve cinsel açıdan “öpmek, emmek, sormak, buse almak” gibi fiillerle birlikte kullanılır. Bu yönüyle de “sevgilinin dudağı” âşığı mest ederek kendinden geçiren bir hususiyete sahiptir. Dolayısıyla “dudak” renk, şekil ve tesir itibarıyla evvela “şarap”a benzetilirken, bir adım ötede “meyhane”nin ta kendisi olmaktadır. 16. asrın önemli şairlerinden *Hayâlî Bey* de buradan hareketle sevgilinin gözlerini av düşüren bir “aslan”, kaşlarını da bu aslanın önüne düşen avını haber veren bir “karakulak” olarak tasavvur ettiği beytinde, sevgilinin dudağını da kutsal ruhların kadeh içtikleri bir “meyhane” olarak ifade eder. Tasavvufta “kelam”a tekabül eden “leb”, kutsal ruhlar, melekler aracılığıyla peygamberlere, gönül tasfiyesi sayesinde de velilere gökten inen “söz”dür (Uludağ 2005: 228). Bu nedenle de dost sohbetinin meclisi tekke olan “meyhane” ile metafora dönüşür:

*Gözün şir-i şikâr-efken durur kaşun siyeh-güşu
Lebün meyhânedür ervâh-ı kudsîler kadeh nüşu*
(Hayâlî Bey)

2.10. Sine / Göğüs > Meyhane

Klasik Türk şiirinde “sine, göğüs, bağır”; aşk, acı, ızdırıp ve benzeri duyguların algılandığı mahal olarak sunulur. Sinenin hayatî organların mahfazası olması, mecaz-ı mürsel yoluyla “kalp” yerine de kullanılmasına vesile olmuştur. Sevgilinin bilhassa gamze oklarının açtığı yaralar, diken ve taş yaraları ile dağlama yaraları hep âşığın göğsünde zuhur eder. *Hayâlî Bey* de göğsündeki bu kızarmış dağlama yaralarına, şekil ve renk bakımından benzeyen içi şarap dolu “kadeh” dendiğini, dolayısıyla bu belalar meclisi olan sinesine de “meyhane” dendiğini söyler:

Belâlar bezmine sînem benüm meyhânedür derler

Kızarmış dâğuma meyle dolu peymânedür derler

(Hayâlî Bey)

Sonuç

Osmanlı’da eğlence mekânlarının başında gelen ve birkaç türü olan “meyhane”nin, şairler için de bir toplantı yeri olduğundan mekânı, işletmecisi, zengin içki ve kadeh türleri ve kendine has dünyası ile Klasik Türk şiirinde en çok temas edilen sosyal hayat unsurlarından biri olduğu bu çalışmada örnekleriyle izah edilmiştir. “Meyhane”ye bu denli temas edilmesinin en önemli sebebi, şüphesiz ki edebiyatın içine nüfuz etmiş olan “şarap”ın üretilip tüketildiği mahal olmasının yanı sıra bilhassa tasavvufî bir metafor olarak değerlendirilebilmesidir. Klasik Türk şairleri ezelden mest olduklarından “meyhane” ve zengin çağrışımları üzerinde oldukça çok durmuşlardır. Bu doğrultuda bilhassa İstanbul’un meşhur meyhaneleri ve meyhanecileri, Galata meyhaneleri, insanların dertlerinden ve günlük hayatın sıkıntılarından bir an olsun uzaklaşmak ve rahatlamak maksadıyla meyhaneye sığınmaları, meyhaneye çember asma geleneği, Ramazan’da kapanan meyhanelerin müdavimler üzerindeki tesiri, Osmanlı’da içki yasakları ve meyhanelerin kapatılması tarihî hadiseleri, meyhanelerden çıkan sarhoşların naraları ile bu semtlerin gürültüsü, iğkinin aile kurumu üzerindeki yıkıcı etkisi ve

vakıf malı meyhaneler Klasik Türk şiirine yansıyan Osmanlı meyhane kültürünün izleridir. Bunun yanı sıra Klasik Türk şairleri “meyhane”yi oldukça zengin çağrışımları ile önemli bir metafor olarak kullanmışlardır. Buna göre tespit edilen hedef alan “meyhane”nin “âsitâne / tekke, aşk, Beytül-Harâm / Kâbe, gönül, gül bahçesi, hisar / kale, mescit, mesken, sevgilinin dudağı, sine / göğüs” için metafor olduğu ve tespit edilecek yeni kaynak alanlarla daha da zenginleştirilebileceği gözlemlenmiştir.

Kaynaklar

- Ak, Coşkun (2001). *Bağdatlı Rûhî Dîvânı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yay.
- Aksoyak, İ. Hakkı (2006). *Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Dîvânları (II-III)*. The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University, Sources of Oriental Languages and Literatures.
- Bahadır, Savaşkan Cem (2013). *Divan Edebiyatında Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Bilkan, Ali Fuat (1997). *Nâbî Dîvânı*, Ankara: MEB Yay.
- Cebeci, Oğuz (2013). *Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*. İstanbul: İthaki Yay.
- Çavuşoğlu, Mehmed ve M. Ali Tanyeri (1981). *Hayrettî Dîvânı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- (1989). *Üsküplü İshak Çelebi Dîvânı*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yay.
- Ercan, Özlem (2008). *Peşteli Hisâlî Dîvânı*. Bursa: Gaye Kitabevi.
- Ersoy, Ersen (2013). *Azîzî Dîvânı*. İstanbul: Akademi Titiz Yay.
- İnalcık, Halil (2016). *Has-Bağçede 'Ays u Tarab (Nedâmler, Şâirler, Mutrîbler)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Kalkışım, Muhsin (2013). *Şeyh Gâlib Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Kavruk, Hasan (2014). *Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı*, Ankara: KTB Yay. (e-kitap)

- Koçu, Reşad Ekrem (2015). *Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri*. İstanbul: Dk Yay.
- Kurnaz, Cemal ve M. Tatçı (2000). *Bayburtlu Celâli ve Şiir Dünyası*. Ankara: MEB Yay.
- Küçük, Sabahattin (1994). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: TDK Yay.
- Lakoff, George ve Mark Johnson (2005). *Metaforlar (Hayat, Anlam ve Dil)*. çev. Gökhan Yavuz Demir. İstanbul: Paradigma Yay.
- Mengi, Mengi (2014). *Mesîhî Dîvânı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Mermer, Ahmet (1994). *Mezâkî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Özdemir, Hikmet (1996). *Âdile Sultan Dîvânı*. Ankara: KTB Yay.
- Özmen, Mehmet (2011). *Ahmed-i Dâ'i Dîvânı*. Ankara: TDK Yay.
- Özyıldırım, Ali Emre (1999). *Hamdullah Hamdî ve Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Pala, İskender (2003). *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yay.
- Rahimi, Ferhad (2011). *Kavî Dîvânı'nın Dil İncelemesi*. YL Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Sarı, Eren (2016). *Ömer Hayyam Dörtlükleri*. Antalya: NoktaEbook Publishing.
- Şenödeyici, Özer (2015). *Fezâî Dîvânı*. Serüven Kitabevi.
- Tarlan, Ali Nihat (1970). *Zâtî Dîvânı Gazeller Kısım II*. Cilt. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- (1992). *Hayâlî Bey Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Uçan Eke, Nagehan (2017). *Klasik Türk Edebiyatında Metaforik Üslup*. Ankara: Akçağ Yay.
- Uludağ, Süleyman (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabcacı Yay.
- Yavuz, Kemal ve Orhan Yavuz (2016). *Muhibbî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.
- Yılmaz, Güner (2015). *Leylâ Hanım Dîvânı'nın Gramatikal İndeksi*. YL Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

Sultan Şairlerin Meyhaneye Bakışı

Yusuf Can Tıraş*

Divan Şiirinde sıkça karşılaşılan ve her okuyanda farklı anlamlar çağrıştıran konulardan birisi meyhanedir. Kısaca, içki içilen bir mekân olan meyhane, hem bir mekân olarak hem de o mekânın içindeki unsurlarla beyitlerde söz edilen bir yerdir. Meyhane ya da meyhane ile ilgili bir kavramın yer almadığı divan sayısı azdır. Şairler, hakiki ya da mecazi yolla mutlaka meyhaneyi anmaya çalışırlar.

Bilindiği üzere, meyhaneye gitmek, orada şarap ya da alkollü başka tür içkiler içmek İslam dinince yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de bununla ilgili ayetler bulunmaktadır: “Sana içkiyi ve kumarı soruyorlar. De ki: Bu ikisinde insanlar için büyük zarar ve bazı faydalar vardır; zararları da faydalarından büyüktür” (Bakara Suresi 2/219); “Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz” (Maide Suresi 5/90); “Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçmiyor musunuz?” (Maide Suresi 5/91). Ayrıca, Hz. Muhammet'in de insanın aklını kaybetmesine yol açacak içeceklerden uzak durulmasını emrettiği hadisler mevcuttur.

---

* MEB, Öğretmen

Özellikle Osmanlı Devleti'nde Müslümanların buralara gitmesini engellemek için çeşitli yasaklar da getirilmiştir. Kimi zaman meyhaneler kimi zaman da şarap içmek yasaklanmış, bu emre uymayanlar çeşitli yaptırımlarla karşılaşmıştır. Divan şairi de yaşadığı toplumdan etkilenmiştir. Bu sebeple, meyhane ve ilgili unsurları şiirlerinde kendisi bunları deneyimlememiş olsa dahi eserine yansıtmıştır.

Meyhane ve ilgili unsurların yer aldığı şiirlerin gerçekliği konusunda tartışmalar mevcuttur. Bunun sebebi de şairlerin bu kavramları dinî tasavvufi amaçla da kullanmış olmalarıdır. Örneğin, şair “meyhane” derken “tekke” ya da “dergâh”ı kast edebilmektedir. Pîr-i mugan derken ise “şeyh”i anlatabilmektedir. Şair, toplumun kendisine vereceği tepkiden çekinerek, gerçekte “meyhane”den bahsetse bile, dinî bir mesaj vermek istediğini ifade edebilir. Emrî'nin bir beytinde “*Sûfî mecaz anladî yâre muhabbetüm / Âlemde kimse bilmedi gitti hakikatüm*” (Saraç 2002: 354) şeklinde anlatılan durum budur. İncelemesini yaptığımız beyitleri de bu gözle tekrar okumak gerekmektedir.

Meyhaneden söz eden birçok şair mevcut olduğundan, biz bu çalışmada meyhaneyi sultan şairlerin şiirlerinde incelemek istedik. Yönetici kesimde, meyhanenin nasıl algılandığını göstermeye çalıştık. İncelememizde, Osmanlı Devleti'nden Fatih Sultan Mehmed, Cem Sultan, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Şehzade Bayezid, III. Murad, III. Ahmed ve III. Selim; diğer Türk devletleri sultanlarından da Kadı Burhaneddin, Karakoyunlu Cihanşah ve Şah İsmail'in divanları ele alınmıştır. Adı anılan sultanların yanı sıra, hem yönetici hem şair olan başka önemli isimler de bulunmaktadır. Bu devlet adamlarını da ileriiki çalışmalarda incelemek ümidindeyiz. Fakat, incelenilen beyitlerde görüleceği üzere, meyhane ve ilgili unsurlarda farklı şairlerin aynı anlama gelecek beyitleri bulunmaktadır. İncelemediğimiz sultan şairlerde de aynı sonuçlarla karşılaşma ihtimalimiz yüksektir. Divanlarını incelediğimiz sultan şairlerin biyografilerine detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

İncelemeye geçmeden önce, beyitlerde yer alan bazı kavramların hem gerçek hem de tasavvufi anlamlarını görmek yerinde olacaktır.

Mey, gerçek anlamıyla şarap demektir. Tasavvufi olarak, “selâmete yakın amellerin mevcûdiyeti ile aşkın galebe çalmasına derler. (...) Bundan hakikat murat olur, sereyân-ı bî taayyünî [taayyünsüz yayılma] ve elvân [renkler], akdâh [kadehler], ekvân [varlıklar] tekevvünü sebebiyle. Bundan dolayı âleme câm derler. (...) ârifin kalbine câm derler” (Şimşek 2017:236).

Meyhane, gerçek anlamıyla içki içilen yerdir. Tasavvuf ıstılahında ise melekût âlemi, kendinden geçen kâmil insanın içindekiler ve ârifin ilahi aşkla dolu kalbidir (Şimşek 2017: 237). Ayrıca, tekke, dergâh ve hankâh anlamları da verilmektedir.

Şarap, aslında içene sarhoşluk veren, iradenin yitirilmesine sebep olan içkilerin genel adıdır. Tasavvufta, ilahi aşkın ortaya çıkması, âşığın dünyadan vazgeçerek ilahi güzellikleri görmeye başlamasıdır (Şimşek 2017: 326-327).

Câm, içki içilen kadehtir. Tasavvufta, ilahi aşkın sunulmasıdır. Beyitlerde geçen “câm-ı Cem”den maksat, Fars hükümdarı Cemşîd’in şarabı bulması ve altın kadehle içmesidir. Bu öyle bir kadehtir ki, yedi madenden yapılmış, sihirli ve dünyayı gösteren bir cisimdir (Onay 2009: 107).

Saki, meyhanede içki sunan kişidir. Tasavvufta, “gâh feyyâz-ı mutlak olan Allah’tan kinâyedir, gâh mutlak kevser dağıtan anlamındadır. İstîârî olarak mürşid-i kâmil anlamına da gelir” (Şimşek 2017: 299).

Pir-i mugan, “meyhanecilerin eskisi, ihtiyârı ve Yunan esatirine göre Bakus gibi, İranlılara göre meyhanecilerin piri. Şairler şarabı ateşe, meyhaneyi ateş-gedeye yani ateşe tapanların, ateşe tapan mânâsına, meyhane garsonlarına, bir mabedin hizmetçilerine ve papaz yamaklarına, meyhaneciyi de baş papaza benzetmişlerdir” (Onay 2009: 330). Tasavvufi olarak, “feyz ve neşe meyhanesi olarak nitelendirilen tekkede aşk ve muhabbet şarâ-

bını sunan meyhaneciye yani kâmil mürşide derler” (Şimşek 2017: 279).

Peymâne ise, büyük içki kadehine verilen addır. Tasavvufta, âşığın kalbi, âşık, Allah’ın bereketinin şarabını içme aracı olarak anlamlandırılır (Şimşek 2017: 278).

Beyitlerde yer alan bir diğer kavram da “ezel meclisi”dir. Burada ezel meclisi ile anlatılmak istenen, Kur’an-ı Kerim’de Araf Suresi 172. ayette yer almaktadır. Allah, insanları yaratmadan evvel ruhlarını yaratmış ve “Ben sizin Rabbi’niz değil miyim” (Elestü bi’rab-biküm) diye sormuş, kulları da “Evet, öyledir” demişlerdir. Buradaki sözleşmeye de bezm-i elest adı verilmiştir (Uludağ 2012: 206).

Fatih Sultan Mehmed’de Meyhane ve İlgili Kavramlar

Fatih Sultan Mehmed, bugün için Osmanlı Devleti padişahlarından Divan’ı elimizde olan şairlerin ilkidir. Fatih, meydana getirdiği Divanı’nda “Avnî” mahlasını kullanmaktadır. Fatih Divanı’nda meyhane ve meyhane ile ilgili kavramların yer aldığı beyitler Prof. Dr. Muhammed Nur Doğan’ın (2014) Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları tarafından yayımlanan “Fâtih Divânı ve Şerhi” adlı çalışmasından alınmıştır.

Fatih’in Divanı’nda yer alan beşinci gazel, “şarap” rediflidir. Şarap, sevgilinin dudağına benzer ve âşığın canına can katar. Bu yüzden gönülde, şarabın isteği her zaman artmaktadır. Baharın gelmesiyle beraber, içki sunan sakinin de kadehler içinde şarap getirmesi gerekmektedir.

*“Çü oldı lâ’lûñe teşbîh cân-fezâ-yı şerâb
Dile ziyâde olur dem-be-dem hevâ-yı şerâb
Behâr oldı vü güller açıldı ey sâkı
Kadeh getir ki bu fasl eyler iktizâ-yı şerâb”*

(G. 5/1-2)

Saki’nin ay gibi parlak yanağı ve şarabın zevki olduğu müddetçe, aydınlık sağlayacak hiçbir unsura gerek yoktur. Bu noktada, ma-

nevi mutluluğun maddi mutluluktan daha fazla istek uyandırdığı düşünülebilir.

*"Yeter çerâğ baña şem'a ihtiyâcum yok
Furûğ-ı mâh-ı ruh-ı sâkî vü safâ-yı şerâb"
(G. 5/3).*

Şarap içen, meyhane meyhane dolaşan insan, tüm varlığını dağıtmış, fakir bir hâldedir. Yine de şaraba olan düşkünlüğü onun kapı kapı sefil bir biçimde dolaşmasına engel değildir. Şarap, burada Allah aşkıyla kendinden geçen âşığı, meyhane de Allah aşkıyla kendinden geçen âşığın kâmil insan olmasını sağlayacak tekkeyi simgelemektedir.

*"Başumda gerd-i mezellet elümde köhne sifâl
Karı benüm gibi devr içre bir gedâ-yı şerâb"
(G. 5/4).*

Meyhanede, Avnî, şarabın meydana getirmiş olduğu mestlik nedeniyle meyhanenin yoluna uzanmış, bu sebeple hırsızlar tüm varlığını soymuşlardır. Avnî, kendine gelince, elinde şarap parasının bile kalmadığına üzülmemektedir. Doğan, buradaki "nakd" in aklı; "şarab" in ise aşkı temsil ettiğini ifade etmektedir (2014: 117).

*"Gice yol üzre yatup mest nakdi aldurduñ
Ne kaldı 'Avnî elinde k'ola bahâ-yı şerâb"
(G.5)*

"Ey Avnî! Bir zaman ateşe tapanların tapınağına uğrasaydın, şarabın ateşiyle aydınlanan meclisi görürdün" diyen Fatih, meyhaneye giden harabat ehlini tapınağa gider gibi düşünmekte ve burada ilahi nura ulaştıklarını ifade etmektedir (Doğan 2014: 153). Yine, burada da meyhane denilerek tekke; şarap ile de ilahi aşk anlatılmak istenmektedir (Doğan 2014: 153).

*"Eger deyr-i mugân tavfın ideydüñ 'Avnîyâ bir gün
Görürdün âteş-i meyden fîrûzân şem' -i mahfiller"
(G. 11/7).*

Saki, şarap sunmak için acele etmelidir. Aksi takdirde, lale bahçesi, sonbaharın gelmesiyle baharın ve bahçelerin canlılığının sona ermesi gibi, elden yitecektir. Bu beyitte, şairin aslında ömrün çok hızlı geçtiği ve eldeki imkanların değerlendirilmesinin gerektiği ifade edilmektedir. *Saki* feleği, *mey* aşkı, *lalezâr* ömrü, *fasl-ı hazân* ölümü ve *bağ ü behâr* hayattaki güzellikleri anlatmaktadır (Doğan 2014: 219).

“Sâkıyâ mey vir ki bir gün lâl-e-zâr elden gider
Çün irer fasl-ı hazân bâğ ü behâr elden gider”
(G. 22/1).

Bir insanın hem dünya hem de ahireti net bir şekilde görmesi için kendisine şarap şişesi ve İskender’in kadehi yeterlidir.

“İki ‘âlem nakşını görmek dilerseñ âşikâr
Devr içinde şişe-i mey câm-ı İskender yeter”
(G.24/4).

“Avnî! Bugün elde ettiği malları ve hazineleri, sevgili ve şarap uğruna tüketmezsen, hepsi boşa gitmiştir” diyerek asıl maksadının sevgili ve şarap olduğunu ifade eden şairin burada malları ve hazinelerinden kastı, akıldır. Mey, ilahi aşkı; mahbup ise Allah’ı temsil etmektedir (Doğan 2014: 249). Nitekim, Kur’an-ı Kerim’de yer alan şu ayet, Avnî’nin söylemek istediğine açıklık getirmektedir: “Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiye eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir” (Âl-i İmrân 3/92).

“Bugün mülk ü hazâyin her ne cem’iyyet ki cem’ itdün
Mey ü mahbûba sarf olmazsa ‘Avnî cümle zâyî’dür”
(G. 26/5).

“Baş üzere yer etmek”, bir şeye duyulan saygının ifadesi iken, “ayağa salmak” ise bunun aksini söylemektir. Şaraba duyulan saygı onun ayağa salınmasına yani kötü bir duruma düşürülmesine engeldir. Şair, bu şekilde şarap kadehine olan saygısını göstermektedir. Ayak, Farsça “kadeh” anlamına gelmektedir. Beyti bu anlama göre

yorumlarsak, şarabın şişede durmasının daha iyi olacağı ortaya çıkmaktadır (Doğan 2014: 253).

“Bâdeye baş üzre yir idüp ayağa salmazuz
Hürmetin câm-ı meyûn ol deñlü idrâk eylerüz”
(G. 27/2).

“Meyhanenin avlusu cennet gibi geniş oldu. Çünkü orada, hurilere benzer güzellikte meyhane çırakları bulunuyor” diyen Avnî, bu beytinde meyhaneyi anlatırken, tasavvufi sembollere yer vermektedir. Harabat, tekkeyi; şarap, Allah aşkını; meyhane çırakları da saliklerle temsil etmektedir (Doğan 2014: 284).

“Behişt gibi oldu harâbât sahnı vest’
Ki anda muğ-beçeler var ki hûr-şekl ü bedî”
(G. 34/1).

“Meyhanenin güvenilir makamına ve merhametli kilisenin şeyhine ulaşmak kime kolay gelmiştir? O kişiye Allah yardımını esirgemesin” anlamına gelen aşağıdaki beyitte şair, meyhane olarak tekkeyi işaret etmektedir. Burada, kendisine güvenilen bir pîrin olması sebebiyle, bu makama kabul edilmek zordur. Bu da ancak Allah’ın yardımıyla kolaylaşacaktır. Şair, kendisinin bir tarikata girmeye can atan bir salik olduğunu ifade etmektedir (Doğan 2014:290).

“Makâm-ı me’men-i meyhâne pîr-i deyr-i şefîk
Kime ki ola müyesser nasîbidür tevîk”
(G.35/1)

“Ey Avnî! Rintlerle beraber meyhanede meclis düzenlemek için yüzü onlara geniş bir avlu, gökyüzü ise büyük bir sofradır” anlamına gelen aşağıdaki beyitte, meyhanelerin eskiden geniş bir meydana olduğu ve herkesin bu meydana giremediği belirtilmektedir (Doğan 2014: 328).

“‘Avnîyâ rindân harâbât içre ‘ayş itmek için
‘Arsa-i ‘âlem aña sahn ü felek eyvân gerek”
(G. 41/5).

Avnî, bir başka beytinde, tekke sahibine hizmet için meyhane-ye/tekkeye Allah aşkı ile insanın kendinden geçerek gelmesi gerektiğini ifade etmektedir.

"Yine mestâne gelüñ 'azm-ı harâbât idelüm
Hizmet-i pîr-i mugân ile mübâhât idelüm"

(G. 53/1).

Meyhane köşesinde rintlerle meclis düzenlendiğinde, Keykavus'un tahtına geçip şarabı bulan Cemşîd'e benzeyelim (Doğan 2014: 406)

"Sadr-ı meyhânede rindân ile bezm eyleyüben
Taht-ı Kâvûsa geçüp işret ile Cem olalum"

(G. 54/2).

Avnî, değişik olayların yaşandığı bu dünyada ne kadar duracağını kendisine sormakta, en iyi çözüm yolunun meyhaneyi kendine sığınak yapmasını ifade etmektedir. Burada meyhaneden kasıt, şairin kendisini huzursuz eden dünya hayatına karşın, tekkeye veya gönül sahiplerine yönelmesinin gerektiğidir (Doğan 2014: 419).

"Bu dâr'ül-hâdisе içre niçe gün durmağ olursa
Hemân yeğdür ki 'Avnî idesün meyhâne[yi] me'men"

(G. 56/9).

Avnî'ye göre, meyhane gibi sağlam bir kaleye sığınan aşk sultanına dert askerleri ulaşamayacaktır.

"Leşker-i gam şâh-ı 'ışka niçe bulsun dest-res
'Avnî'yâ meyhâne gibi bir hisârüm var iken"

(G. 62/5).

Saki, kadehi kırmızı şarapla doldurunca yıkılıp gitmekte olan gönül binasını yeniden onaracak, canlandıracaktır.

"Sâkî pür eyle câm-ı şerâb-ı mugânei
Ma'mûr kul harâba varan kâr-hânei"

(G. 69/1).

Avnî, meclise varmaya yakışmazsa, hiç olmazsa, meclistekiler asitanenin eşliğini öpmeye izin vermelidir. Bu beyitte "âsitâne", der-

gâhı ve tekkeyi karşılamaktadır. “Eşik öpmek, eşiğe yüz sürmek ise tekke adabındandır. Tekke müdavimleri ve dergâhın bağluları buralara girerken kutsal sayılan eşiği öperler” (Doğan 2014: 500).

“Avnı o bezme varmağa lâıyk degülse ger
Men’ itmeñüz ki bâri öpe âstânei”

(G. 69/6).

Meyhaneci çırağının canlar bağışlayan dudağı için ölünse, buna şaşırılmamalıdır. Çünkü, Hz. İsa’yı bile eskiyen kiliseden dışarı salan bu dudaklardır (Doğan 2014: 518)

“Aceb mi muğ-beçenüñ lâ’l-i cân-bahşma cân virsem
Ki bu deyr-i kühendenden taşra salmışdır Mesîhâyı”

(G. 71/5)

Meyhane müdavimlerine göre, takva ve zahitlik giysisi, şarabın bir yudumu kadar değerli değildir. Buna göre, bu giysilerin yakılması gerekmektedir. Bu beyitte, takvanın ve zahitliğin, klasik edebiyatta rindliğin zıttı olduğu hususu görülmekle beraber, dikkat çeken bir diğer husus, “elbise yakma”dır. “Hâfız Divanı”nı şerh eden Sudî’ye göre, Acem’de içki düşkünlerinin bir edeb göstergesidir. Buna göre, iki dost arasında dargınlığın sonunda tekrar barışılmak istenirse, barışmayı isteyen gömleğini bu işin şerefine yakar (Sudî’den akt. Doğan 2014: 520).

“Harâbât ehlinüñ yanında çün bir cür’aya degmez
Yeridiür âteşe salsam libâs-ı zühd ü takvayı”

(G. 71/6).

Cem Sultan’da Meyhane ve İlgili Kavramlar

Fatih Sultan Mehmed’in oğlu olan Cem Sultan, tahta geçemesine karşın babası gibi bir divan meydana getirmiştir. Divanını incelediğimizde, “meyhane”nin geçtiği iki beyit görülmektedir. İlk

¹ Cem Sultan’ın Divanı’ndaki beyitler şu çalışmadan alınmıştır: İ. Halil Ersoylu (2013). *Cem Sultan’ın Türkçe Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

beyitte Cem Sultan, “Dertlerin meyhanesinde öyle bir kadeh içildi ki gönül bir yudumundan ezel sarhoşudur” demekle “kâlubelâ”ya atıfta bulunmaktadır.

“Ne câm içildi gam mey-hânesinde
Ki dil bir cür’adan mest-i ezeldür”

(G. LXX/2).

Cem, sevgilinin kırmızı dudağına benzer şarabın isteğiyle can verirse, mezarındaki topraktan ya kadeh ya da şarap testisi yapılacaktır.

“La'lün meyi hevâsıla Cem ölse toprağı
Mey-hânelerde yâ kadeh ü yâ sebû olur”

(G. CVII/5).

II. Bayezid’da Meyhane ve İlgili Kavramlar

Fatih Sultan Mehmed’in oğlu olan Bayezid, bir diğer şehzade olan Cem ile taht kavgasına girişmiş, döneminde Cem’in saltanat mücadelesiyle uğraşmıştır. Bayezid, az yemek yer ve hiç şarap içmez. Bayezid, şiirlerinde “Adlî” mahlasını kullanmaktadır (Çubuk 2016:79-82). Müzikle ciddi şekilde uğraşması, İtalyanca bilmesi, hat sanatına ilgili ve bestekarlık yapması Bayezid’in kültürel yönünü göstermektedir (Bayram 2018:26). Adlî Divanı, Yavuz Bayram (2018) tarafından yayımlanmıştır. Aşağıdaki beyitler bu çalışmadan alınmıştır.

Zahit ve müridi, kendilerinden beklenmedik şekilde meyhaneye gitmişler ve oradan birisi çok sarhoş, diğeri yarı sarhoş şekilde çıkmışlardır:

“Zâhidi gördüm mürîd ile çıkar mey-hânedan
Ser-girân biri velâkin ol birisi nîm-mest”

(G. 11/4).

Meyhanedeki sarhoşları azarlayan görevliler meyhaneyi kapatmak arzusundadır:

“İt gibi bekler ‘ases tutmak diler mey-hâneyi
Yâ gryâse’l-mustagfîn neccinâ mimmâ nehâf”
(G. 48/2).

Âşık, sevgilinin kırmızı dudağını özlediğinden kendisini şaraba vermiştir. Bu yüzden, meyhanedekiler, meyhaneyi nasıl sığınılacak yer görüyorsa, âşık da şarabı öyle görmektedir:

“La’l-i nâbun yâdına düşdüm şarâba şöyle kim
Meykedeyle bir olupdur melce’ ü me’vâlarum”
(G. 88/5).

Yavuz Sultan Selim’de Meyhane ve İlgili Kavramlar

II Bayezid’in oğlu ve Kanuni Sultan Süleyman’ın babası olan Yavuz Sultan Selim, padişahlığının yanı sıra divan düzenleyen bir şairdir. Yavuz Sultan Selim’in Farsça Divanı bulunmaktadır. Farsça Divanı’nın çevirisini yapan Ali Nihad Tarlan’ın çalışmasına göre, divanda “meyhane”nin anıldığı 3 beyit bulunmaktadır. Öte yandan, Yavuz Sultan Selim’e atfedilen Türkçe şiirler de bulunmakla beraber, Sehî Bey’in “Heşt-Behişt” tezkiresine göre, bu şiirler Yavuz Sultan Selim’e ait değildir. Bu bağlamda, Sehî Bey şu ifadeleri kullanmaktadır: “Gerçi câhil insanlar onlara Türkçe şiirler isnad ederler. Ama onlar asla Türkçe şiir söylememişlerdir. Bütün şiirleri Farsçadır. Divanlarında hiç Türkçe sözleri yoktur. Bütün şiirleri aynı düzeydedir” (İsen 1998: 55). Yavuz Sultan Selim, şiirlerinde “Selîm” mahlasını kullanmıştır.

Beyitlerin çevirileri Ali Nihad Tarlan’ın (1946) “Yavuz Sultan Selim Divanı” adlı çalışmasından alınmıştır.

Rint, divan şiirinde zahidin özelliklerinin aksine tavır sergileyen bir tiptir. Şairler kendilerini rint olarak görürler. İlahi aşk ile kendinden geçen rint, içi temiz, dünya işlerine önem vermeyen, dış görünüşe aldanmayan, ahirette cennet-cehennem kaygısı gütmeyen, Allah aşkını kendine gaye edinen, azla yetinen bir şahsiyettir (Canım 2016:100-101). Rintler meyhane/tekke müdavimidir. Bu sebeple, ilahi aşkın cezbese kapıldıklarından zevk ve neşe onlar

için önemli hâle gelmektedir. Zahidin somurtması ve hayattan zevk almamasına karşılık onlar hayatı dolu dolu yaşamayı tercih ederler. Bu sebeple, rintlere göre meyhanenin tahta sedirinde bulunmak, sultan olmaktan daha iyidir. Hatta, zevk ve neşe içinde geçen kısa bir süre bile Hz. Nuh'un 950 yıl yaşamasından daha üstündür. Kur'an-ı Kerim'de *"Andolsun ki biz Nuh'u kendi kavmine gönderdik de o bin yıldan elli yıl eksik bir süre onların arasında kaldı"* (Ankebût, 14) buyurulmaktadır.

"Rindin yanında meyhane peykesi tahttan daha iyidir. Zevk ve neşe içinde geçen bir an Nuh'un ömründen daha iyidir"

(G. 77/2).

Rintler için meyhanede sunulan kadehin, hatta meyhanenin en küçük taşının Hz. Süleyman'ın tac ve tahtına üstünlüğü vardır:

"Sarhoş olan bir rind billâh meyhanenin toprak kadehi ile taşını Süleyman'ın tac ve tahtına değişmez"

(G. 134/5).

Nüh felek olarak da bilinen dokuz felek, Ay, Utarid, Zühre, Güneş, Merih, Müşteri, Zühal gökleri, Burçlar göğü ve Atlas göğünden oluşan dokuz tabakaya verilen isimdir (Canım 2016: 436). Felek, âşığın/şâirin sürekli şikayette bulunduğu kozmik sistemdir. Allah'a olan isyanın İslamiyet tarafından hoş görülmemesi sebebiyle, âşık tepkisini feleğe yönlendirir. Felek, âşığa herhangi bir mutluluk bahşetmez. Onun bahşettiği sadece aşk yaralarıdır. Bu yaralar da gönül ve vücut üzerinde kendini belli eder. Fakat, âşık için bu altından bile değerlidir. Âşık, bu dertlerini unutmak için meyhaneye/tekkeye gidecektir. Onun gözü malda mülkte değildir:

"Dokuz felek hazinesinin altını bütün aşk dağıdır. Altın saray başkalarının olsun bize meyhane (deyr-i mugan) kâfidir"

(G. 166/3).

Kanuni Sultan Süleyman'da Meyhane ve İlgili Kavramlar

Yavuz Sultan Selim'in oğlu olan Kanuni Sultan Süleyman, 46 yıl tahtta kalmasına karşın, şairlik yeteneğiyle adından söz ettiren sultanlardandır. Divan üzerinde yapılan en son çalışmaya göre, divanında 4118 şiir yer almaktadır. Muhibbî mahlasıyla şiirlerini kaleme alan Kanuni Sultan Süleyman, divan şiirinde en fazla gazel yazan şairlerden biridir.

"Meyhane", "Harabat" ve "mey-gede" kavramları Muhibbî Divanı'nda 100'ün üzerinde beyitte yer almaktadır. Çalışmamıza aldığımız beyitler Kemal Yavuz ve Orhan Yavuz'un (2016), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı tarafından yayımlanan 2 ciltlik "Muhibbî Dîvânı"ndan alınmıştır.²

Rintlere meyhane köşesinde eskimiş çanak çömlek yeterlidir:

*"Sifâl-i köhne rindâna yiter meyhâne küncinde
Elin sunmaya ger lsa öninde câm-ı Cem peydâ"*
(G. 18/3).

Meyhaneye kim gitse mutlaka eline şarap alacaktır. Bu yüzden gece gündüz sarhoş ve bitik vaziyette olanlar kınanmamalıdır:

*"Kim vara meyhânelerde eline ala şarâb
'Ayb kılman ger ola şâm u seher mest ü harâb"*
(G. 146/1).

Aşk kadehini içip kendinden geçenler, meyhanenin şarap kuppü gibi her zaman kaynayıp coşacaktır:

*"Olup mest ü harâbâtî mahabbet câmını nâş it
Hum-ı mey-hâne-veş her dem safâdan kaynayup cûş it"*
(G.242/1).

İşret meclisinde eğlenilmek isteniyorsa, şarap içilmeli, ele kadeh alınmalıdır. Eğer viran olmuş bir yere gidilirse de orayı meyhaneye köşesi farz etmek gerekir.

² Beyit sayısının fazla olması sebebiyle açıklamalarda ayrıntıya girilmemiş, beyitlerin temel anlamları verilmeye çalışılmıştır.

*"İşret-âbâd ister-isen bâde iç peymâne tut
Bu harâb-âbâda da var gûşe-i meyhâne tut"
(G. 243/1).*

Muhibbî, meyhanenin kadehini yudumlayınca kendinden geçmiştir. Zaten, şarap içenler sonunda şaraba tapar vaziyette bulunurlar:

*"Oldı Muhibbî cür'â-keş-i câm-ı meygede
Mey-hor olanın âhir olur adı mey-perest"
(G. 261/5).*

Gönül, meyhanenin bulunduğu yerde sultan olmak isterse, meyhanenin piri ona yardım etmelidir. Bu beyitte kûy-ı harabat, tekkeyi; pîr-i deyr tekkedeki şeyhi, gönül de müridi simgelemektedir.

*"İster gönül kûy-ı harâbâta şâh ola
İy pîr-i deyr gel berü sen dahu himmet it"
(G. 284/2).*

Sevgilinin güzel yüzünü görmek isteyen âşık, onu mescitte, kilisede ve meyhanelerde arayacaktır:

*"Gâh mescidde gehî deyr ü gehî meyhânede
Bulmadum aradum dildârı kıldum cümle geşt"
(G. 292/4).*

Fakir bir meyhane köşesinde Muhibbî, şarabı içip, şarabı bulan Cemşîd ve hazineler sahibi Kârûn ile mücadeleye girmeye çalışırsa bunda şaşılacak bir durum yoktur:

*"Bir gedâ meyhâne küncinde Muhib ger câm içe
Eylese tan midur ol Cemşîd ü Kârûn-ıla bahs"
(G. 319/5).*

Zahit, meyhanedekileri kınayıp ayıplasa da ahiret gününde ikiyüzlülüğü sebebiyle gülünecek bir duruma düşecektir:

*"Ta'n kılma zâhidâ dâyim harâbât ehline
Rûz-ı mahşerde riyâ ile olursın sen gülenç"
(G. 324/3).*

Hem âşık hem rint olununca meyhaneye gitmeyi tercih etmek gerekir. Bu yüzden herkes kınasa da utanılacak bir durum bulunmamaktadır:

“Âşıkam rindem çün idüm ben harâbât ihtiyâr
Gam degüldür zâhidâ olsam kamu halka gülünç”
(G. 337/4).

Ay yüzlü güzeller kadehlerindeki şarabı içtikçe her tarafa bu şaraptan sıçratırlar. Âşık da bu güzellere yakın olmak arzusuyla meyhaneye kapısının toprağı/eşiği olmak isterler:

“Kâşki hâk olsa idüm ben der-i meyhânede
Mâh-rûlar içdügince her yana serper kadeh”
(G. 349/4).

Peri yüzlü sevgili binlerce işveyle zorlukla kadeh sunduğundan, âşık bundan sonra meyhanenin müdavimi olmuştur:

“Ben harâbât ehli oldum dostlar şimden girü
Çünkü bin nâz-ıla sundı bir perî-peyker kadeh”
(G. 357/4).

Ramazan günlerinde kapalı olan meyhaneler, bayramın geldiğini müjdeleyen hilalle beraber tekrar açılmıştır:

“Bunca eyyâm bend kılmuşken der-i meyhâneyi
Mâh-ı nev oldu anahârı açıldı ol kilid”
(G. 404/2).

Her yerde dünyayı ele geçiren fitneler, kargaşalıklar, savaşlar çıksa da meyhane en korunaklı yerdir:

“Her yanadan zâhir olsa dehri kaplasa fiten
Gûşe-i meyhâne olmaga bana me'men yiter”
(G. 470/4).

Meyhane köşesine giden yoksul, Cem'in altın kadehine şarabın içinde bulunduğu toprak testiye değişmek istemez. Çünkü, yoksul meyhaneye gidince kendini zengin zanneder:

"Virmez ol câm-ı Cem'e pâre sıfâlin hergiz
Künc-i meyhâneye vardukça gedâ Cem görünür"

(G. 511/3).

Sevgilinin tertemiz dudağının hatrına âşıklar meyhaneye giderler. Gönül, sevgilinin saçlarının uzunluğu kadar büyük bir aşka düşmüştür:

"La'l-i nâbi yâdına güp güp düşer meyhâneye
İrmek ister zülfine gönlüm uzun sevdâdur"

(G. 581/3).

Rintler meyhanelerde şarabı içtikçe, gönlü susamış zahit hayvan gibi su içmektedir:

"Rind olan meyhânelerde bâde-i sahbâ çeker
Zâhid-i dil-teşne hayvân gibi durmaz mâ çeker"

(G. 647/1).

Kırık bir şarap testisi, Cemşîd'in kadehinden daha değerlidir. Rintler bu sebeple, meyhane köşelerinde kendilerini zengin olarak görürler:

"Bir sıfâli sınıkın virmeye bir câm-ı Cem'e
Rind kim gûşe-i meyhânede bir Cem görünür"

(G. 654/3).

Kadeh sunulduğu vakit içildiğinde saygınlığı nasıl artarsa, meyhane pirinin/ tekke şeyhinin de ayağına alçakgönüllükle baş konulunca kınanılmamalıdır:

"İzzet idüp baş kor-ısam tan mı pîr-i meygede
Her ayak kim suna nûş itdükçe hürmet arturur"

(G. 661/4).

Cemşîd'in kadehi ile kırık bir şarap kasesinin arasında fark yoktur. Onu içen yoksul, meyhanede varlıklı görülecektir:

"Bir sınık kase ile farkı nedür câm-ı Cem'ün
İçicek anı gedâ mey-gedede Cem görünür"

(G. 712/2).

Meyhane ve mescit, rintler ve zahitler arasında paylaşılmıştır. Acaba, şarap içenle zahit neden birbiriyle mücadele etmektedir:

*“Meyhâne bize mescid ana iki üleşdik
Mey-hor-ıla zâhid ne cidâl eylemek ister”*
(G. 739/3).

Ey nasihat veren! Meyhaneye gelip buranın müdavimi olasın. Senin bu hiçbir işe yaramayan itirazların ne sonuç verecektir:

*“Gel berü meyhâne küncinde harâbât ehli ol
Vâ'izâ mesciddeki bu kuru gavgâdan n'olur”*
(G. 782/3).

Pir-i mugân, meyhaneye/tekkeye gelenlere yol göstermekle görevlidir:

*“Rehber oldu dün harâbâta varup pîr-i mugân
Çünkü ol ehl-i irâdet itdüğü irşâddur”*
(G. 843/4).

Şeyh, dergâhında sema etmekten zevk alırken, rint rahatlığı meyhanede çalgı çengi ile bulacaktır:

*“Şeyh lezzet alır savma'asında semâ'-ıla
Rindün huzûrı meygede çeng ü çegândur”*
(G. 876/2).

Aşkın sırları/Allah'a olan aşkın sırrı, bir kadeh şarapla/coşkun âşığın vaziyetleri ile açılacaksa, Muhibbî, meyhaneye/tekkeye gitmelidir:

*“Bir kadeh meyden dilersen keşf ola esrâr-ı 'ışk
İy Muhibbî yûri var eyle harâbât ihtiyâr”*
(G. 887/5).

Mescitteki zahitler, rintlerin hâlini anlamak istemez. Onlarla sürekli mücadele etmeye çalışırlar. Bu sebeple, rint/âşık kavga ortamı bulunan mescit yerine meyhaneye/tekkeye yönelmiştir:

*"Mescide dönmüş iken vardum yine meyhâneye
'Âşıkı 'ayb itme sûfi çünki gavgâdan kaçır"*

(G. 1027/3).

Muhibbî, sevgiliyi bulmak istiyorsa mücadele etmelidir. Sevgiliyi de ya mescitte ya kilisede ya da meyhanede bulacaktır:

*"Gâh mescidde gehî deyr ü gehî meyhânede
Yârı bulursın Muhibbî cehd kıl arayığör"*

(G. 1028/7).

Lal renkli şaraba ulaşmak için her zaman coşkununla meyhanede şarap kadehi satılır:

*"Câm-ı la'line irem diyü ider cûş u hurûş
Dâyimâ meyhânede kendin mey-i sahbâ satar"*

(G. 1041/3).

Arif, gönül rahatlığı ile meyhane köşesinde dinlenirken, rahatsızlık veren sofu, mescitte yine kavgaya tutuşur:

*"Huzûr-ı kalb-ile 'ârif yatur meyhâne küncinde
Safâsuz sûfi mescidde kurn gavgâya düşmüşdür"*

(G. 1042/5).

Sabah vakti sarhoş olarak gidilen meyhanede sunulan şarap, sarhoşluğun etkisini yok eder:

*"Mest idüm dün gice vardum subh-dem meyhâneye
Bir kadeh mey sundılar başdan hûmârum aldılar"*

(G. 1058/4).

Gönül meyhanenin etrafından vazgeçmeyecektir. Çünkü, kadeh ona yol gösteren olacaktır:

*"Sen koma taraf-ı meygedeyi elden iy gönül
Bu sagâr-ıla sana çün ol rehnümün geçer"*

(G. 1102/2).

Hızır, ölümsüzlük suyunu çabalama sonucu bulurken, tücrübeli meyhaneci cömertliği sebebiyle her zaman onu bulmaktadır:

"Hızır eger arayarak buldı ise âb-ı hayât
Pîr-i meyhâne keremden anı her an getirür"
(G. 1115/4).

Şarap kadehinin değerini kendinden geçenler ve meyhane müdavimleri anlar. Şüphesiz ki, meyhanenin değerini de şarap içenler bilecektir:

"Sâgar-ı mey kıymetin mest ü harâbîler bilir
Lâcerem meyhânenün kadrin şarâbîler bilir"
(G. 1121/1).

Meyhanede/Dergâhta nasıl davranılması gerektiğini zahit bilemez. Meyhanenin/dergâhın edep kurallarını ancak o dergâha giden yüce gönül sahipleri bilir:

"Meygede âdâbını sâfi ne bilsün sor bana
Hürmetin ol dergehün 'âli-cenâbîler bilir"
(G. 1121/6).

Muhibbî'nin ruhu meyhane, bedeni evindedir. Bu sebeple kendine benzer birisi daha bulunmaz:

"Var mı cihânda bir sana benzer Muhibbî rind
Cânı şarâbhâne vü cismi evdedür"
(G. 1126/5).

Meyhanede içilen şarap insana tüm dertlerini unutturur:

"Düşüp meyhâne küncinde içüp mest ü harâb oldum
Anunçün gamdan âzâdam ne gussa ne melâlüm var"
(G. 1169/4).

Cennet ve mescitler zahidin olsun. Virane yerleri kendine yuva edinenlerin yeri meyhanedir:

"Zâhidâ olsun mübârek cennet ü mescid sana
Ben harâbât ehliyem mesken bana meyhânedür"
(G. 1202/6).

Sevgilinin dudağından bir kadeh şarap içilmeden, saçlarının bekçisi esir edilemez:

*“Leblerün meyhânesinden bir kadeh mey içmeden
Olmamışdur sahne-i zülfün giriftârı henûz”*
(G. 1220/3).

Zahit, artık rintleri mescit içinde kınamaktan vazgeçmelidir. Çünkü, rintler onu artık meyhanede görmek istemektedir:

*“Zahidâ mescidde rindânı inen zemm eyleme
Gâfil olma biz seni meyhâne içre dillerüz”*
(G. 1243/4).

Sevgilinin kırmızı dudağının hatrına meyhaneye körkütük sarhoş şekilde gidilir. Bunun sebebi aşk kadehinin âşığı viraneye çevirmesidir:

*“La’l-i nâbı yâdıma güp güp düşüp mey-hâneye
Biz harâbât olup câm-ı mahabbet ehliyüz”*
(G. 1246/3).

Muhibbi, âşık olması sebebiyle sıkıntı ve eziyetleri kabullenmiştir. Bu sebeple meyhanede her zaman bu durumu sebebiyle kınanmak istemektedir:

*“Âşıkuz itdük Muhibbî derd ü mihnet ihtiyâr
Biz Harabat ehliyüz dâyim melâmet beklerüz”*
(G. 1252/5).

Zahitler, rintlerin rahatlık içinde yaşadığını düşünmektedir. Aksine, rintler sürekli başkaları tarafından kınanmaktadır:

*“Zahidâ sanma senün tek biz selâmet beklerüz
Biz harâbât ehliyüz dâyim melâmet beklerüz”*
(G. 1253/1).

Âşıklar, namusun ne olduğunu düşünmez. Namusa önem vermez. Nitekim, âşıklar için şöhret olmaya gerek de yoktur:

“Nâmûs nedür ‘âşık anı eylemez idrâk
Nite ki harâbât erine nâm gerekmez”

(G. 1257/4).

Herkese rezil olduktan sonra insana ne mescitte ne de meyhanede yer verilmez:

“Rüsvâ-yı cihân oldum mescidde yirüm yoktur
Meyhâneye de varsam meyhâne kabûl itmez”

(G. 1258/2).

Sevgili yüzünü açınca, âşıkları yakasını yıkacak, meyhaneyi nidalarıyla inletecektir:

“Aç yüzün çâk-i girîbân eylesün ‘âşıkların
Güm güm ötsün hây u hûdan gûşe-i meyhânemüz”

(G. 1277/3).

Muhibbî, viran yerlerin, meyhanelerin müdavimi olduğundan, kılık kıyafetine önem vermez:

“Harabat ehlidür ‘âşık Muhibbî
Anun için libâsın fâhîr itmez”

(G. 1299/5).

Muhibbî, meyhane köşesinde sultanlığını ilan etmiş, başında bir kadeh şarabı padişahlık tacı olarak durmaktadır:

“Tâcdârıyuz Muhibbî gûşe-i meyhânenün
Oldı serde bir kadeh mey efser-i şâhânemüz”

(G. 1315/5).

Harabat ehli olanların yeri meyhane olduğundan, harabat ehli hiçbir şeye aldırış etmez:

“Biz harâbât ehliyüz mesken bize meyhânedür
Lâ’ubâlî meşrebüz nâmûs u ‘ân n’eylerüz”

(G. 1334/4).

Harabat ehli, dervişlerin şalını istediği için kınanmaz. Çünkü, onlar dünya isteğiyle dolu olmadıklarından giysiye ve süse ihtiyaç duymazlar:

“Şâla ragbet eylesek tan mı harâbât ehliyüz
Mâyil-i dünyâ olup tâc u kabaya bakmazuz”
(G. 1337/3).

Aşkın ateşi, ezel meclisinden beri Muhibbî'nin ruhunu ve gönlünü yaktığından her zaman meyhanede bulunanlarla beraberdir:

“Âteş-i 'ışka ezel yakdı Muhibbî cân u dil
Anun-çün rûz u şeb dâyim harâbât ehliyüz”
(G. 1344/5).

Bazen meyhanelerde şarap kadehi içilse de ara sıra aşk dergâhında tacını ve saltanatını bırakıp derviş olan Edhem gibi hizmet edilir:

“Gâh olur meyhânelerde içerüz câm-ı şarâb
Hânkâh-ı 'ışk içinde gâh olur Edhemlerüz”
(G. 1348/4).

Âşıklar ve rintler meyhane müdavimi olduklarından ne kavuşmayla sevinçli ne de ayrılıkla hüznü olur. Onların sevinecek bir anı bile yoktur:

“Vasl-ıla şâdân olup hicr-ile gamgîn olmazuz
‘Âşık u rind-i harâbâtuz bizüm yok kânumuz”
(G. 1351/3).

Pîr-i mugân/Şeyh, meyhanede/tekkede her zaman kalbi sıkıntıda olanlara huzur verir, onların hâlerinden anlar:

“Harâbâta varup pîr-i mugândan istedüm himmet
Virür kalbe safâ her dem anun tek ehl-i hâl olmaz”
(G. 1355/4).

Meyhanede nasıl davranılacağını sarhoşlar ve aşktan yıkık olanlar bilir. Çünkü, onlar meyhanenin yüceliğini bilen rint ve kalendar kimselerdir:

"Meygede âdâbını mest ü harâb olan bilür
Gözlerüz meyhâne kadrin rind ü kallâş olmuşuz"
(G. 1366/3).

Muhibbî, bu dünya saltanatından utansa, bu kınanacak bir durum değildir. Ona, meyhanene tuğlasının toprağı yatak yastık olarak yeterlidir:

"Tan mı bu 'âlem serîrinden Muhibbî 'âr ide
Hâk-i hışt-ı meygede bâlin ü bister ana bes"
(G. 1391/5).

Kendine yol gösterecek sağlam bir insan istiyorsan tekkeye gitmelisin. Orada ilahi aşk yolunun zorluklarını giderecek olan tekke şeyhidir:

"Mürşid-i kâmil dilersen sen yüri humhâneye
Müşkilün hall ide sana göstere yol mey-fürûş"
(G. 1445/4).

Şarabı kim içse, kendini hemen Cemşid ya da İskender zanneder. Sanki, meyhane köşesi herkese yücelik veren bir yerdir:

"Kim câm içerse Cem ya İskender olur hemân
Hum-hâne gûşesi ne ulu bârgâh-ımuş"
(G. 1450/3).

Meyhaneye davet edilirse gelinir. Aksi takdirde, vaizin sözüne itibar edilmez:

"Varam meyhâneye da'vet kulasız
Ki vâ'iz sözine ben dutmazam gûş"
(G. 1452/3).

Biz dünyayı umursamayan rintleriz. Aynı zamanda her şeyden ilgiyi kesen kalenderîleriz. Bu sebeple meyhanenin yolu "en doğru yol"dur:

"Biz lâ'übâlî rind ü mücerred kalenderüz
Meyhâne 'azmine iderüz 'ihdinâ's-sırât"
(G. 1502/3).

Âşıklar şarabı içip sevgilinin dudağını hatırlasa meyhanelerin içi âşıkların mutluluğuyla sıcak bir ortam oluşturur:

*"Leblerün yâd eyleyüp içse şarâbı ehl-i 'ışk
Germ olur meyhâneler içre ider mestâne haz"
(G. 1504/3).*

Baharda sevgilinin dudağının özlemiyle şarap içilir. Bilinir ki, meyhane müdavimlerinin elinden kadeh eksik olmaz:

*"Mevsim-i gülde lebi yâdına mey nûş eylerüz
Biz harâbât ehliyüz düşmez elümüzden ayag"
(G. 1531/3).*

Ruh ve gönül sevgilinin dudağının özlemiyle meyhaneye vardığından, elde hiçbir zaman kadeh eksik olmaz:

*"Lebleri yâdına düşdi cân u dil meyhâneye
Ol sebebdendür elümden dâyimâ düşmez ayag"
(G. 1533/4).*

Ey gönül! Cemşîd'in kadehine saygı gösterilmezse ne çıkar? Şu fakir meyhane köşesinde içi şarap dolu testiye tutmak yeterlidir:

*"Minnet itmezse ne gam Cemşîd câmına dilâ
Şol gedâ meyhâne küncinde tuta meyle hafez"
(G. 1557/2).*

Sevgili, bir selamıyla âşığın gönlünü virane bir yere benzemekten kurtarmıştır:

*"Bir selâm-ıla gönül vîrânesin ma'mûr idüp
Hayra girdün ol harâb-âbâdı âbâd eyledün"
(G. 1681/2).*

Aşk sarhoşuna, meyhanenin yolunu göstermek gerekir. Çünkü, oradaki kadehlerin değerini ancak kendisi bilir:

*"Mest-i 'ışkam bana râhın gösterün meyhânenün
Çünkü ancak kadrini ben bilürem peymânenün"
(G. 1699/1).*

Halkın bir kısmı şarap içip meyhane müdavimi olmuşken, bir kısmı da dini emirleri yerine getirerek evliya olmuştur:

*"Halkun kimini mey-hor u harâbâtı kılup
Kimini zühd-ile takva ile Zü'n-nûn idü'n"*

(G. 1787/5).

Meyhanedekilerle beraber olmak için kişi tüm yeteneklerini göstermelidir. Olgun insan fakirse bile yüce soylulardan daha iyidir:

*"Yüri bir san'atı tekmîl idüp olup harâbâtı
Kemâl ehli gedâ-y-ısa olur 'âli-nesebden yig"*

(G. 1788/3).

Meyhane kapısında şarap kadehi nasip olursa, Cemşîd'in altın kadehi hiçbir şeye yaramayacaktır:

*"Der-i meyhâne ger ola kadeh bana sıfâl
Neme yarar ki çekem mihnetini câm-ı Cem'ün"*

(G. 1804/4).

Meyhane çırağının şarabın damlalarını yere saçması, şairin "keşke meyhänenin toprağı olsaydım" demesine yol açmaktadır:

*"Saçmag-ıçun yüzüm üzre cür'asın ol mugbeçe
Hâk-i pâyı olsa idüm kâşkî meyhânenün"*

(G. 1852/3).

Sevgili, Muhibbî'ye meyhänenin mahallini mesken edindirmiştir. Asıl amacı, sevgilinin âşığı kendinden uzaklaştırmasıdır:

*"Eyledün kûy-ı harâbâtı Muhibbî'ye makâm
Şükr idüp hâlümü bunu dimezin dâ'n idü'n"*

(G. 1889/5).

Herhangi bir yoksul kimse kendine meyhane yer edinse, hemen kendisini sultan zanneder:

*"Şol gedâ kim eyleye meyhâne küncinde karâr
Kendüyi Hüsvrev sanur alsa ele peymâne dil"*

(G. 1936/4).

Meyhanede eline topraktan yapılmış kadehi alan, Cemşîd'in kadehine imrenmez:

*"Minnet itmez gûşe-i meyhâned e câm-ı Cem'e
Bir sıfâli eyleye destinde ger peymâne dil"*

(G. 1944/4).

Herkes, sevgiliyi istediğinden ya mescitte ya kilisede ya da meyhanede sürekli kavga hâlinededir:

*"Gâh mescidde geñ deyr ü geñ meyhâned e
Seni isterler kamu itdükleri gavgâ degül"*

(G. 1949/3).

İlkbaharda rintlerle şarap içmek için meyhane sahibine itaat etmek gerekir:

*"Nev-bahâr eyyâmudur rindân-ıla mey içmege
Var harâbâta Muhib pîr-i mugândan bî'at al"*

(G. 1978/5).

Sevgilinin yan bakışı kimi zaman dertleri alır götürür kimi zaman da gönlü ele geçirir. Bu meyhanede zulüm sahibi padişahlar hiç eksik olmaz:

*"Geh gamı yagma kılur dil mülkini geh gamzesi
Bu harâb-âbâdda zulm issi şâh eksük degül"*

(G. 2003/3).

Meyhane, gönlün gece gündüz durmadan inlediği yerdir:

*"Sana kim didi dilâ kim bu harâb-âbâda gel
Çünkü geldün gice gündüz turmayup feryâda gel"*

(G. 2026/1).

Meyhane içindeki kırmızı şarapla Bedeşşân'ın yakutlarına benzemektedir:

*"Meyhâne oldu meyle Bedaşşân mekân-ı la'l
Her hum görindi bâde ile sanki kân-ı la'l"*

(G. 2042/1).

Âşık gönül, sevgilinin gözüne olan aşkından meyhaneye gider.
Nitekim, hastalara suyu ve havası ılık yerler gerekmektedir:

*"Hasta dil bîmâr çeşmünden gider meyhâneye
Hastaya lâzım-durur âb u hevâ-yı mu'tedil"*

(G. 2043/2).

Melâmet ülkesine sahip olanlar feryatlarını bayrak hâline getirmiş, meyhane ehlini de asker olarak görevlendirmiştir:

*"Melâmet mülkine mâlik olup âhüm 'âlem çekdüm
Harâbât ehlini yazup sipâh itdüm haşem çekdüm"*

(G. 2055/1).

Sağlam ve temiz bir inanca bağlı olan kimsenin meyhane adabını kabul etmemesi gibi bir durum görülemez:

*"İtdüm kabûl çünkü harâbâtî meşrebin
Her ne ki diye mu'tekid-i zât-ı pâkiyem"*

(G. 2076/4).

Dünyada meyhane ehli olduktan sonra içki içmekten utanılacak bir durum yoktur:

*"Çün Harabatî olduk 'âlemde
Âşıkâr anı bî-hicâb içelüm"*

(G. 2082/2).

Meyhane kapısında sema etmenin zevki ulaştığından, zahit gibi mescit köşesine gitmeye gerek yoktur:

*"Künc-i mescidde n'ola zâhid ola mest-i semâ'
Der-i meyhânede ol zevk irûşür bana müdâm"*

(G. 2101/2).

Feleğin sunduğu dertlere karşılık dünya meyhanesinde içilen şarap, insana deva olur:

*"İçüben boş idelüm işbu felek küplerini
Dehr meyhânesine süciyi em eyleyelüm"*

(G. 2123/2).

Sevgililerin meyhanede baş köşeye oturtulup şarap sunulması cömerliği meyhanede bulunur:

*"Yârân geçürüp sadra bana bâde sunarlar
Bu 'izzeti bu hürmeti meyhâne buldum"
(G. 2170/4).*

Rintler zaten ezel meyhanesiyle kendinden geçmiştir, zahit gibi üne şöhrete önem vermezler:

*"Zahidâ ben olmuşam çünkü harâbât-ı ezel
Bana lâyük olmaya ger nâm ile neng eylesem"
(G. 2233/2).*

Eğer meyhanenin kapısının hilecisi olunursa ayıp olarak karşılanmaz. Çünkü, bütün sultanlar orada garipler olarak görülür:

*"Ger degâ-yı der-i meyhâne olam 'ayb degül
Götürî şehleri ben anda gedâyı görütrem"
(G. 2269/4).*

Saf şarabın bir yudumu dahi içilse insanı meyhanenin gönüllüsü yapmaktadır:

*"İçeliden lâ'l-i nâbun cür'asın
Ol sebebdan tâlib-i meyhâneyim"
(G. 2339/3).*

Dünyada gamların zehrini içmektense, meyhane kapısında aklı ve gönlü kaybetmek daha uygundur:

*"Dehr elinden niçe bir zehr-ile gam nûş idelüm
Der-i meyhâne 'akl u dili medhûş idelüm"
(G. 2356/1).*

Meyhane kapısının toprağına yüz sürülmesiyle sevgilinin dudaklarından damlayan şaraba ulaşılır:

*"Meyhâne kapısında yüzüm topraga sürem
Bu nev'-ile ola ki lebi cür'asın çeşüm"
(G. 2386/4).*

Eskiyen bir çömlekte bir kişi meyhanede şarap içse bile kendisini Feridun, kadehini de Cemşîd'in kadehi zanneder. Bu şaşılacak bir durum değildir:

*"Sifâl-i köhne tutsa bir kişi meyhâne küncinde
Ferîdûn bilse özini 'aceb mi câmnı Cem hem"
(G. 2399/3).*

Muhibbî'nin dergahın içindeki Allah zikirlerine dikkat etmesi gerekir. Meyhane köşesinde zaten bu sesler işitilmektedir:

*"Hânekâh içre Muhibbî hû u hâya bakmagil
Gör sadâlar niçe çıkar gûşe-i meyhâneden"
(G. 2479/5).*

Zahit mescitte namaz ve ibadetle meşgul olsa da, meyhane sakini sırları bilmektedir:

*"Künc-i mescidde eger zâhid olursa mu'tekif
Sırta vâkıf ben dahı bir sâkin-i meyhâneyin"
(G. 2547/2).*

Meyhanede bir grup şarap tortusunu içmekte, bir grup da şarap yudumlamaktadır:

*"Dün harâbâta varup meygedede dürd-keşân
Gördüm her birisi her yanaya cür'a-feşân"
(G. 2557/1).*

Zahit, şarap içenlerin hâlini bir anlasa meyhaneye tüm malını bağışlar:

*"Tâc u hırkan rehn iderdün zâhidâ humhâneye
Bâde ile anlasan mey-horların sen 'âlemin"
(G. 2585/3).*

Meyhane ehli olan kınanmışlığı kabul ettiğinden, rintlerin sahip oldukları her şeyi meyhaneye rehin bırakmasında bir kusur yoktur:

*"Çün harâbât ehliyem idüm melâmet ihtiyâr
Rind olan ger câme rehn itse 'aceb mi câmesin"
(G. 2591/2).*

Meyhaneye sürekli gidilmesine bir sebep de sevgilinin kadehe benzer dudağını her daim hatırlamaktır:

“Câm-ı la'lün yâdına komadum elden sâgarı
Niçe yıllar olmuşamdur sâkin-i mey-hâne ben”
(G. 2624/4).

Mescitte kavga çıkarmaya ancak sufiler gelir fakat meyhanede sevgilinin yüzüne âşık olmak vardır:

“Ben der-i meyhânede dîzâra ‘âşık olmuşam
Mescide sâfî gelür ancak kırı gaugâ için”
(G. 2692/3).

Âb-ı hayat bulunmak isteniyorsa meyhaneden çıkılmamalıdır. Nitekim, hazineler virane yerlerde bulunur:

“Hızır suyun ister isen istegil meyhaneden
Çıkma bir dem tâlib isen gence sen vîrâneden”
(G. 2699/1).

Sevgilinin güzel yüzünü her yerde aramak için bazen mescite bazen kiliseye bazen de meyhaneye gidilir:

“Gâh mescidde gehî deyr ü gehî meyhânede
Bulamadum aradum dildârı gezdüm sû-be-sû”
(G. 2775/3).

Cennetteki huriler ve gılmanları gönül alan sakiye benzetirler. Bilmezler ki, sarhoşlar meyhaneyi cennete benzetirler:

“Hûr u gılmânı ki dirler sâkî-i dil-çehredür
Mest olanlar benzedürler cenneti meyhâneye”
(G. 2794/2).

Sevgilinin kırmızı dudağını kırmızı şarapta görmek isteyen, meyhanede kadehi eline alınca gözü gönlü aydınlanır:

“La'l-i nâbundur düşüren gönlümü peymâneye
Varmasam gönlüm gözüm açılmaya meyhâneye”
(G. 2808/1).

Sevgilinin bazen dudağı hatırlanıp sarhoş olunur ve meyhaneye gidilir. Bazen de sevgilinin ayva tüyleri düşünülür ve suskunlaşılır:

“Geh lebi zikri ile mest ü harâbâtî olup
Geh hatın fikr idüben kendiñi hayrân eyle”
(G. 2813/2).

Meyhane müdavimi olduktan sonra çeşitli unvanlara gerek yoktur:

“İy Muhibbî yüri var kûy-ı harâbât eri ol
Alayın dime sakın ad-ıla sanı elüme”
(G. 2949/5).

Medrese ve meyhane arasında tereddütte kalana yardım etmek gerekir:

“Geh medrese vü gâh makâm-ı meygede bana
Bu aralıkda kalmışa eydün sevâb ne”
(G. 2958/5).

Ezel meclisinde aşkı yudumlayan, mahşer gününe dek kendinde olmaz. Bu kınanılacak bir durum değildir:

“Ezel mey-hânesinden kim içüpdür cür’a-i ‘ışkı
Ebed tâ rûz-ı mahşerde bulınsa tan mı mestâne”
(G. 3010/2).

Meyhane köşesine gidip içkisini yudumlayan, mescite gidip de kendisinden aşağıda olanlarla hemhâl olamaz:

“Mey-hâne gûşesinde turup cür’a nûş iden
Mescide varubanı alışmaz ‘avâm-ıla”
(G. 3013/2).

Gönlün kıyamete dek çılgınlıkla anılması için Mecnun gibi kendisini meyhaneye vermesi gerekmektedir:

“İy gönül Mecnûn gibi kûy-ı harâbât ehli ol
Tâ kıyâmet anıla adun senün şeydâ-y-ıla”
(G. 3035/4).

Zahidin gönlünün huzuru için mescite gitmesi gerekmektedir. Virane yerler de rintlerle adı kötüye çıkmışlara kalmıştır:

*"Künc-i mescid sana sûfi çü selâmet yiridür
Ko harâbât yirini rind-ile bed-nâmlara"*

(G. 3066/4).

Zahidin mescitteki zikriyle ilgilenmemek, dergâha gidenlerin Allah zikrine dikkat kesilmek lazımdır:

*"Zâhidün mescidde hây u huyına kılma nazar
Var harâbât ehlinün bak anda nûş-â-nûşına"*

(G. 3074/4).

Eğer, meyhanenin sahibi şarap ile çare bulamazsa, içkinin vermiş olduğu baş ağrısından kurtulmak mümkün değildir:

*"Var humârım serde olmazdum sudâ'dan ben halâs
Pîr-i meyhâne eger câm-ıla tedbîr itmese"*

(G. 3079/4).

Sevgilinin içkisinden bir yudum nasip olunması için meyhanenin toprağına düşmek gerekir:

*"Ben hâke nasîb ola cür'an diyü iy dilber
Hâk üzre düşüp kaldım meyhâne bucagında"*

(G. 3113/3).

Zahidin, rindin kaderi olan meyhaneye gitmesini ayıplamaması lazımdır. Rindin bu tavrı bir alinyazısı olduğu için elinden gelen bir şey yoktur:

*"Beni meyhâne küncinde görüp ta'n eyleme zâhid
Ezelden başa yazudur benüm nem var bu arada"*

(G. 3135/4).

Gönlü gamların pası kapladığında meyhaneye gidip meyhane sahibinden öğüt alma vakti gelmiştir:

*"Jeng-i gam tutdı dil âyinesin iy pîr-i mugân
Vaktudur meygede yolın bana irşâd eyle"*

(G. 3141/2).

Muhibbî'nin meyhaneye gittiğinde kendisine arkadaş olan dertleridir. Bu sebeple elinden kadeh düşmeyecektir:

*"Hemdemi gamdur Muhibbî'nün harâbâtı olup
Düşmez elden sâgarı mey-horlukdur pîşesi"*
(G. 3177/5).

Muhibbî ezelden aşk şarabını içtiğinden meyhanenin sarhoşu olmuş, baş ağrısı gitmemiştir:

*"Mahabbet cür'asın her kim Muhibbî ol ezel içdi
Ola mest-i harâbâtî dura başında humârı"*
(G. 3295/5).

Halkın bir kısmı mescitte bir kısmı da meyhanededir. Âşığın da sevgiliyi sürekli anması onun meskeni gibi olmuştur:

*"Halkı gördüm kimi mescidde kimi mey-hânede
Bana nâmun zikri ile meskenüm kûyun gibi"*
(G. 3299/3).

Her kim meyhaneyi güzelleştirirse, şarap içenlere çok büyük iyilikte bulunmuştur:

*"Her kim ki bugün eyledi meyhâneye bünyâd
Mey-horlara lutf yüzinden kerem idi"*
(G. 3306/2).

Elde şarap tutup, dünyanın sıkıntılarını unutmak gerekir. Bu şaşılası meyhaneden uzak durmanın imkanı bulunur mu?:

*"Düşürme bâdeyi elden gam-ı dehri ferâmûş it
Ferâgat 'âlemi var mı 'aceb mey-hâneden gayrı"*
(G. 3316/2).

Gönül, kavuşma hazinesini viran yerlerde aramalıdır. Onun için defalarca başka yöntemlere başvurmak gereksizdir:

*"Dilersen genc-i vaslını harâbât ehli ol iy dil
Bulunmaz yüz bin ararsan anı vîrâneden gayrı"*
(G. 3316/4).

Sözünde durmayan sevgilinin özlemiyle meyhanenin mesken edinilmesi utanılacak bir durum değildir:

*"Lebleriniün hasretinden ol vefâsuz dilberün
Bu Muhibbî mesken itse tan mudur meyhâneyi"
(G. 3374/5).*

Meyhanenin şarabı içilip, her yer inlemelerle dolmalıdır:

*"İy Muhibbî içüben mest-i harâbâtî olup
Toptoplu eyleyelüm na'ra ile âfâkı"
(G. 3433/5).*

Sâkînin kırmızı dudağı ruhun ve gönlün meyhanesi hâline gelmiştir:

*"La'lün olmuş cân u dil meyhânesi iy mugbeçe
Yiridür zülfün nişân-ıçun dikerse çenberi"
(G. 3453/3).*

Gönül, meyhanedekilerle oturup kalkmalıdır, çünkü oradaki-lerde kibir ve öfke bulunmaz. Meyhanede içilen bal değil, üzüm suyudur. Hâlden anlayanlar orada kırk gün uzlete çekilir. Zahide seslenen şair burada yaşlı dünyanın bu şekilde irşad edildiğini anlatır:

*"Ol harâbât ehli ile iy gönül gel hem-nişân
Kim bularun arasında zerrece yok kibr ü kîn
İçilen mâ'i 'inebdür sanma anı engübîn
Ehl-i hâl olan çeker meyhânlerde erbâ'în
Pîr-i dehrün sâfiyâ bu vech ile irşâdı var"
(Tahmis 4/3).*

Meyhaneye gidip orayı göz yaşlarıyla gül bahçesine döndürmek, kadehleri başlara taç edinmek gerekir. Bunların ardından sarhoş inlemelerinin göklere çıkması ve sarhoşluktan yakaların yırtılması lazımdır:

*"Eşk-ile gül idelüm gel yine meyhâneleri
Tâc idüp başumuza sâgar u peymâneleri
Göklere irgerelüm na'râ-i mestâneleri
Mest-i lâ-ya'kıl olalum yakalar çâk idelüm"
(Murabba 17/2).*

Dârâ ile Cemşîd bu dünyadan göçtüyse yine de içmeye devam edilmeli, meyhane köşesinde hoşça vakit geçirilmelidir. Ay yüzlü sevgililerin uğruna gözyaşı dökülmelidir. Bu hâllerden sonra da sarhoşluktan yakaların yırtılması gerekmektedir:

“N’ola Dârâ ile Cem gidi ise biz içelim
Der-i meyhânede ‘âlem idelim hoş geçelim
Mâh-rûlar yolına eşk-i revânı saçalım
Mest-i lâ-ya’kul olalım yakalar çâk idelim”
(Murabba 17/4).

Âşık mescide varmışken ansızın geri dönmüş ve meyhaneye/tekkeye gitmiştir. Zahidin bunu ayıplamaması gerekir. Çünkü, âşık kavgalı gürültülü yerlerden hazzetmez:

“Mescide varmış iken vardum yine meyhâneye
‘Âşıkı ‘ayb itme sâfi çünkü gavgâdan kaçır”
(Matlalar 3936).

Sevgili her köşe bucakta aranmıştır, fakat ne meyhanede ne de kilisede görülmemiştir:

“Deyre vardum dün bugün meyhâneye
Bulmadum yârı gezdüm kû-be-kû”
(Matlalar 3963).

Allah aşkıyla coşan âşık, tekkeye gitmiş ve orada kendinden geçerek “Ey Allah’ım” demiştir:

“Ârzû-yı mey idüp girdüm yine meyhâneye
Mest olup yâhû didüm ol gözleri mestâneye”
(Matlalar 3965).

Ey gonca dudaklı sevgili! Senin dudağının kırmızılığının zevki işitildiğinden şarap bile meyhaneye gitmez olmuştur:

“İşidelden bâde-i la’l-i lebün keyfiyyetin
Basmamışdur mey ayak humhâneye iy gonca-fem”
(EŞ G. 4004/2).

Bir kadehten sonra dünyanın durumunu anlamak isteyen, onu meyhane sakininden sormalıdır:

*"Bir kadehden kâ'inâtın hâlini fehm eylesün
Vireyin dürlü haberler sâkin-i meyhâneyin"*
(EŞ G. 4019/3).

Ele kadeh alınıp meyhaneye tarafına yönelmenin sebebi, sevgilinin oraya gelmesinin ümididir:

*"Peymâne ele aldum gıdüm sûy-ı meyhâne
Ben bunu ümîd itdüm tâ kim gele cânâne"*
(EŞ G. 4059/1).

Şeyhlerin yalvarışları, tekkedeki rintler, ya Kâbe'de ya kilisede, her yerde Allah'ı aramaktadır:

*"Şeyhân-ı münâcâtî rindân-ı Harabâtî
Her biri seni arar ger Ka'be vü büthâne"*
(EŞ G. 4059/3).

Muhibbî'nin kendine bir tavsiyesi şudur: "Eğer hazine bulmak istiyorsa, yıkık dökük yerlere gitmelidir":

*"Pendüm Muhibbî bişnev var ol harâbâtî
Ger genc ise murâdun olmak gerek vîrâne"*
(EŞ G. 4059/5).

Sevgilinin kadehe benzer kırmızı dudağının özlemiyle meyhaneye gidilmiş ve gönül çeken şaraba tüm servet bağışlanmıştı:

*"Câm-ı la'li yâdına oldum harâbâtî bugün
Varımı harc eyleyüp virdüm şarâb-ı dilkeşe"*
(EŞ G. 4088/3).

Şehzade Bayezid'da Meyhane ve İlgili Kavramlar

Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan olan oğlu Bayezid, Kanuni'nin diğer oğlu Şehzade Mustafa ile halk arasında çok sevilen şehzadelerdendir. Amasya'da sancağa gönderilen Şehzade Bayezid, kendisinin saltanattan uzaklaştırıldığı düşüncesiyle bu gö-

revi kabul etmek istememiştir. Bunu fırsat bilen Selim'in taraftarları, Şehzade Bayezid'i padişaha karşı asi olmakla itham etmişlerdir (Çubuk 2016: 133). Konya'da kardeşi Selim ile çarpışan Bayezid, bu savaşta yenilir ve İran'a gider. İran'da Tahmasb, Bayezid'i 16 Nisan 1560'ta oğullarıyla beraber hapsedtirmiştir. Kanuni, Bayezid'in teslimi konusunda Tahmasb ile anlaşmaya ve oğlunu almaya karar vermiştir. Bayezid ve oğullarını teslim alan Osmanlı elçileri, Bayezid'i 23 Temmuz'da Selim'in çavuşbaşı Ali Ağa'ya teslim etmiş ve orada boğdurtulmuştur (Kılıç 2000: 18-21). Bayezid, Şâhî mahlasıyla şiirler kaleme almıştır. Özellikle babası Kanuni ile şiir şeklinde mektuplaşmaları ünlüdür. Bayezid'in Divanı Filiz Kılıç (2000) tarafından yayımlanmıştır. İncelediğimiz beyitler bu çalışmadan alınmıştır.

Süslenmiş kadehin içindeki şarapta sevgilinin dudağının yansıması görüldüğü için meyhaneye gidilmiş ve sarhoş olunmuştur:

*“Düşüp meyhâne küncine begüm mest ü harâb olduk
Göreliden leblerün ‘aksin mey-i câm-ı musaffâda”*
(G. 140/2).

Sevgilinin kırmızı dudağının şarap kadehini andırması sebebiyle meyhaneden meyhaneye gitmek ayıplanacak bir şey değildir:

*“Hasret-i câm-ı mey-i la’l-i lebünle ey sanem
Ger düşersem tan müdür meyhâneden meyhâneye”*
(G. 145/3).

O serseri sevgilinin aşkı uğruna her iş terkedilmiş, yiğitçe şaraba el uzatılmıştır:

*“Terk idüp kârı levendâne el urup bâdeye
Düşmişem meyhâneye ol nâ-bekârun ‘ışkına”*
(G. 150/4).

III. Murad'da Meyhane ve İlgili Kavramlar

II. Selim'in oğlu olan III. Murad, 4 Temmuz 1546'da Manisa'da dünyaya gelmiştir. Musiki ve raksı çok seven III. Murad'ın Divan'ı bulunmaktadır. Şiirlerinde “Murâdî” mahlasını kullanan sultanın

divanında “1565 gazel, 1 muhammes, 48 mesnevi, 38 kıt’a ve 47 müfret” bulunmaktadır (Kırkılıç 2015:60; Çubuk 2016: 173-176). III. Murad’a ait aşağıdaki beyitler Ahmet Kırkılıç (2015) tarafından hazırlanan “Murâdî Dîvânı”ndan alınmıştır.

Birlik anlamına gelen “vahdet”, aslında Allah ile kulun arasındaki engellerin kalkmasıdır. Kul için Allah’tan başka hiçbir şeyin öneminin olmamasıdır. İşte, bu birlik meyhanesinde Allah aşkı içildikçe, mumun aşıyla pervaneler kendini ateşe atmaktadır. Buradaki “şem’-i cemâl”, Allah’ın güzelliğini anlatmaktadır:

*“Hum-hâne-i vahdetle biz nûş eyledük peymâneler
Pervâneler pervâneler şem’-i cemâle yanalar”*
(G. 512/1).

İnsanın belli bir hedefe ulaşması için emek vermesi ve şartların olgunlaşması gerekmektedir. Bu sebeple, sevgiliye ulaşmak isteyen/Allah’a kavuşmak isteyen canından vazgeçmelidir. Meyhaneye/tekkeye ulaşmak içinse insanın kendini kaybetmesi lazımdır:

*“Cân virmeyince kişi cânâneye iremez
Mest olmayınca âdem mey-hâneye iremez”*
(G. 596/1).

Mutluluğun şarabını içen saf şarabı da içecektir. Bundan sonra dünyada ne kadar şarap varsa hepsini imal eden meyhanelerin yakılması gerekmektedir:

*“Şarâb-ı şevküni nûş eyleyen içmez mi nâbını
Cihânda her ne var ise meyün mey-hânesi yansun”*
(G. 984/3).

Meyhaneye gidenin tüm servetini buraya döküp, her şeyden arınıp bir şekilde dışarı çıkmasına şaşılmamalıdır:

*“Baş açık divâne geldüm dün gice mey-hânedan
Didiler olmaz ‘aceb divânelük mestânedan”*
(G. 1027/1).

Ezel meclisinde bulunmanın zevkini tadanlar onu âşıklara cömertlikle bol bol dağıtmışlardır:

*“Cür’a-nûş oldukda tolmışdı ezel mey-hânesi
Biz anı bezl eyledük ‘âşıklara ihsân ile”*

(G. 1233/4).

Varlık kadehinden gönül sonsuzluk veren suyu içtiğinden beri, her nerede şarap varsa meyhanesi de ortadan kaldırılmıştır:

*“Nûş idelden câm-ı hestîden gönül âb-ı hayât
Ref’ olındı kande kim vardur meyün mey-hânesi”*

(G. 1240/2).

III. Murad, Farsça bir gazelinde meyhane kapısına yönelmesinin sebebini güzel sakilerin kadehi kapıya bağlaması olarak açıklamaktadır:

*“Dûş kerdem güzêrî çün be-der-i mey-hâne
Sâkî-yi hûb girifte be-dereş peymâne”*

(G. 1436/1).

Meyhanede şarap içildiyse, her şeyden arınmış şekilde gelinmelidir / Tekkeye gelenler dünya işlerinden ilgisini kesmelidir:

*“Cür’a nûş oldunsa bu mey-hânede
Ol mücerred gel berü bu hânede”*

(MSN. 31/3).

III. Ahmed’de Meyhane ve İlgili Kavramlar

Lale Devri’nin padişahı olan III. Ahmed, dönemindeki kültürel gelişmeleri yakından takip etmiş ve desteklemiş bir sultandır. İyi bir musikî bilgisine sahip olan sultan, döneminin meşhur hattatlarından da ders alır. III. Ahmed’in bir divançesi bulunmaktadır. Bu divançe- de 1 mesnevi, 11 murabba, 38 gazel, 6 kıt’a, 5 matla, 3 şarkı, 7 mısra ve 1 müfred bulunmaktadır (İlhan 2016: 11-16). III. Ahmed, şiirle- rinde “Necîb” mahlasını kullanmıştır. III. Ahmed’in divançesinde meyhane ile ilgili olarak bir beyit bulunmaktadır. “Ey Necîb! Allah’ın

bereketli eliyle şarap içen gönül, Cemşid'in kadehinin meclisine ulaşmalıdır" diyen şair, Allah'ın bereketi ve cömertliğinin insanı mutluluğa ulaştırdığını "mey" ve "Cem" mazmunu ile dile getirmektedir:

"Necibâ dest-i feyz-i Hak'la mey-nûş
Olan dil 'ıyş-ı câm-ı Cem gerektür"

(G. 20/5).

III. Selîm'de Meyhane ve İlgili Kavramlar

İlhâmî mashlasıyla şiirler kaleme alan III. Selim, III. Mustafa'nın oğlu olup, 24 Aralık 1761'de doğmuştur. III. Selim, musîkî ve edebiyata meralıklı bir sultandır. III. Selim, tanbur ve ney çalma konusunda ustadır. Besteleri de bulunan III. Selim'in, bu bestelerinden 49'u mevcuttur (Çubuk 2016: 283-287). III. Selim'in Divanı, Kâşif Yılmaz (2001) tarafından yayımlanmıştır. İncelediğimiz bu beyit bu çalışmadan alınmıştır.

Aşk tabiatlı denizin coşup meyhaneye geldiğini öğrenen şair, dünyada bir gün olsun eğlenmesi için âşığı meyhaneye davet etmektedir:

"Cûşa geldi çünkü bahr-i 'aşk-reviş meyhâneye
Sen de bir gün kıl safâ 'âlemde ey dîvâne iç"

(G. LXI/3).

Kadı Burhaneddin'de Meyhane ve İlgili Kavramlar

Asıl adı Ahmed olan, XIV. yüzyılda Anadolu'da yaşayıp kadırlık, vezirlik ve hükümdarlık yapan Kadı Burhaneddin, klasik Türk edebiyatının ana kurucularından biri sayılır. Hem hükümdar hem de bir şair olan Kadı Burhaneddin, Türk şiirine yenilikler getirmesi bakımından önemlidir. Kadı Burhaneddin'in bir diğer önemi ise "tuyug" nazım biçimini kullanan şairlerin başında gelmesidir. Kadı Burhaneddin'de Azeri Türkçesinin etkileri görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesinin ilk örnekleri arasında gösterilen divanı üzerine Muharrem Ergin'in (1980) çalışması bulunmaktadır (Şentürk ve

Kartal 2017: 176-179). Kadı Burhaneddin Divanı'nda "meyhane"nin anıldığı bir beyit yer almaktadır:

Âşık, sevgilisinin dudağının aşkına yıldızların yerlerini ve hareketlerini gösteren cetvel ve ufuk çizgisini ölçen usturlap ile sevgilisini meyhanelerde aramaktadır:

*"Elümde xîc ü üstürlâb her dem
Lebün 'ışkınadur mey-hânelede"*

(G. 13/5).

Karakoyunlu Cihanşah'da Meyhane ve İlgili Kavramlar

1397 ya da 1399'da Hoy'da dünyaya gelen Cihanşah, Karakoyunlu hükümdarıdır. Uzun Hasan ile giriştiği mücadelede öldürülen Cihanşah, şiirlerinde "Hakîkî" mahlasını kullanmıştır. Cihanşah, Türkçe şiirlerinin yanı sıra Farsça şiirler de kaleme almıştır. Şairliği hakkında ilk kaynak Ali Şir Nevâyî'nin "Mecâlisü'n-Nefayis" tezkiresindedir. Cihanşah'ın Türkçe Şiirleri'ni Muhsin Macit (2017) hazırlamıştır. İncelediğimiz beyitler bu çalışmadan alınmıştır.

Sevgilinin dudakları sonsuzluk veren suyu, gözleri de kan içiciliğinden meyhaneyi simgelemektedir. Âşığın canı, bu tuzaklar sonucu avlanmıştır:

*"Lebleründür âb-ı hayvân gözlerün mey-hânele
Murg-ı cânı sayd-ı ışk itdi şu dâm u dânele"*
(G. 28/1).

Şarabın sarhoşu tüm varlığını meyhanede bırakmıştır. Sarhoşluk sonucu yaptığı bu davranışın sebebini aramaya gerek yoktur:

*"Ger koymuşam libâsumı mey-hânede kirev
Ser-mest-i bâdeyem ser ü destâr bilmenem"*
(G. 53/6).

Şair, aldirışsız bir rind ve şarap içen bir sarhoştur. Bu sebeple, meyhanede şaraba ve şaraptan sarhoş olanlara selam vermektedir:

*"Men rind-i lâübâli vü ol mest-i bâde-keş
Mey-hânelerde hamr ile hummâradur selâm"
(G. 63/5).*

Meyhane ve kilisenin duvarına ve kapısına, medreseden ve rintlerin mescidinden bir parçadır, denilmez:

*"Der ü dîvârına mey-hâne vü büt-hânelerün
Be-coz ez-medrese vü mescid-i rindân dimenem"
(G. 65/15).*

Aklı başında olmayan rindin makamı doğal olarak meyhane köşesidir, öte yandan Allah'a samimiyetle kul olanların sözleri de Allah'ı anmaktır:

*"Rind-i ser-mestün makâmı gûşe-i mey-hânedür
Ehl-i takvanun kelâmı zıkr-i Sübhândur yine"
(G. 73/11).*

Kalleş rindi ve meyhaneye gitmek isteyenleri görünce, sohbet arkadaşlarına meclisin çekiciliğinin sevdası ulaşmıştır:

*"Zi-ışk-ı revnak-ı meclis irişdi ashâba
Görende tâlib-i mey-hâne rind-i kallâşı"
(G. 83/6).*

Şah İsmail'de Meyhane ve İlgili Kavramlar

Safevi Devleti'nin kurucusu olan Şah İsmail 17 Temmuz 1487'de Erdebil'de dünyaya gelmiştir. Şiirlerinde "Hatâî" mahlasını kullanan Şah İsmail, hem aruzla hem de heceyle Türkçe şiirler kaleme almıştır. Kaleme aldığı şiirler, özellikle Anadolu'daki Bektaşî ve Alevî çevrelerin ilgisini kazanmıştır. Şah İsmail'in şiirlerinde Azeri Türkçesinin etkileri de olmakla beraber, Nesimî'nin de tesiri görülmektedir. Şiirlerinde Hz. Ali'ye olan bağlılığı dikkat çeken Şah İsmail'in divanı haricinde "Deh-nâme" adlı bir mesnevisi de bulunmaktadır. Şah İsmail'in divanı üzerine başta Sadeddin Nûzhet Ergun olmak üzere birçok araştırmacının çalışması bulunmak-

tadır (Şentürk ve Kartal 2017: 316-317). Şah İsmail'in divanından incelediğimiz beyitler Muhsin Macit (2017)'in "Hatâyî Divânı" adlı çalışmasından alınmıştır.

Allah, ezel meclisinde âşığa güzelliğini sunduğundan beri, tüm dünya ona hayretle bakmaktadır:

*"Hak ezel mey-hânesinden virdi bu câmu mana
Kâyinât ehli ta'accüb kıldular kamu mana"*
(G.23/1).

Mescitlerde vaizin sohbetini dinlemek gereksiz bir iş olduğundan, meyhane köşesi ve şarap dolu kadeh şaire daha iyi görünmektedir:

*"Der-mesâcid neylerem va'zın işitmek vâ'izün
Gûşe-i mey-hâne yigrekdür mana câm-ı şarâb"*
(G. 27/5)

Sevgilinin gözleri baygın ve dudakları bir kadehi andırdığından, âşığın yeri her zaman meyhane olmuştur:

*"Ey ki ser-hoşdur çeşmün leblerün peymânedür
Ol sebebdan 'âşıkun dâyim yiri mey-hânedür"*
(G.77/2).

Zahit, sevgilinin gözlerinin hareketlerinden ve şaraba benzer dudağından sarhoş olduğu için meyhaneye gidip şarap almıştır:

*"Gözleri devrinde mest oldu dudağı bâdeden
Zâhidi mey-hânedan gördüm şarâb almış gelir"*
(G. 133/3).

Hatâyî gibi bir köleye şarap sunan saki, Cemlerin kadehinden şarap içirmiştir. Bu sebeple meyhane köşesinde şaşılacak derecede kendinden geçmiştir:

*"Hatâyî bendeye sâkî içürmiş câm-ı Cemhâdan
Görün mey-hâne küncinde 'aceb mestâne düşmüşdür"*
(G. 135/5).

Güzel sakinin meyhane köşesini istemesi bir günahtır. Fakat, Allah günahları affedicidir:

*"Mey-hâne küncin iste diyer sâki-i latîf
Öz vahdetünde ol ki çü Allâh imiş gafûr"*
(G. 136/2).

Sevgilinin kaşları mihrap, yüzü Beytülharam'ın mesciti, gözleri meyhane, kırmızı dudağı ise kadehtir:

*"Kaşların mihrâb u yüzün mescid-i beytü'l-harâm
Gözlerün mey-hâne vü la'l-i lebün peymânedür"*
(G. 139/2).

Zahidin yeri Allah'ı anmak ve onu övmek için mescitlerdir. Âşığın yeri ise meyhanede başka kişilerin yanıdır:

*"Zâhidün yiri mescid zıkr ü tesbih itmege
'Âşıkun mey-hânede ibni fülân küncindedür"*
(G. 160/3).

Sevgilinin gözleri şarap içici olduğundan meyhaneye, dudakları kadehe benzediğinden kadehe ulaştırılmıştır:

*"Gözleri mey-hâredür mey-hâneye göndermişem
Lebleri peymânedür peymâneye göndermişem"*
(G. 254/1).

Allah'ın birliğinin anıldığı meyhaneye asla inatçılar gelmemelidir. Cennetteki Kevser'i içen ve kendinden geçenlerin de meyhane de yeri yoktur:

*"Gelmesiün mey-hâne-i vahdetde hergiz müdde'i
Âb-ı kevserden içen hummâra söylen gelmesiün"*
(G. 299/2).

Sonuç

Bu çalışmada, Fatih Sultan Mehmed, Cem Sultan, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Şehzade Bayezid, III. Murad, III. Ahmed ve III. Selim; diğer Türk devletleri sultanlarından da Kadı Burhaneddin, Karakoyunlu Cihanşah ve Şah İsmail'in divanlarında meyhanenin nasıl ele alındığını göstermeye çalışılmıştır.

İslamiyet'te şarap gibi insanın zihnini ve vücut sağlığını etkileyen içkilerin haram olduğu ve İslamiyet'i kabul eden milletlerin bu kurala uyması gerektiği bir gerçektir. Bu sebeple, Osmanlı Devleti'nde bazı dönemlerde meyhane ve şarap yasaklanmıştır. Fakat, gayr-ı Müslim toplulukların bulunduğu bölgelerde, örneğin Galata'da, bu yasağa uyulmamıştır. Yine de, meyhane ve ilgili kavramlar şiirlerde yer almaya devam etmiştir. Bugün, divan şiirinde meyhane, şarap, sâkî gibi kavramlarla örülü bir beyit görüldüğünde akıllarda “acaba gerçekten şarabı mı kast ediyor” ya da “şair gerçekten meyhaneye gitti mi” şeklinde sorular sorulmaktadır. Divan şiirinin çok katmanlı yapısı da bu sorulara haklılık payı vermektedir. Şiiri her okuyan farklı şekilde anlam çıkarabilmektedir. Aslında bu durum, divan şiirinin güçlü yapısını gözler önüne sermektedir.

Hem Osmanlı Devleti'nde hem de diğer Türk devletlerinde sultanların, sultan olmasının yanında bazı uğraşları olduğu bir gerçektir. Bu uğraşlardan biri de şiirdir. Yönetici olarak aklı temsil eden sultanın aynı zamanda şiir gibi duygusal yoğunluğa sahip bir sanata meyletmesi gerçekten takdir edilecek bir durumdur. Bugün Osmanlı sahası içinde en çok gazel veren şairlerin başında bir yönetici gelmektedir. O da, Kanuni Sultan Süleyman'dır. 4.000'e yakın gazel, Kanuni'nin bu işe ne kadar gönül verdiğini göstermektedir. Nitekim, divanında “meyhane” ile ilgili unsurların geçtiği beyitlerin çokluğu görülmektedir. Ne ilginçtir ki, aynı padişah 1538'de fermanıyla şarabı yasaklatmıştır. İşte, tarihin ve şiirin gerçekliği arasında böyle tezat durumlar da bulunmaktadır. Dolayısıyla, incelenilen beyitleri divan şiirinin anlam dünyasına göre yorumlamak gerekmektedir. Böylece, sultan şairlerin de divan şiirinin anlam ve duygu dünyasından fazlasıyla yararlandığı ve etkilendiği açık bir şekilde görülmektedir.

Kaynaklar

- Bahadır, Savaşkan Cem (2013). *Divan Edebiyatında Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar*. İstanbul: Kitabevi Yayınları
- Bahadır, Savaşkan Cem (2013). *Şarap Yasağının XVI. Yüzyıl Divanlarındaki İzleri ve Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Şarap Yasağı*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. S. 5. s. 71-102. Trabzon
- Bayram, Yavuz (2018). *Adli Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/59923,adli-divanipdf.pdf?0>
- Canım, Rıdvan (2016). *Divan Edebiyatının Kaynakları*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları
- Çubuk, Vahid (2016). *Saraydan Şiirler*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları
- Doğan, Muhammet Nur (2014). *Fâtih Divânı ve Şerhi*. İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları
- Ergin, Muharrem (1980). *Kadı Burhaneddin Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
- Ersoylu, İ. Halil (2013). *Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- İlhan, Enes (2016). *Lale Devrinde Gül Aşığı: III. Ahmed (Necîb) - Hayatı, Sanatı ve Divançesi-*, İstanbul: Gece Kitaplığı
- İsen, Mustafa (1998). *Sehî Bey Tezkiresi Heşt-Behişt*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Kılıç, Filiz (2000). *Şehzade Bayezid Şâhî Hayatı ve Divanı*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları
- Kırkkılıç, Ahmet (2015). *Murâdî Divânı*. İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâlî (2014). Haz.: Karaman, Hayrettin; Özek, Ali; Dönmez, İbrahim Kâfi; Çağrıçı, Mustafa; Gümüş, Sadrettin; Turgut, Ali. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Macit, Muhsin (2017). *Hatayî Divânı*. İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları

- Macit, Muhsin (2017). *Karakoyunlu Cihanşah'ın Türkçe Şiirleri*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56191,karakoyunlu-cihansah39in-turkce-siirle-ripdf.pdf?0>
- Onay, Ahmet Talât (2009). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. (haz.: Kurnaz, Cemal). İstanbul: H Yayınları
- Saraç, M.A. Yekta (2002). *Emrî Divanı*. İstanbul: Eren Yayıncılık
- Şentürk, Ahmet Atilla ve Kartal, Ahmet (2017). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Şimşek, Selami (2017). *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Litera Yayıncılık
- Tarlan, Ali Nihad (1946). *Yavuz Sultan Selim Divanı*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi
- Uludağ, Süleyman (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları
- Yavuz, Kemal; Yavuz Orhan (2016). *Muhibbî Divânı Bütün Şiirleri 1-2*. İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları
- Yılmaz, Kâşif (2001). *III. Selim (İlhâmî) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânının Tenkitli Metni*. Edirne: Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları No:52

Divan Şiirinde

Meyhane Mefhumu ve Meyhane ile İlgili Unsurlar

Sedat Kardaş*

Giriş

Farsça “şarap” manasına gelen *mey* sözcüğü ile sonuna getirildiği kelimelerden yer isimleri yapan Farsça son ek olan *-hâne* ekinin bir araya gelmesiyle oluşan *meyhane* sözcüğü sözlükte, “çeşitli çerez türü mezelerle içki sunulan ve müşterilerin oturup içki içtikleri yer; içki yeri” şeklinde tanımlanmıştır.¹ Meyhane, sözlük anlamının yanında, çeşitli sahalarda başka anlamlar kazanmış olsa da, günümüzde olduğu gibi Osmanlı döneminde de, temel olarak içkili bir eğlence mekânı olması yönüyle kullanılmıştır.

Meyhane içki içilip satılan yer anlamındadır. Günümüz toplumu için, görünen algı seviyesine göre hoş karşılanmayan, kötü, kişiyi kötü yola sevk eden, harap eden, bozan, kişinin aklını ve bilincini elinden alan bir mekân olarak bilinir.² Fakat günümüzde oldu-

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Muş. sedat_kardas@hotmail.com

¹ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, C. 3, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 3186.

² Ahmet İçli, “Fuzûlî’nin Rind ü Zahid Eserinde Mekân: Meyhane ve Mes-cit”, *Turkish Studies—International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1 Winter 2012, p.1305-1317, s. 1313.

ğu gibi Osmanlı döneminde de bu mekânlar var olmuş ve içki içilip satılan yer olma işlevlerini yerine getirmiştir.

Osmanlı devletinde, meyhanelere *şerbethane* denmiş, pencerelerine kafes konmuştur. Geceleri geç vakitlere kadar buralarda, sazandeler, hanendeler ve köçeklerle eğlenceler düzenlenmiştir. Meyhaneler Kumkapı civarı, Çarşıkapı civarı, Samatya, Unkapanı, Cibali Kapısı, Ayakapı, Fener Kapısı, Balat Civarı, Hasköy, Ortaköy, Arnavutköy, Yeniköy, Üsküdar, Kadıköy, Galata, Beyoğlu, Fener gibi meşhur semtlerde bulunmuş ve her biri bir usta tarafından idare edilmiştir. Bunların dışında bir de *Gedikli Meyhane* denilen üç-dört yüz senelik sağlam kârgir binalı meyhaneler vardır ki asıl eğlenceler buralarda olmuştur.³

Osmanlı döneminde, İstanbul'daki meyhane geleneği ile ilgili Abdülaziz Bey'in önemli tespitleri vardır. Abdülaziz Bey'e göre, *müddavimler*, aralarında meyhanelere *Ferah-feza*, *Dilruba*, *Savruk*, *Tekke-i ırfan*, *Meşreb* adlarını takmışlardı. Meyhane sahiplerine *pir-i mungan* ve hademesine *muğbeçe* derlerdi. Şiirlere de bu adlar girmişti. Şiirde içki adı *bade*, *mey* idi. Diğer akşamcılar meyhane sahibine *başeski*, hademesine *miço* derlerdi. "Ehl-i işret" yani içki içenler üç sınıftan oluşuyordu: Bir kısmı kübera ve ricaldendi, konaklarında içki âlemi yaparlardı. Kalemlere devam edenler veya tüccarda ya da evlerinde oturan eskilerden efendiler, akşamları ya semtinde bulunması dolayısıyla ya da ahablarıyla buluşmak için meyhaneye giderdi. Bir kısmı zaten ayyaş ve harabati olduğu ve meşhur tabiriyle "şaribü'l-leyli ve'n-nehar" olduğundan, yani gece gündüz içtiklerinden, meyhane meyhane gezer, her girdiği meyhanede "destgah başı" denen, ayaküstü bir-iki kadeh atar, meze olarak bir parça turp ya da haşlanmış fasulye piyazını bitirmeden diğer meyhanenin yolunu tutar, *destgah* başı yapa yapa semti nerede ise en son o meyhanede karar kılar, bir kısmı evlerine giderken yolda düşer, sızarlardı. Zabı-

³ Gülçin İnak (Kurnaz), Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İstanbul'da Eğlence Hayatı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, s. 96.

ta tarafından oturduğu semt öğrenilip çoğu da zaten bilindiğinden bir arka küfesine konarak evlerine götürülmeleri ender değildi.⁴

Gedikli meyhaneler arasında herkesin tanıdığı büyük meyhanelerin akşamdan sonraki halleri de görülmeye değerdı. Her akşam gelen akşamcılar çilingir sofrası denen, adi tahtadan yuvarlak ufarak sofraların etrafında birer birer toplanırlar, meyhanenin genişliğine göre yirmi-otuz sofra kurulur, meyhaneci ve çırakları, yüzer dirhem tek üç-dört şişe rakı ile oturanların sayısına göre su bardağı, kadehler ve meze olarak çiroz, sardalya, turp, kuru fasulye, yeşil salata gibi harci alem şeyler getirirlerdi. Ayrıca müşteriler de mevsimine göre sokaktan taze üzüm, karpuz, şeftali, kayısı, hıyar alır getirir, yıkatır bir tabakla sofralarına konurdu. Böyle eski ve büyük meyhanelerde taze taze pişirilmiş cızbiz köftesi pek hoş a giderdi. Ekserisinde köfte yapılrđı. Köfte pişirenlere meyhane tabiriyle *felek* denirdi. Köfte ısmarlayanlar üç-beş yerden birden “hani ya köfte” diye bağırırlardı. Halkın ekserisi felek tabirini dünya anlamında da kullandıklarından şikâyet makamında “Ah gözün kör olası felek, kanburu yere gecesi felek” diye söylenirlerdi. “Daha köfte gelmeyecek mi?” diye meyhanenin beş-on yerinden ayrı ayrı bağırırlar, miçolara “Hani ya su, nerede kaldı, meze getirmedin, gel şu şişeyi doldur” sedaları yükselir, çıraklar hızlı hızlı “Ha geldi paşam” diye koşuşur, istenenleri yetiştirmeye çalışırlardı. Bu arada sarhoşlar “Adam aman” diye mani okumaya, kimi “Ah imanım yandık be” naraları atmaya başlar ve her kafadan bir ses çıkardı. Bu, gece ikiye kadar devam ederdi. Orada bir saat kadar kalarak çakır keyf olup biraz kafayı dumanlayanlar çoktan gitmiş bulunurdu. Kapanma saati geldiğı halde meyhaneden çıkmayan ayyaşlar, zabitanın eskiden *bostancı* denen, sonraları kavas adı verilen adamları eliyle çıkartılırdı. Mestler sokakta kâh buraya, kâh şuraya sendeleyerek, iki tarafa “boca atarak” “olta urarak” evlerine dağılır, fazla yükünü tutmuş ve sokakta düşenler de birbirinin koltuğuna girer, güç hal ile yıkıla kalka evlerini bulurlardı.⁵

⁴ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s.306-307.

⁵ Abdülaziz Bey, *age.*, s. 307-308.

Yukarıda tasvir edilen bu sahneler ve terimler hemen hemen aynı şekillerde şiire de konu olmuştur. Osmanlı toplumunda böyle bir işlevi olan meyhane mefhumu, Divan edebiyatında da üzerinde en çok durulan ve şiirlerde yer verilen mazmunlardan bir tanesi olmuştur. Yukarıda bahsedilen Osmanlı'daki eğlence anlayışı, şiirlerde çeşitli mazmunlar vasıtasıyla ele alınmış, eski şairler *mey*, *meyhane*, *pir-i mugan*, *muğbeçe* gibi unsurlarla ilgili çeşitli şiirler söylemiş; kaside, şarkı, kıt'a, rubailer yazmış, divanlarını bunlarla doldurmuşlardır.

Elbette bunun temel sebebi, meyhanelerin şarap ile olan ilgisidir. Divan şiirinin en çok kullanılan nazım şekillerinden biri olan gazellerde, işlenen temel konulardan biri de şaraptır. Divan şiirinde daha çok mey ve bade mazmunlarıyla verilen şarap, Divan edebiyatının ana konularından, en çok kullanılan mazmunlarındandır. Bu durum, Divan edebiyatının bir mey edebiyatı olduğu yargısına bile yol açmıştır. Şarapla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olan kelime ve terkiplerin gerçek anlamları ve bu kelimelerin arka planında kastedilen mecazî anlamların Divan şiirinin binasını ayakta tutan temel sütunlardan biri olduğunu savunan Muhammed Nur Doğan, şiirin içinden şarap ve şarapla ilgili kelimelerin çıkartılması halinde divan şiirinin çökeceğini savunmuştur. Araştırmacıya göre, söz konusu kelime ve kavramların kurduğu şekil ve anlam ilişkileri hesaba katılmadan klasik şiir metnlerinin gerçek dünyasına nüfuz etmenin imkânı yoktur.⁶

Divan şiirinde sultan, şeyhülislam, asker, esnaf, kadın veya erkek olmasına bakılmaksızın şiir söyleyen bütün şairlerin uyması beklenen ve gelenek tarafından zamanla belirlenen bazı kurallar ve söyleyiş özellikleri vardır. Şiirlerde yazılan her şeyin gerçek hayatla bire bir örtüşmesinin beklenmediği bu gelenekte şair, kendisini olduğundan farklı şekillerde gösterebilir. Ömürlerinde şarabın damla-

⁶ Muhammed Nur Doğan, "Divan Şiirinde "Şarap" Metaforları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Yıl 2008, C. 38, S. 38, s. 68-86, s. 64.

sını ağızlarına koymayanlar bile kendilerini meyhanede yığılıp kalmış bir ayyaş şeklinde gösterebilmektedir.⁷

Şeyhülislam ve padişah şairler bir yana, İslam dininde yasaklanmış bir içecek olan şarap ile bir peygamber olan Nuh'un birlikte anıldıkları görülmektedir. Nuh ayrıca İsrailiyatta şarabın mucidi olarak kabul edilmiştir. İslami literatürde bir peygamber ile şarabın yan yana getirilmiş olması bugün için hoş karşılanmasa da yakın doğudaki diğer din, dil, kültür ve medeniyetlerin etkisinde şekillenip gelişen klasik Türk edebiyatında, şarabın keyfiyeti, kadehin icadı ve şekli çevresinde tufan ve Nuh'un gemisi bağlamında zengin bir alegori oluşmuştur.⁸

“Şarap ve şarap ile ilgili kelimelerin klâsik şiirimizde bu ölçüde önemli bir yere sahip oluşunun nedeni, bu şiir geleneğinin Türki Arap ve Fars topluluklarının İslâm öncesi ve İslâm sonrası bütün kültür, medeniyeti, yaşantı biçimi ve inanç birikimini toptan sahiplenmiş olması ve İslâmî kurallar ve davranış kalıplarının toplumsal yaşantıda, ayrıca sözlü ve yazılı kültürde sentezinin gerçekleştirilmiş bulunmasıdır. Bu sentezin gerçekleştirilmesindeki en önemli faktörlerden birisi de şeriatın kesin ve değişmez kurallarına karşın, tasavvufun daha toleranslı, daha esnek bir yapıya sahip olması ve böylelikle İslâmın değişmez kurallarına uymakta zorlananların tasavvufun zıt unsurları bir arada barındırmaya müsait değerler dünyasında kendilerine rahatlıkla yer bulabilmesidir. Bu sebeptir ki, dince kesin bir şekilde yasaklanmış (haram) olan şarap, tasavvufun engin tolerans dünyasında hakikat-mecaz özdeşliği çerçevesinde kendisini kabul ettirme ve yaşama alanı bulmuş; şarap ve şarap ile ilgili unsurlar toplumsal hayatın içinde zaman zaman siyasî otoritenin baskısı, cezalandırması ve ortadan kaldırma girişimlerine muhatap olmasına rağmen, önemli oranda fiilî bir meşruiyet alanı bularak yaşamaya devam etmiştir. Şiir ve edebiyat ise bu meşruiyet arayışının en tabii bir sığına-

⁷ Savaşkan Cem Bahadır, “Şeyhülislam Bir Şairde “Şarap” Kavramı: Şeyhülislam Yahyâ Bey’in “Disünler” Redifli Gazeli”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, C. 7, S. 30, 2014, s. 47.

ğı olmuş ve normal hayatta insanı sorumlu kılacak düşünceler, söylemler ve davranışlar şairlerin diliyle bir nevi dokunulmazlık elbisesine bürünmüştür.”⁹

Divan şiirinde meyhane mefhumu, genel olarak mey-gede (meykede), harabat ve bezm terimleri ile birlikte kullanılmıştır. Bunun yanında humhane, hane-i hammar, der-i mugan, kuy-ı mugan, se-ray-i duhter-i rez, sahn-ı harabat, dergâh-ı Cem ve Cihan-abad gibi terimler de meyhane anlamında kullanılan remizlerdendir.¹⁰ Divan şairleri için, sevgilinin kırmızı şarabı andıran tatlı dudakları bir harabattır. Meyhanenin toprağı aşığın gözüne sürme olur. Orada sırlar ortaya dökülür. Eskiden meyhanelerin izbe, rutubetli, mahzen ve bodrum katları gibi ve gizli işletilen yerler olması da çok zaman söz konusu edilir. Divan şairi mest olduğu için meyhane üzerinde çok durmuştur. Adeta orada ikinci bir hayâl âlemi kendini beklemektedir. Hayatın zorluklarını, gamlarını ve kederlerini unutturmak için meyhane bir sığınaktır.¹¹

Tasavvufi manada ise meyhane, meygede ve harabat mazmunları, “dostların sohbet meclisi, tekke; kulun aşk ve şevkle Rabbine münacat yeri; kemale ermiş mürşidin kalbi; Lahutî alem”¹² anlamalarına gelecek şekilde kullanılır. Arapça, “sıkıntı, harabelik yerler” manasına gelen bir kelime olan harabat, sufinin maddî ve nefsî değişimiz yönünü yıkmasından, kendisine dünyalık bir şey kalmamasından hareketle meyhane ile aynı anlamda kullanılmıştır. Tasav-

⁸ M. Esat Harmancı, “Bir Eskatoloji Miti Olan Tufandan Klasik Türk Şiirinde Şarap Metaforuna”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 7, İstanbul 2011, 57-68, s. 57.

⁹ Doğan, *agm.*, s. 64-65.

¹⁰ Cemal Kurnaz (Haz.), *Ahmet Talat Onay Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, H Yayınları, İstanbul, 2009, s. 220-221.

¹¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, (13. Basım), Kapı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 192.

¹² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İkinci Basım), Kalcı Yayinevi, İstanbul, 2005, s. 248.

vuf edebiyatında; içki, dudak, yanak, şarap, kâse, saki gibi mecazlı kullanımlar, tamamen sufinin geçirdiği, yaşadığı birtakım halleri veya bazı tabirlerin sembol olarak ifade etmek için tercih edilir. Sufilerin bu dünyalarını harap etmeleri, ahireti imar içindir.¹³

Mutasavvıflar harabatı bir tekke olarak ele alırlar ve orada İlahi aşk şarabının içilip sarhoş olunduğunu söylerler. Böylece harabat bir neş'e ve feyz kaynağı, gerçeğe ulaşılan yer olur ki tekke yerine kullanılmış olur. *Pir-i harabat* veya *pir-i mugan* da o tekkenin şeyhidir. Meyhane bir can kıblesidir ki oraya varan üzüntülerinden kurtulur. İçeri bir defa giren artık çok zor çıkar. Orası, *Cem-neşesi* dağıtan şahane bir makamdır. *Mıstaba* ve sandalyesi adeta *asumanın Levh* ile *Kürsi*'sidir. Oraya *zahid* asla giremez. Çünkü meyhanede şom ve uğursuzlukların işi yoktur. *Harab* kelimesiyle, harabattan başka birçok kelime yapılmıştır. *Harabati* "meyhane sakinleri/dervişleri", *harab-abad* "tamamen viran olmuş yer" bu kelimelerdendir.¹⁴

Divan şairleri gerek tasavvufi gerekse de beşerî manada, mey mazmunu etrafında tenasüp ilgisi kurarak, şiirlerinde meyhane mefhumu ile ilgili birçok mazmuna yer vermişlerdir. *Mey, bezm, şarap, bade, kadeh, sagar, piyale, ayağ, cam, cam-ı Cem, saki, pir-i mugan, hum, humhane* gibi mazmunlar, meyhane mefhumu ile tenasüp oluşturan sayısız mazmundan birkaçıdır. Bunun yanında şarap ve meyhane konusunun işlendiği *sakiname* adında özel bir tür de vardır. Klasik şark edebiyatlarında, gerçek ya da mecazlı anlamıyla içki ve içki âleminin övülerek anlatıldığı manzum eserler, *sakiname* adıyla anılmıştır. *Sakiname*lerin kaynağı Arap edebiyatındaki *hamriyyeler*dir. Bu tür şiirlerde de içki övülüp, sarhoşluğun çekiciliği anlatılırdı.¹⁵

¹³ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (5. Basım), Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 253.

¹⁴ Pala, *age.*, s. 192.

¹⁵ Pala, *age.*, s. 387.

1. Meyhane ile İlgili Unsurlar

1.1. Meyhane Yerine Kullanılan Mazmunlar

1.1.1. Meyhane

Farsça birleşik bir isim (mey-hane) olan kelime, genel itibariyle “içki içilen yer, şarap içilen yer” manasında kullanılmıştır. Meyhane, klasik şiirde tasavvufi anlamda; *hanikah*, *tekye*, *savmaa*, *dergâh*, *meykede*, *harabat* ile birlikte ilahi aşkın ve ilahi aşk kadehinin müritlere sunulduğu yer anlamı taşır.¹⁶ Meyhane içki içilen, âşığın mest olup derdini, üzüntüsünü, hayatın zorluklarını unuttuğu yerdir. Âşık, burada sevgili ile ilgili hayaller kurar ve bu hayalleri ile kendisine ayrı bir yaşam kaynağı oluşturur.¹⁷

Şairler, meyhane mazmununa hem gerçek hem mecazi anlamlarıyla birlikte şiirde yer vermişlerdir. Meyhane, dışarıdan kasvetli, sıkıntılı bir yer gibi görünür ama içinde bambaşka bir ferahlık ve güzellik vardır:

*Mey-hâne mukassî görünüür taşradan ammâ
Bir başka ferah başka letâfet var içinde
(Nedîm)¹⁸*

1.1.2. Mey-gede (Mey-kede)

Farsça birleşik isim olup “meyhane” demektir. Divan şiirinde meyhane yerine ve meyhane ile aynı anlamlarda kullanılmaktadır.

*Hoş geldi bana mey-gedenün âb u hevâsı
Va'llâhi güzel yirde yapılmış yıkılası
(Bâkî)¹⁹*

¹⁶ Muhterem Saygın, *Usûlî Divânı'nda Din Tasavvuf ve Cemiyet*, (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2016, s. 54

¹⁷ Leyla Karataş, *Nedîm Divânı'nda Lâle Devri Sosyal Hayatının İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2006, s. 43.

¹⁸ Muhsin Macit, *Nedîm Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 350.

¹⁹ Sabahattin Küçük, *Bâkî Divânı (Tenkidli Basım)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 416.

1.1.3. Harabat

Arapça olup “yıkıntılar; harabeler; viraneler” manasına gelen kelime, Divan şiirinde “İçki içilen eğlenceli yerler; meyhaneler” anlamında kullanılmıştır. Yine tasavvufi olarak “gerçeğe ulaşılan yer; rint ve olgun kişilerin buluşma yeri” manasında ele alınmıştır.

*Harâbâtı egerçi görmedük ammâ görenlerden
İştîdük bir neşât-efzâ makâm-ı dil-güşâ (pür-safâ) derler
(Şeyhülislâm Yahyâ)²⁰*

1.1.4. Bezm

“İçkili, eğlenceli meclis, toplantı, dernek” anlamlarına gelen Farsça bir isimdir. Eskiden, ilkbahar mevsiminde çemende, kır-
larda veya bir gül bahçesi vs. güzel yerlerde gezip eğlenmek, içip
coşmak, rağbet edilen bir eğlence şekli olmuştur. *Sevgili, saki, mutrib* “çalgıcı”, *gazelhan* “gazeller okuyan”, *yâran, içki ve meze-*
siyle meclis, şairlerin en rağbet ettikleri durumlardan biridir. Bu
eğlence zamanına göre evlerde, meyhanelerde (mecazen tekke-
lerde) de yapılabilir. *Bezmde* herkes yere bir daire oluşturacak şe-
kilde yan yana otururdu. *Saki*, elindeki *ratl-ı giran* “büyük kadeh”i
ile ortada döner ve herkese aynı içki kâsesinden şarap ikram
ederdi. Bazen ortada dönen yalnızca *peyman* olur ve herkes gam
ve kederinden kurtulur, coşar eğlenirdi. *Bezmde musiki ve raks*
vardır. Ayrıca bir yanda mum yanar, bir yanda micmer buhur tüt-
sülenir, etrafa kokular yayılır ve bezm sabahlara dek sürerdi. Pa-
dişah bezmi elbette ki bir başka olur. Bu durumda *bezm ü rezm*
birlikte bulunur. Bazen *ayş u işret* de bezm yerine geçer. Esenlik
ve şenlik içinde geçen bezmin en kötü yanı, çabuk bitmesi ve hu-
mar göstermesidir. Bezm sevgilinin yüzü, dünya, güzellikler vs.
yerine de kullanılır.²¹

²⁰ Hasan Kavruk, Şeyhülislâm Yahyâ Divânı (Tenkitli Metin), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 108; Rekin Ertem, Şeyhülislâm Yahya Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 66.

²¹ Pala, *age.*, s. 71.

*Bezm-i tahkikde can gûş u gönül dâde gerek
Görünen gûş u çeşm meclis-i taklîde gerek
(Nedîm)²²*

1.1.5. Bezm-i Elest

Allah'ın ruhları yarattıktan sonra onları toplayıp “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye sorduğu ve ruhların da “Evet, Rabbi-mizsin!” cevabını verdikleri toplantı, Elest bezmi. Bu meclis, “bezm-i ezel” olarak da bilinir. Tasavvufta ve İslam edebiyatlarında en eski zaman, en eski meclis olarak değişik biçimlerde çokça kullanılmıştır. Şairler sevgililerine Elest bezminde âşık olduklarını, aşklarının o zamandan bu yana devam ettiğini söylerler. Kelime yalnızca “elest” olarak da anılır.²³

*Bezm-i hâs-ı yârda Mansûr-ı fânî-meşrebe
Kâse-i serden sunulmuş bâde-i bezm-i Elest
(Hayâlî)²⁴*

1.1.6. Humhane

“Küplerin konulduğu yer, küp evi ve şarap deposu” gibi anlamlara gelen kelime, meyhane yerine de kullanılmıştır.

*Erbâb-ı bezm Nâbî geh mest ü gâh mahmûr
Bu derd-i ser nedendür humhâneler de bilmez
(Nâbî)²⁵*

1.1.7. Meclis

Arapça bir kelime olup “oturulacak yer, toplanılan yer; toplantı yeri” anlamına gelen meclis sözcüğü, içki meclisi, bezm manalarında kullanılmıştır.

²² Macit, *age.*, s. 304.

²³ Pala, *age.*, s. 72.

²⁴ Ali Nihat Tarlan, *Hayâlî Bey Dîvânı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1945, s. 114.

²⁵ Ali Fuat Bilkân. *Nâbî Dîvânı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 702.

*Ne meclis içre nûş-ı câm idersem yâd-ı la'lünle
O bezm ehlinde kalmaz cür'adan gayrı ayakdaşum
(Bâkî)²⁶*

1.1.8. Hane-i Hammar

“Şarap yapan veya satan kimse; şarapçı'nın evi” manasına gelen bu terkip, meyhane anlamında kullanılmaktadır. Tasavvufi manada ise “Doğru yolu gösteren müridin evi, dergah, tekke” anlamlarına gelmektedir.

*Cân râh-ı mahabbetde bir bûy-ı safâ aldı
Ol râyihâdan buldum ben hâne-i hammân
(Şeyhülislâm Yahyâ)²⁷*

1.1.9. Der-i Mugan

Meyhane yerine kullanılan bir başka terkiptir. “Meyhanecinin kapısı” anlamına gelir.

*Şöyle fütâde mestem hâk-i der-i mugânda
Görenler âsitân-ı mey-hânedür sanurlar
(Bâkî)²⁸*

1.1.10. Dergah-ı Cem

Şair Nâbî'nin şiirlerinde meyhane yerine kullandığı terkiptir.

*Gam 'âlemi harâbe virürdi Cem olmasa
Dergâh-ı Cem de beste kalurdi gam olmasa
(Nâbî)²⁹*

1.1.11. Cihan-abad

“Cihan şehri” anlamına gelen bu birleşik kelime de meyhane yerine kullanılmıştır. Aynı zamanda Hindistan'da bir şehrin adıdır.

²⁶ Küçük, age., s. 299.

²⁷ Kavruk, age., s. 440.

²⁸ Küçük, age., s. 172.

²⁹ Bilkan, age., s. 974.

Zâhidâ adı harâbâtun cihân-âbâddur
Bu esâs-ı mey-kede bir kâfirî bünyâddur
 (Necatî Beg)³⁰

1.1.12. Kuy-ı Mugan

“Meyhanecilerin köyü” anlamına gelen bu yapı da şiirde mey-hane yerine kullanılmıştır.

Âlûde-dâmân olmuşuz nice varalım mescide
Bir kimse kalmadı bizi kûy-i mugânda görmedik
 (Necatî Beg)³¹

1.2. Meyhanede İçilen İçeceklerle İlgili Mazmunlar

Divan şiirinde, meyhanede içilen temel içecek şaraptır. Bu sebeple gerek şarap anlamına gelen ve gerekse de çeşitli yollarla şarap yerine kullanılan mazmunların sayısı oldukça fazladır.

Şarap için kullanılan kelime ve terkiplerden en çok kullanılanları şu şekildedir: *ab-ı engür* “üzüm suyu”, *arak* “rakı”, *asir* “usare, üzümün sıkılmışı”, *ateş-i seyyale* “akıcı ateş, kırmızı şarap”, *bin-tü’l-ineb* “üzümün kızı”, *bûze* “boza”, *duhter-i res/duhter-i rez* “üzümün kızı”, *dem* “içki”, *dide-i horos* “horoz gözü, kırmızı şarap”, *dürd* “tortu”, *evije* “halis şarap”, *gûlarak* “gül rakısı”, *hamr* “şarap içki”, *hun-ı kebuter* “güvercin kanı, şarap”, *kandid* “şeker kamışı şarabı”, *kümeýt* “siyaha çalan kırmızı şarap”, *lay* “tortu”, *mey* “üzüm şarabı”, *müdam* “cevheri şarap”, *mül* “şarap”, *müselles* “üçte biri kalıncaya kadar kaynatılıp damıtılmış şarap”, *nebiz* “hurma şarabı”, *rahik* “halis şarap”, *sahba* “kırmızı şarap”, *selsal* “kolay içimli şarap”, *sırf* “su katılmamış şarap”, *ukar* “kırmızı şarap”, *ümmü’l-habais* “kötülüklerin anası olan şarap”, *cür’a* “tortu”, *çakırkeyf* “az sarhoş”, *gökkandil* “fazla sarhoş”, *kanzıl* “fazla sarhoş”, *habab* “kadehin üst kısmında içkiden hasıl olan hava kabarcığı”, *humyaze* “içkiden sonraki gevşeklik, esneyiş”, *kulkul* “şarabın sürahiden kadehe dö-

³⁰ Ali Nihat Tarlan, *Necatî Beg Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992, s. 204.

³¹ Tarlan, *age.*, s. 281.

külürken çıkardığı ses”, *mıstaba* “meyhane peykesi”, *müdmîn* “ay-yaş”, *nukl* “meze”, *şürb-i yehud* “Yahudinin şarap içişi, gizli şarap içme”.³²

Şarap yerine en çok kullanılan mazzmunlar ise *bade* ve *mey* mazzmunlarıdır.

1.2.1. Bade

Farsça bir isim olup, “şarap ve içki” manasına gelmektedir. Şarap, Divan edebiyatında en çok kullanılan içecek maddesidir. Bazen *cam*, *sagar*, *ayak/ayağ*, *kadeh*, *piyale*, *peymane*, *ratl* gibi “kadeh ve şişe” manasında kullanılan unsurlarla da mecâz-ı mürsel yoluyla bade den bahsedilir. Rengi dolayısıyla dudağa, kana, gözyaşına, yanağa benzetilir. Lezzeti ve sarhoş edici özelliği ile de teşbihlere konu olur. Bezm ve meclislerin vazgeçilmez unsurudur. Şaraptan söz edildiği zaman *nab*, *safi*, *gülgün*, *gül-fam*, *gül-renk*, *sad-sale*, *mest*, *nuşin* ve *hoş-güvar* sıfatlarıyla birlikte kullandığı görülür.³³ Tasavvufta ise bade, “Sülukın başlangıcındaki zayıf aşk; avamda da bulunan aşk; ilahi aşk” anlamlarına gelmektedir.³⁴ Şairlerin badeyi bu anlamıyla mı yoksa gerçek anlamıyla mı kullandıkları çoğu zaman anlaşılmaz.

Bade bir küp içinde saklanır ve izbe köşelerde, mahzenlerde kurulmuş meyhanelerde içilirdi. Zaman zaman içki yasağının sıkı takibe alınması ile sosyal hayatı da ilgilendiren konular arasına girmesi bu nedenledir. Gerek içkinin kendisi, gerek içerken ve içtikten sonra insana verdiği hâller, gerekse içiliş şekli, şairlerin kullanmaktan vazgeçemedikleri unsurlardandır.³⁵

Bâde-i aşka vücûdî câmesin rehn idi Kays

Âferîmler ol melâmet beşminün kallâşına

(Bâkî)³⁶

³² Pala, *age.*, s. 52.

³³ Pala, *age.*, s. 52.

³⁴ Uludağ, *age.*, s. 63.

³⁵ Pala, *age.*, s. 52.

³⁶ Küçük, *age.*, s. 361.

Evvel diliini sıh-i sadâkatde kebâb it
Bu meykededen sonra temennâyı şarâb it
 (Nâbî)³⁷

Zannetme duhter-i rezi rind ile gizlidir
Anunla şeyh efendi de babalı kızıdır
 (Nedîm)³⁸

1.2.2. Mey

Farsça bir kelime olup “Şarap” manasına gelen mey, özel olarak üzüm şarabını ifade etmek için kullanılmıştır. Divan edebiyatında rengi ile sevgilinin dudağı veya yanağı yerine kullanılmıştır. Tasavvufi manada ise “kuvvetli aşk ve bunun verdiği şevk” için mey mazmununa başvurulmuştur.³⁹ Şairlerin kelimeyi gerçek manada mı yoksa tasavvufi veya mecaz manalarında mı kullandığı çoğu zaman anlaşılmaz.

Duhter-i rez diyü tavşif itdiler Yahyâ meyi
Ben diyeydüm şâhid-i maksûd dirdüm bâdeye
 (Şeyhülislâm Yahyâ)⁴⁰

1.3. Kadeh İçin Kullanılan Mazmunlar

Divan şiirinde meyhane mefhumu ile ilgili benzetme ve hayal dünyasında önemli bir yer tutan unsurlar arasında, “Sıvı içecekleri içmekte kullanılan belirli şekil ya da nesneden yapılmış kap” olarak tanımlanan kadeh de bulunmaktadır. Kadeh; divan şiirinde şekli, rengi, içinde bulunan sıvının niteliği gibi çeşitli yönleriyle farklı hayallere konu olmuştur. Divan şairleri şiirlerinde genellikle içi kırmızı şarap dolu sırça kadehi sevgilinin dudağına benzetmişler, sarhoş edici özelliğine dikkat çekmişlerdir. Kadeh şekil bakımından ve rengi dikkate alınarak en çok gül, gonca ve laleye; parlaklığı, ya-

³⁷ Bilkan, *age.*, s. 475.

³⁸ Macit, *age.*, s. 304.

³⁹ Cebecioğlu, *age.*, s. 433.

⁴⁰ Kavruk, *age.*, s. 369.

kıcılığı, elden ele dönmesi nedeniyle de güneşe ve aya benzetilmiştir.⁴¹

Divan şiirinde, *Cam-ı Cem* “Cem/Cemşid’in üzerinde yedi hat bulunan kadehi”, *Cam-ı cihan-nüma* “Cem’in cihanın sırlarını gösteren kadehidir”, *desti* “testi”, *devr* “mecliste içki kadehinin ortada dönüşü”, *ayağ/ayak* “ayaklı kadeh”, *hum* “küp, şarap küpü”, *piyale* “içi şarap dolu kadeh”, *sagar* “kadeh, içki bardağı”, *kadeh* “bardak, içki bardağı”, *kâse* “kâse, kuze, çanak”, *mina* “şarap şişesi, cam, şişe, billur, mine”, *peymane* “büyük kadeh”, *ab-gine* “sürahi, kadeh”, *at kulağı* “büyük kadeh”, *batt* “kaz şeklindeki sürahi, içki kabı”, *deve tabanı* “ayaklı büyük kadeh”, *dostkan* “büyük kadeh”, *mubattan* “karınlı şarap küpü”, *ntl* “büyük kadeh”, *sebu* “testi”, *sifal* “içki çanağı”, *fıçı*, *çanak*, *ibrik*, *kap*, *sürahi*, *tas*, *tulum*, kadeh ile ilgili olarak kullanılan mazmunlardan bazılarıdır.

Kadehin eş anlamlılarından biri olan ve kadeh manasında en çok kullanılan kelime olan⁴² *cam* da divan şiirinde çeşitli hayaller ve edebî sanatlarla birlikte ele alınan mazmunlardandır. İçki bardağı anlamında kullanılan *cam*; *kadeh*, *ntl*, *peymane*, *piyale*, *sagar*, *sağrak*, *ayak*, *dolu* kelimeleriyle de aynı anlamdadır. Üretildiği maddeyi ve rengini anlatmak için; *cam-ı zerrin*, *cam-ı zernigar*, *cam-ı la’lin*, *cam-ı yakuti*, *cam-ı billur*, *cam-ı mina*, *cam-ı musaffa*, *cam-ı ruşen*, *cam-ı ateş-reng*, *cam-ı gül-gun*, *gül-fam*, *gül-reng* gibi tamlamalardan yararlanılır. Şeklinden dolayı, *at kulağı*, *devetabanı*, *dostkani*, *hilalî*, *ntl giran* vb. adlarla tanınan çeşitleri vardır. *Cam*, Divan edebiyatında daha çok içindeki içki ile birlikte söz konusu edilir. Renk ve şekil bakımından ağız, dudak, lale, gül, güneş, hilal ve âşığın gözü ile benzerlik kurularak ele alınır. Ağız ve dudak güzel söz, buse veya gülüş dolayısıyla âşığa aşk şarabı sunan bir kadeh olarak hayal edilir.⁴³

⁴¹ H. Dilek Batıslam, “Divan Şiirinde Kadeh ve Kadeh Redifli Gazeller”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 18, İstanbul 2017, 1-28, s. 1.

⁴² Agah Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. (4. Basım), Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 336.

⁴³ Batıslam, *agm.*, s. 5.

Kadehi bulan kişi Cem (Cemşid)'dir. Bu bakımdan *kadeh* ile Cem mazmunları, *Cam-ı Cem* şeklinde veya ayrı olarak aynı beyitte birlikte kullanılır. Cam, sevgilinin dudağıdır, ağzıdır. Çünkü içi dolu olan bir sırça kadeh tıpkı dudak renginde görünür. Ayrıca buse, en az bir şarap kadar insanı kendinden geçirir, sarhoş eder. Böylece âşık dertlerini unuttur. Üstelik sevgilinin ağzı acı sözlerle doludur. Nitekim şarap da acıdır.⁴⁴

*Eğer murâd ise vermek safâ-yi cevher-i râh
Felek-misâl yürüt sâgar-i şarâb-i sabâh
(Fuzûlî)⁴⁵*

*Sâkî meded mey sun bize câm-ı Cem ü key sun bize
Rûl-ı pey-â-pey sun bize gitsün gönüllerden elem
(Nef'î)⁴⁶*

*Hum içre cûş ider mey-i pür-şûr mest olur
Bezm ehlini yıkar bu ne pür-zûr mest olur
(Şeyhülislâm Yahyâ)⁴⁷*

1.4. Meyhanede İçki Sunan Kişilerle İlgili Mazmunlar

Divan şiirinde eğlence yeri olan meyhaneler ilgili önemli unsurlardan biri de içki sunan kişilerdir. Bu konuda kullanılan mazmunların başında “içki meclislerinde kadeh sunan; içki dağıtan; su dağıtan kimse” manasına gelen *sakî* kelimesi gelmektedir. Bu görevi görenlerden biri de *pir-i mugan* denilen meyhanenin başkişisidir.

1.4.1. Sakî

Divân şiirinde bezm âleminin en önemli unsurlarından biri *sakî*dir. Meclise neşe ve canlılık veren odur. Ortada dolaşarak içki dağıtmak onun görevidir. Şairin gözünde sevgili, bir sakî sayılır yahut bizzat sakî sevgili rütbesindedir. Sakî, mutlaka güzelliğiyle dikkat çeker. Hatta âşık, içkiden değil sakinin güzelliğinden sarhoş olma-

⁴⁴ Pala, *age.*, s. 82.

⁴⁵ Kenan Akyüz vd., *Fuzûlî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s. 158.

⁴⁶ Metin Akkuş, *Nef'î Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993, s. 95.

⁴⁷ Ertem, *age.*, s. 63.

lıdır. Sakiden içki dışında dilekte de bulunabilir. Mesela şair ondan vuslat veya dudağının içkisini sunmasını isteyebilir.⁴⁸

Saki, ilk kadehi meclisin ulusuna sunar ve kadeh, artık elden ele devretmeye başlar. Herkes bir yudum alıp yanındakine uzatır. Bazen kadehi saki kendisi de ortada devrettirebilir. Bu durumda sol eline içki testisini alıp sağ elindeki kadehi doldurarak tek tek herkese sunar. Buna *devr-i meclis* de denir.⁴⁹

Tasavvufta saki, “insanın gönlüne Allah’ın nurunu, sevgisini saçı kimse; mürşit, şeyh ve tarikat pirleri” için kullanılmaktadır.⁵⁰

*Mey pey-â-pey sunma sâki kılma lâ-ya’kil beni
Etme bir dem devlet-i didârdan gâfil beni*

(Fuzûlî)⁵¹

*Eski nesîm-i nev-bahâr açıldı güller subh-dem
Açsun bizim de gönlümüz sâkî meded sun câm-ı Cem
(Nef’î)⁵²*

1.4.2. Pir-i Mugan

Divan şiirinde eğlence mahalli olan meyhanenin baş kişilerinden birisidir. O, sırları açığa döken, herkese miktarınca içki sunan, meyhaneyi çekip çeviren, yaşlı, güngörmüş, nur yüzlü, sözleri daima hikmet-i dünyaya itibar etmeyen, cömert ve saygı gösterilmesi gereken bir kişidir. Onun için sunduğu kadehi öpüp başa koymak, öğütlerini can kulağıyla dinlemek ve asla onun gözünden düşmemek gerekir. Onun yardımcısı olarak bir *muğbece* bulunur. Mecazi ve tasavvufi manasıyla tekke ile âlem, feyz ve neşe meyhanesi olup şarap; bu meyhanede içilen sevgi ve neşe; pir-i mugan da o neşeyi sunan mürşittir.⁵³

⁴⁸ Pala, *age.*, s. 387.

⁴⁹ Pala, *age.*, s. 114.

⁵⁰ Uludağ, *age.*, s. 305.

⁵¹ Akyüz vd., *age.*, s. 273.

⁵² Akkuş, *age.*, s. 94.

⁵³ Pala, *age.*, s. 372.

*Tevbe eylerdüm Muhibbî bâdeden irişmese
Gûşuma pîr-i mugân bezminde bang-i lâ-tahaf
(Muhibbî)⁵⁴*

*Makâm-ı rûşd-i harâbâtiyâne 'ışk olsun
Mügânü mürşid olur mürşidi mügân olmaz
(Mezâkî)⁵⁵*

1.4.3. Hammar

Arapça bir kelime olup “şarap yapıp satan kişi” yerine kullanılan bir mazmundur. *Hane-i hammar* ise meyhanedir. Kelime, bazen içkiyi çok içen, içiren ve içirten kişiler için de kullanılabilir.⁵⁶

*Cân râh-ı mahabbetde bir bûy-ı safâ aldı
Ol râyihâdan buldum ben hâne-i hammârı
(Şeyhülislâm Yahyâ)⁵⁷*

Sonuç

Osmanlı döneminde meyhaneler içki içilip satılan yer işlevi görmüş ve toplumda zaman içerisinde meyhanelerle ilgili bir gelenek ve kültür meydana gelmiştir. Bu gelenek ve kültürü oluşturan unsurlar dile, oradan da edebî metinlere yansımıştır. Özellikle, Osmanlı toplumu ve kültürü için ayna vazifesi gören Divan şiirinde, söz konusu unsurları açık bir şekilde görmek mümkündür. Divan şairleri, içinde yaşadıkları toplum için mühim bir yer teşkil eden meyhane mefhumu ve meyhaneler etrafında şekillenen dil, kültür, gelenekler, ritüeller veya jargonu şiirlerinde bütün yönleriyle ele almışlardır.

⁵⁴ Kemal Yavuz ve Orhan Yavuz, *Muhibbî Divânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 846.

⁵⁵ Ahmet Mermer, *Mezâkî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1991, s. 376.

⁵⁶ Pala, *age.*, s. 188.

⁵⁷ Kavruk, *age.*, s. 440.

Osmanlı toplumunda, meyhane için farklı birçok kelime kullanılmıştır. Yine meyhanede içilen içkiler, içki içmek için kullanılan araç-gereçler, meyhanede içki sunan kişiler için sayısız kavram kullanılmıştır. Bu kelime ve kavramlar, Divan şiirinin ortaya çıkıp şekillenerek geliştiği coğrafyadaki kültür ve medeniyetlere ait unsurlarla birleşerek, son derece geniş bir literatür oluşturmuştur. Bu unsurlar genel olarak bezm unsurları adını almaktadır.

Divan şiirinde gerek tasavvufi gerekse de beşerî manada, mey mazmunu etrafında tenasüp ilgisi kurularak, meyhane mefhumu ile ilgili birçok mazmuna yer verilmiştir. Bu mazmunlar; genel itibariyle meyhane mefhumunu ifade etmek için kullanılan kavramlar, meyhanede içilen içkiler, başta kadeh olmak üzere içki içerken kullanılan araç-gereçler, meyhanede içki sunan kişiler için kullanılan terimler şeklinde tasnif edilebilir.

Divan şiiri estetiğinde söz konusu unsurların her birinin kullanım şekli ve sahası mazmunlar aracılığıyla belirlenmiş, şairler de geleneğin el verdiği ölçüde bu mazmunları şiirlerinde kullanmışlardır. Padişah, şeyhülislam, asker, yönetici veya mutasavvıf ayrımı olmaksızın bütün Divan şairleri, şiirlerinde meyhane mefhumu ve meyhane ile ilgili unsurlara yer vermişlerdir. Muhibbî mahlası ile şiirler yazan Kanuni Sultan Süleyman ve Şeyhülislam Yahyâ'nın şiirlerinde bezm unsurlarını bolca kullanması buna delil olarak gösterilebilir. Yine şairin içki içip içmemesi de bu unsurları şiirlerinde işlemesine engel oluşturmamıştır. Hayatında hiç içki içmemiş bir şair de, meyhane ortamını solumuş gibi şiirler yazabilmektedir. Bu sebeple, şairlerin bu unsurları gerçek manada mı, yoksa mecazî veya tasavvufi anlamlarda mı kullandığı çoğu zaman anlaşılamamaktadır.

Kaynaklar

- Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.
- Akkuş, Metin, *Nef'i Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.
- Akyüz, Kenan vd., *Fuzûlî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- Bahadır, Savaşkan Cem, "Şeyhülislam Bir Şairde "Şarap" Kavramı: Şeyhülislam Yahyâ Bey'in "Disünler" Redifli Gazeli", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, C. 7, S. 30, 2014.
- Batıslam, H. Dilek, "Divan Şiirinde Kadeh ve Kadeh Redifli Gazeller", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 18, İstanbul 2017, 1-28.
- Bilkan, Ali Fuat, *Nâbî Divânı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (5. Basım), Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Çağbayır, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, C. 3, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007.
- Doğan, Muhammet Nur, "Divan Şiirinde "Şarap" Metaforları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Yıl 2008, C. 38, S. 38, s. 68-86.
- Ertem, Rekin, *Şeyhülislâm Yahya Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.
- Harmancı, M. Esat, "Bir Eskatoloji Miti Olan Tufandan Klasik Türk Şiirinde Şarap Metaforuna", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 7, İstanbul 2011, 57-68.
- İçli, Ahmet, "Fuzûlî'nin Rind ü Zahid Eserinde Mekân: Meyhane ve Mescit", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1 Winter 2012, p.1305-1317.
- İnak (Kurnaz), Gülçin, *Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İstanbul'da Eğlence Hayatı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Karataş, Leyla, *Nedîm Divânı'nda Lâle Devri Sosyal Hayatının İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2006.

- Kavruk, Hasan, *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı (Tenkitli Metin)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- Kurnaz, Cemal (Haz.), *Ahmet Talat Onay Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, H Yayınları, İstanbul, 2009.
- Küçük, Sabahattin, *Bâkî Divânı (Tenkitli Basım)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Levend, Agah Sırrı, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. (4. Basım), Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.
- Macit, Muhsin, *Nedîm Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- Mermer, Ahmet, *Mezâkî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1991.
- Naskali, Emine Gürsoy (ed.), *Nuh Kitabı*, Kitabevi, İstanbul 2013.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, (13. Basım), Kapı Yayınları, İstanbul, 2004.
- Saygın, Muhterem, *Usûlî Divanı'nda Din Tasavvuf ve Cemiyet*, (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2016.
- Tarlan, Ali Nihat, *Hayalî Bey Divânı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1945.
- Tarlan, Ali Nihat, *Necatî Beg Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İkinci Basım), Kalcı Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Yavuz, Kemal ve Yavuz, Orhan, *Muhibbî Divânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2016.

Yenileşme Dönemi Türk Şiirinde Bir Mekân Olarak Meyhane

Abdullah Acehan*

Giriş

Tanpınar'ın dediği gibi zaman ve mekân insanla mevcuttur (Tanpınar, 2004: 29). Bundan dolayı mekân, insanoğlu var olduğu zaman diliminden beri mevcudiyetini sürdüren bir kavramdır. Mekân, insanın sosyal, politik, kültürel ve edebi varlığının niteliklerini etkiler. Mekân ve insan, birbirini içinde var olarak, birbirini yapıp çatarak var olurlar. İnsan mekânın aynasında görüldüğü gibi insanın yaptığı eserin aynasında da mekân görülür. Ulysses'e bakılarak şehrin kurulmasını isteyen J. Joyce, işte bu gerçeği anlatır. Mekân, insanın gözünden, kulağından, dokunmasından etkilenir. Başka bir söyleyişle; insan gördüğü için, dokunduğu, duyduğu için mekân vardır. Bayramlarda şehrin sokaklarına, evlerine gülümsemeyi ekleyen insandır; insan geçtiği için köprüler, baktığı için saat kuleleri, izlediği için tiyatrolar vardır (Narlı, 2007: 252). Varlığımızın dünyaya gelirken ilk ikametgâhı, anne karnıdır.¹ Anne rahminden sonraki me-

---

* Doç. Dr. Abdullah Acehan, Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. aace1968@hotmail.com. Bu çalışma Folklor Akademi dergisinin 28 Aralık 2018 tarihli 3.sayısında yayımlanmış olan “Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatında Bir Mekân Olarak Meyhane” isimli makalenin genişletilmiş şeklidir.

¹ Birçok edebiyatçı için anne karnı bir nevi sığınma yeridir. Bu sebepledir ki

kânımız ise bedenimizdir. Bedeni ile mekân kavramıyla tanışan insan, en büyük mekân olan dünya ile de bir diğer yer kavramıyla karşılaşır. Dünya bir mekândır/yuvadır ve bu mekânda var olan bütün varlıklar, bir nevi yuva hüviyeti de taşıyan dünyada ikamet ederler. İnsanın dünyaya gönderilmeden ruhlar âleminde başlayan mekânla olan ilişkisi, dünyaya adım atmasıyla devam eder. Destanlar devrinde bu zaman dilimine kadar devam eden bu birliktelik, farklı zamanlarda, farklı şekillerde devamlılığını sürdürmektedir.

Yaşadığımız dünya bir bina ise gökyüzü de onun çatısıdır. İlk çağlarda mağara ve ağaç kovuğu ile başlayan mekânlaşma süreci, bugünlerde rezidanslara kadar uzanmıştır. İnsanoğlu için mekân, zaman içinde yaşanan bir yer olmanın ötesine geçer. Zamanı tutan bir yer olur (Bachelard, 1996: 36). Mekânın insan üzerinde; insanın da mekân üzerinde izleri mevcuttur. Bundan dolayı mekânın, başta insanoğlu olmak üzere bütün canlıların hayatlarını oluşturan zaman çizgisinin tutulduğu, harcandığı alandır. Bireyin hayatında bu kadar önemli bir yer işgal eden mekânın, açık ve kapalı olmak üzere iki çeşidi vardır.

Yer kavramının bir göstergesi olan mekân, edebiyatın da bir parçasıdır.² Gayet doğal olarak edebiyatı meydana getiren sanatçıların da toplandıkları muhtelif yerler vardır. Matbaa ve gazete/dergi idarehaneleri, bu iş için ilk akla gelenlerdir. Genellikle aynı derginin yazar/çizer kadrosu, derginin basıldığı matbaa veya idarehanesinde, evlerinde, kahvehane vb. yerlerde bir araya gelerek, hem bu matbu ürün hakkında hem de edebî konularda sohbet ederler. (Can, 2012: 23). Cumhuriyete kadar daha çok az önce isimleri sı-

---

insanoğlu gerek uyurken gerekse korku sırasında anne karnındaki ilk şekli-
ni alır, bir nevi büzülür ve bir halka halini alır.

² Edebiyat ve mekân kavramı üzerine bazı araştırmalar yapılmıştır: Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1996; Salah Bırsel, *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*, Nisan Yayınları, İstanbul, 1993; Salah Bırsel, *Kahveler Kitabı*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2009; Necati Tonga, *Bir Edebî Muhit Olarak Ankara [1923-1980]*, Çolpan Kitap, Ankara, 2019 vb.

ralanan kapalı mekânlarda yapılan bu edebi toplantılar; Cumhuriyet'in ilanından sonra umûma açık yerlere doğru bir kayış sergiler. Bu kamuya açık olan mekânların başında eğlence yerleri gelir. Buna binaen başta İstanbul ve Ankara gibi şehir merkezlerinde pek çok sanatkârın kıraathane, bar, pastane, lokanta ve meyhanelerde toplanarak şiir ve edebiyata dair sohbet ettikleri bilinmektedir. Bunların haricinde bazı tanınmış kişilerin evleri de edebiyatçıları bir araya getiren önemli yerler arasındadır. Kalem sahibi kişiler genellikle buralarda tanışır ve edebi birikimlerini paylaşırlar. Hatta bazı dergilerin yayımlanma düşüncesi bile ilk defa buralarda ortaya atılmıştır.³

Bazı yerler, iş çıkışı veya hafta sonu gidilen bir buluşma yeridir.⁴ İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin birçok ilinin meşhur buluşma mekânları vardır: Lebon gibi Baylan gibi, Markiz gibi İstanbul Pastanesi gibi.⁵ Bazen bu içi mis gibi pasta/kurabiye kokan bu

³ 1949 yılında yayımlanmaya başlayan Yaprak dergisinin kuruluş kararı, Şerafettin Mahmut Dikerdem'in Ankara Selanik Caddesi'ndeki evinde yapılan toplantılarının birinde kararlaştırılır.

⁴ Bu buluşma için Şavkar Altınal'ı örnek verebiliriz. Altınal, İngiltere'de yazı yazdığı derginin editörü ile böyle bir mekânda [barda] buluşur (Altınal, 2013: 96). Yayıncı Salim Şengil, telif ücretini ödeyeceği edebiyatçılara buluşma yeri olarak, meyhaneyi adres olarak gösterir. (Aksoy, 2000: 125). Mekânlar, insanoglu kadar fiktif olan varlıklar için de buluşma yeridir. Mesela şiir ve romanlarda yer alan kahramanlar, sinema, bar, cafe vb kapalı uzamlarda bir araya gelebilirler. (Kıran, 2011: 251).

⁵ Yahya Kemal Beyatlı, Mithat Cemal Kuntay, Ahmet Haşim, Orhan Seyfi Orhon Lebon Pastanesi'nin gediklileridir (Ortaç, 1966: 290). İkinci Yeni'nin hermetik şairi Edip Cansever ve arkadaşları, toplantı yeri olarak Elit Pastanesi'ni seçerler (Doğan, 2008: 101). Nurullah Ataç, arkadaşlarıyla birlikte Ankara Kızılay'daki Dörtölçü ağızına çok yakın bir yerde bulunan Flamingo Pastanesi'ne takılır. Dostlarıyla birlikte burada oturarak edebiyat sohbetleri yapar. (Özlü, 2014: 209). Ünlü pastanelerden birisi de Baylan Pastanesidir. Önceki adı Tokatlı olan Baylan denilince akla 1952-1954 arası edebiyat sahnesinde ortaya çıkan "Maviciler" akla gelir. Maviciler için bu mekân buluşma yeridir. Baylan'ın bir de İstanbul şubesi vardır. Arnavutluk'tan yeni gelmiş Philippe Lenas tarafından Loryan adıyla 1923 yılında Beyoğlu'nda açılır. İki yıl sonra Karaköy şubesi hizmete girer. Loryan,

yerlerin yanına, içinde buram buram çay kokan, sigara dumanı dolan kahveler de eklenir: İkbâl gibi, Küllük gibi Çınaraltı gibi, Marmara Kahvesi gibi.⁶ Bu kahveler daha çok alaturka bir hüviyete sa-

1993'ten itibaren özellikle edebiyatçıların uğrağı bir mekân haline gelir. O yıllarda 'Vatandaş Türkçe Konuş' kampanyası sırasında sanat tarihçisi Burhan Toprak'ın önerisiyle adı; Çağatay Türkçesi'nde 'mükemmellik' anlamına gelen 'Baylan' ile değiştirilir (Durbaş, 2007: 45). 1950'li yıllarda İstanbul'daki Baylan'ın masaları üzerinde elden ele en çok dolaşan kitaplar, La utreamont'un Maldoror'un Şarkıları ile Andre Breton'un Antologie de l'humour noir'dir (Özlü, 2014: 107). Baylan'ın müdavimleri şunlardır: Adnan Özyalçiner, Atilla İlhan, Ahmet Oktay, Arif Damar, Behçet Necatigil, Cemal Süreyya, Demir Özlü, Doğan Hızlan, Edip Cansever, Erdal Öz, Fazıl Hüsni Dağlarca, Ferit Edgü, Fethi Naci, Oktay Akbal, Haldun Taner, Orhan Kemal, Peyami Safa, Ülkü Tamer, Sevim Burak. Ankara'daki bir diğer buluşma noktası İstanbul Pastanesi'dir. Ulus Meydanı'ndaki pastaneye, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sadri ertem, Yaşar Nabi, Nurullah Ataç, Ahmet kutsi Tecer takılır (Can, 2012: 26). İstanbul Pastanesi, Hisarcılara, Varlık ve Ağaç dergileri ekiplerine de hizmet verir. Ankara'da edebiyat dünyasının müdavimi olduğu Özen ve Kutlu isminde iki tane daha pastane vardır.

- ⁶ Beyazıt'taki Küllük Kahvesi, "Muallimler Bahçesi" ve "Akademi" diye de bilinir (Can, 2012: 25). Aslında Küllük, 1940 senesi Eylül ayında bir sayı çıkıp kapanan bir derginin adıdır (Birsell, 1976: 58; Can, 2012: 25). Küllük, özellikle Darülfünun tasfiyesinden sonra gelişir. Sıtkı Akozan'ın daha sonra kitap olarak da yayımlanan "Küllükname" adlı bir manzumesi de vardır. Küllük'ün hemen peşi sıra Çınaraltı gelir. 1960 senesinden itibaren Marmara kendisini gösterir:

"Ankara'dan, İzmir'den, yurt dışından herhangi bir sebeple İstanbul'a gelen bir bilim insanı, politikacı, gazeteci, romancı, şâir Marmara kahvesinde sohbet olduğunu bilir, dostlarını görmek, yurttan ve dünyada neler olup bittiğini anlamak için mutlaka oraya uğramaya çalışırdı. Müdavimleri arasında din-darlar, ateistler, milliyetçiler, batıcılar, demokratlar, komünistler faşistler aynı masada oturur, rahatça tartışılırdı." (Niyazi, 2001: 13).

Marmara Kahvesi'nin akademik bir hüviyeti vardır. Markiz ise elegant bir mekândır. Belle epoque duvar çinileri vardır. Kibar bir tenhalığı, Levanten atmosferi, gümüş çatal bıçakları, fayans tabakları ve Bay Avedis'in güngörmüş bir üslubu vardır. (Taner, 2016: 19). Yakın zaman içinde vefat eden Mehmet Niyazi'nin yazmış olduğu Deliler ve Dâhiler kitabı da Marmara Kahvesi'ni anlatır. Bu kahvede yaşayan oranın havasını teneffüs eden kişilerin hayatı anlatılır bu eserde. Ne kadar katkı yapılırsa yapılsın asla dol-

hipken; Nisuz, Ankara, Lebon ve Markiz gibi pastaneler daha çok Avrupai bir havaya sergilerler.⁷ Kahvehaneler edebiyat dünyasında önemli bir yer işgal eder. 1936 yılında Konya Lisesi'nden mezun olduktan sonra tahsil için İstanbul'a gelen Tarık Buğra; sırasıyla Tıp, Hukuk ve Edebiyat fakültelerine kaydolar. Fakat bu üç fakülteden diploma alamayan Buğra, Küllük Kahvesi'nden mezun olur. (Güçlü, 2008: 50). Kahvelerin yeri bir başkadır. Öyle ki Sabri Altınel, kendisi itiraf eder şiirlerini kahvelerde yazdığını:

*Şiirlerimi kahvelerde yazdım
Kırk para, para yoktu cebimde
Onucu kahveyi içiyordu emekli Rüstem bey*

mak bilmeyen bir ummanı andıran Marmara, bin bir memeden ülke çocuklarına süt verir fakat gene de boşalmak nedir bilmez. (Elgin, 2006: 93; Türinay, 2006: 116/120). Marmara kahvesinin epey geniş bir kadrosu vardır. Hepsini buraya alma ihtimalimiz olmadığı için bir kısım isimler şunlardır: Erol Güngör, Hilmi Oflaz, Sezai Karakoç, Mehmet Çavuşoğlu, Üstün İnanc, Mahir İz, Mehmet Şevket Eygi, Nihal Atsız, Necip Fazıl, İsmet Zeki Eyüboğlu, Nevzat Köseoğlu, Cemal Anadol, Dündar Taşer vb. Marmara Kahvesi hakkında yapılmış başka bir çalışma da Cem Sökmen'e ait olan Marmara Kiraathanesi'dir. Mehmet H. Doğan'a göre bu kahvelerin Toplumcu-Gerçekçi Şiir'in oluşumunda da payları vardır:

"M. Niyazi Akıncıoğlu, hukuk öğrenimi için İstanbul'a geldiğinde, Beyazıt çevresindeki kahvelerde toplanan bir şair grubunun ortasına düşer; genç, yaşlı, yeni şairlerle tanışır. O yıllarda şair yazarlar arasında neredeyse ortak kullanılır hale gelmiş olan savaş karşıtlığı, yaşama sevinci, umut, insana güven, özgürlük, kent-kır çelişkisi, yoksul insanların yaşamı gibi izlekler, onun şiirinde egemen olur. Birer şair okuluna dönüşmüş olan kahvehanelerde (Küllük, Marmara vb.) şiir tartışmaları yapılır, dergiler tasarlanır, akımlar oluşur. Ortak bir etkileşim içinde 40'lı yılların şiiri doğmaktadır. Daha sonra Toplumcu-Gerçekçi Şiir diye nitelendirilecektir bu şiir." (Doğan, 2001: 82).

⁷ Nisuz Pastanesi, Cumartesi günü sanki bir edebiyat matinesine şahitlik eder. Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken, Sabri Esat Siyavuşgil,, Yahya Kemal Beyatlı, Vehbi Eralp, Ahmet Hamdi Tanpınar buranın müdavimlerindendir. Nisuz'da edebi sohbetlerin büyük bir kısmını şiir oluşturur. (Birsell, 1993: 92). Nisuz'ın yakınlarında yer alan Ankara Pastanesi ise önceleri Petrograd ismiyle hizmet vermiştir. Nurullah Ataç, Necip Fazıl, Fikret Adil, Sadri Ertem, ve Kazım Sevinç Altınçığ gibi edebiyatçılar sık gelenlerdendir. (Can, 2012: 25).

Mehmet efendi gazete okuyordu
Tavla şakırtıları, höpürdetmeler
Tartışmalar dedikodu

(Hızlan, 2010a: 33/Behramoğlu, 2007: 109).

Yakın dönem içinde meşhur olan kahvelerden birisi de Kuzguncuk'taki Sahil Kahvesi'dir. Burası, şimdilerde hayatta olan birçok edebiyatçının buluşma noktasıdır:

“Can Yücel ile son kez, sanıyorum ki en çok iki yıl önce (1997), sabahın erken bir saatinde Kuzguncuk'taki kahvede buluştuk. Tek başına oturduğu masada, okumakta olduğu gazetelerden bir maket bıçağıyla bir şeyler kesiyor, bir yandan da (sıyla epeyce yumuşatılmış) viskisinden yudumlar alıyordu. Kafası her zamanki gibi siyasetin, edebiyatın sorunlarıyla, her iki alanın en güncel konularıyla tıka basaydı.” (Behramoğlu, 2007: 128).

Kantinler, kahvehaneye geçişte önemli bir konuma sahiptir.⁸ İstanbul Üniversitesi'nin Hukuk Fakültesi ve Edebiyat Fakültesi kantinleri buna güzel birer örnek teşkil ederler. Bu kantinlerde başlayan edebiyat ve sanat sohbetleri, ilerleyen saatlerde derslerin de bitmesiyle Sahaflar Çarşısı girişindeki Nuruosmaniye'deki İkbal, Çınaraltı, Küllük ile Şehzade'deki Zeynep Hanım Konağı yakınlarındaki kahvelere taşınır. (Taner, 2016: 51/111).⁹ İkbal, Nuruosmaniye'deki kiraathanedir ve hemen hemen bütün şöhretlerin

⁸ Kantinler gündüzlerin merkezidir, vakit öğle sonuna doğru kayınca kentin yerini kahveler alır:

“Kantinde sırf edebiyat sorunlarıyla, yazarlar üzerinde tartışılıyordu. Herkes okuyor okuduklarını arkadaşlarına aktarıyordu. Rus klasikleri baştan sona okundu. Çınaraltı'na Akşit Göktürk ile Turan Oflazoğlu da geliyordu. Onat (Kutlar) oluşan edebiyat bilincinin merkezlerinden biriydi.” (Özlü, 2014: 180).

⁹ Ahmet İhsan Tokgöz o çok değerli Matbuat Hatıralarım isimli eserinde, böyle bir kahveden bahseder. Sucu Kosti tarafından işletilen bu kahvehane, o dönemde yazı yamaya ve bastırmaya hevesli gençlerin, ünlü yazarların uğrağı diğer kitapçı dükkânlarından içeri girmeye cesaret edemeyenlerin toplandığı bir yerdir. Ahmet Rasim, Mahmut Sadık ve Ahmet İhsan bu Kosti'nin kahvesinin müdavimlerinden. (Tokgöz, 2012: 41).

bir araya geldiği meşhur bir mahfildir. Daha çok kış aylarının gözdesi olan İkbal Kiraathanesi, Tanpınar'ın Ahmet Haşim ile tanıştığı yerdir:

"Nuruosmaniye'deki kahveyi bilir misiniz? İkbal Kiraathanesi? Orası, fikir, sanat, edebiyat adamlarımızın kışlık kulübü idi: Falih Rıfkı Atay'dan Tahir Nahid hocaya kadar, yeni, eski bütün şöhretleri orada bulurdunuz. Orda toplanırdık, orada konuşurduk" (Ortaç, 1963: 162).¹⁰

Bu durum sadece bize özgü bir olay değildir. Başka ülkeler için de aynı durum geçerlidir. Mesela Artur Adamov, Paris yıllarında Dome Kahvesine takılır:

"1927 yılıdır. On dokuz yaşında Adamov. Montparnasse, Dome Kahvesi ve Artaud. Sigara dumanıyla dolu, masalarda akla gelebilecek her dilden gazetelerin yayıldığı, sütlü kahve fincanlarının sesiyle çınlayan, gerçek asalaklar, gerçek sanatçılar, sahte sanatçılarla dolu, söylevlerin-şiir, resim, politika üzerine-verildiği bir yerdir bu kahve." (Özlü, 2014: 40).¹¹

Paris'in tanınmış kahvelerden birisi de Quartine Latin'de bulunan Vachatte kahvesidir. O zamanın edebiyatçıları Jean Moreas gibi meşhurlar ile hemhal olmak için buraya gelirler. (Hisar, 2009: 99). Mesela Moreas, Vachette'ye gelen edebiyat meraklılarına bir nevi konferans vererek onların yetişmelerine yardımcı olur:

¹⁰ Tanpınar'ın bu mekânda (İkbal) bulunduğu bir diğer kişi de Hasan Ali Yücel'dir. (Eronat, 1997: 44). Bu kahvehaneler içinde en eski olanı İkbal Kiraathanesi'dir. Ankara Caddesi üzerinde bulunan Meserret Kiraathanesi de aynen İkbal gibidir.

¹¹ Avrupa'daki bu kahveler, edebiyat ve sanat dünyası için çok önemlidir. Çünkü Tristan Tazara, Dadaizm'i Zürih'teki Odeon Kahvesi'nde ortaya atar:

"Dadaizm, dünyanın, insanların yıkılışından umutsuzluğa düşmüş, hiçbir şeyin sağlam ve sürekli olduğuna inanmayan kimselerin ruhsal durumunun sonucuydu. Tristan Tazara, iki hecesinin anlamsızlığı yüzünden dostlarını coşturan bu sözcüğü 1916 yılında Zürih'teki bir kahvede (Odeon Kahvesi) ortaya atmıştı." (Özlü, 2014: 45).

“Belki cetlerin adetlerinden ayrılmayarak, hayatını bir nevi agorada geçirmek ihtiyacıyla, Vachette kahvesinin muhitini sabahdan gece saatlerine kadar, ömrünün çerçevesi haline koyan Jean Moreas’ın en sevdiği şey, kahvehanede bir köşeye oturup etrafına edebiyatçılar toplanınca, onlara adeta konferans verir gibi uzun uzun edebiyattan ve şiirden bahsetmek, sözlerinin hiç kesilmeden dinlenildiğini görmektir. O zamanlar susmayı bilmezdi. Ekseriyetle üst perdeden konuşur, daima vecize irat eder, fetva verir gibi söyler, sözlerinde bir katıyet ifadesi bulunmasını sevmiş. Vachette kahvesinin garsonu Isidore, Jean Moreas’ın ötekilere berikilere şakadan söylemeyi adet ettiği bu mısraları duyarak, kendisi de onu tanzire kalkmış. İşte böyle müşterilerinden başka garsonlarının bile nazım meraklısı oldukları; muharrirlerin, sanatkârların gece gündüz içinde dolup taşıdıkları, senelerden beri edebiyat mubâhaselerine ve tarihine girmiş olan bu Vachette kahvesinin, günü birinde kapanması Paris’te adeta bir hadise olmuştu.” (Hisar, 2009: 100).

Edebiyatçıların buluşma yeri olarak, kıraathane, kahvehane ve pastane dışında birlikte oldukları, yemek yedikleri hatta akşam vakti ise hafif de olsa alkol aldıkları yerlerden biri de lokantalardır. Bu lokantalar denilince ilk akla gelen yerler İstanbul’daki Nil, Deniz ve Ankara’daki Karadeniz lokantalarıdır. (Birsell, 1976: 180). İstanbul gibi Ankara’da da Yenışehir’deki Sakarya Caddesi üzerinde Nil Lokantası mevcuttur. (Aksoy, 2000: 39).

Birahane ise buluşma için pek revaçta olmayan bir mekândır. Fakat buna rağmen hâlâ hayatını devam ettirmektedir. Doğan Hızlan, bugün yaşama kavgası veren, daha çok bireyselliği ve hüznü temsil eden barları şu sözlerle tasvir ediyor:

“Birahane ise, genel anlamda alt sınıfın eskârını dağıtacağı, arkadaşlarıyla dertleşeceği, yeni arkadaşlıklar kuracağı, üzüntüsünü giderecek yerde dertlenilen bir mekân. Ucuza içki içilecek, yerleşik deyimiyle kafa bulunacak, belli bir sınıfı, ağırlıklı olarak belki proletaryayı veya o tabakanın insanlarını, belki varoшта yaşayanların sinesinde toplayan bir yer. Kapıdan baktığınızda oradakilerin yüz ifadesi hüznüldür. Zaten bizler neşelenmek için değil, kepenklerimizi kapatıp içeri dönmek için içeriz. Neşe getirmez bize alkol. İşte birahane orada bulunan insandan da

dertli bir yerdir. Sizden önce orada derdine derman bulmaya gelmiş insanların, oraya sirayet etmiş kasveti size de tesir edecektir. Bir zamanlar bira reklamlarıyla birahaneler çoğalmıştı, hatta kahvelerin yerini almıştı. Değişen yaşam biçimini de simgeliyor birahane. Hepimiz burayı tanırız, hepimizin zihninde bir tanımı ve yorumu var. Meyhanelerin bireyselliğine karşı birahaneler toplu içme yerleridir. Üstelik konfor da yoktur. Ayaküstü içip gideceksiniz daha doğrusu meyhanedeki veya diğer içki sofralarındaki gibi teferruatlı masalar yoktur, ona gerek de yoktur. Yani ne içkinin tadını çıkaracaksınız ne sarhoşluğun keyfini. İkisini de yarım yapıp eskâr dağıttığınızı sanıp evinize döneceksiniz.” (Hızlan, 2010: 162).

Buluşma yeri olarak bazen evin odası da kahvehane, pastane, lokanta hatta bar kadar iş görür:

“1957’de doğrudan doğruya felsefeci olan Selahattin Hilav’ın yurda dönüşü, o genç yarlar çevresi için yeni bir kan dolaşımı yaratmıştı. Fatih’te, bizim evin bana verilmiş küçük odasında; Selahattin Hilav’ın Çarşamba’da babadan kalma evinde; Önay Sözer’in Çarşıkapı’daki odasında; Asım Bezirci’nin Yavuz Selim’deki küçük evindeki toplantılar” (Özlü, 2014: 22).

Meyhane ise bu sıraladığımız mekânlar içinde farklı bir boyutta konumlanır. Herhalde alkolün icadıyla meyhanenin ortaya çıkma zamanı birbirine çok yakın olmalıdır.¹² Edebiyat dünyası için kahvehane gibi, pastane gibi, lokanta gibi önemli bir buluşma ve

¹² Meyhane üzerine yapılmış master ve doktora tezleri ile birkaç kitap bulunmaktadır:

İşıl Çokuğraş, İstanbul’da Marjinalite ve Mekân (1789-1839): Bekâr Odaları ve Meyhaneler, Doktora, Mimarlık (2013); Gamze Yavuzer, On Altıncı ve On Yedinci Yüzyıllarda Bir Kamusal Alan Olarak İstanbul Meyhaneleri, Master, Sosyoloji (2015); Sultan Toprak, İnsanların Buluşma Mekânları: 16 ve 17. Yüzyıl İstanbul Mahkeme Kayıtları Işığında Bozahaneler, Kahvehaneler ve Meyhaneler, Master, Tarih (2014); Hüseyin Nemci Öztürk, Anlamanın Göstergebilimsel Serüveni: René Clément’in Gervaise’i ile Zola’nın Meyhane’sinde Yazınsaldan Görsele, Doktora, Fransız Dili ve Edebiyatı (2013); Esra Gökçe Şahin, Japon Meyhane Kültürünün İncelenmesi, Master, Doğu Dilleri ve Edebiyatı (2004); Reşat Ekrem Koçu, Eski İstanbul Meyhaneleri ve Meyhane Köçekleri, Doğan Kitap, İstanbul, 2015

görüşme yeridir meyhane. Tanınar bile çevresindeki kadınlar hakkında bilgi verirken bazılarını için “*boğaz meyhaneleri gibi derin*” ifadesini kullanır. (Elçi, 2014: 35). Salah Birsell, yakın dostları olan Naim Tirali, Tarık Dursun, Muzaffer Aşkın, Behçet Necatigil ile Taksim’de ismini vermediği bir meyhanede buluşur (1973). Bu görüşmelerde, geçmiş kadar şimdiki zamanın güncel olaylarından da bahsederler. Tabi ki konuşulan meseleler içinde edebiyat, ilk sırada gelir. (Birsell, 1976: 67). Meyhane, edebiyatçı için sadece bir mekân hüviyetinde değildir. Bachelard’ın da ifade ettiği gibi bu mekân, onun hayatının ve eserlerinin çözümlemesi üzerinde çok etkilidir. Meyhane, bazı kalem ehlinin hayatı için, önemli ipuçları içeren bir mekândır.¹³ İşte bundan dolayı mekân çözümlemesi, hem edebiyatçı hem de onun eseri için ayrı bir önem arz etmektedir.

Meyhâne

İçki içilen ve satılan yerlere meyhane denir (Devellioğlu, 1996: 638). Meykede, harâbât ve humhâne gibi isimleri de vardır. Kapalı mekânlar grubuna dâhil olan ve görülen/elle tutulan bir mekân olarak meyhane, aynen ikamet edilen diğer binalar gibi kendine has çizgileri olan, geometrik şekillerden mürekkep bir yapıdır (Bachelard, 1996: 73). Meyhaneler, şehir hayatı içinde yer alır ve yer tasnifleri içinde “düzenlenmiş yerler” gurubuna dâhildir (Narlı, 2007: 14). Şehir mekânlarından birisi olmasına rağmen, modern şehrin içindeki mezarlık, hapishane, psikiyatri klinikleriyle birlikte “öteki mekânlar” kategorisindedir:

“İnsanlar eve girebilir, sokakta gezebilir, kahvelere, parklara gidebilir ama herkes meyhaneye gidemez. Bundan dolayı “öteki” mekânlarıdır. Ortak ve meşru bir imaj taşımazlar. Meyhane ve benzeri yerler, şehir hayatının içindeki meşru görünen durumlarına rağmen, meyhane gibi alkollü bir lokantadan farklı görünen ve belli ölçülerde yadsınan mekânlardır. Bundan dolayı bu türden mekânların belirli yerlerde toplan-

¹³ Özel yaşantımızla ilgili mekânların dizgisel, ruhsal çözümlemesine “mekan çözümlemesi” denir (Bachelard, 1996: 36).

ması, şu veya bu oranda tecrit etme düşüncesinin yansımasıdır. Meyhane giren insan girmeden önceki insandan farklıdır. Mutasavvıf, aşk şarabın yudumladıkça; kadehi dudağına değdikçe sevgiliye yaklaşır ve aklın, hesapların ve benliğin cenderesinden kurtulmaya başlar. Rind içtikçe, dünyanın küçüldüğünü, insanın bir âb-ı hayâle doğru kaydığını duyar. Modern insanın meyhanesi ise, katılaştan, yapaylaşan ve nesneleşen hayatın buharlaştığı yerdir.” (Narlı, 2007: 258).

Meyhane halk içinde orta tabaka ve daha altı kesim için bir anlam ifade eder. Üst gelir grubuna dâhil olanların çok az bir kesimi tarafından tercih edilen bir yerdir. Bu orta/alt tabaka mensubu olan insanların bir kısmı için alkol, hayatın vazgeçilmez zevklerindendir, sığınaklarındandır.¹⁴ Bundan dolayı meyhane, küçük adamın şehirdeki/kasabadaki en önemli mekânlarındandır. Çünkü bu küçük insanlar, fabrikalarda çalışırlar, meyhanede dertleşip kederlerini kısa süreliğine de olsa unuturlar. Meyhane demek onlar için biraz eğlence ama daha çok hüzn demektir. Meyhaneler, her şeyin daha açık, daha yalın ve insanca yaşandığı yerlerdir. Bu sebeple meyhanedeki kişi ile mekân arasında tarihsel değil yaşamsal bir bağ mevcuttur (Yavuz, 2013: 148). Acı zeytinyağı kokan, üzerine yanmış yağ kokusu sinmiş, sigara dumanının bulut tabakası halinde olduğu yerlerdir (Andı, 2010: 211; Behramoğlu, 2007: 99). Meyhaneler,

¹⁴ Aynı şekilde Behçet Necatigil içinde meyhane bir nevi sığınma yeri gibidir. Henüz evli olmadığı günlerde Necatigil, akşam el ayak çekilmeye, sokaklar ıssızlaşmaya başlarken yalnız insanların dramını yaşar. Bir gariplik çöker üstüne. Tek başına geceye karşı koymaları olanaksız, içkievlerinin yolunu tutanlar arasına karışır:

Ey garip, senin de yerin yoksa eğer
İşte meyhane!
Gel, yalnız adam, sığınağına sen de gel
İçki bahane
Çünkü geceye karşı konur iki türlü:
Biri ailele evlerde
Öbürü har vurup ömrü
İçkili yerlerde

(Öneş, 1996: 32).

kamusal alanlardır. Fakat kamusal alan olmasına rağmen halkın gözünde pek de öyle görünmez.

Yahya Kemal'in;

*Meyhane böyledir bir içen dâimâ içer
Mahfîce başlayan giderek bî-riya içer.*

beytinde ifade ettiği gibi başlangıçta gizli saklı gelinen mekân zaman içinde, aleni olarak hem de hiç çekinmeden gidilen bir yer haline alır. Çünkü hem dini hem töre gereği bu mekân, yürürlükteki ahlakın ya da akliliğin doğru bulmadığı, tasvip etmediği bir yerdir. Kimine göre insan ruhunu rahatlatan, kimine göre kasvetli bir havası vardır.¹⁵ Aynen Yunus Emre'de olduğu gibi Mehmet Akif Ersoy için de meyhane toplumsal değerler açısından negatif bir anlam ifade eder (Saraç, 2000: 145). Olumsuz bir mekândır. Öyle tasvir eder Mehmet Akif:

*“Canım sıkıldı dün akşam, sokak sokak gezdim;
Sonunda bir yere saptım ki, önce bilmezdim,
Bitince bir sıra ev, sonra bir de vîrâne,
Dikildi karşıma bir han kalıklı meyhâne;
Basık tavanlı, karanlık, sefil bir dükkân;
İçinde bir masa, yahut civar tabutluktan
Atılma çok ölü görmüş acıklı bir teneşir!
Yanında hurdası çıkmış bir eski püskü sedir
Sakat, bacaksız on, on beş hasırlı iskemle*

¹⁵ Meyhane'nin toplum yapımız içinde pek de hoş olmayan bir durumu vardır. Bazı kimseler bu mekânları, bitirimhane veya düşkün kimselerin bulundukları yerler olarak görür. Bir dönemin ünlü tiyatro sanatçısı Cahide Sonku, hayatının son dönemlerinde ucuz meyhane köşelerini tercih eder hale gelir. Hatta onun için “alkolik kadın” ifadesi kullanır. Cahide Sonku, bir mülakatında küçük insanlarla burada mutlu olduğunu beyan eder. Zamanında sözü emir kabul edilen Sonku, Beyoğlu'nun arka sokaklarındaki salaş meyhanelerde borç para ile içki satın alacak duruma düşer. (Özgüç, 2003: 21/73). Cahide Sonku, (SİYAD) Sinema Yazarları Derneği tarafından kendisine verilmesi uygun görülün ödülünü dernek başkanı Atilla Dorsay'ın elinden Açık Hava Tiyatrosu'nda alması gerekirken, Beyoğlu'ndaki Körfez meyhanesinde alır (1979).

Kırk dökük şişeler, bir de çinko tepsiyle,
Beş on kadeh, iki üç testi...Sonra tezgahlık"
(Ersoy, 1984: 39).¹⁶

Halkın bir kısmının mesafeli durduğu, Agora Meyhanesi, Degüstasyon, Çiçek Pasajı vb bu yerlerden bazıları, şiirlere, şarkılara yazdırır adlarını:

Cânân ki Degüstasyon'a gelmez
Balıkpazarı'na hiç gelmez.¹⁷

****

"Karnca şiirini hatırlıyorsun değil mi? İstanbul'da Degüstasyon'da karısının anında bana okumuştı (Oktay Rıfat). Saadetten gözleri parlı parlı, sesinde talihe şükran ihtizazları sezdimdi. (Tarancı, 2006: 232).

Meyhane denilince Ankara'da Posta Caddesi'ndekiler; İstanbul'da Sarıyer Samatya'daki Safa, Galata¹⁸, Rıhtım Caddesi, Karaköy ve Kumkapı'daki muhtelif meyhaneler ile Çiçek Pasajı ilk akla gelenlerdir:

"Çiçek Pasajı, sadece Beyoğlu'nun değil, belki dünyanın en civcivli meyhanesi idi. Her Tanrı'nın günü bu pasaj sabahın yedisinden gecenin yarısına kadar her çeşit insanla dolar taşardı. Yirmi kadar meyhanenin içi, fiçilerin masa olarak kullanıldığı kaldırımları, pasajın ortasındaki boşluk, Balık Pazarı ve Beyoğlu kapıların sıralanmış seyyar karidesçi,

¹⁶ Mehmet Akif için buralar, yuva yıkan, ocak söndüren yerlerdir:

"Gelir feryâtlar ebkem duran her seng-zârından
Yıkılmış hünûmanlar sanki çıkmış da mezârından
Dehân-ı hasret açmış rahnedâr olmuş cidârından
Çöker bir dûd-u mâtem yükselir gûyâ gubârından
Giren bir kere nâdimdir hayât-ı müsteârından" (Ersoy, 1984: 38).

¹⁷ Ahmet Haşim'in, "Cânân ki gündüzleri gelmez / Akşam görünür havz üzerinde" mısralarına Orhan Veli'nin yaptığı yansılama veya nazire.

¹⁸ İstanbul fetih edilmenden önce Galata'da meyhaneler vardır. İstanbul'un fethinden sonra Cenevizlilerle bir anlaşma imzalanır. Bu anlaşma sayesinde, hâlâ ismini kullanmakta olduğumuz Galata şehri eskisi gibi yani meyhaneleri ile yaşamaya devam eder. (Beyatlı, 2015: 284).

kokoreççi ve midyeciler günün hiçbir saatinde müşterisiz kalmazdı. Müşterilerin hepsi birbirinden renkli, canlı ve çelişkendi. İflahbulmaz esrar-keşle snop aydın, sırtık turistle karamsar sanatçı, ipini koparmış aylakla çiçeği burnunda asistan, dejenere mirasyedi ile ağır işçi, burada dirsek dirseğe kafa cilalarlardı. Şurada Sulukule triosu, gırnata, keman ve darbuka ile çiftetellilerin en oynağını çalar ve on beş yaşında kirli ayaklı ama Rodin'i çıldırtacak endamlı bir çingene kızı masaların üstünde göbek atarken, beride tansiyoncu madam yaşlı müşterilerine ayakta sağlık kontrolü yapar, aldığı sonuca göre Entelektüel Cavit'e 'Beye tuzlu meze vermeyeceksin diye' direktifler verir, votkalı bira ikmalini tamamlayıp yurt ve dünya sorunlarını çözümleyecek kıvamı bulmuş bir gevezenin değerli diskuru, son lig maçının teknik tahlilini yapan iki fanatik kulüpçünün tartışması ve seyyar bademcilerle cevizcilerin gürültüsünde giime giderdi". (Taner, 2016: 185).

Genellikle edebiyatçılar, büyük ve geniş meyhaneler yerine- belki de maddi imkanlarından dolayı- daha çok nohut kadar küçük yerleri tercih ederler:

"İçkiler ve mezeler semtlere göre değişiyor. Lüks meyhanelerde istakoz tabağı kurulmuşken, koltuk meyhanesinde Arnavut ciğeriyle yetiniyor., hadi yanına fasulye piyazı, her semtin töresinde, imkanlarında başkalıklar, yeni yeni lezzetler ortaya çıkıyor." (İleri, 2005: 259).¹⁹

Ece Ayhan'ın hem İkinci Yeni'den hem de sosyal hayattan sıkı dostu olan Edip Cansever, maddi durumu iyi biridir. Zaman zaman bu ikili, meyhaneye giderler. Gittikleri meyhaneler, Edip Cansever'den ziyade Ece Ayhan'ın maddi durumuna uygundur. Ömer Edip, bu duruma özellikle dikkat ettiği için salaş meyhaneler ilk tercihleridir. Zaten hesabı da genellikle Edip Cansever öder. Cansever, o kadar arkadaşlarının maddi durumlarına dikkat eder ki onlarla salaş meyhanede içtikten sonra onlardan ayrılıp, daha lüks olan

¹⁹ Yakın zamanın İstanbul meyhaneleri ve meyhane kültür için şu kaynaklara bakılabilir: Refik Durbaş, Rakı İle Edebiyat Muhabbeti, Heyemola Yayınları, İstanbul, 2007; Refik Durbaş, "Boğaziçi Meyhaneleri", Gölge İstanbul Sokaklarında, Sabah Yayınları, İstanbul, 1998, s. 101-109.

Bebek Otel'i'nin barına giderek orada içmeye devam eder (Ayhan, 1995: 65). Onun, Bebek Otel'i'nin barındaki kadeh arkadaşları arasında, Ataol Behramoğlu, Cemal Süreyya ve Turgut Uyar gibi ehli kalemler vardır (Behramoğlu, 2007: 133).²⁰

Orhan Veli'nin hayatında meyhanenin önemli bir yeri vardır. Yaprak dergisini çıkarmaya başladığı günlerde (1949), Kürdün Meyhanesi'ne takılır. Maalesef o günlerde içtiği içkinin, yediği mezenin parasını ödeyecek durumu yoktur:

"O sıralar Kürt'le aramız açık olduğundan sonra veririz diyemiyoruz. İkimizin de sinirleri gergin. İşin içinden nasıl çıkacağımızı düşünüyoruz. Paralı dostlardan da gelen giden yok. Mütercim Galip geldi bir ara, ama onda da para suyunu çekmiş. Bizden bir şarap içti para bulmaya gitti. Hesap durmadan kabarıyordu. 'Şu bizim hesabı gör yavaş yavaş' diyemiyorduk. Orhan'ın Melih'e, Cevdet'e, benim Basın-Yayın'a telefonlarımız da boşa çıktı. Zaman ilerliyordu. Sinirlerimiz gerilmiş yay gibiydi. Garsonlar durumu sezmiş gibi bardaklarımızı isteksizce dolduruyorlardı. Umarsız meyhane kapanıncaya kadar kalacak, bir yardım eli bekleyecektir. Kimden bilinmez." (Aksoy, 2000: 48).

Cahit Sıtkı Tarancı, 1943 yılında Burhaniye'ye bağlı Ilıca'da askerliğini yaparken birkaç günlüğüne İstanbul'a gelir. Doğal olarak arkadaşlarıyla buluştuğu yer meyhanedir:

"Öğleden sonra Niçoise pastanesine uğradım. Celal Silay ve Faik Baysal oradaydı. Az sonra Hilmi Ziya geldi. Beş on dakika da onunla konuştuk. İnsan mecmuasını tekrardan çıkaracakmış. Şiir istedi Celal

²⁰ Bu barlar sadece edebiyat dünyasından sanatçıların buluşma yerleri değildir. Başka meslek grupları içinde bir nevi buluşma mekânı görevini yerine getirirler:

"Türkiye'nin stratejik konumu ve tarafsızlığı nedeniyle İstanbul, İkinci Dünya Savaşı'nda casusluk ve entrika arenası haline gelmişti. İki tarafın ajanları burada aynı otellerde, aynı barlarda yan yana masalarda oturarak birbirlerine kulak misafiri oluyorlardı. Özellikle Tokatlayan Otel'i'nin barı bu gibi yerlerin başında geliyordu. Bar casusların uğrak yeri olmuştu. Casuslar sanki birbirlerinin farkında değilmiş gibi oturup içkilerini içiyorlar, aslında öbür masada konuşulanların kelimesini kaçırılmama özen gösteriyorlardı" (Devrim, 2000: 184).

Sılay'a bırakacağımı vaat ettim. Bu arada benim gözüm hep kapıdaydı. İbrahim'i bekliyordum; senden haber getirecekti, belki deseni de beraberinde getirecekti. İşte! İbrahim kapıyı açtı, fakat sen yoksun. Neyse İbrahim'le kucaklaştık, seni sordum, ertesi gece kendilerinde olduğunu söyledi. Teklif ettim, kabul etti: istikamet meyhane! Kapıda Sabahattin Kudret'e rastladım, onu da beraber aldık. Nektar tabir e4dilen meyhanede içiyoruz. Sabahattin'e birkaç şiir okuttum, hoşuma gitti. Ben de kendisine bir iki tane okudum. İbrahim'le hep senden konuştuk, Vanköy'den sık sık inmediğini söyledi. Kerata oğlan, bırıklarıyla ne de sevimli olmuş! Evlilikten beyan-ı memnuniyet etti. Baktım, benim projeden de haberdar. Neyse İbrahim biraz içtikten sonra kalktı, hesabı da görerek beni mahçup etti. Gecenin geriye kalan kısmını, Peyami, Vecdi Bürün ve Celal Sılay'la aynı meyhanenin üst katında geçirdim." (Tarancı, 2006: 206).

Meyhaneler, bir kısım kalem sahibi için bir nevi terapi merkezi görevini de ifâ eder. Buraya gelen şâir veya yazar, gerilim veya yorgunluğundan kurtulmuş bir şekilde ayrılır:

"Efkârlı bir günümüzde bu pasajın (Çiçek Pasajı) Balıkpazarı girişinden dalıp itekaka yahut itile kakıla, rastladığımız tanıdık tanımadık dostlara selam vere vere, önümüze çıkan yivşık sarhoşları vücut çalımı ile geçe geçe, ek dolaş olan satıcılara dert anlata anlata bu insan denizinden ilerledikçe biraz önce sizi burgulayan dertlerden, güncel sorunlardan, kişisel sürtüşme ve gocunma tortularından arındığımızı, hatta biraz önce niye burulduğunuzu artık anımsamaz olduğunuzu hayretle görürdünüz. Orada, bu insan denizinin içinde, bir insan zerresi olurdunuz. Kendi kafanıza ve kuruntunuzda yarattığınız egosantrik kişiliğinizden burada kurtulur, çevre ile kaynaşıp daha sağlıklı bir ilintiye girerdiniz. Bu kürü eskiden sık sık yapardım." (Taner, 2016: 186).

Meyhanenin bu türden [rahatlama, eğlenme, toplanma yeri], birkaç özelliğinin daha olduğunu bilen Haldun Taner, Edebiyatçılar Birliği'ne başkan seçilince, bu işlevleri görececek bir yerin eksikliğini hisseder. Zamanın edebiyatçılarının birlikte oturup eğlenebilecekleri, eğlenirken de fikir alış verişinde bulunabilecekleri, his ve fikir dünyalarını birbirlerine ifade edecekleri bir mekân tasavvur

eder. Bu düşünceden hareketle hemen işe koyulur ve Beyoğlu'ndaki Çiçek Pasajı'nın hemen yanında, Edebiyatçılar Birliği'ne ait meyhane/lokal tarzında bir yer düzenler:

"Edebiyatçılar Birliği'ne başkan seçildiğim zaman, ilk iş olarak lokalsizliğe son vermek için arkadaşım Aziz Nesin ve Fethi Naci ile büyük çapta Açık hava matineleri düzenledik. Elde edilen hasılatla kiralık yer aramaya başladık. Bu hanın ikinci katında tam Beyoğlu girişi kapının üstünde Gör-Çek Fotoğrafhanesi vardı.²¹ Bir tesadüfle fotoğrafçının çıkacağını öğrendik. Mal sahibi, Sait Paşa'nın varislerinden biri idi. Bir öğrencimin de büyükbabası oluyordu. Bize burayı çok ucuza kiraladı. Böylece Edebiyatçılar Birliği de Beyoğlu'nun göbeğinde, yüksek tavanlı, dört büyük salondan oluşan güngörmüş bir lokale kavuştu." (Taner, 2016: 186).

Meyhane-Edebiyat İlişkisi:

Sadece şimdiki edebiyatımız için değil, bir önceki dönem olan klasik edebiyatımız için de mekân kavramı önemlidir. Hiç şüphe yok ki o dönemin kalem ehli de, bugünküler gibi bazı mekânlarda toplanma ihtiyacı hissetmişlerdir. O zamanın buluşma yerleri; evler, konaklar, dükkânlar olabildiği gibi en önemli toplanma mekânını bizzat saraydır.²² Fakat bu yerler içinde en tanınmış olanı Encümen-i Şuarâ'dır:

"Padişah saraylarında veya vilayetlerdeki şehzadelerin saraylarında, etraflarında birer muhit edinmiş devlet büyüklerinin konaklarında tertip edilen ve şâirlerinde hazır bulunduğu içki ve şiiir meclislerinin yanında şâirlerinde kendi aralarında toplandıkları olurdu. Buralarda birbirleriyle tanışır, şiiirlerini okurlar, münakaşasını yaparlardı. Bu toplantılar ekseri içkili olurdu. Hem içilir hem de sohbet edilirdi...Şâirlerin kendi aralarında yaptıkları bu toplantılar, ya dost bir kaç şâirin bir araya gelmesi, oturup konuşmaları veya muhtelif zamanlarda tertip edilen daha kalaba-

²¹ Beyoğlu'ndaki Çiçek Pasajı'nın bulunduğu han.

²² Haluk İpekten, Divan Edebiyatında Edebi Muhitler, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1996

lık şâir toplantıları şeklinde görülüyor. bu toplantılar, ya hali vakti yerinde, edebiyatla ilgilene bir şahsın evinde olur veya şâirler kendi evlerine dostlarını çağırırlardı” (İpekten, 1996: 229).²³

Divan şiirimiz için isimlerini sıraladığımız buluşma yerlerine, meyhaneleri de ilave edebiliriz. Şöyle ki, klasik şiirimizin üstatları, çok sık olmasa da manzumelerinde yer alan “meyhanelerde” zaman zaman bir araya gelmişlerdir. Buralarda Cem’in şarap küplerini devirip, muttasıl kadehler doldurmuşlardır:

Neş'e tahsil ettiğin sagar da senden gamlıdır

Bir dokun bin ah işit kâse-i fağfurdan

(Hızlan, 2010: 162).

Meyhane mukassî görünür taşradan ammâ

Bir başka ferah başka letâfet var içinde

(Naci, 1997: 43).

Divan şiirinin meyhanelerde terennüm edilmesi, ona atfedilen “saray-yüksek zümre şiiri” ithamından da kurtarmıştır onu. Çünkü klasik şiirimiz, meyhane gibi “kamusal alanda” okunmak suretiyle kendisine yapıştırılan bu ithamdan da sıyrılmış olur. (Yavuz, 2013: 148). Klasik edebiyatımızda, “dünyevi” manada yer alan meyhane-nin yanında bir de “mistik” manada bulunan “meyhane” vardır:

Bir sâkiden içdik şarâb arşdan yüce meyhânesi

Ol sâkînün mestleriyüz cânlar anun peymânesi

(Saraç, 2000: 154).

Mistik meyhannede şarap, başka bir şaraptır. Meyhane, tekke-nin şiirdeki adıdır. Pir-i mugan, muğbeçe, sâki, câm-ı cemâyin bir başkadır. (Karakoç, 2014: 28). İster tasavvuf simgeselliğinin bir parçası; ister, kalender meşrepliğin içtenlik mekânı; isterse günlük

²³ İşte bu toplantı yapılan meclislerin ismine genel olarak “Encümen-i Şuarâ” denilmiştir. Ekâbirin konak, köşk ve sahilhâneleri haricinde, şâirlerin kendi evlerinde, müdavimi oldukları meyhanelerde ve dükkânlarda, mevsim müsaade ederse bağ ve bahçelerinde toplanıp encümen-i şuarâ kurdukları da olur. (Özgül, 2006: 83).

hayatın eğlence yeri olsun meyhane, Divan şiirinden bugünün şiirine kadar her zaman için şâirin ve şiirin, dolayısıyla edebiyatın önemli mekânlarından biri olmuştur.²⁴ Nedim'in "Meyhane mukassî görünür taşradan ammâ / Bir başka ferah başka letâfet var içinde" mısralarında olduğu gibi meyhane, genele karşı bir meşruluk arayışı içinde olmuştur. Meyhaneyi, dergâh; şarabı Allah aşkı sayan mu tasavvîf şâirde de; şarabı, dünyevilikten uzaklaşmanın vasıtası sayan rind şâirde de; meyhane, dostluğun, sohbetin ve eğlenmenin mekânı sayan modern şâirde de, meyhane ve içkinin yaptığı etki benzerdir. (Narlı, 2007: 258).

Genellikle başlangıcı Tanzimat yılları olarak kabul gören ve Yeni Türk Edebiyatı adı verilen dönemden itibaren de "mekân-toplanma yeri ilişkisi" aynen devam eder. Mesela Ziya Paşa ve Namık Kemal başta olmak üzere birçok edebiyat ehli bu meyhanelere devam etmişlerdir.²⁵ Cumhuriyet döneminden itibaren ise hemen hemen pek çok edebiyatçının buluşma yerlerinin, zaman geçirme mekânlarının başında meyhaneler gelir:

²⁴ Fakat Divan şiirindeki meyhane ile bugünkü manada meyhane, zaman içinde epey bir değişikliğe uğrayarak bugünlere gelmiştir:

"Meyhane, Divan şiirinden o güne kadar, şiirin daima ilişkide olduğu bir mekândır ve kuşkusuz içkinin etkisi yine aynıdır ve onu içen asla meyhaneye girmeden önceki insan değildir. Fakat 1930'ların sonlarına doğru meyhane çevresindeki anlamıyla simgeler kesinlikle değişmiştir. Tamamen olgusal gerçekliğin, gündelik hayatın içinde yaşayan küçük adam için, artık meyhane, divan şiirindeki hatıta Yahya Kemal şiirindeki gibi simgesel anlamları yoktur. Artık şâir, mey-nuş edip muhayyel sevgiliye aşkını izhar etmeye; bu aşkla, mekânın, maddenin ötesine geçmeye çalışmamakta; varlığın dar hendesinden kurtulmak için, meyhane, bir trans mekânı olarak görmemektedir. Küçük adam için meyhane meyhane; içki de içkidir. İçkinin etkisi de simgesel değil gerçektir. Küçük adam içince bir hoş olur; sarhoş olur; kanı hareketlenince yaşama enerjisi artar; bunun sonucunda hareket halindeki her şeyi güzel görür. Bir de sevgiliyle birlikteyse, hayata meyhane, bakmanın tadına doyum olmaz. Küçük adam sevgilisinden ayrılmışsa da içer. O, hem dertten, hem neşeden içer." (Narlı, 2007: 264).

²⁵ Ziya Paşa'nın meşhur üç ciltlik antolojisinin adı Harâbât'tır. Harâbât'ın "viraneler ve meyhaneler" olmak üzere iki manası vardır. Devellioğlu hocanın dediğine göre bizde birinci manası kullanılmamaktadır. (Devellioğlu,

“Sigara dumanı ve yanmış yağ kokusu sinmiş meyhanelerde, ucuz şarap içerek hayat, politika, edebiyat üstüne tartışmalar. Mehmet Kemal Ağabey’i de ilk kez bu meyhanelerden birinde, büyük olasılıkla Buha-ra’da tanımış olmalıyım. İki satır rakı eşliğinde sohbetlerimiz olurdu. Konularımız her zamanki gibi hayat, siyaset ve edebiyattı”. (Behramoğlu, 2007: 99).²⁶

M. Kayahan Özgül’e göre şimdiki zamanın meyhaneleri, eskiden bu görevi ifâ eden Encümen-i Şuarâların bir nevi devamıdır:

“Asrın ediplerinin buluşup konuştukları, yeni eserlerini okuyup fikir alış verişinde bulundukları mahaller maziden kopmamıştır. Hâlâ nüfuzlu kişilerin veya kalemi güçlü edebiyatçıların meclisleri, kahveleri, meyhaneleri edebi münakaşaların en hararetili zemini ve tenkit amelîyesinin, en uygun atmosferidir.” (Özgül, 2006: 83).

Tabi bu meyhaneyi buluşma mekânı olarak tercih etme düşüncesi, Cumhuriyet dönemi öncesi / sonrası bütün sanatçılar geçerli değildir. Çünkü her kalem sahibi alkol kullanacak diye bir şart yoktur. İnsanoğlu, gerek hür iradesiyle gerekse yetiştirme şartlarına uygun bir şekilde hayatına yön verebilir. Her şahsın kendisine ait bir tercihi vardır ve bu tercihe de saygı duyulmalıdır. Cumhuriyet’in belli bir nesli için alkol, her zaman için olağan bir olay olarak kabul görebilir. Onlar için içki sadece dış mekânlarda alınan bir nesne olmadığı için hem meyhanelerde hem evlerde içilebilir. Şöyle ki, Mehmet Ali Birand’ın dayısı olan Mahmut Dikerdem, Yaprak dergisini çıkardıkları günlerde Ankara’da ikamet etmektedir. (Er,

---

1996: 326). Meyhane harici yerlerde buluşanlar da vardır. Servet-i Fünuncular, haftada bir Fikret’in evinde, Çarşamba akşamları ise Servet-i Fünun’un Bâbîâli’de Ebussuud Caddesi’nde bulunan idarehanesinde toplanırlar. (Akay, 1998: 158). Bir nevi kaçma fikrinden hareketle bulundukları mekândan olan memnuniyetsizliklerini göstererek, Yeni Zelenda’ya ve Manisa’nın Sarıçam köyüne gitmeye de kalkarlar. Fakat bunu başaramayan Fikret, Bebek’te kendi planını çizdiği köşküne sığınır.

²⁶ Ataol Behramoğlu’nun Buhara meyhanesinde bulunduğu bir diğer arkadaşı da Turgut Uyar’dır. Behramoğlu, Uyar’a bu Aşk Burada Biter isimli şiirini okur ve Uyar’dan yorumlamasını ister. Turgut Uyar, gayet kısa bir cevap verir: Güzel ama kısa. (Behramoğlu, 2007: 132).

2009: 184). Bu dergide görevli olan ve yazı veren arkadaşlarla Mahmut Şerafettin Dikerdem'in Selanik Caddesi'ndeki evinde sık sık bir araya gelirler (1949). Bu buluşmalar esnasında gelenlere alkol ikram edilir. (Dikerdem, 1981: 25; Sazyek, 1996: 68).²⁷

Herkes bu meyhaneler hakkında, pozitif düşüncelere sahip olmak mecburiyetin olmamalıdır. Mesela içkiye düşkün olarak bilinen Yahya Kemal, meyhanelerde terennüm edilen müziği; “ruhu rakı ve meze kokan bir mûsıkî” olarak vasıflandırır. (Beyatlı, 2015: 231). Abdülhak Şinasi Hisar da bu konuda Yahya Kemal ile aynı çizgidedir:

“Alkol gibi mükeyyifattan bir şeyle sarhoş olanlar, artık yollarda doğru yürümesini beceremezler. Fakat vücutları ayaklarının üstünde sallanırken kendileri memnun ve mağrurdurlar, ağızlarından şarkılar dökülür.” (Hisar, 2007: 444).

Ece Ayhan ise Yahya Kemal ve Abdülhak Şinasi Hisar'ın ifade ettikleri düşüncenin tam tersi bir anlayışa sahiptir. Hatta kendi döneminde İstanbul'un belli başlı meyhanelerini şu cümlelerle ifade eder:

“Ben, Beyoğlu'ndaki meyhane serüvenlerimde, sözgelimi laternalı Lefter'de olsun, mermer masalı Cumhuriyet'te²⁸ olsun, çinko tezgâhlı ya da yuvarlak masalı Refik'te olsun, çatma orkestralı Bohem'de olsun böylelerinin çok büyük çoğunluğunun 'kılık' (rate) olduklarını da görmüş-tüm.” (Ayhan, 1993: 66).²⁹

²⁷ Ankara'daki Selanik Caddesi üzerinde ikamet edenlerden birisi de Fahir Aksoy'dur. Onun evi de Mahmut Dikerdem'in evi gibi edebiyatçılar için bir toplanma yeridir. Hanesindeki içkili edebiyat sohbetlerine iştirak eden isimler şunlardır: Sevgi Soysal, Sezer Tansuğ, Özdemir Nutku, Sezer ve Orhan Duru, İlhan Berk, Edibe Berk, Murat Katoğlu, Oya Katoğlu, Orhan Peker, Mübin Orhan. (Aksoy, 2000: 88).

²⁸ Cumhuriyet Meyhanesi Galatasaray'dadır. Beyoğlu Balıkpazarı ile Kalyoncu Kulluğu Caddesi'nin birleştiği köşede. Şimdi de (1992) açıktır. Üst kata çıkılır ve içilir.” (Ayhan, 1993: 144).

²⁹ Cahit Irgat ile İlhan Berk, Beyoğlu İstiklal Caddesi'ndeki Orman Birahanesi'nde ayakta içmekten zevk alan iki arkadaşdır. (Ayhan, 1993: 137).

Ehl-i kalem için bir nevi buluşma yeri olan bu mekânlar, aynı zamanda bu insanlar için hoşça vakit geçirdikleri ortamlardır:

“O zamanlar modası olan bol kenarlı fötrlerimizi başparmağımızla arkaya doğru atıp, bir mermer masaya çökerdik. Ondan sonra o masanın üstüne yığılan mezelerle, gelsin gırgır, gelsin alay.. Bazen Cahit, bazen Orhan Arıburnu, bazen Salih de gelirdi masaya. Salih kadar tatlı bir insan az tanıdım.” (Taner, 2016: 187).

Sıradan bir mekândan farklı olan meyhane, bir nevi düş alanı gibidir. Orada hayal, gerçekten önce gelir. (Bachelard, 1996: 73). Bu düş bahçelerini sabahın ilk saatlerinden gecenin geç vakitlerine kadar işgal edenlerin başında edebiyatçılar gelir. Kalem sahibi, meyhaneye oturarak boş olan yerin dolmasına katkıda bulunur, boş ile dolu arasındaki bağı ortaya çıkartır. Böylece mekânın ruhuyla kendi ruhu arasında imgesel bir birliktelik kurar. Bir köşeye, bir kenara oturan şâir, artık düş dünyasına dalmaya başlar. Tâ ki beklediği, sözleştiği arkadaşları gelene kadar. O yerin tabanı, tavanı ve duvarları hatta orada bulunan kişiler onun düş dünyasına dalmasında hayli söz sahibi olurlar. İlerleyen saatlerde almaya başlayacağı alkolün kana karışmasıyla bu düş âlemi bir hayli genişler. Zamanın ve mekânın sınırları aşarak başka bir boyuta geçer. Şâir burada bir nevi, değerli şarapların saklandığı mahzene inmiş gibi olur ve hemen akabinde düş kurar, sözcüklerde bulamadığı hazinelerin peşine düşer.

Yeni Türk edebiyatı alanında “Meyhane” adını taşıyan ve ilk olduğu tahmin edilen eser, Mehmet Tevfik’in “İstanbul’da Bir Sene” (1881-1883) genel başlığı adı altında yayımladığı kitaptır. (Narlı, 2007: 51).³⁰ Cumhuriyet dönemi edebiyatımızda meyhane

---

Ece Ayhan ile aynı dönemde yaşamış olan Orhan Veli ile Sait Faik, Orhan Veli’nin Ankara’dan İstanbul’a geldiği günlerin akşamlarında Komdei (Anfi) Tiyatrosu’nun hemen bitişiğindeki koltuk meyhanesinde, sirkeden biraz daha iyice Mutuk şarabı içerler, mezeleri de soyulmuş elmadır, ortak çatalları da bir çakı. (Ayhan, 1993: 144).

³⁰ Ömer Edip Cansever’in meyhane konulu şiirlerinin bulunduğu kitabı İkinci Üstü’dür. Behçet Necatigil, Sabahattin Kudret Aksal, İskender Fikret Akdora, Refik Durbaş, Cemal Süreyya, Sait Faik, Turgut Uyar, Oktay Rıfat, Ahmet Oktay meyhane üzerine manzumeler kaleme alanlardan bazılarıdır.

denince ilk akla gelenlerden biri Orhan Veli ve onun “Meyhane” ile “Dedikodu” şiirleridir.³¹ Bazı edebiyatçılara göre biraz daha meyllidir alkole. Askerlik yıllarında bile alkol ile olan dostluğunu ihmal etmez. Gelibolu Koru köyü Adilhan yöresinde askerliğini yaparken, Salim isimli bir meyhaneci ile tanışır.³² Salim, asker Orhan Veli’ye talimden kaydardığı günlerde veresiye içki verir. Onun bu

---

Meyhane konulu şiirlerden bazıları şunlardır: Refik Durbaş, İstanbul Hatırası; Oktay Rıfat Horozcu, Kadeh; Edip Cansever, Salkımlı Meyhane / Bir Meyhane Garsonu; Cemal Süreyya, Kanto; Turgut Uyar, Bitmemiş Şiirler-VI; Orhan Veli, Meyhane; Mehmet Akif Ersoy, Meyhane vb.

³¹ **Meyhane**

Madem ki sevmiyorum artık,
O halde, her akşam
Onu düşünerek içtiğim
Meyhanenin önünden
Ne diye geçeyim?

Dedikodu

Kim söylemiş beni
Süheyla’ya vurulmuşum diye?
Kim görmüş, ama kim,
Eleni’yi öptüğümü,
Yüksekkaldırım’da, güpegündüz?
Melahat’i almışım da sonra
Alemdar’a gitmişim, öyle mi?
Onu sonra anlatırım, fakat
Kimin bacağını sıkışmışım tramvayda?
Güya bir de Galata’ya dadanmışız;
Kafaları çekip çekip
Orada alıyormuşuz soluğu;
Geç bunları, anam babam, geç;
Geç bunları bir kalem;
Bilirim ben yaptığımı.
Ya o, Mualla’yı sandala atıp,
Ruhumda hicranını söyletme hikâyesi?

(Su üstü meyhaneleriyle ünlü Galata köprüsü).

³² Orhan Veli’nin Tercüme Bürosu’ndaki işine son verildikten sonra yaptığı çeviri şiirlerde kullandığı “Adilhan” müstearı buradan almadır, askerlik günlerini geçirdiği yörenin adından alınmıştır. (Durbaş, 2007: 198).

meyhaneyi tercih etmesinde, veresiye vermesi kadar çok ucuz olması da etkilidir. Orhan Veli, talimi asıp da meyhaneye gittiği günlerde çadırının kapısına şu mısraları yazar:

Herkes gider talime

Orhan gider Salim'e (Durbaş, 2007: 198).

Orhan Veli, Ankara'da ikamet etmektedir. Yakın dostu Şevket Rado, Akşam gazetesinde iş bulur ve İstanbul'a gider. Ankara'dan Şevket Rado'ya 31.05.1939 tarihinde yazdığı bir mektubunda "Sen Ankara'nın yeni meyhanelerini bilmiyorsun. Fevkalade hoş lokaller açıldı." diyerek bu konu ile ne kadar ilgili olduğunu gösterdiği gibi onun arkadaşlarıyla Ankara'da buluştukları mekânlar içinde meyhanelerin de yer aldığı anlaşılıyor. (İşli, 2014: 28).

Orhan Veli'nin alkole düşünlüğünün başka bir göstergesi de Necati Cumalı'nın yaşadığıdır. Yaprak dergisi ekibinde yer alan Necati Cumalı'nın Ankara'da yaşadığı yıllardır (1949). At yarışına ilgi olan birisidir. Cumalı, bir gün Haydar isimli yarış atı üzerine bahis oynar ve 32 lira kazanır. Kazandığı bu parayla Orhan Veli'yi de alarak, Ulus'taki Mavi Köşk meyhanesine gider. (Cumalı, 1981: 12).

Orhan Veli'nin Ankara yıllarında devam ettiği meyhanelerden biri Kürdün Meyhanesi'dir. Milli Eğitim Bakanlığı yakınlarına yer alan bu meyhanenin ticari ismi Yeni Hayat Lokantası'dır.³³ Edebiyat ve sanat üzerine bol sohbetlerin olduğu bir yerdir. (Aksoy, 2000: 163). Poetikasında şiirde vezne itirazı vardır Orhan Veli'nin. Fakat karşı olduğu bu vezinlerden aruzu, ne kadar iyi bildiğini, ona ne kadar hakim olduğunu, bu meyhanede gerçekleşen bir sohbet vasıtasıyla bir kez daha öğreniyoruz:

"Masadaki kişi: -Sen (Orhan Veli) ve arkadaşların o güzelim Türk şirini mahvettiniz' dedi. 'Nurullah Ataç denilen o delide sizi bir matah-

³³ Yeni Hayat Lokantası/Kürdün Meyhanesi: Bu meyhanenin müdavimleri arasında Cahit Sıtkı, Suphi Taşhan, Orhan Veli, Melih Cevdet, İlhan Tarus, İlhan Berk, Özdemir İnce, Salim Şengil, Fethi Giray, Mehmet Kemal, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu vardır.

mışınız gibi öne sürdü. Bu kof ününüzün çok süreceğini sanmayın. Gerçek çok kısa zamanda aydınlanacak, dejenere ettiğiniz şiirin yıkıntıları altında harap olacaksınız. Bu aslında ölçülü şiiri bilmemenizin sonucudur. Bilgisizliğinizi ört bas edebilmek için Fransız şiirinin gölgesine sindiniz ve böylece kendinizi bu ülkeye yutturdunuz... Aruzla yazdığım bir şiiri okusam ölçüsünü bulmazsınız. Okuyacağım şimdi, bul bakalım. Öylece bilgisizliğinizi de kanıtlamış olacağım. Hodri meydan.

'Otuz dizelik bir şiir okur.'

Orhan Veli: - Şiirinizin 4, 9, 17, 23, 30'uncu dizlerinde ölçü kusuru var beyefendi.

Masadaki kişi: -Benim şiirimde ölçü kusuru var ha? Sen bunun daha ölçüsünü bile söylemedin.

Orhan Veli: - Kullandığınız ölçü failatün / failatün / failün'dür. Yalnız dediğim gibi beş kusur var şiirinizde.

Çevrede gülüşmeler oldu. Şâir-i Azam [masadaki kişi] (!) mosmor kesilmişti" (Aksoy, 2000: 50).

Orhan Veli, 1940'ların sonunda, İstanbul Karaköy Perşembe Pazarı'nda Derviş adında birinin işlettiği, Hoşgör adlı salaş bir meyhaneye takılır. Kendince buraya, "Çat Çat" adını verir. Salâh Birsêl, Sabahattin Ali, Bedri Rahmi ve Mehmet Kemal buranın müdavimlerindendir. Rakı içecek parayı bulmayan Orhan Veli ve dostları, Güzel Marmara şarabı içerler. Meyhanenin mutfağında çalışan Mualla adlı bir bayan Orhan Veli'ye âşıktır. İstanbul'a yeni yerleşen Orhan Veli, sakal bırakır. Onun ünlü "İstanbul'u Dinliyorum" şiiri bu dönemin ürünüdür. O, İstanbul'dan Ankara'ya geldiği bir gün, aldığı aşırı alkolden dolayı önündeki çukuru fark etmeyerek içine düşerek vefat eder.³⁴ İbnülemin Mahmut Kemal İnal,

³⁴ Mahmut Şerafettin Dikerdem, Orhan Veli'nin vefat etmeden bir kaç ay önce çok fazla alkol almaya başladığını, meyhaneden çıkmadığını, onu alkolden uzaklaştırmamanın, ayık tutmanın neredeyse imkansız olduğunu, bu sebeple kendisini çok az ziyaret ettiğini ifade ediyor. Zaten Orhan Veli'nin de vefat sebebinin kronik alkolizmden mütevellit beyin kanaması olduğunu beyan ediyor. (Dikerdem, 1981: 25).

pek yakından tanımadığı Orhan Veli'nin vefatı üzerine şu manzumeyi kaleme alır:

Şâir-i meşhur imiş Orhan Veli
Öldüğü gün vâkıf olduk şânına
Görmedim bir kerre şahs ü şî'rini
Yok vukûfum cehline irfânına

Çeşmi tok şâir imiş bir misli yok
Açmamış el kimsenin ihsânına
Postu sermiş çıkmamış meyhâneden
Bekri Mistik almış onu yanına

Şişe şişe nûş edip boş durmamış
Akıbet girmiş zavallı kanına
Tarihini meyle yazdı serhoşan
İçti içti sıçtı Orhan canına

Orhan Veli için, meyhane meyhane; içki içkidir. O, yaşayan ve zevk alan, duygusal gerçekliği yeterli ve geçerli bulan küçük insanı yazmak istediği için meyhaneye gider. İçkinin etkisi de simgesel değil gerçektir. Küçük adam içince bir hoş olur, sarhoş olur. Kanı hareketlenince yaşama enerjisi artar, bunun sonucunda hareket halindeki her şeyi güzel görür. Bir de sevgiliyle birlikteyse, hayata meyhaneden bakmanın tadına doyum olmaz. Onun ilk dönem şiirinde görmeye alışık olduğumuz ironi ve mizah, bu türden manzumelerinde de karşımıza çıkar:

Şiir yazıyorum
Şiir yazıp eskiler alıyorum
Eskiler verip Musikiler alıyorum.
Bir de rakı şişesinde balık olsam

(Kanık, 2007: 80).

Alkol/meyhane ve edebiyatçı arasındaki bağ, tahmin ediyorum ki en iyi Orhan Veli ile anlatılabilir:

"Alkol çok tatlı dilli, iyi bir dost görünür önceleri. Tüm sıkıntıları, dünya dertlerini unutturur insana. Metin Eloğlu'nun dizelerinde olduğu gibi, 'Tutar insana yaşamayı sevdire'. Bu dostluğa mesafe konmaz da sı-

kı fıkı olunur, onula bir aşk yaşanır, ansızın kulık değiştirir. Artık vaz-geçilmez, onsuz yaşanmaz dost, düşman kesilmiştir size. Ama bitirmek zordur bu birlikteliği, alır götürür siz dilediği yere. Bazen istemeye istemeye bazen isteye isteye, ne olacağını bile bile sürüklenir gidersiniz peşinden. Cahit Sıtkı, Orhan Veli bu aşkı yaşayanlardandır.” (Aksoy, 2000: 28).

Orhan Veli ile birlikte bu konuda ismi anılabilecek bir diğer kişi de Cahit Sıtkı Tarancı’dır. Tanpınar’a göre Cahit Sıtkı, sanki içindeki başka birinin susuzluğunu gidermek için çalışmaktadır. (Tanpınar, 1992: 444). Meyhane, Tarancı için hayatı sevdiği, hayata bağlandığı, âşık olduğu, ağladığı, hayata küstüğü, insanlık hallerini kavradığı, geniş ve varlıklı aile çevresinin sıkın hayat anlayışından uzaklaştığı, dostlarıyla şiirini paylaştığı yerdir:

Gülmek mutadın olmalıdır güzel kız!
İstemem kalksın omzumdan dost eli;
Hep böyle meyhanede geçmeli ömrüm!
Bir kere atlamak yeter bu eşikten
Akşamları uğramadan edemezsin
İşçisi, şâiri, sevdalısı burada
Dertlerin bölüşüldüğü yer burası
Teselliyi el birliği ile buluruz
Derken neşelenirsin, bir hoş olursun
(Tarancı, 2004: 108).

Çilingir Sofrası

Otur ki sandalye hatırlasın
Sandalye olduğunu.
Masa da unuttur masalığını,
Elini komasan üstüne
Bakışlarını ayırmaya gelmez,
Sûrahi boşalır sonra suyundan.
Kadehim kadehim dediğin şey,
Dudağını değdirmedikçe kadeh değildir.
Mezeler de bilmez renklerini, lezzetlerini,
Çatalını dokundurmazsan.
Fakat farkında mısın? ...
(Tarancı, 2004: 140).

Cahit Sıtkı, meyhane müdavimi olmasına rağmen, zaman zaman bu mekânı, olumsuz ve anlamsız algılar:

*“Ne geçti elime bu hayatın
Meyhanesinde kerhanesinde
Saadet bu ömrün neresinde”*

(Tarancı, 2004: 46).

Onun için meyhane, bir unutuş ve kurtuluş mekânıdır. Tarancı'yı meyhaneye götüren, derin bir kuşatılmışlık ve kapatılmışlık duygusudur. Onda meyhane adeta, bu dünyadaki yerini yadırgayan öznenin yurdudur. Fakat hayatında bu kadar yeri olan meyhane, onun hayatını çepeçevre saran ölüm düşüncesinden onu kurtarmamıştır:

*Bu el titremesi kadeh tutarken
Bu yaşta nasıl koyuyor insana
Orhan gibi vaktinde gitmek varken
Değer mi oyalanmaya
Rakıdan tüttünden beter alışık
Olduğumuz korkunç güzel bir şey var
Tutmuş bırakmaz bizi bir sıkımlık
Canımız çıkana kadar*

(Doğan, 2002: 196)

Cahit Sıtkı, dünyayı ve hayatı, dinin, ahlakın ve geleneksel hayat anlayışının verili değerleriyle anlamlandıramamaktadır. Böyle olunca dünyadaki yerini, arkadaşı Ziya Osman Saba gibi yadırgamaktadır. Ancak bu iki dost arasında önemli bir fark vardır. O da Saba, eve ve kadere bağlanırken, Tarancı, meyhaneye yönelir. O, şiirinde meyhane kapısını ‘eşik’ olarak niteler. Eşik, hayatın ikiye bölündüğünün işaretidir.³⁵ Eşiğin bir tarafından bütün katılığı ve yabancılığı ile şehir; bir tarafında, bu katılık ve yabancılığın oluşturduğu kasılmayı ortadan kaldıran, akli ve ruhu yumuşatan ve duyarlı kılan meyhane vardır (Narlı, 2007: 298):

³⁵ Mehmet Akif, Tarancı'nın bahsettiği o “eşik” konusunda Cahit Sıtkı ile aynı görüşte değildir. Akif'e göre o eşiği bir kere geçenin hayatı pek mutlu değildir: *Giren bir kere nâdimdir hayât-ı müsteârrından*. (Ersoy, 1984: 38).

Türk edebiyatında aylaklık, avarelik ve gezme denince ilk akla gelenlerden birisi Sait Faik Abasıyanık'tır. Sait Faik, sabit/değişken bir işi olmayan, iyi bir gezgindir. Gezip uğradığı yerlerin ortak özelliği alkol bulundurmalarıdır. İstanbul'da başta Beyoğlu olmak üzere, birçok eğlence mekânının müdavimidir:

“Saat 11'e doğru Beyoğlu'nda arzı endam eder. Önce Orman'a uğrayıp iki üç duble birayla bir şeyler atıştırır. Sonra da Cadde-i Kebir'i turlamaya başlar. Sinemaların önünde durup hangi filme gideceğini kararlaştırır. Sinema çıkışı artık yaşamın tatlı zamanı gelmiştir. Şöyle bir tur attığı caddede kimseyle karşılaşmazsa, Nisuz', Cumhuriyet'e, Nektar'a, Dandrino'ya, aklına hangisi estiyse birinden birine postu seriverir. Öbürleri de biter birer birer. Saat altı buçuk oldu mu, Beyoğlu şıkır şıkır kırdır. Sait'e göre orta halli bir Avrupa caddesinden farkı da yoktur.” (Durbaş, 2007: 156).³⁶

Orhan Veli, Cahit Sıtkı ve Sait Faik gibi meyhane ve içki denilince ihmal edilmemesi gerekenlerden birisi de Ahmet Rasim'dir. Ahmet Rasim, kaleme aldığı yazılarına, meyhaneyi konu edecek kadar alkole düşkündür.³⁷ Bundan dolayı 1921 yılında yayımladığı Fuhş-u Atik'te, bol bol meyhaneden bahseder. (Hızlan, 2014: 121).³⁸ Haldun Taner, onun meyhane ile olan dostluğunu şu şekilde anlatıyor:

³⁶ “Sait Faik, Beyoğlu'nda çokluk ikindiüstü görülür. Gece yarılarna değin de orarlardan çıkmaz. Bir kahveye dalar. 15-20 dakika sonra başka bir kahveye, bir meyhane, bir sergi, geceleri sinema, pek pek bir tiyatro ya da yine meyhane. Bu süre içinde de İstiklal caddesinde bir sürü gitmeler, gelmeler. Avuç dolusu volta. Anadolu Pasajı'ndaki Mehdi baba'nın çayevinden, Nisuz, Petrograd, Moskova'ya değin girip çıkmadığı kahve, Nektar'dan Tuna'ya, Balkan, Orman, Cumhuriyet, Özcan'a değin uğramadığı meyhane kalmaz. Kimi günler de alasabah İstanbul'a felek felek dolaşmaya çıkar.” (Durbaş, 2007: 162).

³⁷ Mutadı olduğu üzere meyhaneye çok sık olarak giden Ahmet Rasim'in eşi, her akşam evden çıkarken Ahmet Rasim'in yüzüne karşı ifade ettiği “sakin geç kalma erken gel” mısrası, zamanla güfteden besteye dönüşür.

³⁸ Doğan Hızlan, başka bir kitabında Ahmet Rasim ve meyhane ile ilgili şu bilgileri aktarır:

"Bugünkü Fenerbahçe Stadi'nin dolayında o zaman 'Papazın Bağı' denilen ağaçlıklı bir yer varmış. Bahriyeli Davut Bey namında bir zat burayı kiralayıp kendi sultan keyfi için özel meyhane haline getirmiş, istemediği hışır, densiz müşterileri içeri almaz, sırf dostlarını kabul eder, özel bir kulüp düzeyini böyle muhafaza edermiş. Ahmet Rasim, bakla tarlasına, Trifon baba'nın meyhanesine gitmediği geceler, burayı da sık sık onurlandırır. Bir gece yine Mahmut Sadık Bey, Bestekâr Lemi Bey, Bestekâr Bimen Şen ve Ressam Muazzaz Bey ile kafayı çekerken, üç bıçkın kapıda belirmiş. İçeri girip içmek istemişler. Bahriyeli Davut Bey, 'Bugün babamın ölüm yıldönümü. Rakı yok. Gidin başka yerde için' diye bunları kovmuş. İçlerinden biri ileriki masada demlenen Ahmet Rasim Bey ile arkadaşlarını gösterip, 'iyi ama karşı masadaki beyler içiyorlar ya?' diyecek olunca üstat kelebek gözlüklerinin üstünden arsız müşteriye bakıp 'Biz ailedeniz evlat. Yas tutuyoruz' demiş." (Taner, 2016: 238).

Kalem sahiplerinin bir kısmı için bu meyhaneler mutluluk yuvasıdır. Onlar için buraları bir eğlenme ve hoş vakit geçirme yeridir. Pek azının bu mekânlardan şikâyet ettiğine tanıklık edilir. Mesela Melih Cevdet, Ankara'dan İstanbul'a giderek Akşam gazetesinde çalışmakta olan arkadaşı Şevket Rado'ya yazdığı, 19.03.1946 tarihli mektubunda, meyhanede geçirdikleri günlere olan özlemin-den bahseder:

"Mahud içkiyi maalesef bırakmadım. Üç akşamda bir filan biraz çekiyorum. Ama tabii evde. Arada bir nadiren sokakta, meyhanede arkadaşlarla içtiğim oluyor. Ama onun ne güzel bir şey olduğunu şimdi anladım. Ah o günlerin kadrini bilememişiz" (İşli, 2014: 159).

"Heybeliada'da belki arsası aynı ama iskemlesinden masasına, lavanta kokan beyaz örtüsüne kadar her şeyi değişmiş loş bir meyhanede de Ahmet Rasim, adeta dış dünyanın –Haldun Taner'in o güzelim deyiimiyle- hışırıklarına karşı alkolden duvarını örmektedir. Alkolün ardından sürüklenen esin perileri bir şarkı güftesine eşlik ederler ya da birdenbire mırıldanan bir besteyi duyup masaya, kadehin başına çöküverirler. Ne demişti Yahya Kemal, 'Tavsifi musikiye bırakmak diler Kemal / Bulmaz lisanda kelime Senahan olan sana'. İşte sözün yaya kalıp musikinin kanatlandığı iklimde var olur Ahmet Rasim. Artık sayfalara yazdıklarını portrelere yazacaktır." (Hızlan, 2006: 146).

Bu kapalı mekânın edebiyatçılar üzerinde epey bir etkisi vardır. Gerek içinde vakit geçirdikleri sırada etrafını saran dostları, gerekse o mekânın havası, onların ürün vermesinde etkili olmuştur. Bohem ortamı içinde gelen ilham perisi ile akla düşenler, hemen o meylerin bulunduğu masaların üzerinde kağıda aktarılır.³⁹ Orhan Veli'nin 1937 yılında kaleme alıp 1938 senesinde Varlık mecmuasında yayımladığı "Montör Sabri" manzumesi, meyhanede karşılaştığı İmalat-ı Harbiye fabrikasında çalışan işçiden hareketle yazılmıştır:

"Harpten önce bir gün fakir bir işçi ile tanıştık: Montör Sabri. Sarhoşt, koltuğunda iki okka ekmek vardı. Boyna evine geç kaldığından bahsediyor, ama bir türlü evin yolunu tutamıyordu. Ertesi gün Orhan Montör Sabri şiirini yazdı." (Durbaş, 2007: 199).⁴⁰

Ümit Yaşar Oğuzcan, Baki Süha Edipoğlu, ve Cumhuriyet gazetesi sahibi Doğan Nadi bir meyhanede oturmaktadırlar. Doğan Nadi, Ümit Yaşar'dan âdi olmayan ve kendisini eleştiren bir dörtlük yazmasını ister. Oğuzcan da hemen orada şu dörtlüğü karalar:

*Bana bir hicviye yaz diyor ama adi olmasın
İçinde herkes olsun, Doğan Nadi olmasın
Oysa onsuz bir hiciv gelmiyor akla
Tanrı bir hiciv yazmış Doğan'ı yaratmakla*

(Durbaş, 2007: 253).

Sait Faik Abasıyanık, kimi günler İstanbul'u mahalle mahalle dolaşır. Beyazıt'ta havuzun başında tünemişse, Havuzbaşı öyküsünü; Boğaz'a sarkmışsa, Menekşeli Vadi'yi; Yedikule'den dışarı çıkmışsa Sur Dışı Hayat'ı yazar. (Durbaş, 2007: 162). Meyhaneler, sa-

³⁹ Cumhuriyet meyhanesi Galatasaray'dadır. Beyoğlu Balık Pazarı ile Kalyoncu Kulluğu Caddesi'nin birleştiği köşede. Şimdi de (1992) açıktır. Üst kata çıkılır ve içilir. En son Cihat Burak ile gitmiştik. Ki Cihat Burak, Cardonlar adlı hikâyelerini burada oluşturur. O zaman mermer olan masalarda da yazdığı olmuştur. (Ayhan, 1993: 144; Aksoy, 2000: 41).

⁴⁰ Beyoğlu Nevizade Sokağı'ndaki bir meyhanenin sahibi olan Lambo Çolakoglu, Orhan Veli'nin mekânına gelerek şiirler yazdığını söyler. (Durbaş, 2007: 205).

natçılar için sadece alkol alıp eğlenme veya kederlenme yeri değildir. Bu mekânların başka bir görevi daha vardır. O da tartışmak, bilgi seviyesini ortaya çıkarmak dolayısıyla karşısındaki kişiye bir şeyler öğretmek veya ondan bir şeyler öğrenmek:

“İkisi de edebiyata son derece meraklıydı. Zaten çoğunlukla edebiyattan konuşurlardı ve daima son kertede tartışma çok şiddetlenirdi. Tartışma konusu hep aynı idi. Biri Ahmet Mithat yanlısı, öbürü Ahmet Rasim’ciydi.” (Aksoy, 2000: 45). “Bir gün meyhanede (Kürdün Yeri), şâir Fethi Giray, şâir Mehmet Kemal, şâir Suphi Taştan, editör-hikâyeci Salim Şengil oturmuş tatlısından söyleşide bulunduğumuz bir sırada, İlhan berk çıkageldi. İlhan’ın gelmesiyle söyleşi daha da kızıştı. Önce Suphi ile sonra Mehmet Kemal ile hafiften kapıştı. Sanırım şiirde işlevsellik konusu tartışıldı. Bir ara İlhan;

‘Hadi Üçnal’a gidelim’ diye tutturdu.

Üçnal dediği yer, Karaoğlan semtinde yeni açılan meyhanemsi bir lokantaydı. Orhan Veli’nin sınıf arkadaşlarından Şinasi açmıştı bu yeri. Daha önceleri Şinasi’nin babasının ahırınımış, eşeğini bağlamış. Gidildi. Üçnal kalabalıktı. Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Cahit Sıtkı, Nihat Hanım, Melih Cevdet, Orhan Veli, Azra’nın Macar eşi Şabo, neşeli bir söyleşiye dalmışlardı. Uzaktan selamlaşıldı, ayrı bir masaya oturuldu. İlhan’a hoş geldin denildi. Kafalar iyice tutulmuştu. Uzaktan gelen seslere göre Orhan Veli’nin Tercüme Dergisi’nde çıkan ‘Çirozname’ adlı şiir çevirisi tartışılıyordu.” (Aksoy, 2000: 62).⁴¹

Meyhane hem o zamanın hem de bu zamanın birçok edebiyatçısı için tanışma ortamıdır. Aynı veya farklı dünya görüşüne mensup olan ehl-i kalem, bu mekânlar sayesinde çevresini genişletir. Yeni yeni dost ve arkadaşlar edinir. Bu çevre o kalem sahibinin ye-

⁴¹ Edebiyatçılar meyhanede tartışırken aynı zamanda bir durum veya olay hakkında da bilgi sahibi olurlar. Önce herkes evinde, iş yerinde okur, konuyla ilgili bilgi sahibi olur ondan sonra tartışma veya görüş alış veriş başlar:

“Sırf edebiyat sorunlarıyla, yazarlar üzerinde tartışılıyordu. Herkes okuyor okuduklarını arkadaşlarına aktarıyordu. Rus klasikleri baştan sona okundu.” (Özlü, 2014: 180).

tişmesinde epey etkili olur. Yahya Kemal, 1903 senesinde Paris'e gittiği zaman Quartine Latin'deki Vachatte kahvesinde "mükemmeliyet" düşüncesini aldığı Jean Moreas ile tanışır. Yahya Kemal'in yazmış olduğu bazı manzumelerde, bu mekânlar sayesinde yaşamış olduğu olayların izlerini bulmak mümkündür:

"Yahya Kemal bir gün, Paris'teki Champs-Elysees'e nazır bir kahvenin önünde, Sedat Nuri ile oturdukları bir zaman diliminde ayrı birer yoldan karşılarına çıkan Anglosakson delikanlısıyla bir genç kızmı adeta çarpıştıklarını görmüşler; hemen belli oluyormuş ki onlar daha evvel tesadüfle görüşmüşler. Ama daha o ana kadar birbirlerine açılmaya cesaret edememişler. O anda bir tereddüt geçirdikten sonra, ikisi de bir karar vererek, yan yana, kol kola aynı istikamete doğru ürümeye, adeta uçar gibi gitmeye başlamışlar. Yahya Kemal'in vaktiyle anlattığı bu tesadüfü, sonra Vehbi Eralp'a da anlatmış olduğu görülmüyor. Vuslat şâiri gördüğünü ifade ederken, neler söylediğini biliyoruz:

Onlar ki bu güller tutuşan bahçededirler.
Bir gün, nereden, hangi tesadüfle gelirler?
Aşk onları sevk ettiği günlerde, kaderden,
Rüzgâr gibi bir şevk alır oldukları yerden;
Geldikleri yol... Ömrün ışıktan yoludur o!
Alemde bir akşam ne semavi koşudur o!
Dört atlı o gerdüne gelirken dolu dizgin,
Sevmiş iki ruh, ufku görürler daha engin.
Simaları gittikçe parıldar bu zaferle,
Gök her tarafından donanır meş'alelerle".

(Hisar, 2009: 234).

Aynı şekilde Ataol Behramoğlu, Mehmet Kemal ile bir Ankara meyhanesi olan Buhara'da tanışır. Tanışmanın devamında sohbet gelir. Tabî ki sohbetin konusu edebiyattır:

"Sigara dumanı ve yanmış yağ kokusu sinmiş meyhanelerde, ucuz şarap içerek hayat, politika, edebiyat üstüne tartışmalar. Mehmet Kemal Ağabey'i de ilk kez bu meyhanelerden birinde, büyük olasılıkla Buhara'da tanımış olmalıyım. İki satır raka eşliğinde sohbetlerimiz olurdu. Konularımız her zamanki gibi hayat, siyaset ve edebiyattı". (Behramoğlu, 2007: 99).

Bu meyhaneler, çoğu zaman kendi halinde yaşayan insanların, duydukları bir haberin, okudukları bir havadisın ne anlama geldiğini öğrenebilecekleri, ya da içlerinde bastırdıkları bir duyguyu, bir hatırayı paylaşabilecekleri alanlardır. Bu türden yerler, yeni fikirlerin üretildiği, her türlü zıt fikir ile karşılaşıldığı, sivri tarafların törpülendiği bir eleştiri ve yüzleşme platformu gibidir. Fethi Naci de eski dostu olan Özdemir Asaf ile bu içki masalarında karşılaşır ve bu masalarda onunla tartışır, dertleşir. (Naci, 1997: 99).

Edebiyat dünyasının muhafazakar kesimleri daha çok kahvehane, lokal vb. yerleri tercih ederken; muhafazakar olmayanların uğradıkları yerler ise meyhanelerdir. Bu meyhanelere gelen kalem sahibi, mekâna geldiğinde gerek kendi isteğiyle gerekse arkadaşlarının ricasıyla ister istemez alkol almaya başlar. İşte bu ortamda edebiyatçının hayal dünyasına düşen bu eserlerin oluşumunda, alınan alkolün inkar edilemez bir rolünün olduğu düşünülebilir. Şâir Metin Altıok, alkolün şâir üzerindeki etkisini şu cümlelerle ifade ediyor:

“Şâir sarhoşlukla eşyanın bilinen boyutlarını kırar, duvarlarını yumuşatır, aynaları geçirgen kılar, dahası insanı zaman içerisinde yolculuğa çıkartır. Araçları, basit kullanım amaçlarının dışında başka işlevlerle yükler. Şâirin sarhoşluğu imge dünyasının şaşmaz anahtarıdır. Şâir bir kez sarhoşladı mı; buzdan bir döşekte soğutabilir sevdasını ya da Cemal Süreyya gibi sazan pullarıyla örer sevdiğinin kapısını. İşte bu durum şâirle alkol arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından ilginçtir. Her şâirin şu ya da bu miktarda alkolle olan dostluğunun temelinde bu gerçek yatar. Bu sözlerle dudak bükenler olabilir. Ama şâirler alkolün uyumlu beraberliği aslında çetin bir yol olmakla birlikte, olumlu sonuçlar çıkarmaya uygun bir olanaklar yumağıdır.

Sözün burasında bir olayı anlatmadan geçemeyeceğim; alkollü bir dost meclisinde gözüm birden kapı arkasında askılıkta asılı duran zarif bir bastona ilişti. Uzun uzun baktım ona. İşte bu süreç içinde o baston araç olmanın dışında benim aksayan yaşamımın soyut bir simgesi oluverdi. Şöyle bir üçlük doğdu kafamda:

Kapı arkalarında, askınlıklarda durdum
Ben yıllarca aksak bir aşka
Boynu büyük baston oldum

İnandım ki bu şiiri o bastona çevrili çarpık alkol merceği olmasaydı bu kadar net ve açık bir biçimde yazamazdım. Buradaki netlik kavramının yorumunu size bırakıyorum.

Özetle şunu söyleyebilirim ki alkol, şâir imgeleminin yanında nerede durulacağını bilmek kaydıyla bir itici güç olarak görev yapan önemli bir etkidir. Daha doğrusu benim için hep böyle olmuştur. Benim imge zenginliğimle içki tutkum arasında her zaman birbirini destekleyen sıkı bir ilişki vardır. Ben şiirle içkiyi barışık tutmayı başarmış bir şâirim. Bu konuda tek olduğumu da düşünmüyorum. Edebiyatçılarımızın, şâirlerimizin içkiliyken tek satır yazmam demelerine bakmayın siz. Onlar içkinin kötü ününden çekindikleri için böyle söylerler. Ama ben kendi adıma gerçeği söylemek zorundayım. Alkol acının ve sevginin cilası, imgenin renkli donanma fişegidir alkol. Ne demiş Eluard:

İnsanlarda tek sıcak kanun
Üzümden şarap yapmaları
Kömürden ateş yapmaları
Öpücüklerden insan yapmalarıdır”

(Altıok, 2015: 68).

Özdemir Asaf, Metin Altıok’un bu fikirlerinin bir nevi destekçisi durumunda olan bir sanatçıdır. Öyle ki Özdemir Asaf, meyhanede bir müddet kaldıktan sonra gelen ilham perisinin teşvikiyle evine gidip yazmaya başlar:

“İçki konusunda da kendine göre teorileri vardı. Eski Kulis’in barına çoğu zaman kapı dibinde sırtı kapıya dönük oturur, yavaş yavaş mezelere yer, içkisini son derece ağır bir tempo ile yudumlardı. İşle ev arası oraya kaçamak uğramış kılıbık içki sevenler ve saatin birinde gözleri ufalıp esnemeye başlayan, sözüm ona bohemler evlerinin yolunu tutarken o ikiden sonra bar değiştiren ehli ahengin gelişini gözlemleyerek bir ara yalnız kalır; ama bir maraton yarışçısının gibi uzun mesafeye göre ayarlanmış temposuna hiç halel getirmeden onları beklerdi. Onlar gelir,

içer, sızarlar, ondan sonra birkaç posta daha değişir; ama beyaz peynirin metionini ile, alkolün zehrini yine kendi kanısına göre dengeleştirdiğine inanan Özdemir Asaf sabaha doğru da hâlâ dimdik, hâlâ pırl pırl espri-leriyle, hâlâ uyanık ve güleç içkisini yavaş yavaş yudumlardı. Sonra Jon'a veda edip çıkar, araba vapuru ile Çamlıca'daki evine gider. Işığını yakar, okuyacaklarını okumaya yahut yazacaklarını yazmaya başlardı." (Taner, 2016: 226).

Zaman zaman edebiyatçılar, doğrudan veya dolaylı olarak meyhaneye ilgili olarak kaleme aldıkları manzumelerinde imge, metafor, sembol vb. bir şekilde istifade etmişlerdir.⁴² Meyhaneler, iç mekânlar olduğu için dışarı yerine içe doğru açılırlar. Bunda dolayı bir nevi sığınma işlevi de görürler. Kısa süreliğine de olsa rahatlatma ve unutturma özellikleri de mevcuttur. Günlük yaşama sevinci ve hüznlerini barındırırlar. Hayatın yükünü kısa süreliğine de olsa alırlar, yaşanan hayata ve şehre katlanmanın acısını hafifletirler. Fakat sonsuza kadar unutturmasalar da geçici bir zaman dilimi için yok saydırırlar. Özlenilen, arzu edilen yerler olmalarının sebeplerinden biri de bu unutturma işlevidir. Çünkü gün içinde birçok sevinç ve kederi birlikte yaşayan insan, buralarda bir nevi inzivaya çekilir. Hayatın onu yoran ve mutsuz eden hızından buralara sığınır. Bu türden insanlar için yaşadıkları evden ziyade meyhane daha

⁴² Yürürüm usuldan, girerim bir meyhaneye

İçerde üç beş kişi

Yalnızlık üç beş kişi

Bir kadeh rakı söylerim kendime

Bir kadeh rakı daha söylerim kendime

-Söyle be! ne zamandır burda bu gemi

-Denizin değil hüznün üstünde

(Cansever, 2006: 150).

Burası dalyan kahvesi

Ortalık süt mavisi

Apostol bu ne biçim meyhane

Tabağında bir bulut

Kadehimde gökyüzü

(Horozcu, 2010: 153)

çekicidir, daha elzemdir. Alınan alkol beyni etkilediği için bazen istem dışı duygular ifade edilir:

*İlk önce kumıldar hafif bir sancı,
Ayrılık sonradan kor yavaş yavaş...
Bende bir resmi var yarısı yırtık,
On yıldır evimin kapısı örtük...
Garip birde sarhoş oldu mu artık
Bütün sırlarımı der yavaş yavaş.
(Erdoğan, 1957: 29).*

Ehl-i kalem, aldığı alkolün etkisiyle kendi kabul ettiği ve savunduğu düşünceleri bırakır ve birden, yıllarca karşısında olduğu, asla kabul etmediği fikirleri savunmaya başlar. Bilinçaltındaki esas duygu ve düşünceleri ortaya çıkar. Buna örnek vermek gerekirse yıllarca aynen Abdülbaki Gölpinarlı gibi klasik şiirimizin karşısında yer alan Nurullah Ataç, bir gün aldığı içkinin tesiriyle olsa gerek, Divan şiiri hakkında ondan hiç de beklenilmeyen sözleri ağzından geçirir:

“Eski edebiyatımızı, Divan Şiiri’ni övmek, gönlümce övebilmek isterdim. En çok sevdiğim, asıl sevdiğim şiir o değil mi benim? Kendi kendime kaldım mı, ya da bir iki arkadaşla içerken bırakırım kendimi ona:

*Hab-ı aşk içre dilin, hak bu ki, Tâbir olmaz
Gördüğü vâkıa hep görmediği rüyadır
Biz tâlib-i teveccüh-i ikbal-i rûzîgâr
Gülberk-i bâğ-ı ömr berbâd olup gider
Pare pare dil-i mecrûh u perişanımdan
Ser-i kûyunda gezen her ite bir pâre fedâ*

Bütün sevinçlerimin, düşlerimin, üzüntülerimin, acılarımın ezgisi bunlar değil midir?” (Hızlan, 2014: 149).⁴³

⁴³ Klasik şiirimizin bu kadar aleyhinde olan Nurullah Ataç’ın kendine mahsus bir defteri vardır. Ataç bu defterine, Divan şiirimizden müstesna mısraları, beyitleri, kıtaları kaydetmiştir. Onun iç dünyasında bastırmış olduğu bu Divan şiiri sevdası, bir gün aldığı alkolün beyne hükmetmesi sonucu kendi ağzından bir itirafname olarak dökülür. Hatta Ataç, Ankara’daki Kürdün Meyhanesi’ne gittiği bir gece, çevresinde yer alan kişilere, bol bol Divan şiirinden örnekler de okumuştur. (Aksoy, 2000: 94).

Meyhanelerde yapılan sohbetlerde, sadece ciddi konulardan bahsedilmez. Ara sıra da mizahi olaylar da yaşanır. Fahir, Aksoy, Orhan Veli ve Melih Cevdet ile birlikte, kendileri gibi Kürdün Meyhanesi'nin müdavimlerinden Prof. Dr. Nusret Hızır için Pir Sultan Abdal'ın "Yürü Bre Hızır Paşa" manzumesinin ilk dördlüğü-nü tanzir ederler:

Yürü bre Nusret Hızır
 Senin de çarkın kırılır
 Güvendiği Neriman Hızır
 O da bir gün devrilir.

(Aksoy, 2000: 87).

Az önce de ifade edildiği gibi edebiyat dünyamızda, mekân olarak meyhaneyi, ironi ve mizah ile birlikte kullananlar da olmuştur. Bunu yaparken de toplumun sosyal hayatı, düşünce ve inanç sisteminden de istifade ederler. Mesela İslam inancına göre alkol yasaktır. Hele Ramazan gibi Müslüman anlayışına göre en kutsal olan bir ayda bu alkolü almak, kullanmak, alkol satışı yapılan bir mekâna gitmek hepten karşı gelinen, kabul edilmeyen bir durumdur. Bilindiği üzere Garipçiler, manzumelerinde ironi ve mizahtan oldukça istifade etmişlerdir. Birinci Yeni'nin üyelerinden olan ve şiirlerinde mizah ve ironiden oldukça faydalanan Melih Cevdet Anday'ın şu ifadeleri, bu duruma çok yerinde bir örnek olur:

"Filozof lakabı ile Rıza Tevfik'i, bir Ramazan günü meyhanenin birinde demlenirken yakalayan bir polis memuru karakola götürür, onu komiser teslim eder. Komiser açmış ağzını yummuş gözünü 'sen ne utanmaz adamsın! Sen nasıl Müslümansın?' diye bağırıp çağırıyor. Rıza Tevfik, yakayı kurtarmak için, 'Ben Müslüman değilim Yahudi'yim' demiş. Duralayan komiser, karşısındakinin yalan söyleyip söylemediğini anlamak için, polis memurunu çarşıya gönderip bir Yahudi satıcı getirmiş karakola. 'Konuş bakalım şu herifle, Yahudi mi değil mi söyle bana' demiş. Meğer Rıza Tevfik çok iyi İspanyolca bilirmiş. Yahudi ile uzun boy-lu konuşmuşlar. Komiser Yahudi'ye Rıza Tevfik'i gösterip, 'Yahudi mi?' diye sorunca, Yahudi satıcı 'Ne Yahudisi, Haham Haham' demiş." (Anday, 1994: 252).

Sonuç

Yeni Türk Edebiyatı'nın başlangıç yılları kabul edilen Tanzimat senelerinden bugünlere kadar olan dönem içinde yer alan edebiyatçılarından bir kısmının, alkol ile tanışıklığı vardır. Fakat özellikle Cumhuriyet sonrası dönemde kalem oynatanların tanışıklığı, Cumhuriyet öncesi yıllarda yazarlara göre bir miktar fazladır. Bu sebebe binaen, özel hayatlarında yer verdikleri içkinin ve onun içildiği mekân olarak meyhanenin, bu şahısların eserlerine yer alması son derece doğaldır.

İster mistisizim, ister kalender meşrep içtenliğinin, isterse günlük hayatın eğlence yeri olarak meyhane, klasik edebiyatımızdan bugüne kadar edebî mekânlar arasında olduğu düşünülmektedir. Sosyal hayatın bir parçası haline gelmiş olan meyhaneler, buraya gelen kişilerin sosyal ve siyasi durumlarına göre farklılık arz ederler. Paris gibi her açıdan gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerde seviyeli arkadaşlıkların ve konuşmaların yapıldığı mekânlar durumundayken, gelişmekte olan veya geri kalmış ülkelerde ise bir nevi –sahip olunan kültür seviyesinin de etkisiyle- kavga ve gürültü yerleridir. Yine bu meyhaneler, hem müdavimleri hem de bulundukları konum itibarıyla da farklı kimliklere sahiptirler. Mesela Orhan Veli'nin şiirinde geçen Degüstasyon ile Tokatlıyan, Grand Rue de Pera gibi Beyoğlu meyhaneleri kültürel ve sosyal açıdan farklı iki yapıya sahiptirler.⁴⁴ Bu farklılığın temel sebeplerinin başında müdavimleri kadar oraya gelenlere sundukları olanaklar gelir. Bu imkan da meyhane çıkışında ödenen ücret ile doğru orantılıdır. Fakat edebiyatçıların büyük kısmının müdavim oldukları yerler ise daha çok sıradan hatta salaş diyebileceğimiz meyhanelerdir.

Klasik şiirimizden bugüne meyhanenin en bilindik işlevi, sevgiliyi düşündürmektir. Divan şiirinde meyhane, kadeh ve şaraptan oluşan simgesel bir sistem olarak aşkın, her an sevgisiyle birlikte olduğunu ve aşkın gönüllü bir mahkûmiyet olarak yaşandığını gös-

⁴⁴ Degüstasyon, Beyoğlu İstiklal Caddesi'ndeki Çiçek Pasajı'nın kapı komşusu olan alkollü bir İtalyan lokantasıdır.

terir. Şimdilerde var olan modern küçük adamın hayatında da sevgili ve meyhane vardır. Fakat klasik şiirden farklıdır. Farkı da onun hayatındaki sevgili, simgesel bir mahkûmiyeti anlatmaz. Sevgili, olabilir de olmaya bilir de. Sevgili yoksa meyhanede düşünecek bir şey de yoktur. Cumhuriyet dönemi şiirinde meyhanenin, simgesel sistem içindeki yeri kaybolmuştur. İster içtikçe dünyanın küçüldüğünü, maddenin kaybolduğunu düşünen insanın mekânı olsun; isterse modern insan için hayatın katılığı, yapaylığını, nesnelliğini, yoksulluğunu yumuşatan ve unutturan mekân olsun; meyhane, meyhanedir.

Pek çok insan için iş çıkışı, akşam veya hafta sonu için bir nevi buluşma yeridir.⁴⁵ Zaman geçirme, dertleşme ve konuşma yeridir, tanışma ortamıdır. Yahya Kemal, Paris'te bulunan Quartier Latin'deki birçok mekân sayesinde pek çok edebiyatçı ile tanışma imkânı bulmuştur. Buraya gelen insanlar arkadaş gruplarıyla hem alkol alırlar hem de muhtelif konular üzerine sohbet ederler. Tanpınar'ın da zaman zaman dostlarıyla takıldığı, edebiyat toplantıları yaptığı, barla kulüp arası bir meyhane vardır. (Tanpınar, 1992: 446).

Bazen de kaçış ve sığınma alanıdır. Bir kısım edebiyatçı için şehirdeki meyhane, bir unutuş ve kurtuluş mekânıdır. Dertlerin, kederlerin kısa süreliğine de olsa unutulduğu, tehir edildiği yerlerdir. Kalem sahibi olan kişi zaman zaman, bu mekân vasıtasıyla düş âlemine, hayal dünyasına dalarak, zamanın ve mekânın sınırları aşarak başka bir boyuta geçer. Sözcüklerde bulamadığı hazinelerin peşine düşer. Mekân onun ruh ve düşünce dünyasının genişlemesine yardımcı olur.

Edebiyat dünyasında rol alan birçok ehli kalem için pozitif bir değer taşıyan bu yerler, Yahya Kemal ve Abdülhak Şinasi Hisar gi-

⁴⁵ Metin Altıok, sadece akşamları değil öğle vakti de alkol alan bir şairimizdir. Ankara'da Ekrem Koçak ile Tavukçu isimli meyhanede öğle arası rakısı içer. (Altıok, 2015: 79). Bu mekânın müdavimleri arasında Günel Altıntaş, Ceyhan Atuf Kansu, Salah Birsell ve Cemal Süreyya da vardır. (Birsell, 1976: 94).

biler için zaman zaman olumsuzluk ve anlamsızlık ifade edebilir. Metin Cengiz, meyhaneleri genellikle, dedikodu yapılan yerler olarak vasıflandırır:

“Bu tür olaylar (şâirin adı etrafında üretilen mitoslar) ülkemizde ilk değil. Nitekim Nazım Hikmet’in de siyasi kişiliği, adını saran hâle, aşk-ları, kadınları, şirinin önüne geçirilmiş, ajitasyon yükü fazla olan, ya da aşklarını anlatan şiirleriyle anılır olmuştur. Nazım’ı anlamak için kişiliğinin bilinmesi ve şiirlerini yorumlamak için kişiliğinin hesaba katılması ise ayrı bir sorun olmak gerekir. Bir başka örnek de Cemal Süreyya olmuştur. Şiirleri yerine adının etrafında oluşturulan söylentiler konuşulmaktadır meyhanelerde.... düşünmek, tartışmak düşünce üretmek yerine meyhanelerde iğne batırmak da bir âdettir.” (Cengiz, 2011: 163).

Mehmet Akif Ersoy da aynen Yahya Kemal ve Abdülhak Şinasi Hisar örneğinde olduğu gibi bu mekânları olumsuz olarak değerlendirenlerdendir:

*Teveccüh eyleyerek sonradan gelen babaya:
- Demek taşınmalı artık çoluk çocuk buraya
Ayol, nedir bu senin yaptığın? Utan azıcık
Anan da, ben de, yumurcıkların da aç kaldık
Ne iş, ne güç, gece gündüz içip zıbar sâde
Sakin düşünme çocuklar acep ne yer evde?*

...

*Herif! Şu halime bak, merhametli ol azıcık
Bırak o zıkkımı, içtiklerin yeter artık*

(Ersay, 1984: 41).

Fakat Yahya Kemal Beyatlı, Abdülhak Şinasi Hisar ve Mehmet Akif Ersoy’un aksine Orhan Veli Kanık, Cahit Sıtkı Tarancı, Behçet Necatigil ve özellikle 1940’lı yıllardan sonraki şâirlerin manzumelerinde meyhane, çok sık görülmekle birlikte genellikle olumlu bir şekilde şiirlerinde yer alır.

Nurullah Ataç örneğinde görüldüğü gibi meyhane sohbetleri sırasında bazen edebiyatçılar, almış oldukları alkolünde tesiriyle, yıllardır ısrarla savundukları düşüncelerinin tam tersi görüşler ifade edebilirler. Böylece, bu kişilerin savundukları fikirleriyle, bilinçal-

tında bastırdıkları görüşlerinin taban tabana zıt olduğu anlaşılmış olur.

Edebi metinlerde, meyhaneyi hatırlatan, ona gönderme yapan imgeler vardır. Edebiyatçılar genellikle meyhaneyi direkt olarak pek az ifade etmelerine rağmen, onu imge yoluyla insanın düşünce dünyasına getirmeyi daha çok tercih etmişlerdir. Birçok kalem sahibi, eserinin konusunu, bu mekânda gelen ilhamlar vasıtasıyla bulmuşlardır. Fakat bu esin aracılığıyla kaleme alınan eserlerin büyük bir kısmında, Ahmet Oktay'ın Birahane Longa şiirinde görüldüğü üzere, karamsarlık ve bedbin bir hava hâkimdir. Bu mekânlar somut yerler olmasına rağmen bu yerlerde kaleme alınan manzumelerin büyük kısmında soyut unsurlar daha da baskındır, daha ön planda gelir. Bazı manzumelerde meyhane, yer bildiren, yer ifade eden bir mekân konumundayken, zaman zaman bir çağrışım aracı olarak da kullanmıştır.

Meyhane; kendi halinde yaşayan insanın, haber ve havadis aldığı, içindeki duygu ve hatırayı paylaştığı yerdir. Aynı zamanda bu mekân, çağımızın yalnız insanının yeni fikir üretirken zıt düşünce ile karşılaştığı, uç/sivri taraflarının törpülediği eleştiri ve yüzleşme platformudur.

İstisnâî durumlara rağmen kahvehane, lokal gibi yerler muhafazakârlara; meyhane gibi mekânlar ise muhafazakâr olmayanlara hitap eder. Meyhaneler, birahane gibi bazı içkili mekânlara göre daha toplumsaldır. Bu tür yerleri -Edebiyatçılar Birliği örneğinde olduğu gibi- sosyal bir ihtiyaç olarak kabul edenler, zaman içinde kendi mekânlarını oluştururlar. Burada toplanırlar, buluşurlar, eğlenirler, fikir alış verişinde bulunurlar. Karşısındaki veya yanındaki muhatabına, yeni kaleme aldığı eserinden bahseder hatta gösterir ve okur. Masanın diğer tarafında oturan meslektaşından, bu karalamaları hakkında değerlendirme ve görüş ister. Güncel gelişmeleri buralarda öğrenir. Bir kısım edebiyatçı için bu tür mekânlar, her zaman uğradıkları diğer mekânlardan farkı olmayan sıradan yerlerdir. Her kalem sahibi için geçerli olmasa da meyhanenin, edebiyat dünyamızda, hem mekân hem de mekân ötesi ayrı bir yeri vardır.

Kaynaklar

- Akay, Hasan, *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998
- Aksoy, Fahir, *Kürdün Meyhanesi*, Can Yayınları, İstanbul, 2000
- Altınel, Şavkar, *Soğuğa Açılan Kapı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013
- Altıok, Metin, *Şiirin İlk Atlası*, Kırmızıkeci Yayınları, İstanbul, 2015
- Anday, Melih Cevdet, *İmge Ormanları*, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1994
- Andı, M. Fatih, *Güneşe Tutulan Ayna*, Hat Yayınevi, İstanbul, 2010
- Ayhan, Ece, *Aynalı Denemeler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995
- Ayhan, Ece, *Bir Şiirin Altın Çağı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993
- Bachelard, Guston, *Mekânın Poetikası*, [çev. Aykut Derman], Kesit Yayınları, İstanbul, 1996
- Behramoğlu, Ataol, *Şiirin Dili Anadil*, Evrensel Yayınları, İstanbul, 2007
- Beyatlı, Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2015
- Birsel, Salah, *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*, Nisan Yayınları, İstanbul, 1993
- Birsel, Salah, *Kuşları Örtünmek*, Ada Yayınları, İstanbul, 976
- Birsel, Salah, *Kahveler Kitabı*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2009
- Can, Adem, *Cumhuriyet Devri Şiir Poetikası*, Kurgan Edebiyat, Ankara, 2012
- Cansever, Edip, *Bütün Şiirleri-II: Sonrası Kalır*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006
- Cengiz, Metin, *Modernleşme ve Modern Türk Şiiri*, Digraf Yayıncılık, İstanbul, 2011
- Cumalı, Necati, *Anılarla Yaprak Dergisi*, Milliyet Sanat, 1981, No: 35, s. 12
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1996
- Devrim, Şirin, *Şakir Paşa Ailesi*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2000

- Dikerdem, Mahmut Şerafettin, *Anılarla Yaprak Dergisi*, Milliyet Sanat, 1981, N: 36, s. 25
- Doğan, H. Mehmet, *Şiir, Bugün*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001
- Doğan, H. Mehmet, *Şiir, Yüzyılın Türk Şiiri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002
- Doğan, H. Mehmet, *Türk Şiirinden Son Okumalar*, İkaros Yayınları, İstanbul, 2008
- Durbaş, Refik, *Gölge İstanbul Sokaklarında*, Sabah Yayınları, İstanbul, 1998
- Durbaş, Refik, *Rakı ile Edebiyat Muhabbeti*, Heyemola Yayınları, İstanbul, 2007
- Elçi, Handan, *Orpheus'un Şarkısı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014
- Elgin, Ahmet Güner, "Beyazıt'ta Bir Akademi: Marmara Kiraathanesi", *Kitaplık*, No: 90, Ocak 2006, S. 93-95
- Er, Tayfun, *Ergüvaniler*, Destek Yayınevi, İstanbul, 2009
- Erdoğan, Bekir Sıtkı, *Bir Yağmur Başladı: Şiirler*, Serdengeçti Yayınları, Ankara, 1957.
- Eronat, Canan Yücel, *Tanpınar'dan Hasan Ali Yücel'e Mektuplar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997
- Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, [Mürettib: M. Ertuğrul Düzdağ], İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 1984
- Güçlü, Sami, "Düşman Kazanam Sanatını Bilen İnsan", *Hece Dergisi*, Mart 2008, Yıl: 2, No: 135, s. 49-56
- Hızlan, Doğan, *Edebiyat Dönencesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014
- Hızlan, Doğan, *Edebiyatımıza Dipnotlar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010
- Hızlan, Doğan, *Şiir Çilingiri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010a
- Hızlan, Doğan, *Saklı Su*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006
- Hisar, Abdülhak Şinasi, *Kitaplar ve Muharirler-II*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007
- Hisar, Abdülhak Şinasi, *Kitaplar ve Muharirler-III*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009

- Horozcu, Oktay Rifat, *Bütün Şiirleri-I*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010
- İleri, Selim, *Kar Yağıyor Hayatıma*, Doğan Kitap, İstanbul, 2005
- İpekten, Haluk, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, Milli Eğitim basımevi, İstanbul, 1996
- İşli, Emin Necdet, *Şevket Rado'ya Mektuplar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014
- Kanık, Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007
- Karakoç, Sezai, *Edebiyat Yazıları-I*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2014
- Kıran, Ayşe; Kıran, Zeynel, *Yazımsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011
- Naci, Fethi, *Şiir Yazıları*, İyi şeyler Yayıncılık, İstanbul, 1997
- Niyazi, Mehmet, *Deliler ve Dâhiler*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2001
- Ortaç, Yusuf Ziya, *Portreler*, Akbaba Yayınları, İstanbul, 1963
- Öneş, Mustafa, *Şair/Şiir Yazıları*, Oğlak Yayınları, İstanbul, 1996
- Özgüç, Ağâh, *Cahide-Peçete Kağıdındaki Anılar*, Uçan Süpürge Yayınları, İstanbul, 2003
- Özgül, M. Kayıhan, “Encümen-i Şu'arâ”, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Genel Editör: Talat Sait Halman), Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006
- Özlü, Demir, *Borges'in Kaplanları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014
- Saraç, M. A. Yektâ, “Tasavvuf Edebiyatına İçki Kavramına Giriş ve Yunus Emre Örneği”, *İlmi Araştırmalar*, 2000, S. 10, s. 135-154.
- Sazyek, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1996
- Sökmen, Cem, *Marmara Kiraathanesi*, Kültür A.Ş., İstanbul, 2017
- Taner, Haldun, *Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1992
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004

Tarancı, Cahit Sıtkı, *Otuz Beş Yaş*, Can Yayınları, İstanbul, 2004

Tarancı, Cahit Sıtkı, *Ziya'ya Mektuplar*, Can Yayınları, İstanbul, 2006

Tokgöz, Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım*, İşbankası Yayınları, İstanbul, 2012

Tonga, Necati, *Bir Edebi Muhit Olarak Ankara [1923-1980]*, Çolpan Kitap, Ankara, 2019

Türinay, Necmettin, *Büyük Şehrin Rüyası*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2006

Yavuz, Hilmi, *Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013

Adanalı Ziyâ'nın Hayatında ve Şiirlerinde Meyhane

Mehmet Sarı*

Giriş

XIX. yüzyıl filozof, heccav¹ ve mütefekkir şairlerinden Adanalı Ziya, 1859'da Adana'da doğdu. Asıl adı Mıstan olan Ziya, Rüştîye mektebini Adana'da bitirdi. 16 yaşlarındayken, zamanın Adana valisi Ziya Paşa'ya bir hicviye yazdı. Şiiri çok beğenen Ziya Paşa, iyi bir eğitim alması için onu İstanbul'a gönderdi.² Enderun'da, eğitimi yanı sıra iyi bir saray terbiyesi de alan Ziya, Toros'a göre "Askerî Tıbbiye'ye,³ Vicdani'ye göre Tıbbiye-i Şahaniye'ye⁴ verildi. Bir yıl sonra okulu bırakan Ziya, zamanın şair ve âlimlerinden Evkaf-ı Hümayun Emrullah Efendi tarafından Evkaf'ta memuriyete başla-

---

* Doç. Dr., AKÜ Fen Ed. Fak. TDE Bölümü, Afyonkarahisar.
msari@aku.edu.tr

¹ Mehmet Sarı, "Afyonkarahisarlı Heccav Şâ'irler", *Afyonkarahisar Kütüğü* C. II, hzl. Komisyon, AKÜ Yayınları, Afyon, 2001, s. 59-62.

² Mehmet Sarı, "Ziyâ-Adanalı", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.*, Ankara, 2007, C.8, s. 736; Mehmet Sarı, *Afyonkarahisar Edebiyatı*, Afyonkarahisar Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Afyonkarahisar, 2019, s. 505-510.

³ Taha Toros, *Ali Münif Bey'in Hâtıraları*, Adana, İsis Yayınları, 1996, s. 2.

⁴ Vicdani, "Adanalı Ziyâ -Hayatı ve Şiirleri-", *Gençliğin Sesi*, 3 Nisan 1962, S. 2040, s. 2.

tıldı. Bu sıralarda İstanbul'da Muallim Naci, Ahmet Rasim gibi üstatlarla tanışan Ziya, istibdada karşı olan şair ve yazarlarla dostluk kurarak edebiyatın konuşulduğu, şiirin terennüm edildiği Balıkpazarı meyhanelerinde yeni bir çevre edindi ve buralardan ayrılmaz oldu. Çok zeki ve cesur olan, adaletsizliğe ve haksızlığa tahammül edemeyen Ziya, devrin yönetimine ve yöneticilerine karşı yazdığı hicviyeleri yüzünden tevkif edildi, sonra Bimarhane'ye kondu ve daha sonraki yıllarda Fizan'a sürüldü.⁵ Buradan Mısır'a kaçan Ziya, affedilmesi üzerine 1895'te Afyonkarahisar Evkafına görevlendirildi. Afyonkarahisar'da 37 yıl fakir bir hayat süren, istibdata ve hayatın gailelerine karşı mücadeleye devam eden Ziya, 26 Ağustos 1932'de vefat etti. Kabri Afyonkarahisar Asri mezarlığındadır (Paf-ta 4, parsel 6).⁶

XIX. yüzyılda aruz vezniyle, divan edebiyatının gazel, kıt'a, muhammes gibi temel şekilleriyle ve sanatlı bir Osmanlı Türkçesiyle yazan, divan edebiyatının klasiklerinden Fuzuli, Nef'i ve Nedim gibi şairlerin tesirinde kalan ve "tarz-ı kadim" şairi⁷ olarak değerlendirilen Adanalı Ziya, bazı kaynaklarda "mutavassitîn" şairler arasında verilir.⁸ Bazı kaynaklarda ise "mutavassıt şairler" arasında adı geçmez.⁹ *Afyonkarahisar Edebiyatı*'nda bu durum, "Adanalı Ziya, Nef'i, Nâbî, Ziya Paşa ve Namık Kemal tesirinde kaldığı için "tarz-ı kadim şâiri", Muallim Naci'nin tesirinde kalarak onun üslubuyla

⁵ *Afyonkarahisar Edebiyatı*, s. 505.

⁶ *Afyonkarahisar Edebiyatı*, s. 506.

⁷ Osman Çizmeciler, "Divan Edebiyatının Son Temsilcisi Adanalı Ziyâ", *Kocatepe Gazetesi*, Nu: 1490-1493, 7-10 Temmuz 1970; Mehmet Sarı, "XIX. Yüzyıl "Tarz-ı Kadim" Şâiri Adanalı Ziyâ ve Hicivleri", *Innovation and Global Issues in Social Sciences Congress Publications*, Abril 27-29, 2017, Patara Congress Bok, 1185-1211; *Afyonkarahisar Edebiyatı*, s. 506.

⁸ Ahmed Râsim, *Muharrir, Şair, Edib*, hzl. Kâzım Yetiş, Tercüman 1001 Temel Eser 141, İstanbul, 1980, s. 178-179 M. Fatih Andı, *Ara Nesil Şâiri Mehmed Celâl (Hayatı- Görüşleri- Şiirleri)*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1995, 37-38.

⁹ M. Kayahan Özgül, (hzl.), *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, TDV Yay., Ankara, 2000, s. 531.

eserler verdiği ve Balıkpazarı, Tavukpazarı meyhanelerinde- bir kısmı “ara nesil” şairi olan- yeni şairlerle dostluk kurduğu için de “mutavassıt” olarak değerlendirilir”¹⁰ şeklinde özetlenir. Ziya, siyasi, edebî ve fikrî yönden karışıklıkların olduğu, İslâmcı, Türkçü ve Batıcı görüşlerin bilhassa siyasette ve edebiyatta biri biriyle mücadele ettiği bir dönemde yaşadı ve eserler verdi. Fakat, İstanbul’daki dostlarından Ahmed Rasim gibi “kalemiyle hiçbir akımın içinde yer almadı”.¹¹ Diyebiliriz ki Adanalı Ziya, eski-yeni tartışmasının dışında kalmış; eski şiirin “hava”sını teneffüs etmiş, yeni şiirin “ziyası”na göz kapatmamıştır.

Ziya, aruz ve hece vezniyle yazdığı şiirlerini “Evrâk-ı Hazânım” adı altında toplamak isterse de buna muvaffak olamaz. Şiirleri, *Tercüman-ı Hakikat*, *Maârif*, *Mekteb*, *Sa’âdet*, *Eşref*, *Resimli Gazete*, *Ni-lüfer*, *Afyonkarahisar’da Nur*, *İkaz*, *Taşpınar*, *Haber*, *Son Haber*, *Gençliğin Sesi* gibi gazete ve dergilerde Arap ve Latin harfleriyle yayımlanır.¹² Buralarda ve bu kaynaklardan faydalanan çalışmalarda verilen şiirlerde manaya bozan önemli hatalar mevcuttur. Elde bir divanı veya bir defteri bulunmayan Adanalı Ziya’nın, Arap harfli ve Latin harfli bu gazete ve dergilerde neşredilen eserleri, akademik seviyede bir çalışma ile henüz edebiyat tarihimize kazandırılmamıştır.¹³ Ziya’nın İstanbul’da yaşadığı yıllarda yakın dostlarından olan Mehmed Celâl üzerine bir kitap yayımlayan M. Fatih Andı, bu dönemdeki gazete ve dergilerin edebiyat tarihimiz açısından önemini şöyle dile getirir: “Özellikle bu devrenin edebiyatçılarının, o dönemde gelişen gazetecilik ve mecmuacılık faaliyetlerinin de sonucu olarak, bu dergi ve gazetelerde unutulup kalmış yazı ve şiirlerinin tesbiti, ki-

¹⁰ *Afyonkarahisar Edebiyatı*, s. 507

¹¹ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 1, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977, s. 72.

¹² *Afyonkarahisar Edebiyatı*, s. 508.

¹³ Yirmi yıla yakın bir zamandır yazma ve matbu nüshalardan şiirlerini tespit ettiğim, hakkında bildiriler sunduğum, makaleler yayımladığım ve proje çalışması gerçekleştirdiğim Adanalı Ziya üzerine Allah nasip ederse yakında bir kitap neşredeceğim.

taplaşmış eserleriyle beraber bunların da incelenmeye, üzerinde çalışılmaya tâbi tutulması, edebiyat tarihimizi aydınlatacak gayretlerdir.”¹⁴

Adanalı Ziya'nın vefatından bir yıl sonra 1933'te M. Tacettin tarafından 32 sayfalık bir kitap yayımlanır.¹⁵ 2018 yılında da biri “ihtisas” noksanlığının,¹⁶ diğeri “ihtimam” noksanlığının¹⁷ örneği durumunda olan; onlarca sayfada yüzlerce fâhiş hata bulunan iki çalışma neşredilir. “Evrâk-ı Hazân”ı “evrâk-ı perişân” haline getiren; Ziya'nın ışığı karartılan, kemikleri sızlatılan, üstadı anlamaktan ve anlatmaktan yoksun söz konusu çalışmalar uluslararası bir sempozyumda değerlendirilir.¹⁸ Bazı ansiklopedilerde madde başı olarak yer alan Ziya¹⁹ ile ilgili olarak ulusal ve uluslararası sempozyumlarda bildiriler sunulmuş, dergilerde makaleler yayımlanmıştır.²⁰

¹⁴ Andı, s. VII.

¹⁵ M. Tacettin, *Adanalı Ziyâ ve Eserleri*, Babalık Matbaası, Konya, 1933.

¹⁶ Yüksel, İbrahim, *Adanalı Ziyâ ve Evrâk-ı Hazân*, Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları, Afyonkarahisar, 2018.

¹⁷ Kolcu, Ali İhsan, *Adanalı Ziyâ Hayatı-Sanatı-Eserleri-Evrâk-ı Hazânım*, Erzurum, 2018.

¹⁸ bk. Mehmet Sarı, “Metin Neşrinde İhtisas ve İhtimam Noksanlığı: “Evrâk-ı Hazân” Örneği”, *Asead V. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 27-29 Nisan 2019, Kemer-Antalya.

¹⁹ İ.M.K. İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî'ş-Şu'arâ)*, C. V, AKM Yay., Ankara, 2013, s. 2541-2543; Abdulkadir Karahan, “Adanalı Ziyâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., C. 1, İstanbul, 1988, s. 353; Komisyon, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 8, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1988, s. 660; Mehmet Sarı, “Ziyâ-Adanalı”, s. 736; Mehmet Sarı, *Afyonkarahisar Edebiyatı*, s. 505-510; M.N. Tuman, *Tuhfe-i Nâîli-Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri-II*. Hz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yay., Ankara, 2001, s. 573; Taner Tunç, “Ziyâ (Adanalı)”, *Türk Edebiyatında İsimler Sözlüğü II*, 20. Yüzyıldan Günümüze 1890-1985, Yayın tarihi: 23/10/2018.

²⁰ Mehmet Sarı, “XIX. Yüzyıl “Tarz-ı Kadim” Şâiri Adanalı Ziyâ ve Hicivleri”, 1185-1211; Mehmet Sarı, “Adanalı Ziyâ'nın Mensur Yazılarından “Bir Yolcunun Gördükleri” ve Düşündürdükleri”, 4. *Uluslararası Asoscongress*, Alanya Alaattin Keykubat Üniversitesi (3-5 Mayıs 2018), Alanya, 2018; Mehmet Sarı, “Adanalı Ziyâ'yı Anlamak”, VIII. *Uluslararası Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu* (5-7 Nisan 2018) *Bildiri Özetleri*, Afyonkara-

Osmanlıdan günümüze varlığı bilinen, toplumsal konuların konuşulduğu, çeşitli olayların tartışıldığı “Meyhane, içki ve meze-lerin sunulduğu, bazen bunlara mûsiki ve dansların da eşlik ettiği mekânların genel adıdır. Divan şiirinde eğlence mekânlarının başında gelir”.²¹ Felsefî, fikrî, sosyolojik ve psikolojik yönleri üzerinde durulmadan sadece inanç ve sağlık boyutuyla değerlendirilen “meyhane”, “mey” ve hakaretâmiz bir söyleyişle “ayyaş” denilen “meyhâr”, dün olduğu gibi bugün de varlığı devam eden toplumsal bir gerçektir. Bilindiği gibi bir eğlence merkezi olarak tesis edilen kahvehaneler, “Keyiflerine düşkün okuryazarların gelip şiirlerini okudukları, edebî sohbetlerde bulundukları bir mahfil durumunda idiler ve buralara edebî şahsiyetlerin yanı sıra, imamlar, müezzînler, sufiler ve her türden halk gelmekte idi”.²² Kahvehaneler gibi meyhaneler de Zaman zaman eğlenmek, zaman zaman sohbet etmek, zaman zaman da gamı def ederek keyiflenmek için gidilen mahfillerdendir. Bu mekânlar da dost ve arkadaşlarla oluşturulan âlemler ve kurulan çilingir sofaları Osmanlı’dan günümüze bir gelenek olarak gelmiştir. Konuyla ilgili kitaplar yazılmış, resimler yapılmış, filmler çekilmiştir. Genel olarak gayrimüslimler tarafından işletilen meyhaneler, Tanzimat döneminde Müslümanlar tarafından da işletilmeye başlamış ve buralarda şaraptan ziyade rakı popüler olmuştur.²³

“Adanalı Ziya’nın Hayatında ve Şiirlerinde Meyhane” başlıklı çalışma iki ana başlıktan oluşmaktadır. Çalışmada, konuyla ilgili olarak ulaşılabilen kaynaklardan faydalanılmış, örnek olarak veri-

---

hisar. s. 166-167); Mehmet Sarı, “Adanalı Ziyâ’nın Tevhîd ve Münâcât Manzûmeleri”, Asoscongress 6. Uluslararası Filoloji Sempozyumu, Alaattin Keykubat Üniversitesi, Alanya, 18-20 Nisan 2019; Mehmet Sarı, “Metin Neşrinde İhtisas ve İhtimam Noksanlığı: “Evrâk-ı Hazân” Örneği”, *Avrasya Sosyal Ekonomi Araştırmaları (ASEAD) Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE)*, Cilt 6, Sayı 7, Yıl 2019, s. 145-204.

²¹ Mehmet Kılıç, “Sünbülzâde Vehbi’nin Gazellerinde Meyhâne ve Meyhâneye Ait Unsurlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 43, Nisan 2016, s. 402.

²² Namık Açıkgoz, *Kahvenâme*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s. 3.

²³ Geniş bilgi için bk. Çolakoglu, Çağla, <http://blog.milliyet.com.tr/tarihintadi>

len metinler, elimizde bulunan Arap harfli ve Latin harfli kaynaklardan hareketle oluşturulmuş ve farklar dipnotlarda gösterilmiştir.

Adanalı Ziya'nın Hayatında Meyhane

Osmanlıdan günümüze meyhanelerin varlığı, birçok meslekten müdavimlerinin bulunduğu bilinen bir gerçektir. “Divan Edebiyatında Edebî Muhitler”den olan meyhaneler, şairlerin toplandığı yerlerdendir. “İstanbul’da bazı yüksek şahsiyetlerin evlerinde kurulan ve şairlerin de katıldıkları içki meclisleri, içkinin haram ve yasak olmasına rağmen rahatlıkla devam etmiştir” diyen Halûk İpekten, şairlerin çoğunun içki içtiğini, hatta afyon kullananların da bulunduğunu söyler.²⁴ Adanalı Ziya da İstanbul’daki meyhane hayatına Afyonkarahisar merkezde ve ilçelerde dostlarıyla evlerde, kahvehanelerde, otel restoranlarında, bağ ve bahçelerde kurdukları içki meclislerinde ve meyhanelerde devam eder.

Ziya, yazılanların çoğunda birinci derecede tenkit konusu olarak ele alınan alkolün hiçbir zaman emrine girmede, kendini kaybetmedi ve etrafına zarar verecek derecede sarhoş olmadı. Beynini patlatan, kalbini parçalayan haksızlıklara ve adaletsizliklere; kimseden çekinmeden ve edep dâhilinde yazdığı hicviyeleriyle²⁵ direndi. Yazdıkça içti, içtikçe yazdı. Alkolün dertlerine derman olamayacağını bilerek içti. Bir gazelininmakta beyti onu anlayamayanlara cevap gibidir:

“Hangi meymiş görmedik def-i gam eyler böyle şey
Uğradık biz de Ziyâ meyhânenen meyhâneye”²⁶

Maddi ve manevi yönden kendine zarar verdiğini bilerek içti, ama akli başında ve duyarlı bir insan olarak yazdı. Kendini değil

²⁴ Halûk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, MEB Yay., İstanbul, 1996, s. 243.

²⁵ Mehmet Sarı, “XIX. Yüzyıl “Tarz-ı Kadim” Şâiri Adanalı Ziyâ ve Hicivleri”, 1185-1211.

²⁶ M. Tacettin, s. 21; Vicdani, 8 Ocak 1963, S. 2274, s. 2 ve 4 Nisan 1963 S. 2343, s. 2.

toplumu düşündü. İçtiği için kendisi hakkında ileri geri konuşan bir “kasap” ve bu düşüncede olan gâfiller için yazdığı kıt’ada toplumculuğu ve kul hakkına önem verişini görmektedir. Bu felsefi kıt’a onun, san’atı ve şahsiyeti hakkında da bir belge gibidir:

“Sâde dem-keşlik mi ‘aybım var daha bende neler
Mûsikîye yangınım pek baygınım hûb-rûlara

Sen de söyle yok mu bir ‘aybım a kassâb-i hukûk
Bendeki şahsî seninki hân-i hakla gargara”.²⁷

“Adanalı Ziya’nın Hayatında Meyhane” konusunda, üstadı yakından tanıyan, vefatına kadar yanından ayrılmayan, öğretmen Enver Ergun’un “Vicdanî” imzasıyla Afyonkarahisar yerel gazetelerinden *Gençliğin Sesi* gazetesinde neşrettiği “Adanalı Ziya’nın Hayatı ve Şiirleri” başlıklı uzun tefrikası başta olmak üzere ulaşılabilen diğer kaynaklardaki bilgilerden faydalanıldı ve bu bilgiler, İstanbul, Afyon Merkez, Salar, Bedeş Köyü, Şuhut, Sandıklı, Dinar, Çivril başlıkları altında değerlendirildi.

İstanbul

Adanalı Ziya’nın İstanbul’daki meyhane hayatını ilk olarak Ahmed Rasim’in *Muharrir, Şair, Edip* adıyla yayımlanan “Matbûat hatıralarında” görüyoruz. Ziya’nın yakın dostlarından olan Ahmed Rasim eserinde Adanalı Ziya’dan, “*İstibdâd-ı Edebi*” *Zamanında Şiir Okuma Tarzı* başlıklı bölümde Ekrem, Menemenli Tâhir, Faik Reşad, Üsküdarlı Safi, Tal’at Bey, Şair İsmet, Cenab Şahabeddin, Süleyman Nazif Bey isimleriyle birlikte zikreder.²⁸ “Eski edebiyatın en hararetli taraftarı” dediği Faik Bey’in şiir okuma şeklini anlattıktan hemen sonra, “Adanalı -Ziya ki ince, zayıf bir bedene bilek kadar ince bir boyun ile birleşmiş, büyük bir kafadan ibaret gibi idi- melankolik gözlerini bayılta bayılta hafif hafif söyler, müteakiben gülerdi”²⁹ der.

²⁷ Afyonkarahisar Edebiyatı, s. 509.

²⁸ Ahmed Râsim, s. 99.

²⁹ Ahmed Râsim, s. 102-103.

Ziya'nın yakın dostlarından Andelib, Müstecabi gibi şahsiyetlerin, zaman zaman Sucu Yorgi'nin ve diğerlerinin mekânlarında yenilir, içilir; "günün ne kadar edebî ve siyasi mes'eleleri varsa tedkik edilir" ve gece orada geçirilir idi. Bu mekânların müdavimleri sadece "akşamcı"lar olmayıp buralara "sabahçı"lar da uğrar idi. Ahmed Rasim bu âlemi şöyle anlatır: "Bu âleme ortaklar arasında "sabah" namı verilmişti. Bazen öğleye kadar devam eder, herkes birer uzanacak yer bulur, odada istif hâlinde kaylûleye, yani öğle uykusuna varılırdı. Lâkin sabûh ile kaylûle arasında edebî tenkidler, çeşitli bahisler ceryan ederdi. Bazen birer ikişer çıkılır, muhtelif istikâmetlerden bir merkeze meselâ Körükçüler kapısındaki Saraç Hanı'na, Çarşıkapı'daki Taş Han'a,³⁰ Kumkapı üstündeki Büyük ve Küçük Müslim'e, Çemberlitaş'taki Vezir Hanı'na zengin bir arkadaş olunca Sirkeci'deki Paris oteli altındaki Kafkas Birahnesi'ne veya hut Balık Pazarı'nda, Limon İskeleyi'ndeki herhangi bir meyhaneye gidilirdi. Budan çıkış mutlaka gece ile beraberdir. Müsterek gazeller ile kıt'alar, rübâiler... buraların ilhamlarının mahsulüdür"³¹

Ahmed Rasim, "*İstibdâd-ı Edebî*"de Bir Şairin Köşesi başlıklı bölümde de, Adanalı Ziya'nın İstanbul'daki meyhane hayatına ışık tutacak durumda olan şu bilgileri verir: "Bu mıntıkaya Kumkapı'ya doğru Karabıçak; Yenikapı taraflarında Sandık Burnu, Langa, Uzun Odalar, İncirli; Samatya havalisinde Altın Oluk, Dış Kalpakçı, Sulu Manastır, Yedi Kule meyhaneleri; Balık Pazarı istikâmetinde Çorapçı Hanı, Kitapçılar Kapısı, daha ileride Yemiş İskeleyi, Limon iskeleyi; Unkapanı civarında Kafesli, Cibali yakınlarında Halepli Oğlu namlarındaki işret yerleri; Haliç'in bu kenarında Balat, Ayvansaray, Lonca, Tekfur Sarayı ve ona bağlı yerlerden Topkapı, Karagözün Meyhanesi isimlerindeki içki içilen yerler... Tophane semtine doğru Karaköy, Küplü, Çakanöz meyhaneleri...Bütün bu saydığım yerlerde mevsim mevsim saz şairlerimiz muammalar asarak, koşmalar, destanlar, se mails okuyarak...sazlar, curalar, zurnalar...

³⁰ "Taş Han" denilen büyük meyhane (Ahmed Râsim, s. 170).

³¹ Ahmed Râsim, s. 150-151.

çalarak... naralar, kadeh kırmalar... arasında ömür geçirmişlerdir... Şair, buralarda kendi köşesine sâhib, kendi keyfine tâbi, kendi gön-lüne muhatap, kendi ruhunun derinliklerine dalabildiği kadar dal-gın olduğu halde istediği gibi oturur, çakar, çakıştırır... Meyhane onundur....Orada kendisi için büyük bir refâh görür... Bununla be-raber şairden şaire fark olduğu gibi bunun bütün meyhane heyeti nezdinde de farkı vardır. Şair vardır ki dördüncü kadehten sonra cı-vıtır. Altıncı yedinciden sonra söver, üç şişeyi dikince hır çıkarır. Bu sınıfa âit olanlar diğerlerinin yanında itibar bulamazlar...”³²

Saraç Hanı (Meyhanesi) sahibi “Hacı Bey, mutavassıtîn şair-lerden pek çoğunu tanırdı... Bu işret yerlerine düşmüş şiir ve inşa erbabını toplar, ayyaş fakirleri gözetirdi... Trablus mektupçusu Arif Hikmet Bey deli lâkabıyla şöhret bulmuştu. Hacı’nın daimî bir övü-cüsüydü. Hattâ onun için “Kara gün meyhanecisi” derdi. Merhum-dan başka, Harputlu Hayri, Adanalı Ziya, hatta Ali Ruhî Maarif is-minde bir mecmua neşreden Vassâf, Nuri Şeyda, arada sırada Mu-allim Nâci, Sarıklı Şeyh Vasfi, velhasıl evvelce saydıklarım Celâl vesaire ile burada bazen bir küme faslı teşekkül ederdi”.³³

“İstibdâd-ı Edebî”de, kalem ve kelam erbabının buluşup sohbet ettikleri “edebî mahfiller”, Adanalı Ziya’nın İstanbul’da geçirdiği yıllar için de ayrı bir önem arz eder. Ziya’nın, yetmiş üç yıllık öm-rünün -ilk yirmi yılını ve son iki-üç yılını saymazsak- elli yılını ge-çirdiği meyhane hayatının temeli İstanbul’da işte bu mahfillerde atılmıştır. Ziya, meyhane hayatı ve adabıyla ilgili buralarda edindi-ği bilgi ve tecrübeyi Afyonkarahisar’da yaşatır.

Adanalı Ziya ile ilgili hatıralarını Afyonkarahisar mahalli gaze-telerinden *Gençliğin Sesi* gazetesinde, “Vicdani” imzasıyla uzun bir tefrika olarak neşreden öğretmen Enver Ergun’un, Ziya’nın İstan-bul’da yılları ve meyhane hayatı üzerine söyledikleri de belge duru-mundadır. Bu bilgiler, Ahmet Rasim’in yukarıda değindiğimiz bilgi-leriyle örtüşmektedir. Adanalı Ziya İstanbul’da iki yıl çalıştığı Ev-

³² Ahmed Râsim, s. 173-176.

³³ Ahmed Râsim, s. 178-179.

kaf'tan ayrıldıktan sonraki yıllarda alkole alışır ve bilhassa, vatan ve hürriyet konusunda tesirinde kaldığı Muallim Naci ile tanıştığı me-
kan³⁴ Balıkpazarı meyhanelerinden ayrılmaz olur.³⁵ “Ziya Paşa, Mu-
allim Naci, Ekrem ve Fikret devirlerini bilfiil yaşayan” Adanalı Zi-
ya'nın, İstanbul'da geçen zaman içinde Nâci'nin en yakın dostların-
dan biri haline gelmesini sağlayan ortam, Naci'nin de bulunduğu
Balıkpazarı'nın meşhur edebî âlemidir.³⁶ Şairlerin içki içmek için
toplandıkları meclisler dışında, “içki meraklısı şairlerin devam ettik-
leri meyhaneler de vardır”.³⁷ Bunlardan biri olan Ziya'nın devam et-
tiği Balıkpazarı meyhanesi İstanbul'un en eski meyhanelerinden bi-
ri olup geçmişi Fatih Sultan Mehmed Han zamanına kadar uzanır.³⁸

Haksızlığa, adaletsizliğe tahammülü olmayan Ziya, İsmail Safa, Eşref Bey, Ahmed Rasim gibi istibdat karşıtı ediplerle oluşturduğu dostluğunu meyhane köşelerinde pekiştirir ve yazdığı şiirlerini bu-
ralarda okur.³⁹ Ziya'nın hamisi Emrullah Efendi'nin, Ziya'nın bu-
lunduğu meyhane âlemlerini idare etmesi için Hakkı Bey'i görev-
lendirmesi üzerine Ziya'nın kadeh arkadaşları -Ahmed Rasim Bey
dışında- bir bir Ziya'nın masasından ayrılırlar.⁴⁰

Ziya'nın en yakın dostu içkidir. Kimseye minnet etmeyen, doğ-
ru söylemekten çekinmeyen, inandığı yoldan dönmeyen ve Balık-
pazarı meyhanelerinde fikirlerini konuşmaktan ve yazdığı şiirlerini
okumaktan çekinmeyen Ziya, jurnal edilmesi üzerine hapsedilir.⁴¹
Hapisten çıktıktan sonra da istibdat idaresinin adaletsizliklerini

³⁴ Vicdani, 5 Ekim 1962, S. 2193, s. 2; Sarı, 2017, 1187

³⁵ Vicdani, 2 Nisan 1962, S. 2039, s. 2.

³⁶ Faruk Şükrü, “Adanalı Ziyâ”, *Taşpınar*, C. 2, S. 23, 19 Eylül 1934, s. 193-194.

³⁷ İpekten, s. 244.

³⁸ Morgül Tan; Yavuz Saç, “İstanbul Meyhaneleri: Ehlikeyfin Uzun Hikaye-
si”, <https://www.mizanplas.com/yazilar/2019/1/17/istanbul-meyhaneleri-ehlikeyfin-uzun-hikayesi>

³⁹ Vicdani, 3 Nisan 1962, S. 2040, s. 2.

⁴⁰ Vicdani, 4 Nisan 1962, S. 2041, s. 2.

⁴¹ Vicdani, 5 Nisan 1962, S. 2042, s. 2.

söylemekten ve yazmaktan geri durmayan Ziya, “Âşığın aşkını, faksın faskını, dertlinin derdini artırıyor” dediği içkiye ve meyhanelere devam eder.⁴²

“İçkiden başka esrar ve afyon gibi maddeler de kullanmaya” başlayan Ziya, içkisiz zamanlarda imza atamayacak hale gelir. Bir gün yine sarhoş halde iken maaşını almaya gider. Kendisine verilen altın liralardan birinin turası silik olduğu için değiştirilmesini ister. Değiştirilmeyişi üzerine Emrullah Efendi’nin huzuruna çıkarak, elindeki turası silik lirayı “Al, kendi gibi turası da silik” diyerek masaya atıp gider. Yıllardan beri kendisini korumaya çalışan Emrullah Efendi, odada bulunan hafiyenin olayı jurnal edebileceğini ve kendisine bir zarar gelebileceğini düşünerek durumu, Ziya’nın dostlarından birine anlatır ve Ziya’nın delilik alameti göstermesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine Ziya aranıp bulunur ve Üsküdar’da tımarhaneye götürülür.⁴³ Ziya’nın şairliğini ve sanat gücünü gösteren şu beyit burada yazılır:⁴⁴

“Tîğ-i ser-tîz-i zekâmız kırk yararken bir kılı”⁴⁵
Biz isek mecnûn ‘aceb kimdir cihânun ‘âkili”⁴⁶

Ziya’nın dostları onun başına daha büyük felaketler gelmesinden korkarak, suçu büyük ve tehlikeli görülen Ziya’yı tımarhaneden çıkartarak Fizan’a sürgün edilmesini ve böylece şimdilik onun belki de ölümden kurtulmasını sağlamış olurlar.⁴⁷

⁴² Vıcdanî, 10 Nisan 1962, S. 2046, s. 2.

⁴³ Vıcdanî, 11 Nisan 1962, S. 2047, s. 2.

⁴⁴ *Mecmû’a*, Mevlâna Müzesi A. Gölpınarlı Kütüphanesi, Yz. Nu: 212; vr. 66a (Beyit); İnal, İ.M.K., *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî’ş-Şu’arâ)*, C. V, AKM Yay., Ankara, 2013, s. 2541; M. Tacettin, s. 12 (Beyit); Vıcdanî, 10 Haziran 1963, S. 2395, s. 2 (Beyit); İrfan Ünver Nasrattınoğlu, Kocatepe, 1 Eylül 1990 Cumartesi, S. 7698-7701, s. 2, 3, 4.

⁴⁵ M. Tacettin’de “Tîğ-i ser tîzî zekâmız kırk yararken bir kılı”; Vıcdanî’de “Tîğ-i ser-tîzî zekâmız kırk yararken bir kılı”

⁴⁶ M. Tacettin’de ve Vıcdanî’de “Biz dahi mecnûn isek kimdir cihanın âkili”; Nasrattınoğlu’nda “Biz de Mecnun isek eğer kimdir cihânın âkîli”

⁴⁷ Vıcdanî, 12 Nisan 1962, S. 2048, s. 2.

Adanalı Ziya, Balıkpazarı meyhanelerinde Muallim Naci ile tanışmasını, tımarhaneye atılmasını ve Fizan'a sürülmesini şöyle anlatır: "Bazı iyi adamlar beni Evkaf nezaretine kâtip yaptırıldılar. Evkafta iki sene bulunduktan sonra Balıkpazarı'nda Muallim Naci ile tanıştım. Ondan hürriyet fikirleri aldım. Bu sırada maaşlar muntazam çıkmıyordu. Sefaletten bunalmıştık. Balıkpazarı'nda fazlaca kaçırdığım bir günün ikindisinde, elimi arkama koyup köprüden geçerken, seraskerin şatafatlı bir alayla geçtiğini gördüm. Bir tarafta küçük memurlar açlıktan can çekişiyor, bir taraftan da bu adamlar bize çalım satıyorlardı. Doğrusu kızdım. Hemen koşup seraskerin arabasına sokuldum. Araba durdu. Serasker, bana ne istediğimi sordu. O zaman ben de "Bu hükümet memurlarının aylığını veremeyecek kadar iflas çukuruna düştü. Senin çalımın kime a pašam" diye bağırdım. Beni palas pandıras deliğe taktılar. Ertesi gün de Trablusgarp'a sürdüler."⁴⁸

Adanalı Ziya, "Kış Tefekkühât" adlı gazelinde de Boğaziçi'nde, Balıkpazarı meyhanelerindeki günlerini dile getirir:

"Kırâ'at-hâne sohbet-hânelerde"⁴⁹
Siyâsîdir bizim eski kopuklar

Benim de geldi burnumdan nihâyet
Boğazda yutduğum meyler sucuklar

Ziyâ şişem gibi boşdur şikâyet
Olur mu sabr ile helwâ koruklar"

Afyonkarahisar Merkez

Fizan'a sürgün edildikten sonra affedilerek İstanbul'a dönen Ziya, aslen Afyonkarahisarlı olan dönemin sadrazamı Ahmet Cevat Paşa'ya bir "arz-ı hâl" takdim eder ve onun yardımlarıyla 1895'te (H. 1311) Afyon Evkaf'ına memur olarak görevlendirilir.⁵⁰

⁴⁸ Vicdani, 5 Ekim 1962, S. 2193, s. 2

⁴⁹ Vicdani, 30 Mart 1963, S. 2339, s. 2.

⁵⁰ İ.M.K. İnal, s. 2542; Mehmet Sarı, 2017, 1187.

Doğruyu söylemekten, haklıyı savunmaktan geri durmayan heccav Ziya'nın İstanbul'da başına daha büyük felaketler gelmemesi için bu görevlendirmenin yapılmış olması Ziya'nın hayırına gibi görünür ise de sanat yönü itibarıyla kendinden daha zayıf olanlar İstanbul merkezde bulunmaları sebebiyle ileride meşhur olur, Ziya ise Afyonkarahisar'da -taşrada- adeta unutulur gider. Ziya'nın İstanbul'daki alkol ve meyhane hayatı Afyonkarahisar merkezde, ilçelerinde ve köylerinde de devam eder.

Ziya'nın Afyonkarahisar merkezde uğradığı, dostlarıyla buluşup içki meclisleri kurdukları, sohbet ettiği mekânların sayısı ve çeşidi oldukça fazladır. Tılı/Tıgılı Murat'ın Kahvesi, İbrahim Ağa'nın Kahvesi, Eseney'in kahvesi, Maarif Kiraathanesi bahçesi, Karabet'in oteli bahçesi (otelin gazinosu), Anadolu Kiraathanesi Zafer Kiraathanesi, Gebecilerin oteli, Sefa oteli bahçesi, Postane binası, Kolordu bahçesi, Askerî gazino, "İzmir İstasyonu" olarak tanınan bölgedeki bahçeli oteller, Ermeni komisyoncuların yazıhaneleri bunlardan bazılarıdır.⁵¹ Ziya'nın da birçok şiirine zemin hazırlayan bu mekânlar, Afyonkarahisar'da şair ve yazarların yetişmesinde -cami, tekke ve medreseler gibi- etken olan unsurlardandır.⁵²

Sözü dinlenen, hoşsohbet ve nüktedan Ziya, İstanbul'daki Balıkpazarı meyhanelerindeki meyhane hayatını ve sohbet ortamını bu mekânlarda kurdukları içki meclislerinde sürdürür. Kısa bir sürede nükteleriyle, okuduğu gazelleriyle bu mekânlarda kurulan çilingir sofralarının, içki âlemlerinin aranan şahsiyeti haline gelir. Adanalı Ziya'yı yakından tanıyan, uzun yıllar yanından ayrılmayan, şiire ve Ziya'ya olan aşkı sebebiyle sabırla onun sıkıntılarına katlanan Enver Ergun (Vicdani); "Akşamüzerleri Dolap önünde balık tutarak meze yapan demkeşler küme küme kayalar arasında otururlar kafa-

⁵¹ Bu mekan adları Vicdani'nin "Adanalı Ziyâ-Hayatı ve Şiirleri" başlıklı tefrikasından çıkarılmıştır.

⁵² Mehmet Sarı, "Şâir ve Yazarların Yetişmesinde Etken Unsurlardan Mekân ve Mahaller: Afyonkarahisar Örneği", 2. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi (7-8 Aralık 2018), 3. Cilt-Vol Türkoloji-Filoloji Turkology-Philology, Ankara, 2018, 375-406.

ları oralarda tuttuktan sonra meşhur Kerabetin otelin bahçesindeki ince-saz heyetinin ahengini dinlemeye gelirlerdi. Bahçede isteyen serbest olarak içki de içebilirdi. Yine bir yaz mevsimi Kerabetin otele bir saz heyeti gelmiş, zamanın ehli keyif insanları akşamüzerleri oraya gider bahçede hem demlenir hem de saz dinlerlermiş”⁵³ der.

Adanalı Ziya fırsat buldukça bu mekânlarda dostlarıyla, demlenir, şiirler okur.⁵⁴ Ziya’nın dostlarından olan Uşak İl Tedrisat Müfettişi Ahmet Bey kulaklarındaki rahatsızlık sebebiyle tedavi için 1927’de bir gün Afyon’a gelir. Tedavi gördüğü 20 gün içinde Ziya Bey’le her gün Sefa otelinde buluşup demlenirler. Bir gün Ziya Bey, Ahmet Bey’e, Zafer Kırathanesine gidip saz dinlemeyi teklif eder. Ahmet Bey, “Benim kulağım sağır, sizin gözünüz kör; orada ne işimiz var” deyince hazırcevap ve nüktedan Ziya Bey de “Ben işitir sana söylerim, sen görür ban söylersin” diye cevap verir.⁵⁵

Eskiden beri bilinen ve dikkat edilen meyhane adabından olarak mümkün oldukça akşamları demlenmek, içmesini bilen, sohbeti hoş, güvenilir kişilerle masaya oturmak gerekir. Adanalı Ziya da buna dikkat ederdi. Ziya Bey, emekli maaşı az gelse de, sevenlerinin yaptıkları yardım ile, bu da olmazsa “Anamın doğurmadığı babamın beslemediği kardeşim” dediği Mısri İmamzade Abdurrahim Efendi’den aldığı borç para ile akşamları muhakkak demlenirdi. Böyle zamanlarda dostlarına usanç verecek hâl ve hareketlerden çekinen Ziya, izzeti nefsinin korumasını ve kendisine hürmet ettirmesini bilirdi. Sohbetinin hoşluğu ve zarafeti, okuduğu felsefî şiirlerin ve hicivlerinin güzelliği akşamları onunla beraber demlenmeyi arzu edenlerin sayısını artırır. Az ve öz dostunun olmasını isteyen ve masasına oturacak kişiler hususunda seçici olan Ziya, kendisiyle aynı masada demlenmek isteyenlerin çoğunu gücendirmeden, bir bahane ile kabul etmezdi. Ziya Bey daha ziyade yalnız içmeyi veya

⁵³ Vicdani, 16 Nisan 1962, S. 2051, s. 2.

⁵⁴ Vicdani, 21 Temmuz 1962, S. 2130, s. 2.

⁵⁵ Vicdani, 26 Temmuz 1962, S. 2134, s. 2.

daha önceden tecrübe ettiği güvenilir kimselerle içmeyi tercih ederdi.

Ziya Bey'in Afyonkarahisar merkezde masasına kabul ettiği, ziyaretine gittiği ve davetlerini kabul ettiği dostlarından başlıcaları: Şükrü Koç, Mahir Erkmén, Ahmet Sami Onur, Bekir Sıtkı Sencer, Faruk Şükrü, Daimi Encümen Azasından Sandıklılı İbrahim, Nüfus Müdürü Şevket, Asliye Hukuk Hâkimi Atâ, Nebil Hoca, Akosmanoğlu Hacı Ahmet Bey, Çizmecidade Ahmet Vehbi, Polis Adil Bey, Enver Ergun (Vıdani), öğretmen Mehmet Hilmi Bey, öğretmen Muharrem Gündüz'dür.⁵⁶

Adanalı Ziya'yı tanıyan ve Afyonkarahisar'dan gelip geçerken sohbetini ve şiirlerini dinlemeyi arzulayan edip ve şairler de vardır. Bilhassa 30 Ağustos Zafer Bayramı münasebetiyle diğer vilayetlerden gelen gazeteci, edip ve şairlerin çoğu Ziya'yı tanır; onu Ziyaret etmek ve onunla akşamları demlenmek isterlerdi.⁵⁷ 1928 yılında Ankara'dan gelen temsilcilerin içinde Aka Gündüz Bey de vardır. Adanalı Ziya'yı tanıyan ve seven Aka Gündüz, Ziya Bey için Sefa Kırathanesi'nde bir ziyafet verir. Sefa Oteli Kırathanesi'nde düzenlenen Ziya'yı seven ve sayanlardan oluşan mecliste saz, söz ve şiir eşliğinde yenilir, içilir, demlenilir.⁵⁸

Adanalı Ziya, ne zaman, nerede ve kiminle içmesini bilir ve buna özen gösterirdi. Ramazan'da oruç tutmamasına rağmen bu durumunu kimseye söylemez, soranlara da kızarak, "Yetişebilirsem tutacağım" diye cevap verirdi. "Ramazan'dan birkaç gün evvel raka ile Ramazan karşılaması yapar, ağzını yıkar bundan sonra Ramazan çıkıncaya kadar içki kullanmazdı."⁵⁹ Onun Hakk'a çok bağlı olduğunu söyleyen Vıdani, "Onun sarhoşluğu, dine karşı olan saygı duygusu yanında hiç kalır bir durumda idi".⁶⁰ der.

⁵⁶ Biyografileri için bk. *Afyonkarahisar Edebiyatı* ilgili maddeler.

⁵⁷ Vıdani, 30 Temmuz 1962, S. 2136, s. 2.

⁵⁸ Vıdani, 30 Ağustos 1962, S. 2163, s. 2.

⁵⁹ Vıdani, 24 Ocak 1963, S. 2288, s. 2; Mehmet Sarı, "Adanalı Ziyâ ve Ramazan", *Türkeli Gazetesi*, 13-20 Haziran 2018, s. 6-8.

⁶⁰ Vıdani, 11 Mart 1963, S. 2324, s. 2.

Daha ziyade, akşamları demlenmeye çalışan Ziya, gündüzleri içmese de yine meyhanelerin bulunduğu çevreden ayrılmaz idi. Zaman zaman “Eseney’in kahvesi önünde, bazen de “meyhaneler” içindeki bir köşede, gelip geçeni seyrediyor gibi saatlerce ve sessizce heykel gibi dururdu.⁶¹ Görenlerin bir mana veremediği onun bu hali, nice büyük zatların; tasavvuf ehlinin, sufilerin, filozofların ve âlimlerin “Az konuşur, çok tefekkür eder” halini çağrıştırır.

Afyonkarahisar’da, Adanalı Ziya hakkında anlatılan fıkralar içinde onun “meyhane” çevresiyle ilgili olanlar da vardır. Burada ikisini zikretmek isterim:

“Meşrutiyetten Evvel-Bir Akşam Sonu: Üstat Ziyâ bir gün üç dört kadeh arkadaşıyla birlikte arabacı Cabbar Ali’nin sürdüğü faytona atlayarak, İzmir İstasyonu⁶² civarında Karabet adlı bir Ermeni’nin müstecir olduğu zamanına göre asri bir şekilde işleyen otelin Gazinosuna giderler. Bir masa etrafında çevrilirler. İçki levazımı tabii ihzar edilir. Ne kadar zaman geçmiş belli değil. Kafalar kızışır arabacı da bu, önü sessiz, sonu gürültülü curcunalı müşterilerini götürmek için orada beklemektedir. Bir aralık bunların içinden henüz kendine malik bir muzip arkadaş diğerlerine bildirmeksizin aralarından dışarı çıkar, arabacının ve arkadaşlarının haberi olmaksızın dışarıda duran faytona atlayıp doğru şehre gelir.

Biraz sonra arabacı dışarı çıkar görür ki, fayton yerinde yok. Telaşla oraları arar, faytondan iz bulamaz. İçeri girer, kendilerinden bile haberi olmayan müşterilerine sert bir suratla:

– Faytonum dışarda yok. Nerede ise bulun, der. Bunlardan her biri, görmediklerini ant ve yeminlerle telaşlı ve sırnaşık arabacıyı iknaya çalışırlar.

O sırada aynı tehditli sual Ziyâ Bey’e de tekrar edilince üstat, hemen ayağa kalkarak arabacıya:

⁶¹ Vicdani, 14 Mart 1963, S. 2326, s. 2.

⁶² Afyonkarahisar tren istasyonu (Gar).

Her yerimi ara! Haberim yok. Ne aldım ne de gördüm, diye paltonun her iki yakasını açarak ceplerini göstermek suretiyle arabacıya cevap verir”.⁶³

“Adanalı Ziyâ’ya Ait Bir Hatıra (Giritli Bay H. Muharrem’den): Uzunçarşı’nın⁶⁴ eski medhalinde Ali Efendi’ye ait altı berber ve üstü kahve dükkânı bir mülk vardır. İstibdat devrinde 318 senelerine doğru Adanalı Ziyâ bir gün, sarhoş olarak o kahveye gelir, geç vakte kadar oturur ve kahvenin bir köşesinde sızır kalır. Bir aralık karanlıkta uyanır, dışarı çıkmak iktiza eder. Kapı zannıyla pencereden adımlarını atar ve sokağa düşer. O zamanlar kasaplık eden kadeh yoldaşı Giritli H. Muharrem, erkenden dükkânına gelirken Giritlilerin kahveleri önünde, başı açık, kısmen perişan bir halde Adanalı Ziyâ’nın oturmakta olduğunu görür.

– Bu ne hâl? diye sorar. Geceyi kahvede geçirdiğini bilen Ziyâ H. Muharrem’e cevaben:

– Gece uçtum! Uçtum! be der.

Ziyâ o gece fesini kaybettiğinden, birlikte fes satın almağa giderler.

Bütün çarşığı dolaşırlar; Ziyâ’nın başına göre bir fes bulamazlar. Nihayet dükkânın birinde zorlukla ve yine de küçük olmak üzere bir fes bulurlar. Fesi başına koyduktan sonra H. Muharrem;

– Buna kafa mı derler? diye bir latife eder. O da cevaben ve istibdattaki bahtsızlığına ve te’essürüne telmihen;

– Ben de biliyorum bu eşşek kafamın bir şeye yaramadığını der...”⁶⁵

⁶³ Edip Âli Bakı, “Afyon’a Ait Fıkralar”, *Taşpınar*, S. 60, Birinci Teşrin 1937, s. 214-215; Mehmet Sarı, *Afyonkarahisar Edebiyatı*, s. 188.

⁶⁴ Afyonkarahisar’ın tarihi alış verişi merkezi.

⁶⁵ Edip Âli Bakı, “Afyon’a Ait Fıkralar II”, *Taşpınar*, S. 61, İkinci Teşrin 1937, s. 13; Mehmet Sarı, *Afyonkarahisar Edebiyatı*, s. 188.

Salar Köyü

Adanalı Ziya'nın ziyaret ettiği ve içki âlemi oluşturduğu yerlerden biri Afyonkarahisar merkezine yakın Salar Köyü'dür. Ziya, bir süre kaldığı Çivril'den Afyonkarahisar'a dönüşünde kendilerini çok sevdiği yakın dostu Enver Ergun'un Salar Köyü'nde öğretmen olduğunu öğrenir. Tam bu sıralarda, "Anamın doğurmadığı, babamın beslemediği kardeşim" dediği Mısırî İmamzade Abdurrahim Efendi'den, Nuri Bey Köyü'ne götürme teklifini alır. Salar Köyü, Nuri Bey Köyü'ne giden yol üzerinde olduğu için Ziya, "Salar'da benim Enver'im var, beni oraya bırakıver, sen işlerine bakmaya git" der ve böylece o zamanın önemli ulaşım aracı "Yaylı" araba ile Salar Köyü'ne gelip muallim Enver'i bulurlar. Abdurrahim Efendi bir müddet dinlendikten ve atlarını dinlendirdikten sonra Ziya'yı dostuna bırakıp yoluna devam eder. Muhtar Hacı Hasan'ın Süleyman Efendi, Ziya Bey ve muallim Enver, Süleyman Efendi'nin köy adasında hazırlattığı öğle yemeğini birlikte yerler. Öğretmen Enver, Diğil İbrahim'i bulur ve "Akşama misafirim var, rakı bul, meze hazırla, akşama üçümüz benim evde oturalım" der.⁶⁶ Köyü dolaşırlarken, Ziya'nın daha önceden tanıdığı ve sohbetinden hoşlandığı Rasih Hoca ile karşılaşır. Ziya ile Rasih Hoca sarmaş dolaş olurlar. Hoca'nın ısrarları üzerine o akşam onun misafiri olurlar. Ziya'nın, Rasih Hoca, öğretmen Enver ve Diğil İbrahim ile kurduğu o akşamki içki ve sohbet âlemini yine Vicedani'den dinleyelim:

"Akşama Hurşit Bey, Ziyâ Bey, ben ve Diğil İbrahim Rasih Hoca'nın evindeydik. Sofra dünkünden daha mükemmeldi. Ziyâ Bey'le Hurşit Bey muhabbeti derinleştirdiler, bir aralık Rasih Hoca dışarı çıkmıştı. Ben bu içkiyi bilemedim, rakı değil, konyak değil nedir bu dedim. Hurşit Bey ile Ziyâ Bey güldüler. İki gündür içiyoruz keyfi iyi ama bildiğim bir şey değil dedim. Hurşit Bey bilmediğin daha iyi dedi. Muhabbet çok güzeldi. Hurşit Bey konuşuyor, Ziyâ Bey gazel okuyuveriyor, ben ve Diğil bilmiyoruz, söz kesilir gibi olduğu zamanlarda Rasih Hoca bir söz açıp bırakıyor, Ziyâ veya Hurşit Beyler o mevzuu uzatıyor-

⁶⁶ Vicedani, 11 Haziran 1962, S. 2094, s. 2.

lar. Hurşit Bey kararı gelince yemek yiyelim diyor, içkiyi uzatmıyor. Hâlbuki Ziyâ Bey içki olsun sabahlara kadar devam eder yemek istemez. Hurşit Bey yemek yiyelim Ziyâ Bey dedi. Ziyâ Bey de pekâlâ dedi. Yemekler yenildi, kahveler içildi. Hurşit Bey ile Rasih Hoca Tekye odasına gittiler. Ben, Ziyâ Bey, Diğil İbrahim benim eve geldik. Ziyâ Bey içtiğimiz içkinin ispiro olduğunu ve nasıl yapıldığının anlatıverdi”.⁶⁷

Bedeş Köyü

Ziya'nın dostlarıyla buluştuğu köylerden bir diğeri Bedeş Köyü'dür. Ziya'nın, köyün ileri gelenlerinden Tüloğlu Ali Ağa ile Mol-la Ahmet'in misafiri olarak gittiği köyde kurulan sofralarda her akşam yenilir, içilir, muhabbet edilir ve eğlenilir. Bu durumu gören ve duyanlardan bazıları Ziya için “Namaz kılmıyor, yoksa Allah'ı unutmuş mu?”⁶⁸ der. Ziya, İslamın özü durumundaki aklı, fikri, ilmi, aşkı, adaleti ve kardeşliği bir kenara bırakıp insanları şeklen yargılayan bu tür kişilere şiirleriyle cevap verir. Sağlam bir inanca sahip Ziya'nın Allah inancı ve Allah'a candan bağlılığı birçok şiirinde görülür. Felsefî ve tasavvufî boyutuyla dikkat çeken “tevhid” ve “münacat” manzumeleri de bu hususta örnek verilebilecek şiirlerindendir.⁶⁹

Şuhut İlçesi

Adanalı Ziya Afyonkarahisar'da sıkıldığı veya birine gücendiği zaman Çivril ve Şuhut başta olmak üzere ilçelerden birine gider, bir müddet buralarda kalırdı. Şuhut'u seven Ziya, dostlarının ısrarlarına rağmen evlerde kalmayı sevmez; çoğu zaman Ali Efendi veya Saçaklıların medresesinde, bazen de Büyük caminin misafir odasında kalırdı.⁷⁰ Emekli öğretmen İbrahim Alaattin, Osman Bey,

⁶⁷ Vicdani, 12 Haziran 1962, S. 2095, s. 2.

⁶⁸ Vicdani, 28 Haziran 1962, S. 2109, s. 2

⁶⁹ Mehmet Sarı, “Adanalı Ziyâ'nın Tevhîd ve Münâcât Manzûmeleri”, *Asos Journal-The Journal of Academic Social Science-Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 94, Temmuz 2019, s. 91-122.

⁷⁰ Vicdani, 26 Haziran 1962, S. 2107, s. 2.

Çetoğlu İbrahim Efendi, İzzet Bey, Mehmet Bey, Bektaşî Demirci Mustafa Usta, Mollaoğlu Kazım Bey, Adanalı Ziya'nın Şuhut'taki dostlarındandır. Her gün bu zatların evlerinden Adanalı Ziya Bey'e yemek gider; akşamları bazen hep birlikte bazen teker teker Ziya ile akşam keyfi yapılırdı. Ziya Bey yalnız kaldığı zamanlarda, mizacını bildiği ve hizmetinden memnun olduğu aşçı Ahmet'in dükkânına gider, köfte yaptırır ve tek başına içerdi.⁷¹ Onu tanımak, masasına oturmak isteyen gençler onu uzaktan gözler, cesaret edip yanına yaklaşamazlardı. Ziya, aşçı Ahmet'in lokantasında tek başına masasını kurduğu bir zamanda bu durumda olan iki genci masasına davet ederek, o zamanın meşhur "Baküs" rakısının şişesini masaya koyar. Yenilir, içiler, sohbet koyulaşır; Ziya masasındaki gençlere şiirler okuyuverir.⁷²

Adanalı Ziya, Şuhut'ta bulunduğu bir zamanda hastalanır ve oradan Afyon'a hastaneye kaldırılır. Bu sırada Şuhut'tan -4 Şubat 1927-, Salar Köyü'nde öğretmenlik yapan çok sevdiği ve güvendiği öğretmen Enver Ergun(Vicdani)a "pazarcı misafirler"⁷³ vasıtasıyla bir mektup gönderir. Kendi yaşının üçte bir yaşında olan birisine yazdığı bu mektupta, aslında kimseye minnet etmeyen, baş eğmeyen ve bu tür işleri nefesine yediremeyen Ziya'nın, dost bildiklerinin sıkıntılı günlerinde yanında olmayışı sebebiyle yalnız kaldığı, "söz ve kalemle tasviri kabil olmayan" sıkıntıları arasında bir miktar paraya ihtiyacı olduğu dile getirilmektedir.⁷⁴

M. Tacettin, Ziya'nın rakıya düşkünlüğüne temas ederken işte bu mektuba atfen; "Rahmetli şair bir zamanlar Şuhut Kasabasında

⁷¹ Vicdani, 27 Haziran 1962, S. 2108, s. 2

⁷² Vicdani, 27 Haziran 1962, S. 2108, s. 2.

⁷³ Şuhut'un köylerinden, Çarşamba günleri kurulan Afyon pazarına gidecekler, Salı gününden yola çıkarlar, akşama doğru ulaştıkları güzergâhları üzerindeki Nuri Bey, Salar, Süklün Köylerinin köy odalarında misafir olarak kalırlar, ertesi gün Afyon'a ulaşırlar, pazar dönüşü yine aynı köylerde aynı şekilde misafir kalırlar idi. İşte bu misafirlere "pazarcı misafirler" denilirdi (bk. Vicdani, 30 Haziran 1962, S. 2111, s. 2)

⁷⁴ Vicdani, 2 Temmuz 1962, S. 2112, s. 2.

oturmuştu. Oradan bir dostuna hususî olarak “Bir lâtife mi diye-
lim?” serlavhası ile rakı istemek için gönderdiği şu zarif beyti kay-
detmeden geçemeyeceğim” der ve şu beyti verir:

*“Şişe cebim⁷⁵ gibi boş sanki kesildim memeden⁷⁶
Bir kalaysız kaba döndü⁷⁷ içirim içmemeden”*

Ziya’nın birçok felsefî, fikri, toplumsal şiirleri ve sosyal içerik-
li hicivleri işte bu ortamların ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Ziya,
değişik zamanlarda gittiği Şuhut’ta, dostlarıyla kurdukları meclis-
lerde ve sohbet ortamlarında güzel şiirler söylemiştir. “Tâlia-i İğbi-
râr”, “İlham-ı Garam”, “Cemâl”, “İbtihâç”, “Basiret”, “Cumhuriyet
Bayramını Tebriken Vatana”, “Niyazımız Bir Terâne”, “Niyaz-ı Âşı-
kane”, “Vicdanî Kıt’alarımndan”, “Kıt’alarımndan”, “Bir Hatıra-i Şâ-
tıra” adlarıyla yayımlanan manzumeleri Şuhut’ta yazılmış şiirlerin-
dendir.

Sandıklı İlçesi

Ziya’nın dostlarıyla içip eğlenmek için gittiği yerlerden biri
Sandıklı’dır. Burada, Ziya’yı “Bey Baba” diye karşılayan; ev, kah-
vehane, hamam ve otelde kendisini ağırlayan dostları vardır. Öğ-
retmen Enver Ergun (Vicdani), Maarif memuru Ahmet Hoca,
Trabzonlu Ahmet Bey, Dede Osman Dinçer, Evkaf Kaymakamı
Hatip Mehmet Efendi (Hatip Hoca) Ziya’nın Sandıklı’daki en ya-
kın dostlarıdır. Ziya Sandıklı’ya gelişlerinde bazen evde, bazen
otelde, bazen de hamamda akşamlardı. Ziya’nın Sandıklı’ya bir ge-
lişinde Alağın otelden tek kişilik yer ayırtılır, Aşçı Nebi’nin lo-
kantasından yiyecek, içecek hazırlatılır, hamamda meclis kurulup
eğlenilir, İsmail Ağa (Kahveci Kavas)’nın kahvesinde kahveler
içilir ve şakalaşmalar, latifeler, şiir okumalarla “Bey Baba” kalaca-

⁷⁵ M. Tacettin’de “Şişe cebim”

⁷⁶ M. Tacettin, s. 6; Bekir Sıtkı Sencer, “Adanalı Ziyâ’dan Parçalar”, *Taşpınar*,
C. 5, 29 İkinci Kânun, 1937, S. 51, s. 39.

⁷⁷ Sencer’de “döndüm”

ğı otele götürülür.⁷⁸ Vicdani, Ziya ile birlikte geçen günlerini, içki meclislerini, riyaadan uzak bu dostluk âleminini şöyle anlatır:

“Ben Alağın otelden tek yataklı bir oda temin ettim. Ziyâ Bey’i alarak Osman Efendi, Hatip Hoca ve ben otele geldik. Ahmet Bey, meze vesaireyi aşçı Nebi ustaya tembih etmiş. Ahmet Bey geldi ardi sıra da nevaleler gelmeye başlamıştı. Oturup demlenmeye başlanıldı. Ziyâ Bey’in sohbeti çok tatlı olurdu. Yalnız kendi kafasına uygun arkadaşlar bulunsun. Eski Ziraat Müdürü Zeki Bey’den ve o zamanki görüştüğü memurlardan söz açıldı. Ziyâ Bey nükteli sözlerle meclisi neşelendirmeye başlamıştı. Dede Osman güzel şarkı söyler, okur olduğundan biraz neşelenince mırıldanmaya başladı. Ziyâ Bey gerek güfte ve gerek bestede bir yanlışlık olduğu zaman hiç tahammül edemez, derhal doğrusunu kendisi söylerdi. Osman Efendi’nin gazeli tamamlamasını beklemeden okumaya başladı. Bir gazel, bir şarkı, bir gazel, bir şarkı söyleniyor muhabbet ve samimiyet neşe ve şetaret halinde tecessüm ediyordu. Bir aralık söz Abdülhamit Devrine intikal etti. Ziyâ Bey hafiyeler üzerinde uzun uzadıya konuştu... “İstibdadın Hafiyeye Devri” adlı şiirini okuyuverdi... Muhabbet enginleşmiş, Hatip Hoca eski huyunu ele almaya yani keyf olduğundan çok söylenmeye başlamıştı. İfade birde üstat buraya ilk geldiğin zaman bana şu beyti söylemiştin. Hiç hatırımdan çıkmaz diyor. Ziyâ Bey’in ona karşı söylediği beyti okuyor nasıl üstat böyle değil mi idi? İşte o günkü gibi hatırımda böyle söylemiştin diye beyti tekrar ediyordu. Ziyâ Bey’in canı sıkılır gibi oldu. Hemen birbirimizi dürterek üstattan müsaade alalım kendisi yoldan geldi yorgun istirahat buyursun yarın akşam yine aynı şekilde oturalım dedik. Ziyâ Bey’den müsaade istedik, kendisini karyolasına yatırarak hiçbir gürültüye meydan vermeden ayrıldık”.⁷⁹ Ziyâ’nın bir vesileyle söylediği söz konusu beytin sözleri şöyledir:

“Ey hatîb-i minber-i kürsî yazık enfâsına
Hutbeler îrâd idersin bak cemâ’at kalmadı”⁸⁰

⁷⁸ Vicdani, 1 Ağustos 1962, S. 2138, s. 2.

⁷⁹ Vicdani, 2 Ağustos 1962, S. 2139, s. 2.

⁸⁰ Vicdani, 2 Ağustos 1962, S. 2139 s. 2.

Adanalı Ziyâ'nın hayatında mey ve meyhane kültürünü, Sandıklı'da dostlarıyla kurdukları içki meclislerini ve sohbet âlemlerini doğru anlamak için birinci ağız durumunda olan Vicedani'nin söylediklerini dikkate almak icap eder: "Maarif memuru Ahmet Bey erkenden kalkmış otele giderek Ziyâ Bey'i kaldırmış Aşçı Nebi'nin lokantasına girmişler. Lokanta otelin karşısında orada mahmurluk bozmuşlar. Ahmet Bey Nebi Ustaya Ziyâ Bey için bir hesap açmasını, her ne yerse, içerse para almamasını tembih etmiş. Onun hesabını biz göreceğiz demiş. Öğle üzeri Ziyâ Bey'i gördüm. Neşeliydi. Sabahki hali şöyle anlatmıştı: Sabahleyin Ahmet Bey geldi beni lokantaya götürdü. Orada beraberce mahmurluk bozduk. Ahmet Bey beni Bekri Mustafa mı sanıyor ki? Bekri Mustafa'ya "Kaç defa sarhoş oldun" diye sormuşlar. "Ömrümde bir defa sarhoş oldum. Ondan sonra hep mahmurluk bozdum" demiş. Bana da mahmurluk bozdurdu. Aşçı ile bir şeyler konuştu gitti. Ben kaldım. Keyfi hala devam ediyor. Aşçıya borcumuz dedim burası sizin her vakit gelip yiyip içeceksiniz. Para vermeyeceksiniz. Hesabımız var, tamam dedim. Ne ala memleket dedim. Nasıl olur Enver'im? dedi. Ziyâ Bey fertten ziyâde cemiyet namına yapılan işlerden pek hoşlanırdı... Ziyâ Bey berber Hüseyin'in dükkânında idi. Akşama beni Tenekeli davet ediyor dedi. Ziyâ Bey'i sevenlerden Tenekeli namıyla maruf Hasan Ağa Ziyâ Bey'i ve Ziyâ Bey'e arkadaşlık edebilecek ehl-i dil ve ehl-i zevk kimselerden Telgrafçı Arif Bey'i, Hacı Şerif Ağaların İbrahim Bey'i, Ahmet Hoca'yı, Berber Hüseyin'i kendi evine davet ediyor, içiyorlar, sohbet ve muhabbet ediyorlar. Sonra Ziyâ Bey otele getirip yatıyorlardı. Ziyâ Bey de geceyi de böyle geçirmişti".⁸¹

Sandıklı'da Ziya Bey'i ağırlamak, onun için meclisler kurmak ve sohbetini dinlemek isteyen çoktur. Bunlardan biri Jandarma kumandanı Niğdeli Yüzbaşı İbrahim Bey'dir. Ziya'yı evine davet eder; birlikte yer, içerler. Ailecek Ziya Bey'i çok severler ve baba oğul gibi beraber yaşamak isterler ve evin bir odasını ona tahsis ederler. Akşamları kurulan sofranın mezelerini bizzat evin hanımı hazırlamaktadır... Bir müddet sonra sıkılan Ziya, Pekmezciler Çarşısı'nda

⁸¹ Vicedani, 3 Ağustos 1962, S. 2140, s. 2.

Acem Ali'nin meyhanesine gider. Jandarma kumandanı Ziya'yı eve getirmesi için asker gönderir. Bu duruma kızan Ziya, "*Ben esir miyim, ben kimseye müdahale etmem*" diye bağırır çağırır. Yanında bulunan öğretmen Enver Ergun, "*Ben burada öğretmenim, kimse bizi görmesin otelde içelim*" diyerek Ziya'yı sakinleştirir ve oteline götürüp yatırır.⁸²

Kurulan meclislerde şiirler de okunur. Bir gün, aslında şiir okumasını seven Osman Efendi'den bir şiir okuması istenince Osman Efendi, Adanalı Ziya'nın huzurunda şiir okumasının haddini bilmezlik olacağını, Ziya Bey olmasa idi okuyabilecek olduğunu söyleyince Ziya Bey güle güle, "*Şair Adanalı Ziya Bey yok, burada Adanalı Mıstan var, Dedeye mum dikmeye gelmiş*" der. Bunun üzerine de Osman Efendi, "*Dedenin muma ihtiyacı yok, dedede mum çok. İsterseniz size de birer tane dikiversin*" deyince gülüşürler ve Ziya Bey, "*Vay canına yandığım, bize mum dikeceksin ha!*" diye cevap verir. Gazeller, şarkılar derken sohbet uzar, gece yarısı olur. Sonunda Ziya, oteline götürülüp yatırılır⁸³

Sonraki günlerde Ziya, Afyonkarahisar'a dönmek isteyince Öğretmen Enver Dinar'dan gelip Afyon'a gidecek "Posta"yı bekler ve saat 16.00'da Sandıklı'ya gelen Recep'in posta kamyonunu süren şoför Kadayıfçıoğlu Mehmet Efendi'den rica ederek Ziya için "*şoför mahalli*"nden yer temin edilir. Memur rakısının 90 kuruş olduğu bu zamanda cebine, içinde 17 lira bulunan bir zarf sıkıştırılan ve eline 39 kuruşluk bir rakı şişesi verilen Ziya arabaya bindirilir ve şoföre, "*Aman Kardeşim Mehmet, Ziya Bey sana emanet, hem başına hem de gözüne bir zarar gelmesin. Şişesini ben aldım, mezesini de sen ver*" denilerek Ziya yolcu edilir.⁸⁴

⁸² Vicdani, 7 Ağustos 1962, S. 2143, s. 2.

⁸³ Vicdani, 11 Ağustos 1962, S. 2147, s. 2.

⁸⁴ Vicdani, 14 Ağustos 1962, S. 2149, s. 2.

Dinar İlçesi

Adanalı Ziya'nın sevdiği, dostlarının bulunduğu ilçelerden biri Dinar'dır. Ziya, Afyonkarahisar merkeze uzak, ulaşım aracı sıkıntısı sebebiyle gitmek zor olmasına rağmen fırsat buldukça Dinar'a gider. Bu ziyaretlerden birini sanatlı bir dille anlatır.⁸⁵

Ziya Dinar'a gidişlerinden birinde kahvede otururken, Sandıklı'ya gittiği zamanlarda tanıştıkları, kendisinin sohbetlerinden hoşlanan Dede Osman ile karşılaşır. Osman Efendi'nin Ziya Bey'i evine davet etmesi üzerine kalkıp giderler. Ev, Dinar'ın Suçikan diye meşhur bölgesinin güney tarafında bahçe içinde olup yüksekten bahçeye bir şelale inmektedir. Şelaleden dökülen suyun çıkardığı ses, bahçede ağaçlar, çiçekler ve bu ortamda kurulan mükellef bir masa, masada kalem, kağıt ve şelalede soğuyan bir kiloluk şişe hazırdır... Ziya Bey hayrette kalıyor. Bahçeyi gezdikten sonra demlenmeye başlıyorlar. Dede Osman Ziya'ya masadaki kalemi kağıdı göstererek, şair olduğunu, her gün burada içtiğini ve devamlı yazdığını söylüyor... Hayrette kalan Ziya daha sonraları anlıyor ki bu sözler hep latifeden ibaret olup Dede Osman'ın ne şairliği ne edipliği vardır. Bütün bunlar Ziya'yı coşturmak, sohbetini artırmak, ondan şiirler dinlemek içindir.⁸⁶

Çivril İlçesi

Adanalı Ziya'nın Afyonkarahisar'da canı sıkıldığı zamanlarda gittiği ilçelerden biri, o zamanlar Afyonkarahisar iline bağlı ve gece hayatı pek meşhur olan Çivril'dir.⁸⁷ Ziya'nın, Afyonkarahisar merkezi dışında ilçelerde de kaymakamından öğretmenine, tüccarından çiftçisine, zenginininden fakirine, hocasından hacısına farklı çevreden dostları ve "kadehdaş"ları vardır. Ziya'nın Çivril'de Tah-

⁸⁵ Mehmet Sarı, "Adanalı Ziyâ'nın Sandıklı-Dinar-Çivril Seyahati1 ve Düşündürdükleri", s. 7.

⁸⁶ Vicdani, 4 Ağustos 1962, S. 2141, s. 2.

⁸⁷ Mehmet Sarı, "Adanalı Ziyâ'nın Sandıklı-Dinar-Çivril Seyahati ve Düşündürdükleri", s. 7.

rirat kâtibi Osman Bey, Kaymakam Hamdi Bey, belediye doktoru Rahmi Bey gibi gönül ehli ve keyif ehli dostları vardır. Kurulan sof-ralarda rakılar içilir, âlem yapılır, papaz uçurulur.⁸⁸

Onun ilçeye geleceğini haber alan veya onu ilçeye davet eden dostları Ziya'nın geleceğini biri birilerine haber ederler, evde kal-mayı sevmediğini bildikleri için kalacağı oteldeki yerini ayırırlar, günler öncesinden hazırlanırlar ve onu adeta törenle karşılarlardı. Bu seyahatlerden birinde, *"Çivril'de herkes bilhassa münevverler Ziyâ Bey'i çok iyi karşılamışlardı. Herkes "Beybaba" diye hürmet ve muhab-bette kusur etmiyordu. Edep ve terbiye dairesinde hareket ediliyor, hiçbir laubalilik olmuyordu. Fakat Ziyâ Bey bu gibi hallerden de sıkılırdı böyle hal ve hareketleri, külfet telakki ederdi. Kimsenin davetini kabul etmiyor, bağ ve bahçelerde verilen Ziyafetlere gitmiyordu. Kimseye açılıp güler yüz göstermiyor, daima ciddi duruyordu"*⁸⁹

Mizacına uygun olmayan söz ve hareketten hoşlanmayan Ziya, fazla arkadaştan ziyade az ve samimi dostlarının olmasını isterdi. Onun Çivril'deki dostlarından biri, edebiyata meraklı, tahrirat kâ-tibi Osman Bey idi. Çivril'de akşamüzerleri Osman Bey'in de bu-lunduğu yakın dostlarıyla bağ ve bahçelerde demlenirlerdi. Osman Bey, meze olarak meyveyi tercih eden, bilhassa üzümle rakı içmeyi çok seven Ziya için Çivril'in koyun yoğurdundan ve yedi veren as-ma koruğundan mezeler hazırlar. Bunlara iltifat etmeyen Ziya, *"Bunlar Abdülmecit mezesi, Abdülmecit ayyaş bir padişah imiş, doktor-lar kendisini rakı içmeyeceksin demişlerse de yine içermiş. Mademki terk etmeyeceksin hiç olmazsa rakıyı yoğurtla iç diye tavsiye etmişler, Abdül-mecit de rakıyı yoğurtla içermiş. Bazı adamlar meze olarak bal, helva, lokum kullanırlardı. Onları da tecrübe etim. Bunlar rakıyı midede mah-vediyor. Yani emiyorlar sonra tahammül edinceye kadar insan uyuyor ve bol bol uyutuyor. Hâlbuki rakı uyumak için değil; Agâh olmak için içil-melidir"*⁹⁰ der. Ziya'nın bu mecliste bulunan en yakın dostlarından

⁸⁸ Vicdani, 1 Mayıs 1962, S. 2064, s. 2.

⁸⁹ Vicdani, 28 Nisan 1962, S. 2062, s. 2.

⁹⁰ Vicdani, 30 Nisan 1962, S. 2063, s. 2.

öğretmen Enver Ergun (Vicdanî) da şunları söyler: “Bir gün Osman Bey’in evinin arkasındaki bağda içiliyordu; Ziyâ Bey neşelendi. Gazel okuyor, kendi kendine söyleniyordu. Bir aralık Osman Bey’den meze istedi. Osman Bey kaşıkla yoğurt verdi, başını yan tarafa çevirerek almadı. Üzüm verdi, salkımı elinden aldı masaya tekrar koydu, şarkı söylemeye başladı. Ziyâ Bey’e hissettirmeden, Osman Bey’e bir daha meze istediğinde bir tane üzüm tanesi alır ağzına verirsin, dedim. Bir müddet sonra Ziyâ Bey “Osman meze ver.” demeye başladı. Osman tembihim gibi bir üzüm tanesi alarak parmaklarıyla Ziyâ Bey’in ağzına tutmuştu. Ziyâ Bey nazlı bir çocuk edası ve çevikliği ile mezeyi Osman’ın parmaklarıyla beraber ağzıyla kapmıştı. Osman parmaklarının Ziyâ’nın ağzına girmesinden ürkerken şimdi darlıp söylenecek mi gibi korkudan üzgün, alık alık yüzüne bakmıştı. Ben “Korkmayın, Ziyâ Bey soydur, ısırmasın, parmaklarınız acıdı mı?” dedim. Ziyâ Bey güle güle masanın üzerine kapanıyor, kalkıyor. “Söyle, bu imanı yok benim soy köpek olduğumu henüz bilmiyor ısırır da acıtmaz diye anlatmış.” diyor, kahkaha atıyor ve latifeleri ile sofrayı neşeye boğuyordu. Zavallı Osman Bey Ziyâ’nın adetlerini iyice bilmediği için “Estağfurullah efendim, Estağfurullah efendim”.⁹¹

Ziya’nın Çivril’de tanıdığı şahsiyetlerden bir diğeri “Pepik Ahmet” namıyla tanınan; yedirip içirmesini seven, keyif ehli bir ağa-dır. Çivril’e on-on beş dakika mesafedeki bağ-bahçeler içinde bulunan değirmenine gider, misafirleriyle birlikte demlenir, eğlenir. Ağa, “Benim yakın değirmenim var orası çok güzeldir. Kaymakam, mal müdürü, şube reisi falan oraya can atarlar. Ben orayı yalnız sizin gibi beyleri ağırlamak için emrinizde bulundururum. Değirmene gidelim bir yaşayalım, beğenirsen her gün gel misafirim ol beybaba...”⁹² sözleriyle Ziya’yı davet eder, ancak Ziya onun samimi olmayan sözlerinden dolayı daveti kabul etmez. Ziya Bey’in Çivril’de kendisine hizmet etmekten, gönlünü alıp arzularını yerine getirmekten zevk alan dostları vardır. Çivril’de, gündüzleri kaldığı otelin bahçesinde yiyip

⁹¹ Vicdani, 30 Nisan 1962, S. 2063, s. 2.

⁹² Vicdani, 3 Mayıs 1962, S. 2066, s. 2.

içen Ziya, akşamları dostlarıyla bazen bir bağ veya bahçede, bazen tekke bahçesinde, bazen tanışık olduğu bir kahvehane veya lokanta köşesinde, bazen de kaldığı otelde dostlarıyla demlenir, eğlenir, gazeller okur.⁹³

Ziya'nın şu manzumeleri Çivril'in mahsulü olup orada yazılmışlardır: "Hicrân Bucâğında", "Mübahat", "İblâğ-ı Hak", "Galeyân", "Feryat", "Semere-i İnfî'âl", "Ağlar mısın Güler misin", "Götürür", "İntikad-ı Şûhane", "Ortaya", "Nasıl Yaşamalı", "Bârika-i Ciddiyyet", "Mübâhât", "İntibâha Da'vet", "Teşrîh-i Derd", "Peyâm-ı hâl ü Mahal", "Vemine'l-garâ'ib", "İhtirâk-ı Firâk", "Tefekküh". Ziya'nın, Çivril'deki eğlence âlemlerinde söylediği bu şiirlerinde bile onun filozof, heccav ve toplumcu yönü öne çıkar.

Adanalı Ziya'nın Şiirlerinde Meyhane

Adanalı Ziya, İstanbul ve Afyon'da yaşadığı 73 yıllık ömrünün yaklaşık 50 yılını içki meclislerinde ve meyhanelerde geçirmiş; şiirlerinde öne çıkan hiciv, özgürlük, vatan, hak, hukuk ve aşk temlerinin yanında "meyhane" konusuna da çokça yer vermiştir. Adanalı Ziya'nın meyhane hayatı ve alkole düşkünlüğü, onun hakkında neşredilen yazıların bazılarında tenkide sebep olmuş; bu halinin pejmürde bir hayat sürmesine ve başına sıkıntılar getirmesine sebep teşkil ettiği vurgulanarak, eğer alkol almasa idi daha değerli eserler verirdi gibi değerlendirmeler yapılmıştır. Mesela, Ziya'nın en yakın dostlarından öğretmen Enver Ergun'un, *Gençliğin Sesi* gazetesinde Vicdani imzasıyla neşrettiği "Adanalı Ziyâ -Hayatı ve Şiirleri" adlı uzun soluklu tefrikasında da değindiği gibi *Türk Meşhurları Ansiklopedi'sinin* 413. sayısında İbrahim Alaaddin Gövsa, Ziya için, "Büyük istidadına rağmen içki yüzünden perişan yaşamış ve kendinden umulan eserleri verememiş bir şairimizdir"⁹⁴ der.

⁹³ Vicdani, 8 Mayıs 1962, S. 2070, s. 2.

⁹⁴ Vicdani, 3 Ekim 1962, S. 2191, s. 2.

Faruk Şükrü, Ziya'nın, nazmını bir teknisyen titizliği ile işlediğini, kelimelerin ahengine dikkat etmekten hususi bir zevk aldığını, İstanbul muhitinden ayrılmamış olsaydı Abdülhakhamit'e yaklaşabilecek ve Ekrem Bey'den kuvvetli bir köşe işgal edebilecek seviyede olduğunu söylerken onun alkole düşkünlüğü'nün menfi neticesine değinir: "Ziyâ, Balık Pazarı'nın dumanlı meyhanelerinden aldığı alkolün tesiri sonuna kadar muhafaza etmiş, yaratıcı kudretini dar bir muhit içinde haps eylemiştir. Rahmetli Süleyman Nazif onun için "Hamid'den sonra en derin şairimiz." derdi. Ben bu teveccühü teyit edecek bir salahiyet sahibi değilim. Yalnız belki de Ziyâ'ya hem-dem olmuş bir insan sıfatile iddia ederim ki, o, Naci'den derin, Âkif'ten mürekkep, Ekrem'den yüksek ve herkesten bedbahttı".⁹⁵

Adanalı Ziyâ ve Eserleri adlı eserinde M. Tacettin Ziya'nın İstanbul'da başladığı meyhane hayatına ömrünün son üç yılına kadar devam ettiğini söyler: "Rahmetli şairin son üç seneye gelinceye kadar en büyük hemdemi (dem) idi. İstanbul meyhanelerinde zarif ve nüktedan arkadaşlarıyla geçirdiği meyhane hayatına ait birçok parçaları vardır. Bir danesini buraya naklediyorum"⁹⁶ der ve bu şiirlerden birini olan aşağıda verdiğimiz "Meşrutiyetten Evvel" adlı şiirini verir. Bu sözlerine rağmen M. Tacettin, alkolün, Ziyâ'nın zekâsını uyuşturduğu, onun katili olduğu ve bu yüzden memleketin Ziyâ'dan yeterince istifade edemediği görüşündedir: "Uzun zaman ayyaşlığı, şairliğin icâbatından zanneden eski zihniyet Ziyâ'nın gerek manen ve gerekse maddeten kâtili olmuştur. Bu yüksek zekâ Rakımın tesiriyle uyuşmuş hem şahsî sefâletine hem de kendisinden memleketin istifade edememesine sebep olmuştur".⁹⁷

Adanalı Ziya'nın alkol alışına, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'ndeki maddede de yer verilerek pejmürde bir hayat sürmesine ve unutulmasına sebep olarak alkol alış gösterilir: "İstanbul şairleri ile tanıştı; içkiye düşkün idi, zamanını meyhanelerde geçir-

⁹⁵ Faruk Şükrü, "Adanalı Ziyâ", *Taşpınar*, C. 2, S. 23, 1934, s. 193.

⁹⁶ M. Tacettin, s. 5.

⁹⁷ M. Tacettin, s. 6.

meye başladı. Sarhoş bir halde, köprü üzerinde seraskerin yüzüne karşı hakaret ettiği için tevkif edildi.. Alkol düşkünlüğü yüzünden sefilane bir hayat yaşadı... Ne yazık ki düzensiz ve pejmürde bir hayat sürmesi sonucu şiirleri kitaplaşmamış ve unutulmaya mahkûm olmuştur”⁹⁸

Alkolün, inanç ve sağlık boyutu bir tarafa, insan üzerindeki tesirinin kişiden kişiye farklı olduğu; bazılarını coşturup hayata bağladığı ve güzel eserler vermesine ilham kaynağı oluşturduğu bilinir. Hayatı ve eserleri incelendiğinde Ziya’nın da bu tür şahsiyetlerden olduğunu söyleyebiliriz. Hayatında ve söylediklerinde görüleceği gibi Ziya, alkolün kontrolüne girmemiş, onu kontrolü altına almıştır. Yaşadığı dönemin adaletsizliklerini gördükçe içmiş, içtikçe yazmıştır. Belki de Ziya içmese idi, bu toplumsal, felsefi, fikri şiirler; haksızlıklara karşı haykırdığı hicivler yazılamayacaktı. Denebilir ki alkol, Ziya’ya cesaret vermiş; fikrini parlatmış ve sözlerini keskinleştirmiştir.

Bu değerlendirmelerin isabet derecesini anlamak için Ziya’nın söylediklerini dikkate almak gerekir. Ziya;

“Sâkıyâ leb-ber-leb olsun sun amân bir câm daha⁹⁹
Tâ bıraksın pîç ü tâb-i ‘akl-ı sefersâ benî”¹⁰⁰

beytinde sâkiye seslenerek, onun sunacağı şarapla sıkıntılardan kurtulmak ister. Başka bir beytinde de “Gönlü açan kadehler dolsun ve şevk ile dönsün; gamlı geçen akşamlar, ancak bu sayede rahat ve huzur veren sabah oluyor” der:

“Dolsun akdâh-i ferâh şevk ile dönsün câmlar¹⁰¹
Oluyor subh-i safâ gamlı geçen akşamlar”¹⁰²

⁹⁸ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 8, İstanbul, 1988, s. 660.

⁹⁹ İkaz, 2 Rebiülevvel 1343, s. 1; Vicdani, 20 Kasım 1962, S. 2232, s. 2.

¹⁰⁰ Vicdani’de “Ta bıraksın pîç- ü tap-i akl ser fersa benî”

¹⁰¹ Vicdani’de “Olsun akdah-i ferah şevk ile dolsun camlar”

¹⁰² Sencer, Taşpınar, Ekim, 1948, S. 159, s. 481; Vicdani, 22 Mart 1963, S. 2333, s. 2.

Ziya, sade, bir o kadar manidar bir gazelinin matla beytinde, “Feleğin, (bahtımın bana) gösterdiği sıkıntılara rağmen bir iki yut-sam, sıkıntıları değil, kendimi, hatta dünyayı unutsam” derken alkol alışının sebebini söyler gibidir:

“Âlâmina rağmen feleğin bir iki yutsam”¹⁰³
 Âlâmı değil kendimi dünyâyı unutsam”¹⁰⁴

Garamiyatımdan” adlı bir gazelinin matla beytinde¹⁰⁵ de, “erguvan renkli şarap”, şen olmasına vesiledir:

“Dirim ki “hulyâ bu yâ” benimle bir sen olmalı”¹⁰⁶
 Şarâb-ı erguvân”¹⁰⁷ çekip beş on kadeh şen olmalı”

Ziya, aşağıda tam metnini verdiğimiz “Meyhânedan Meyhâne-ye” başlıklı sosyal içerikli gazelinin bir beytinde ise meyhaneden meyhaneye uğradığı halde, gamını def edecek bir “mey” görmediğini itiraf eder:

“Hangi meymiş görmedik def-i gam”¹⁰⁸ eyler böyle şey”¹⁰⁹
 Uğradık biz de Ziyâ meyhânedan meyhâneye”

Ziya, bir beytinde devamlı alkol alışının, küp dibinde bulunuşunun sebebini itiraf eder gibidir. Beyti, “Ben içkiye düşkün olarak tanınırım, içkisiz olamam” veya “Ben derdli olarak tanınırım, derdsiz olamam” şeklinde yorumlamak mümkün.

¹⁰³ Vicdani’ 2362’de “bir iki atsam”

¹⁰⁴ “Vicdani, 9 Nisan 1962, S. 2045, s. 2; 18 Ocak 1963, S. 2283, s. 2; 29 Nisan 1963, S. 2362, s. 2.

¹⁰⁵ Beyit, Afyonkarahisar’da Nur (C 1, No: 13, s. 8, 1 Teşrin-i sâni 1340 ve M. Tacettin (s. 17)’de “Kıt’a” şeklindedir.

¹⁰⁶ Mekteb, Nu: 55, s. 650, (Edebiyât -Gazel-); İkaz, 28 Zilka’de 1342, s. 1; Taşpınar, C. 4, 29 Birinciteşrin 1936, Sayı 48, s. 245; Vicdani, 10 Eylül 1962, S. 2172, s. 2.

¹⁰⁷ Vicdani’de “Şarâb-ı erguvânı”; Taşpınar’da “Şerabi erguvan”

¹⁰⁸ M. Tacettin’de “defi gam”

¹⁰⁹ M. Tacettin, s. 21; Vicdani, 8 Ocak 1963, S. 2274, s. 2 ve 4 Nisan 1963 S. 2343, s. 2.

“Ben ki şöhrat-yâb-i dürdüm (derdim) olmam asla dürdsüz
(derdsiz)”¹¹⁰

Küp dibinde bulsun ihvân-ı vefâ artık beni”¹¹¹

Ziya, “Sürûd-i Acz” adlı gazelinin makta beytinde; “Bir zamanlar biz de ikbal bezminin içki çeken idik; gönül şişesi kırmadık, sarhoşlara yakışır haykırımımız da yoktur.” derken, içince sapıtıp şişe kıran ve nara atarak başkalarını rahatsız edenleri tenkit ederek içmenin de bir adabının ve kültürünün olduğunu hatırlatır:

“Kırmadık şişe-i dil na’ra-i mestâne de yok”¹¹²
Bezîm-i ikbâlîn idik biz de Ziyâ bâde-keşi”

Ziya, “Name-i Şâdi” adlı gazelinin ikinci beytinde; ölümsüzlük veren suya tenezzül eylemediğini, dilberin kırmızı, saf ve muattar şarap gibi dudağıyla suya kanmış durumda olduğunu söylerken gerçek olan “rahîk-i la’l-i dilber”i, hikaye olan “âb-ı hayât”a tercih eder gibidir:

“Tenezzül eylemem âb-ı hayât-i câvidânîye”¹¹³
Rahîk-i la’l-i dilberle”¹¹⁴ şu demde ben ki reyyânım”¹¹⁵

Ziya, aşağıda metnini ve resmini verdiğimiz;

“Bu ne rü’yâ mı a sâkî ne sa’âdet ne şeref
Böyle bir günde bana sen gelesin bâde be-kef”

matlalı gazelinde, “sâkî”ye hitap ederek, halkın ayıplama ve kınamasından başka bir şey görmediği, dostlarının -yangına körükle gider gibi- verdiği faydasız öğütlerinden usandığı ve ölmeyi düşündü-

¹¹⁰ İkaz’da “Ben ki şöhrat-gâh-ı derdim (dürdüm) olmam asla derdsiz (dürdsüz)”; Sencer’de “Ben ki şöhrat-gâh-ı derdim olmam asla derdsiz”; Vicdani’de “Ben ki şöhrat gâh-i dürdüm, olmam asla dürdsüz”

¹¹¹ İkaz, 3 Zilka’de 1342, s. 1; Sencer, Taşpınar, C. 5, 19 Mayıs, 1937, S. 55, s. 116; Vicdani, 5 Kasım 1962, S. 2219, s. 2.

¹¹² Vicdani, 11 Haziran 1963, S. 2396, s. 2.

¹¹³ Sencer’de “Tenezzül eylemem abi hayati cavidaniye”

¹¹⁴ Vicdani’de “Rehik-ı lâl-i dilberle”

ğü zamanda, sakinin elinde bâde ile gelmesini saadet olarak görmüş ve onun sebularla sunacağı kadehten içmek istediğini söylerken “mey”in kendisine hayat verdiğini itiraf etmiş gibidir.

Adalet, hak ve hukuka önem veren Ziya’nın, içki içmesinden dolayı tenkit edilmesine; -zamanında hoş görülme- musikiye ve güzellere de bağlı olduğunu da haykırdığı- cevap niteliğinde yazdığı felsefî bir kıt’ası vardır:

KIT’A¹¹⁶

Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün

Sâde dem-keşlik mi ‘aybım var daha bende neler
Mûsikîye yangınım pek baygınım hûb-rûlara¹¹⁷

Sen de söyle yok mu bir ‘aybın a kassâb-i hukûk¹¹⁸
Bendeki şahsî seninki hûn-i hakla gargara

Afyonkarahisar’da tasavvuf ehlinde olarak tanınan Hulusi Açıkgöz bir gün Vicdani’ye, “Sen Ziyâ Bey’le çok düşüp kalkıyorsun! Bunun meşrebi, itikadı nasıl aman” diye sorunca Vicdani de, “Ne bileyim; daima iyi şeyler tavsiye eder, insanlığı sever, pek sarhoş olduğu zamanlarında bile-” *Malın ve evladın fayda vermediği günde kalb-i selim isterler*” manasına olan ayet-i kerimeyi okur durur” der bu kıt’ayı okuyuverir. Şiiri dinleyen Hulusi Bey Vicdani’nin yüzüne hayretle bakarak, “Ya! Desen a... Ziyâ’nın sarhoşluk zamanı, bizim ayık zamanımızdan pek çok yüksektir.”¹¹⁹

¹¹⁵ İkaz, 5 Şevval 1343, s. 1; Sencer, Taşpınar, C. 5, Haziran, 1937, S. 56, s. 133; Vicdani, 19 Ekim 1962, S. 2205, s. 2.

¹¹⁶ Sencer, Taşpınar, C. 6, Mayıs, 1938, S. 67, s. 121 (Kıt’a); Vicdani, 12 Ekim 1962, S. 2199, s. 2 (Kıt’a) ve 10 Nisan 1963, S. 2347, s. 2 (Kıt’alarımından)

¹¹⁷ Vicdani 2199’da “hop rûlara”

¹¹⁸ Vicdani 2199’da “gassab-i hukuk”

¹¹⁹ Vicdani, 12 Ekim 1962, S. 2199, s. 2.

Rind-meşreb Ziya, içmemesi hususunda kendisini uyaran kalbi ölmüşleri, gönlü kararmışları dinlemez ve “hayat suyu” olarak gördüğü “bâde”yi almaya devam eder. Kendisi “ziyâ” olsa da, ışığa ihtiyaç duymasa da “hâne-i humâr”dan geçmez:

“Dinlemem dil-mürdegânı bâdedir mâ’el-hayât¹²⁰
Ben Ziyâ olsam da geçmem hâne-i humârdan”

Beyitten, bulundukları mahall ve görünüşleri itibariyle loş, karanlık olan meyhanelerin, oraya gidenleri ziyâlandırıldığı da anlaşılmaktadır; Nedim’in ve K. Ragıp Paşa’nın söylediği gibi:

“Meyhâne mukassî görünür taşradan ammâ
Bir başka ferah başka letâfet var içinde”
(Nedim)

“Harâbâtı görenler her biri bir hâletin söyler
Safâsın nakl ider rindân u zâhid sıkletin söyler”
(K. Ragıp Paşa)

Adanalı Ziya’nın şiirlerinde, yukarıda ve aşağıda verilen metinlerde görüleceği gibi, “meyhane” kültürüyle ilgili şu terimler geçmektedir: afyon yutmak; ‘arak, ‘arak-pâş, ‘arak-rîz; atmak; bâde, bâde be-kef, bâde-keş; bezm, bezm-i ‘îş ü ‘îşret, bezm-i ‘îşret, bezm-i safâ, bezm-i tarab; câm, câm-ı mey, nukl-i câm, câmlar tolmak; Cem, Cem’in câmı, câm-ı Cemşîdî, Kasr-ı Cemşîd; çakmak; çatmak; çekmek; dem, dem-keş; dürd; enf’e (enfiyeye) rağmen olmak; esrâr çekmek; harâbât; vîrâne; humâr, hâne-i humâr; içki; içmek; inhîsâr; inşîrâh (açılma, ferahlama); ispiroto, ispiroto atmak; kadeh, akdâh, kadehdaşân, mâ’el-hayât; kap kakak yalamak; kırâ’at-hâne; konyak; kupa; küp, küplere batmak; meclis, meclis-i ‘îşret; mest, mest olmak, mest-i mey-i dem; mey, acı mey, mey-nûşân, âb-ı neş’e (neşe suyu, mey), sevk-i mey; meyhâr; meyhâne, meyhâneden meyhâneye, meykede; meze; mül; müskirât, Men-i müskirât; piyâle; peymâne, peymânedan peymâneye;

¹²⁰ Tercümân-ı Hakikat, Nu: 1571, 18 Şevval 1300/31 Ağustos 1883, s. 3.

rakı, sert rakı, rakıya su katmak; sâgar, sâgar-ı zehr-âb, sâgar-ı ser-
şâr, sâgar-ı serşâr çekmek, serşâr eylemek; sâkî; sebû, sebû sun-
mak; sifâl; sunmak; Şafak Barı; şampanya; şarâb, şarâb-ı erguvân,
şarâb-ı erguvân çekmek, şarâb-i nâb, reng-i şarâb, şarâb gelmek;
rahîk; serhoş; sermest-i her-dem; şîşe, şîşe-i dil, şîşe-i mey; şîşeler
boşalmak; üzüm, bintü'l-'ineb; Yağlıkçıhânı'nda atmak; yutmak;
zil-zurna serhoş olmak vd.

Adanalı Ziya'nın Meyhane Temalı Beyitlerinden

“Fürûğ-ı mihr-i vefâ der-sehâb olup gidiyor¹²¹

Şarâb-i nâb-i mahabbet serâb olup gidiyor”

*

“Bir elde câm-ı cân-efzâ bir elde dest-i cânânım¹²²

Bana el virdi¹²³ gönlümce bu gün ahkâm-ı devrânım

*

“Biz o meyhâr-ı safâ meşreb-i dehriz ki eğer¹²⁴

Görse bezm-i tarâb-ı neşvemizi¹²⁵ Cem utanır”¹²⁶

*

“O rütbe inşirâh aldım ki virmez bin Cem'in câmi¹²⁷

Yanında sûr-i 'âlem levha-i giryân şîvendir¹²⁸

*

¹²¹ Eşref, S.7, 9 Rebiülahir 1327/16 Nisan 1325/29 Nisan 1909, s. 2; Sencer, *Taşpınar*, Şubat, 1943, S. 97, s. 228; Vicdani, 8 Aralık 1962, S. 2248, s. 2.

¹²² Sencer'de “Bir elde cami canefza, bir elde desti cananım”

¹²³ Sencer'de ve Vicdani'de “elverdi”

¹²⁴ *Son Haber*'de “Biz o meyhârı sefameşrebi dehrizki eğer”; Vicdani'de “Biz, o mihar-ı sefâ meşrebi dehrizki eğer”

¹²⁵ *Son Haber*'de “Görse bezmi tarbı neşvemizi cem utanır”; Vicdani'de “Görse bizim tar-bı neşvemizi”

¹²⁶ *İkâz*, 30 Muharrem 1342, s. 1; *Son Haber*, 22 Teşrinievvel 1929 Salı, Nu: 828, s. 2; M. Tacettin, s.16; Vicdani, 13 Eylül 1962, S. 2175, s. 2.

¹²⁷ Vicdani, 18 Haziran 1962, S. 2100, s. 2.

¹²⁸ Vicdani'de “Yanında, sûr-ı âlem, levha-i giryân şîvendir”

“Gel biraz da bezme sil dilden gubâr-ı kasveti¹²⁹
Hey birâder bakma engel ta'nına aftospiyos”¹³⁰

*

“Şafak Barı'nda dün biri çatar o yosma garsona¹³¹
Rüsûm-i 'îş ü 'îşveden ne anlar öyle dangalak”

*

“Neş'e bulacak yerde melâl-i dilim¹³² artar¹³³
Kırdın kadeh-i zevkimi sahbâmı semm itdin¹³⁴

Geçti geçiyor rûz u şeb meykedelerde¹³⁵
Meydân-ı harâbâta Ziyâyı alem¹³⁶ itdin”

*

“Egerçi hoş gelir evvel dile sefil hayât¹³⁷
Humârı pek acıdır zehrdir nevâl-i hayât”

*

“A melâmet zen-i ahvâl-i harâbım insâf¹³⁸
Görüyorsun ki niçün mest-i mey-i dem-be-demim¹³⁹

¹²⁹ *İkaz*, 20 Cemâziyelevvel 1343, s. 1; Vicdani, 2 Haziran 1962, S. 2087, s. 2.

¹³⁰ Vicdani'de “Hey birader! Bakma engel tanına; aftospiyos”

¹³¹ Vicdani, 26 Haziran 1963, S. 2406, s. 2; *İkaz*, 27 Cemâziyelâhir 1343, s. 1; Vicdani, 10 Mayıs 1962, S. 2072, s. 2.

¹³² M. Tacettin'de “malâli dilim”

¹³³ M. Tacettin, s. 26; Vicdani, 15 Ekim 1962, S. 2201, s. 2 ve 10 Ocak 1963, S. 2276, s. 2.

¹³⁴ M. Tacettin'de “Kırdın kadehi zevkimi, sahbâmı semmettin”; Vicdani S. 2276'da “Kırdın kadeh-i zevkimi sehbâmı sem ettin”

¹³⁵ M. Tacettin'de “Geçti, geçiyor ruzu şebbi meykedelerde”; Vicdani S. 2276'da “Geçti geçiyor ruz-ü şeb meykedelerde”

¹³⁶ M. Tacettin'de “Meydanı harabata Ziyâyı alem”; Vicdani, S. 2276'da “Meydan-ı harabate Ziyâyı âlem”

¹³⁷ *İkaz*, 4 Safer, 1343, s. 1 (Hayât); Vicdani, 8 Eylül 1962, S. 2171, s. 2 (Hayat)

¹³⁸ *İkaz*, 19 Muharrem 1343, s. 1; Sencer, *Taşpınar*, Mart-Nisan, 1944, S. 110-111, s. 342; Vicdani, 15 Kasım Ekim 1962, S. 2228, s. 2.

¹³⁹ Sencer'de “Görüyorsun ki niçin mesti meyi dembedemim”; Vicdani'de “Görüyorsunki niçin mest-i mey dem bedemim”

Beni-meydâna sürerler dem-i tengîde Ziyâ
Merd-i meydân-ı gamım çünkü müsellemler kudemim”

*

“Bir acı meydır hemân varım yoğun bilmem hased¹⁴⁰
Yoksa da iller gibi çay kahve şerbet sahlebim

Bir harâbım hâsılı ben ki harâbât ehline
Baş ‘alem-dâr¹⁴¹ itseler el-hakk sezâyım ensebim”

*

“Zil-zurna gelirsın düşe kalka eve her gün¹⁴²
Serhoş yıkılırdım başına evde dam olsam”

*

“Kimdi o nâdire-gû¹⁴³ nussha-i ‘akl-ı evvel¹⁴⁴
Çekmeden sağar-ı zehr-âbeyi bî-hûş oldum”¹⁴⁵

*

“Koymadı tâb ü tüvân şiddet-i sermâ bizde¹⁴⁶
Teni teshîne ne var bir kupacık konyakdan”

*

“Zevk-i meyden ko bizi men’ ideğörsün sûfî¹⁴⁷
Yemeden içmeye zâten yeri yok ki gebeşin”

*

“Seni kim da’vet itdi bezme sûfî yan bakışlar ne¹⁴⁸
Mecâmî’den halâvet almıyorsan çıkma câmi’den

¹⁴⁰ İkaz, 7 Zilhicce 1342, s. 1; Sencer, *Taşpınar*, Eylül-Aralık, 1947, S. 152-155, s. 446; Vîcdani, 9 Kasım 1962, S. 2223, s. 2.

¹⁴¹ Vîcdani’de “âlemdâr”

¹⁴² Sencer, *Taşpınar*, Mayıs-Ağustos, 1947, S. 148-151, s. 427; Vîcdani, 17 Ocak 1963, S. 2282, s. 2.

¹⁴³ Vîcdani 2273’te “Kimdi nâdiregû”

¹⁴⁴ M. Tacettin, s.17-18; Vîcdani, 7 Ocak 1963, S. 2273, s. 2 ve 27 Nisan 1963, S. 2362, s. 2.

¹⁴⁵ Vîcdani 2273’te “Çekmeden sağar-ı zehrabeyi bîhoş oldum”

¹⁴⁶ İkaz, 24 Cemâziyel âhir 1342, s. 1; Sencer, *Taşpınar*, C. 6, İkinci Kânun, 1938, S. 63, s. 42; Vîcdani, 17 Ekim 1962, S. 2203, s. 2.

¹⁴⁷ Vîcdani, 15 Mayıs 1963, S. 2373, s. 2.

¹⁴⁸ İkaz, 25 Muharrem 1342, s. 1; Vîcdani, 6 Eylül 1962, S. 2169, s. 2.

Nasıl da parlıyor câm dest-i çâlâkinde sâkinin
Kocunsa hakkı var çeşm-i alîlin berk-i lâmi'den

Sıkılsın mı¹⁴⁹ 'arak-pâş oldu gül-çehren amân sâkî
Sun o nermin ellerle bana bir hisse şây'i'den"

*

"Âyîneyi al bak amân ey mâh-ı 'arak-rîz¹⁵⁰
Bühtân mı sana çok mı disem bir gül-i tersin"

*

"Elinde şîşe-i mey bûs-gerden nukl-i câm olsun¹⁵¹
Ne var görsün nevâl-i lûtf-i yâri bir recâm olsun

Vasiyât ey kadehdaşân-ı Afyon ben göç itdikce
Size çâlâk hoş-ser hoş-nevâ 'Âdil imâm olsun"¹⁵²

*

"Esirgemezsın içkiye kumara bankanotları¹⁵³
l'âneye gelince say yerinde var mı hap yutan"

*

"İçdikce ider âteş-i-sevdâyı füzûn-ter¹⁵⁴
Ta'dîl-i cünûn¹⁵⁵ eyleyecek bir mülû var mı"

*

"Çâşnî-i câm-ı Cemşîdî'de lezzet kalmadı
Meclis-i 'işret bozuldu eski ülfet kalmadı"¹⁵⁶

¹⁴⁹ Vicdani'de "Sıkıldın mı"

¹⁵⁰ *İkaz*, 9 Rebiülevvel 1343, s. 1; Vicdani, 21 Kasım 1962, S. 2233, s. 2.

¹⁵¹ Vicdani, (28 Haziran 1963, S. 2408, s. 2; 29 Haziran 1963, S. 2409, s. 2; 1 Temmuz 1963, S. 2410, s. 2.

¹⁵² Ziyâ, kendine özgü "kadehdaşân" kullanımıyla kadeh arkadaşları Vehbî, Fârûk ve 'Âdil'e hitap ettiği vasiyet durumundaki beytinde, "Ey Afyonlu kadeh arkadaşlarım vasiyetimdir; Ben göç edince size, eline ayağına çabuk, başı hoş, hoş sesli Adil (hoca) imam olsun" der.

¹⁵³ *İkaz*, 23 Safer 1342, s. 1; Vicdani, 15 Eylül 1962, S. 2177, s. 2.

¹⁵⁴ Sencer, *Taşpınar*, Ocak-Şubat-Mart, 1948, S. 156-158, s. 458; Vicdani, 31 Aralık 1962, S. 2267, s. 2.

¹⁵⁵ Sencer'de "Tâdîli-cünun"

¹⁵⁶ *Eşref*, S. 4, 17 Rebiülevvel 1327/26 Mart 1325/8 Nisan 1909, s. 2; Vicdani, 11 Mayıs 1963, S. 2370, s. 2.

*

“İçkiye o nasıl yobazca hücûm¹⁵⁷
Geç yiğidim işimiz yok ayıkla

*

“Âzâde hür gezerken yer yer benât-ı Havvâ¹⁵⁸
Bintü'l-'inebde bilmem setrin ne mûcibâtı¹⁵⁹

Çek hızlı hızlı esrâr yut gizli gizli afyon¹⁶⁰
Nâlende bûdce giryân ispiro vâridâtı

“Öldük tesemmümâtıdan sağlıkla bir göreydik
Ta'dîl-i neş'e-bahş kânûn-ı müskirâtı”¹⁶¹

*

“Çalışan levrek yer şampanya çakar¹⁶²
Gümüş mercâna yan gözle bakar”

¹⁵⁷ M. Tacettin, s. 29; Sencer, *Taşpınar*, Mayıs-Ağustos, 1947, S. 148-151, s. 427; Vicdani, 19 Aralık 1962, S. 2257, s. 2.

¹⁵⁸ *İkâz*, 17 Cemaziyel-âhir 1342, s. 1 (İntikâd-ı Şûhâne); Vicdani, 25 Mayıs 1962, S. 2081, s. 2 (İntikad-ı Şûhane)

¹⁵⁹ Vicdani'de “Bin tül inette bilmem, setrin ne? mucibâtı”

¹⁶⁰ Vicdani'de “Afyon”

¹⁶¹ Ziyâ, yaşadığı zamanlarda var olan “Men-i müskirât kanunu”na hatırlattığı beytinde, “Men-i müskirât kanunu”nun değiştiğini -içmenin serbest olduğunu- sağlıkla göremeden, zehirlenmekten ölüp gideceğini” söylerken, kendini hayata bağlayanın ve yaşamasını sağlayanın içki olduğunu söyler.

¹⁶² *Son Haber*, Birinci Kânun 1928, 27 Perşembe, Nu: 531, s. 1 (Daima Çalış); M. Tacettin, s. 20 (Dâ'ima Çalış); Vicdani, 1 Ocak 1963, S. 2268, s. 2 (Daima Çalış)

Adanalı Ziya'nın Meyhane Temalı Şiirlerinden

KIT'A¹⁶³

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fe'ilün)

Kuru bayram kuru bir kış yok eser¹⁶⁴
Âb-ı neş'e denilen şey meyden¹⁶⁵

Nerdesin nerde a sâkî yandık¹⁶⁶
El'amân sadme-i peyder peyden¹⁶⁷

KIT'A¹⁶⁸

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)

Bu kadar dem-keşi hasret-keşi itdi zâlim
Görmez olduk ne zamândır mütelehhif sen ben

Âh elinden o vefâ düşmânı bintü'l-'inebin
İnhisâr âteşine yakdı bizi bak 'alenen

¹⁶³ Sencer, *Taşpınar*, C. 6, 19 Şubat, 1938, S. 64, s. 64; Vîcdani, 8 Eylül 1962, S. 2171, s. 2 (Kıt'a); 2 Mayıs 1963, S. 2365, s. 2 (Bayram kıt'ası)

¹⁶⁴ Vîcdani 2171'de "Kuru bir bayram, kuru bir kış, yok eser"

¹⁶⁵ Sencer'de "Âbi neşe denilen şey mey den"

¹⁶⁶ Vîcdani 2171'de "Nerdesin nerde? Asakı; yandık"

¹⁶⁷ "Kuru bayram, kuru bir kış; neş'e suyu denilen meyden eser yok. Ardı ke-silmeyen çarpmalardan, titremelerden bıktık, usandık; nerdesin nerde a sâkî" denilen kıt'ada, "el'aman" ifadesinin yardım ve şikâyet edatı olarak "aman, medet" (Devellioğlu) anlamlarına geldiğini de düşündüğümüzde, Ziyâ'nın alkole-esrara bağımlılık oluştuğunu, bunları almadığı zaman titreme geldiğini, yani hasta olduğunu da düşünebiliriz. Kıt'ada "yandık" kelimesi hem rakının verdiği harareten dolayı "yanmak" hem de "mahvol-duk" anlamlarındadır. Yangını söndürmeye çağrılan "sâkî" de içki sunan anlamı yanında yangını söndüreceği için "su" sunan "saka"yı çağrıştırır.

¹⁶⁸ Vîcdani, 14 Mayıs 1963, S. 2372, s. 2

KIT'A¹⁶⁹

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ey beni sermest-i her-demdir diye ta'yîb iden
Eylerim kesb-i ifâkat ben bıraksam bâdeyi

Ya bu sersemlikden ayâ kim seni tahlîs ider
Kurtuluş yok tutmadıkca kabre doğru caddeyi

NAZIM¹⁷⁰

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

Âlâmina rağmen feleğin bir iki atsam
Âlâmı değil kendimi dünyâyı unutsam

Zık zak harekâtım beni bir çıkmaza atdı
Bir kerre de maksûde çıkar caddeyi tutsam¹⁷¹

NAZIM¹⁷²

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)

Atar ispirtoyu şimşek gibi her gün çıkarım
Yıldırım yağdırırım yaş kuru bilmem yakarım

Bana ipsiz deniyor var mı bunun bir yalanı
Gözümün gördüğü her yosmaya kanca takarım

¹⁶⁹ Vicdani, 10 Nisan 1963, S. 2347, s. 2 (Kıt'alarımından)

¹⁷⁰ Vicdani, 5 Haziran 1963, S. 2390, s. 2 (Kıt'a)

¹⁷¹ Nazım, Vicdani (S. 2362, s. 2)de yer alan "Gazel" in ilk iki beytinden oluşmuş.

¹⁷² Sencer, *Taşpınar*, C. 6, İkinci Teşrin, 1937, S. 61, s. 10 (Bir Sarhoş); Vicdani, 13 Eylül 1962, S. 2175, s. 2 (Sarhoş)

İçki olsun da bana gam yemem ekmek katığa
Küfelik mideye süprüntü de olsa tıkarım

GAZEL¹⁷³

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)

'Âşıkın gözyaşı hem-reng-i şarâb olmalıdır
Ciğeri âteş-i hasretle kebâb olmalıdır

Leb-i lâ'lin okuyan bâde sunan dest-i lâtif
Cân raksân burada sine rebâb olmalıdır

Bu nasıl levh-i füsûn nazm-ı bülend-i îcaz
Şerh-i mazmûnuna yüzlerce kitâb olmalıdır

Sorana mu'cize-i şakk-i kamerden bence
Bak şu mâhın iki ruhsârı cevâb olmalıdır

Bezm-i 'işretde o demler hani rü'yâ oldu
'Âlem-i âb Ziyâ 'âlem-i h'âb olmalıdır

GAZEL¹⁷⁴

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)

Bu ne rü'yâ mı a sâkî ne sa'âdet ne şeref
Böyle bir günde bana sen gelesin bâde be-kef

Yaşa sundun yine bir mürde-dile âb-ı hayât
Sînemi dest-i sitem itmiş idi nâleyle def

¹⁷³ Vicdani, 20 Nisan 1963, S. 2356, s. 2 (Garâmiyyât-i Kadimeden)

¹⁷⁴ *İlkaz*, 25 Şevvâl 1342, s. 1 (Feverân-ı Tahassür); Sencer, *Taşpınar*, C. 8, Mayıs, 1940, S. 81, s. 60; Vicdani, 3 Kasım 1962, S. 2218, s. 2 (Feverân-ı Tahassür)

Sun sebûlarla kadehden ne çıkar yangın var
İçeyim mest olayım gam yemem olsam da telef

Ta'n ü zemm başka şu halkın nesi var mey vir mey
İntihâr itmeye nisbetle budur şerr-i ehaf

Pend-i bî-sûd-i ehibbâdan usandım bıkdım
Yangına sanki körükle geliyorlar ne tuhaf

Şimdi bir hâldeyim ki bana bâr oldu hayât
Hedefim şîşe gözümde ne selef var ne halef¹⁷⁵

GAZEL¹⁷⁶

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Sâkinim bir yerde ki hâl-âşnâ sükkânı yok
Olsa da derd-i dili anlatmanın imkânı yok

Ağla feryâd it öl istersen duyan yok kim kime¹⁷⁷
Bir 'aceb kâşâne ki dervâze var der-bânı yok

Ey bana sabr it diyen bî-gâne-i derd-i derûn
Sabr ne mahdûd derdin mihnetin pâyanı yok

Bir nümâyîşdir inanma aldığı vaz'-i selîm
Zâlimin îkâ'-i menviyâtına meydânı yok

Şîşe-i dil pâre pâre seng-i nahvet-bârdan¹⁷⁸
Bezmi-i 'îş ü 'îşretin evvelki mey-nûşânı yok

¹⁷⁵ Sencer'de "ne halef var ne selef"

¹⁷⁶ İkaz, 28 Ramazan 1342, s. 1 (Enîn-i Garîbâne); Sencer, *Taşpınar*, C. 6, Ağustos, 1938, S. 70, s. 168; Vicdani, 2 Kasım 1962, S. 2217, s. 2 ("Enîn-i Garîbâne")

¹⁷⁷ Sencer'de "Ağla feryâd et öl istersen kim anlar kim duyar"

¹⁷⁸ Vicdani "Şîşe-i dil, pâre pâre senk-i nahvet bardan"

Gâh lblîsâne ilkâât ile dîn nâmına
Târ-mâr eyler huzûr-ı halkı bir î mânı yok

Levha-i hayretidir el-hak bir şerîr âsûde-hâl
Kan kusar bir 'âciz-i ma'sûm evinde nânı yok

Bir müsâfir-hâne ki dünyâ semâtı pür-sümûm
Telh-kâm-i ihtiyâli olmadık mihmânı yok

Bunca 'âlim bunca dâhî enfe rağm olsun Ziyâ
Bak henüz sırr-ı vücûdun bir hakikat-dânı yok¹⁷⁹

GAZEL¹⁸⁰ (bk. Resim 5, 6)

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)

Rakıya sert diye dün hayli su katdım yatdım
Su gibi sonra da ispirotyu atdım yatdım

Âteşîn bir küreye döndü başım dil pür-şevk
Meye mahbûba neye hey hey çatdım yatdım

Zâhidün hâlini görsendi gülerdün gerçek
Kap kaçak koymadı bî-çâre yalatdım yatdım

Meze çok âh fakat hangisi şeftâlû gibi
Kıymadım dişlemeye şöylece tatdım yatdım

Çok görülmez bana bir böyle dem-i neş'e Ziyâ
Az mı sevk-i mey ile küplere batdım yatdım

¹⁷⁹ Beyit Sencer'de yok.

¹⁸⁰ Yz. 212, vr. 63b; Yz. 68, s. 14; İnal, s. 2546 (Sadece ilk ve son beyitler).

GAZEL¹⁸¹ (bk. Resim 7, 8)

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Söyleyin sâkiye meyle bezmi reyyân eylesün
Dideye ahkâm-ı Cemşîd'i nümâyân eylesün

Câmlar tolsun boşalsun şîşeler gelsün şarâb
Sûz-ı ney âvâz-ı hey hey çarhı raksân eylesün¹⁸²

At hicâbı ey meh-i dil-tâb-ı evc-i ictinâb¹⁸³
'Âlemi envâr-ı didârın fûrûzân eylesün

Çok değil bir sâgar-ı ser-şâr çek de şöyle gül¹⁸⁴
Rûyunı güller görüp çâk-i girîbân eylesün¹⁸⁵

Biz fedâ-yı râh-ı 'aşkız gitme Allah 'aşkına¹⁸⁶
Mu'cizât-ı hüsne inkâr ehli î mân eylesün

Dem bu demdir işte mahbûb işte esbâb-ı tarâb¹⁸⁷
Kim ümîd eylerdi çarha böyle devrân eylesün

GAZEL¹⁸⁸

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Bezmden ağyârı infâr eyledim meyhânede
'Aşkımı sâkiye ikrâr eyledim meyhânede

¹⁸¹ Yz. 212, vr. 58a; Yz. 68, s. 6); Vicdani, 18 Mayıs 1963, S. 2376, s. 2 (Bir velîme cemiyetinde okunmak üzere)

¹⁸² Vicdani'de "Suzeni, âvâz-ı hey hey, çarh-ı raksan eylesin"

¹⁸³ Vicdani'de "At hicabı, ey meh diltab-i evc-i içtinab"

¹⁸⁴ Vicdani'de "Çok değil, bir sager serşar çekde şöyle gel"

¹⁸⁵ Vicdani'de "Reşkten gül goncalar çâk-i giriban eylesin"

¹⁸⁶ Vicdani'de "Bir tecellisaz-i hüsnol bezm-i nûşanûşta"

¹⁸⁷ Vicdani'de "İşte sehba, işte sakı esbab-i tarab"

¹⁸⁸ Tercümân-ı Hakikat, Nu: 1432, 1 Cemaziyelevvel 1300/20 Mart 1883, s. 2 ("Edebiyât"-Nazîre). (Gazel Muallim Naci'ye naziredir).

Fart-ı mesti öyle giryân itdi kim çeşmânımı
Sâgarı eşkimle ser-şâr eyledim meyhâned

Fıkrdan ihrâc idüp âlâyiş-i dünyâyı hep
Vaktimi rindâne imrâr eyledim meyhâned

Cûşa geldim gerdiş-i peymânenen bî-ihitiyâr
Teşne-i şeydâyı tekrâr eyledim meyhâned

Neşvelendim feyz-i câvîdiyle 'aşkın öyle kim
Cenneti sûfiye isâr eyledim meyhâned

Oldı şevk-âver yeni bir nazm-ı rengîni yine
Hazret-i Mes'ûdı tezkâr eyledim meyhâned

Gel de parlak neşvesin görsün gözün necmîlerin
'Âlem-i âbı ziyâdâr eyledim meyhâned

GAZEL¹⁸⁹

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Bahtiyârân-ı safâ kâşânenen kâşâne¹⁹⁰
Lâtma-hâ'ârân-ı cefâ vîrânenen vîrâne¹⁹¹

Nâr-ı mihnet yakdı hem-vâre yakar ehl-i dili¹⁹²
Şem'-i sûziş intimâ pervânenen pervâne¹⁹³

¹⁸⁹ M. Tacettin, s. 21 (Gazel); Vicdani, 8 Ocak 1963, S. 2274, s. 2 (Meyhaneden Meyhaneye) ve 4 Nisan 1963 S. 2343, s. 2 (Eski Feryadlardan)

¹⁹⁰ M. Tacettin'de "Bahtiyaranı safâ kâşânenen kâşâne"

¹⁹¹ M. Tacettin'de "Latmeheranı cefa viraneden viraneye"; Vicdani'de "Latme haran-ı cefa viraneden viraneye"

¹⁹² M. Tacettin'de "Nârı mihnet yakdı, hemvare yakar ehli dili"

¹⁹³ M. Tacettin'de "Şemi suziş intima pervaneden pervaneye"

Sîne-çâk-i teşnegî 'âciz levâmi'-pâş olur
Bezm-i şevk-i ağniyâ peymâneden peymâneye¹⁹⁴

Âşinâyân-ı edeb dil-hûn-ı derd-i ihtiyâc¹⁹⁵
Ni'met-i câh ü gınâ bigâneden bigâneye¹⁹⁶

Başka bir Dârü's-şifâdır menzil-i dünyâ-yı dün¹⁹⁷
Kayd-ı zencîr-i belâ dîvânenen dîvâneye¹⁹⁸

Hangi meymiş görmedik def'-i gam¹⁹⁹ eyler böyle şey
Uğradık biz de Ziyâ meyhâneden meyhâneye

GAZEL²⁰⁰

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Bilmeyenler gayret-i efkâr-ı serbestânemi²⁰¹
Dir bakınca hâlîme 'âkil midir dîvâne mi²⁰²

Rind-i seyyârım karârım yok kalender-meşrebim
Hânümân-âlûd olanlar sormasınlar hânemi²⁰³

¹⁹⁴ Beyit sadece Vicdani S. 2343'te vardır.

¹⁹⁵ M. Tacettin'de "Aşınayı edep, dilhunu derdi ihtiyaç"; Vicdani 2274'te "Aşınay-i edeb dilhun-i derd-i ihtiyaç"

¹⁹⁶ M. Tacettin'de "Nimeti cahü gına, bigâneden bigâneye"

¹⁹⁷ M. Tacettin'de "Başka bir darüşşifadır, menzili dünyayı dün"

¹⁹⁸ M. Tacettin'de "Kaydı zinciri belâ divaneden divaneye"

¹⁹⁹ M. Tacettin'de "defi gam"

²⁰⁰ Ma'ârif, Sene 5, Nu: 34, 22 Rebiülevvel 1314/19 Ağustos 1312, s. 531, ("Üstâd-ı belâgat-pîrâ Adanalı Ziyâ Bey Efendinindir"-Gazel-); İkaz, 11 Şevvâl 1342, s. 1 (Edebi Sütün: Hüviyyet-i Rindânem); M. Tacettin, s. 25 Gazel); Vicdani, 2 Mayıs 1962, S. 2065, s. 2 (Hüviyet-i Rindanem)

²⁰¹ Ma'ârif, Son Asır Türk Şairler; İkaz ve Vicdani'de "Bilmeyenler gayet-i efkâr-ı serbestânemi"; M. Tacettin'de "Bilmiyenlerdir gayet efkârî serbestanemi"

²⁰² Bu ve sonraki beyit *Tuhfe-i Nâilî*'de de vardır s. 573.

²⁰³ Ma'ârif, *Tuhfe-i Nâilî* ve *Son Asır Türk Şairleri*'nde "Hânümân-âlûd-ı hec-rim sormasınlar hânemi"

Bir hü mâ-yı evc-i istiğnâ-yı lâ-kaydım ki ben
Dâm-ı teklîfe esîr olmam gören yok lânemi

Bî-tekellûf²⁰⁴ şöyle tursun da yanımda câ m-ı mey
Kasr-ı Cemşîd'e değışmem kûşe-i vîrânemi

Kahr-ı dehr-i dûn için dökmez gözüm bir katre eşk²⁰⁵
Mâlihü'l-meşrûtuna sarf eylerim dür-dânemi²⁰⁶

Eylerim cânım fedâ cândan seven ahhâb için
Ben Ziyâ'yım âteşe yakmam per-i pervânemi²⁰⁷

PERESTİŞ-İ HAYÂL²⁰⁸

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (Fa'lün)

1

Bütün fecî'a hakâyık²⁰⁹ terâne-i tehyîc²¹⁰
Piyâle-bahş-ı sa'âdet hayâlî pek severim²¹¹
Nedir bu varlığı zâten ki 'âlemin bir hiç
O hiçe hükmi müsâvî makâlî pek severim

²⁰⁴ M. Tacettin'de "Bî-teklifi"

²⁰⁵ M. Tacettin'de "Kahr-ı dehrü dûn için virmez gözüm bir katra eşk"

²⁰⁶ Beyit *İkaz*'da yok.

²⁰⁷ M. Tacettin'de "per ü pervânemi"; Faruk Şükrü, *Taşpınar*, C. 2, 19 Eylül 1934, S. 23, s. 193-194'te "per ü pervânemi"

²⁰⁸ *Afyonkarahisar'da Nûr*, Haziran 1341, C. 2, Nu: 21, s. 3 (Perestîş-i Hayâl - Fâruk Şükrîye-); *İkaz*, 13 Rebiülâhîr 1342, s. 1 (Şâ'ir-i âzâde-meşreb Fâruk Şükrü Bey'e: Perestîş-i Hayâl)", Vicdani, 21-22 Eylül 1962, S. 2181-2182, s. 2 (Şâir âzâde-meşreb Fâruk Şükrü Bey'e: Perestîş-i Hayâl)

²⁰⁹ Vicdani 2181'de "Bütün facia-i hakayık"

²¹⁰ Şiir, Ziyâ'nın yakın dostlarından Faruk Şükrü Bey'in, "Adanalı Ziyâ'ya" ithafen yazdığı "Mir'at Karşısında: Sâkî" (bk. Vicdani, 25 Eylül 1962, S. 2184, s. 2) başlıklı şiire cevaben "Perestîş-i Hayal" başlığıyla Faruk Şükrü Bey'e ithafen yazılmıştır.

²¹¹ Vicdani 2181'de "Piyale bahş-ı saadet hayali pek severim"

2

Hased hezâr-hased bak şu fâzıl-ı rinde
 Güzeşte-sinn ise de sînesi ebed zinde
 Görür hazâ'in-i dünyâyı zîr-i pâyende
 'Ulûvv-i meşreb-i 'ankâ-himâli pek severim²¹²

3

Bir izdihâm-ı ma'îşet bir izdiyâd-ı hurûş
 Gürültüsü kasabâtın bana sadâ-yı vuhûş
 Bu hây hûydan oldum o rûtbe ki medhûş²¹³
 Sükûn-i kalbe müsâ'id cibâli pek severim

4

Fesânedir medeniyet bahânedir tenkîd
 Siyâset istemem itmem salâh-i hâli ümîd
 Cihânda mümkün olur mı tabâyî'i tevhîd
 Müsâhabât-ı hevâ'î me'âli pek severim

5

Nedir bu cây-ı behiştî bu ne latîf hevâ
 Otur a sevgilim eyle biraz da fasl-ı nevâ
 Unutmam işte şu bezm-i safâyı bir de bükâ²¹⁴
 Lebünden artan o parlak sifâli pek severim

6

Döküldü düşe yine cezbe-pâş kâküller
 Meşâm-ı cânıma değse ne var bu sümbüller
 Sizin şu güller ötün gizli gizli bülbüller
 Tehîce yâr ile ben hasbihâli²¹⁵ pek severim

7

Gider de gâh elinden irâde pür-hiddet²¹⁶
 Yürür turur oturur söylenir bakış âfet

²¹² Vîcdani 2181'de "Ulûvvi meşrep anka hümayi pek severim"

²¹³ Vîcdani 2181'de "Bu hay huydan oldum o rûtbe ki medhuş"

²¹⁴ Vîcdani 2181'de "Unutmam işte şubezm-i sayı, birde bana"

²¹⁵ Vîcdani 2182'de "hasb-i hâli"

²¹⁶ Vîcdani 2182'de "Giderde kâh elinden iredede, pür hiddet"

Tutar yanağını²¹⁷ gül gül o demde bir humret
Celâlde mütecellî cemâli pek severim

8

Bulunmaz²¹⁸ âh ne efsûn o 'işve her özde
'İtâb-ı nâza koyulmuş o da fakat sözde
Tutar kulağını v'ad-i visâl var gözde
Bu levh-i 'işret-i cennet-misâli pek severim²¹⁹

9

Düşersem ayrı hayâl-i visâldir pîşem
Dem-i vuşûlde firkat hemîşe endîşem²²⁰
Geh ağlarım gülerim geh yanımda(dır) şîşem²²¹
Firâk içinde hayâl-i visâli pek severim

10

Yine ne yapıdın a kilik-i bedî'a-cû bu ne fen
Cihânı ser-te-ser almış bak iştigâl-i fiten²²²
Cerîha-dâr-ı elem inliyor zavallı vatan
Vatan yolunda fedâ'î ricâli pek severim

11

Görülse dest-be-dest-i vifâk garb ile şark
Muhâlefetden eser yok miyân-ı halk bî-fark
Bütün benî beşer olmuş muhîti vahdete gark
Ben işte böyle hayâl-i muhâli pek severim²²³

²¹⁷ *Nâr*'da "tutar yanağı"

²¹⁸ *Nâr*'da "Bulunmazsa"

²¹⁹ Vicdani 2182'de "Bu levh-i 'işret cinnet misâli pek severim"

²²⁰ *İkaz*'da "Dem-i visâl-i firkat hemîşe endîşem"

²²¹ *Nâr*'da "Geh ağlarım, gülerim geh, yanımda da şîşem"; *İkaz*'da "Geh ağlarım gülerim geh yanımda şîşem"; Vicdani 2182'de "Geh ağlar, gülerim geh, yanımda şîşem"

²²² *İkaz*'da "Cihânı ser-be-ser almış bak işti'âl-i fiten"; Vicdani 2182'de "Cihânı serbe ser almış, bak işti'âl-i fiten"

²²³ Vicdani 2182'de "Ben işte bu hayal-i muhali pek severim"

MEŞRUTİYETTEN EVVEL²²⁴

Hece: 6+5= 11

1

Yağlıkçıhânı'na varır atardım²²⁵Ortalığı toz dumana katardım²²⁶

Kış günü çamura batar yatardım

Kediler köpekler hep boka pûyân²²⁷

2

Bâzen de para yok atılmaz olur

Paltoyu virirsin satılmaz olur

Sokakda istersin yatılmaz olur

Serseri gezersin şöyle bir zamân

3

Vâkı'a şu hâlde sence kıyak a

Derken polis gelir tutar çal yaka

O vakit bozulur sende fiyaka

Bâb-ı zabtiyyeye olursun revân

4

Kim dimiş hakkımda gündüzün içmez

Bir günüm geçmedi rakısız geçmez

Yalnız²²⁸ gündüz mü gece mi seçmez²²⁹

Gözümü bürüdü tuhaf bir duman

²²⁴ M. Tacettin, s. 5; Sencer, *Taşpınar*, C. 5, 29 İkinci Kânun, 1937, S. 51, s. 39 (Meşrutiyetten); Vicdani, 2 Nisan 1962, S. 2039, s. 2 (Kıt'alar)

²²⁵ Tacettin'de ve Vicdani'de "Yağlıkçı hana varır atardım"

²²⁶ Bu mısradaki vezin duraksızdır.

²²⁷ Sencer'de "Kediler köpekler hep...poyan"; M. Tacettin'de ve Vicdani'de "Kediler, köpekler hep puyan"

²²⁸ Vicdani'de "Yalnız"

²²⁹ Sencer'de "Yalnız gündüz mü gece de seçmez"

MAHFİL BAĞÇESİ İÇİN²³⁰

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

1

Ey mahfil-i metrûk bu ne hâldir şen idin sen
 Pür-şa'sa'a bir cây-ı neşât rûşen idin sen
 Yer yer gül açar neş'e saçar gülşen idin sen
 Mahzûnlara me'vâ-yı ferah hep sen idin sen

2

Bilsem ne bu metrûkî-i hüzn âvâre bâdî
 Nerde o safâ handeler o nüzhet-i şâdî
 Ey 'asr-ı bülendin eser-i bârika zâdî²³¹
 Kasvet-zede bî-cârelere me'men idin sen

3

Eğlenmek için el ele bir semte giderken
 Nüzhet yaşatır mezhere teftîş iderken
 Gamlı gönüle safâ hangisi dirken
 Rindân-ı tarab-cûya ne hoş rehzen idin sen

4

Nessâc-ı zamân kisve-i sulhı dokudukca
 Devrân bizi hoş hâlimize şöyle kodukca
 Bülbül güle sahnende gazeller okudukca
 Firdevs-i bihişte açılır revzen idin sen

5

Bir 'arsa-i vahşet gibi şimdi bu te'ellüm
 Hayfâ idiyor bizleri mahbûs-i tazallüm
 Kolordumuzun bandosı itdikce terennüm
 Cennetlere tercîh olunur mesken idin sen

²³⁰ *Afyonkarahisar'da Nûr*, Nu: 42-43, Eylül 1927, s. 16 (Maḥfil Bağçesi İçün) ve Nu: 44, 1 Şubat 1928, s. 3 (Maḥfil Bağçesi İçün); Vicdani, 26 Mart 1963, S. 2335, s. 2 ("Maḥfil Bağçesi için" adlı bu şiir, Vicdani'nin verdiği bilgiye göre Ziyâ'nın Afyonkarahisar'da dostlarıyla bulunduğu mekânlardan olan Kolordu Mahfili Maarif Kırâhathanesi'nin, Kolordu'nun Manisa'ya taşınması sebebiyle eski güzeliğini kaybetmesi ve bunu gören Ziyâ'nın üzülmesi sonucu yazılmıştır)

²³¹ *Nûr* (Nu: 42-43)da "bârika-i zâd"

Sonuç

XIX. yüzyıl “tarz-ı kadîm” şairi Adanalı Ziya, yaşadığı dönemin edebî yeniliklerine de kapı aralamış, ancak belli bir akımın ve görüşün içinde yer almamış, Balıkpazarı meyhanelerinde bazı “aranesil” şairleriyle dostluk kurmuş, hem aruz hem heceyle eserler vermiş bir edebimizdir. Enderun’da iyi bir eğitim alan Ziya, istibdat idaresine, adaletsizliklere ve haksızlıklara karşı sağlam bir duruş sergilemiş; bu konuda yazdığı şiirlerinden dolayı tevkif edilmiş ve Fizan’a sürülmüştür. Yetmiş üç yıllık ömrünün otuz yedi yılını geçirdiği Afyonkarahisar’da da aynı hassasiyetle yaşayan ve İstanbul’daki meyhane hayatına burada devam eden Ziya, yaşayışında olduğu gibi şiirlerinde de meyhane konusuna ayrı bir önem vermiştir. Ziya için meyhane ve bezm, gamı def etmek için gidilen yer olmayıp, dostlarla sohbet edilen, siyasi ve sosyal konular konuşulabilen ve eğlenilen bir yerdir. Temel amaç bu olunca buralarda içmenin adabını bilmek, zil zurna şarhoş olarak âleme rezil olmamak gerekir. Ziya’nın ifadesiyle, “Rakı uyumak için değil; Agâh olmak için içilmelidir”. Bu çalışma ile, daha ziyade adalet, hak, hukuk, hürriyet, vatan ve aşk üzerine şiirler veren heccav, filozof ve mütefekkir Ziya’nın, yaşayışında ve şiirlerinde meyhaneden uzak kalmadığını, meyhanelerin ve içki meclislerinin güzel eserlerin ortaya çıkmasında şair ve yazarlara ilham kaynağı oluşturduğunu anlıyoruz.

Kaynaklar

Açıkgöz, Namık, *Kahvenâme*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

Afyonkarahisar’da Nur, Nu: 8, 28 Ağustos 1924, s. 2-3; Nu: 13, 1 Teşrin-i sâni 1340, s. 8; Nu: 21, Haziran 1341, C. 2, s. 3; Nu: 42-43, Eylül 1927, s. 16; Nu: 44, 1 Şubat 1928, s. 3.

Ahmed Râsim, *Muharrir, Şair, Edib*, hzl. Kâzım Yetiş, Tercüman 1001 Temel Eser 141, İstanbul, 1980.

Andı, M. Fatih, *Ara Nesil Şâiri Mehmed Celâl (Hayatı- Görüşleri- Şiirleri)*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1995.

Bakı, Edip Âli, "Afyon'a Ait Fıkralar", *Taşpınar*, S. 60-61, Birinci Teşrin 1937, s. 214-215-İkinci Teşrin 1937, s. 13.

Çizmeciler, Osman, "Divan Edebiyatının Son Temsilcisi Adanalı Ziyâ", *Kocatepe Gazetesi*, Nu: 1490-1493, 7-10 Temmuz 1970.

Çolakoglu, Çağla, <http://blog.milliyet.com.tr/tarihintadi>

Eşref, S. 4, 17 Rebiülevvel 1327/26 Mart 1325/8 Nisan 1909, s. 2; S. 7, 9 Rebiülâhir 1327/16 Nisan 1325/29 Nisan 1909, s. 2.

Faruk Şükrü, "Adanalı Ziyâ", *Taşpınar*, C. 2, S. 23, 19 Eylül 1934, s. 193-194.

İkaz, 25 Muharrem 1342, s. 1; 30 Muharrem 1342, s. 1; 23 Safer 1342, s. 1; 13 Rebiülâhir 1342, s. 1; 28 Rebiül evvel 1342, s. 1; 17 Cemâziyelâhir 1342, s. 1; 24 Cemâziyelâhir 1342, s. 1; 27 Cemâziyelâhir 1343, s. 1; 15 Recep 1342, s. 1; 28 Ramazan 1342, s. 1; 11 Şevvâl 1342, s. 1; 25 Şevvâl 1342, s. 1; 3 Zilka'de 1342, s. 1; 28 Zilka'de 1342, s. 1; 7 Zilhicce 1342, s. 1; 19 Muharrem 1343, s. 1; 4 Safer, 1343, s. 1; 2 Rebiülevvel 1343, s. 1; 9 Rebiülevvel 1343, s. 1; 20 Cemâziyelevvel 1343, s. 1; 27 Cemâziyelâhir 1343, s. 1; 5 Şevval 1343, s. 1.

İnal, İ.M.K., *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî'ş-Şu'arâ)*, C. V, AKM Yay., Ankara, 2013, s. 2541-2543.

İpekten, Halûk, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, MEB Yay., İstanbul, 1996.

Karahan, Abdulkadir, "Adanalı Ziyâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., C. 1, İstanbul, 1988.

Kılıç, Mehmet, "Sünbülzâde Vehbi'nin Gazellerinde Meyhâne ve Meyhâneye Ait Unsurlar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 43, Nisan 2016, s. 402

Komisyon, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, C. 1, İstanbul, 1977, s. 72; C. 8, İstanbul, 1988, s. 660.

Ma'ârif, Sene 5, Nu: 34, 22 Rebiülevvel 1314/19 Ağustos 1312, s. 531.

Mecmû'a, Mevlâna Müzesi A. Gölpınarlı Kütüphanesi, Yz. Nu: 212; Yz. Nu: 68.

M. Tacettin, *Adanalı Ziyâ ve Eserleri*, Babalık Matbaası, Konya, 1933.

- Nasrattınoğlu, İrfan Ünver, *Kocatepe*, 1 Eylül 1990 Cumartesi, S. 7698-7701, s. 2- 4.
- Özgül, M. Kayahan, *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Hazırlayan: TDV Yay., Ankara, 2000.
- Sarı, Mehmet, “Afyonkarahisarlı Heccav Şâirler”, *Afyonkarahisar Kütüğü* C. II, hzl. Komisyon, AKÜ Yayınları, Afyon, 2001, s. 59-82.
- Sarı, Mehmet, “Ziyâ-Adanalı”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C. 8, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 2007, s.736.
- Sarı, Mehmet, “XIX. Yüzyıl “Tarz-ı Kadim” Şâiri Adanalı Ziyâ ve Hicivleri”, *Innovation and Global Issues in Social Sciences Congress Publications*, Abril 27-29, 2017, Patara Congress Bok, 1185-1211.
- Sarı, Mehmet, “Adanalı Ziyâ’nın Sandıklı-Dinar-Çivril Seyahati ve Düşündürdükleri”, *Türkeli Gazetesi*, 3 Ekim 2017, s. 8- 4 Ekim 2017. s. 7.
- Sarı, Mehmet, “Adanalı Ziyâ ve Ramazan”, *Türkeli Gazetesi*, 13-20 Haziran 2018, s. 6-8.
- Sarı, Mehmet, “Adanalı Ziyâ’yı Anlamak”, *VIII. Uluslararası Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu (5-7 Nisan 2018) Bildiri Özetleri*, Afyonkarahisar. s. 166-167.
- Sarı, Mehmet, “Adanalı Ziyâ’nın Mensur Yazılarından “Bir Yolcunun Gördükleri” ve Düşündürdükleri”, *4. Uluslararası Asoscongress*, Alanya Alaattin Keykubat Üniversitesi (3-5 Mayıs 2018), Alanya, 2018.
- Sarı, Mehmet, “Şâir ve Yazarların Yetişmesinde Etken Unsurlardan Mekân ve Mahaller: Afyonkarahisar Örneği”, *2. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi (7-8 Aralık 2018)*, 3. Cilt-Vol Türkoloji-Filoloji Turkology-Philology, Ankara, 2018, 375-406.
- Sarı, Mehmet, “Metin Neşrinde İhtisas ve İhtimam Noksanlığı: “Ev-râk-ı Hazân” Örneği”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları (ASEAD) Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE)*, Cilt: 6, Sayı 7, Yıl 2019, s. 145-204.

- Sarı, Mehmet, "Adanalı Ziyâ'nın Tevhîd ve Münâcât Manzûmeleri", Asos Journal-The Journal of Academic Social Science-Akademik Sosyal Raştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı 94, Temmuz 2019, s. 91-122.
- Sarı, Mehmet, *Afyonkarahisar Edebiyatı*, Afyonkarahisar Belediyesi Kùltür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Afyonkarahisar, 2019.
- Sencer, Bekir Sıtkı, "Adanalı Ziyâ'dan Parçalar", *Taşpınar*, C. 5, 29 İkinci Kânun, 1937, S. 51, s. 39; C. 5, 19 Nisan 1937, S. 54, s. 98; C. 5, 19 Mayıs, 1937, S. 55, s. 116; C. 5, Haziran, 1937, S. 56, s. 133; C. 6, İkinci Teşrin, 1937, S. 61, s. 10; C. 6, İkinci Kânun, 1938, S. 63, s. 42; C. 6, 19 Şubat, 1938, S. 64, s. 64; C. 6, Mayıs, 1938, S. 67, s. 121; C. 6, Ağustos, 1938, S. 70, s. 168; C. 8, Mayıs, 1940, S. 81, s. 60; Şubat, 1943, S. 97, s. 228; Mart-Nisan, 1943, S. 98, 99, s. 246; Mart-Nisan, 1944, S. 110-111, s. 342; Mayıs-Ağustos, 1947, S. 148-151, s. 427; Eylül-Aralık, 1947, S. 152-155, s. 446; Ocak-Şubat-Mart, 1948, S. 156-158, s. 458; Ekim, 1948, S. 159, s. 481; 12 Ekim 1962, S. 2199, s. 2; 10 Nisan 1963, S. 2347, s. 2.
- Son Haber*, Nu: 531, Birinci Kânun 1928, 27 Perşembe, s. 1; Nu: 828, 22 Teşrinievvel 1929 Salı, s. 2.
- Tercümân-ı Hakikat*, Nu: 1432, 1 Cemaziyelevvel 1300/20 Mart 1883, s. 2; Nu: 1571, 18 Şevval 1300/31 Ağustos 1883, s. 3.
- Toros, Taha, *Ali Münif Bey'in Hâtıraları*, Adana, İsis Yayınları, 1996.
- Tuman, M. N, *Tuhfe-i Nâîli-Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri-II*. Hz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yay., Ankara, 2001, s. 573
- Vicdani, "Adanalı Ziyâ-Hayatı ve Şiirleri-", *Gençliğin Sesi*, 2 Nisan 1962, S. 2039, s. 2; Nisan 1962, S. 2040, s. 2; 4 Nisan 1962, S. 2041, s. 2; 5 Nisan 1962, S. 2042, s. 2; 9 Nisan 1962, S. 2045, s. 2; 10 Nisan 1962, S. 2046, s. 2; 11 Nisan 1962, S. 2047, s. 2; 12 Nisan 1962, S. 2048, s.2; 16 Nisan 1962, S. 2051, s.2; 28 Nisan 1962, S. 2062, s.2; 30 Nisan 1962, S. 2063, s.2; 1 Mayıs 1962, S. 2064, s. 2; 2 Mayıs 1962, S. 2065, s. 2; 3 Mayıs 1962, S. 2066, s.2; 8 Mayıs 1962, S. 2070, s.2; 10 Mayıs 1962, S. 2072, s. 2; 25 Mayıs 1962, S. 2081, s. 2; 2 Haziran 1962, S. 2087, s. 2;

11 Haziran 1962, S. 2094, s. 2; 12 Haziran 1962, S. 2095, s. 2;
 18 Haziran 1962, S. 2100, s. 2; 26 Haziran 1962, S. 2107, s. 2;
 27 Haziran 1962, S. 2108, s. 2; 28 Haziran 1962, S. 2109, s. 2;
 30 Haziran 1962, S. 2111, s. 2; 2 Temmuz 1962, S. 2112, s. 2;
 21 Temmuz 1962, S. 2130, s. 2; 26 Temmuz 1962, S. 2134, s. 2;
 30 Temmuz 1962, S. 2136, s. 2; 1 Ağustos 1962, S. 2138, s. 2; 2
 Ağustos 1962, S. 2139, s. 2; 3 Ağustos 1962, S. 2140, s. 2; 4
 Ağustos 1962, S. 2141, s. 2; 7 Ağustos 1962, S. 2143, s. 2; 10
 Ağustos 1962, S. 2146, s. 2; 11 Ağustos 1962, S. 2147, s. 2; 14
 Ağustos 1962, S. 2149, s. 2; 30 Ağustos 1962, S. 2163, s. 2; 6
 Eylül 1962, S. 2169, s. 2; 8 Eylül 1962, S. 2171, s. 2; 10 Eylül
 1962, S. 2172, s. 2; 13 Eylül 1962, S. 2175, s. 2; 15 Eylül 1962,
 S. 2177, s. 2; 21 Eylül 1962, S. 2181, s. 2; 22 Eylül 1962, S.
 2182, s. 2; 24 Eylül 1962, S. 2183, s. 2; 25 Eylül 1962, S. 2184,
 s. 2; 3 Ekim 1962, S. 2191, s. 2; 5 Ekim 1962, S. 2193, s. 2; 12
 Ekim 1962, S. 2199, s. 2; 15 Ekim 1962, S. 2201, s. 2; 17 Ekim
 1962, S. 2203, s. 2; 19 Ekim 1962, S. 2205, s. 2; 2 Kasım 1962,
 S. 2217, s. 2; 3 Kasım 1962, S. 2218, s. 2; 5 Kasım 1962, S.
 2219, s. 2; 9 Kasım 1962, S. 2223, s. 2; 15 Kasım Ekim 1962, S.
 2228, s. 2; 20 Kasım 1962, S. 2232, s. 2; 21 Kasım 1962, S.
 2233, s. 2; 8 Aralık 1962, S. 2248, s. 2; 11 Aralık 1962, S. 2250,
 s. 2; 12 Aralık 1962, S. 2251, s. 2; 13 Aralık 1962, S. 2252, s. 2;
 19 Aralık 1962, S. 2257, s. 2; 31 Aralık 1962, S. 2267, s. 2; 1
 Ocak 1963, S. 2268, s. 2; 7 Ocak 1963, S. 2273, s. 2; 8 Ocak
 1963, S. 2274, s. 2; 10 Ocak 1963, S. 2276, s. 2; 17 Ocak 1963,
 S. 2282, s. 2; 18 Ocak 1963, S. 2283, s. 2; 24 Ocak 1963, S.
 2288, s. 2; 11 Mart 1963, S. 2324, s. 2; 14 Mart 1963, S. 2326,
 s. 2; 22 Mart 1963, S. 2333, s. 2; 26 Mart 1963, S. 2335, s. 2;
 30 Mart 1963, S. 2339, s. 2; 4 Nisan 1963 S. 2343, s. 2; 10 Ni-
 san 1963, S. 2347, s. 2; 20 Nisan 1963, S. 2356, s. 2; 27 Nisan
 1963, S. 2362, s. 2; 28 Nisan 1963, S. 2362, s. 2; 29 Nisan 1963,
 S. 2362, s. 2; 2 Mayıs 1963, S. 2365, s. 2; 11 Mayıs 1963, S.
 2370, s. 2; 14 Mayıs 1963, S. 2372, s. 2; 15 Mayıs 1963, S. 2373,
 s. 2; 18 Mayıs 1963, S. 2376, s. 2; 5 Haziran 1963, S. 2390, s. 2;
 10 Haziran 1963, S. 2395, s. 2; 11 Haziran 1963, S. 2396, s. 2;
 26 Haziran 1963, S. 2406, s. 2; 28 Haziran 1963, S. 2408, s. 2;
 29 Haziran 1963, S. 2409, s. 2; 1 Temmuz 1963, S. 2410, s. 2.

Tan, Morgül; Saç, Yavuz, “İstanbul Meyhâneleri: Ehlikeyfin Uzun Hikayesi”, <https://www.mizanplas.com/yazilar/2019/1/17/istanbul-meyhaneleri-ehkikeyfin-uzun-hikayesi>

Tunç, Taner, “Ziyâ (Adanalı)”, *Türk Edebiyatında İsimler Sözlüğü II*, 20. Yüzyıldan Günümüze 1890-1985, Yayın Tarihi: 23/10/2018.

Meyhaneden Dergâha “Bu Âdem’in Sergüzeşti”

Neslihan Koç Keskin*
Derya Bahadır Birlik**

I. Çaylak Tevfik ve Bu Âdem

Bu Âdem, 1882 yılında Mehmed Tevfik tarafından yayımlanmış olan bir letâif kitabıdır. Mehmed Tevfik, 1843'te İstanbul'da doğmuş ve 1893'te vefat etmiştir. Babası Mustafa Ağa, Yeniçeri Ocağı'nda uzun yıllar geçirmiş, ocak kapandıktan sonra kapı çuhadarlığı yapmış, memurluktan berberliğe pek çok meslek icra etmiştir. (Kutlar Oğuz ad. 2012: 34-35). Babasının sahibi olduğu, dönemin yazar ve şairlerinin uğrak yeri olan berber dükkânı, Mehmed Tevfik'in millî ve mahallî öğeleri kavramasında bir okul işlevi görmüştür. Resmî olarak yalnızca 1853'te Beyazıt Rüstiyesi'nde dört sene eğitim görmüş olmasına rağmen Arapça ve Farsça'ya hâkimdir. Mehmed Tevfik; “Çaylak Tevfik”, “Çopur Tevfik”, “Mehmed Tevfik-i Dehlevî” adları ile bilinir. Henüz iki yaşlarındayken giydiği kırmızı elbise ile bahçede oynadığı sırada bir çaylak saldırısına uğramış ve elbisesi yırtılmıştır (Akün 1993: 240). Bu hatıranın şuur altında iz bırakmış olması sebebiyle ilk Türk mizah gazetesi olarak

---

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Ankara.
neslihan.koc@hbu.edu.tr

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara.

çıkarmaya başladığı gazeteye de Çaylak ismini seçmiş ve kendisi de “Çaylak Tevfik” olarak anılmaya başlanmıştır.

Mehmet Tevfik tarafından 1876 tarihinde İstanbul’da çıkarılmaya başlanan ve toplam 162 sayı yayınlanan *Çaylak*, özellikle aydınlar arasında büyük ilgi görmüştür. 1881’den sonra eserleri daha verimli bir hal alan Mehmed Tevfik, kendisine şöhret kazandıran *İstanbul’da Bir Sene* adlı eserini ve latife derlemelerini bu dönemde kaleme almıştır. (Akbayar 1995)

Bu *Âdem* ile birlikte; *Âsâr-ı Perişân*, *Letâ’if-i Nasreddîn*, *Nevâdirü’z-zarâif* (Kutlar-Oğuz 2012:443-465) *Hazîne-i Letâ’if* (Baş 2013), *Tahrîc-i Harâbât* (Tıraş, 2018: 172-186) ve *Letâif-i Hikâyât* ve *Garâib-i Rivâyât* latife derlemelerinden oluşan eserleridir.

Yazının konusu olan *Bu Âdem* ise *Bu Âdem* adlı şahıs etrafında şekillenen bir letâif kitabıdır. 1882 ve 1884 yıllarında İstanbul’da iki kez basılmıştır. Leningrad Elsin-i Şarkıyye Medresesi müderrislerinden N. Dimitriev tarafından hazırlanmış eski harfli metni, incelemeyi ve sözlüğü havi üçüncü baskı ise 1928 yılında Moskova’da yapılmıştır.

Eserin ilk baskısı 226 adet latife içerir. Bu baskı ilgi ve beğeni üzerine 1302/1884 yılında yeniden basılmıştır. Bu baskının kapağında “Maarif-i nezâret celîlesinin ruhsatıyla ikinci def’a olarak tab’ olunmuştur.” yazmakta ve baskının yapıldığı matbaanın “Mahmud Beg Matbaası” olduğu belirtilmektedir. İkinci baskıda da yine 226 adet latife bulunmaktadır.

1928 Leningrad basımının giriş sayfasında “Merkezî İcrâ Komitesi indindeki H. S. Yenegradze nâmına methaf-ı Leningrad Elsin-i Şarkıyye Medresesi”, “İşbu kitabı neşr ve lügatını tasnif iden: Medrese-i Mezcura’nın muallimlerinden N. Dimitriyef” yazmaktadır. Eser, Rusya’da üniversite eğitiminde Osmanlı Türkçesi öğretimi için ders aracı olarak kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesi metin ve bu metne göre hazırlanmış Osmanlı Türkçesi-Rusça sözlük olmak üzere iki ana bölümden oluşan basımın, bir Rus üniversitesinde neden ders aracı olarak kullanıldığını anlatan ve sonradan eklenmiş bir ön

söz de eserde bulunmaktadır. Ön sözde belirtildiği üzere metin Osmanlı Türkçesi öğrenimi için başlangıç metni olarak seçilmiştir.¹ İçerisinde 224 adet latife bulunmaktadır. Eklenen ön sözde eserin iki baskısının incelendiği ve bu baskılar arasında latifelerin diziliş farkı bulunduğu belirtilmiştir.

Latifelerin her biri “Bu Âdem” başlığı ile başlamış ve başlığın ardından da latifenin numarası eklenmiştir. Her bir latifede Bu Âdem’in bir macerası anlatılır. Bu Âdem latifelerinde zararsız mizah ve iğneleyici eleştiri iç içedir. Latife aracılığıyla şahıslara veya olaylara yapılan imalar dikkat çekicidir.

II. Bu Âdem’in Sergüzeşti

“Bu Âdem’in Sergüzeşti” başlıklı latife, eserin yalnız 1882 İstanbul baskısında yer alır. Bu latife diğer latifelerden; uzunluk, tahkiye, dil ve üslup, adı geçen mekânlar ve şahıs kadrosu açısından farklılıklar arz etmektedir. Tefvik, diğer latifelerde olduğu gibi “Bu Âdem’in Sergüzeşti”nde kendi deyimiyle Bu Âdem’in tuhaf hikâyelerinden birini gündeme getirmiştir.

İki bâbdan oluşan latifenin giriş bölümünde *kendine has bir âdem* olarak tanıttığı Bu Âdem’i, “Gerçekten şahsı nevine mahsus yaratılan âdemlerden olup bin renge girer! Her boyaya boyanır! Hâkim olur, hâdim olur, rind olur zâhit olur! Âkil olur bâkil olur! Şeytan herif kendisini âlemlere nasıl isterse öyle gösterir.” şeklinde anlatmıştır.

Etyemez taraflarında iyi bir muhitte oturan Bu Âdem, otuz yaşlarında yağlakçı esnafının önde gelenlerindendir. Düzenli bir aileye sahiptir ve hanesinde güzel bir zevcesi, iki kadın hizmetçisi ve bir harem çocuğu bulunur. Zevcesi de bu haneden ve yaşam şartlarından oldukça memnundur.

¹ Tercüme için Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü araştırma görevlisi Fatih Yapıcı'ya teşekkür ederiz.

Bu Âdem'i bu şekilde tanıttıktan sonra Tevfik, sözü İstanbul meyhanelerine getirir. İstanbul meyhanelerini iki kısma ayırır: Bunlardan birincisi İstanbul'un Kumkapı, Yenikapı ve Samatya semtlerinin ücra köşeleri, işretin sabah başlayıp ilerleyen vakitlere kadar sürdüğü yerler olarak betimlenmiş, huzuru meyhane köşesinde bulan insanların geceyi buralarda geçirdiği belirtilmiştir. Tevfik'e göre buralardaki âdi meyhanelerde mezenin iyisini bulmak mümkün değildi, mezeler leblebi ve turptan ibaretti. Meyhanelerdeki sarhoşlar paraları bitince kıyafetlerini de rehin bırakırlardı.

İkinci kısım meyhanelerde ise itibarlı esnaflar; Samatya, Altınoluk, Gümüşhalkalı, Dışkalpakçı, İçkalpakçı taraflarında eğlencelerini sürdürürler, akşam keyiflerini bir iki saat uzatırlar ve evlerine dönerlerdi. Bu yüzden bunlara da *akşamcı* denirdi. 30 yaşından küçük olanlar meyhaneye aleni olarak giremezlerdi.

Bu Âdem'in Etyemez'deki muteber komşuları akşam dükkânlarını kapattıktan sonra Kumkapı'ya oradan da Samatya İskeleyi'ne gider saat on birden gece bire kadar burada kalırlardı. Meyhaneciler, eğlencenin tadını kaçırmadıkları için şair, neyzen ve hanendelerden oluşan bu sahip-mezaklara özel hürmet gösterirler ve kimin ne içeceği bilindiği için önceden hazırlanırdı. Meyhanenin özel bölümlerinde onlara yer ayrılır, bu latif insanlar yanlarında haayar, sardalya ve yemişlerden oluşan tuzlu mezelerini de getirirlerdi.

Bunlardan biri Safi Dede adlı bir kaşıkcıydı aynı zamanda girift çalan Dede meclistekiler tarafından çok sevilirdi. Kırbacı Ahmed *çığırtma* adı verilen bir tür düdük, Mehter Osman da taksimli peşrevli zurna çalardı.

Tevfik, araya girerek Kadıköy'ün üst tarafında yer alan Mevdeburnu'nda *gümüş servi*yi yani ayın deniz üzerine parlak bir şekilde yansımaları izlemeye gidenlerden bahseder ve mehtaba "klavuz" anlamına gelen *kösemen* denildiğini söyler.

Bu ifadelerden sonra yazar, Bu Âdem'in sergüzeştini anlatmaya başlar. Bu Âdem, âdet edindiği üzere komşu esnafla beraber Samatya İskeleyi'ne kadar gelir oradan evine gelirdi. Zevcesi onun

geleceği saati bildiği için onu karşıladı. Fakat mehtabın olduğu on üç haziran gecesı beraber kayığa bindiği dükkân ve ev komşularının mehtap seyri konusundaki ısrarına dayanamaz ve karşılamaya gelen çocuğa gecikeceğini söyler ve eve bildirmesini ister. Zaten önünden geçtiği meyhaneler öncesinde de merakını celp etmiştir. Dışkalpakçı'ya yanındaki insanlarla giden Bu Âdem, sazlı sözlü bir meyhanede ilk içkisini yarısı midesine yarısı dışarıya olmak üzere arkadaşının teklifiyle içer. Bu sırada çocuktan haberi alan eşi, komşuların huyunu bildiği için olsa gerek, endişelenir ve onu işrete alıştırmalarından korkar. Çok sarhoş olan Bu Âdem'i eğlence arkadaşları evine bırakırlar. O geceden sonra eşinin korktuğu başına gelir ve Bu Âdem işrete alışır. Zevcesi önce işret arkadaşlarının eşlerinden ve yaşlı hanımlardan yardım ister ama çabası boşunadır. Eşinden şiddet de görmeye başlayınca kendisine vaktiyle yengelik yapan ve annesi gibi sevdiği Tûtî Kadın'a başvurur. Tûtî Kadın, feraset sahibi bir kadındır. Hava değişimi için gittiği Beykoz'da iki aydan fazla bir zaman kaldığı için ancak dönüşünde olanlardan haberdar olmuştur. Bu Âdem'in hâline ve yaptıklarına kendi gözüyle şahit olan Tûtî Kadın'ın aklına, kendi semtinde oturan, rahmetli eşinin de görüştüğü kendisi gibi feraset sahibi Bektaşî Ahmet Baba gelir. Beraber onun hanesine giderler. Onları Hasan Dede karşılar ve Ahmet Baba ile kendilerini görüştürür. Onları dinleyen Ahmet Baba iki aylık ayrılık ve biraz para ile Bu Âdem'in eski hâline hatta daha da iyi bir hâle geleceğini söyler. Bu Âdem'in eşinin yapması gereken mükellef bir işret sofrası hazırlamak ve eşinin sızmasını beklemektir. Öte yandan Ahmet Baba, Hasan Dede'ye post, arakıyye ve aba tedarik etmesini ister. Bu Âdem Bahçıvan Bekir'in de yardımıyla tedbili kıyafet bir küfeye konularak Baba'nın dergâh veya tekke olarak anılan hanesine getirilecektir. Bu şekilde getirilmesinin sebebi yolda asayişten sorumlu bir kol'a rastgelirlerse "Dergâhın fukarasından birinin başına insanlık hâli bir şey gelmiş. Haber aldık bulunduğu meyhaneden küfe ile kaldırdık götürüyoruz kimseye ilişen yok. " şeklinde bir açıklama yapabilmektedir.

Ahmet Baba, işi garantiye almak adına bu durumdan bekçiyi de haberdar eder. Bekçi gidince Hasan Dede'denin odasına bir yatak yaptırarak Bacı Nene'yi de bilgilendirir. Bu sırada zevcesi de Bu Âdem'i iyiden iyiye sarhoş eder. Hasan Dede ve Bahçıvan Bekir, sı-zan Bu Âdem'i, önceden planlandığı şekilde küfeyle evden alırlar ve Ahmet Baba'nın hanesine getirirler. İhtiyaten Bağcı Selim, Hasan Dede ve Bu Âdem aynı odada sabahlarlar.

Bu Âdem, neredeyim sorularıyla kendi kendisine muhasebe yaptığı, susuzluktan ağzının diline yapıştığı bir ara gözünü açtığında koğuşa benzer bir odada kendisini bulur, tavan simsiyahtır, duvarlar delik deşiktir ve büyük yazıların yazılı olduğu kağıtlar duvarlarda asılıdır. Ortada bir sac mangal ve tütün külünün döküldüğü bir taktuka vardır. Bu Âdem, Hasan Dede'nin azarlamalarıyla tekrar uyur ve sabah olur. Sabah onların ikazlarına tersten de olsa yatağını toplar. Daha önce bu işleri hiç kendisi yapmamıştır. Bu Âdem, gitmek istediğini söylediğinde ise "ıkrar verdin artık bu dünyayı unut" cevabını alır. Bu Âdem kendisini alıkoyamayacaklarını söylediğinde ise mutfağa gönderilerek ilk cezası olan beş okkalık bir küfe soğanı soyma cezasına çarptırılır. Aşçı Dede'nin yanında, Hasan Dede'nin korkutan topuzu eşliğinde gözlerinden belâ yağmuru gibi yaşlar dökülerek soğanları soyar. Bu Âdem'in kabullenışı Hasan Dede'nin nazarında olumludur, terbiyesinin sonuç vereceğine dair bir intiba edinilir ve zevcesine de bu anlamda haber edilir.

Bu Âdem yine gitmek ister. İkinci cezası ise bir saat boyunca serkeş hayvanların dolabına koşulmaktır. Bağcı Selim'in arkadaşı Ferhad'ın vurduğu kamçı ile dolabı döndüren Bu Âdem, ertesi gün sabaha kadar kendinden geçmiş bir şekilde yatar. Gelenek üzerine kahve ve çubuklar içildikten sonra Hasan Dede, bir sonraki gün Bu Âdem'den Nesîmî'den gazel ezberlemesini ister fakat o, okuma-yazma bilmemektedir. Hasan Dede söyler o tekrarlar ve ilk gün ancak bir gazeli ezberleyebilir. Bu usullere göre kırk günlük çilesini dolduran Bu Âdem, iğne ipliğe döner, artık eve dönme zamanı gelmiştir. Bir gün öncesinde yine dolaba koşulan Bu Âdem başlangıçta nasıl

dergâha getirildiyse o şekilde evine götürülür. Sabah kendi uyandığında ne sorarsa sorsun zevcesi ona rüya ve hülya cevaplarını verir. Bu Âdem, içinde şüphe kırıntıları kalarak eski hayatına döner ve bu şekilde de vefat eder.

III. Latife, Hikâye ve Saki-name Olarak Sergüzeşt

Bu Âdem'in *Sergüzeşt*'inde, Bu Âdem latifelerinden farklı olarak uzun uzadıya bir anlatı ön plandadır. Kişilerden ziyade tahkiye-ye odaklanan yapısı, merak unsurları ve canlı tasvirleriyle *Sergüzeşt*; 20. yüzyıl İstanbul'un sosyal hayatına ışık tutar. Bu yönüyle her ne kadar aynı adlı letâif içinde yer alsada dil ve üslup, zaman ve mekân bakımlarından bağımsız özellik gösterir.

Bu latifeyi Tevfik'in kendisi yazmıştır. Ayrıca, eserin diğer bölümlerinde dil daha sade bir şekilde kullanılırken bu latifede Arapça ve Farsça tamlamalara ve Farsça/Türkçe beyitlere de yer verilmiştir. Bu Âdem latifelerindeki kelime tasarrufu bu latifede göz ardı edilmiştir.

Sergüzeşt'te söz konusu edilen mekânlar dikkat çekicidir. Diğer latifelerde çoğunlukla mekânın yalnızca iç mekân mı dış mekân mı olduğu anlaşılabilirken, *Sergüzeşt*'te olayın yaşandığı yerler olarak İstanbul'un pek çok semti, meyhane, sokak, kahve ve ev gibi mekânlar ayrıntılı olarak verilmiştir. Zaman kavramı da latifede farklılık göstermiştir. Diğer latifelerde küçük bir an, bir gün ya da kısa bir yolculuk anlatılırken, bu latifede yaklaşık iki aylık bir süre söz konusudur. Bu anlatılan sürenin kırk günlük bölümü Bu Âdem'e ders vermenin amaçlandığı, içerisinde cezaların da yer aldığı bir süredir. Kırk günlük çilenin sonunda, Bu Âdem'e Nesîmî'nin gazellerinden ezberletilmesi oldukça önemlidir çünkü Bu Âdem için şiir bir kültürlenme ögesi olarak görülmüştür. *Sergüzeşt*'te yer yer geçen *erkân*, *erkânsız*, *ikrâr vermek*, *dem gecesi*, *hizmet*, *çerâğ olmak* ifadeleri yine bu inanç sistemine işaret ederken Baba'nın Bu Âdem'e hitaben söylediği şu ifadeleri bütün insanlar için mesajlar içermektedir:

Sen şimdi hikmeti falanı bırak da beni dinle. Derdin çoğu Allah'tan geldiği gibi ekserisini de biz elimizle davet ederiz. Ben Bu Âdem'e işret etmezden evvel bulunduğu hal nasıl bir saadet-i hal imiş öğrederim de o da anlasın ve Cenab-ı Hakkın kendisine ihsan eylediği saadet-i dünyeviye-nin kadrini bilip ifa-yı vecibe-i teşekkürle beraber malik olduğu serveti değil böyle şikâyetle belki de saadet-i uhreviye tahsiline sarf etsin. Ama Hasan sen diyeceksin ki Bu Âdem malik olduğu nimet ü rahatın ve selamet ü saadetin kadrini nasıl bilecek? Zıddıyla. Çünkü eşya zıddıyla münkeşif olur.

Bu Âdem'in kırk günlük çilenin sonunda öğrenmesi gereken "hayatının ve güzel yaşamının kıymetini bilmek"tir öyle de olur. Bu durum şöyle anlatılır:

Kırkıncı gün idi. Hasan Dede, Baba Efendiyi görüp artık zavallının çilesi dolduğunu ve hakikat Cenâb-ı Hakkın kendisine ihsan buyurduğu hüsn-i zindeganinin ve hoş yaşamının kadrini şimdi bildiğini söyleyip bu babda vakı olacak emirlerine muntazır idiğini söyledi.

Şahısların merkezinde Bu Âdem olsa da, erkeklerden Bektaşî Ahmet Baba ve Hasan Dede, kadınlardan feraseti vurgulanan Tûfî Kadın ve de eşini kurtarmak için elinden gelen her şeyi yapmaya hazır olan zevce de latife boyunca ön plandadırlar.

Latife; girişi, meyhâneler ve müdavimleri anlatılırken bir 19. yüzyıl sâkî-nâmesine dönüşür. Yazar, canlı tasvirleriyle meyhanele-ri bir edebî muhit olarak anlatır, seçkin meyhânelere gelenler arasında girift, çığıtma ve zurna çalanlar da vardır. Tevfik; beyitler, işret ıstılahları ve argo ifadelerle tahkiyeyi zenginleştirir.

Eserin belki de en önemli yönü eğlenceye yönelik küçük bir lûgatçe içermesidir: Akşamcı tabiri içmeyi tadında bırakanlar için kullanılırken, *harâbâtî* ve *çerâğ* meyhane müdavimlerine denir. Klasik şiir geleneğinde olduğu gibi *pîr-i mugân* meyhaneciyi karşılar. Ayyaşlara *âhîret acentesi*, *mevt istasyonu*, *mevt kamerası* denir; meyhane-lerdeki eğlence için *âlem-i âb* (su eğlencesi); şarap için *gıdâ-yı rûh* (ruhun gıdası), *zehr-i helâhil* (öldürücü zehir), şarap içmek için *çakmak*, mezelerin de bulunduğu sofrâ için ise *mastaba-i işret* (işret ma-

sası) tamlaması kullanılır. Bu masada edilen sohbet *şıkırdım sohbet*-tir. Rakı olarak *Mastika*'nın adı metinde geçerken; mezeler sardalya, turp, havyar, leblebi, kuruyemişlerden oluşmaktadır. *Koltuk* izbe yerlerdeki meyhanelerin adıdır. *Dem-hâne* tabiri de meyhane için kullanılır.

Sergüzeşt'te çok sarhoş olmak anlamına gelen birçok ifade de yer alır: *Alâ-bekrî*, *cümbüşlemek*, *kafayı kirışlemek*, *kanlı kanara* (*kanlı mezbaha*), *küpdibi*, *kör kandil*, *küskütük*, *sızmak*, *ziyadece gitmek* ve *zûmâ*. Ayrıca *sokak endazelemek* sızdıktan sonra ayılıp, sokaklara çıkmak; *keyif tazelemek* ise ayıldıktan sonra tekrar içmek, *gıdaların tam olması* meyhaneden ayrılma vakti anlamlarına gelir. *Kösemen* (klavuz) ve *gümüş servi* farklı mehtap seyirlerinin adıdır. *Seyyah vermek* (kovmak) ve *çelik muhabbeti* (dayak) eserin dil zenginliğini gösteren ifadelerin sonuncularıdır.

Tevfik esrar kahaelerinden de bahseder. Meyhânede çubukları yakan ateşçiler de bulunmaktadır. Cihânyandı takma adıyla bilinen kişi bunlardan birisidir. Latifede ayrıca meyhanede bulunan Sotori'nin de kim olduğu belirtilmez.

Bu Âdem'in daha sonraki baskılarında bu latifenin yer almasının sebebi; II. Abdülhamid'in 1888 yılında yürürlüğe koydurduğu yeni matbaa nizamnamesine bağlı olarak uygulanan sansür olabilir. Sansür konusunda ise iki sebep akla gelmektedir. Birincisi -her ne kadar edebî bir anlatım kullanılsa da- meyhaneler ve ona ait kültürün anlatımında kullanılan özendirici ifadeler, ikincisi ise Bektaşî dedesinin latifede ara sıra kendilerini kaybetmeyecek kadar alkol aldıklarını belirtmesi olmalıdır.

Metin (s. 97-170)

Bu Âdem'in Sergüzeştî

Bu Âdem'in istima ettiğimiz birçok latif latif hikâyelerini neşrettiğimiz cüz'lerde yazdığımız gibi bu cüz'de dahi tahkik ettiğimiz gayet garib ve garabeti nispette tuhaf bir ser-güzeştini karilerimize arz edeceğiz.

Bu Âdem gerçekten şahsı nevine mahsus yaratılan âdemlerden olup bin renge girer! Her boyaya boyanır! Hâkim olur hadim olur, rind olur zahid olur! Âkil olur bakıl olur! Şeytan herif kendisini âlemlere nasıl isterse öyle gösterir.

Dedin a! Bu şeytan her kalbe girer. Bir vakitlerde ayyaş olur. Olur ya! Herifin keyfinin kâhyası mı var? Fakat nasıl ayyaş öyle ahiret acen-tesi, mevt istasyonu. Vafına seza olan o kar-ı kadim meygedelere geceli gündüzlü abone olup da altı ay zarfında âlem-i ahirete seyahat eden mü-lazımen mevtten değil belki akşamcı tabir olunur erbab-ı safa-yı işretten idi.

Mey-hane âlemlerinin bi-ganesi olan kar'ilerimiz derler ki meyhane denilen caygah-ı işret hem mastaba-ı safa vü sohbet hem de muabbire-i ahiret olmak nasıl olabilir? Kendilerini bu âlemin bi-ganesi olmalarından dolayı bu su'allerini de mazur tutarak deriz ki "evet bu âlemin safası da var fenası da var! Nuşı da var nişi de var!".

Her neşenin bir humarı ve her leylin bir neharı ve her devrin bir şeb-i tarı olup dünyanın hic bir halinde ıttırad olmadığı gibi meyhane âlemin-de dahi aynı bu hal mevcuttur.

Haydi, Bu Âdem'in ser-güzeştine girmeden şu meyhane âlemlerinden biraz dem uralım ve tarik-i meygede saliklerinin ahvalinden ufacak bir malumat verelim. Âlem-i abın keyfiyet-i şarabın neşesi mi var? Var ama humarı da var. Hem de nasıl humar ki ta-be-kıyamet reha mümkün olmayan bir humar!

Âb-ı ateş-mizacile yalnız akşamları birer ikişer saat imtizaç edenlerin hasıl ettikleri neşat ve buldukları şevk ü inbisatı Bu Âdem'in ser-güzeştine mukaddime ederek tafsile beyan etmek üzere olasıya mestan-ı ibtilanın gece gündüz bulundukları hal-i bi-huşu ile bunlara mahsus dem-hanelerin nasıl kanlıkanara olduklarını tarif edelim:

Bu dem-haneler şehrimizin gizli köşelerinde bulunan esrar kahvele-ri gibi Kumkapı, Yenikapı, Samatya semtlerinin en izbe yerlerinde ara-makla güç bulunur köhne koltuklar ve daha doğrusu işret düşkünlerinin kalkmağa savaştıkları ve kalkayım dedikçe yıkılıp gittikleri yerlerdir.

İşbu kalender-meşreban-ı nuş-a-nuş o güruh mest ü medhuşdurlar ki bud-ı na-bud-ı âlemi cidden veda ve yalnız mülke-i füşhet-seray-ı işretin hükümet-i keyfiyye-i tegallübkarisine ser-dade-i ittiba ile la-kayd u azade fe'emma mukayyed-i iğlal-i badedirler.

Sabahdan gecenin saat üçlerine kadar yerleri meyhane ve o saatten sabaha kadar cay-hane ve huzurları köşe-i viranedir. Bunlar infilak-ı sabah ve avaze-i davet-i hayyaale'l-felahdan evvel kalkıp -kişi düşdüğü yerden kalktığı- halde bunlar muhalif-i etvar-ı alem kalktıkları yerlere düşerek,

Der-i meyhane beste'end diğer
İftetih...²

niyaz u nalişlerle ruy-ı tazarrular o bang-i feth ü güşadını temenniye başlarlar. Çi-sud ki sahib-i harabat henüz medhuş-ı giran-hab-ı gaflet olmağla bi-çarelerin feryad ü figanları tesirsiz kaldığı gibi ekseriya tesiri içtikleri zehr-abelerden beter yürekleri yaralayacak bed sözlerle mes'ulleri reddolunursa da bunlar yine:

Pelas-ı pare-i rindi be-duş-ı tecridin
Yanında çin-i cebin ile ser-fürü birdir

diyerek halka-i bab-ı ricadan kasr-ı yed edemeyip kar-ı der-i merama devam eylediklerinden ahir-i kar bunların ricası ibrama ve sahib-i harabatın redd-i encama reside olur ve ebvab-ı kadeh feth edilir.

Bunlar birer birer pir-i mugan ocağına düşdükcce gıda-yı ruh ve nasibe-i sabıhları olup kazanda kaynamakta olan zehr-i helahilden defaen an'as-sa'il istedikleri miktar önlerine getirilir. Getirilir ama bu zehr kendilerine öyle bad-ı heva yutturulmayıp zaten her katresinin bedeli cevher-i can iken yigirmi otuz pareden ibaret olan bir şişenin sümünü peşin meyhanececinin avucuna konmadıkca o şişe de mastaba-i işrete konmaz.

² Beyit şu şekildedir:

Der-i meyhane beste'end diğer
İftetih ya mufettihu'l-ebvab Hâfız-ı Şirâzi
"Ey kapalı kapıları açan tanrım, bu kapıyı da aç."

Bir kadehini mideye indirdikten sonra ağzı temizlemek için muavenetine lüzum-ı sahih bulunan ve ehl-i işret beyrinde meze denilen mekullattan bunların bazılarının tedarik edebildikleri leblebi kırmıtları, turp eşkisi³ ve bunlara mümasil şeyler adi meyhanelerde olduğu gibi bir ufak tabak içine konup da kadehler yuvarlandıkça usul ile çıkarılarak kimseye hissettirmeksizin ağza atılır. Hele tütün paketi elbisenin en gizli köşesinde bile pek güç muhafaza olunabilir. Eger bir yabancı yanılıp da paketi çıkaracak olsa devre-i evvelide tütünden değil paketten bile eser kalmaz.

İşte bunlar sabahleyin bu suretle işrete başlayıp öğlen zamanına değin mest-i la-yakil olarak her biri oldukları yerde kendinden geçer ki sızma tabir olunur. Bir iki saat sonra ervah-ı habise gibi her biri yerinden kalkıp paresi olanlar keyfi tazelemek, olmayanlar tedarik için sokakları endazelemeğe başlar. Bu hal geceleri saat iki üçe kadar devam edebilip vakt geldiği gibi meyhanecinin takati ve bunların kise-i istitaati tükenerek cümlesini meyhaneden göreler.

Dedik a! Bi-çarelerin o dar-ı idbardan avdet edecekleri cay-ı karar ya bir harabazar veya bir gar-ı mihnet-medar olabileceğinden işte böylece ömürleri rûzgarın germ ü serdi, humarın vec ü derdi humarın cevri ü azar-ı elem-perverdi alanda ezilip gider. Çok kere vakıa olur ki bunlardan bir günlük def'-i humara nakden çare bulamayanlar;

Beyt

İn hırka ki men dârem der-rehn-i şerab evla⁴
V'in defter-i bi-mani gark-ı meyi nab evla

Demdemesiyle köhne delik eski aba, yağlı fes, kirli kaba her nesi varsa müzayedeye koyup meyhaneci ile böyle bir pazara girmekten katıy-
yen çekinmezler.

Beyt

Bün-i hum pay-i taht-ı husrevan-ı mülk-i işretidir
Gelür bir cam-ı memlu nuş iden anda Cem-i alem

³ Metinde eski olarak yazılmışsa da ekşi olarak düzeltildi.

⁴ "Benim olan bu hırkayı şarap için rehin vermek ve bu anlamsız defterden-
se saf şaraba gark olmak daha evlâdır."

Beytinin kaili olan şairi bunların devam ettikleri koltuklara davet ederiz. Gelsin de bu zavallıların bulundukları küp diplerini görsün! Küpün dibi pay-ı taht mı! Yoksa cay-ı sahte mi! O zaman anlar. Ve'l-hasıl bunlar pir-i harabatın daman-ı amanına feda-yı in ü an ve

Damad olayım dersen eger pir-i mugana
Bintü'l-inebe cevher eder iki nişan ko

Tembihine imtisalen mahfuz gencine-i dimağları olan gevher-i izanlarını duhter-i reze nişan ve

Der-i meyhanedir elbette ana meşhed-i pak
Şüheda-yı arakın sağır olur kandili

hükümüne ittiba ile hak-ı zillet ü hal-i bi-hoşu da terk-i can ederler.

Ber-der-i meyhane reften kar-i yekrengan buved
Hod furuşanra be-kuy-ı meyfuruşan rah nist⁵

İşte böyle koltuklara mülazım ve gece gündüz pir-i meyhaneye hadim olanların cümlesi bu yolda çerağ olur.

Bende-perverliğin inkar edemem hancerinin
Eyledi sinede bin zahm-ı nümayanı çerağ

Lakin bizim Bu Âdem duhter-i rezin bu yolda hem-demi ve köşe-i harabatın bu gibi mülazım-ı dem-i âdemi değildi. Hatta çehresi, eli, ayağı ve intizamkar ve ahvali dahi kendisinin öyle harabatilerden olmadığını gösterirdi. Zira çehresi dediğimiz harabatiler misilli suya batırılmış sünger gibi kabarmış, burnu batılcani rengde morarmış gözlerinin altları kararmış, içleri sararmış, ferî sönmüş, parmaklarının tırnakları dönmüş.

O rütbe meyperest olmuş ki el titrer ayak tutmaz vassıfına muv-sadak ayyaşlardan olmadığını Bu Âdem'in nasıl âdem olduğunu ve intizam-ı ahvalinin derecesini ve ne yolda müdavemet eylediğini tafsilen hikaye eder isek kar'ilerimizi gerçekten bir itmi'nan vermiş oluruz.

Bu Âdem işrete başladığı zaman otuz yaşlarında idi. Eskiden sinleri otuzdan aşağı olanların aleni işret etmesi yani meyhaneye girebilmesi mümkün mü!

⁵ "Meyhanenin kapısına varmak ancak saf dil olanların işidir. Kendini beğenmişlere meyhane sokağına girme izni yoktur."

Bu Âdem otuz yaşında olduktan başka öyle hal ve şanı bilinmez bir âdem olmayıp yağlıkcı esnafının en muteberlerinden ve en ziyade sermaye sahiblerinden idi. Hususen o zamanda yağlıkcı ve yorgancı ve buna mümasil birkaç daha esnaf var idi ki bu esnaf içinde şöhret almak kesb-i temiz ü itibar etmek kolay bir şey olmayıp pek ziyade servet sahibi olmağa mütevakkıf idi.

Bu Âdem'in hanesi dahi serveti nisbetinde muntazam olup efrad-ı ailesi -şışede tasvir değilse de oldukça güzel denmeğe layık ve hele hüsn-i hulku hüsn-i lehce ve endamına kat kat fa'ik-bir zevcesiyle iki kadın hizmetçi ve gündüzleri dükkânda geceleri ev hizmetinde bulunur ufak bir harem çocuğundan ibaret idi.

Evin her dürlü intizamından başka zevç ü zevce beyninde olan mahabbet her dürlü intizamın fevkinde bir saadet idi. Bir âdem şekil ü simaca güzel olur, zengin olur. Hanesi kusursuz muntazam olur. Bunlardan fazla hüsn-i hulku da bulunursa böyle bir zevce malik olan kadın daha ne ister? Hiç! Çünkü evin içinde hiçbir şey eksik değil ki kadıncağz vücudunu temenni etsin. Yalnız kaynana dırılıtsı! Görümce zırlılıtsı yoktu. Bunlar da elce nevakısdan değil belki zeva'iddeden madut olmağla vücutları şöyle dursun âdemleri arzu olunur şeylerdendir. İşte Bu Âdem'in haremî böyle bir saadete nail olmuş kadınlardan idi.

Hal ve şanını tarif ettiğimiz Bu Âdem'in ne dürlü ehl-i işret olması ve o vaktin en muteberlerine mahsus işret mahallerine müdavemet eder takımdan bulunması lazım geleceği biraz anlaşıldı ya! Öyle ise Bu Âdem'in ser-güzeştine buradan başlayalım:

Bu Âdem'in hanesi Etyemez taraflarında ve civar komşuları kendi esnafı ve çarşılı muteberanından olmağla bunlar komşuca akşamları dükkânları kapar eger mevsim yaz ise Çarşı-yı Kebir'in Mukarazacılar Kapısından Kumkapı'ya iner ve cümlesi bir büyük Kumkapı iki çiftesine binip doğru Samatya iskelesine çıkarlardı. Kışın açık havalarında dahi yolları bu olup fırtınalı havalarında şimdiki gibi demir yol ve tramvay olmadığından bittabî kara yolunu tutarlar.

O zaman ise Samatya'da Altınoluk, Gümüştalkalı, Dışkalpakçı, İçkalpakçı ne kadar meşhur ya! Hele eyyam-ı sayfada her esnafın her

milletin muteberanı oralarda oralarda ama saat on birdenbire kadar oralarda!

Malumdur ki akşamları birer ikişer saat meyhanede işret ile keyfi tamam ederek çekilip gidenlere akşamcı tabir olunur ve her meyhane sahibi bu yoldaki akşamcılara elinden gelen hürmet ve riayeti de kusur etmez.

Böyle akşamcılar devam ettikleri meyhanelerde hal ve şanlarına göre birer mevki-i muteber tutarlar ve banka banka meyhanenin gizli mahallerinde ve akşamcılara mahsus odalarda oturup mastaba-i işreti kurarlar.

İçlerinde nekre-gu bulunur, hanende bulunur. Ufak tefek şey üfle-yen bulunur. Ehl-i tabiattan erbab-ı zerafetten bulunur, şair bulunur. Velhasıl bu yolda latif latif ademler bulunur.

Bu akşamcılar meyhaneye gelirken haayar, sardalya emsali tuzlu mezelerle mevsim yemişleri getirirler ve bu mezelerle sofrayı donatırlar. Meyhane destgah-darı akşamcıların âdasını bildiğin herkesin şişesini der-hal önüne getirir.

Bir iki kadeh attıktan sonra,

Hiç olur mu o tütüncü güzelinden geçme

diyerek geçme kiselerini çıkartıp terkeşler tellendirildi mi gel keyfim gel.

Bir lule tütünle üç kadehden sonra musahabet kapısı açılır, şıkırdım sohbet. Herkes kendi âleminde bir vakit geçirir gider.

Mesela kaşıkcı esnafından Safi Dede akşam üstü dükkânını kapamış. O gün her ne kazanabilmiş ise evine lazım olan şeyi alıp zenbiline komuş. Zenbil omuzunda. Girişti de zenbil de akşamcıların sofrasına geldi mi! Herkes pür-neşe! Çünkü Safi Dede azıcık kafayı bulunca bir ke-re girifti çıkardığı gibi değil bulunduğu meclis-i dem-hanenin içi başkalaşmış. Hele yanında bir iki de va'z-ı terennüm eden bulunursa,

Her köşede bir nara-i mestane-i ya hu

alkışlarının ardı arası mı kesilir! Öteden biri "Dedem eksik olma!" diğeri "Çok yaşa!" gibi dedeyi şevke getirecek sözleri söyledikçe dede de nağmeleri başkalaştırırdı. Artık bunun üzerine dedeye bir pare masraf ettirilir mi? Masraf şöyle dursun dede sanatında pek mahir olduğundan ara

sıra bir çift kaşık oyup zenbile atar. Ve akşam üzeri akşamcı sofralarında neşe arasında kaşıkları zenbilden çıkardığı gibi akşamcılar “Ne güzel olmaz şey” diyerek der-hal kaşıklar müzayedeye konup hadd-i zatında kaşıklar on gurus ederse beynelehibba yigirmi otuz guruşa kapanın elinde kalır. Ve pek çok taraftan “Aman dede böyle bir ceket de bana yap.” diye sipariş edilirdi.

Yalnız dede mi ya! Meşhur Kırbacı Ahmed, İstanbul’da çığırtma çalmakta sahihan birinci idi. Çığırtma denilen düüdük adı bir şey ise de her şeyin güzeli söylediği gibi Ahmed’in çığırtması da çığırtmaların en güzeli olduğundan adilikten çıkıp dinlenme derecelerine gelmişti.

Ya Mehter Osman! Bu Osman mehterlikten çıkma olup zurnası meşhur-ı âlem idi. Mehter Osman’ın zurnası öyle

Zurnada piş-rev olmaz ne çıkarsa bahına

denilen zurnalardan değildi. Âdeta taksimli piş-revli naâmeli zurnalardan olup hatta hamamda bile dinlenirdi. İşte buralarda saz da söz de daha bunun gibi pek çok âdemler bulunurdu.

Nasıl meyhane âlemi! Akşamcılık! Pek tatlı değil mi? Evet böyle kalsa güzel. Lakin bu neşenin bir de humarı var! Öyle bir humar ki kurtulması ne mümkünsüz ve yahud pek güç demişdik. Ser-güzeşti devam eder isek bu neşenin nasıl bir humarı olduğunu anlatırız.

Biz Bu Âdem’i dükkân komşularııyla bahren Samatya İskelesi’ne kadar çıkarmış idik. Bu Âdem iskeleye çıkar komşularına orada veda ederek dükkândaki çocuk arkasında aldığı yemiş vesa’ir eşya torbası çocuğun elinde ezana karib hanesine gidip yemeği yer. Haremiyle güzel güzel sohbet eder. Vaktiyle yatar, sabahleyin vaktiyle kalkar. Dükkânına gider. Bu hal ehl-i pür-iffet kadın için ne büyük bahtiyarlık!

Bu Âdem’in haremi zevcinin böyle hareketine ve gayet nazik muamelesine alışmış olduğundan her akşam Bu Âdem’in geleceği saat takrip edince kadın gözünü pencereden ayırmaz. Ve ehli sokağın köşesinden zuhur ettiği gibi kapıya koşar ve medivenin alt başından karşılardı.

Bir haziran içinde idi ki havanın itidaliyle beraber şehri Arabi’nin de on üçüncü günü olmakla o gece mehtab tam olup Akdeniz’de meşhur gümüş serviyi tamamen teşkil edecek idi.

Bu gümüş servinin seyri ve hele Kadıköyü'nün üst tarafındaki Mevdeburnu'ndan seyri hakikaten doyulur şey değildir. Baz mehtapçılar bu gümüş serviyi seyretmek için Mevde'ye mahsus gidip sabaha kadar doya doya seyrederler ve binlikler devirirler. Maarifden biri mehtaba kösemen tabir ederdi. Ehl-i işret güruhunu mevt kamarasına götürdüğü için olmalı.

Her ne ise o gün Bu Âdem ber-mutad dükkân ve hane komşularıyla Kumkapı'dan kayıâa bindiler. Yolda lakırdı lazım a! Bu Âdem'le ehibası beyinde şöyle bir muhavere başladı.

Bir zat: Bugün heva ne güzeldi!

Diğeri: Ya bu gece mehtap.

Diğeri: Artık doyulur şey değil. Bu akşam Dışkalpakçı'nın tamam gecesi. Atalarönü'ne doğru mehtabın görünüşü vay efendim vay!

Bu Âdem: O kadar güzel midir?

Bir zat: (Bu Âdem'e) birader hamsın ham!

Bu Âdem: O neden?

Bir zat: Bir kere de o âlemi gör. Gör de ne olduğunu anla!

Diğeri: Vakıa vücuda zararı var. Yok değil ama. Neş'esi de inkâr olunmaz.

Diğeri: Yolunda kullanılırsa hiçbir zararı yok.

Bir zat: Zararı olmamak olmaz. Fakat az içiliyorsa az olur çok içiliyorsa çok olur. Hatta meşhur sözdür: "Az içen çok içer derler."

Bu Âdem: Benim de gözümü yıldırان o habisin akla vücuda keseye olan zararı değil mi!

Bir zat: İçme efendim. Sen de akla vücuda zarar verecek derecede içme. İnsan bunu neşelenmek için içer. Kendini, aklını kaybetmek için değil.

Bu Âdem: Herkes o niyetle başlar. Sonra arkasını kesemez. Nihayet işretin mübtelası ve işret de anın başı belası olur.

Bir zat: Hiç öyle değil. Bunca senedir kullanırım asla kendimi kaybettiğimi bilmiyorum.

Bu Âdem: Herkes senin gibi olsa!

Bir zat: Kim isterse olur. Seksen yüz dirhem şey atar. Hem neşelenir hem iştihâ ile yemek yer. Sözüünü sohbetini bilir. Geçer gider.

Bu Âdem: Yavaş yavaş beni de bir azdırdınız!

Diğeri: A birader biz seni sevdiğimizizden biraz eğlensin neşelensin diyoruz. Yoksa otuz yaşında âdem azdırmıyoruz.

Meger Bu Âdem akşamları meyhane önünden geçerken herkesin zur-ı sagarla hay u huyunu şevk ve sürurunu gördükçe hatırı o cihette meyleder ve bir taraftan cüz'ünü davete bakarmış. Bu muhavere ile Samatya'ya yanaştılar. Arkadaşları tarafından haydi bu akşam bir birlikte biraz oturalım. Sen içme yalnız bizi ve o âlemi seyr et diye vuku bulan ibram üzerine yine Bu Âdem çocuğa "Haydi eve git beni sorarlar ise bir yere gittiğimi ve biraz geç geleceğimi haber ver." dedi.

O gece mehtap dedik a! Bunlar doğru deniz üstünde Dışkalpakçı'ya girdiler. Zavallı Bu Âdem meyhanenin yabancısı olduğundan kapıdan içeri girerken ayakları birbirine dolaşırdı.

Bunlar üç dört arkadaş bir sofrâ başına oturdular. Mezeleri tertip edip gıdaları getirdiler. O akşam mehtap münasebetiyle Dışkalpakçı akşamcılarla malamal olup saz u söz tekmil idi. Vakt-i ezani geçti. Kahrın ziyası denizin ufacık ufacık kabarcıklarını tenwire ve üç dört kadehden sonra şevk-i mahabbet tabiatı da tehice başladı. Birkaç yerden hey hey sadaları zuhur eyledi.

Bu Âdem ortalığı pür-neşe görünce iki tarafa bakınmağa ve lisan-ı hal ile bir taraftan teklif-i taleb etmeğe başladı. Zira biraz daha aradığı teklif bir yerden zuhur etmese idi bila-teklif kendisi kadehi yuvarlayacak idi. O kadar gönlüne bir istek geldi.

Arkadaşlarından biri cesaret alarak bir kadeh doldurup "Birader gel şu kadehi elimden iç de bana ne dersen de".

Bu Âdem – Diyeceğim malum a! Çünkü beni de alıştıracaksınız. Sonra ben de kendimi zabt edemeyeceğim!

Arkadaşları – Yok... Bak o zaman hepimiz duacı oluruz. Bizim gibi kullan. Zararı yok.

Bi-çare Bu Âdem başına geleceğini daha işe başlamadan keşf edip “Ben de kendimi zabt edemeyeceğim” demişdi. Bir kadehi yuvarladı ama birinci hem de ilk defa birinci kadeh olmağla kadehin yarısı mide-sine gidip yarısı aázından burnundan geldi. Avuç avuç meze yemeğe başladı.

Arkadaşları “Birinci öyledir. Şimdi alışsın. Fakat böyle avuç avuç meze! Bardak bardak su! İşte burası fena!” diye bir de latife kırışdırdılar.

Birin arkası durur mu ya! İki üç dört olmada dursun biz gelelim Bu Âdem’in haremine. Zevcinin geleceği vakit pencerede idi. Çocuğu yalnız görünce aklı gidip bir koşu kapıya indi. İlk sözü bu oldu.

– Oğlan hani efendi?

– Bilmem bir yere gitti!

– Nereye gitti doğru söyle.

– Ben ne bileyim. Yalnız “Geç geleceğim haneme öyle söyle.” dedi. Gittiği yeri söylemedi.

– Yanında kimler vardı?

– Her günki komşular.

– Allah’ım ademcağızı meyhaneye götürdüler. İşrete alıştıracaklar!

Çünkü kadın Bu Âdem’in akşamları refakat ettiği komşuların ehl-i işret olduklarını işitmiş idi. Zavallı kadın ne söyleyeceğini ne yapacağını şaşırıp merdivenin alt basamağında oturdu. Çocuk da karşısında hanımın yüzüne bakakaldı. Bu hayret biraz devam edip kadıncağız fena bir ye’s içinde kalkıp yukarı çıktı. Odalara sofalara sığmaz. Bir yerde durup oturamaz oldu.

Babasından dedesinden işret görmemiş ve ıyaliyle mesut yaşamağa alışmış bir kadın böyle müthiş bir haberi alınca nasıl hallere girer tasavvur olunsun.

Biçare kadının gönlünde dünya ve mafihadan yalnız zevcinin ne halde eve geleceği endişesi kaldı. Kadın bunu düşüne dursun. Beride Bu Âdem beş altı kadehden sonra ağzı işretin meraretine de alıştı. Kafayı kirşleyip de sahihen işretin hali tuhaf imiş. Ha... ne ala... gibi saçmalara başladığını arkadaşları görünce onlar da gördün mü bu hınzırın neşesi ol-

maz şeydir gibi müşfikane tasdikte bulunurlardı. Uzatmayalım mehtap seyri! Saz u söz istimai! işretin bidayeti! Bu Âdem yukarıda zikri geçen Osman'ın zurnasından ala bir zurna olmaz mı! Arkadaşları bu işe kendileri sevk ettiklerinden ve işretin ilk gecesi olduğundan Bu Âdem'in her halini her tavrını her sözünü hoş gördüler. Gıdalar tamam olup evlere gitmek zamanı geldi. Arkadaşları Bu Âdem'in koltuğuna girip hanesi kapısına getirdiler. Zaten dakika-be-dakika zevcinin gelmesine muntazır olan kadıncağz efendisini kör kandil duramayacak bir halde görünce nasıl idare edebileceğini bütün bütün şaşırıp her ne hal ise koltuğuna girerek yukarıya çıkarabildi.

Bu Âdem diline yüksük takmış gibi söyleyeceği sözü bir dürlü söyleyemez, kadıncağz ise zevcinin maksudını anlayamayıp icra edemediğinden üzüm üzüm üzülür idi.

Herif gürültü patırdı ederek güç bela sızabildi. Ertesi günü çarşıya gidip saat on olunca dakikada bir saate bakmağa başladı. Dükkân komşusuna dedi ki:

Nasıl vakit geldi mi?

O... Dur bakalım. Saat daha on.

Neye bakacağız. Vaktiyle kalkar gideriz.

Bu vakit bizim dükkân kapadığımız var mı?

Kaparsak ne lazım gelir? Bundan sonra ne alışveriş olacak? Hadi hadi gidelim.

Deyip çocuğa dükkânı kapattı. Komşusu da naçar muvafakatla doğru Kumkapı'ya inip bir kayık Samatya'ya çıktılar. O gün dahi hava güzel hem de mehtap olmağla yine Dışkalpakçı'ya girdiler.

Uzatmayalım bizim Bu Âdem bugün Dışkalpakçı yarın İçkalpakçı öbür gün Gümüşhalkalı! Bir ala-bekri oldu ki deme gitsin!

Bu mücerrebdir ki ayıklığı gayet yavaş olanların ale'l-ekser sarhoşluğu pek bed olur.

İşte bizim Bu Âdem dahi gitgide böyle bed-mestlerden olmağa başladı. Haremi ise Bu Âdem'den da'ima hüsn-i muamele görmekte olduğu halde işrete başladığından beri muvameleyi çevirmesinden pek me'yus idi.

Hâlbuki iş bed muamele derecesinde de kalmayıp adeta dayağa kadar çıktı.

Giderek kadıncağız bu hale tahammül edemez olup kocasını bu derddan halas için çare aramağa teşebbüs eyledi. Hâlbuki bulduğu deva-lar aksine te'sir ederdi. Çünkü kadın Bu Âdem'in işret refiklerinden ha-remlerine gidip zevcini meyhaneye götürmemelerini rica eder ve kadının bu müracaatı kocasına aks edince dayak patırdısı derecesini aşardı.

Kadın bu müracaatlardan da me'yus olup çareyi başka yerlerden aramağa mecbur oldu. Bildiği görüşdüğü ihtiyar kadınlara derdini açar istimdat ederdi. Kadının eskiden beri görüştüğü ve kendisine valide hür-metini ettiği Tuti Kadın hanımın Bu Âdem ile leyle-i zıfında yengelik hizmetini dahi etmiş olduğundan ismi evde Yenge Hanım kalmış idi. Bu sebepten dolayı da bunların her haline vakıf idi.

Bu yenge ve yahud Tuti Kadın o vaktin halince Osmanlı kadınları içinde nadir bulunur kadınlardan olup ale'l-husus ev idaresine da'ir bil-diği ve söylediği şeyler yazılacak olsa hakikaten mükemmel bir "ilm-i ted-bir-i menzil" kitabı vücuda gelirdi.

Yenge Hanım yalnız ilm-i tedbir-i menzilde değil ipince büyücek iş-lerde kendisine müracaat eden hanımlara hocalık ve avukatlık edebilirdi.

Fakat Yenge Hanım o günlerde vücutta tıbben lazım görülmesi üze-rine tebdil-i ab u heva için Begkoz'da vaki Akbaba karyesine gitmiş ol-mağla bu münasebetle iki aydan ziyade Bu Âdem'in hanesine gelememişdi. Onunçün Bu Âdem'in böyle bi-vakt işrete mübtela olmasından ve işret haliyle haremine her diürlü renc ve azar etmesinden haberi yok idi.

Yenge Hanım tebdil-i ab u heva müddetini bitirip İstanbul'da bulu-nan hanesine avdetinin üçüncü günü Bu Âdem hanesine geldi. Vakıa hanenin her halini evvelki tarzda bulduysa da hanımı evvelki gibi şen gör-medi. Çehresinde bir ye's nişanesi ve hüzn alameti tecessüm etmişçesine görünmekte idi. Yenge hanım gitti kendi kendine dedi ki "Dünya hali bu ya! Kim bilir bir şeye canı sıkılmış olmalı o da geçer."

Bu Âdem'in haremi ağzından dökülürcesine hal ve hatır su'alinden sonra artık sabr u tahammülü tükenerek şiddetli bir göğüs geçirip Yenge Hanım'a dedi ki;

– Yengeciğim, başımıza gelenlerden haberin var mı?

– Hayrola kızım? Bir şey mi oldunuz? Ne var? Çabuk söyle. Bilirsin a ben meraklı bir kadını.

– Âh bizim efendi...

– Ey efendi ne oldu? Sakın ağzından bir şey çıkmasın!

– Hayır! Öyle bir şey yok ama ne bileyim bu gidişle o da olmaz değil!

– Yavrum nasıl gidiş?

– Bizim efendi bir aydan ziyadedir işrete alışmasın mı?

– A kızım, zamanede etmeyen nadir. Ben bir şey oldu zannettim de yüreğim ağzıma geldi.

– Öyle değil hanım yengeciğim öyle değil. Bunun işret hali kimsenin sarhoşluğuna benzemiyor. Hani o melek gibi efendi ağzına birkaç kadeh rakı aldı mı bir canavar kesiliyor. Ne söylediğini biliyor ne ettiğini! Haydi hepsine tahammül edeyim. Dayağına bir dürlü vücudum tahammül etmiyor.

– Ay dayak da mı var!

– Hiç sorma! Hem de öldüresiye. Artık vücudumun tahammülü kalmadı. Şaşırdım kaldım. Akşam buradasınız a halini görürsünüz!

– Vah vah vah kızım! Ayol size mutlaka nazar degdi, göze geldiniz. Dur bakalım yavrum sabr et. Onun da çaresi bulunur. Derdi yaradan Mevla dermanı da yaratmıştır!

Kadıncağz yengenin şu son sözlerinden güya o anda derdine derman bulunmuş kadar müteselli olarak yüzünde asar-ı beşâset nümayan olmağa başladı. Artık Yenge Hanım'a hümet ve ikramın derecesini sorarsan, deme gitsin. Yenge Hanım ise daha akşam olup âdemin sarhoşluğunu görmeden yalnız kızın mahzunane dertleşmesi üzerine der-hal he-rifin 'işretten kurtulması için zihnen çare arar ve bin dürlü şeyler düşünmeğe başladı.

Akşam oldu Yenge Kadın'la hanım taam ettiler: Kahveleri içtiler. Yenge Kadın dedi ki:

– Kızım vakit geliyor. Şimdi efendi gelir. Sana söyleyecek sözlerim var güzelce dinle. Geldiği gibi benim burada olduğumu söylemezsin. Çünkü söylersen her ne kadar keyfte olsa belki benden çekinir. Âdetin üzere onu odasına alırsın. Ben kapı arkasından gizlice dinler ve halini anlar yarın seninle ne yapacağımızı söyleşiriz. Anladın mı kızım?

– Hay Allah sizden razı olsun.

– Cümleden evladım. Yalnız seni düşünmem, onu da düşünürüm. Sen nasıl kızım isen o da oğlumdur.

– A valide ben de öyle değil mi? O benim canımdan ziyade sakındığım, şimdiye kadar kendisinden arpa ağırlığı söz işitmemiş iken şimdi bu yaptığı işleri görüyorum hem ona acıyorum hem kendime belki ona daha ziyade acıyorum. Çünkü böyle giderse kendisini de sermayesini de itibarını da beni de kaybedecek.

– Ah, etmesin kızım sen o kadar merak etme. Dedim a onun çaresini sabah düşüneceğiz. Arayacağız bulacağız.

– Eksik olma.

Yenge Kadın'la hanım arasında cereyan eden muhavere yatsı vaktine kadar devam etti. Hala Bu Âdem evine gelmedi.

Yenge Kadın ise bu vakte kadar Bu Âdem'in gelmemesinden haremimin şikâyetinde haklı olduğunu tasdik etmekle beraber kızı pek haklı buluyorum. Zira bu vakte kadar meyhanede kalan âdem elbette evine doğru bir halde gelmez a! Nasıl gelecek ağız egri göz şaşı. Söylediğini bilmez a! Ne yapacak. Aklına geleni der fakat bu hükümleri zihninde verip hanıma anlatmazdı.

Vakta ki saat ikiye geldi. Efendi öteden zuhur eyledi. Yenge Kadın ise heman evin bir köşesine gizlendi. Bu Âdem kapının tokmağını öyle bir uruş urdı ki o zıngır zıngır sallandı. Kapıyı açtılar. Âdemi güç hal ile kapıdan içeri alabildiler. Ne söylediğini bilmez. Söylenen sözü anlamaz. Hezeyan eder. Fena fena söyler. Bir gürültü bir kıyamet. Evin içi karmakarışık oldu. En sonra rakının buharı Bu Âdem'in bütün bütün beynine vurup haremimi birçok döğdükten sonra kendinden geçti. Yemek içmek nerde yatağa düşüp sızdı kaldı.

Bu Âdem sızdıktan sonra haremi Yenge Kadın'ın yanına gidip ağlayarak dedi ki:

Anladın mı, yengeciğim halimi. Gördün mü çektiklerimi. Her gece böyle. Yediğim içtiğim zehroluyor.

Kızım pek doğrusun. Hele bu gece yat. Çok üzüldün. Azıcık vücudun yerine gelsin.

Yenge ile hanım bu mukavele üzerine odalarına çekildiler. Sabah oldu. Bu Âdem kalkıp akşamdan kalan fenalıkları pek güç def edebilip sersem sersem çarşıya düştü.

Yenge Kadın'la hanım sabah kahvesini içip söze giriştiler. Yenge Kadın müzakere kapısını açmak için dedi ki.

Ey kızım. Şimdi senin hatırına gelen nedir?

Neneciğim. Bende baş, beyin, akıl, fikir kalmadı ki bir şey söyleyim. Şaşırdım kaldım!

Pek doğru. Kızım maşallah yine sen gençsin de bu kadar tahammül ediyorsun. Ben bir gece şaşırdım. Hiç böylesini görmedim. Âdemcağzın haline baktım. Bütün düşündüklerimin beş pare etmeyeceğini anladım. Kızım bu ne senin işin ne de benim. Buna çareyi başka yerlerde aramalı.

Aman neneciğim.

Korkma kızım. Bunun burası İstanbul. Her şeye çare bulunur. Hakemi var. Hükmü var. Hocası var.

Artık sen bilirsin.

Benim bildiğim ve tiz elden aklıma gelen bu. Sen bizim rahmetli efendiye yetişmedin, bilmezsin.

Evet. Bilmem valideciğim.

Kendisi bir acayip âdem idi. Nefes ve huddam sahipleriyle çok görüşürdü. Hatta semtimizde bir Ahmed Baba vardır. En çok anunla görüşür ve görüştüğü âdemler içinde en ziyade ana hürrmet eylerdi. Beni de haremiyle görüştürdü. Hala gider hem kendisiyle hem de haremiyle görüşürüm. Âlim ve akıl çok görmüş, gün geçirmiş bir âdemdir şimdi ona gideriz, işi açarız. Elbette bize bir yol gösterir.

Aman şimdi gidelim a.

Hay hay. Bir saate kadar gider, söyleşir geliriz. Bunda ne var. Uzak yer değil, işte şurası haydi yaşamakları bakayım.

Bir parça şey yiyeydik.

Çabucak gider gelir. Öyle yeriz.

Pek ala.

Yenge ile hanım yaşamakları sokağa düştüler. Doğruca Ahmed Baba'nın evi önüne gelip kapıyı çaldılar.

Kapıyı açan bir devaiş idi. Yenge Hanım derviş görürnce "Hasan Dede, Baba Efendi burada mı?" dedi.

Hasan Dede: Burada hala haremde çıkmadı.

Daha ala haremde görüşürüz.

Yine ne var? Çocuk için ise böyle şeylere nefes ettiği yok.

Çocuk için değil bir deli var da!

Mey-haneyeye gönder.

Göndermeğe ne hacet. Mey-haneden çıktığı yok.

Dünya böyle. O da o yolu tutmuş.

Yenge ile Hasan Dede ufacık bir muhavereden sonra Yenge Hanım'la haremi girdiler. Babanın haremi bunları izzet ve ikramla bir odaya aldı. Biraz dinlendiler. Birer kahve içtiler Yenge Hanım, Baba Efendi'yle azıcık görüşmek istediğini söyledi. Babaya haber verdiler. Yenge Hanım, Baba Efendi'nin yanına yalnız girip on dakika kadar görüştüler. Sonra bu Âdem'in haremini celbeylediler.

Baba Efendi: Kızım, Tuti Kadın'ın ifadesi zevcinin işret halinden memnun değil misin?

Hanım: Evet Yenge Hanım biliyor a! Benim söylemekliğime ne hacet!

Baba Efendi: Şimdi istediğin zevcini işretten kurtarmak. Öyle mi?

Hanım: Aman efendim. Ayaklarınızı öpeyim.

Baba Efendi: Estağfirullah kızım. Bu pek kolay.

Hanım: Sizin gibi büyük zatlara güç bir şey var mı? Elbet size göre pek kolay olacak.

Baba Efendi: Lakin söylediklerimi bir bir icra etmeli.

Hanım: Her ne ise başım üstüne tek şu adem işretten kurtulsun. Nem var nem yok feda olsun.

Baba Efendi: O kadar fedakarlığa da lüzum yok. Şimdi Bu Âdem işretten vazgeçmezse aranızda her türlü fenalığın zuhuru melhuz a!

Hanım: Korktuğum o değil mi ya.

Baba Efendi: Belki bütün bütün ayrılmak da olabilir.

Hanım: Pek doğru.

Baba Efendi: Öyle ise evvela göze aldıracağın şey, iki ay kadar muvakkat bir ayrılık. Biraz da pare sarf etmek.

Hanım: Pvre ne kadar isterseniz o kadar sarf edeyim lakin o iki ay kadar ayrılık! Olmasa olmaz mı?

Baba Efendi: İş parede değil. İstedığimizi hasıl edecek o iki ay ayrılıktır.

Hanım: Efendiye bir şey olmasın da! Ana da razıyım.

Baba Efendi: Bilakis. Evvelinden daha güzel olur. Ömrünüz oldukça güzel güzel geçinir gidersiniz.

Yenge: Kızım sen efendinin sözünü tut fena olmaz. İstedüğinden daha ala olur.

Hanım: Şübhe yok yengeciğim.

Baba Efendi: İsterseniz işe bu akşamdan başlayalım. Vaktiniz yoksa bir iki gün sonraya bırakalım.

Hanım ile yenge kadın: Heman şimdi emrediniz.

Baba Efendi: Söyleyeceklerimi güzelce dinleyelim. O da efendinin rakısı var mı?

Hanım: Hayır efendim.

Baba Efendi: Öyle ise Hasan Dede sizinle gelir. Evi öğrenir. Zira onun evi öğrenmesi her şey için elzem. Size yarım okkalık bir şişe rakı ge-

tirir. Gündüzden mezesi mükemmel bir tepsi hazır edersiniz ki o tepsinin üstünde bulunacak şey bir şişe rakı, bir bardak su. Bir rakı kadehi iki üç tabak yemiş. Tamam efendinin geleceği vakit odasına getirir. Bir iskemle üzerine korsunuz. Efendi sinir haliyle geldiği gibi Yenge Hanım ile koltuğuna girer. Bak sizin için bu akşam ne hazırladık diyerek ve yüzüne pek ziyade gülerek heman odasına alıp işret tepsisini önüne korsunuz. Bu hazırlık işret haliyle anın pek ziyade hoşuna gider. Kendisini hiç bilme-yecek dereceye getirinceye kadar içirirsiniz.

Zavallı hanım Baba Efendi'den bu talimatı alınca zevcini kendi eliyle mezar-ı ademe koymağa me'mur olmuş gibi kendisini öyle bir helecan-ı kalb tuttu ki heman orda düşüp bayılacaktı. Babanın bu emrine bir itaat-ı me'yüsane de bulunarak yenge ile evlerine avdet için izin istediler. Baba bunlara Hasan Dede'yi terfık etti. Dede arkalarından beş adım geriden gelerek evlerini gördü ve aldığı talimat üzerine bir saat sonra bir şişe rakı getirip evin usul ile kapısını çalıp bıraktı. Hanım, babanın bu tedbirini icradan havf eder ise de yengenin verdiği teminattan biraz cesaret alıp işine devam eylerdi.

Tepsiyi hazırladı. Mezeler armud, badem, şeftali gibi mevsim yemişlerinden ibaret idi. Armudu soyup dilim dilim tabağa dizmiş, bademleri ayıklamış, şeftaliyi hey'etiyle bırakmış idi.

Burasını ciddi olarak diyebiliriz ki o gün bi-çare hanım öyle helecanlar öyle ızdıraplar geçirdi ki eger yanında Yenge Kadın olmasaydı değil bir defa bir kaç defa nüzul-ı isabet etmek bir şey değildi. Bereket versin ki yenge la-yenkati kendisini teselli eylerdi.

Çünkü Baba Efendi o kadcılık verdiği talimattan ilerisini ne yengeye ne de hanıma açmış ve Hasan Dede'ye dahi henüz iktiza eden tertibatı söylememiş idi. Akşam olup da kadınlar evde Bu Âdem'in meyhaneden avdetine muntazır oladursunlar. Beriden Baba, Hasan Dede'yi çağırıp şimdi mahalle bekcisini bul gece iki buçuk raddelerinde gelip beni görsün dedi. Hasan Dede bu emri icra ile avdet eyledi.

Baba Efendi: Nasıl bekciyi buldun a!

Hasan Dede: Eyvallah. Emr ettiğiniz saatte gelecek. Bu gece bir şey var ama fakir anlamıyorum.

Baba Efendi: Anlayacağın vakit geldi. Şimdi söyleyeceğim. Hasan bu yükü de sen yükleneceksin. Lakin hafif bir yük ürkme.

Hasan Dede: Fakir öyle şeylerden çekinmez. Arz-ı teslimiyyetten başka elimizden bir şey gelmez.

Baba Efendi: Deraîş Hasan kadınların hususen genç kızın ah u eni-nine tahammül edemedim.

Hasan Dede: Ne gibi efendim?

Baba Efendi: Oğlum hal ü keyfiyet bu...

Hasan Dede: Vah yazık, kadınlar da hoş görüverseler olmaz mı?

Baba Efendi: Dedem bu öyle hoş görülecek suyundan değil. Hem kadınlar da bu çileye tahammül edecek güç bulunur. Hem de sonu vahim. Eger sonu vahim olmasa ilişik etmemek de olabilir.

Dede Efendi: Hikmetinden su'al olunmaz. Halk da bu habise bu kadar ibtilanın hikmeti ne olacak! Bilmem ki!

Baba Efendi: Sen şimdi hikmeti falanı bırak da beni dinle. Derdin çoğu Allah'dan geldiği gibi ekserisini de biz elimizle davet ederiz. Ben Bu Âdem'e işret etmezden evvel bulunduğu hal nasıl ber-saadet hal imiş öğretiyim de o da anlasın ve Cenab-ı Hakkın kendisine ihsan eylediği saadet-i dünyeviyyenin kadrini bilip ifa-yı vecibe-i teşekkürle beraber malik olduğu serveti değil böyle şekavete belki de saadet-i uhreviyye tahsiline sarf etsin. Ama Hasan sen diyeceksin ki Bu Âdem malik olduğu nimet ü rahatın ve selamet ü saadetin kadrini nasıl bilecek? Zıddıyla. Çünkü eşya zıddıyla münkeşif olur.

Cefayı bilmeyen aşık sefanın kadrini bilmez derler

Meşhur bir sözdür. Vakit geçiyor işimize bakalım. Sen saat iki buçukta bahçeden büyücek bir küfe alır, içine biraz eski püskü şey kor, üzerine bir de post serersin. Bahçıvan Selim'i de alır. Birlikte gidersiniz. Fener de elinizde ha! Sonra sizi çevirirler. Ben de bekçiye tembih ederim oralarda dolaşır. Yolda kola falana rast gelir de size o kimdir diye su'al ederse "Dergahın fukarasından birinin başına hasbe'l-beşeriyye bir hal gelmiş. Haber aldık bulunduğu meygededen küfe ile kaldırdık götürüyoruz kimseye ilişen yok." deyip geçersiniz. Yolda edeceğiniz hareket bu.

Evde ne yolda hareket edeceğinize gelince, evin kapısını usul ile çalar, hazır mı dersiniz hanım hazır dediği gibi heman içeri girer herifi soyar. Başına şu arakıyeyi arkasına da bu eski abayı giydirip küfeye kor. Alır bir yerde eğlenmeyip getirirsiniz. Eğer hanım yarın ne olacak diye sizden su' al edecek olur ise anı biz de bilmiyoruz. Yarın Baba Efendi'den alacağımız emri size tebliğ eder, şu kadar diye bilirim ki ne vakit isterseniz efendinin nerede olduğunu bilebilir ve lede'l-hace görebilirsiniz lakin kendisi ne sizi görebilir ve ne de nerede olduğunu bilir, deyip sözü kesersin. Haydi vakit de geldi. İşte post işte aba fazla bir de arakıyye bir derviş bir tekkeye getirmek için lazım olan da bu.

Hasan Dede eyvallah deyip Bahçivan Selim'in arkasına küfeyi verdi post ve aba ve külahı küfeye koydu. Feneri eline alıp çıktı gitti.

Müteakiben bekçi gelip Ahmed Baba'nın hanesi kapısını çaldı. Baba kapıyı açıp bekçiye dedi ki;

Bekci. Yahu sen misin?

Evet Baba Efendi, istemişsiniz geldim. Bir şey mi var?

Bir şey yok oğlum. Şimdi mahalleyi gezmeğe çıkacaksın a?

Çıktım bile. İşte sopam elimde!

Oğlum derbişlerden biri bu akşam her nasılsa şeytana uyup Samatya semtinde ziyadece gitmiş. Akşamdan haber aldım da el ayak çekildikten sonra bir küfeye koyup götürmek için Hasan Dede ile Bahçivan Selim'i gönderdim sana tembihim şu ki göz kulak ol. Yolda kol falan çevirirse. Yabancı değil bu işten benim de haberim var de ki ilişmesinler.

Baş üstüne efendim sen hiç kasavet etme. O benim işim. Biz mahalleimizi biliriz. İstersen Samatya'ya kadar gideyim. Yolların bekçileri hep bildik.

Yok yok. Zahmet etme. Yalnız tembihimi icra et elverir.

Peki efendim.

Bekçi gider. Baba Efendi de-hal Hasan Dede'nin odasına bir eski yatak yaptırır. Bunların vüruduna muntazır olur.

Bacı Nene: Yahu bu telaş ne?

Baba Efendi: Tekkeye misafir geliyor da. Tedarikte bulunuyorum. Misafire ikram lazım değil mi ya!

Bacı Nene: Şu geçen gün gelen hatunların erkeği mi?

Baba Efendi: Bakalım gelsin de erkeği mi kadını mı o vakit anlaşılır.

Bacı Nene: Aman yahu kadınlar pek yalvardılar. Güzelce ikram edelim.

Baba Efendi. Eger ikramda kusur edersem o vakit söyle. Ben dedelerin hangisine ikramda kusur ederim?

Bacı nene: Vay gidi ikram vay.

Bunlar bu mükalemede, Hasan Dede ile Bahçıvan Bekir yola devam etmekte olsunlar. Biz gelelim Bu Âdem'in hanesine. Bu Âdem o gece dahi ağzı egri. Göz şaşsı hanesine geldi. Haremi ta kapıdan karşılayıp koltuğuna girerek dedi ki.

Haremi: Gel efendi... Bak bu gece size ne güzel şeyler hazırladım.

Bu Âdem: Kime? Bana mı!

Haremi: Kime olacak! İki gözüm elbette size.

Bu Âdem: Hah hah hah. Gülerim a! Kim karıştır?

Haremi: Gül efendim. Kim karışacak Allah eksik etmesin evin efendisi değil misiniz! Canınız ne isterse öyle yaparsınız!

Bu Âdem: Yaparım a... Hem de...!

Haremi: Haydi efendiciğim haydi çıkalım. Bak bu gece birlikte nasıl gülüp oynayacağız.

Bu Âdem: Ey söyle bakalım neler hazırladım?

Haremi: Bu akşam canım özledi de size mükemmel bir tepsi hazırladım.

Bu Âdem: Kimi gözledi? Kimi gözledi?

Haremi: Efendim gözledi demedim, özledi dedim. Allah etmesin efendimden başka kimi gözlerim?

Bu Âdem: Söyle söyle. Ey destiyi nereden aldın Eyyüb'e mi gittin?

Haremi: Ay... A efendim niçin böyle üzersin. Size ala bir tepsi hazırladım. Bakalım her gece sizin donattığınız tepsi mi güzel benim hazırladığım mı!

Bu Âdem: Vay... aferin karı be! Gördün mü işte şimdi gözüme gir-din!

Haremi: Hadi odamıza gidelim. Bakayım sizi eglendirebilecek mi-yim? Ama acemiliğim var kusura bakmayın!

Bu Âdem: Sen hiç telaş etme yakında seni ben üste çıkarırım. "Bos-tancı giyer barata, elinde marul salata" şarkısını söyleyerek yukarı çıktı. Haremiyle odasına girdiği gibi mükemmel donadılmış tepsiyi görünce:

O bizim karı ha! Ey bunu evvel söylesen a! Ben de oraları dolaşma-yayım.

Deyip tepsinin başına oturdu. "Bu şişe, rakı öyle mi". Gözlerini ka-payıp gâh açarak, haremine "Hatta ben, birader bu düz mü mastika mı !!! birader ne ya?? Gitti mi orada mı sandım! "A benim pamuk kedim. Bilmem ki ne... yedim." Hanım sana söylüyorum. Bu düz mü? Masti-ka mı?

Haremi: Pek güzel rakı imiş. Bize her zaman çiçek suyu, incir, li-mon, portakal getiren herife ısmarladım.

Bu Âdem: -Rakı şişesini burnuna tutarak koklayıp anlarmış gibi-fena değil.

Haremi: Efendim ibtida soyununuz ki rahat edesiniz. Gecelikler ha-zır.

Bu Âdem'in zihni derhal rakı ile oyalanmağa başlayınca hatırına öyle kavga, gürültü, patırdı, dayak felan hiçbir şey gelmediğinden hare-mi her ne teklif ederse heman yapardı. Derhal soyundu.

Bu Âdem: Mezeler Ha!

Haremi: Evet efendim.

Bu Âdem: -Gözleri yarım kapalı olduğu halde- Bu ne?

Haremi: Elma almışdım. Soydum, dildim. Üzerine biraz toz şekeri ek-tim. Pek güzel oldu.

Bu Âdem: Bir parça sirke zeytin yağı da gezdirdin mi?

Haremi: O nasıl olur ya!

Bu Âdem: Sen ne bilirsin! Tuzlu meze daima âdemin yüreğini tutar.

Haremi: Peki efendim bir daha öyle yaparım.

Bu Âdem: Ay bu ne?

Haremi: Badem şekeri.

Bu Âdem: Bak bu güzel. Bunu azcık tuzla. Azcık da kavur!

Haremi: A başıma gelen. Badem şekerinin tuzlanıp da kavrulduğunu şimdiye kadar hiç işitmedim.

Bu Âdem: Kavur diyorum.

Haremi: Peki efendim şimdi kavuruyorum. Hele siz bir kadeh için bakayım rakıyı beğenecek misiniz?

Bu Âdem: Ver bakalım.

Haremi mastikadan ağız ağıza iri kadehi doldurup Bu Âdem'e verdi. Herif kadehi yuvarladığı gibi bir su içip bir kaç da meze yedi ama kafa da fena döndü.

O sırada hanım geçmeyi de doldurup Bu Âdem'e verdi. Bu Âdem geçmeyi eline aldığı gibi "Bir ateş" diye bağırmasın mı?

Haremi: Efendi ben burdayım niye bağırıyorsun?

Bu Âdem: Ben sana bağırıyorum ateşçiye bağırıyorum. Darlanma kardaşım.

– Bu sırada haremi bir kadeh daha verip, Bu Âdem içtikten sonra-

Haremi: Âteşçi kim?

Bu Âdem: O... Şimdi geziyordu görmedin mi?

Haremi: Canım nerde geziyordu?

Bu Âdem: -Kemal-i teehhürle- Gümüşhalkalı'da be!

Haremi: -Kendi kendine- Herif bütün bütün kendini şaşırdı. İşte efendi çubuğunuzu da yaktım.

Bu Âdem: Doğru söyle. Sen o ateşçiği bilmiyorsun ha!

Haremi: Hayır. Ne bileyim!

Bu Âdem: Cihanyandı!

Haremi: Ne ne?

Bu Âdem: Ne olacak? Adı Cihanyandı. İşte o sen değil a!

Haremi: -Kendi kendine- Sen Cihanyandı'yı görürsün! deyip bir kadeh daha verdi.

Bu Âdem bu kadehi dahi içince bütün bütün dili dolaşıp ve kendisini kaybetme derecelerine gelip dedi ki:

- Hesap...

- Ne hesabı?

- Kaç para? Gideceğim.

- Nereye gideceksin?

- Nereye giderim. Eve Gülhane'ye gitmem a!

- Hesap falan yok efendim, içmeğe bak.

- Aşk olsun Sotori! Ben bilirim. Sen bir ayı oğlansın! Paskalya'da sana bir ala sırmalı akçe kesesi haydi vaadim olsun.

Haremi: -Kendi kendine- Ya...Buyurun efendim. Bu akşam ziyafet benden. Yatak da hazır. Hiç telaş etme.

Bu Âdem: Destgahdara söyle geçenki hesabı biliyorum. Anı ben yemem!

Haremi: Peki efendim.

Deyip rakıyı verdi. Bu Âdem o kadehi de yuttuğu gibi küskütük devrildi. Çünkü rakı gayet sert, hava sıcak olduktan başka rakının nevi de değişmiş idi. Bu Âdem bundan dolayı bacağından tutup kaldırım üzerinde sürükleseler duymayacak bir hale geldi. Lakin haremi Bu Âdem'in son sözünden fena halde şüphelendi o da şu söz idi: "Destgahdara söyle geçenki hesabı biliyorum anı ben yemem!" sözü idi.

Kadın, aceba efendi bir şey mi hissetti de bu sözü söyledi, diye hem düşünür hem de tepsiyi kaldırır, ortalığı toplar idi. O halde Yenge Hanım içeri girdi.

Yenge: Ne yatınız kızım?

Hanım: Artık yaptıklarımı sorma!

Yenge: Hepsini kapıdan dinledim.

Hanım: En sonra hani "Geçenki hesabı biliyorum anı ben yemem!" demişti sakın bir şey hissetmesin.

Yenge: Pek ala yer. Sen hiç merak etme. A kızım görmüyor musun ademcağız kendinde değil.

Bunlar bu muhaverede iken Hasan Dede ile Selim kapı önüne gelip kapıyı usul ile çaldılar. Derhal kapı açıldı.

Yenge Hanım: Kim o?

Hasan Dede: Baba Efendi gönderdi. Hazır mı?

Yenge Hanım: Hazır Dedem buyurun.

Bu Âdem'in Haremi: Ne yapacaklar?

Yenge Hanım: Âferin ne titriyorsun? Bunda merak edecek ne var! Sevgili efendin bu dertten kurtulacak!

Hasan Dede: Telaş edecek bir şey yok.

Yenge Kadın, Hasan Dede, Bahçıvan Bekir, Bu Âdem'in haremi başı örtülü olduğu halde Bu Âdem'in odasına girdiler. Ne baksınlar Bu Âdem kütük gibi yatakta yatıyor. Hasan Dede yanına gidip usul ile arakıyeyi başına giydirdi. Bahçıvan Bekir ayağından, Hasan Dede arkasından tutup küfeye koydular. Sallanmasın diye etrafına bezden şeyler sıkıştırdılar. Kufeyi Bahçıvan Bekir'in arkasına verince Hasan Dede dedi ki. Vakit geç çok duramayız. Şimdilik bize destur.

Yenge Kadın: Haydi oğlum, Allah işinizi rast getirsin.

Bu Âdem'in Haremi: Aman Dede Efendi yarın ne olacak Baba Efendi hiç malumat vermedi mi?

Hasan Dede: Şimdilik malumat yok. Lakin yarın her halde size görüp bu işe dair malumat vereceğimi efendinin emriyle tebliğ edebilirim. Bundan ziyade ben de birşey bilmem.

Bu Âdem'in Haremi: Aman Ya Rabbi...

Hasan Dede Bekir çıkıp gittiler. Bi-çare kadın da o gece uyku mu var! Tamam Hasan Dede kapı önüne gelip de ayak sesleri işidilince.

Baba Efendi: Bacı haydi bakalım içeriye. Zira misafirler geldi.

Bacı Nene içeri gider. Hasan Dede, Bahçivan Bekir'in arkasında küfe kapıdan girerler.

Baba Efendi: Hasan geldiniz mi?

Hasan Dede: Eyvallah, geldik.

Baba Efendi: Yolda kimseye tesadüf ettiniz mi?

Hasan Dede: Hayır efendim kimseyi görmedim.

Baba Efendi: Hasan doğru senin odaya. Yatak hazır.

Hasan: Eyvallah.

Baba Efendi: Hasan Dede, Bahçivan Bekir, Hasan Dede'nin odasına girerler. Bu Âdem'i yatağa korlar.

Baba Efendi: Seslenirse kendisine vereceğin cevap, söyleyeceğin söz budur. Eğer seni pek ziyade taciz ederse bana haber ver. İhtiyat olarak Selim'i de bu gece odaya al, deyip içeri gitti. Derviş Hasan, Bağcı Selim o gece birlikte yattılar.

İKİNCİ BÂB

Bu gece hakikaten Bu Âdem için en garip bir gece idi.

Zavallı Bu Âdem sabaha karşı adet-i vechile suya uyandı. Kalktı ama akşamdan adetten ziyade gittiğinin bu gece sa'ir geceler gibi ne gözünü açabilirdi, ne de yerinden kımlıdanmağa muktedir oldu.

Fazla olarak yatak dahi kendi yatağı olmadığından vücudu bir torba kemik kesilmiş idi. Her azası sızım sızım sızılar idi.

Aklınca na-çar haremının ianesine müracaat lazım geldi. Zira ağzı şap kesilmiş. Dudaklar birbirine yapışmış. Hararet derece-i nihayeye gelmiş olduğundan bir dakika daha sabra mecali kalmamış idi. Gözler kapalı olduğu halde yattığı yerden:

Bu Âdem: Hanım. Hanım. Hanım. Yahu. -Hiç ses veren olmadı yine tekrar-

Bu Âdem: Yahu. Hanım. Hanım. Bir parça gözünü aç. Hu. Hanım.

Hasan Dede: -Uyku sersemi yatağından fırlayıp oturdu. Elleriyle gözlerini silip- Kim o?

Bu Âdem: -Birden bire sesi alamayarak- Hanım. Sana zahmet ama azıcık kalksan.

Hasan Dede: -Kemal-i te'ehhürle- Yat! Burada öyle hanım felan yok. Burada öyle hanım felan yok!

Bu Âdem, Hasan Dede'nin öyle iri sesle -Yat! Burada öyle hanım felan yok- tehdidini işidince bütün bütün sersemleşip güç hal ile gözünü açtı. Ne görsün! İkinci oda büyüklüğünde bir koğuş hücrede bir kandil batıp çıkmada. Kandilin ziyası koğuşda bulunan şeyleri hayal meyal gösterebilirdi. Bu Âdem evvela kendisine baktı. Arkasındaki eski abayı görebilip başını eliyle yokladı, arakıyye olduğunu anladı. Yatağa baktı. Kendi yatağı değil. Ses gelen yeri merak edip bir göz gezdirdi. Arakıyyeli iki adamın yattığını gördü. Hepsinden ziyade Bu Âdem'e hayret veren koğuşun hali idi. Tavan simsiyah. Duvarlar delik deşik olduktan başka bazı mahallerine iri yazılı kağıtlar yapışdırılmış idi. Hele ortada duran büyük sac mangal ile kebir tütün taktukası bütün bütün Bu Âdem'in nazar-ı garabetine çarptı. Kendi kendine tefekküre başlayıp "Acayib, ben akşam nerede idim, nerede olacağım? Akşamdan Gümüşhalkalı'da. Öyle, oradan kalktık. Arkadaşlarla eve geldim. Eve mi geldim ya! Ben meyhaneden sonra bir yerde daha rakı içtim. Bizim evde rakı yok. Aceba ben nereye uğradım!"

"Of ... Ya Rabbi bu ne bela şeydir ki benim başıma geldi. Canım ben bir evde rakı içtim. Burası değildi. Hayır hayır o ev böyle harap değil döşemeli dayamalı bir oda idi. Orası neresi bilemiyorum ki! Ay aklı mı bozacağım. Yahu. Yahu. Burası neresi?"

Hasan Dede: -Yine korkunç bir sesle- Yat diyorum.

Bu Âdem: Allah için olsun birader. Burası neresi?

Hasan Dede: Akşamdan geldiğin yeri bilmiyor musun?

Bu Âdem: Akşamdan ben bir evde idim!

Hasan Dede: Nasıl ev?

Bu Âdem: Bilemiyorum.

Hasan Dede: Bilemiyorsan sus.

Bu Âdem: Bizim kadın nerde?

Hasan Dede: Burada kadın sözü olmaz. Bir daha bu sözü ağzından işitmeyeyim. Sonra işin fena! Çelik var.

Bu Âdem: Aman Ya Rabbi. Biraz su verir misiniz?

Hasan Dede: Selim. Selim kalk şuna bir su ver.

Selim kalkıp maşraba ile suyu eline dayadı. Bu Âdem şiddet-i hararetle maşrabayı devirince daha ziyadece ayılıp bir kere Selim'in bir de Hasan Dede'nin yüzüne baktı. Selim'i biraz güler yüzlü buldu ise de Hasan Dede bön abes görünüyordu.

Bu Âdem: -Hasan Dede'den merhamet ümidiyle- Dedem eyvallah.

Hasan Dede: Ha şöyle yola gel! Akşamdan Baba'ya ikrar ver. Sabah kalk hanım diye bağırmağa başla! Seni... seni...! Edebinle otur da çelik muhabbetine girişmeyelim.

Bu Âdem: -Kendi kendine- Baba kim! Ömrümde baba nedir bilmem. Hatta yetim kaldığımdan kendi babamı bile bilmiyorum. Nerden geldim ne dedim de ikrar verdim. Çelik muhabbeti nedir? Âh bir kere sabah olsa.

Hasan Dede: Yat eraahı çürük yat. Daha sabaha çok var.

Bu Âdem: Yatıyım, dedem yatıyım.

Deyip yattı. Hasan Dede ile Selim de yattılar. Fakat Bu Adem'in gözüne uyku mu girer? Sabaha kadar bin tefekkür. Düşün bre düşün işin ucunu ortasını bulmak mümkün değil. Her ne ise güç bela sabah oldu. Hasan Dede ile Selim kalkınca Bu Âdem de güya bir vazifesi varmış gibi hepsinden evvel ayağa kalktı.

Hasan Dede: -Bu Âdem'e dedi ki- yatağını düz.

Bu Âdem: Peki dürdüm.

Hasan Dede: -Lakin Bu Âdem ömründe yatak kaldırmadığından yatağı ters düürünce-Hele şu hayvana bak. Erkan böyle midir?

Bu Âdem: Aman Dedem kusur ettim affet. Ömrümde yatak kaldırmadım.

Hasan Dede: Zarar yok. Daha amsın. Gel Selim şu yatağı düür de kaldır. Erkansız görürsün de âdem olsun!

Selim yatakları düürüp kaldırdı. Hasan Dede de mangalı eştı. Tütün kesesini çıkarıp çubuğu doldurdu. Bu Âdem'e dedi ki.

Eyvallah.

Kalk şu dolapta çubuk var al doldur.

Bu Âdem kalkıp dolaptan çubuğu aldı. Doldurdu mangalın kenarına Hasan Dede'nin yanına oturdu. Bahçıvan Selim de gelip kahve cezvesini sordu.

Bu Âdem sabahları evindeki hali bir de bu sabah ki hali nazarı te'emmülden geçirdikten sonra başını iki tarafa sallayıp bi-ihhtiyar güldü.

Hasan Dede: Ne güldün?

Bu Âdem: Nasıl gülmeyeyim! Gülünecek hal! Ben kim! Bu hal ne hal!

Hasan Dede: Sen kim oluyormuşsun!

Bu Âdem: Kendi halinde. Evlat ve bir ıyal sahibi bir esnaf.

Hasan Dede: Çok güzel. Akşamki halin de anı gösteriyordu. Kendi halinde esnaf böyle olur a! Ev bark sahibi âdem meyhaneden kalkıp nereye gittiğini bilmeyecek derecede içre a! Aşk olsun be!

Bu Âdem: Pek doğru dedem. Affedin. Vakit geldi. Dükkan açacağım. İzin verin gideyim.

Hasan Dede: Nere gidiyor muşsun!

Bu Âdem: Nereye gideceğim dükkanıma, evime.

Hasan Dede: Ev bark, dükkan destgah. Onlar bitti. Madem ki buraya ikrar verdin. Artık dünyayı hatırından çıkar.

Bu Âdem: Ne demek! İş güç, evlat ve ıyal sahibi âdemi nasıl hab-sedebilirsiniz!

Hasan Dede: Değil hapis değil çeliğe bile ururuz. Çok söyleme.

Bu Âdem: Dava ederim.

Hasan Dede: Kalk Selim, Efendi'ye haber ver.

Selim derhal kalkıp gitti. Biraz geçtikten sonra Selim gelip Efendi "Aş evine göndersinler." dedi.

Hasan Dede ile Selim Bu Âdem'i yakaladıkları gibi matbaha götürdüler. Aşçı dedenin yanına oturdu önüne beş okkalık bir küfe soğan dayadılar. Hasan Dede eline bir topuz alıp durdu. Selim kapıyı kilitledi.

Hasan Dede: Haydi bakalım. Soymağa başla.

Bu Âdem: Bu kadar soğan soyulur mu?

Hasan Dede: Soy diyorum. Şimdi topuzu yersin. Bu meydana kolaylıkla girilir mi?

Bu Âdem soğanı soydu ama. Gözünden bela baranı gibi yaş döküldü.

Bu Âdem soğanı soyarken bir aralık Hasan Dede dışarı çıkıp Selim vekaletle yerinde kaldı. Halbuki Hasan Dede'yi Baba Efendi, Bu Âdem'in hanesine göndermek için istemiş idi. Dede vakua-i hali hikaye edince Baba dedi ki "Hasan öyle ise işin içinden kolaylıkla çıkabileceğiz".

Hasan Dede: Ne söylüyorsunuz efendim? Himmetinizle herif bir gece içinde o kadar yumuşadı ki muma döndü.

Baba Efendi: Öyle ise şimdi git. Haremine işi anlat. Kendisine biraz ufak tefek almak için bir kaç guruş al gel.

Hasan Dede doğru Bu Âdem'in hanesine gidip ma-vaki hikaye eyleyince o güne kadar me'yus ve mukadder olan haremi yeni başdan dünyaya gelmiş kadar mesrur oldu. Çünkü dünyada hatunun bir emeli var ise evde zevcinin işretten feragati idi. Heman çekmeceyi açıp ikiyüzelli guruşluk bir keseyi dahi diğer bir kat pamuk bezi çamaşıra koyup Hasan Dede'ye dedi ki "Efendim sizlere layık değilse de şimdilik bu Baba Efendi'nin bu da sizindir. Şu kadar rica ederim ki uzun uzun gözümüzü yolda bırakmayıp her gün olandan bitenden haber veriniz".

Hasan Dede: O bizim borcumuz siz hiç merak etmeyin.

Yenge Kadın: Baba Efendi'nin ellerini öperim.

Hasan Dede: Eyvallah.

Deyip gitti. Gelelim Bu Âdem'e.

Matbahta soğanı soydu, bitirdi. Göz yaşından gözleri yumruk gibi şişti. Vakta ki öğle vakti geldi. Hasan Dede avdet etmiş idi. Lokmayı sula, dediler. Zavallı Bu Âdem'in boğazından bir lokma ekmek gitmek mümkün mü?

Yemekten sonra Bu Âdem, Hasan Dede'ye dedi ki:

Dedem aceba Baba Efendi'yi bir kere görebilir miyim?

Ne için göreceksin?

Merhametlerini rica edeceğim.

Galiba bugünkü hizmet az geldi.

Niçin efendim? Burada kıyamete kadar kapanıp kalacak değilim a! Çoluğum çocuğum. Dükkanım destgahım var. Olmazsa feryadı ayyuka çıkarırım.

Hasan Dede: -Mest-hezeyane bir tavırla- Feryadı ayyuka mı çıkarırsınız. Burada bağlamak para etmez. Belki yalvarmak işe yarar. Gel Selim, arkadaşın Ferhad'ı da çağır. Misafirin canı sıkılıyor. Dolaba koşun ee... hazineye de biraz hizmeti bulunsun. Ekser serkeş hayvanlar orada terbiye olur.

Bahçıvan Selim'le arkadaşı Ferhad, Hasan Dede üçü birden Bu Âdem'i yaka paça edip dolaba dayadılar. Hayvan bağladıkları yere Bu Âdem'i iplerle sarıp kamçıyı Selim'in eline verdiler. Hani o güller yüzülü görülen Selim bir zebani kesildi. Bu Âdem'e bir kamçı salladığı gibi Bu Âdem'in aklı başından gidip var kuvveti bazuya vererek dolabı döndürmeğe başladı. Tamam bir saat dolabı döndürdü. Bi-çarede artık hal kalmadı. Hasan Dede gelip dolaptan çıkardı. Koğuşa geldiler. Bu Âdem bitab düştü. Ta ertesi gün sabaha kadar yattı.

Ertesi gün yine Hasan Dede, Selim, Bu Âdem kalktılar. Kahveler çubuklar içildi. Bu Âdem, Hasan Dede'ye bir kaç söz söylemek isterdi. Bir dürlü dili varmazdı. Çünkü azıcık sözü uzattı mı. Ya matbah var! Ya dolap!

Hasan Dede Bu Âdem'e dedi ki.

– Nasıl bu gece rahat ettin mi?

– Sabaha kadar kendimi bilemedim!

– Öyle ise bu gün biraz rahat et. Fakat bütün bütün de boş oturmağa gelmez! Al şu Nesimi divanında bir kaç gazel ezberle!

– Ne!!! Ben okumak bilmem.

– Öyle ise ben sana ağızdan ezberledirim.

– Canım Nesimi gazellerini ezberleyip ne yapayım?

– Lazım olur. Yarın Baba Efendi seyyah verecek olursa işine yarar.

– Ağızdan gazel nasıl ezberlenir?

– Ezberle diyorum! Yoksa dolap var.

Hasan Dede dolab var deyince Bu Âdem çar-na-çar gazel ezberlemeğe muvafakat etti. Hasan Dede beyitleri okur. Bu Âdem ağızdan ezberlerdi. O gün ancak bir gazel ezberleyebildi.

El-hasıl uzatmayalım. Bu Âdem bir gün matbaha bir gün dolabda. Bir gün koğuşda Nesimi gazeli ezberlemekte vakit geçirip. Tamam kırk gün çileyi doldurdu. Ama avurd avurda geçti. İğne ipliğe döndü. Divane hala neye uğradığını bilmezdi. Çünkü yahu bu hal nedir dediği gibi kendisini derhal ya matbaha atarlar. Ya dolaba koşarlardı. Hiç söyletmezlerdi.

Kırkuncı gün idi. Hasan Dede, Baba Efendiye görüp artık zavallının çilesi dolduğunu ve hakikat Cenab-ı Hakkın kendisine ihsan buyurduğu hüsn-i zindeganinin ve hoş yaşamanın kadrini şimdi bildiğini söyleyip bu babda vakı olacak emirlerine muntazır idiğini söyledi.

Öyle ise Hasan şimdi git, Bu Âdem'in haremine benden selam et. Bu gece zevcini göndereceğimi söyle. Temiz bir yatak hazırlasın fakat zevci evden ne halde çıktı ise yine o halde girecektir. Çünkü başka çare yok. Kızım orasını düşünmesin. Yalnız sabahleyin zevci uyandığı vakit ettiği su'alleri vereceği cevapları güzelce bellesin. Hasan hani Bu Âdem'i getirdiğim gece sana nasıl talimat vermiş idim. İşte şimdi de hanıma öyle talimat veriyorum. Güzelce tebliğ ve tamamıyla icrasını tarafımdan tembih et.

Bu Âdem sabahleyin uykudan uyanıp da söyleyeceği sözlere haremî tarafından verilecek karşılık şu iki sözden ibaret olacaktır.

“Bu gün Bu Âdem’i dolaba korsun. Selim muhafaza sende bulunsun, akşama kadar dolaptan çıkarmasın. Sen de git yarım okka kadar rakı al ama sert rakı olsun. Akşam dolapdan çıkar. Koğuşa getir. Bu akşamdan göreceğiz diye rakıyı ortaya koy. Vur gözüne rakıyı vur gözüne rakıyı. Sen de ayrıca bir şişeye su koy. Güya içiyormuşsun gibi yap. Hasılı herifi küskütük sarhoş etmenin çaresine bak” dedi.

Hasan Dede, Baba Efendi’den aldığı emirleri tamamıyla yerine getirdi. Bu Âdem’in hanesinde ise bir meserret hüküm sürmeğe başladı. Bu Âdem’in haremî derhal mükemmel bir yatak hazırladı. Gecelik boğçasını yatağın baş ucuna koyup zevcinin vüruduna muntazir oldu. Yalnız işi gücü sabahleyin kocasına edeceği muameleye da’ir Babanın tebligatını ezberlemekten ibaret kaldı.

Gelelim Hasan Dede ile Bu Âdem’e. O gün akşama kadar Bu Âdem’i dolaba koşmuşlar idi. Saat onbir raddelerinde dolaptan çıkarp koğuşa getirdiler. Hasan Dede koğuşda işret levazımı hazırlamış idi. Bu Âdem’i kan ter içinde ve bi-mecal bir halde görünce bu hale ziyade te’esüf edip hatta Selim’i calî olarak tekdîr de etti. Bu Âdem’e dedi ki:

Erenler seni ziyadece yormuşlar. Ben burada bulunamadım. Çünkü bu akşam bizim de dem gecesi olduğundan biraz öte beri tedarik etmek üzere çarşıya çıkmış idim. Bunu da hoş gör de gel seninle bu gece biraz cünbüşlenelim. Arada sırada bunu biz de yaparız ama senin gibi değil. Bu Âdem “Yalnız halime bırakın biraz dinleneyim”.

Hasan Dede “Olmaz olmaz. Al cünbüşlen erenler” deyip bir kadeh doldurdu Bu Âdem’e dayadı.

Bu Âdem alıp zorla kadehi devirdi. Hasan Dede de bir kadeh su devirdi. Al dedem ver erenler. Ver dedem al erenler. Bu Âdem o yorgunluk üzerine çarçabuk kafayı kirışleyip daha yatsı zamanı olmadan Baba Efendi’nin istediğinden ala kütük gibi sarhoş oldu.

Selim küfeyi hazırlayıp Bu Âdem’i koydukları gibi eve dayadılar. Odasına çıkarıp usul ile geceliğini giydirip yatağa yatırdılar. Hasan Dede dahi “artık işimiz bitti” deyip çekildi gitti.

Bu Âdem pıfla gibi yatakta öyle bir sızdı dünyadan haberi yok idi. Haremi de minder üzerine yattı. Yenge Hanım dahi ihtiyaten oda kapısının dış tarafına bir yatak yapıp yattı.

Sabah oldu. Bu Âdem de bir taraftan dolap yorgunluğu! Bir taraftan rakının te'siri! Fena bir halde uyandı, uğraştı. Yerinden kımıldayamadı. Yattığı yerden Selim'e seslendi.

Bu Âdem: Selim. Selim. Ya hu Selim.

Haremi: Efendim.

Bu Âdem: Canım Selim şu su maşrabasını uzadıver. Hasan Dede kalktı mı?

Haremi: Nasıl Selim efendi! Hasan Dede kim! Kalk aklını başına devşir!

Bu Âdem mahmurluk yorgunluk uyku sersemliği içinde haremının sesini işittiği gibi bir kere sıçrayıp yatağa oturdu. Bir kere odaya göz gezdirdi. Kendi odası. Haremi kendi haremi. Fena halde şaşırıp yatağın içinde bir hayli düşündükten sonra haremiyle söze başladı.

Bu Âdem: Hanım ben nerdeyim?

Haremi: Nerede olacak! Evinizde!

Bu Âdem: Ne vakitten beri?

Haremi: Da'ima. Her vakit. Siz bir yere gidip kalmazsınız!

Bu Âdem: Canım bundan kırk gün evveli bir sabah uykudan kalktım. Gözümü açtım. Kendimi başka bir yerde buldum. Sana seslendim. Herifin biri kalktı. Sus burada öyle kadın sözü olmaz dedi. Beni bir güzel takdir etti.

Haremi: A!!! Efendi rüya olmalı!

Bu Âdem: Sonra aman yahu burası neresi dedim geldiğin yeri bilmiyor musun. Gece geldin Baba Efendi'ye ikrar verdin, dedi.

Haremi: Hulya olsun.

Bu Âdem: Baba kim. İkrar ne demek, dedim. Çok söyleme çelik var, dedi.

Haremi: Hayır hayır bu mutlak rüyadır!

Bu Âdem: Bir su içip naçar yattım. Sabah oldu kalktık. Meger o herife Hasan Dede derlermiş. Mangal başına oturduk Selim kahve pişirdi içtik.

Haremi: Efendi aklını topla sakın hülya olmasın!

Bu Âdem: Sonra Hasan Dede'ye bu ne haldir. Ben evlat ve ryal, dükkan, destgah sahibi âdemim. Bırakın ben gideyim, dedim. Babaya haber gönderdi beni matbaha kapadılar.

Haremi: Hayrdır efendi sen adeta rüya görmüşsün!

Bu Âdem: Matbahda o gün beş okka soğan soydum. Gözlerim şişdi.

Haremi: Dedim a ya rüya ya hülya!

Bu Âdem: Ertesi gün bostan dolabına koşdular.

Haremi: Efendi ne söylüyorsun. Bunlar mutlak rüya.

Bu Âdem: Bir gün matbah bir gün dolab! Bu hal ile tamam kırk gün geçti.

Haremi: Rüya değilse elbet hulyadır.

Bu Âdem: Kırkıncı gün akşama kadar dolab çevirdim.

Haremi: Yine rüya.

Bu Âdem: Hasan Dede o gün halime acıdı biraz rakı verdi çıktık alt tarafını bilemiyorum. Gözümü açtım kendimi burada buldum.

Haremi: Bu da rüya!

Bu Âdem: -Heman ayağa kalktı. Bir Nesimi gazeli okuduktan sonra- Bre kadın ben Nesimi gazeli bilir miydim? Bu da mı rüya, deyip bir kat çamaşır aldı doğru hamama gitti.

Bir abdest alıp her şeye tövbe ederek evvelki gibi gündüz dükkan, akşamları ev, familyasıyla hüsn-i muaşeret ederek ömrünü hoşça geçirip evde bu alem-i faniden gitti.

Sergüzeşt de bitti.

Kaynaklar

- Akün, Ö. (1993). "Çaylak Tevfik", *DİA*, C.8, 240-244.
- Altunel, İ. (2003). "Latife", *DİA*, C. 27, 109-110.
- Ambros, Edith Gülçin (2009). "Gülme, Güldürme ve Gülünç Düşürme Gereksinimlerinden Doğan Türler ve Osmanlı Edebiyatında İroni", Nazımdan Nesre Edebî Türler, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 4*, (Haz: Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım), İstanbul: Turkuaz Yayınları, 64-85.
- Baş, Münire Kevser (2013), *Osmanlı Fıkralarının İlk Derlemelerinden Çaylak Tevfik'in Hazine-i Letâîfi*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1970), "Zâtî'nin Letâîfi", *TDED*, XVIII, 25-51.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1977), "Zâtî'nin Letâîfi II", *TDED*, XXII, 143-161.
- Kortantamer, Tunca (2004). "Osmanlı Dönemi Türk Mizah Anlayışı", *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 132-138.
- Kortantamer, Tunca (2007). "Temmuzda Kar Satmak", *Örnekleriyle Geçmişten Günümüze Türk Mizahı*, Ankara: Phonix Yayınevi.
- Kortantamer, Tunca (2004). "Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Dönemi Türk Mizahının Kısa Bir Tarihi". *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 139-170.
- Kutlar, Oğuz, Fatma Sabiha; Çakır, Müjgân; Koncu, Hanife (2012). *Mehmed Tevfik - Kâfile-i Şu'arâ*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Levend, Agâh Sırrı (1971), "Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 37-45
- Mehmet Tevfik (1995). *İstanbul'da Bir Sene*, (Haz: Nuri Akbayer), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tıraş, Yusuf Can (2018). "Çaylak Mehmed Tevfik'in "Tahrîc-i Harâbât'ı"", *Journal of Turkish Language and Literature*, Volume: 4, Issue: 1, 172-186

Ankara'nın Önemli Bir Edebiyat Mahfili: Üç Nal Meyhanesi

Necati Tonga*

Başkent olduktan sonraki dönemde ilim, kültür, sanat ve eğitimin önemli bir merkezi hâline gelen Ankara, aynı zamanda edebiyatımızda ağırlığı hissedilen bir edebî muhite dönüşmüştür.¹ Ankara'nın hükûmet merkezi olduktan sonra zenginleşen edebiyat hayatı, mahfillerde de karşılığını bulur ve bazı pastaneler, lokantalar, meyhaneler, şair/yazar evleri, dergi/gazete idarehaneleri, dernekler,

Anafartalar Caddesi, (1940). (VEKAM Arşivi).

---

* Dr., Kırıkkale. necati.tonga@gmail.com

¹ Bu konuda bkz.: Necati Tonga, *Bir Edebî Muhit Olarak Ankara (1923-1980)*, Çolpan Kitap Yay., Ankara, 2019, 429 s.

oteller, tiyatrolar, kitabevleri ve kahvehaneler; şair ve yazarların iletişime geçtikleri birer edebiyat ortamı olarak ön plana çıkarlar. Başkentin edebiyat mahfilleri içerisinde ise Üç Nal Meyhanesi'nin özel bir yeri vardır.

Üç Nal Meyhanesi, 1946 yılında Ulus'ta Anafartalar Caddesi, Konak Sokağı'nda açılmıştır. *Ulus* gazetesinin 9 Mayıs 1946 tarihli nüshasında yer alan ilandan meyhanenin 1946 yılının baharında açıldığı ve Çiftlik Satış Mağazası'nın arkasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Üç Nal, açılış ilanında "lokanta" ibaresi geçmesine rağmen, lokantadan ziyade "meyhane" olarak ön plana çıkan bir mekândır.

Üç Nal Meyhanesi açılış ilanı. (1946). *Ulus*, 19 Mayıs 1946, s. 6.

Üç Nal Meyhanesi'nin sahibi, Melih Cevdet Anday'ın *Fotoğraf* şiirinde adı Garip hareketinin üç ismiyle birlikte anılan Şinasi Baray'dır.

Fotoğraf

*Dört kişi parkta çektiğimiz
Ben, Oktay, Orhan, bir de Şinasi...
Anlaşılan sonbahar
Kimimiz paltolo, kimimiz ceketli
Yapraksız arkamızdaki ağaçlar...
Babası daha ölmemiş Oktay'ın,
Ben bıyiksızım,
Orhan, Süleyman Efendi'yi tanımamış*

*Ama ben hiç böyle mahzun olmadım;
Ölümü hatırlatan ne var bu resimde?
Oysa hayattayız hepimiz.*

(Anday, 2007, s. 21).

Garip şiir hareketi ile özdeşleşen ünlü fotoğraf.

Soldan sağa: Orhan Veli Kanık, Şinasi Baray, Oktay Rifat ve Melih Cevdet Anday.
(25.06.1933). (Yusuf Çağlar Arşivi)

Ankara'nın zengin ailelerinden birinin oğlu olan Şinasi Baray, Ankara Erkek Lisesi'nden Orhan Veli'nin ve Oktay Rifat'ın sınıf arkadaşısıdır (Anday, 1996, s. 4). Lise yıllarında Garip üçlüsünün ilk ürünlerini yayımladıkları *Sesimiz* dergisinin başlığını çizen Şinasi Baray, dekorasyona meraklı biridir ve o dönemde Taş Mektep'te sahnelenen oyunların da dekorlarını hazırlamıştır (Oral, 2016, s. 67-68).

Bir dönem meteoroloji müdürlüğü de yapan Şinasi Baray, Üç Nal Meyhanesi'ni kayınbiraderi Esat'la işletmeye başlar. Kısa süre sonra kayınbiraderinin Baraj yolunda intihar etmesi sonucunda Şinasi Baray, Üç Nal'ı tek başına işletmeye devam eder (Kurşunluoğlu, 1983, s. 89). Öğrencilik yıllarında dekorasyon sanatına ilgisi bilinen Şinasi Baray, babaannesine ait eski Ankara konağının alt katını Melih Cevdet'in tespitiyle (1996, s. 4) "modern" bir şekilde düzenler.

Üç Nal Meyhanesi (1953).

Üç Nal Meyhanesi'nin kapısı, kovboy filmlerindeki barları andıracak şekilde çift kanatlıdır. Şinasi Baray, diğer Ankara meyhanelerinden farklı bir atmosfer oluşturmak için Üç Nal'ın duvarlarını edebî eserlerle, tablolarla süsler ve meyhanenin farklı köşelerine şarap şişelerinden yapılmış saatler, araba tekerleğinden yapılmış abajurlar, kilim, ağaç kaşık, kuru mısır gibi enteresan nesneler yerleştirir. Baray, Üç Nal Meyhanesi'ni âdeta her köşesinde edebiyatın ve mistik bir havanın teneffüs edileceği şekilde hazırlar. Mehmed Kemal, bu mekânı anarken "oraya her gidişimde şiir, öykü, roman koku alırdım" diyecektir (17 Ağustos 1996, s. 12).

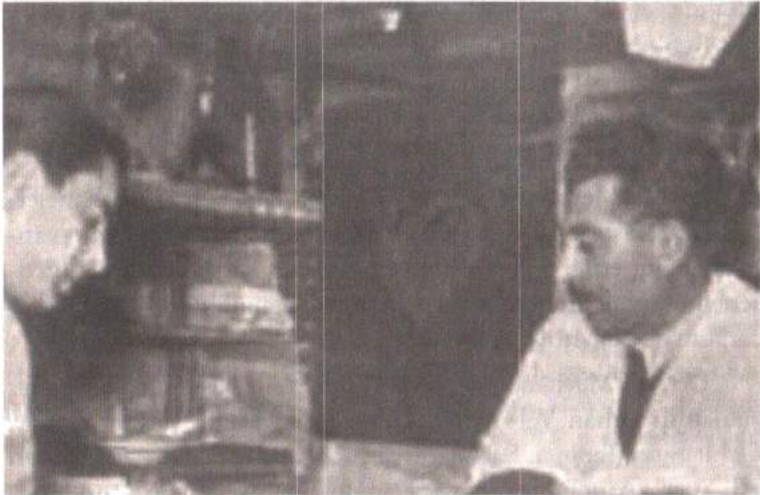
Şemsi Belli, "Üç Nal Meyhanesi" adlı yazısında bu mahfili şu cümlelerle tasvir etmiştir:

Üç Nal bir lokanta mı? Bir meyhane mi, bir müze mi? Şarkla Garp'ın birleştiği bir pavyon mu?... Bir şiir ve sanat lokali mi? Bu suallerin hiçbirine 'evet' diyemem... Ve hepsine birden 'evet' diyebilirim... Öylesine garip, enteresan ve değişik güzelliklerin kucaklaştığı bir yer...

Burada en basit şeyler, bir güzellik unsuru, bir güzellik yaratıcısı olmuş. Araba tekerleğinden abajur... Şarap şişelerinden saat... Kupkuru odun parçalarından tablo ve daha birçok akla hayale gelmeyen şeylerden ayrı bir renk ve ışık kompozisyonu yaratılmış.

Şark'la Garp, duvarlarda yan yana... Kucak kucağa... Bir tarafta Üç Nal'da 'keşideyi kelle' eyleyen Amerikan subaylarının şiirleri, Miki resimleri... Onun yanı başında Hayyam'dan rubailer... Firdavsi'nin *Şehname*'sinden minyatürler... Üstünüzde, yalnız duvardan ibaret bir gökyüzü... Yıldızlarıyla, mavi karanlığı ve mehtabı ile bir gökyüzü... Etrafınızda masal âlemlerine açılacağını sandığınız bahçe parmaklıkları...

Yalnız gemici fenerlerinin aydınlattığı üzerine Kırşehir kilimi örtülmüş peykeler... Divanlar... Ağaç kaşıkların ve kuru mısırların

Şemsi Belli ve Üç Nal'ın bir çalışanı.

Anadolu'yu sembolize eden varlıkları, bu donuk ışık altında daha esrarlı... Daha câzip...

Her taraf şiir... Her duvar bir sabit antoloji. Öyle bir antoloji ki, şairler bu eseri bizzat kendi el yazılarıyla duvar sayfalarına yazmıştır... Kimi tebeşirle, kimi kalemle karalamış... Orhan Veli'den Faruk Nafiz'e kadar... (1953, s. 36).

Fotoğrafın arka fonunda meyhanedeki ilginç objeler göze çarpmakta. (1953).

Orhan Veli Kanık, meyhanenin açıldığı günlerde *Ülkü* mecmuasında yayımladığı bir yazıda yakın arkadaşı Şinasi'nin mekânını şu cümlelerle anlatmıştır:

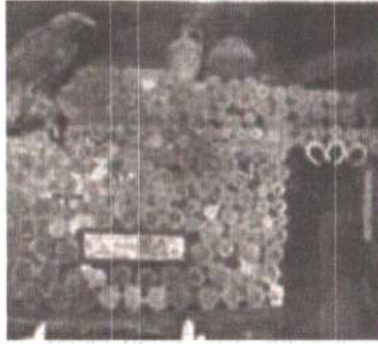
Şinasi, hem sanatkâr hem de okuryazar bir insan olduğu için lokantasını sanatkârlarla okuryazarların sık sık gidecekleri, gittikleri vakit de zevkle oturacakları bir yer olarak tertiple-di. Her giden hoşlanıyor. Ben de onlardanım. Salonun türlü süsleri arasında zaman zaman mısralara yahut da bazı mısraların medhullerine rastlıyorsunuz. Tuvalet'e koyduğu bir abajurun üstüne de Refik Halit'in *Bir Avuç Saçma* adlı eserinden bir parça yazmış. Güzel bir buluş değil mi? Gel gelelim Şinasi memnun değil. Diyor ki: 'Her içeriye giren Refik Halit'in yazısına dalıyor. Dışarıda da bir sürü insan sıra bekliyor.' Şinasi'nin ticari bakımdan hoşnutsuzluğuna sebep olan bu hâl edebiyat namına beni sevindirdi. Demek ki halkımız edebiyatla da meşgul oluyor (1946, s. 22).

Üç Nal Meyhanesi, sunduğu bu atmosferle benzer meyhanelerden ilk bakışta ayrılan, orijinal bir mekândır. Şemsi Belli'nin yazısında işaret ettiği üzere mistik ve modernin karışımı olarak düzenlenen Üç Nal, uzunca zaman Ankara edebî muhitindeki şair ve yazarların devam ettiği mahfillerden biri olur.

Üç Nal Meyhanesi'ne devam eden belli başlı şair ve yazarlar şunlardır: Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday, Cahit Sıtkı Tarancı, Sabahattin Eyuboğlu, Nurullah Ataç, Hasan Âli Yücel, Azra Erhat, Ahmet Hamdi Tanpınar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Faruk Nafiz Çamlıbel, Halûk Nihat Pepeyi, Refik Ha-

lid Karay, Yahya Kemal Beyatlı, Şevket Rado, Fethi Giray, Suphi Taşhan, Şahap Sıtkı İlter, Mehmed Kemal Kurşunluoğlu, Salim Şengil, İzzet Melih Devrim, Bedii Faik Akın, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Esat Mahmut Karakurt, Reşat Ekrem Koçu, İlhan Berk, Mehmet Çınarlı, Ümit Yaşar Oğuzcan, Fuat Bayramoğlu, Edip Cansever, Can Yücel, Vüs'at O. Bener, Mustafa Şerif Onaran, Halil Soyuer.²

Bu meyhane, yalnızca şair ve yazarların değil; karikatüristlerden sinema oyuncularına, müzisyenlerden ressamalara dek pek çok sanatkârın uğrak mekânlarından biri olmuştur. Bu minvalde Münir Nurettin Selçuk, Cemal Nadir, Ratip Tahir, Altan Erbulak, İbrahim Çallı, Nuri İyem, Cemil Eren, Semih Balcıoğlu, Cahide Sonku ve İdil Biret Ankara'da bulundukları dönemde Üç Nal Meyhanesi'ne giden diğer sanatkârlar olarak anılmalıdır³.

Üç Nal Meyhanesi'nin içinden bir görünüm. (1953).

² Üç Nal Meyhanesi'ne devam eden isimler, şu eser veya yazılardan tespit edilmiştir: *Kitaplar*: Kanık, 1995, s. 115-116; Aksoy, 2000, s. 62; Berker, 1986, s. 62-63; Parlatır, 1994, s. 121-122; Kurşunluoğlu, 1983, s. 89-90; Çınarlı, 1979, s. 54; Soyuer, 2004, s. 187; Cansever, 2009, s. 21-22; Şengil, 1991, s. 76; Onaran, 1996, s. 328-329; Ediboğlu, 1968, s. 254-255; Engin, 2008, s. 187-189; Tanyer, 2006, s. 72-73. *Süreli yayınlardaki yazılar*: Belli, 1953, s. 36; Kurşunluoğlu, 1992, s. 14; Kurşunluoğlu, 1996, s. 12.

³ Eren, 2011; Berker, 1986, s. 33-34; Özsoy, 2012.

Üç Nal Meyhanesi, benzer diğer edebiyat mahfilleri ile kıyaslandığında hanımların da rahatlıkla gidip saatlerce sohbet edebildiği bir meyhane olarak dikkat çeker. Nahit Fıratlı, Azra Erhat, Cahide Sonku, İdil Biret ve Adalet Ağaoğlu mahfilin hanım müdavimlerinden bazılarıdır.

Üç Nal, bazı özellikleriyle İstanbul'un önemli edebiyat mahfillerinden Lambo'nun Meyhanesi'ne benzemektedir. Lambo'nun Meyhanesi'nde de şair ve yazarlar beğendikleri şiir veya yazılarını, Üç Nal'da olduğu gibi meyhanenin duvarlarına asmışlardır⁴. Hemen hemen aynı zaman diliminde işletilen bu meyhanelerin birer edebiyat mahfili olmaları, büyük ölçüde Orhan Veli sayesinde. İstanbul'da Lambo ve Ankara'da Üç Nal meyhaneleri, Orhan Veli'nin devam ettiği mekânlar olduğu için şairin arkadaşları ve hayranları için de birer çekim merkezine dönüşmüştür. Bu nedenle Mehmed Kemal, *Türkiye'nin Kalbi Ankara*'da (1983, s. 89) Üç Nal'dan bahsederken "Orhan Veli, buraya çok sık giderdi. Orhan buraya geldiği için Orhan'ı sevenler ve merak edenler de dolardı" der.

Fuat Bayramoğlu hatıralarında (Parlatır, 1994, s. 121-122), dönemin genç ediplerinin Üç Nal'da sık sık buluştuklarını, edebiyat sohbetleri yaptıklarını, yeni yazılan şiirlerin okunduğu bu toplantılarda Orhan Veli'nin Yahya Kemal tarzında yazılmış gazellerini okuduğunu, üstelik bu şiirleri Yahya Kemal'inmiş gibi gösterdiğini anlatır. Fahir Aksoy ise, *Tercüme* dergisinde yayımlanan çevirilerin önce Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, Cahit Sıtkı, Orhan Veli, Melih Cevdet ve Nahit Fıratlı tarafından Üç Nal'da tartışıldığını yazar (2000, s. 62).

Mehmet Çınarlı ise, *Hisar* şairlerinin Üç Nal Meyhanesi'nde başlattıkları edebiyat sohbetlerini sabaha kadar hizmet veren İstanbul Pastanesi'nde sürdürdüklerini (1979, s. 54) ve Ümit Yaşar Oğuzcan'ın yayımlanan her kitabını Üç Nal'da düzenlediği bir ziyafetle arkadaşlarıyla kutladığını yazar (1987, s. 303).

⁴ Lambo'nun Meyhanesi hakkında bkz. Anar, 2012, s. 329-332.

Orhan Veli (1995, s. 115-116), Ahmet Hamdi Tanpınar'ın mekânın sahibi Şinasi Baray'a Üç Nal Meyhanesi'nde edebiyat geceleri tertip etmesini tavsiye ettiğini, Baray'ın da "böyle bir fikrinin zaten olduğunu, birçok sanat ve edebiyat adamının toplu hâlde bulunacakları bu gecelerde masaların evvelden tutulacağını, toplandıktan sonra da gecenin tam bir sanat havası içinde geçireceğini" belirttiğini yazar⁵.

Üç Nal Meyhanesi, -Buket Meyhanesi ile birlikte- askerliğini yapmak için 1949'da Ankara'ya gelen Edip Cansever'in izinli olduğu cumartesi akşamlarında sık sık uğradığı bir mekândır. Cansever, yaşam öyküsünü kaleme aldığı satırlarda bu mahfillere niçin gittiğini şu cümlelerle açıklamıştır:

Ankara... Askerlik yılları... Okula *Ulus* gazetesinden başka gazete girmiyor. Kitap okumak zaten yasak. Şiirsiz bir altı ay. Hafta sonları fırsat buldukça okuyorum. Anlatılacak pek bir şey yok. Renksiz, kupkuru günler. Yanılmıyorsam, Kızılay'da, adı Buket olan bir lokantayla, *Ulus*'ta, Üç Nal meyhanesine uğruyorum cumartesi akşamları. Cahit Sıtkı'yı, Orhan Veli'yi, daha başka sanatçıları yakından görüp tanımak istiyorum (2009, s. 21-22).

Adalet Ağaoğlu ise kendisiyle yaptığımız mülakatta Üç Nal Meyhanesi ile ilgili o dönemdeki izlenimlerini şu şekilde aktarmıştır:

Üniversiteyi bitirdikten sonra tek başıma ilk adım attığım yer Üç Nal Bar/Kahvesi. O sıralar artık Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne bağlı Türkiye Radyo Dairesi Başkanlığı'nın memurlarından biriyim. O tarihte Radyo Dairesi başkanı, II. Dünya savaşında Paris'te okuyan ve Hitler Paris'i işgal edince Yahudilerle birlikte nasıl kaçıp kurtulduğunu bana ılımlı ılımlı anlatmış bulunan Arif Bey, bakıyorum ikide birde Üç Nal'da... Oktay Rifat, yanında da elbette Melih Cevdet Anday... Bu başkanlık o zamanlar *Ulus*'ta Sümer-

⁵ İncelediğim kaynaklarda Tanpınar'ın Üç Nal'da yapılmasını tavsiye ettiği edebiyat gecelerinin gerçekleşip gerçekleşmediği hususunda herhangi bir bilgiye rastlamadım (N.T.).

bank yakınlarında bir yerde... Üç Nal da hemen arkadaki yan sokaklardan birinde. Tercüme Bürosu kapatılmış fakat taa lise yıllarımdan beri hayranı kesildiğim bu şairler Ankaralı dostlarıyla hâlâ orada buluşmaktalar. Nusret Hızır ve Muzaffer Şerif de onlarla galiba... Bir iş çıkışında, akşamüstü saatlerinde orayı arayıp buldum. Kapı yerine kaim bordo renkli bir kadife perdeyi aralayıp içeri doğru başımı uzatıp baktım; kapkaranlık bir yer, karanlık duvarlarda üstleri ışıklandırılmış birtakım şiir, portre levhaları... Önüme ilk çıkan kişiye şairlerimin adlarını mırıldandım. “Daha erken, daha geç gelirler, isterseniz girin oturun, bekleyin...” dediler; kendimi tuzağa düşürülecekmişim gibi hissettim. “Yok efendim, şimdi gideyim, sonra yine gelirim...” diye kaçtım oradan (Tonga, 2018, s. 59).

Edip Cansever ve Adalet Ağaoğlu örneklerinde görüldüğü üzere Üç Nal Meyhanesi, genç ediplerin kendilerinden usta gördükleri şair ve yazarlarla tanışıp sohbet etmek için gittikleri edebiyat mahfillerinden biri olmuştur.

Üç Nal Meyhanesi kadar müdavimlerinin mahfil ile ilgili duygu ve düşüncelerini yazdıkları defter de meşhurdur⁶. Şinasi Baray, Üç Nal’ın duvarlarının sanatkârların eseriyle dolması üzerine kapağında üç at nalı çakılı olan bir defter hazırlatır ve meyhaneye gelen isimlerden bu deftere mahfile ilgili izlenimlerini yazmalarını ister. 1953 yılında Üç Nal’ı ziyaret eden Şemsi Belli, bu defter ile ilgili şu bilgileri paylaşmıştır:

Buranın kocaman, koskocaman bir defteri var. Defter de garip bir şey... Kontraplak kapaklı ve üzerinde üç tane iri demir nal çakılmış bulunan defter bir ruhiyatçıyı veya romancıyı günlerce meşgul edecek kadar enteresan... Defterdeki kayıtlara ve yazılara göre Üç Nal’ın müdavimlerini bulmak istedim... Kimler yok ki... Yahya Kemal, Esat Mahmut, Nizamettin Nazif, Bedii Faik, Şevket Rado,

⁶ Üç Nal’ın defter-i mahsusı, Şinasi Baray’ın ölümü üzerine eşi Melek Baray tarafından gazeteci Okan Konuralp’a verilmiştir. Bütün gayretlerime rağmen görme imkânına kavuşamadığım bu defter, şu an *Hürriyet* gazetesi Ankara muhabiri olarak görev yapan Konuralp’tedir. (N.T.)

Cemal Nadir, Münir Nurettin... Ve daha birçok tanınmış kimse-ler... Hepsi deftere bir şeyler yazmışlar... Şiirler, resimler, hayranlık ve takdir dolu paragraflar... (1953, s. 36).

Üç Nal'ın bu özel defterini gören bir diğer kişi, gazeteci Şinasi Nahit Berker'dir. Berker, defterde gördüğü bazı sayfaları *Gazeteci Olunmaz Gazeteci Doğulur* adlı eserinde (1986, s. 62-63) kaydetmiştir:

İyiye ve güzeli yapmak değil tasarlama bile çok güç iken siz dostum en iyiye ve en güzeli öyle başarmışsınız ki ben ancak beğenebilmek kudretini bulabildim kendimde. Öperim. (Nizamettin Nazif ve İzzet Melih Devrim)

Ben de aynı fikirdeyim güzel bir gece. (Esat Mahmut Karakurt)

Üçnal, atını bulamıyan Çallı'ya

Çok sevgili bir durak yeridir. (Ressam İbrahim Çallı)

İş dördüncü nalla bir ata kaldı, bir de meydana. (Karikatürist Raptip Tahir)

Üç Nal'da dertsiz, genç ve hatta haneberduş olup içmek isterdim, maalesef pek gamlı bir günümde misafir oldum. (Reşat Ekrem Koçu)

Herkesin ağzında bu bahis ÜÇ NAL

Bambaşka bir âlem, pek orijinal. (Halûk Nihat Pepeyi)

Ben çoğunu tanıdım, yerdeki paralar vaktiyle bizim ataklarımız. Nallar eskiden Macar kısraklarına çaktıklarımız. Hele buradaki yüksek zevk tam bizimki... Fakat halledemediğim bir şey var, dördüncü nallı kaçırın nerede? (Server İskit).

Üç Nal Meyhanesi, edebî eserlerde de bir figür olarak işlenir. Şahap Sıtkı İlter, *Kimin İçin?* adlı romanında eserin başkişisi Berkir'in yolunu bu meyhaneye düşürmüştür:

Büyük cam duvarlarının kenarları maviyle boyanmış bir yere girdiler. Üç taş basamak, bu büyücek dükkânı, daha karanlık, daha ağır kokulu bir yerden ayırıyordu. Uzun kahverengi tezgâh, kapıdan iç bölme duvarına kadar uzuyor, bütün yan duvarı kaplıyordu. Tezgâhın ortasında, tahta bir fiçı içinde bir sıcak iklim bitkisi

duruyordu. Tezgâhın arkasındaki raflara boş-dolu içki şişeleri sıralanmıştı. Yuvarlak arka kapının üstünde bir saat; saatin iki yanına da Atatürk'le Fevzi Paşa'nın fotoğrafları asılmıştı. 'Dükkânımız ikinci sınıftır' tahtakurusu, pire pislikleriyle okunmaz hâle gelmiş belediye tarifeleri, ince bir çerçevede gezici bir fotoğrafıda çekildiği hemen belli olan esmer, çil bozuğu bir adamın fotoğrafı yapışık ruhsat kâğıdı sallanıyordu. Bütün bunlar, bu yüksek tavanlı, karanlık dükkâna bir meyhane manzarası vermeğe yetiyordu (1967, s. 150).

Can Yücel, *Üç Nal Lokantası'ndan* adlı şiirinde bu mahfile gönderme yapar:

Üç Nal Lokantası'ndan

*Bu cehennemî sıcaktan kurtulmak için
Sırtımı, omuzlarımı yüzen,
Ne bir esinti bekliyorum yaprakları uçurasıya
Ne de bir yaz yağmuru bardaktan boşanurcasına
İhtiyacım benim başka bir sıcak
Teninin sıcaklığı senin
Yelelerimden sağrıma inen ter damlalarıyla
Koşturacak beni menzilden menziline
Dört ayak, üç nal*

(2011, s. 11).

Şemsi Belli'nin "duyarak yaşayan insanların âlemi, onların müşterek hâtıralarının mâbedi" olarak andığı (1953, s. 36) Üç Nal Meyhanesi, 1960'lı yılların başında Ulus semtinin yeniden düzenlenmesi sırasında Konak Sokağı'nın iptal edilmesi sonucu önemini yitirmeye başlar. Duvarları dönemin meşhur ediplerinin, ressamlarının, karikatüristlerinin eserleriyle bezeli olan meyhane, 1970'lere doğru yıkılarak tarihe karışmıştır.

Kaynaklar

- Aksoy, Fahir (2000). *Kürdün Meyhanesi*. İstanbul: Can Yayınları.
- Anar, Turgay (2012). *Mekândan Taşan Edebiyat Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Anday, Melih Cevdet (2007). *Sözcükler*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Anday, Melih Cevdet (1996, 20 Ağustos). “Gündüz Gözüyle: Şinasi”. *Cumhuriyet*, s. 4.
- Belli, Şemsi (1953). “Üç Nal Meyhanesi”. *Hafta*, S. 221, s. 36.
- Berker, Şinasi Nahit (1986). *Gazeteci Olunmaz Gazeteci Doğulur*. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Cansever, Edip (2009). *Şiiri Şiirle Ölçmek: Şiir Üzerine Yazılar, Söyleşiler, Soruşturmalar*. D. Dirlikyapan (haz.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çınarlı, Mehmet (1979). *Sanatçı Dostlarım*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çınarlı, Mehmet (1987). “Hisar’dan Hatıralar”. *Türk Dili*, LIII (425), s. 305-308.
- Ediboğlu, Baki Süha (1968). *Bizim Kuşak ve Ötekiler*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Engin, Gülseren (2008). *Sancılı Kent Ankara*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Eren, Cemil (2011). “Bir Duyarlıklı Adam: Vüs’at O. Bener”. 30 Ağustos 2011 tarihinde <http://www.ayorum.com/haber/oku.asp?haber=545> adresinden erişildi.
- İlter, Şahap Sıtkı (1967). *Kimin İçin?*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Yayınları.
- Kanık, Orhan Veli (1946). “Edebiyat Dünyamız: Üç Nal, Fosforlu Cevriye”. *Ülkü*, 10 (114), s. 22.
- Kanık, Orhan Veli (1995). *Bütün Yazıları*. (2. Baskı), İstanbul: Adam Yayınları.
- Kurşunluoğlu, Mehmed Kemal (1983). *Türkiye’nin Kalbi Ankara*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Kurşunluoğlu, Mehmed Kemal (1992, 11 Nisan). “Şinasi’nin Üç Nal’ı”. *Cumhuriyet*, s. 14.

- Kurşunluoğlu, Mehmed Kemal (1996, 17 Ağustos). "Sensiz Geçen Zaman". *Cumhuriyet*, s. 12.
- Onaran, Mustafa Şerif (1996). 9 Nisan 1996 Tarihli Konuşma. A. Cengizkan (Der.). *Sanatçı Tanıklığı Kent-Yaşam-Kültür Habitat II* içinde (s. 325-334). Ankara: Edebiyatçılar Derneği Yayınları.
- Oral, Haluk (2016). *Bir Roman Kahramanı Orhan Veli*. (2. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özsoy, M. Şeref (2012). Kanıksadığım Biri: Orhan Veli. 03 Temmuz 2012 tarihinde <http://www.orhanveli.net/kaniksadigimbiri/sunayakin.html> adresinden erişildi.
- Parlatır, İsmail (1994, haz.). *Gönülden Gönüle Fuat Bayramoğlu ile Anılarda*. İstanbul.
- Soyuer, Halil (2004). *Şair Dostlarım*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Şengil, Salim (1991). *Anılarda Kalan Portreler*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Tanyer, Turan (2006). *Cumhuriyet Dönemi Ankara'sının Sosyal Hayatından Sahneler*. Ankara: VEKAM Yayınları.
- Tonga, Necati (2018). "Adalet Ağaoğlu Yaşadığı Ankara'yı ve Edebiyat Çevresini Anlatıyor" (Söyleşi). *Kitap-lık*, S. 196, s. 52-65.
- Tonga, Necati (2019). *Bir Edebî Muhit Olarak Ankara (1923-1980)*. Ankara: Çolpan Kitap Yay.
- Yücel, Can (2011). *Güle Güle-Seslerin Sessizliği*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Meyhaneler

‘Şiirden Musikiye, Musikiden Sinemaya “Agora Meyhanesi”

Kazım Çandır*

Giriş

Meyhaneler üzerine pek çok şiir kaleme alınmıştır. Sosyal bir toplanma mekânı olan meyhanelerin çok sayıda işlevi vardır. Dertli, garip, kimsesiz, fakir fukara, zengin her karakterden insanı ağırlayan bu tür yerler, insanların eğlence hayatına da yön vermiştir. Bu tür mekânların belirli müdavimleri vardır ve herkes burada birbirini tanır. Meyhaneler aynı zamanda sosyalleşmenin de yoğun olarak yaşandığı mekânlardır. Meyhanede küçük küçüklüğünü, büyük büyüklüğünü bilir; hata yapanlar oldu mu kulağından tutularak dışarı atılır. Çoğu zaman âlemlerin yapıldığı bu yerlerde, çalgıcılar gelir, insanları eğlendirir; onların kederlerinden uzaklaşmasını sağlayarak biraz olsun güzel vakit geçirmelerine vesile olur. Aslında dost meclisi de diyebileceğimiz yerlerden biridir meyhaneler. Bura-ya sadece yenilip içilmeye gidilmez; meyhanelerin kendi içlerinde belirli adabları da vardır. Yardımlaşmanın da görüldüğü yerlerdendir meyhaneler. İhtiyacı olanların ihtiyaçlarının giderildiği bir halk meclisi, bir imecedir meyhaneler. Tasavvufta meyhane Allah aşkının sunulduğu yer anlamında kullanılmıştır. Şarap ilahi aşk, sarhoş bu ilahi aşkla kendinden geçmiş kimse demektir. Meşhur şair Ne-

---

* Öğr. Gör. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Türk Dili Bölümü, Çankırı.
kazimcandir69@karatekin.edu.tr

dim'in bir beyitte dediği gibi, meyhaneler dışardan kasvetli gözükse de içi ferahlık ve latiflikle dolu bir yerdir:

Meyhane mukassi görünür taşradan amma, /Bir başka ferah başka letafet var içinde.

Biz bu yazımızda "Agora Meyhanesi" adlı şarkının macerasının izini sürerek belli sonuçlara ulaşmaya çalışacağız. Öncelikle bu şiirin mektup olarak yazılmasıyla başlayan süreci irdeleyelim:

"The Night, Wine and Love" (Gece, Şarap ve Aşk) ya da "Agora Meyhanesi"nin Mektup Olarak Yazılışı

Şiirin mektup olarak yazılmasına geçmeden önce şairi hakkın-da bilgi verelim: Onur Şenli 1940 yılında Adapazarı'nda dünyaya gelmiştir. Babası Selahattin Bey, annesi ise İsmet Hanımdır. Eczacı kalfalığı yapan babasının işi dolayısıyla Denizli'nin ilçesi Çivril'e giden şair, nüfus cüzdanını burada alır. Bu sebeple doğum yeri Çivril olarak geçmektedir. İlköğrenimini Uşak Gazi İlkokulunda, orta-öğrenimini Afyon'da ve lise son sınıfı İstanbul'da Vefa Lisesi ile İzmir'de Namık Kemal Liselerinde 1957-1958 döneminde tamamlar. Lise yıllarında, Afyon Lisesi'nde şairin sınıf arkadaşlarından biri de 10. Cumhurbaşkanı Sayın Ahmet Necdet Sezer'dir. Yüksek Öğrenimine Ege Üniversitesi Tıp Fakültesinde 1958'de başlar. Fakat öğrenimine yaklaşık altı yıl ara vermek zorunda kalır. (1958-1964). Bu dönemde şair, Ege Ekspres Gazetesinde "Gençlerle Başbaşa" adlı sayfayı yönetir. 1965-1971 yılları arasında gazetecilik yapar. Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) İzmir Gençlik Kolu'nu kurar ve yönetir. 18 Aralık 1971'de Esin Hanımla evlenir ve bu evlilikten Ozan isminde bir oğlu dünyaya gelir (1972). Bu arada ticarete atılarak tavukçulukla uğraşır fakat bu işi yürütemez. Kısa bir süre Adana'da bulunan şair, burada Yeni Adana Gazetesi'nde çalışır. Oğlu Ozan'a ve İzmir'e karşı beslediği sevgi ve özlem 1974'te onu tekrar İzmir'e dönmeye sevk eder. Aynı yıl çıkan aftan yararlanan şair, dördüncü sınıfta bırakmış olduğu Tıp Fakültesinde öğrenimine devam eder. 1975 senesinde Lale Hanımla evlenir. 1977 yılında Tıp Fakültesinden mezun olan Onur Şenli, doktor olarak Van'a gider ve orada

1977-1980 arasında üç yıl çalışır. Askerlik görevini 1980'de yedek subay olarak Diyarbakır 7. Kolordu'da yapar. Vatani görevini tamamladıktan sonra Akhisar'da belediye tabibi olarak on yıl kadar çalışır. 1990 yılında şair, eşi Lale Hanım'dan ayrılır. 1991 Yılında Akhisar'da doktorluk yaparken İzmir'de TRT'de Türk Halk Müziği ses ve saz sanatçısı olarak çalışan Kıymet Unutan Hanımla evlenir. 1992'de İzmir Zafertepe Sağlık Ocağına atanır. 2002'de Emekli olana kadar yaklaşık 20 yıl da burada görev yapar. Şair, emeklilik dönemiyle 8 Eylül 2017 tarihindeki vefatı arasındaki zaman dilimini son eşi Kıymet Hanımla geçirmiştir. Kanser tedavisi gören şair, 77 yaşında hayata gözlerini yummuş ve cenazesi Bornova Eski Mezarlık'ta defnedilmiştir. (Cüneyt Tanyeri, Kasabadan Esinti, 8 Eylül 2018).

Başladığı tıp eğitiminin ilk yarısını yirmi yılda, ikinci yarısını ise üç yılda tamamlayarak doktor olan Onur Şenli, Kilimli Sağlık ocağı ve ona bağlı 38 köyde kendi isteği ile uzun yıllar hekimlik yapar. İzmir Namık Kemal Lisesi'nde okuduğu yıllarda dayısının yanında kalmaya başlayan Onur Şenli, Üsküdar Musiki Cemiyeti'nin kurucularından olan babası Sabahattin Şenli'nin telkiniyle de musiki dersleri alır. O yıllarda güzel şiirler yazan delikanlı, aynı zamanda güzel şarkı da okur. Onur Şenli ilk şiirini 13 yaşında yazar. Bu şiir 4 Nisan 1953'te Çanakkale'de bir İsveç şilebine çarpan Dumlupınar denizaltısıyla denize gömülen 81 denizcinin şehadetiyle ilgilidir. Lise yıllarında edebiyat derslerinden kalan Onur'un ilerde büyük bir şair olacağını kimse kestiremez. Şairin 100 civarında şiiri olduğu bilinmektedir. "Beni İyi Anla!", "Hadi Uzat Şarkılarımı", "Yorgundan" isimli şiirleri Neşter ve Ege Ekspres'te yayınlanan birkaç şiirinin adıdır. Şiirlerinden bir kısmı bestelenmiş olan şairin şarkı haline gelerek ününe ün katacak meşhur güftesi ise yazımıza konu olan "Agora Meyhanesi"dir.

Onur Şenli çocukluğundan itibaren şiire karşı ilgilidir. Aynı zamanda babasının müzikle uğraşmasından dolayı o da Türk Sanat Musikisinden hoşlanır. Sosyal yönü kuvvetli ve hayat dolu bir insan olan şair, Atatürk devrimlerine bağlı, demokrat, laik, ulusalcı

ve devrimci bir kişiliğe sahip bir portre çizmiştir. Gençlik ve âşık-
lık döneminde sigara ve içki kullanan şair, ilerleyen yıllarda sağlık
sebebiyle bunları bırakmak zorunda kalır. Kuvvetli bir iradesi var-
dır. Şiir yazmaya sürekli devam eden şairin şiirleri; Neşter (1965),
İzmir Kent Kültürü ve Sanat Dergisi (1966-2013), Yelken (1968),
Ege Sanat (1971), İz Dergisi Salihli Şiir İkindileri'nde (1988-2013)
yayımlanır. Şairin yaşarken bir kitabı çıkmamış ve şiirleri bir araya
getirilmemiştir. Şiirlerinden bir kısmı Avni Anıl, Yılmaz Yüksel,
Vefik Ataç, İsmet Nedim Saatçi ve Selda Bağcan tarafından beste-
lenmiştir. "Ömrümüzün Son Saati Çalmadan Gel" ve "Agora Mey-
hanesi" bunlar arasında önemli bestelerdir. Şairin şiirlerini genel-
likle serbest vezinle yazdığı görülür. Fakat şiirlerinin bazıları dört-
lük, beşlik ve altılıklar halinde düzenlenmiş olarak da karşımıza çı-
kar.

Dr. Onur Şenli'nin dedesi Rahmi Bey, Salihli'de Tekel Müdür-
lüğü yapmıştır. Babasının nüfus kaydı da Salihli kütüğündedir. Bu
sebepten Onur Şenli, Salihli ile bağlarını koparmamış; orada her
yıl düzenlenen kültür ve sanat etkinlikleri bağlamında "Salihli Şiir
İkindileri"ne zaman zaman katılmıştır. Burada yayınlanan İz dergi-
sinde de şiirlerine yer verilmiştir. Şarkı sözleri yazmamasına ve şair
olarak öne çıkmamasına rağmen, şiirleri çok sevilmiş ve bestelere
konu olmuştur. Bestelenmiş olan şiirlerinin bir kısmına başkaları
sahip çıkmıştır. Yazımıza konu olan "Agora Meyhanesi" şiiri de
bunlardan sadece biridir. Şair bu durumdan rahatsız olmuş ve özel-
likle şiirlerinin değiştirilerek okunmasına asla rıza göstermemiştir.
Hatta bu konuda Ahmet Selçuk İlkan'a bir hayli kızdığı ve gönül
koyduğu bilinmektedir. Dr. Onur Şenli'nin sanatçı dostları arasın-
da şu isimleri zikredebiliriz: Attila İlhan, Arif Karakoç, Şadan Gö-
kova, Turgay Gönenç, Aydın Yalkut, Özkan Mert, Refik Durbaş,
Ataol Behramoğlu, Rüştü Şardağ, Hidayet Karakuş, Veysel Çolak,
Tuğrul Keskin, Namık Kuyumcu...

Yazımıza konu olan "Agora Meyhanesi" şiirinin ortaya çıkışını
da yine bir şarkı tetikler. Onur Şenli bir aile dostlarının evine mi-
safir olarak gitmeleriyle başlayan öyküyü, şöyle anlatır:

“Babam ‘Bizim oğlan çok güzel şarkı okur’ deyince ben kalkıp Selahattin Pınar’ın ‘Anladım sevmeyeceksin beni sen nazlı çiçek’¹ diye başlayan hicaz şarkısını okudum. Misafir olduğumuz aile de ortanca kızlarının sesini övdü. O kız da gözlerini benden ayırmadan ‘Seni sevmem de haksız, sevdim demem de haksız / Fakat neden insafsız, simsiyah bakışların’ tangosunu okudu.² Kızın şarkıyı okurken bana bakışlarından fena halde çarpıldım. Bu tanışıklığa rağmen çok fazla görüşemedik. Hemen sonra okullar kapanınca onlar bir süreliğine başka bir kente gitti. O sırada ikimizin de tanıdığı başka bir kız bana âşık olduğunu söyledi. Ben bu teklifi kabul etmedim. Ancak okullar açılıp sevdiğim kız İzmir’e döndüğünde, sanıyorum bu meseleyi öğrenerek benimle görüşmek istemedi. Ona bir mektup yazmaya karar verdim. Şaraba bulaştığım zamanlardı,

¹ Beste: Selahattin Pınar, Güfte: Mustafa Nâfiz İrnak, Makam: Hicaz/ Şarkı (1930), Usul: Curcuna, Not: Selahattin Pınar’ın bu şarkıyı Afife Jale için bestelediği iddia edilmektedir. Şarkının Sözleri şöyledir:

Anladım sevmeyeceksin beni sen nazlı çiçek
Hasta gönlüm yine hicrânını yalnız çekecek
Bil ki rûhum seni çılgınca severken ölecek
Yine sensin beni bir lâhza şifâyâb edecek

² Beste ve Güfte: Kadri Cerrahoğlu, Form: Tango, Seslendiren: Esin Engin, Şarkının tamamı şöyledir:

Seni sevmem de haksız
Sevdim demem de haksız

Fakat ne çok insafsız simsiyah bakışların
Bir ılık gece gibi simsiyah bakışların
Aşk dolu rüya gibi simsiyah bakışların

O ne bakışlar öyle
Taş mı olaydım söyle

Beni çıldırtan böyle simsiyah bakışların
Bir ılık gece gibi simsiyah bakışların
Aşk dolu rüya gibi simsiyah bakışların

Deli ettin beni sen
Senin oldum artık ben
Bayram etsin o gülen simsiyah bakışların

sarhoş bir şekilde eve geldim ve mektuba, 'Sana bu satırları bir sonbahar gecesinin felç olmuş köşesinden yazıyorum' diye başladım. Sonra arkası geldi. Mektup bittiğinde kendi kendime, 'Bu şiir oldu yahu' dedim."

Onur Şenli, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesinde okurken fakülte bünyesinde çıkarılan Neşter isimli edebiyat dergisine yayınlanmak üzere şiirler gönderir. Sevdığı kıza yazdığı şiiri, dönemin modasına uyarak İngilizce bir isimle "The Night, Wine and Love" (Gece, Şarap ve Aşk) başlığıyla, dergiyi hazırlayan Oktay Dikmen'e ulaştırır. Ancak Dikmen, başlığın çok uzun olması nedeniyle mizanpajda sorun yarattığını söyleyerek şiirin içinde tekrarlanan 'Agora Meyhanesi'ni şiire başlık yapar. Dergi matbaaya baskıya gittiğinde, aynı matbaada basılan Ege Ekspres Gazetesi'nde sanat yazarları yazan Şadan Gökovalı, tesadüfen şiiri görerek çok beğenir ve gazetede ki sayfasına taşır. Böylece şiir, Neşter dergisinden önce gazetede yayımlanır. O dönemde elden ele dolaşan şiir, ülke çapında birçok şiir dergisinde yayınlanır. Yayınlandıktan sonra da kulaktan kulağa yayılıp dillere dolanır, genç kızların hatıra defterlerine girmeye, mısraları duvar yazısı olmaya başlar. (Gökmen Küçüktaşdemir, Yeni Asır, 01.02.2010).

"Agora Meyhanesi"nin İsmet Nedim Saatçi Tarafından Bestelenmesi:

Şiirin bestelenmesine geçmeden önce İsmet Nedim'in hayat hikâyesine de kısaca bir bakalım: İsmet Nedim, 24 Mart 1937 tarihinde Samsun'da Kadriye Hanım ile Nedim Saatçi'nin iki erkek çocuklarının küçüğü olarak doğmuştur. Babası Nedim Saatçi, Kanun sanatçısıydı. Müzisyen bir ailenin çocuğu olan İsmet Nedim, çok küçük yaşta musikiye, dedesinin ve babasının çaldığı kanun ve amcasının çaldığı keman sesleri ile tanışmıştır. Samsun Fazılkadı İlkokulunda okumuş; iki yıl ortaokula devam etmiş, sonra "Samsun Erkek Sanat Enstitüsü Tesviye-Torna-Teknik Resim Bölümünü" "Pekiye" derece ile bitirdikten sonra Yıldız Teknik Okulu üçüncü sınıfından devamsızlık nedeniyle okuldan uzaklaştırılmıştır.

Müziğe Samsun Müzik Kulübünde başlayan İsmet Nedim, İstanbul Belediye Konservatuvarına girmiş ve 1956 yılında buradan mezun olmuştur. Şefik Gürmeriç, Fahri Kopuz, Muammer Sun, Ruşen Ferit Kam, Refik Ahmet Sevensil, Halil Bedii Yönetken, Suphi Ziya Özbekkan ve Muzaffer İlkar'ın öğrencisi olur. Konservatuvarı bitirdikten sonra 1958 ve 1959 yıllarında Ankara Radyosunda açılan Ses Sanatçısı sınavına girmesine rağmen kazanamaz. Aynı yıl beste denemelerine başlar. 1959 yılı sonunda Üçüncü Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve eşi Reşide Bayar'ın tavassutu ile imtihansız olarak Ankara Radyosuna alındıktan 15 gün sonra, İzmir Senatörü İskender Cenap Ege'nin, "Torpille Radyoya alındı" gerekçesi ile Radyodan atılır. Altı ay sonra açılan imtihanda; Sadi Hoşses'e ait nihâvend makamındaki "Ağlamakla, inlemekle ömrüm gelip geçiyor" isimli şarkıyı okuyan İsmet Nedim, jüri üyelerinin: Halil Bedii Yönetken, Muzaffer İlkar, Münir Nurettin Selçuk, Necdet Varol, Nevzat Atlıg, Refik Ahmet Sevensil, Ruşen Ferit Kam, Şerif Muhittin Targan'dan oluşan ekibin karşısında verdiği imtihan neticesinde Ankara Radyosunda görevine başlar. Askerlik görevini Yedek Subay Öğretmen olarak Amasya'da yapar. Bir radyo programında İsmet Saatçi'nin "Çoban Çeşmesi" isimli şarkısını, şarkının söz yazarı olan Faruk Nafiz Çamlıbel ile birlikte dinleyen o zamanki Basın Yayın Genel Müdürü Refik Ahmet Sevensil, kendi aralarında İsmet Saatçi'nin soyadını tartışır. Radyo Evi'ne telefon ederek İsmet Saatçi'ye; Biz senin Saatçi olan Soyadını, babanın ismi olan Nedim ile değiştirdik. Bundan sonra senin sanatçı adın "İsmet Nedim"dir derler. O günden itibaren de İsmet Saatçi, İsmet Nedim adını kullanır.

İsmet Nedim'in ilk bestesi; 1961 yılında sözleri Faruk Nafiz Çamlıbel'e ait olan "Çoban Çeşmesi" isimli muhayyer kürdî şarkıdır. İkinci bestesi ise; "Sarı gülüm Korkmaz mı?" isimli, sözleri Mehmet Erbulan'a ait muhayyer kürdî şarkıdır. Pek çok bestesi hem kendisi, hem de diğer sanatçılar tarafından plâklarda ve filmlerde seslendirilmiştir. 1967 yılında İstanbul Radyosu'na tayin olan İsmet Nedim, 1981 yılına kadar burada Ses Sanatçısı olarak görev yapmıştır. 1981 yılında Berlin'e göç eden ve orada yaşayan İsmet Nedim,

1981-1998 yılları arasında Berlin müzik okullarında doçent olarak öğretim üyeliği yapmıştır. Sinema sanatçılarından sahneye çıkmasının moda olduğu yıllarda Hülya Koçyiğit ve Fatma Girik'e de dersler vererek, ellerinden tutmuştur. İsmet Nedim Saatçi, 1977 yılında Zeynep Saatçi ile evlenmiş; Dilruba Saatçi (d.1972) ve Dilara Guay (d.1970) adında iki kızı olmuştur. Bestelerinden Bazıları Şunlardır:

"Agora Meyhanesi, Ben Kimi Seveceğim, Arım, Balım, Peteğim, Aşk Dilencisi, Cepheden Anneye Mektup, Han Duvarları, Benim de Canım Var, Kalbsiz, Çoban Çeşmesi, Çoban Yıldızı, Anneye Müjde, Oyun Bitti, O Eskidendi, Sarı Gülüm Korkmaz mı? Unutamıyorum, Nasıl İhanet ettin? İki Damla Gözyaşı, Eskici, Şükür Bize Aba Düştü, Beni Hatırla, Kayıp İlanı, Boş Kalan Çerçeve, Yaban Gülü, Dilara, Gelincik, Leylakların Altında, Seven Ne Yapmaz? Kaybolan Umutlar, Adını Anmayacağım, Beni Hatırla, Pamuk İpliği, Sen Sevgiden Ne Anlarsın, Kapris, Ninni."

Filmleri ve Dizileri: Oyuncu: 1989, Taş Plâktan Bugüne (Kendisî) (TV. Dizisi).

Eser: 1961, İki Damla Gözyaşı (Sinema Filmi).

Müzik: 1973, Rabia (İlk Kadın Evliya) (Sinema Filmi). 1971, Malkoçoğlu Ölüm Fedaileri (Sinema Filmi). 1971, Hak Yolu (Sinema Filmi). 1970, Ferhat ile Şirin (Sinema Filmi). 1969, Bana Derler Fosforlu (Sinema Filmi). 1968, Kader (Sinema Filmi). 1967, Yaralı Kuş (Sinema Filmi). 1966, Kalpsiz (Sinema Filmi). 1963, Leyla ile Mecnun Gibi (Sinema Filmi). 1963, Büyük Yemin (Sinema Filmi). 1961, İki Damla Gözyaşı (Sinema Filmi).

Müzik Ekibi: 1971, Yarın Ağlayacağım (Beste) (Sinema Filmi). 1971, Sinderella Kül Kedisi (Şarkılar) (Sinema Filmi). 1971, Seni Sevmek Kaderim (Beste) (Sinema Filmi). 1971, Oyun Bitti (Beste) (Sinema Filmi). 1971, Namlunun Ucundasın (Beste) (Sinema Filmi). 1971, Malkoçoğlu Ölüm Fedaileri (Şarkılar) (Sinema Filmi). 1971, Adını Anmayacağım (Beste) (Sinema Filmi). 1970, Meçhul Kadın (Beste) (Sinema Filmi). 1970, Beyaz Güller (Müzik Yönetmeni) (Sinema Filmi). 1970, Aşkta da Üstün (Beste) (Si-

nema Filmi). 1970, Arım, Balım, Peteğim (Beste) (Sinema Filmi). 1969, Boş Çerçeve (Beste) (Sinema Filmi). 1969, Bana Derler Fosforlu (Müzik Yönetmeni) (Sinema Filmi). 1969, Aşk Mabudesi (Beste) (Sinema Filmi). 1969, Ateşli Çingene (Beste) (Sinema Filmi). 1968, Yakılacak Kitap (Müzik Ekibi) (Sinema Filmi). 1968, Aşk Eski Bir Yalan (Beste) (Sinema Filmi). 1963, Büyük Yemin (Müzik Yönetmeni) (Sinema Filmi). (Biyografi.info).

Onur Şenli, 1968'in sonlarına doğru bir arkadaşından şiirinin şarkı olarak bestelendiğini, Gönül Yazar'ın bu şarkıyı plağa okuduğunu ancak kendi isminin hiç zikredilmediğini duyar. Hemen sonra gazetelere verilen ilanda, İsmet Nedim'in bestelediği parçanın sözlerinin oyuncu Suphi Kaner'e ait olduğu yazmaktadır. Bardağı taşıran bu son olay üzerine Onur Şenli, avukatları aracılığıyla hemen dava açar ve uzun süren dava sonucu müteselsil borçlu olarak Gönül Yazar, 1972'de Onur Şenli'ye 66 bin lira maddi ve manevi tazminat ödemek zorunda kalır.

Muhayyer Kürdi Şarkı olarak bestelenen "Agora Meyhanesi"nin Usulü Sofyan'dır. Şarkının besteleniş tarihi olarak 11 Ekim 1968 tarihi verilmiştir. Şiirin bestekârı İsmet Nedim Saatçi bu konu hakkında şöyle der: "Agora Meyhanesi eşimin şiir defterinde yazılı bir şiirdi. Ve ben bu şiiri sevgili eşim için besteledim. 60'lı yıllarda ve o günlerde karartma geceleri vardı. Bu şiiri günlerce karanlıkta, mum ışığı altında besteledim. Şarkı o kadar tuttu ki, meyhaneler isim değiştirip Agora ismini almaya başladılar." (Celalettin Bilgin, Son Haber, 17 Temmuz 2017.)

Sana bu satırları
 Bir sonbahar gecesinin
 Felç olmuş köşesinden yazıyorum
 Beş yüz mumluk ampullerin karanlığında
 Saatlerdir boşalan kadehlere
 Şarkılarını dolduruyorum
 Tabağımdaki her zeytin tanesine
 Simsiyah bakışlarını koyuyorum
 Ve kaldırıp kadehimi
 Bu rezilcesine yaşamaların şerefine içiyorum.
 Burası Agora Meyhanesi

Burada yaşar aşkların en madarası
Ve en şahanesi

Burada saçların her teline bir galon içilir
Gözlerin her rengine bir şarkı seçilir
Sen bu sekiz köşeli meyhaneyi bilmezsin
Bu sekiz köşeli meyhane seni bilir
Burası Agora Meyhanesi
Burası arzularını yitirmiş insanların dünyası...

Şimdi içimde sokak fenerlerinin yalnızlığı
Boşalan ellerimde kahreden bir hafiflik
Bu akşam umutlarımı meze yapıp içiyorsam
Elimde değil
Bu da bir nevi namuslu serserilik
Dışarda hafiften bir yağmur var
Bu gece benim gecem
Kadehlerde alaim-i semaların raks ettiği
Gönlümde bütün dertlerin hora teptiği gece bu
Camlara vuran her damlada seni hatırlıyorum
Ve sana susuzluğumu

Birazdan şarkılar susar, kadehler boşalır
Umutlar tükenir, mezeler biter
Biraz sonra bir mavi ay doğar tepelerden
Bu sarhoş şehrin üstüne
Birazdan bu yağmur da diner
Sen bakma benim böyle delice eskârlandığıma
Mendilimdeki o kızıl lekeye de boş ver
Yarın gelir çamaşırcı kadın
Her şeyden habersiz onu da yıkar
Sen mesut ol yeter ki ben olmasam ne çıkar
Dedim ya burası Agora Meyhanesi
Bir tek iyiliğin tüm kötülöklere meydan okuduğu yer
Burası Agora Meyhanesi
Burası kan tüküren mesut insanların dünyası.

(İzmir/Agora, Kasım 1959, Onur Şenli).

“Agora Meyhanesi” şarkısı bestelendikten sonra ilk olarak İsmet Nedim Saatçi tarafından icra edilmiştir. Daha sonra o kadar çok rağbet görmüştür ki, neredeyse bu parçayı söylemeyen sanatçı kalmamıştır. Besteyi icra eden isimlerden bazıları şunlardır: Gönül Yazar, Müzeyyen Senar, Zeki Müren, Sevim Tuna, Sevim Deran, Orhan Şener, Hamiyet Yüceses, Behiye Aksoy, Mediha Demirkıran, Nesrin Sipahi, Yıldız Tezcan, Emel Sayın, Fatma Girik, Nükheth Duru, Adnan Varveren, Adnan Şenses, Seçil Heper, Bülent Ersoy, Hüner Coşkun, Coşkun Sabah, Hülya Avşar, Muazzez Ersoy, Fecri Ebcioğlu, Nejat Alp, Funda Arar, Ayşen Birgör, Özhan Özen, Zara, Özdemir Erdoğan, Ahmet Selçuk İlkan, Yeşim Salkım, Ebru Okay, Kaan Ali Kolcuoğlu, Selim Bayraktar, Sezen Tarak, İhsan Güvenç, Linet, Bezmi Erman, Pınar Altınok, Beş Yıl Önce On Yıl Sonra...

Bir gazete yazısında “Yılın bestekârı” olarak lanse edilen İsmet Nedim’in hemen hemen her yerde dinleyicisinin olduğunu bu değerlendirme yazısından anlıyoruz. O dönemde özellikle “Agora Meyhanesi”nin halkın nasıl teveccühünü kazandığını, bu sayede bestecisi İsmet Nedim’in değerine değer kattığını görüyoruz. Bu yazıyı aynen buraya alıyoruz:

“Hangi gazinoya gitseniz, hangi içkili yere uğrasanız, hangi kahve önünden geçseniz ve hangi plâkçı dükkânına kulak verseniz bütün solistlerden sanki anlaşmışlar gibi ‘Agora Meyhanesi’ni veya ‘benim de canım var, ben de insanım’ eserini duyarsınız.

Adnan Şenses çalıştığı Yenikapı Gar Gazinosunda ‘Agora Meyhanesi’nin tablosunun önünde okuyor. Güzel solist Sevim Tuna, Bebek Gaskonyalı Mustafa Şişmanoğlu gazinosunda ‘Agora Meyhanesi’ şarkısıyla coşuyor. Ankara’dan şehrimize yerleşen güzel sesli ve sahnelerin en güzel kadını Sevim Deran Yenikapı Çakıl Gazinosunda ‘Agora Meyhanesi’ni dile getiriyor. En güzel erkek sesi Orhan Şener, Vatan Caddesi Luna Park Gazinosunda ‘Agora Meyhanesi’yle kendinden geçiyor. Gür sersiyile tanınan Mediha Demirkıran Taksim Güney Park Gazinosunda ‘Agora Meyhanesi’ni bizlere daha çok sevdireyor. Zeki Müren keza daha istekli ve hisli okuyor. Velhasıl Ankara’nın bütün gazinoları, İzmir’in bütün çalgılı yerlerine İsmet Nedim imzasını atmış. Onun için ‘yılın bes-

tecisi' diyebiliriz. Zira o, her eserini hissederek yapıyor ve tam halka göre, onların hislerine uyarak bestelerini hazırlıyor. Bu hassas sanatçı şimdi de 'Şahinler' plâk müessesesine iki eserini daha okudu ki, bunlar da en azından diğerleri gibi hâdisе yapacaktır. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun sözlerini yazdığı 'Karadut' ve 'Allah bu derdi sana da versin' eserleri, İsmet Nedim'in hançeresinden o kadar tesirli çıkmış ki..." (Seyfi Çiçek, Dünden Bugüne İsmet Nedim Saatçi Belgeseli, Medya Müzik, YouTube, 28 Mart 2018.)

Agora Meyhanesinin Hikâyesi

Asteri adında bir Rum 1890 yılında İstanbul'da Balat çarşısında bir meyhane açar. Meyhanenin adını da Rumca "meydan" anlamına gelen "Agora" ismini verir. Asteri'nin torunu Hristo Dulidis, bir röportajda bu konu hakkında şunları zikreder:

"Biz aslen Marmara Adası'nın Asmalı Köyü'ndeniz. Dedem Asteri'nin, yelkenlisi, bağları vardı... Dedem ihtiyarladığı zaman burayı açmış, akabinde babam, aşağı yukarı 75 sene burada çalıştı. Ben de, 1950'de yüksek tahsili bırakıp, dede mesleği olan bu işe başladım."

Hristo Dulidis, meyhaneciliğin zor bir meslek olduğu düşüncesi hakkında ise şu kanaattedir:

"Bu işi yapmak için aslında bir psikolog olmak lazım; çok çeşitli karakterde insanlar gelirlerdi buraya diyor" Hristo Dulidis.

Hristo Dulidis, eski Agora hakkında da şu bilgileri bizimle paylaşır:

"Eski Agora... Biraz evvel arz ettiğim gibi envar çeşit insan, fakat buna rağmen güzel bir ahenk vardı. Küçük küçüklüğünü biliyordu, büyük büyüklüğünü. Öyle bir saygı vardı. Saygısızlık yapan oldu mu hemen kulağından tutup dışarıya atıyorlardı."

"Sonra her akşam burada âlem olurdu, çünkü biraz ileride Ayvan-saray Lonca semti var, her akşam oradan çalgıcılar gelirdi. Aslında yasaktı çalgı çalmak, ayrıyeten izne tabiydi. Buna rağmen karakoldan idare ediyorlardı. Buradan az ileride, sağ taraftaydı polis karakolu, sesler oraya kadar gidiyordu. Saat ondan sonra kafayı çekmişler tabii, toplu

halde şarkılara başlarlardı. Bu sefer karakoldan polis ikaz ederdi, sesi kı-sardık hemen.”

Agora Meyhanesi’nde çevrilen filmler hakkında da kendisi şu ifadelerle yer verir:

“Hatta birçok çekimde ben de rol almıştım. Bazen barmen, bazen doktor olarak. Fatma Girik’in, Türkân Şoray’ın filmleri... Türkân Şoray’ın dedesi burada içki içiyordu. Aşağıda eskiden Adalet Mensucat Fabrikası vardı, orada ustabaşıydı dedesi. O zaman Fener’de oturuyordu Türkân Şoray, Rahmetli olanlar da var, Ayhan Işık’lar...”

Sanatçıların, meyhanenin müşterileri olmadığını söyleyen Hristo Dulidis, sözlerine şöyle devam eder:

“Yok, sadece film çeviriyorlardı. Buranın müşterileri umumiyetle Balat’ın esnafıydı. Bazen eskiden bu semtte oturanlar gelirdi ziyarete, Beyoğlu’ndan, Adalar’dan, Boğaziçi’nden... Buranın kasapları umumiyetle Arnavut asıllıydı, dolayısıyla bunların bir de Arnavut kemancıları vardı. Arnavutça şarkılar söylüyorlardı. Kasaplar ve çiğerciler.”

Agora Meyhanesi’nin içecek ve yiyecekleri hakkında önemli bilgiler veren Hristo Dulidis, son zamanlarda artık her şeyi hazır aldıklarını söyler ve şu ifadelerde bulunur:

“Şarabı Bozcaada’dan getiriyorduk. Bozcaada’nın eski, kaliteli şaraplarından. Onları ‘Kan Şarabı’ diye satıyorduk. Yıllanmış şarabı alıyorduk, hatta onları hastalara bile veriyorduk ‘iyi gelir’ diye. Babamın zamanında buranın gözdesi Arnavut çiğeri-ydi. Şarapla iyi gider. Kasaplara ‘bir tane çiğirim yanıyor yapsana oradan’ derdik. İstavritin küçüğü kraça diye bir balık vardı, adeta hamsiden daha küçük gümüş balığna benzer. Onu da kemiklerle beraber tava yapıyorduk. Benim babam tuzlayıcıydı aynı zamanda, lakerda yapardı. Hamsi, sardalye, kolyoz, kolaridye... Bunlar tam rakı mezesiydi. Keza biber turşusu... Babam bizzat yapardı turşuyu, kendi elleriyle. Tabii açık konuşayım, ben yapmıyordum hazır alırdık. Son zamanlarda ‘kendin pişir, kendin ye’ yaptık. Müşterilerden isteyen tezgâhın başına geçiyordu.” (Şule Altundağ, 2001:16-17).

Onur Şenli, âşık olduğu komşu kızından karşılık bulamayınca, platonik aşkı için İzmir Agora semtinde kaleme aldığı “Sana bu sa-

tırları bir sonbahar gecesinin felç olmuş köşesinden yazıyorum” diye başlayan bir mektubun bittiğinde, karşılıksız bir aşkın şiirleşmiş dizele-riyle karşılaşır. Onur Şenli, şiirde anlatılan Agora Meyhanesi’nin hayal ürünü olduğunu, o dönemde İzmir’in Agora semtindeki kokoreççi meyhanelerinden esinlenerek bu ismi kullandığını anlatır. Bu konu hakkında şair, şu ifadelerde bulunur:

“İçkiye bulaştığımız 1955-1960’lı yıllarda Agora semtinde kokoreççi meyhaneleri vardı. Basmane Camisinden Hatuniye Camisine giderken sağlı sollu meyhanelerdi. Ama tabelasında Agora Meyhanesi yazan bir yer yoktu. Geceleri bekçi düdüğü sonrası bu meyhanelerin kepenkleri indirilir içeride şiirler okunurdu.”

Çok sonraları İstanbul’da bir taksi şoföründen Agora Meyhanesi isimli bir meyhane olduğunu duyan şair, 2006 yılında bir toplantı sırasında Aysel Gürel’den Balat’ta tarihi bir Agora Meyhanesi olduğunu ancak kapandığını öğrenir. Merak edip hemen oraya gider, komşulardan anahtarını bularak içeri girer ve içeri girince büyük şaşkınlık yaşar. Çünkü burası şiirinde anlattığı gibi sekiz köşeli bir meyhanedir.⁴ Bir köşede bulduğu tabelanın üzerindeyse 1890 tarihi yazmaktadır. Onur Şenli, varlığını bilmediği bir meyhaneyi yazmış olmasına çok şaşırır.

O yıllarda şarkıyı duyanlar, şarkıdaki Agora Meyhanesi’nin burası olduğunu düşünerek Balat’taki Agora Meyhanesi’ne akın ederler. Zamanla öylesine ünlü bir mekân olur ki bu meyhane, birçok filmin meyhane sahneleri burada çekilir. Müzeyyen Senarların, Zeki Mürenlerin içli sesi eşliğinde Fikret Hakanları, Ayhan Işıkları, Sadri Alışıkları, Cüneyt Arkınları, Türkan Şorayların yanı sıra daha nice meyhane tutkunlarını ağırlar. Meşhur olan bu meyhanede yaklaşık 260-286 filmin meyhane sahnelerinin çekilmesi Yeşilçam sineması açısından önemlidir. Yeşilçam adeta kendisiyle özdeşleşecek bir mekân, bir film platosu kazanmıştır. Bunu tescilleyen de 1968 yılında Sadri Alışık ve Zeynep Aksu’nun başrolünü paylaştı-

³ Şair Özdemir Asaf, *Agora Meyhanesi*’nin sekiz ayrı köşesinde sekiz farklı şiir kaleme almıştır. Bu bilgiyi de Dr. Onur Şenli çok sonra öğrenmiştir.

ğı Pesen Film şirketi tarafından çekilen “Agora Meyhanesi” adlı film olmuştur. Filmin kısa tanıtımı şöyledir:

Yönetmen: Mehmet Aslan

Senaryo: Mehmet Aslan

Yapımcı: Nevzat Pesen

Görüntü Yönetmeni: Menasi Filmeridis

Filmin Türü: Melodram

Oynayanlar: Sadri Alışık, Zeynep Aksu, Ülkü Akbaba, Atilla Ergün, İhsan Ustaoglu.

“Agora Meyhanesi”nden yaklaşık beş yıl sonra 1964’te yayınlanan İspanyol Meyhanesinde Seni Aradım” adlı bir şiir kaleme alınır. Turhan Oğuzbaş tarafından yazılan bu şiir aynı adla 1964 yılında yayımlanmıştır. 1933 doğumlu olan şairin, “Agora Meyhanesi” şiirinden etkilenip etkilenmediğini bilmiyoruz. Fakat konumuzla alakalı olması hasebiyle bu şiiri de burada paylaşmak ve incelememize söz konusu olan şiirle karşılaştırmak istiyoruz.

İspanyol Meyhanesinde Seni Aradım

Bu akşam

Bütün meyhanelerini dolaştım İstanbul’un

Seni aradım kadehlerdeki dudak izlerinde

Sonra akvaryumlu meyhanede balıklara sordum seni

Canım kıyasıya sarhoş olmak istiyordu

Yokluğun bir karanlık gibiydi içimde

Ağır ve dayanılmaz

İspanyol meyhanesinde tahta masalara yazdım adını

Sonra şarap döküp üstüne çok çok öptüm

Bilsen ki şarap dudakların kadar vefasız değildi.

İspanyol meyhanesinde

Toprak kadehlerden içtim ellerini yudum yudum

Önce bir serinlik sardı kanımı

İliklerime kadar üşüdüm

Sonra bir orman yangınında eridi dudaklarım
Ve bütün sokaklarında İstanbul'un
Gece sabaha dek seni aradım

Ne yana baksam karanlıktı
Oysa güzel kadınlar vardı masamda
Kendinden emin kadınlar
İnce uzun parmaklı beyaz kadınlar vardı
Şarap bir yerde, o kadınlar gibiydi
İçtikçe başım dönüyordu.

Şimdi bütün meyhanelerde kadehler
Senin için uzanır yıldızlara
Bir gitar alaca karanlıkta ilk seranadı
Senin için yapar Madrit'te
Madrit'te şarap renkli horozlar ötüyordu
Seni görür gibi oluyordum
Boğazıma bir şeyler düğümleniyordu
Üşüyordum yorgundum üstelik
Soğuktan İspanyol Meyhanesi loştu.
Ve şimdi bütün meyhanelerinde İstanbul'un
Sevenler sarhoştı...

İstanbul Meyhanesinde ne şömine vardı
Ne beyaz halılar
Ama içtiğim her kadehe kokun sinmişti
Başım dönüyordu
Ben çaresizliğin böyle korkunç olduğunu
Bilmezdim eskiden

Bir garson halime bakıp
Anladı yıkılmış olduğumu
Canım yeşil şarap istedi sordum
Yok dediler
Sonra gözlerin geldi aklıma
Oturup ağladım

İspanyol meyhanesinde
Kadehlerce seni yaşadım

En güzeli seni sevmekmiş meğer
Ölesiye delice korkunç
Fırınlarda seni aramakmış ekmek diye
Seni beklemekmiş en güzeli
Ölümü bekleyen hastalara inat
Eski bir meyhane şarkısı vardı
Bir türlü hatırlayamadım
Sonra gözlerini düşünüp
Kadehlerde yeşil yeşil yandım

Biliyorum...

Bir gün sen de geleceksin İspanyol Meyhanesine
Bir gün sen de çılgın gibi sarhoş olacaksın
Sevdiğimiz şarkıları söyleyeceğiz sabahlara dek
Yeşilköy'e bin güneş doğacak şarapsız gecelerimizden
Ama yanımda kadınlar varmış
İnceymiş beyazmış güzelmiş üstelik
Sen yoksun ya ellerini tutamıyorum ya
Şarabı aynı kadehten içemiyoruz ya
İspanyol Meyhanesinde seninle ölmek varmış
Vız gelir dünya

Yorgunum şimdi bitkinim
Beni unut artık
Söyle garsonlara
Kırılmış bir kadeh gibi bıraksınlar beni
Şimdi İspanyol meyhanesinde
Bir tahta masada kaldı adım
Yere dökülmüş şaraplara güneş doğuyordu
Seni unutmadım ...

Turhan Oğuzbaş, 1933 yılında Mersin'de doğmuştur. Şair, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesindeki öğrenimini yarıda bıra-

karak reklam şirketlerinde yapımcı olarak çalışmıştır. 1992-1994 yılları arasında Kültür Bakanlığı müşavirliği görevinde bulunmuştur. İlk şiiri henüz on iki yaşındayken Akdeniz gazetesinde yayımlanmıştır. İspanyol Meyhanesinde adlı şiiriyle ün kazanmıştır. ABC gazetesinde kendi köşesini yönetmiş, 15 Mayıs 1997'de İstanbul'da 64 yaşında vefat etmiştir. Eserleri arasında şunlar yer almaktadır: İspanyol Meyhanesinde Seni Aradım (1964, 1966, 1968, toplam 4 baskı), Yaşanmamış Mektuplar (1965), Gözlerin İstanbul Senin (1966), Sonbahar Rüzgârları (1967), Beyaz Kasımpatılar (1969).

“İspanyol Meyhanesinde Seni Aradım” adlı şiir, meşhur bestekâr Avni Anıl tarafından Kürdî’li Hicazkâr Şarkı olarak, Curcuna usulünde bestelenmiş ve TRT Müzik Dairesi Yayınları arasında Türk Sanat Müziği No: 609 olarak kaydedilmiştir.

Her iki şiir de aşk şiiri olarak yazılmıştır. “Agora Meyhanesi” adeta tezatlarla örülmüş, sevgiliye hasreti, yalnızlığı, arzularını yitirmiş insanların dünyasını anlatır.

“Beş yüz mumluk ampullerin karanlığında/Saatlerdir boşalan kadehlere/Şarkılarını dolduruyorum/Sen mesut ol yeter ki ben olmasam ne çıkar/Dedim ya burası Agora Meyhanesi/Bir tek iyiliğin tüm kötülüklere meydan okuduğu yer/

Burası Agora Meyhanesi/Burası kan tüküren mesut insanların dünyası” mısraları tezatları açıkça ortaya koyar.

Şiir sevgilisinden yüz bulamayan, hatta onu hiç göremeyen platonik bir aşka yazılmıştır. 19 yaşındaki gencecik delikanlı, karşı cinsinde bulamadığı sevgiyi bir meyhane köşesinde arayacaktır. Çünkü meyhaneler “arzularını yitirmiş insanların dünyası”nı yansıtır. Yani burası sadece içki içilen, şarkılar dinlenen bir yer değildir. Burası “Bir tek iyiliğin tüm kötülüklere meydan okuduğu yer”dir.

“İspanyol Meyhanesinde Seni Aradım” şiirinde de sevgilisini bir türlü bulamayan bir âşığa rastlıyoruz. Öyle ki İstanbul’un bütün meyhanelerini dolaşan âşık, sevgilisini, “kadehlerdeki dudak izlerinde” aramaya başlar. Sevgilinin vefasızlığının anlatıldığı şiirde muazzam benzetmeler vardır. “Bilsen ki şarap dudakların kadar vefasız de-

ğildi” mısraı buna güzel bir örnektir. Şarabı kadınlara benzeten şair, içtikçe başının döndüğünü söyleyerek aslında kadınların sevgisinin kendisini sarhoş ettiğini ifade etmektedir. Şair öyle çaresizlik içinde bocalar ki, son kurtuluş olarak içinden İstanbul’u yıkmayı düşünür. Fakat daha sonra en güzel şeyin onu sevmek olduğunu söyler. Fırınlarda ekmek aramak gibi sevgiliyi aramaktır gerçek olan. Şairin son bir arzusu vardır:

*“Yorgunum şimdi bitkinim
Beni unut artık
Söyle garsonlara
Kırılmış bir kadeh gibi bıraksınlar beni
Şimdi İspanyol meyhanesinde
Bir tahta masada kaldı adım
Yere dökülmüş şaraplara güneş doğuyordu
Seni unutmadım ...”*

Ünlü şair Ümit yaşar Oğuzcan’ın da “İspanyol Meyhanesi” isimli bir şiiri vardır. Meyhanelerin şiirimizde önemli mekânlar olduğunu anlatan güzel şiirler kaleme alınmıştır. Bu şiir de Münir Nurettin Selçuk’un oğlu, Timur Selçuk tarafından 1966 yılında Paris’te bestelenmiş ve pek çok sanatçı tarafından icra edilmiştir. Bu şiiri de buraya alıyoruz:

*Kararmış tahta masamızda bir şişe şarap,
Gecelerden bir gece bezginiz.
Üstelik adamakıllı sarhoşuz.
Ellerin, ellerimde.
İspanyol meyhanesinde bir kadın
Çılgık çılgıla şarkı söylüyor.
Belli yıkılmış bir kadın.
Hayli çirkin, hayli geçkin, ağlamaklı.
Zayıf, incecik elli, kalın dudaklı.
Sesi bir tokat gibi patlıyor kulaklarımızda;
Yüzümüz al al oluyor.
İçimiz hüznü dolu, kahr dolu,
Gözlerimiz kanlı.*

İspanyol meyhanesinde bir gece
Seninle başbaşayız
Üstelik sarhoşuz adamakıllı.
Daha içelim, daha içelim.

Başını dizlerime daya gözlerin kapalı
Ağla biraz,
Bak ben de ağlıyorum.
Ocakta odunlar sönüyor
Görüyor musun?
Çığlık çığlığa bir kadın
Duyuyor musun?
Ah ölelim artık;
Bitsin bu delicesine koşu,
İspanyol meyhanesi yerin dibine batsın.
Yeter! Yeter!
Öleceksek ölelim.
Hadi vur kendini şaraba
Kedere ve aşka vur.
Daha içelim, daha içelim.

Alkol duvarını geçelim artık;
Damarlarımızdan ispirto akmalı.
Hey garson!
Sustur şu çığlık sesli kadını.
Söyle masamıza gelsin, içelim.
Hey garson!
Bütün hesaplar benden bu gece sen de iç.
Kapat kapıları;
Yabancı gelmesin.
İspanyol meyhanesinde öldüğümüzü
Kimse bilmesin.
Daha içelim, daha içelim.

Sonuç

Mektuplar en eski iletişim araçlarından biridir. Tanzimat'tan sonra çok sayıda edebi türle birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Mektupla yazılan roman, hikâye, gezi yazısı olduğu gibi, manzum mektuplar da yazılmıştır. Onur Şenli'nin kaleme aldığı bu mektup da aslında manzum olarak yazılmıştır. Öyle ki, sevdiği kıza bir türlü ulaşamayan genç âşık, bu mektubu kaleme almış, ancak sonuçta ortaya güzel bir manzume çıkmıştır. Mektubun güzel bir şiir haline gelmesi, onun hem Neşter dergisinde hem de İzmir'in önemli bir gazetesi olan Ege Ekspres'te yayımlanmasına vesile olmuştur. Dönemin dergi ve gazete okuyucuları tarafından çok beğenilen "Agora Meyhanesi" ya da ilk şekliyle "The Night, Wine and Love" (Gece, Şarap ve Aşk) hatıra defterlerini süslemiş, sevgiliye okunan önemli şiirlerden biri haline gelmiştir. Ünlü bestekâr İsmet Nedim, bu şiiri eşinin hatıra defterinde görmüş ve onun ısrarına dayanamayarak bu şiiri bestelemiştir. Güftenin de kime ait olduğunu yıllar sonra şairinin ortaya çıkmasıyla öğrenmiştir. Mektup şiir haline gelmiş, şiir heste halini almıştır. Fakat beste o kadar çok beğenilmiştir ki, dönemin en ünlü sanatçıları tarafından icra edilmiştir. Müzeyyen Senar, Gönül Yazar, Zeki Müren, Sevim Tuna, Sevim Deran, Orhan Şener, Hamiyet Yüceses, Behiye Aksoy, Mediha Demirkıran, Nesrin Sipahi, Yıldız Tezcan, Emel Sayın, Nükhet Duru, Adnan Varveren, Adnan Şenses, Seçil Heper, Bülent Ersoy, Hüner Coşkun, Coşkun Sabah, Muazzez Ersoy, Fecri Ebcioğlu, Nejat Alp, Funda Arar, Ayşen Birgör, Özhan Özen, Zara, Özdemir Erdoğan, Ahmet Selçuk İlkan, Yeşim Salkım bunlardan bazılarıdır.

Güftenin besteyele birleşerek dinleyenleri mest etmesi sonrasında, eser filmlere konu olmuştur. Bunlardan en önemlisi 1968 yılında Sadri Alışık ve Zeynep Aksu'nun başrolünü paylaştığı Pesen Film şirketi tarafından çekilen "Agora Meyhanesi" adlı film olmuştur. Melodram olarak çekilen filmin diğer oyuncularını Ülkü Akbağ, Atilla Ergün ve İhsan Ustaoglu'dur. Bestesiyle, filmiyle dinleyenleri ve izleyenleri büyüleyen bu güzel eser, adeta domino taşı gibi her yeri etkilemiş ve İstanbul Balat'ta bulunan "Agora Meyha-

nesi” bu sayede herkes tarafından tanınan bir yer haline gelmiştir. Oysa bu meyhane için yazılmayan şiir, aslında İzmir’de bulunan Agora semtindeki salaş meyhaneler için kaleme alınmıştır. Fakat kaderin cilvesi, şairinin dahi yıllar sonra haberdar olacağı “Agora Meyhanesi” bu bestenin namından yararlanmış, çok sayıda müdahimeleri olmuştur. Meyhanenin meşhur olmasından sonra burası Yeşilçam’ın bir platosu haline gelmiş, yaklaşık olarak burada 286 civarında filmin meyhane sahneleri çekilmiştir. Sonuç olarak söylemek gerekirse; 1959 yılında 19 yaşında bir genç tarafından yazılan;

“Sana bu satırları
Bir sonbahar gecesinin
Felç olmuş köşesinden yazıyorum”

Sözleriyle başlayan mektup, önce “The Night, Wine and Love” (Gece, Şarap ve Aşk) ya da “Agora Meyhanesi” adlı bir şiir, sonra İsmet Nedim’in ellerinde Muhayyer Kürdi bir şarkı, Zeynep Aksu ve Sadri Alışık’ın başrolünü paylaştığı melodram bir Yeşilçam filmi; son tahlilde de pek çok filmin meyhane sahnelerinin mekânı haline gelerek Türk edebiyatı, Türk musikisi ve Türk sinemasının gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır. Üzerine çok fazla şeyler eklenerek 60 yıldır popülarlığını sürdüren mektup şiirin, daha uzun yıllar hafızalarımızda kalıcılığını sürdüreceğini söylemek gerekir. Buna benzer Turhan Oğuzbaş’ın “İspanyol Meyhanesinde Seni Aradım” ve Ümit Yaşar Oğuzcan’ın “İspanyol Meyhanesi” adlı şiirleri de gösteriyor ki; meyhaneler Türk toplumunda sosyalleşmenin sağlandığı önemli yerlerden biridir.

Kaynaklar

Agora Meyhanesi, <https://sarkilarnotalar.blogspot.com> (erişim zamanı: 08.06.2019).

Aksoy, Nurten Bengi, “Şair Onur Şenli ve Agora Meyhanesi Şarkısının Duygusal Öyküsü”, <https://www.listelist.com.tr> (13 Eylül 2017). (erişim zamanı: 21.04.2019).

- Altınkaya, Lale, "Agora Meyhanesi'nin Hikâyesi", <https://www.tarih-toplum.org> (erişim zamanı: 08.06.2019).
- Altıntaş, Tuncer, "Agora Meyhanesi", www.aydindenge.com.tr (10 Kasım 2017). (erişim zamanı: 08.06.2019).
- Altundağ, Şule, "Burası Agora Meyhanesi", *Cumhuriyet Dergi*, Sayı: 811, 07.10.2001, s. 16-17.
- Anladım Sevmeyeceksin Beni Sen Nazlı Çiçek, www.yedinota.com (erişim zamanı: 08.06.2019).
- Aydın, Bahattin, "Agora Meyhanesi Belgeseli", YouTube, Yayınlanma Tarihi: 29 Aralık 2014.
- Balay, Yusuf, "Burası Agora Meyhanesi", <https://www.yenicagri.com.tr> (13.12.2017). (erişim zamanı: 08.06.2019).
- Bilgin, Celalettin, "Onur Şenli ve Agora Meyhanesi", www.sonhaber.com.tr (17 Temmuz 2017). (erişim zamanı: 18.10.2018).
- Çağlar, Yaren, "Agora Meyhanesi", www.ugursuzkarakedi.com (10.09.2018). (erişim zamanı: 09.06.2019).
- Çiçek, Seyfi, "Dünden Bugüne İsmet Nedim Saatçi Belgeseli", Medya Müzik, YouTube, Yayınlanma Tarihi: 28 Mart 2018.
- Demirci, Günce, "Muhayyer Kürdî Makamı, Sofyan Usûlü Kokoreççi Meyhaneleri", *Gazete Bilkent, Kültür Sanat*, 02.03.2017, www.gazetebilkent.com.tr (erişim zamanı: 08.06.2019).
- Durbaş, Refik, "Agora Meyhanesi Nerededir?", <https://sabah.com.tr> (10 Ekim 2009). (erişim zamanı: 23.01.2019).
- Durucan, Muhsin, "Agora Meyhanesi", <https://www.blog.milliyet.com.tr> (11.11.2017). (erişim zamanı: 08.06.2019).
- Gönenç, Ethem, "Agora Meyhanesi", (17.10.2017). <https://www.aydinlik.com.tr> (erişim zamanı: 09.06.2019).
- Günsev, Mesut, "Agora Meyhanesi şiirinin ve bestesinin hikâyesi", (15 Eylül 2013). www.eurovizyon.co.uk. (erişim zamanı: 08.06.2019).
- İnanoğlu, Türker, *5555 Afişle Türk Sineması*, İstanbul: Kabalcı, 2004.
- İspanyol Meyhanesinde Seni Aradım, <https://sarkilarnotalar.blogspot.com> (erişim zamanı: 08.06.2019).
- Kalkan, Ersin, "Yüz bulamayan âşık bu şiiri İzmir'in meyhanelerinde teselli ararken yazdı", *Hürriyet Gazetesi*, 2 Kasım 2002.

- Köprülüoğlu, Atilla, "Agora Meyhanesi'nin 'Onur'lu Doktoru...", <https://halktv.com.tr> (8 Eylül 2018). (erişim zamanı: 20.04.2019).
- Küçüktaşdemir, Gökmen, "Agora Meyhanesi'nin şairi artık aşk şiiri yazamıyor", <https://www.yeniasir.com.tr> (01.02.2010) (erişim zamanı: 21.04.2019).
- Oguzbaş, Turhan, *İspanyol Meyhanesinde Seni Aradım*, Ay Yayınevi, İstanbul, 1964, (2. Baskı), s. 45-49.
- Özgüç, Agâh, *Ansiklopedik Türk Filmleri Sözlüğü*, İstanbul: Horizon International Yayınları, 2012.
- Özgüç, Agâh, *Türk Filmleri Sözlüğü 1917-2019*, İstanbul: TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve SESAM, 2009.
- Saatçi, İsmet Nedim, <https://biyografi.info> (erişim zamanı: 08.06.2019).
- Sarı, Emre, *Türk Sanat Müziği Şarkı Hikâyeleri*, Nokta E-Kitap, Net Medya Yayınları, 1. Baskı 2016, s. 27-33.
- Şenli, Onur, "200. Doğum Yıldönümü Dolayısıyla Ludwing Van Beethoven", *Ege Sanat*, Yıl:1, Sayı:1, Ocak 1971, s. 5.
- Şenli, Onur, "Beni İyi Anla (Hoş geldin Aşk)", *Neşter*, 3 Mart 1960, s. 3.
- Şenli, Onur, "hadi uzat şarkılarımı", *Ege Sanat*, Yıl:1, Sayı:2, Şubat 1971, s. 3.
- Şenli, Onur, "yorgundan", *Ege Sanat*, Yıl:1, Sayı:3, Mart-Nisan 1971, s. 3.
- Tanyeri, Cüneyt (admin), "Onur Şenli (1940-2017)", (08.09.2018). <https://www.kasabadanesinti.com> (erişim zamanı: 08.06.2019).
- Tipi, Canerhan, "Agora Meyhanesi: Bir Şiirin Hikâyesi", <https://turkiye.net> (22 Ocak 2016). (erişim zamanı: 07.03.2019).
- Ünlü, Savaş, "Burası Agora Meyhanesi", <https://www.ozyurtgazetesi.com.tr> (22.10.2018). (erişim zamanı: 09.06.2019).
- Vardar, Nilay, "Burası Yeniden Agora Meyhanesi!", <https://m.bianet.org> (6 Eylül 2014). (erişim zamanı: 08.06.2019).
- Yener, Suat, "Agora Meyhanesi", *Musiki Klavuzu*, www.musikiklavuzu.net
- Yılmaz, Mehmet Y., "Burası Agora Meyhanesi", *Hürriyet Gazetesi*, 6 Aralık 2014. www.hurriyet.com.tr (erişim zamanı: 21.04.2019).

MUHAYYER KÜRDİ ŞARKI

Müzik : İSMET NEDİM SAATÇI

Söz : Dr. ONUR ŞENLİ

(Beşiktaş, 11 Ekim 1968)

Usûl: SÖFYAN

(AGORA MEYHANESİ)

Burası Agora Meyhanesi

AGIR ³ ² ³ ³

Giriş Sazı.

Bu ru sı A go ra mey ha ne si Bur da ya şar

ak la rın en di vâ ne si en pâ ha ne si

(Saz.)

Bu ge ce be nim ge cem (Saz...)

Bu ge ce be nim ge cem (Saz...) Ca ma vur un her den lu du

se ni ha tir li yo rum (Saz...)

Ve sa nı su nur lu lu nu (Saz...)

SON

“Agora Meyhanesi” şarkısının notaları.

2 4 6 6

TRT MÜZİK GÂİRESİ YAYINLARI
TÜRK SAN'AT MÜZİĞİ No: 699

KÜRDİ' Lİ HICAZKÂR ŞARKI

USULÜ : CIRCUNA

BÜ AKŞAM BÜTÜN MEYHANELERİNİ DOLAŞTIM İSTANBUL'DA

MÜZİK : AFRI ANIL

SÖZ : 4
♩ = 160

SÖZ : TURHAN OĞUZBAŞ

BU AK - ŞAM BÜ - TÜN MEY - HA - NE - LE - Rİ - Nİ
DO - LA - Ş - TIM İS - TAN - Dİ - LÜN
SE - Nİ A - PA - DİN KA - DEN - LER - DE - Kİ
DU - DAK İZ - LE - NİN DE
CA - NIM DO - YA
DO - YA - ŞAR - HOŞ OL - MAR İS - Tİ - YOR -
DU DU

BÜ AKŞAM BÜTÜN MEYHANELERİNİ DOLAŞTIM İSTANBUL'DA
SENİ ARADIM KADEMLERDEN DUDAK ÜZERİNDE
CANIM DOYA DOYA SARMIS OLMAM İSTİYORDU
SENİ ARADIM KADEMLERDEN DUDAK ÜZERİNDE

TURHAN OĞUZBAŞ

Gölge Oyununda Meyhane

Karagöz Meyhanede Oyunu

Büyüamin Tan*

Karagöz-Hacivat Oyunu Üzerine

Karagöz-Hacivat oyunu, bir gölge oyunu olup kökeni Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır. Çeşitli rivayetlere göre Japon, Hint veya Çin kültüründen Türk kültürüne geçmiştir. Fakat araştırmacıların ortak görüşü, Karagöz-Hacivat oyununun tamamen Türk kültürüne ait bir oyun olduğu konusunda birleşmektedir. Balkanlarda, Mısır'da ve pek çok bölgede bu gölge oyunlarına rastlanılmaktadır ki bu oyunların karakter isimleri Karagöz oyunuyla benzerlik göstermektedir.¹ Karagöz oyununun adına ilk kez Evliya Çelebi seyahatnamesinde rastlanmıştır.²

16, 17, 18 ve 19. yüzyıllarda Karagöz oyunları, Osmanlı'nın en önemli eğlencelerinden biri olmuştur. Gerek Evliya Çelebi'nin notları, Naima tarihindeki notlar, gerekse Avrupalı seyyahların eserlerindeki notlar bunu ispatlamaktadır. Evlenme, doğum, sünnet törenlerinde; saray, konak ve evlerde; Ramazan bayramlarında halkın vazgeçilmez eğlencesi olmuştur. Yüzyıllar boyu halkın her kesiminden insanın beğenisini kazanan bu oyun, aile bireyleri ve komşular

---

* MEB, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni.

¹ Gözde Çolakoglu, *Gelenekten Beslenen Karagöz*, folklor/edebiyat, C. 12, S. 46, 2006, s. 545.

² Sevgül Sönmez, *Karagöz Kitabı*, 3. Baskı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 13.

arasında yapılan uzun Ramazan gecesi sohbetlerinin önemli bir ögesi idi. Karagöz oyunu, ayrıca mizah ve hiciv edebiyatımızın da önemli bir mihenk taşıydı.³

Karagöz oyunlarına ait metinler, matbaanın Osmanlı'da yaygınlaşmasıyla birlikte basılmaya başlanmıştır. Bunların içerisinde en meşhur olanı İhsan Rahim'in neşrettiği *Şarklı Kantolu Karagöz* serisidir. Ayrıca kültür hayatımızda *Karagöz* adında çıkarılan mizah dergimiz de bulunmaktadır. Bu dışında bazı mizah yazarlarınca yazılan müstakil *Karagöz* oyunu metinlerine de rastlanmaktadır. Makalede ele alınan *Karagöz Meyhanede* başlığını taşıyan oyun da bunlardan biridir. Oyunun yazarının adı Ali Sami'dir. Bu kişinin kim olduğuna dair kaynaklarda bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Meyhane

Meyhane kültürü, Osmanlı'ya İstanbul'un fethiyle geçmiştir. Özellikle II. Beyazıt devrinden itibaren, Latifi'nin *Evsaf-ı İstanbul* eserinde belirttiği üzere, Galata meyhaneleri Osmanlı'da eğlence hayatının önemli mekanlarından olmuştur.⁴ Her padişahın döneminde meyhanelere yaklaşım farklı olmuştur. Fatih Sultan Mehmet, eğlenceye mesafelidir, II. Beyazıt döneminde meyhane eğlenceleri çokcadır. Kanuni Sultan Süleyman, Müslümanlara içkiyi yasaklamıştır. Sigarayı yasaklamasıyla ünlü IV. Murat da içkiye karşıdır. I. Ahmet ve III. Selim, meyhaneleri yıktırıştır.⁵

Meyhaneler ve içki konusunda sarayın iki taraflı bir tutumu söz konusudur. Çoğu padişah şarap içmeyi sevmektedir. Ancak halk arasında fitneye sebep olması, kadın tacizlerine sebebiyet vermesi nedeniyle yasaklanma yoluna gidilmiştir. Bunun yanı sıra İslam dininin içkiyi yasaklaması da en başta gelen sebeplerdendir. Bilhassa yenicherilerin içmesi engellenmeye çalışılmıştır. Gayrimüslim ahali-

³ Çolakoğlu, *agm.*, s. 547.

⁴ Hakan Kaynar, *Muhabbet Baki Mahbuban Kayıp: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Meyhaneler*, İstanbul Araştırmaları Yıllığı, S. 3, 2014, s. 1.

⁵ Kaynar, *agm.*, s.1-2.

ye ise içki serbest bırakılmış ve hatta gayrimüslim halkın yaşadığı bölgelerdeki meyhanelere dokunulmamıştır. III. Ahmet ve II. Selim döneminde bu politika uygulanmıştır.⁶

Osmanlı döneminde meyhaneler gedikli ve koltuk meyhaneleri olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Gedikli meyhaneler, devlet tarafından vergi alınan meyhanelerdi. Hatta bazı devlet adamlarının rüşvet kapısıydı. Koltuk meyhaneleri ise kaçak meyhaneler sınıfına girmektedir. Kumkapı, Balat, Ortaköy, Arnavutköy, Yeniköy, Üsküdar, Kadıköy, Galata, Kurtuluş, Haliç, Beykoz, Eminönü-Balık Pazarı ve daha birçok yerde hem gedikli hem de koltuk meyhaneleri çokça bulunmaktaydı.⁷ Fatih sultan Mehmet'in devrinden imparatorluğun yıkılışına dek meyhaneler Osmanlı kültürünün önemli bir parçası olmuştu.

Eğlence hayatımızın önemli bir parçası haline gelen meyhaneler, bir diğer parçası olan Karagöz oyunlarına da konu olmuştur. Makalede ele alınan *Karagöz Meyhanede* oyunu, Osmanlı sosyal hayatının bir bölümüne açılan bir pencere niteliğindedir. Üstelik bunu yaparken dönemin Türk mizah anlayışını yansıtan özellikler de taşıdığından önem arz eden bir eserdir.

Karagöz Meyhanede

Karagöz Meyhanede, Ali Sami tarafından yazılmış olup yazarı hakkında kaynaklarda malumat bulunmamaktadır. Türk hiciv ve mizahı konu başlığına giren eser, Asır Matbaası'nda basılmıştır. İstanbul'da basılmış olup basım tarihi bulunmamaktadır.

Oyunda anlatılan olaylar Sirkeci'nde bir otelde geçmektedir. Osmanlı yukarıda Eminönü'nün de meyhaneler ihtiva eden bir İstanbul semti olduğunu belirtmiştik. Oyun kadrosunda Karagöz, Hacıvat, Süleyman Efendi, Otelci ve dalgın bir adam gibi isimler bulunmaktadır. Eser tek perdelik bir oyundur.

⁶ Kaynar, *agm.*, s. 2.

⁷ Kaynar, *agm.*, s. 2-4.

Oyunun özeti ise şöyledir: Hacivat ve Karagöz, bir sabah gözlerini Sirkeci'de bulunan bir otelin odasında açarlar. Önceki gece bir meyhanede şarabı fazlaca kaçırmışlar ve kendilerini bilmez bir halde bir otel odası kiralayarak orada sızmışlardır. Hayal meyal Balık-pazarı'nda buluştuklarını hatırlarlar. Baba Dimitri adında bir Rum meyhanecinin mekanında içmişlerdir. Hiçbir şey hatırlamadıklarından önceki günün akşamı ve gece herhangi bir olaya karışıp karışmadıklarını öğrenmek için derhal gazeteyi okumaya koyulurlar. Önce bir sarrafın soyulduğu haberini, daha sonra da bir kömürçünün sarhoş olduğu sanılan kişi veya kişilerce öldürüldüğü haberini okurlar. Ceplerindeki kömür parçalarından yola çıkarak bahsi geçen Ahmet Ağa adındaki kömürçüyü kendilerinin öldürdüklerini sanırlar. Ne yapacaklarını, bu işten nasıl kurtulacaklarını düşünürlerken bir kişinin otelin kapıcısıyla konuştuğunu ve otele girdiğini görürler. Bu kişinin sivil bir memur olduğunu ve kendilerini tevkif etmek üzere oraya geldiğini sanırlar. Otel kapıcısı ve adam uzun süre oda kapısının önünde kendilerine seslenir ve kapıyı vururlar. Ancak Karagöz ve Hacivat, korkularından kapıyı açamazlar ve oda da yokmuş gibi davranırlar. İçeri girdiklerinde görünmemek için de yataklarının altına saklanırlar. Nihayetinde içeri girerler ve ikisini yatak altında bulurlar. Olayın aslını çoktan öğrenmiş olan adam, kömürçünün katillerinin oduncular olduğunu söyler. Aslında kendisi de kayıp fesini aramaktadır ve kendilerinin fesini almış olabileceklerini düşünerek odalarına geldiğini belirtir. Bunun üzerine hem Hacivat hem de Karagöz rahat bir nefes alırlar ve oyun da burada sona erer.

Eser, klasik Karagöz-Hacivat oyununda bulunan giriş bölümü semaisi, muhavere bölümü bu oyunda bulunmaz. Batı tiyatrosu anlayışıyla hazırlanan bir Karagöz oyunu metnidir. Eserde yer yer metni süslemek ve akıştaki monotonluğu kırmak için dörtlükler bulunmaktadır. Hatta Hayati isimli karakterin fesini bulması ve oyunun sone ermesiyle de son bir dörtlükte oyun metni bitirilmiştir.

KARAGÖZ MEYHANEDE

(Mudhike 1 Perde)

Muharriri

Sama

Sahip ve naşiri

Perde ve *Geveze* gazetelerinin sahib-i imtiyazı ve

Asır Matbaa ve Kütüphanesi sahibi

Kirkor

Asır Matbaası – Düyan-ı Umumiye karşısında Mahmut Paşa

Camii Şerifi Caddesi'nde Numero 13

Eşhas-ı Vaka

Karagöz

Hacivat

Süleyman Efendi – Otelci

Hayati Efendi – Dalgın bir adam

Vaka Sirkeci civarında bir otelde cereyan eder.

Birinci Perde

Otel

*İki yataklı bir oda, solda pencere, sağda kapı,
ortada masa üzerinde gazeteler, bir fes.*

1

Hacivat, Karagöz

Hacivat – (Kalkarak) Ooo (gözlerini silerek) Sabah da olmuş. (Etrafı seyir ile) Lakin burası neresi. (Pencereden bakarak) Birçok adamlar... Ya Rabbi ben buraya nereden geldim? Ha orada levha var ne yazıyor. Gözlerim de görmüyor ki... Otel. Otel mi? Demek şimdi ben oteldeyim. Peki amma buraya nasıl gelmişim. O ne? Burada biri daha var! (Muayene ile) O... Karagöz bu ne demek. Şaşılacak şey vesselam. (Devrinerek) Hey! Kalk! Kalk... Sabah oldu.

Karagöz – Yovuk Bacı bu her sabah çekilmez.

Hacivat – Bacı mı? Koca bunak kendini evinde zannediyor. Hey benim ben Hacivat.

Karagöz – Ne olursan ol ne istiyorsun be adam.

Hacivat – Canım benim Karagöz... Ayol burası otel.

Karagöz – Otelci ol ne olursan ol. Parası ile değil mi istediğim kadar uyurum.

Hacivat – Daha ayılmamış zavallı dostum... Karagöz görmüyor musun? Benim... Ben.

Karagöz – Aman ne bela adam imişsin be ne istiyorsun? Ha sen misin... Senin hiç böyle muazziplik ettiğin yoktu.

Hacivat – Vakit geç biliyor musun?

Karagöz – Burası neresi?

Hacivat – Görmüyor musun otel?

Karagöz – Otel mi? Lakin biz buraya nasıl geldik.

Hacivat – Evet nasıl geldik?

Karagöz – Demek dün ahşam biz beraber imişiz.

Hacivat – Şimdi beraber olmamıza nazaran öyle olması lazım.

Karagöz – Amma nasıl buluştuk dün ahşam nasıl buluştuğumuzu ve ne yaptığımızı katiyen bilmiyorum.

Hacivat – Sanki az içmişiz gibi bir şişe de buraya getirmişiz baksana.

Karagöz – Sen biraz düşünsen.

Hacivat – Biz meseleyi hall için evvela otelin nerede bulunduğunu anlamalıyız.

Karagöz – Evet evet. (Pencereden bakarlar) Burası bir defa Sirkeci civarına benziyor.

Hacivat – Benziyor değil ta kendisi. İşte Dört Yol Ağzı, sokağın içindeki depo. Peki amma biz seninle behemehal Balık Pazarı'nda buluşmuşuzdur.

Hacivat – Her ahşama nazaran öyle olacak.

Karagöz – Lakin en evvel nerede içtik.

Hacivat – İşte o müşkül.

Karagöz – Bana Baba Dimitri'nin şarap deposuna girdik gibi geliyor.

Hacivat – Evet öyle olacak tam hem de tastamam. En sonra bize elma ikram etmişti.

Karagöz – Evet evet sonra şurada bir lokantaya gittik.

Hacivat – Orada patates ile bir şişe daha yuvarladık.

Karagöz – Bravo Hacivat.

Hacivat – Oradan artık evlerimize gidiyorduk. Sonra ben şuradaki kömürcü dükkanından kömür alalım dedim.

Karagöz – Doğru... Herif ile iyice de gavga ettik.

Hacivat – Evet bize elmas bahasına kömür satmak istiyordu.

Karagöz – Doğrusu Hacivat iyi buldun. Herifi bir güzel de döğdün.

Evet bulduk hem de iyi bulduk
Şimdi biz kaşif olduk
Üst tarafını da bulursak
Bir Kristof Kolomb olduk

Hacivat – Lakin sonrası hatırıma gelmiyor. Hele biraz da sen düşün.

Karagöz – (Kafasını kaşıyarak) Ben ne kadar düşünsem bulmak ihtimali yok.

Hacivat – Lakin benim de hatırıma gelmiyor. (Şişenin üzerine bakarak) İşte bak Sirkeci Numero 9. Demek sonra da burada içmiş bir şişe de yüklenmiş burada yatmışız.

Karagöz – Doğru beraber lakin benim çorabımın teki yok...

Maziyi bulduk
Hali terk edelim
Gaybımız bir çorab ise
Andan da vazgeçelim

Karagöz – Geçelim amma ben böyle çıplak ayağa kundurayı geçiriveriyorsam.

Hacivat – Haydi azizim ben gazetelere göz gezdirinceye kadar sen de giyin.

Karagöz – Bugünkü mü?

Hacivat – (Bakarak) Evet evet... Ahval-ı siyasiye, geç.

Hacivat – Ahval-i hariciye geç. Dahili. (Okur) Şayan-ı ehemmiyet bir şey yok. Vukuat, sir sarrafın akçesi tuhaf tabir. Dün Galata'da bir sarrafın dükkanından tekml akçesi sirkat edilmiştir. Gözünü aç a idi.

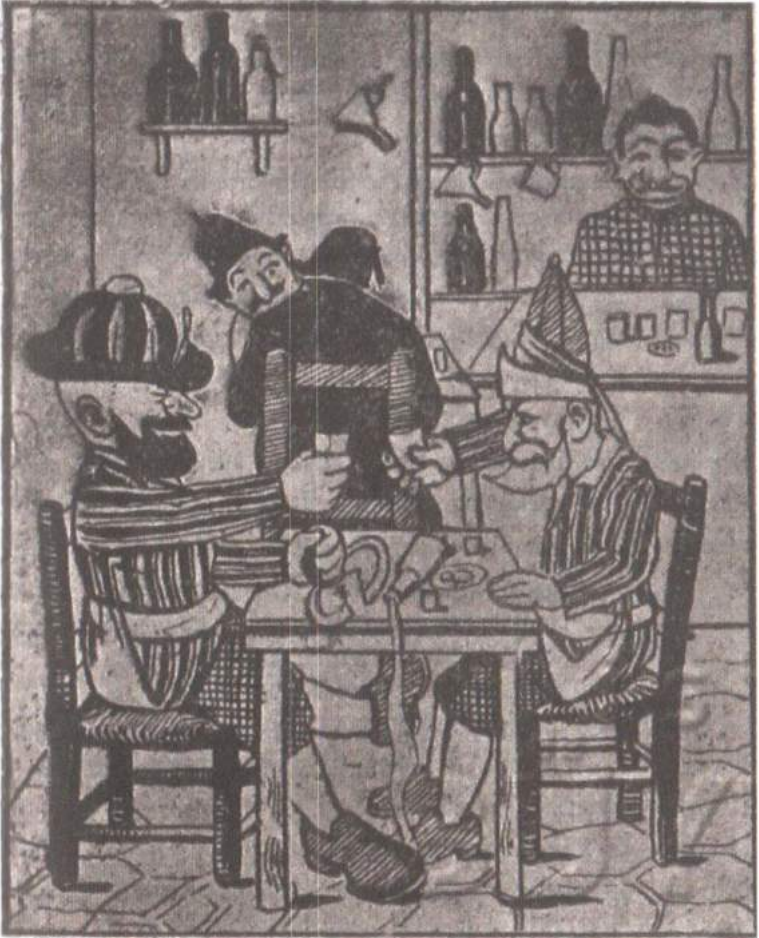
Karagöz – Değil mi ya?

Hacivat – Bir kömürcünün katli. Sirkeci civarında Kömürcü Ahmet Ağa dün ahşam katledilmiştir.

— بونه ديمك افنديلر بو حالكنز.... (صحيفه ۱۳)

— حاجیواد مادامکه سلامتی بولدق. برقدح ده بدن ...

– Hacivat mademki selameti bulduk, bir kadeh de benden...

Fiil-i katil Ahmet Ağa'nın parasına tamaen ika edildiği ve katillerin iki kişi olduğu zannediliyor. (Ayağa kalkarak) Ne?!...

Karagöz – Ahmet Ağa mı!?

Hacivat – Demek dün ahşam biz sarhoşlukla katil olmuşuz öyle mi? Bunlar ne bu kömür parçaları.

Karagöz – Sende de varç.

Hacivat – Demek fiil-i katlden sonra para diye bu kömür parçalarını da cebimize doldurmuşuz... Tevekkeli değil evlerimize gitmeyip buraya gelmişiz.

Karagöz – Öyle olacak, yakalanmayalım diye buraya kaçmışız.

Hacivat – Bu ne bir eski fes. Eyvah, artık tahakkuk etti. İşte Ahmet Ağa'nın fesi.

Karagöz – Şimdi ne yapacağız?

Hacivat – Ne yapacağımızı bilsem en evvel ben yapacağım.

Karagöz – Rica ederim bir çare düşünelim. Yoksa mahvolduk.

Hacivat – Evet işte sarhoşluğun seyyiesi.

İşte sarhoşluktan sonra biz katil olduk
Hem de kapanda boğulmuş fare gibi tutulduk
Mahvedelim ortadan bu delail, emareyi
Yoksa tutulduk hem de mahvolduk

Hacivat – Peki mahvedelim. Edelim amma nasıl. Otelci bu gazeteleri buraya sabahleyin getirdiği zaman bu fesi burada gördüyse...

Karagöz – Evet gördüyse...

Hacivat – Gördüğüne şüphe yok, şimdi bunları nereye saklayalım...

Karagöz – Ben bu kömürleri yatağın arasına sokarım.

Hacivat – Orayı aRamazlar mı?

Karagöz – Canım sen de bu kadar müşkülât çıkarmasana. (Şiddetle çingırağı çalınır)

Hacivat – Eyvah! Tutulduk... (pencereden) İşte bak birisi kapıcı ile konuşuyor.

Karagöz – Aman ya Rabbi sahih sivil memur olmalı. Ey içeri geliyor.

Hacivat – İşte bittik. (Telaşla dolaşırlar) (dışarıdan bir ses)

Ses – Afedersiniz efendim, otelimizde öyle adamlar yoktur.

Ses – Siz de afedersiniz. Ben hiçbir zaman yanılmam. (Her ikisi de yataklarının altına girerler)

Ses – O halde taharri edebilirsiniz.

Karagöz – Bittik, ben demedim mi?

Hacivat – Pencereden kaçsak.

Ses – Hay hay.

Ses – Efendiler kapıyı açınız.

Karagöz – Ne!... Eyvah bizmişiz.

Hacivat – Ya çoluğum çocuğum.

Karagöz – Şimdi çoluğunu çocuğunu düşünemem. Sus.

Ses – Demek uyuyorlar.

Ses – Bu zaman uyku olmaz. Ben konuştuklarını işittim.

Ses – Efendiler aşsanıza size edilen iftirayı temizlesenize.

Hacivat – Bittim Karagöz bittim.

Karagöz – Hem de elimizle kapana tutulmak.

Hacivat – Üç kömür parçası için.

Karagöz – Eski bir fes için katil olmak.

Ses – İşte bakınız konuşuyorlar. Hem de bir fes lakırdısı var.

Ses – Demek eğleniyorlar. Esasen ben onların uygunsuz takımından olduklarını anladımdı ya. Yoksa bir defa odayı açmış bulundum. Hem de sarhoş idiler.

Ses – Otelinizin namusu vardır.

Ses – Siz durunuz. Ben bir anahtar getiririm.

Karagöz – Ne olursa olsun ben bu fesi yırtarım.

Ses – Aman madam çabuk olunuz yırtacaklar...

Hacivat – Eyvah artık hiç kurtuluş yok.

Ses – Sizi çapkınlar sizi. (Açarlar, içeri girerler)

Meclis 2

Evvelkiler, Hayati, Otelci

Son

Otelci – O ne gitmişler.

Hayati – Hayır burada bir caket var.

Otelci – O halde... İşte burada demiyor muydunuz, yok.

Hayati – Yemin ederim ki burada idi. Onları bulunuz.

Otelci – (Yatakları açarak) Bu ne demek efendiler. Bu haliniz.

Karagöz – Aman.

Hacivat – Aman.

Otelci – Aman ya Rabbi bunlar kömür çuvalına yatmışlar. Bakınız simsiyah.

Karagöz – Eyvah elimi yüzüme sürmüşüm.

Hacivat – Sus ben de.

Hayati – Efendiler, rica ederim burada fes gördünüz mü?

İkisi Birden – Hayır efendim. Biz namuslu adamlarız. Böyle bir şey kabul etmeyiz.

Hayati – Lakin rica ederim. Nezleye uğrayacağım.

Karagöz – (Gizli) Sus ağzımızı arıyor.

Hayati – Cevap veriniz. Size behemehal burada idi diyorum.

Otelci – (Karagöz'ün cebinden çıkararak) Lakin efendi bu hareketiniz...

Karagöz – Lakin ben onu ben onu şey şey zannetmiştim de.

Otelci – Nafile yere sizin için katilleri görmekten alıkaldım. Tuhaf tesadüf kömürkünün katilleri oduncu] imişler. İkisi de götürüyorlardı.

Karagöz – Ne?!... Demek biz değilmişiz öyle mi?

Otelci – Nasıl siz mi?

Hacivat – Bakınız efendim en evvel siz afedersiniz. Fesinizi hayli zaman saklamağa mecbur olduk.

Hayati – Bir şey değil. Yanımda para da yoktu. Dün ahşam treni kaçırdım. Burada kalmağa mecbur oldum. Sonra da burada fesimi unutmuşum.

Karagöz – Efendim biz dün ahşam ziyadece kaçırmışız da.

Hayati – Bermutat bendeniz de öyle.

Karagöz – Tuhaf tesadüf. Ahmet Ağa bizim bildik olduğundan da-
ima ondan alışveriş ederiz.

Hacivat – Nasılsa gavgâ ettik.

Karagöz – Kömürleri de nasıl oldu bilmem cebimize doldurmuşuz.
Sabahleyin gazeteyi de okuyunca.

Hacivat – Cebimizde kömürleri de görünce.

Karagöz – Ya sizin fesinizi de Ahmet Ağa'nın zannederek katil ol-
duğumuza hükmettik.

Hacivat – Elhamdülillah ki değilmişiz.

Hayati – Ne ise mademki fesimi buldum ben de memnun oldum.
Buyurun birer kadeh şarap da benden.

İçelim içelim birer daha içelim
Hayattan geçelim de şaraptan geçmeyelim
Siz fesinizi biz de selameti bulduk
İçelim içelim birer daha içelim

İntiha

Kaynaklar

- Çolakoğlu, Gözde *Gelenekten Beslenen Karagöz*, folklor/edebiyat, C. 12, S. 46, 2006, s. 543-554.
- Kaynar, Hakan *Muhabbet Baki Mahbubun Kayıp: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Meyhaneler*, İstanbul Araştırmaları Yıllığı, S. 3, 2014, s. 1-22.
- Sönmez, Sevgül, *Karagöz Kitabı*, 3. Baskı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013.

Meyhane İsimli Gölge Oyunu

Sevtaþ Yazar*

Giriş

Meyhane oyunu, Ramazan ayının son gecesinde oynanan ve Ramazan ayında kapanan meyhanelerin açılacağını müjdeleyen bir gölge oyunudur.

Meyhane Oyununun Bölümleri

Geleneksel gölge oyunları dört bölümden oluşur. Bunlar; mukaddime (öndeyiş, giriş), muhavere (söyleşme), fasıl (oyunun kendisi) ve bitiştir (And, 1985: 311). Mukaddime bölümünde ilk olarak perdeye oyunun konusuyla bağlantılı olan ya da olmayan bir göstermelik yansıtılır. Göstermelik, nârake adı verilen kamış düdüğün sesi ile kaldırılır. Tefin tartımına uygun hareketlerle perdenin solundan Hacivat gelir, bir semai okur. Bazen buna ek olarak bir ara semaisi daha okur (And, 1985: 311).

Meyhane adlı gölge oyununda da Hacivat perdeye gelir ve mef'ûlü mefâilü mefâilü feûlün vezniyle yazılmış, anlamı "Çok şükür bugün yürüyen ruhumla (ruhumun ruhu ile yani sevgilimle) barıştım / O şeker dudaklı, duddu dillimle barıştım. / Gerçi, dileği kulluna zulm etmekmiş / O fitneci dünya güzelimle barıştım." olan şu semaiyi söyler:

---

* Dr. Sevtap Yazar, Milli Eğitim Bakanlığı, İzmir.

*Hamd ola bugün rûh-i revânımla barıştım
Ol lâ'li şeker tâti-zebânımla barıştım*

*Cevr etmek imiş bendesine gerçi murâdı
Ol fitnegar-i şûh-i cihânımla barıştım*
(Kudret b, 1969: 199).

Geleneksel gölge oyunlarında semai bitince Hacivat “off... hay hak” diyerek perde gazelini okur. Perde gazelinde gölge oyununun kurucusu, oyunun bir öğrenme yeri olduğu, felsefi ve tasavvufi boyutu üzerinde durulur (And, 1985: 312).

Meyhane adlı gölge oyununda semaiyi bitiren Hacivat, “Hay Hak!” diyerek açıklaması “(Tanrısâl) varlık meclisinde hikmet gölgesinin perdesi kurulmuştur, (bu) perde ezeldeki nakşın tanrısâl işini gösterir. / Maksat, ârif olanların kıssadan hisse almasıdır, oynanan karagözdür ama, bu, ibret dersidir. / Bu, insanın nefsiyle onun dışındaki şeylerin hayalini dolaştıran, yaratıcının etkisidir, bu görülen perdeyi göz görsün. / Vücutlar dünyasına gelip giden her bir nüfus, görünme perdesinde kendi işini gösterir. / Mâna âleminde öz ile sûrete bak, (Tanrısâl) birliğin sırrı o zaman sana açılacaktır. / Her gölge, perdenin arkasından Tanrının ışığını gösterir, ezeldeki Üstat (Tanrı) görünürde bir sûret perdesi kurmuştur. / Hilmi! Peygamber soyuna doğrulukla kul ol, Tanrıya kavuşma perdesi Ali’nin kapısından açılır” olan fâîâtün fâîlâtün fâîlâtün fâîlün vezniyle yazılan aşâğıdaki perde gazelini okur:

*Bezm-i hesîde kurulmuş zıll-i hikmet perdesi
Gösterir nakş-i ezelden sun’-i kudret perdesi*

*Kıssadan ârif olanlar hisse almaktır garaz
Karagözdür oynayan ammâ bu ibret perdesi*

*Bu hayâl-i enfûs ü âfâkı seyrân ettiren
Sânîin te’sîridir göz göre rû’yet perdesi*

*Âlem-i eşbâha âmed-şûd eden her bir nüfûs
Kendi fi’lin zâhir eyler mazhariyyet perdesi*

*Yek nazar kul âlem-i ma'nâda zât ü sûrete
Keşf ola tâ kim sana bu sırr-i vahdet perdesi*

*Nûr-i Hakır gösteren her zıl verâ-yi perdeden
Kurmuş üstâd-i ezel zâhirde sûret perdesi*

*Bende ol âl-i abâya sıdk ile Hilmî müdâm
Açılır bâb-i Ali'den Hakka vuslat perdesi*

(Kudret b, 1969: 481-482).

Geleneksel gölge oyunlarında perde gazellerinin içinde bazı şairlerin adlarının ya da mahlaslarının anıldığı da görülmektedir (And, 1985: 312-313). Meyhane adlı gölge oyunundaki perde gazeline de 1842-1907 yılları arasında yaşamış Bektaşî şeyhi ve şairi olan Mehmet Ali Hilmi Dede anılmıştır (Kudret b, 1969: 482).

Gölge oyunlarında perde gazeli okunduktan sonra perdenin se-yirciye göre sağ köşesinden Karagöz gelir. İkisi kavga eder. Hacivat kaçır. Karagöz de onun arkasından söylenir. Karagöz'ün öfkesi geçince Hacivat geri gelir ve muhavere bölümü başlar. Muhavere bölümü, olaylar dizisinden uzak, sadece söze dayalı olan, daha çok Karagöz ve Hacivat'ın yaradılış ve yetişme bakımından farklı kişisel özelliklerini ortaya koyan bir bölümdür. Muhaverelerin çoğunluğu fasıl bölümü ile bağlantılı değildir. Muhavere bölümünde genellikle Karagöz ve Hacivat konuşurlar. Muhavere bölümünün bir de ara muhavere denen fasıldan önce muhavereyi uzatmak için kullanılan bir ek muhaveresi vardır. Ara muhavere Karagöz ve Hacivat dışında diğer gölge oyunu tipleri de oyuna dâhil olurlar. Ara muhavere de konu bakımından fasıldan bağımsız bir bölümdür (And, 1985: 319-321).

Meyhane adlı gölge oyununda muhavere bölümü Hacivat'ın sahneye geri gelmesi ile başlar. Bu bölümde ara muhavereye kadar Karagöz ve Hacivat yanlış anlamalar silsilesine bağlı olarak karşılıklı atışırlar. Hacivat ne derse Karagöz farklı bir şey anlar. Bu bölümde Hacivat ve Karagöz birbirlerine ilk olarak yanlış anlamaya

dayalı hitaplarda bulunurlar. Daha sonra Hacivat bir perşembe günü Çakmakçılar yokuşundan elinde kazanyağlısı varken Karagöz'ün nereye gittiğini sorar. Karagöz Ramazan ayında ve kandillerde yapılan bir tür yağlı simit olan kazanyağlıyı yanlış anlar ve evlerindeki tek kazan olan yağlı kazandan bahseder. Kazan konusundan ikili, çocuk ve insan terbiye etme konusuna girer. Hacivat terbiye konusundaki fikirleri, nezaketi ve dirayeti açısından Karagöz'den üstün olarak gösterilir.

Meyhane oyununda ara muhavere; Hacivat, Lâz, Karagöz ve Karagöz'ün karısı arasında geçer. Bu bölümde Lâz, Hacivat'a Karadeniz'de yakalandığı fırtınadan ve fırtınada kaybettiği mallardan bahseder. Yaşadığı felaketten kurtulduğu için fakir fukaraya hayır yapacağını dile getirir. Hacivat, Lâz'dan bir köle satın almıştır. Söz arasında aklına o gelir, kölenin kendisine itaat etmediğinden yakınır ve Lâz'dan köleyi yola getirmesini ister. Hacivat, Karagöz'e giderek bir tüccarın fakirlere hayır yapacağını, onu kendisine yollayacağını, evdeki her şeyi başkalarına dağıtmasını söyler. Karagöz de karısına evdeki her şeyi dağıtmasını ifade eder. Lâz tüccar, Karagöz'ün yanına gelir ona yardım etmek yerine, onu Hacivat'a verdiği köle sanarak azarlayıp döver. Karagöz yardım alamadığı gibi elindekilerden de olur. Meyhane oyununun ara muhaveresinin fasılla hiçbir bağlantısı yoktur. Muhavere bölümünde önce Hacivat, ardından Karagöz perdeden ayrılır.

Geleneksel gölge oyunlarında fasıl, oyunun kendisinin anlatıldığı bölümdür. Bu bölümde Hacivat, Karagöz ve diğer tipler bir konu ve olaylar dizisi içinde oyuna katılırlar (And, 1985: 323).

Meyhane adlı gölge oyununun fasıl bölümü meyhanede cereyan eder. Hacivat, Karagöz, I. Çelebi, II. Çelebi, Frenk, çırak, Bekri Mustafa, Karagöz'ün karısı, zenne ve Tuzsuz arasında geçer. Fasıl bölümündeki kahramanlar perdeye şarkılar eşliğinde gelirler. I. Çelebi, mahûr, Frenk ve iki çocuklu zenne uşşâk; Bekri Mustafa şeh-nâz; II. Çelebi Hüseyinî Âşîrân makamlarındaki şarkılarla perdeye gelir. Meyhaneci çırağının da perdeye şarkı ile geldiği ifade edilir, ancak hangi makamda olduğu belirtilmez.

Fasıl bölümünde I. Çelebi, Hacivat'a talibi çıkarsa kiralaması için dükkânını verir. Frenk meyhaneci Hacivat'ın yanına gelir, işsizdir, bir dükkân aramaktadır. Frenk, I. Çelebi'nin dükkânını Hacivat'tan kiralar ve meyhane yapar. Kendisine bir çırak tutar. Bekri Mustafa ve II. Çelebi meyhaneye içmeye gelirler. II. Çelebi ayrıldıktan sonra Karagöz meyhaneye gelir. O da Bekri Mustafa ile içer. Bir ara kendisinin haberi olmadan Bekri Mustafa'nın bardağına işer, sonra Bekri Mustafa'nın ısrarı üzerine kendi idrarını içmek zorunda kalır. Bekri Mustafa'nın hanımı gelir. Bekri Mustafa'yı eve götürmek ister. Bir türlü ikna edip eve götüremez. Bekri Mustafa'nın kardeşi Tuzsuz'a haber verir. Tuzsuz, Bekri Mustafa'yı eve götürmek ister. Bekri Mustafa kalkar, Tuzsuz'un üstüne düşer, Karagöz'le Hacivat gelir, Karagöz Tuzsuz'u kaldırır, Bekri Mustafa'nın üstüne düşer. Hacivat Bekri Mustafa'yı kaldırır, yıkıla yıkıla giderler. Fasıl bölümü sona erer.

Gölge oyunlarında bitiş bölümü çoğu zaman çok kısadır. Karagöz, oyunun bittiğini haber verir, kusurlar için özür diler, gelecek oyunu duyurur. Karagöz'le Hacivat kılık değiştirdiyse eski kılıkları ile perdeye dönerler. Aralarında kısa bir söyleşme geçer, bu söyleşme oyundan çıkarılacak ders de verilir (And, 1985: 326).

Meyhane adlı gölge oyununun bitiş bölümü de diğer bölümlere göre çok kısadır. Perdeye Hacivat ve Karagöz gelirler. Kısaca söyleşirler. Karagöz oyunun bittiğini haber verip kusurlar için özür diler. Ancak Meyhane oyununda Karagöz, gelecek oyunu duyurmaz. Meyhane oyunu Ramazan'da oynanan son oyun olduğu ve ertesi gece karagöz oynatılmayacağı için "Yarın akşam '.....' oyununda yakan elime geçerse, Hacivat, bak ben de sana ne oyunlar oynarım." şeklinde bir sonraki oyunu duyurmak için diğer oyunlarda kurduğu cümleyi Karagöz, bu oyunun bitiş bölümünde kurmaz (Kudret b, 1969: 510). Meyhane oyununun bitiş kısmında oyundan çıkarılması gereken öğrenek de verilmez.

Meyhane Oyununda Tipler

Meyhane oyunu Karagöz, Hacivat, Lâz, Karagöz'ün karısı, I. Çelebi, II. Çelebi, Frenk, çırak, Bekri Mustafa, zenne, I. Çocuk, II. Çocuk, Tuzsuz ve köçekler arasında geçmektedir.

Gölge oyunlarının ana kahramanlarından olan Karagöz; "okumamış bir halk adamıdır. Halk diliyle konuşur, öğrenim gören kişilerin (Hacivat, Çelebi, Tıryaki vb.) yabancı sözcük ve dil kurallarıyla yüklü sözlerini anlamaz, anlayabildiklerini de anlamaz görünür. Her şeye burnunu sokmak, her gürültüye koşmak, her lafa ve her olaya karışmak merakında olan Karagöz, sokağa inmediği zaman da hiç değilse penceresinden kafasını uzatarak ya da evin içinden seslenerek işe karışır. Özü sözü bir, düşündüğünü söylemekten çekinmeyen, patavatsız bir kişi olduğu için iki de bir zor durumlara düşer. En zor durumlarda bile neşesini kaybetmez." bir tiptir (Kudret a, 1969: 26-27).

Karagöz, Meyhane adlı oyunun giriş bölümünde Hacivat'a her akşam evinin önüne gelmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Muhavere bölümünde Hacivat'ın söylediği sözleri yanlış anlar, onlara halk dili ile kafiyeli olacak ve bazen argoya kaçacak nitelikte söylenenleri anlamadan cevaplar verir. Hacivat'ın söyledikleri ile alakası olmayan olaylar anlatır. Hacivat'ın kazanyağlısı, külbastı ve terbiye kavramlarını Karagöz yanlış anlar ve bu konularla ilgili farklı şeyler anlatır. Bu bölümde Hacivat, Karagöz'ün sözden anlamazlığı, terbiyeden yoksun olması gibi özelliklerini açıkça dile getirir. Ara muhaveresinde Karagöz yine olaylara evinden karışır. Hacivat, Laz tüccar ile konuşmaktadır. İkisinin konuşmalarını yine yanlış anlar. Bu bölümden Karagöz'ün yardıma muhtaç fakir biri olduğu anlaşılır. Meyhane oyununun diğer bölümlerinde olaylara evinin içinden ya da evinin penceresinden müdahale eden Karagöz, fasıl bölümünde zurnacı olarak Bekri Mustafa'nın karşısına geçer, onunla içer ve ona zurnası ile şarkılar çalar. Oyunun bitiş kısmında Karagöz Hacivat'la birlikte perdeye gelerek yapılan hatalar varsa seyirciden af diler.

Hacivat ise geleneksel gölge oyunlarında “okur yazar olup medrese eğitimi görmüştür... Arapça ve Farsça bilir, musikiden ve şiirden anlar. Medrese diliyle konuştuğu için sözleri çoğunlukla Karagöz tarafından ters anlaşılır. O, ayrıca gramer, matematik, istatistik, ahlâk vb. bilimlerden de bir şeyler söyleyebilecek kadar anlamaktadır. Alaturkanın pek çok makamını ezberden söyleyecek kadar musiki bilir. Eski kültürümüzün kitap kataloğunu bir çırpıda söyleyebilir. Görgü kurallarının inceliklerini bilir, bu alanda Karagöz’ü de eğitmeye çalışır. Güzel konuşur, karşısındakileri ilgiyle dinleyip haklı olduğunu söyler, böylece onların güvenini kazanır. Bunda nabza göre şerbet verme özelliği sezilir” (Sakaoğlu, 2003: 170).

Hacivat, Meyhane oyununun tüm bölümlerinde akıllı, okumuş, terbiyeli, Arapça ve Farsça bilen bir tip olarak karşımıza çıkar. “Küşad olmak”, “divane olmak”, “nûr-ı aynım” vb. ifadelerle Karagöz’e hitap eder, Karagöz onun sözlerinden bir şey anlamadan cevaplar verir. Ara muhavere Karagöz’ü düşünen bir dost rolündedir. Ancak yanlış anlamalar sonucu Karagöz’e faydası değil zararı dokunur. Tüccarlarla, beyzadelerle arkadaşır. Oyunun fasıl bölümünde I. Çelebi’nin bir dükkânı vardır, onun kiralanması işini üstlenir ve dükkânı Frenk meyhaneciyeye kiralar. Bitiş bölümünde Karagöz’le sahneye çıkarak oyunu sonlandırır.

Laz tipi gölge oyunlarında oldukça öfkeli bir tip olarak görülür. Oyunlarda Hayreddin, Hemşinli Hayreddin veya Çopur Memiş gibi adlarla tanınır. Kayıkçı, kalaycı, hallaç ve tütüncü olarak oyunlarda görev yapar. Trabzon ağzıyla ve hızlı konuşur, kıpır kıpır yerinde duramayan bir tiptir. Gevezedir, söz söylemekten dinlemeye vakti kalmaz (Sakaoğlu, 2003: 190).

Laz tipi, Meyhane oyununun ara muhavere bölümünde tüccar olarak karşımıza çıkar. Trabzon’a gitmiş, bir gemi bakır, bir gemi de fındık almıştır. Ama gemiler battığı için malını mülkünü kaybetmiştir. Başkalarından alacaklarını almak ve geçirdiği felaketin hayrına yardım yapmak için İstanbul’a gelmiştir. Adı Hayreddin’dir. Hacivat ona “Trabzon gülü” diyerek seslenir. Karadeniz şivesi ile konuşur. Oyunda “puni çami”, “şedevraha”, “iskele mutanı”, “ime-

reli” gibi anlamı bilinmeyen bazı kelimeler de kullanır. Hacivat, kendisinden bir köle satın almıştır. Hacivat kölenin kendisine itaat etmeyen biri olduğunu söyleyince Karagöz’ü sattığı köle sanır ve Karagöz’ü döver.

Çelebi tipi gölge oyunlarının çoğunda genç ve zengin bir mirasyedi olarak yer alır. İnce, nazik, züppe ve çıtkırıldım biridir. Hazır parasının yanında bazı oyunlarda emlakini işlettiirecek gelir elde eder. Güzel konuşan, şiir okumayı seven, eğlenceden ve gezmeden vazgeçmeyen bir tiptir (Sakaoğlu, 2003: 173).

Meyhane oyununda I. ve II. olmak üzere iki tane Çelebi tipi yer alır. Bunlardan ilki I. Çelebi, kiralanan dükkânı olan bir beydir. Hacivat’a kiralananmak üzere dükkânını verir. II. Çelebi ise meyhaneye gelip Bekri Mustafa’ya içki ve eğlence âleminde eşlik eden bir tiptir.

Frenk; gölge oyunlarında yüze gülen, müşterilerini hoş tutmaya çalışan bir tiptir. Oyunlarda doktor, terzi, tüccar, meyhaneci veya eczacı olarak rol alır. Yarım yamalak Türkçesi vardır. Bazen İtalyanca vb. dillerden sözcükler de kullanır (Sakaoğlu, 2003: 200).

Meyhane oyununda iki tane Frenk tip rol almaktadır. Bunlardan birincisi Oturaki, diğeri ise Apistol’dur. Oturaki eski bir meyhanecidir, Hacivat’ın I. Çelebi adına kiraladığı dükkânı tutar ve orayı meyhane olarak işletir. Müşterilerine hürmet etmeyi çok önemseyen bir tiptir. İkinci Frenk tip olan Apistol ise meyhaneci Oturaki’nin çırağıdır. Meyhanede içki, meze, masa, sandalye getirme ve eğlence unsurlarını ayarlama gibi hizmetleri görür.

Gölge oyunlarındaki bütün kadınların ortak adı zennedir. İşlerinde adları bilinenler olduğu gibi adları bilinmeyip küçük rollerle tanınanları da vardır. Oyunlarda çocuklar, gençler, orta yaşlılar ve ihtiyarlar olmak üzere her yaştan kadın vardır. Kadınların kendi hallerinde olanları yanında hafifmeşrep olanları da oyunlarda yer almaktadır (Sakaoğlu, 2003: 176-177).

Meyhane oyununda zenne rolünde Karagöz'ün karısı ve Bekri Mustafa'nın karısı yer alır. Karagöz'ün karısı Karagöz'ün isteklerini yerine getiren, oyunda bazen Karagöz'ün yaptıklarını eleştirerek mizah yaratan bir tiptir. Bekri Mustafa'nın karısı ise Bekri Mustafa'yı iki çocuğu ile meyhaneden gecenin bir yarısı alıp evine götürmeye çalışan, aynı zamanda da evde çoluk çocuğu aç beklerken Bekri Mustafa'nın meyhanede olmasını eleştiren bir eş tipidir.

Tuzsuz, gölge oyunlarının bazılarında serseri bazılarında ise kabadayı olan bir tiptir. Genellikle oyunların sonunda ortaya çıkarak bozulan düzeni sağlar. Sahnede güvenliği sağlayan bir yeniçeri, kakol, bir mahkeme gibi hareket eder (Sakaoğlu, 2003: 180).

Tuzsuz, Meyhane oyununda Bekri Mustafa'nın kardeşi rolündedir. Eşini eve gelmeye ikna edemeyen Bekri Mustafa'nın karısı, Tuzsuz'dan yardım ister. Tuzsuz da Bekri Mustafa'yı meyhaneden almaya gelir. Tuzsuz, bu oyunda da evine gitmeyen abisini razı ederek düzeni sağlar.

Bekri Mustafa, 17. yüzyıl Osmanlı döneminde yaşamış, sosyal sorunları yansıtan, yasaklara karşı çıkan, halkın tepkisini ortaya koyan ve sarhoşlar şahı olarak tanınan bir fıkra tipidir. Aynı zamanda gölge oyununa da girmiştir (Akçar, 2010: 123-124). Bekri Mustafa, gölge oyununda tuzsuz, matiz ve sarhoş tipleri ile karıştırılmıştır (Koz, 1983: 6).

Bekri Mustafa, Meyhane oyununda meyhaneye içmeye gelen sarhoş bir tiptir. Sızacak ve ayakta duramayacak kadar içki içer. Meyhaneye gelenlere içki ikramında bulunur. Evli ve iki çocuklu bir aile reisidir. İçkiye olan düşkünlüğü yüzünden ailesini maddi ve manevi olarak ihmal eden bir tiptir. Vaktini sabahtan akşama kadar meyhanelerde geçirmektedir.

Köçekler, gölge oyunlarında kadın kılığına girmiş erkek dansçılardır. Meyhane oyununun fasıl bölümüne Bekri Mustafa'nın isteği üzerine getirilirler. Köçek havası çalınır, onlar da oynar. Kol geçtiği sırada köçekler oynamayı bırakır sonra yine oynamaya devam ederler.

Meyhane Oyununda Meyhane

Meyhane oyununun fasıl kısmında Hacivat tarafına aşağıdaki gibi içkilerin ve bardakların yer aldığı bir meyhane kurulur.

Gölge Oyununda Meyhane (www.karagoz.net)

Meyhanenin sahibi ve çırağı birer Frenk olan Oturaki ve Apistol'dür. Özellikle Oturaki, eskiden de meyhaneciliği ile bilinen meyhanenin işleyişine ve müşterilerinin memnun edilmesine çok önem veren bir meyhanecidir. Çırağından oyunda müşterilere hizmette kusur etmemesini, kim olursa olsun müşterilerin hepsini bir tutmasını ister. Oturaki'nin bu yaklaşımı meyhane müdavimlerinin meyhaneye devamları için önemli bir yaklaşımdır. Meyhanelere müdavim olan kişilerin; rahat ettikleri, hizmetinden memnun kaldıkları yerleri tercih etme eğiliminde oldukları görülmektedir. Bekri Mustafa meyhaneye giderken eski meyhaneci Oturaki'nin mey-

hane açtığını duyduğunu, çok iyi bir adam olduğunu, müşterilerine iyi bakıp güzel ikramda bulunduğunu dile getirmektedir. Çırak Apistol, oyun boyunca ustasının talebine göre hareket ederek müşterilerin her isteğini yerine getirmekte, onları hoş tutmaya çalışmaktadır.

Meyhane oyununda meyhane mekânı masa ve sandalyelerden oluşmaktadır. Meyhanelerde günümüzde farklı türde birçok içki tüketilebilmektedir. Ancak meyhane oyununda sadece rakı içildiğinden söz edilmektedir. Rakı yanında çeşitleri belirtilmeden meze sunulduğu görülmektedir.

Oyunda gayrimüslimler değil; Bekri Mustafa, II. Çelebi ve Karagöz içki içen tipler olarak rol almaktadır. Hatta Bekri Mustafa meyhaneye kendisini almaya gelen hanımına ve çocuklarına da içki içmelerini teklif etmektedir.

Meyhane, oyunda genel olarak içki içilen bir eğlence ortamı olarak sunulmaktadır. İçki ortamına şarkı, köçekler ve zurna eğlence unsuru olarak eşlik etmektedir. Oyunda Bekri Mustafa türküler söyler, II. Çelebi'den bir mani okumasını ister, o da okur. Bunun yanında Karagöz zurnası ile Bekri Mustafa'ya içki sofrasında eşlik eder. Karagöz kendi bildiği birkaç şarkıyı çalar. Bunun yanında Bekri Mustafa Karagöz'e "Arnavutça çal", "Vanlıca çal", "Rumca çal", "Yahudice çal" ve "Köçekçe çal" gibi emirler verip istekte bulunur. Karagöz isteklere uygun şarkılar çalar. Meyhane oyunundaki eğlencenin bir diğer unsuru da köçeklerdir. Köçekler, köçek havası ile oyuna gelir ve oynarlar.

Oyunda meyhane ortamına uygun olarak içki içilirken "bir tek atmak"; "bir tek vermek", "muhabbete", "şifa olsun" ifadelerine sık sık yer verilir.

Meyhane ile ilgili oyunda ele alınan bir özellik de kol geçmesidir. Eskiden büyük meyhanelerin uygun bir yerine büyük bir çingirak asılmıştır. Meyhane kapısının önünde akşamları miçolardan biri durarak elinde çingırağın ipini bulundurmıştır. Bu miço, bir zabıt geldiğini görünce çingırağın ipini çeker, derhal meyhane ka-

pıları kapanıp içerde sükûnet hâkim olur. Zabit geçtiği gibi yine miço çingırağın ipini çeker, meyhane açılır, herkes âleme devam eder. Zabit de bunun kendisine bir hürmet olduğunu bilip meyhane ortamına müdahale etmez (Kudret b, 1969: 501).

Meyhane oyununda da köçekler oynarken birden çingırak çalar, çırak “kol geçiyor” der, köçekler oynamayı bırakıp dururlar, Bekri Mustafa “kol geçiyorsa ne olmuş” diyerek eğlencenin durmasına tepki verir. Çırak, vaktin geç olduğunu, kendilerinin ceza yiyebileceğini dile getirir.

Oyunun fasıl bölümünün sonunda meyhane Bekri Mustafa’nın karısı gelerek meyhanelerin eğlence yeri olmanın yanında insanı harap eden, ailesine zarar veren boyutlarını da bir sosyal mesaj olarak ortaya koyar. Karısı, Bekri Mustafa’ya her akşam kendisinin ve çocuklarının onu evde beklediğini, çocuklarının aç ve çaresiz durumda olduğunu, Bekri Mustafa’nın sabahlara kadar meyhane köşelerinde vakit geçirmesinin doğru olmadığını söyler.

Sonuç

Meyhane oyunu, gölge oyunu geleneği içinde Ramazan ayının son günü oynanan ve Ramazan ayının bitip meyhanelerin tekrar faaliyete geçeceğini müjdeleme vasfına sahip olan bir oyundur. Oyunun bölümleri diğer gölge oyunlarındaki bölümlerle aynıdır. Ancak oyunun bitiş kısmında diğer oyunlardan farklı olarak bir öğrenek verilmesi ve Ramazan ayında oynanan son oyun olduğu için bir sonraki oyunun duyurulması unsurlarına rastlanmamaktadır. Oyunda meyhane gayrimüslim olan Frenk meyhaneci ve çırağı tarafından işletilir, ancak Müslüman tiplerin meyhanede içki içtikleri görülür. Meyhane oyunda hem bir eğlence mekânı hem de insanın kendisine ve ailesine maddi ve manevi yönlerden zarar veren olumsuz bir ortam olarak gözler önüne serilir.

Kaynaklar

- Akçar, Rukiye (2010). *İki Osmanlı Nüktedanı'nın (Bekri Mustafa-İncili Çavuş) Fıkraları Üzerine Karşılaştırılmalı Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- And, Metin (1985). *Geleneksel Türk Tiyatrosu Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Çokuğraş, Işıl (2013). *İstanbul'da Marjinalite ve Mekân (1789-1839): Bekar Odaları ve Meyhaneler*. Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Georgeon, François (2002). "Ottomans and Drinkers: The Consumption of Alcohol in Istanbul in the 19th Century". *Outside In: On The Margins of Modern Middle East*, Eugene Rogan, I. B. Tauris, London.
- İçli, Ahmet (2002). "Fuzûlî'nin Rind ü Zahid Eserinde Mekân: Meyhane ve Mescit". *Turkish Studies*. Kış 7/1, 1305-1317.
- Koz, M. Sabri (1983). *En Güzel Bekri Mustafa ve İncili Çavuş Fıkraları*. İstanbul: Deniz Kitap Yayınları.
- Kudret, Cevdet a (1969). *Karagöz-I*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kudret, Cevdet b (1969). *Karagöz-II*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Meyhane figürü: <http://www.karagoz.net/meyhane.htm> (Erişim tarihi: 29/06/2019)
- Ortaylı, İlber (1987). "İstanbul Meyhaneleri". *İstanbul'dan Sayfalar*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Sakaoğlu, Saim (2003). *Türk Gölge Oyunu Karagöz*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sevengil, Refik Ahmet (1985). *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*. (Haz. Sami Önal). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tevfik, Mehmed (1987). *İstanbul'da Bir Sene: Meyhane yahut İstanbul Akşamları*. (haz. Nuri Akbayer). İstanbul: İletişim Yayınları.

İçkiler ve Mezeler

Meyhanenin Beyaz Gülü 'Arak'

Erdem Sarıkaya*

Edebî metinler, kendilerini üreten sanatkârların bağlı oldukları kültür ve medeniyet dairelerinin kabullerini yüzyıllar sonrasına aktaran kültür taşıyıcılarıdır. Sanatkâr, orijinal fikir ve söyleyişleriyle zaman ve mekânın bağlayıcılığından kurtularak yüzyıllar ötesine seslenebilme yolculuğunda hayal gücü ve yeteneğini eğitimiyle birleştirirken konuştuğu dilin olanaklarından olduğu kadar yaşadığı coğrafyanın kendisine sunduğu imkânlardan da yararlanır. Bu noktada, duyular dünyasının maddi öğeleri sanatkârın hayal dünyasının sunduğu imkânlarla yeniden yorumlanır ve bir form kazanır.

İçki meclisleri; mekân, zaman, meze ve musiki gibi kendisini oluşturan çok sayıda öğeyle edebî metinleri besleyen bir kaynak durumundadır. Klâsik Türk edebiyatı geleneği içerisinde değerlendirilebileceğimiz şairlerin manzumeleri incelendiğinde içki meclislerine ait pek çok kavramın çeşitli anlam ilgileriyle anlatı ögesi olarak kullanıldığı, bunun yanı sıra içki meclislerini anlatan ve saki-nâme olarak adlandırılan müstakil eserlerin kaleme alındığı görülür. Bu durum, Osmanlı-Türk içki geleneğine ait kavramların edebî eserlerde anlatı ögesi olarak nasıl kullanıldıklarını inceleyen müstakil araştırmalara duyulan gereksinimi arttırmaktadır.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yozgat.
dr.erdemsarikaya@gmail.com

Rakı

İçkinin varlığı, insanlığın göçebe topluluklar hâlinde yaşamını sürdürdüğü tarihin en eski çağlarına kadar uzanır. İnsan topluluklarının farklı yöntemlerle ürettiği ve tabiatın zengin imkânlarından yararlanarak aromalandırdığı çok sayıda içkiden yola çıkarak içki kültürünün evrensel olduğunu söylemek mümkündür. Rakı, dünya üzerinde benzerleri de görülen içkilerden bir tanesi olup tarımsal kökenli etil alkolle karıştırılan sumanın, 5000 litre veya daha küçük hacimli geleneksel bakır imbiklerde, anason tohumuyla ikinci kez damıtılmasıyla elde edilen yüksek alkollü içkidir.¹

Adı ve Kökeni

Rakı sözcüğünün kökeni hakkındaki görüşler, daha çok varsayımlara dayanır. Bugün için bu sözcüğün Arapça, ter anlamına gelen 'arak' sözcüğünden türemiş olduğu yaygın olarak kabul edilir. Arak, imbik yardımıyla üretilen distile alkollü içkiler için kullanılan bir kavram olup Afrika, Asya, Amerika ve Okyanusya'daki damıtık içkilerin ortak adıdır. Sözcüğün bir içkiye ad olarak kullanılması, içkinin üretimi sırasında uygulanan distilasyon işleminde sıvının imbikten tere benzer bir şekilde akması yönüyledir.² Diğer bir görüşe göre rakı sözcüğü, Iraklı anlamına gelen *Irakî* sözcüğünden türemiştir. Bugün Irak coğrafyasında ve özellikle Kerkük'te yaşayan Türkler arasında kuru üzümünden üretilen ve anasonla aromatize edilen bir damıtık alkollü içkiye de arak denilmektedir. Ancak Osmanlı'da, rakının arak olarak adlandırıldığı dönemde, siyasi açıdan Irak Devleti yoktur. Bu nedenle, Irakî sözcüğünün rakı sözcüğüne kaynaklık etmesi mümkün değildir.³ Rakı sözcüğünün kırmızı rakısı için kullanılan *araga*, Hindistan'da eski dönemlerden beri likör ve

¹ Ertan Anlı, "Üzüm, Suma ve Rakı Üretiminin İncelikleri: Âlâsını Yapmak İçin...", *Rakı Gastronomisi*, 2.bs., İstanbul, Overteam Yayınları, 2017, s. 16.

² Vefa Zat, *Biz Rakı İçeriz (Rakının Geçmişi ve Bugünü)*, 2. bs., İstanbul, Overteam Yayınları, 2012, s. 12.

³ Deniz Gürsoy, *Çilingir Sofrasında Rakı*, 9. bs., İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2007, s. 11.

pirinç rakısı için kullanılan *arack* (*rack*) ile Macarların armut ve erikten elde ettikleri bir tür içkinin adı olan *rak* (*rack-arack*) sözcükleriyle de ilgili olduğu iddia edilmektedir.⁴ Rakı sözcüğünün kökeni ile ilgili diğer bir görüş ise onun imal edilmesinde tercih edilen üzümlerden kaynağını alır. Bu görüşe göre rakı; iri, uzun taneli ve kabuklu bir üzüm türü olan *razakiden* ya da Doğu Akdeniz’de hurma kökünden üretilen *araktan* gelir.⁵ Ancak rakı, her türlü üzüm-den imal edilebilir.⁶ Bu nedenle, rakı sözcüğünün kökeniyle içkinin imal edildiği üzüm türleri arasında ilgi kurmaya çalışan görüşü de kabul etmek imkânsızdır.

Tarihçesi ve Türk Sofra Kültüründe Rakı

Rakının ilk kez nerede ve kimler tarafından üretildiğine dair yeterli bilgiye sahip değiliz. Bununla beraber bu içkinin şarap, ekmek ve zeytinle beraber ortak Akdeniz kültürünün en genç üyesi olarak Avrupa’da, Alp Dağları’nın güney kesimlerinden Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine kadar uzanan Akdeniz coğrafyasında içildiği kabul edilir.

Fransa’da, rakı benzeri içkilerin çıkış yeri Marsilya’dır. Anis ya da *pastis* olarak bilinen bu içkiler, su ile karıştırıldığında beyazlaşmaları yönüyle ülkemizde üretilen rakılara benzer. Rakı, İtalya’da *sambuca* olarak bilinir. Girit’te rakı, anasonsuz olarak üretilir ve *tsikouda* olarak adlandırılır. Tunus’ta anasonlu olarak üretilen rakıların adı *anisettedir*. Rakı; Portekiz’de, *aniz*; Slavlarda ise *düziko* adlarıyla anılır. Yunanistan’da üretilip sakızla kokulandırılan rakıya *masika* denir. Ayrıca Yunanistan’da *Ouzo* (*Uzo*) markasıyla şişelenen anason kokulu içkinin adı, Yunanca’da rakı anlamı taşıyan *to ouzon* sözcüğünden gelir.⁷

⁴ Zat, 2012, s. 13-14.

⁵ A. Nedim Atilla, *İlk Çağdan Günümüze Rakı*, İstanbul, Stil Matbaacılık, 2003, s. 16.

⁶ Gürsoy, 2007, s. 11.

⁷ Gürsoy, 2007, s. 15-21.

Tarihin en eski zamanlarından itibaren Türk sofrâ kültürünün kabul edilen içkisi, kısrak sütünden yapılan ve içinde %1-3 alkol mayalanması bulunan *kımız*dır. Hun içkisi olarak da adlandırılan kımız, sindirimi son derece kolay bir tür süt şarabıdır.⁸ Batı Hunların sofrâ kültüründe *kimos* adıyla bilinen bal şarabının önemli bir yeri vardır. Bununla beraber Türklerde, bal rakısına benzeyen ve *kumlak* olarak adlandırılan bir içkinin varlığı da bilinir.⁹ Kaynaklarda, MÖ 1000'li yıllarda Çin'de pirinçten üretilen yoğunlaştırılmış, kuvvetli bir içkiden söz edilmesi, Çinlilerin en yakın komşuları olan Türklerin de bu yöntemle içki üretebileceklerini düşündürmektedir.

Rakı, tarihi dönemlerde Türk eğlence ve sofrâ kültürünün önemli bir ögesidir.¹⁰ Bununla beraber rakının Osmanlı sofrâ geleneğine ne zaman girdiği hakkında kesin bilgiye sahip değiliz. Ancak II. Selim devrinde, İstanbul'da tüketildiği bilinir.¹¹ Evliya Çelebi eserinde; *balısica, darçın, fırnâ, gülfeşr, hardaliye, imâmiye, ihlamur, karanfil, samân, poloniyye, süşnâr, südinâ, zater-i halîl* gibi rakı çeşitlerini ismen anar.¹²

Türkiye'de rakı üretiminin başlaması yakın dönemlerdedir. Osmanlı'da, Sultan II. Abdülhamit'in başmabeyncisi ve maliye nazırı Sarıca-zâde Râgıp Paşa'nın 1880 tarihinde piyasaya çıkarttığı ilk rakı markası, *Umurca Rakı*'dır.¹³ 1880-1900 yılları arasında üretilen diğer rakılar ise *Denizkızı* ve *Erdek*'tir. 1912 yılında, İstanbul'da yabancı sermaye tarafından kurulan Bomonti-Nektar şirketi, Halka-

⁸ Fuat Bozkurt, "Kımız", *Rakı Ansiklopedisi*, 3. bs., Edt.: Fügen Basmacı, İstanbul, Overteam Yayınları, 2012, s. 312.

⁹ Fuat Bozkurt, *Türk İçki Geleneği*, İstanbul, Kapı Yayınları, 2006, s. 21-22.

¹⁰ Halil İnalcık, *Has Bağçede 'Ays u Tarab (Nedimler, Şairler, Mutribler)*, 3. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017, s. 73 ve 162.

¹¹ Gürsoy, 2007, s. 23.

¹² Orhan Şaik Gökyay, *Evliya Çelebi Seyahat-nâmesi*, C.1, İstanbul, YKY, 1996, s. 314-315.

¹³ Melisa Kesmez-Mehmet Said Aydın, *Rakı Cep Kitabı*, İstanbul, Overteam Yayınları, 2013, s. 10.

pınar'da bir rakı fabrikası açar. 1926 yılında Tekel kurulur ve aynı yıl rakı üretimine başlar. Bu dönemde, devlet tarafından üretilen rakılar; *Tekel*, *Yeni* ve *Kulüp*'tür. Özel sektörün bandrol ödeyerek ürettiği rakılar ise *A*, *Bahçe*, *Memur*, *Olgun*, *Bülbülce*, *Edremit*, *Sevim*, *Çamlıca*, *Mürefte*, *Sümer*, *Bilecik*, *Adalar*, *Efe*, *Keyif*, *Hanım*, *Zarkosta*, *Çavuş*, *Âlem*, *Dem*, *Dimitroepulo*, *Bakiüs*, *Strafilino*, *Bülbül*, *Sakız*, *Fertek*, *Ankara*, *Üzüm Kızı*, *Ruh*, *Jale* ve *Filurya*'dır. Bu rakılardan Sakız Rakısı haricindekiler anason içeren düz rakılardır. Sakız Rakısı ise anasonsuz, içinde sakız bulunan ve *mastika* olarak adlandırılan bir rakı markasıdır. Anadolu'nun güney yörelerinde genellikle incirin damıtılmasıyla elde edilen ve *boğma rakı* adıyla anılan rakı da bir süre için Tekel tarafından üretilir. İspirto ve ispirotolu içki üretiminin 2001'de özel sektöre serbest bırakılmasından itibaren farklı firmaların açtıkları yeni fabrikalarda rakı üretimi devam eder.¹⁴

İmal Edilişi

Ülkemizde rakı üretiminde, yaş üzüm ya da şeker açısından zengin, iyi korunmuş kuru üzüm ile taze anason tohumu kullanılır. Rakı üretimine uygun olduğu saptanan kuru üzümler önce ezilir ve parçalanır. Kırılmış kuru üzümler, içindeki glikozun suya geçmesini sağlamak amacıyla suyla karıştırılır. Bu işlemin sonucunda elde edilen üzüm posası ve şekerli suya *mayşe* adı verilir. Mayşe, buharla arınık hâle getirilir. Isınan mayşenin suyla soğutulmasının ardından mayalanma aşamasına geçilir. Büyük bir mayalanma kabına alınan mayşe, bu kapta 25-30 C sıcaklıkta en az 48 saat tutulur. İlk damıtma işlemi uygulanan alkollü mayşeden elde edilen ürün, %93-94 etil alkol içerir ve *soma* ya da *suma* olarak adlandırılır. Kalitesi denetlendikten sonra toplama tanklarında biriktirilen sumaya içme suyu eklenerek alkol yüzdesi 30-45'e düşürülür. Daha sonra altı saat önceden yıkanarak hazırlanan anason tohumları eklenir. Suma, kızgın buharla ısıtılır ve son damıtma işlemine geçilir.

¹⁴ Gürsoy, 2007, s. 25-38.

Kaynama sonucunda oluşan buharın soğutucuda damlalar hâlinde sıvılaşmasının ardından ürün imbikten akmaya başlar. Arıtma imbiğinden ilk yarım saatte akan ürün, üretim dışı bırakılır. Sonraki 5-6 saatlik sürede elde edilen ürüne *baş ürün* adı verilir. Baş ürünün alınmasının ardından 30-36 saat süreyle imbikten akan kısma *orta ürün* denir. Bundan sonra kazana verilen buhar miktarı artırılır. Son altı saatte alınan bölüm ise *son ürün* olarak bilinir. Rakı, yalnızca orta üründen elde edilir. Orta ürün, %78-80 alkol içerir. Orta ürünün su eklenerek seyreltilmesi işlemine *söndürme* denir. Söndürme işleminde, elde edilmek istenen rakı çeşidine göre ürüne 4-6 kg şeker eklenir. Söndürme işlemi sonunda, alkol oranı %45-50'ye düşer. Meşe fıçılarda 60-75 gün dinlendirilen rakı, daha sonra şişelenir.¹⁵

Adabı

Kadim zamanlardan günümüze, etrafında oluşmuş kültür kabulleriyle beslenen ve meyhane kültürü altında şekillenen bir rakı adabının olduğu kabul edilir.

Meyhanenin tarihî yolculuğunda rakının kendine özgü bir yeri vardır. Osmanlı döneminde, toplumda uyandırdığı olumsuz çağrışımlar nedeniyle şerbethane olarak adlandırılan eski İstanbul meyhaneleri hakkında en kapsamlı bilgiyi Evliya Çelebi vermektedir. Evliya Çelebi'ye göre İstanbul'un o günkü dört kazasındaki meyhane sayısı 1000'den fazladır. İçki satışıyla uğraşan gayrimüslim sayısı ise 6000 civarındadır.¹⁶ IV. Murat döneminde İstanbul'da, lonca sistemi içerisinde *gedik* adı verilen işletme ruhsatına sahip binden fazla meyhanececinin olduğu bilinir. Bu kişilerin işlettiği ve *gedikli meyhaneler* olarak adlandırılan mekânların işletme hakkı babadan oğula geçer. Gedikli meyhanececi olmak için esas şart, çıraklıktan yetişmektir. Bu meyhanelerin patronları Rum, Ermeni ya da

¹⁵ Ahmet Aktaş-Bahattin Özdemir, *İçki Teknolojisi*, Ankara, Detay Yayıncılık, 2005, s. 199-200.

¹⁶ Gökyay, 1996, s. 314-315.

Musevi olup *barba* adıyla anılırlar.¹⁷ Gedikli meyhanelerin Galata civarındaki işsiz güçsüz kişilerin uğrak yeri olanlarına *küplü*, *çakaloz meyhane* ya da *harabathane* adı verilir. 19. yüzyıldan sonra konsomatris kadınların çalıştığı *balozlar* da gedikli meyhanelerdendir. İstanbul'da gemicilerin devam ettiği bu türden mekânlara ise *gemici meyhaneleri*, bunların kaliteli olanlarına ise *kaptan meyhaneleri* adı verilir. *Gedikli meyhaneler*, Sultan Abdülaziz döneminde yapılan düzenlemeyle *selâtin meyhaneleri* adını alır. Tanzimatla beraber gedikli meyhanelerdeki geleneksel sini-tabure düzeni yerini masa-sandalye düzenine bırakır. Bu durum, bugün de varlıklarını sürdüren *klâsik meyhanelerin* düzenine zemin hazırlar. Gedikli meyhanelerin dışında değerlendirilebilecek içki evleri de vardır. *Koltuk meyhaneleri*, yoksulların gittiği ruhsatsız meyhanelerdir. Evinde içki içemeyen devlet büyüklerinin gittiği koltuk meyhanelerine, *kibar koltuğu* adı verilir. *Ayaklı meyhaneler*, İstanbul'a özgü ayakta içki içme geleneğinin bir başka alanıdır. Genellikle Ermeni olan bu meyhaneciler, bellerine sardıkları tulumların içerisine koydukları rakıyı, giydikleri uzun cübbenin cebinde taşıdıkları *tâs-ı 'arak* ile sokakta seyyar olarak satarlar.¹⁸ Ayaklı meyhaneler, içki içmek için meyhaneye gidemeyen müptelalar tarafından tercih edilir.¹⁹ Eski İstanbul'da; Rum, Yahudi ve Ermeniler tarafından işletilen meyhaneler Galata, Pera, Fener, Balat, Kumkapı ve Samatya gibi gayrimüslim vatandaşların yoğun olarak ikâmet ettiği iskele semtlerinde yoğunlaşır.²⁰

Osmanlı meyhane kabullerine göre içki meclislerinde, sohbet edenler ve güzel şarkı söyleyenlerin yanı sıra *saki* adı verilen görevliler bulunur. Bu sohbetlerde, ağır yağlı yemekler ve börekler yen-

¹⁷ Reşad Ekrem Koçu, *Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri*, 4. bs., İstanbul, Doğan Kitap, 2015, s. 33.

¹⁸ Kesmez vd., 2013, s. 30-36.

¹⁹ İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, 16. bs., İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2017, s. 243.

²⁰ Murat Belge, *Tarih Boyunca Yemek Kültürü*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 85; Robert Mantran, XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1991, s. 219.

memelidir. Meclislerin ayrılmaz yiyeceği ekşili çorba, yarı pişmiş kebab, kavurma ve köfte gibi hazır yemekler ile balık çeşitleri ve mezelerdir. İçki meclislerinde; aşırı derecede içmek, istifra etmek ve susmak rakı adabını bilmeyen kişilerin özelliklerindendir.²¹ Rakı sofrasından zamanında kalkılmalıdır.

Çilingir sofralarının vazgeçilmez içkilerinden olan rakının *vakt-i kerahet* adı verilen zamanda içilmesi gerekir. Herkese göre değişebilen bu vakit, genellikle güneşin batma anı olarak kabul edilir. Gece kurulan çilingir sofralarında, rakıyı fazla kaçıran müptelaların sabah, içkinin verdiği mahmurluktan kurtulmak amacıyla içtikleri rakıya *sabuh* adı verilir.²² Kaylule olarak bilinen öğlen uykusunun ardından akşam kurulacak çilingir sofrasına hazırlanmak amacıyla *tek* olarak içilen rakıya ise *öğle rakısı* adı verilir. Bununla beraber Antakya yöresinde, *kuş ötümü* olarak da adlandırılan bir rakı içme âdetinin varlığı da bilinir. Gün doğumunun ardından gerçekleşen bu ritüelde; mercimek çorbası, katıklı ekmek, kısır, çiğ köfte, sakatat ve kuşbaşı etle rakı içilir.

Rakının soğuk içilmesi gerekir. Rakıyı soğutmak amacıyla bardağa buz atmak ise erbabı arasında yaygın değildir. Rakı, Osmanlı meyhanelerinde içine kar konulan *karlıklarda* soğutulur. Bu dönemde, rakının *bâde kadehi* adı verilen küçük kadehlerde sek olarak içildiği bilinir. Günümüzde ise çilingir sofrasına konulacak rakı ve suyun soğumasına yetecek kadar bir süre buzdolabında muhafaza edildiği görülür. Soğutulmuş bardağa önce soğuk su daha sonra ise soğuk rakı, ince iplik ölçüsünde ve yavaş yavaş konulur. Suyun rakı miktarından daha az olmasına özen gösterilir. Böylelikle içmeye hazırlanan rakı kadehi, önce burna götürülerek koklanılır. Daha sonra yarım yudum alınır. Ağza alınan bu yudum, hemen yutulmaz. Bir

²¹ Gelibolulu Mustafa Ali, *Görgü ve Toplum Kuralları Üzerinde Ziyâfet Sofraları* (Mevâidü'n-nefâis fî kavâidü'l-mecâlis), C. 1, Haz.: Orhan Şaik Gökyay, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1978, s. 158-159.

²² Ahmet Talât Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü* (Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı), Haz.: Cemal Kurnaz, İstanbul, H Yayınları, 2009, s. 398.

süre, kokusu alınacak şekilde beklenilir. İkinci yarım yudumdan sonra kafa, hafif yukarıya kaldırılır ve ağza alınan yudum kibarca yutulur. Bundan sonra rakı içen bulunduğu yerde hafif ve helezonik bir hareketle sallanır. Böylelikle rakının mideye iniş yolu uzatılır.²³ Rakı sofraları, özenli sofralardır. Adabını bilenler rakıyı az miktarda mezeyle içerler. Sofradaki mezelerden yeterli miktarda tadılır. Sofraya oturulacak kişiler, sohbetin konuları ve sofrada sohbet sırasında kullanılacak sözcükler de özenle seçilir. Sofrayı paylaşanların en büyüğü konuyu açarak sohbete girer. Konular sık sık değişir. Konuşma sıkıcı bir hâle getirilmez.²⁴

Rakı adabında yer alan diğer bir öge ise ne kadar içilmesi gerektiğidir. Akşamcı rakı erbabı için genel olarak kabul edilen ölçü, iki *dubledir*. Bunun üzerine *yolluk* adı verilen bir *tek* rakı daha içilir. Ahmet Rasim, bir kişinin hiç rahatsızlık duymadan içebileceği rakı miktarını *gıda* olarak adlandırır. Gıda, 35'lik rakının yarısına eş değerdir.²⁵ Bir kadeh rakı, bir saatte yavaş yavaş içilmelidir. Rakı adabında, önemli olan *çakırkeyif* adı verilen tatlı sarhoşluk anına ulaşmak ve orada kalabilmektir.

Rakı içmeye başlamadan yapılması gerekenler de bu içkinin adabı içerisinde yer alır. Kişiden kişiye değişen ve çoğu kez rakı adabını yeni öğrenmeye başlayacaklara yol gösteren bu tavsiyeler, rakıyla midenin dostluğunu uzatır. Sofraya oturulmadan bir lokma ekmekle yenilen ya da doğrudan içilen zeytinyağı, *cila* olarak adlandırılır. Cilanın mideyi koruduğu kabul edilir. Su katılmamış bol zeytinyağlı cacık ya da kızartılmış ekmeğe sürülen bir miktar ançüezin de alkolün kana karışmasını yavaşlattığı bilinir.²⁶

²³ Feridun Nadir, *Rakı Felsefesine Giriş*, İstanbul, Parantez Yayıncılık, 2015, s. 19.

²⁴ Zat, 2012, s. 62-63.

²⁵ Ahmet Rasim, "Gıda", *Rakı Ansiklopedisi*, Edt.: Fügen Basmacı, 3. bs., İstanbul, Overteam Yayınları, 2012, s. 234.

²⁶ Kesmez vd., 2013, s. 10-18.

İçki meclisinde, rakının bardaklara kim tarafından konulacağı da önemlidir. Bu kişi, meclisin lideri ya da onun işaret ettiği kişidir. Saki olarak adlandırılan görevlinin içki meclisinden bir kişi olması tercih edilir. İlk rakı servisinin garsona bırakılması ise ayıp olarak kabul edilir. Mecliste, ilk kadehi kaldırmak meclisin manevi liderine düşer.²⁷

Rakı Sofrasının Diğer Öğeleri: Kadeh, Meze ve Musiki

Gelenekte, rakı sofrasının kendine özgü bir yere sahip olan ilk ögesi kadehtir. Osmanlı'nın klâsik döneminde, *bülbülî* adı verilen şarap kadehlerinde aynı zamanda rakı da içilir. *Bâde kadehi* ise dibi, ağzına göre dar olması nedeniyle karlıklarda rahatlıkla kullanılabilen geleneksel rakı kadehleridir. Bu kadehlere, *leylekboynu* ya da *tiryaki* de denilir. Günümüzde ise rakı bardağı olarak limonata bardakları kullanılmaktadır.²⁸

Rakı, merkezinde muhabbetin olduğu çilingir sofralarının içkisidir. Bu nedenle o, yemekle değil mezeyle içilir. Mezelerin birbirleriyle uyumlu bir şekilde, doğru bir sırada sunulması önemlidir. Bu nedenle, mezelerin geniş bir zaman diliminde, yavaş yavaş ve küçük miktarlarda servis edilmesi gereklidir. Sunulan mezelerin küçük lokmalar hâlinde tüketilmesi de rakının adabında yer alır. Böylece çilingir sofrasındaki muhabbet, uzun bir zamana yayılacaktır. Kişiden kişiye değişmekle beraber rakıyla tüketilmesi tercih edilen mezeler arasında; *beyaz peynir, kavun, cacık, leblebi, can erik, turp, ançüez, lakerda, ahtapot salatası, Arnavut ciğeri, babagannuş, balık yumurtası, gâvırdağı salatası, çiroz, humus, kalamar, karides, midye salatası, muhammara, radika, tarama, topik, deniz börülcesi* sayılabilir.²⁹

²⁷ Kesmez vd., 2013, s. 21.

²⁸ Kesmez vd., 2013, s. 19-20.

²⁹ Rakı sofralarında sıklıkla tercih edilen mezeler ve tarifleri için bkz.: Erkan Acuroğlu-Arzu Acuroğlu, *Rakı Balık Ayvalık (Meze Kitabı)*, 12. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016; İlhan Eksin, "Kadimden Bugüne Çilingir Sofrası: Rakı Mutfağının Esasları", *Rakı Gastronomisi*, 2.bs., İstanbul, Overteam Yayınları, 2017, s. 32-55.

Rakı kültürü etrafında şekillenen çilingir sofralarının diğer bir ögesi ise musikidir. Çünkü rakı meclisleri, farklı kültür kabullerini olduğu gibi musiki beğenilerini de bir arada barındırır. Örneğin, İstanbul'un kozmopolit müzik ortamlarında karakteristik özellikleriyle kendisine yer bulan ut, Osmanlı'nın selâtin meyhanelerinin vazgeçilmez öğelerinden biridir.³⁰ Meyhanenin her zaman musikiyle bir arada olması rakı kültürünü de zaman içerisinde şekillendirmiştir.

Edebî Bir Öge Olarak Rakı

Rakı, günümüzde Türk içkisi olarak bilinir. Bununla beraber şarap, içki geleneğimizde, 18. yüzyıla kadar ön plandadır ve özellikle klâsik Türk edebiyatında; adları, türleri, içende meydana getirdiği hâlleri, meyhanedeki yeri ve halk inançlarından şiire yansıyan uygulamalarıyla anlatı ögesi olarak kullanılır.³¹ Ancak rakının da tıpkı şarap gibi etrafında oluşmuş kültür kabulleriyle şiire malzeme olduğu görülür.³²

1. İsimleri

Klâsik Türk edebiyatında bu içki, daha çok 'arak sözcüğüyle karşılanır. Bununla beraber; 'arakî, akli, ak yazılı, eşheb, rûh, 'anberriyye gibi sözcüklerin yanı sıra âb-ı 'arak, , âteş-i âb-gûn, mey-i sefid, bâde-i ter, aslan sütü (şîr-i ner) gibi sözcük öbeklerinin de rakıyı karışladığı görülür.

³⁰ Erdir Zat, *Rakı Her Dem Yeni, Her Daim Kalender*, İstanbul, Overteam Yayınları, 2013, s. 19.

³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Savaşkan Cem Bahadır, *Divan Edebiyatında Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar*, İstanbul, Kitabevi, 2013.

³² Çalışmamızda, 14. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyılın ortalarına kadar yazılmış divanların yanı sıra saki-nâme metinleri taranmış ve rakının anlatı ögesi olarak kullanıldığı beyitler değerlendirilmiştir. Farklı yüzyıllardan seçilen metinlerin en azından bu çalışma içerisinde bütünlük taşıması adına beyitler olabildiğince günümüz Türkçesine yaklaştırılmıştır.

Râhiyâ bezme gel 'arak nûş et
'Iyş u nûşun 'ale'd-devâm olsun

Bağdatlı Rûhî³³

Câmdır câh-ı zenehdânın dolu âb-ı 'arak
Yâ gül-efsûn ile pür olmuş gümüş peymânedir
Enverî³⁴

Sâfinin su deyü nûş etdiği bezm-i meyde
'Arakîdir suya benzer siz anı su sanman
Me'âlî³⁵

Yârin lebinde sanman olupdur 'arak bed'îd
Nûş etmege yaşından olupdur mey-i sefid
Emrî³⁶

Gamzen-ile ruhların yine nîrengi başladı
Sâkî açıldı bâde-i terden yüzün gözün
Hâkanî³⁷

Kahramânı peşşe eyler peşşeyi sâhib-kırân
Gürbeden dîn gösterirsin rûbeye şîr-i neri
Keçeci-zâde İzzet Molla³⁸

Eyle 'arakla bir yakıcı dil-rübâ
Aklı kuzullı gibi kıl hem-'inân
Nev'î-zâde 'Atâyî

³³ Coşkun Ak, *Bağdatlı Rûhî Divanı (Karşılaştırmalı Metin)*, C. 2, Bursa, Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 896.

³⁴ Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, *Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı*, Ankara, MEB Yayınları, 2001, s. 68.

³⁵ Edith Ambros, *Candid Penstrokes: The Lyrics of Me'âlî, an Ottoman Poet of The 16th Century*, Berlin, Klaus Schwarz Verlag, 1982, s. 376.

³⁶ M. A. Yekta Saraç, *Emrî Divanı*, İstanbul, Eren Yayıncılık, 2002, s. 307.

³⁷ Abdülkerim Gülhan, *Hâkanî Mehmed Bey Hayatı Eserleri Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1996, s. 388.

³⁸ Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *Hazâna Sürgün Bahâr: Keçeci-zâde İzzet Molla ve Divan-ı Bahâr-ı Efkâr*, İstanbul, Sahhaflar Kitap Sarayı, 2005, s. 693.

Dükendiye ol âb-ı âteş-nümûn

Kanî sâkiyâ âteş-i âb-gûn

Nev'i-zâde 'Atâyî

'Arakla mey-i nâb-ı eyle revân

Kümeysi ol eşheble kul hem-'inân

Nev'i-zâde Atâyî³⁹

Safha-i tab'a Papaskarası'dır nakş-ı sevâd

Bulsun ak yazılı 'unvânını kırtâs-ı 'arak

Ziver Paşa⁴⁰

Benzemez bir keyfe keyfinde âlem var senin

Râhsun el-kıssa râh olmanda şühhem var senin

Nef'i⁴¹

La'l-i hoy-besdir 'arak mey hatt u hâlîm yok deme

Meclis-i mestâna farz et 'anberiyye gelmemiş

Ebûbekir Celâlî⁴²

Edebî metinlerde *bâde* sözcüğü, genellikle şarabı karşılar. Bununla beraber bu sözcüğün rakı anlamında kullanıldığı örnekler de vardır.

Bâdeyi âb ile âmîhte sun ey sâkî

Haylî demdir ki hakîmâne günâh eylemedik

Nâbî⁴³

2. Çeşitleri

Rakı, üretim aşamasında eklenen çeşitli özütlerle aromalandırılabilir. Bu uygulamalar sonucunda ortaya çıkan farklı rakı çeşitleri de meyhanenin bir ögesi durumundadır. Tarihî devirler içerisinde

³⁹ Mehmet Arslan, *Sâkî-nâmeler*, İstanbul, Kitabevi, s. 2012, s. 198.

⁴⁰ Mehmet Arslan, *Ziver Paşa Divan ve Münşe'ât*, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 261.

⁴¹ Metin Akkuş, *Nef'i Divanı*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1993, s. 262.

⁴² Erdem Sarıkaya, *Ebûbekir Celâlî Divanı (Karşılaştırmalı Metin-İnceleme)*, Ankara, Gece Kitaplığı, 2018, s. 286.

⁴³ Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Divanı*, C. 2, İstanbul, MEB Yayınları, 1997, s. 768.

de Anadolu'da, gül ile damıtılarak üretilen *gül rakısı*, edebî metinlerden takip edebildiğimiz rakı çeşitlerindendir.⁴⁴

Gül-'arak nûş eylemiş ol mâh câm-ı hâleden
Gonce-i ruhsârının pervânesi var jâleden
 Süleyman Fehîm⁴⁵

Gül rakısıyla sevgilinin dudakları arasında renk yönüyle ilgi kurulur. Böylelikle sevgilinin dudaklarına kavuşma anının etkileyiciliği vurgulanır.

Olurlar gül-'arak içmiş gibi her bâsede ser-mest
Dolaşsa meclisi peymâne-i gerdân-ı gül-bâse
 Esrâr Dede⁴⁶

Âşığın gözyaşları, yakıcılık yönüyle kezzap gibidir. Sevgilinin yanağının parlaklığını gören âşık, tıpkı güneşe bakan insanlarda olduğu gibi gözlerinden yaşlar akıtır. Gül rakısı içen âşığın gözyaşları da kezzap gibi yakıcı olur.

Şu'le-i ruhsârı gör sîm-âb gelsin çeşmine
Gül-'arak nûş eyle kim tîzâb gelsin çeşmine
 Şeyh Gâlib⁴⁷

Sevgilinin mutluluk meclisinde, gül rakısı köledir. Şarabın köleliği ise rakıdan daha önce başlamıştır. Böylece şarabın tüketilme açısından rakıdan daha eski olduğu vurgulanır. Bu durumda şarap, padişah; gül rakısı ise şehzadedir.

⁴⁴ Şeyhmus Diken, "Aliyyü'l-alâ Diyarbekir Rakısı", <https://www.kulturservisi.com/p/aliyyul-ala-diyarbakir-rakisi>. (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).

⁴⁵ Elvan Torun, *Nineteenth-Century Poet Süleyman Fehîm Efendi's Divan: Analysis-Transcription and Index*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s. 179.

⁴⁶ Osman Horata, *Esrâr Dede Hayatı-Eserleri Şiir Dünyası ve Divanı*, Ankara, KB Yayınları, 1998, s. 526.

⁴⁷ M. Naci Okçu, *Şeyh Gâlib Divanı (Hayatı-Edebî Kişiliği-Eserleri ve Şiirlerinin Umumi Tahlili)*, Ankara, TDV Yayınları, 2011, s. 540.

Gül-'arakdır çâkerin 'abd-i kadîmin bâdedir
Her biri bezm-i safâya bir şeh ü şeh-zâdedir
Kâzım Paşa⁴⁸

Gül rakısı, müstakil olarak manzumelerde de çeşitli yönleriyle işlenir. Klâsik Türk edebiyatının son dönem temsilcilerinden Zîver Paşa'nın kaleme aldığı gazel bu duruma örnek gösterilebilir.

Olmuş 'izân mihr-i şafak-tâb-ı gül-'arak
Subh-ı bahâr keyfi midir tâb-ı gül-'arak

Kandîl sünbül olsa nola bülbüle bu şeb
Sevdâ-yı kâküle düşüp ahhâb-ı gül-'arak

Bülbül olalı mest-i mey-i şevk-i nev-bahâr
Bezm-i çemende edelim işrâb-ı gül-'arak

Gülzâr-ı tab'ı kıldı nemâ-dâr-ı tâb-ı şevk
Etdikçe bâg-ı teşneyi sırâb-ı gül-'arak

Tartâb-i subh keyf ile şebnem-nisâr olup
Hoy-gerde rûyudur gül-i şâd-âb-ı gül-'arak

Hâlis-'ayâr edip zehebü'r-ra'd 'işreti
Kıldı izâbe gamları tîzâb-ı gül-'arak

Bedr-i ruhun bahârda keyf etdi pür-fürûg
Etdikçe bezmi her gice mehtâb-ı gül-'arak

Deryâ-yı neş'eye düşeli gark-ı hayretim
Gerdişde koydı çeşmimi girdâb-ı gül-'arak

Bezm-i çemende sâkiye çarpıldı bir perî
Cin rakısın akıdalı mîzâb-ı gül-'arak

Zîver olalı pey-rev-i Gâlib bu nazmda
Öğrendi tab'-ı ehl-i dil âdâb-ı gül-'arak

Ziver Paşa⁴⁹

⁴⁸ Arslan, 2011, s. 496.

⁴⁹ Arslan, 2009, s. 264-265.

Son dönem şairlerinden Aynî'nin gazeli de bu başlık altında değerlendirilebilir.

Ey hüsn-i rûyı pertev-i mehtâb-ı gül-'arak
Gül-bâse-i lebinde şafak-tâb-ı gül-'arak

Fıkr-i lebinle cûş-i hûn-âb-ı çeşmime
Döndü muhî-i şîşede gird-âb-ı gül-'arak

İhrâk ederci âteş-i gam-hâne-i dili
Saçılmasa sebû-be-sebû âb-ı gül-'arak

Çeşmim tahayyül-i leb-i dendân-ı yâr ile
Târ-ı nigâha dizdi dür-i nâb-ı gül-'arak

Sâkînin etdi 'ârızı câm-ı şarâba 'aks
Hurşide verdi şa'ş'a mehtâb-ı gül-'arak

Dil pûtesinde çeşme-i iksîr-i nûr olur
Kibrit-i 'aşk u neşve-i sîm-âb-ı gül-'arak

Kan agladıkça sûzîş-i dil şu'le-tâb olur
Gülzâr-ı âteş olmada şâd-âb-ı gül-'arak

Vasf-ı ruhunla ma'ni-i rengîne verdi fer
Her beytim oldu mîhr-i cihân-tâb-ı gül-'arak

'Aynî ne neşvedir ki lebinden hurûş edüp
Çok teşne-nazmı eyledi sîr-âb-ı gül-'arak

Gâlib'den aldı neşve-i feyzi bu hâmemiz
Mestâne geldi eyledi pür-tâb-ı gül-'arak
Aynî⁵⁰

Klâsik Türk edebiyatında, ismen anılan rakı çeşitlerinden bir diğeri ise boğma rakıdır. Bölgesine göre elma, kayısı, dut, incir ve

⁵⁰ Arslan, 2004, s. 163.

erik gibi meyvelerden yapılan bu rakı, anason içermez. Bu nedenle, su ile karıştırıldığında beyazlaşmaz. Ayrımsal damıtma yöntemiyle üretilen bu rakı, *ev rakısı* olarak da bilinir. İlkel ve uygun olmayan koşullarda üretilmesi yönüyle sağlık açısından sakıncalı olan boğma rakının narkotik etkisi yüksektir. Kurutulmuş tatlı meyveler içerisinde boğma rakı üretimini için en iyi sonucu kırmızı incir verir.⁵¹ 16. yüzyıl şairlerinden Emrî; bir beytinde, tecâhül-i ârifâne yoluyla elmadan rakı yapılıp yapılmadığını bilmediğini, eğer yapılsa bu içkinin can alıcı olacağını ifade eder.

Emrî-i bî-dil ölüp görse zenehdânın terin
Sâkiyâ kattâl olurmuş çiksa elmadan 'arak
Emrî⁵²

Edebî metinlerde, anlatı ögesi olarak kullanılan diğer bir rakı ise *horlika/ horlakadır*. Hevâyî bir beytinde, gönlüne seslenerek Macar ülkesinden horlika/horlakanın gelmediğini söyler ve bu nedenle, kadeh kadeh Kazak şarabından içmesini ister.

Kazak şarâbını çek câm câm yoksa dilâ
Sana horalka diyâr-ı Macâr'dan gelmez
Hevâyî⁵³

Klâsik Türk edebiyatında, anlatı ögesi olarak kullanılan diğer bir rakı türü ise *tarçın rakısıdır*.

Hîç bâze keyf vermedi ey nâzenîn sana
Çespândır 'aceb 'arak-ı dâr-çîn sana
Hevâyî⁵⁴

⁵¹ Ayşe Nilhan Aras, "Boğma Rakı", *Rakı Ansiklopedisi*, 3. bs., Edt.: Fügen Basmacı, İstanbul, Overteam Yayınları, 2012, s. 121-122.

⁵² Saraç, 2002, s. 152.

⁵³ Zehra Vildan Çakır, *Hevâyî (Abdurrahman, Kuburî-zâde) Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelenmesi*, Edirne, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998, s. 34.

⁵⁴ Çakır, 1998, s. 1.

Cin, ardıç aromalı içkilerdendir. Bu içkilerde, tarımsal kökenli etil alkol; ardıç tohumu, kişniş, zencefil, tarçın, melek otu ve portakal kabuğu gibi aromatik bitkiler ya da bunlardan elde edilen özütlerle aromalandırılır. Cin, ardıç tadının hâkim olduğu bir içkidir. Tarımsal etil alkol, geleneksel imbiklerde ardıç tohumu ve diğer aromatik bitkilerle ikinci kez distile edilir ve %40-50 alkol derecesinde şişelenir.⁵⁵ Zîver Paşa, cin kelimesini tevriyeli olarak kullandığı bir beytinde bu içkiyi bir rakı çeşidi olarak kabul eder.

*Bezmi-i cemende sâkîye çarpıldı bir perf
Cin rakısın akıdalı mîzâb-ı gül-'arak*

Ziver Paşa⁵⁶

Fehîm-i Kadîm bir beytinde, *gül-efsûn* adında bir rakı çeşidinin olduğunu, bu içkiyi içenlerin aslında dudaklarını içkiye buluştırmadıklarını ifade eder.

*Bezmi-i cemende sâkîye çarpıldı bir perf
Cin rakısın akıdalı mîzâb-ı gül-'arak*

Ziver Paşa⁵⁶

Gül-efsûn; narçiçeği rengine, damıtılmış bir içkidir ve âdeta sevgilinin özünü taşır.

*Çekîde-katre-i mül-gerde-i yâkût-ı rümmânî
Gül-efsûn ol 'arakla cevher-i rûh-ı revânî çek
Sâfi⁵⁸*

Rakının özelliklerinden yola çıkarak şairlerin şiirlerinde hayalî rakı türlerine yer verdikleri de görülür. *Nâz rakısı*, bu hayalî rakı türlerinden bir tanesidir.

⁵⁵ Fügen Basmacı, "Ardıç Aromalı İçkiler", *Rakı Ansiklopedisi*, 3. bs., Edt. Fügen Basmacı, İstanbul, Overteam Yayınları, 2012, s. 58-59.

⁵⁶ Arslan, 2009, s. 264.

⁵⁷ Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm Hayatı-Sanatı-Divânı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Ankara, AKM Yayınları, 1991, s. 496.

⁵⁸ Özlem Ercan, *Sâfi Divânı Hayatı-Sanatı-Karşılaştırmalı Metin-Sözlük-Dizin*, Bursa, Gaye Kitabevi, 2014, s. 473.

'Arak-ı nâz süzüp pîrehen-i Yûsuf'dan
Neş'e-i 'işve verir meşreb-i cânâna kadeh

Süleyman Fehîm⁵⁹

3. Üretimi

Rakının üretimi de edebî metinlerde çeşitli hayallere zemin hazırlar. Klâsik Türk edebiyatının 17. yüzyıl temsilcilerinden Nâbî, gül yüzlü sevgilinin utangaçlık duygusunun sıcaklığıyla yanaklarının terleyerek gül suyuyla dolup taşıdığını; bu nedenle, rakı üretiminde kullanılan su kabağı ve imbiğe gerek olmadığını söyler.

Germû-i şerm-i gül-i râyun eder gark-ı gül-âb

O 'arak çıkmaga ne kar' ne enbîk gerek
Nâbî⁶⁰

4. Genel Bezetmelikler

Edebî metinlerde rakı, özellikle rengi itibarıyla birtakım benzetmelerde yaygın olarak kullanılır. Bu başlık altında, değerlendirebileceğimiz ilk kullanım ise rakının çiğ tanesine teşbih edilmesidir. Örneğin Tacî-zâde Câfer Çelebi; goncayı sürâhi, laleyi kadeh, çiğ tanesini ise kadeh içindeki rakıya benzetir. Bu açıdan menekşe çiçeği, meyhaneye benzeyen çimenliğin başı, içkiden sersemlemiş kâfiri gibidir.

Jâle 'araka⁶¹ lâle kadeh gonça sürâhi

Meyhâne çemen kâfir-i hummânî benefşe

Tâci-zâde Câfer Çelebi⁶²

Bülbül, içki meclislerinin kurulduğu ilkbahar günlerinde içtiği içkiden sarhoş olmuştur. Gül gibi küçük ağızlı olan goncanın içtiği çiğ tanesi ise rakıya benzemektedir.

⁵⁹ Torun, 2018, s. 201.

⁶⁰ Bilkan, 1997, s. 776.

⁶¹ Sözcük, eski harflerle yazımı göz önüne alındığında "arakî" şeklinde de okunabilmektedir. Beyit, bu hâliyle de yorumlanabilir.

⁶² İsmail E. Erünsal, *The Life and Works of Tacî-zâde Cafer Çelebi With A Critical Edition of His Divan*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983, s. 103.

*Nev-bahâr eyyâmıdır mest oldu bûlbûl dem çeker
Ya'ni ol şebnem 'arakdır gonca-i gül-fem çeker
Racûlî⁶³*

Azmî-zâde Hâletî'ye göre goncanın ağzındaki çiğ tanesi değildir. O, sabah vakti rakı içmiştir. İçtiği rakının kendisinde oluştuğu sarhoşluk nedeniyle yakasını yırtmıştır.

*Degil ağzındaki şebnem 'arak nûş eyleyip gonçe
Olur mest-i sabâhî çâk eder âhir giribânı
Azmî-zâde Hâletî⁶⁴*

Bûlbûlün coşkun feryatları, rakı damlasına benzeyen çiğ tane-sinin ona ulaşıp sarhoş etmesinden dolayıdır.

*Ol 'arakdan cur'a erip mest olup eyler figân
Gül şarâbı neş'esinden sanma cûşân bûlbûlün
Âşık Çelebi⁶⁵*

Bununla beraber çiğ tanesi de rakı damlasına benzetilir.

*Olur beyâz 'arak-veş piyâle-i şebnem
Derûn-ı goncaya şevkin hicâb eder mehtâb
Câzib⁶⁶*

Edebî metinlerde, rakının rengi itibariyle inci tanesine benze-tildiği de görülür. Kadehe damla damla dökülen rakı, istiridyenin içerisindeki inci tanesi gibidir.

⁶³ Esmâ Karakaş, *Racûlî Hayatı-Edebî Kişiliği ve Divanı*, Afyon, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 139.

⁶⁴ Bayram Ali Kaya, *Azmî-zâde Hâletî Divanı*, Ankara, KTB Yayınları e.kitap projesi, 2017, s. 150. (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).

⁶⁵ Filiz Kılıç, *Âşık Çelebi Divanı*, Ankara, KTB Yayınları e.kitap projesi, 2017, s. 93. (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).

⁶⁶ Salih Yılmaz, *Câzib Divanı (İnceleme-Metin)*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s. 90.

Katre katre döküldü câma 'arak

Bir sadef içre niçedir dürr-idi

Gelibolulu Mustafa Ali⁶⁷

Rakı, inci tanesine; şarap ise yakuta benzetildiğinde içki meclisi, ortasında parça parça hazinelerin bulunduğu bir yer olarak karşımıza çıkar.

Miyân-ı bezme ki olmuş mey ü 'arak rızân

Hazîmedir dürr ü yâkûtu ceste ceste yadır

Nâ'ili⁶⁸

Sevgilinin aşkıyla meclise gelen rintler için sakiler, inci tanesine benzeyen rakı kadehleriyle yakuta benzeyen şarap bardaklarını getirip saçarlar.

Aşkına rindân için meclisde geh mey geh 'arak

Bezme sâkiler nisâr-ı dürr ü yâkût eylesin

Nâ'ili⁶⁹

'Arak sözcüğünün ter anlamından hareketle şairlerin bu sözcüğü tevriyeli olarak kullandıkları örneklere de divanlarda rastlanılır. Bu durumda, sevgilinin çene çukurunun kadeh olarak hayal edildiği görülür.

Hôy degül çâh-ı zenahdânında yârin Şeyhiyâ

Bir kadeh zîbâ 'araktır var mehekkim neşvesi

Eğirdirli Şeyhî Mehmed Efendi⁷⁰

⁶⁷ İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Ali Divanı*, Ankara, KTB Yayınları e.kitap projesi, 2018, s. 1182. (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).

⁶⁸ Haluk İpekten, *Nâ'ili-i Kadîm Divanı (Ediyon Kritik)*, İstanbul, MEB Yayınları, 1970, s. 278.

⁶⁹ İpekten, 1970, s. 401.

⁷⁰ Betül Dönmez Parlak, *Eğirdirli Şeyhî Mehmed Efendi'nin Divanını İncelenmesi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 236.

Rakı damlasıyla ilgili benzetmeliklerden bir diğeri ise Osmanlı İmparatorluğu'nda kullanılan gümüş paralardır. 16. yüzyıl şairlerinden Gelibolulu Mustafa Ali, rakı damlalarını yaşadığı devirde kullanılan gümüş paralara benzetir. İçki müptelalarının iflas etmiş olanlarına rakının bu nedenle yeterli olacağını ifade eder.

*Her katresi bir sîm ola keyfiyeti hod nakd
Yetmez mi 'arak müflis-i 'ayyâşa gınâ-bahş
Gelibolulu Ali⁷¹*

Rakı, rengi itibariyle gözyaşına da benzetilmektedir. Râmî'ye göre, bir elinde rakı diğer elinde ise şarap kadehiyle kendisini gören düşmanları, onun gözlerinden beyaz ve kanlı gözyaşı akıttığını zannederler.

*Bir elimde mey ü birinde 'arak zann eyler
Görse düşmen ki döker dîdelerim surh u sefid
Râmî⁷²*

Rakı, tasavvuf yoluna yeni girmiş isteklilerin akıttığı gözyaşı gibidir. Bu noktada rakı, mecazen sıkıntı ve çileyi karşılar.

*Bâdedir 'aşk 'arak giry-e nev-sâlikdir
Oldu mînâ dâhî Gâlib sühanın sâf-teri
Şeyh Gâlib⁷³*

Edebî metinlerde, rakının yine rengi itibariyle cıvaya benzetildiği de görülmektedir.

*Oldukça pür-'arak-ı jîve bardagıdır hemân
Cilveyle ehl-i bezmi eder şâd-mân sebû
Bosnalı Alâeddîn Sâbit⁷⁴*

Rakının rengiyle ilgili benzetmeliklerden bir diğeri ise beyaz güldür. Yümnî, içki meclisini rakı ve şarap kadehlerinin donattığı-

⁷¹ Aksoyak, 2018, s. 794.

⁷² Erdal Hamami, *Râmî Divanı*, Ankara, KTB Yayınları, 2001, s. 352.

⁷³ Okçu, 2011, s. 565.

⁷⁴ Turgut Karacan, *Bosnalı Alâeddîn Sâbit Divanı*, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 1991, s. 490.

nı ifade eder. Bu durum; bağda, kırmızı ve beyaz taze güllerin açılmasına benzer.

*Bezmi donatdı kâseler ile mey ü 'arak
San bâgda açıldı gül-i ter sefid ü sürh
Yümnî⁷⁵*

Şarabın güneşe benzetildiği durumlarda rakı, ay ışığı gibidir.

*Şîr-i 'arak benât-ı mülû ede feyz-yâb
Bir bahr içinde berk ura hurşîd ü mahtâb
Şeyh Gâlib⁷⁶*

Rakının edebî metinlerde, şairane bir şekilde tanımlandığı da görülür. Esrâr Dede, rakıyı neyden çıkan ahlârin ateşi ve denizde kalyon adı verilen gemileri kırıp batıran dalga olarak tanımlar.

*Şu'le-i âh-ı nây ya'ni 'arak
Eşk-i çeşmân-çeng ya'ni şarâb
Mevc-i kalyon-şikest ya'ni 'arak
Düşmen-i cân beng ya'ni şarâb*

Esrâr Dede⁷⁷

Rakı ile yasemin çiçeği arasında da edebî metinlerde benzerlik ilgisi kurulur. Yasemin; dalları, yeşil renkte ve köşeli yapıya sahip, dal uçlarında beyaz, sarı ve pembe renkte çiçekleri olan bir bitki olup klâsik Türk edebiyatında rengi, kokusu ve yaprağı ile anılır.⁷⁸ Rakının yasemin ile arasındaki benzerlik yine rengi yönüyledir. İçki meclisinde rakı ve şarabın karışması, yasemin ve gülün bir arada en yüce cennet olmasıdır.

⁷⁵ Yunus Kaplan, *Yümnî Divanı (İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul, Kesit Yayınları, 2015, s. 64.

⁷⁶ Okçu, 2011, s. 272.

⁷⁷ Horata, 1998, s. 307.

⁷⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 15. bs., İstanbul, Kapı Yayınları 2007, s. 480.

O mey 'arak ile meclisde olsalar memzûc
Olurdu yâsemen gülle sahn-ı huld-ı berîn
Yârî⁷⁹

Edebî metinlerde, rakının yakıcılığı da çeşitli hayallere zemin hazırlar. İçki meclisinin ışık veren mumu rakı olduğunda bu durum, gönlü hasta olanlara devadır.

Bezmin 'arak olsa şeb-çerâğ
Dil-mürdelere 'aceb devâdır
Nûrî⁸⁰

Rakı, gönülleri kendine bağlayan bir sevgiliye de benzer. Bu durumda, âşğın aklını başından alır. Atâyî, rakı kadehini *canımızın canı* olarak nitelendirir.

Oldu 'arak bir yakıcı dil-rûbâ
'Aklını aldırsa görenler revâ
Rûh-ı revân bâde-i rummânîdir
Câm-ı 'arak cânımızın cânıdır
Atâyî⁸¹

5. Bezm Ögesi Olarak

Bu başlık altında; rakının adabı, mezeleri, tadı, kadeh ve sürahisî, içilme mekân ve zamanları, musiki ile olan yakınlığı, yasakları, şarap karşısındaki durumu ve rakı ile ilgili şairane uyarılar edebî metinlerden seçilen örneklerle incelenecektir.

5.1. Meclis Erbabıyla Olan Durumu

Rakı, meyhaneci ve şarap küpüyle birlikte meyhanenin ögele-rindendir. Erbabı ondan vazgeçemez.

Patlamaz gamdan o çatlarsa 'arakdan bâri
Bâdeden 'aklı olan ölse de eyler mi ferâğ
Keçeci-zâde İzzet Molla⁸²

⁷⁹ Arslan, 2012, s. 465.

⁸⁰ Arslan, 2012, s. 476.

⁸¹ Arslan, 2012, s. 639.

⁸² Ceylan vd., 2006, s. 492.

Rakı; tütün, enfiyye, kahve, bâde, macun, esrâr, afyon ve tön-
bekiyle birlikte içki meclislerindeki keyif vericilerdendir.

Mükeyyifler dokuzdur eyle ta'dâd
Gam-ı dehr-i denîden ol dil-âzâd

Tütün enfiyye kahve bâde ma'cûn
'Arak esrâr u tönbâkûy u efyûn

'Arak içme yeme efyûnı kat'â
Çekip esrârı olma halka rûsvâ

Biri hulyâ verir diğér yubûset
O âdetdir bu bir dürlü müsîbet
Aynı⁸³

Mecliste şarapla beraber hazır bulunan rakı, erbabına dünya
dertlerini unutturur.

Gâh mey gâh 'arak nûş edelim
Derd-i dünyâyı ferâmûş edelim
Yenişehirli Avnî⁸⁴

Bununla beraber zamanın gamıyla karşılaşan ve sürekli onunla
mücadele içinde olanları ne rakı kadehi ne de başka bir şey eğlen-
direbilir.

Ne sahbâ-yı 'arak eglendirir gönlüm ne gayrı kes
Hemîşe râhatım selb oldu gam-hâr etdi gitdikçe
Misli⁸⁵

Rakı, kendisini deneyimleyen kişide birtakım davranış değişik-
liklerine neden olur. Kahraman bir kişiyi sivrisinek gibi güçsüz ve
zayıf bir hâle getirebilir. Bununla beraber güçsüz bir kimseyi de kı-
ran sahibi yapabilir. Tilkiyi, kediden daha aşağıda gösterebilir.

⁸³ Arslan, 2012, s. 117-118.

⁸⁴ M. Kayahan Özgül, Yenişehirli Avni Bey, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2015, s. 497.

⁸⁵ Emrah Gökçe, Misli Divanı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2015, s. 309.

*Kahramânı peşşe eyler peşşeyi sâhib-kırân
Gürbeden dîn gösterirsin rûbeye şîr-i neri*

Keçeci-zâde İzzet Molla⁸⁶

Rakı, şarap gibi haram olması yönüyle insanların dini kabullerini zorlar. Bu noktada gönül, celal sahibine itirazda bulunmak ister.

*Ol denli sıkı 'arak gülû-yı diyâneti
Dil i'tirâz-ı zât-ı celâl etmek istiyor*

Abdi⁸⁷

Dinlenme zamanlarında kadehe bazen rakı bazen de şarap konulur.

*Âh kim bir vakt-iistirâhât için gözlerim
Gâh mey gâh 'arakdan olmaz hîç hâlî kadeh
Racûlî⁸⁸*

Gönlünü içkiye kaptıran meyhane erbabının ruhları, yaşamak için rakıya ihtiyaç duyar. Şeyh Gâlib, bu durumu ateş yanığının kâfur merhemi istemesine benzetir.

*Kût-ı râhdur 'arak meyzede-i dil-cûnun
Çünkü âteş yanığı merhem-i kâfur ister
Şeyh Gâlib⁸⁹*

Sert bir içki türü olmasından yola çıkarak şairler, rakıyı yiğit yaratılışlı olarak nitelendirirler. Bu noktada, muğbeçeye de rakı içmesini tavsiye ederler.

*Pek yiğit-meşreb 'arak hemşiresi bir kahbedir
Hurmetin ey muğ-beçe sorma çü şîr-i mâder iç
Aynî⁹⁰*

⁸⁶ Ceylan vd., 2006, s. 693.

⁸⁷ Hacer Sağlam, *Abdî-i Karahisarî ve Divanı*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s. 333.

⁸⁸ Karakaş, 2008, s. 115.

⁸⁹ Okçu, 2011, s. 621.

⁹⁰ Mehmet Arslan, *Antepli Aynî Divanı*, İstanbul, Kitabevi, 2004, s. 102.

Atâyî'ye göre rakı, sabah vakti sarhoşluğun getirdiği uyuşukluk hâlinde olan içki erbabının sayıkladığıdır. Bu noktada şair, rakıyı su renkli ateş olarak nitelendirir. Sarhoşluk anında rakı, kadehde dolu olursa civa gibi elde titrer. Meclis erbabı, yüzünün lale renginde olmasını istiyorsa sabah vakti kadehini çiğ tanesi gibi olan rakıyla doldurmalıdır. Su gibi olan rakı, gönlü temizleyendir. O, mutluluk sabahının yüzünün aydınlığı; çıplak dilencinin vaktinin ücretidir. Kış vakti, soğuktan titreyen hasta beden onunla ısınır. Rakı, parıldayan gönlü alevli hâle getirir. Böylece nur üstüne nur ortaya çıkar. Rakı, gönül ateşinin üzerine döküldüğünde çıkan alev dokuz feleği yakar. Bu nedenle rakı, kıvılcım gibidir. O, ateş denizinin yağmurudur. Şişe içerisinde ikâmet eden peri gibidir. Şişenin ağzı açık kalsa içindeki ruh kaçır. İçenin neşesi gül gibi başına kadar yükselir. Ak karanfil gibi onun aklını başından alır. Şair, bu hâliyle içki meclisindeki kadehin içindekinin gül suyu mu yoksa cennetin kâfur ağacının arayıcısı mı olduğunu sorar. Sevgilinin kirpiklerinin yansıması, büyük içki kadehinin üzerine düştüğünde içki sunan rakıyla birlikte saf şarabı yürütmelidir. Böylece beyaz atla koyu doru atı dizginler. Şarap, küpün içinden kabardığında bu sevinçle yükselmiş olanlar kebab atar. Şarap, güvercin kanı gibi akar. Güvercinler kanatsız bir hâlde oynar. Kurtuluş ehli, gündüz vakti kadeh gibi mumları yaksa da rakının verdiği neşeyi bulamaz. Şair; "Sürahi, parmağını mum gibi etse de rakı gibi bir toplanma mumu bulamasın." diyerek rakıyla ilgili ifadelerine son verir.

*Kanı sâkiyâ ol bilûrîn ayak
Seher mest-i mahmûra yandır 'arak*

*Dükendiyse ol âb-ı âteş-nümûn
Kanı sâkiyâ âteş-i âb-gûn*

*Pür olsa 'arak câma vakt-i humâr
Olur lerze-nâk elde sîmâb-vâr*

*Yine reng-i rû hâsıl et lâle-vâr
Seherden pür et sâgarı jâle-vâr*

Dil-i bî-gli pâk et ol âb ile
Zer-i hâlis et anı tîz-âb ile

Odur gurretü'l-vech-i subh-ı safâ
Odur nakd-i vakt-i bürehne-gedâ

Şitâ vakti lerzân iken cism-i 'ur
Anunla olur sîne tennûr-ı nûr

Dil-i tâb-nâki eder şu'le-dâr
Ki nâru'n-'alâ-nûr olur âşikâr

Dökülseydi nâr-ı dil üzre 'arak
Çıkıp bir 'alev yana bu nüih-varak

Anun-çün bu resme şerer-veşdir ol
Ki bârân-ı deryâ-yı âteşdir ol

Perî-veş tutar şîşe içre makar
Dehânı açık kalsa râhı uçar

Çıkar neşvesi başına gül gibi
Alır 'aklını ak karanfül gibi

Gülâb-ı gül-i câm-ı 'işret midir
Yâhûd cây-ı kâfûr-ı cennet midir

Düşüp 'aksi müjgân-ı cânânenin
'Aceb uçdu mu benzi peymânenin

'Arakla mey-i nâbı eyle revân
Kümeysi ol eşheble kul hem-'inân

Hurûş eyledi yine humdan şarâb
Bu şevkle mu'allaklar atdı kebâb

Akıp bâde hûn-ı kebûter-misâl
Kebûterler oynadı bî-perr ü bâl

*Eger yaksa gündüz kadehden çerâğ
'Arak şevkini bulmaz ehl-i ferâğ*

*Surâhî eger barmagın itse şem'
'Arak gibi bulmaya bir şem'-i cem'*

Atâyî⁹¹

Subhi-zâde Feyzî'ye göre gönül, ölü gibidir. Keder sarhoşluğuyla dağınıktır. Bu hâlde olanlara saki, rakı sunmalıdır. Rakı, gönle neşe verendir. Onunla gönüldeki mutluluk ve neşe uzun olur. O, derdin sıkıntısını ortadan kaldırır. Böylece gönül, dünyayı keyifle seyreder. Rakı ve kadeh, gece yakılan mum gibidir. Onun neşesi dimağa etki eder. Rakı, canın gözüne nur verendir. Bu nedenle, insanın derinlerindeki mutluluk ortaya çıkar. Rakı, kadeh içerisinde parıldar. Onun her bir zerresi parlayan bir güneş gibidir. Rakıyla dünyanın derdi baş aşağı olur. Şair, derinlerdeki mutluluğun nasıl ortaya çıkabileceğini sorar. Rakıyla ortaya çıkan mutluluk hâli olgunluğuyla bu hâli çoğaltır. Ağlayan gönle keyif veren odur. İçenlerin kalbi, rakıyla parlaklık bulur. Dile zahmet getiren belanın sarhoşluğudur. Rakının olgunluğuyla gönül; neşe, mutluluk ve keyif bulur. Rakı, gözleri aydınlatır. Onu içen kendisini neşelendirir ve gamın soğukluğundan uzaklaşır. Gönülün derinliklerine neşe veren rakı, elden ele gezse uygundur. Rakı ile meclisi keyiflendiren kişi, heyecanla sohbeti kazanır. İçki meclisine katılıp rakı içen kişinin gönlü ateşli olur. Gönül, rakıya batmış olsa devamlı mutluluklarla dolu olur. Anberiyye ile arası iyi olan kişinin ilacı tarçın suyudur.

*'Arak sun meded sâki dil mürdedir
Humâr-ı elem ile pejmürdedir*

*'Arakdır yine neşve-bahş-ı derûn
Olur dilde zevk ü safâlar füzûn*

*'Arak mahv ederdi sudâ'-ı gamı
Gönül seyr ide zevk ile 'âlemi*

⁹¹ Arslan, 2012, s. 198.

'Arakla kadeh gûyiyâ şeb-çerâğ
Olur neş'esinden mü' essir demâğ

'Arakdır veren dâde-i câna nûr
Derûnda o dem zâhir olur sürûr

'Arak sâgar içre dırahşân olur
Anun zerresi mihr-i rahşân olur

'Arakla gam-ı dehr olur ser-nigûn
'Aceb hâsıl olur safâ-yı derûn

'Arakla olan neş'e-yâb-ı safâ
Kemâliyle olurdu hâlet-fezâ

'Arak sun 'arak hâlet-efzâ olur
Dil-i zârıma zevk-bahşâ olur

'Arakdan bulur kalbimiz incilâ
Dile zahmet-âver humâr-ı belâ

'Arakla gönül neşve-bahşâ olur
Kemâliyle zevk ü safâlar bulur

'Arakla olur dîdemüz rûşenâ
Dirîğ etme benden meded sâkiyâ

'Arakla eden kendisin neşve-yâb
Bulur berd-i gamda hemân sûz u tâb

Sezâdır 'arak gezse elden ele
'Aceb neşve-bahşâ derûn-ı dile

'Arakla iden zevk ile 'işreti
Safâ kesb ider şevk ile sohbeti

'Arak-nûş olup her ki 'işret ider
Derûnunu pür-sûz u hâlet ider

'Arak ile gark-ı 'arak ola dil
Safâlar ile pür olur muttasıl

Olur neşvesi kalbe pertev-fezâ
Hemân şahid-i zevk olur rû-nümâ

İden 'anberiyye ile imtizâc
Ana âb-ı tarçın ile kıl 'ilâc
Subhi-zâde Feyzî⁹²

5.2. Mezeleri

Meze, rakının mutfak kültürüyle ilgili olan yönüdür. Aynî, kalem almış olduğu saki-nâmesinin bir bölümünü rakı ve şarap mezelerine ayırır.

Balık yumurdası pasdırma havyar
Tarak u istakoz u midye der-kâr

Sıgır dili kavurma kuş kebâbı
Söğüş büryân ile nûş et şarâbı

Penîrin cümle enva'ı güzeldir
Eger tâze olursa bî-bedeldir

Balık turşusu sardalya ne ra'nâ
Be-her tuzlu semekden mersin a'lâ

Kirâs emrûd erik tuffâh u rümmân
Çilek incîr üzüm buttîh-i bostân

Gurâbiyye ağız miski 'akîde
Mukaşşar bâde ey mahmûr-dîde

Kızılık hâh u şeftâlây u ayva
Aluç habbu' l-lezîz ü hass u hurma

⁹² Arslan, 2012, s. 261-262.

*Be-her nev'-i fevâkih huşk u râtib
Cemî'-i et'ime nukle münâsib*

*Dahi her bir kadeh nûş eyledikçe
Dili medhûş u bî-hûş eyledikçe*

*Eder bûs-ı leb ü ruhsâr u gerden
Humârı neş'eye tebdîl senden*

*Kimi nukl-i 'arakdır kimi sahbâ
Zamânında olur bunlar müheyyâ
Aynî⁹³*

Kebap, rakı içilen içki meclislerinin vazgeçilmez mezelerindendir. Örneğin Filibeli Vecdî, bir kadeh şarap içtiğinde kan terlediğini, rakının yakıcılığı nedeniyle içinin yandığını söyleyerek sakiye kebabın nerede olduğunu sorar.

*Sâkî 'arakla yandı ciğer nite kim kebâb
Kan derledim içince meded bir kadeh şarâb
Filibeli Vecdî⁹⁴*

Gelibolulu Ali'nin cismi, rakının yakıcı alevleri içerisinde kalmıştır. Kendisi ise şarap içerisine dalmış gibidir. Bu noktada, kendisini yaşadığı devirde mezesi olmayan bir içki meclisinde yenilen kebaba benzetir.

*Cismim harîk-i nâr-ı 'arak ben garîk-i mey
'Asrında niçe bî-meze bezmin kebâbıyam
Gelibolulu Ali⁹⁵*

Çorlulu Zarîfî, rakı mezeleri arasında şeker ve nebatı sayar. Şair, nebat sözcüğünü çerez ve nöbet şekeri anlamına gelecek şekilde tevriyeli kullanır.

⁹³ Arslan, 2012, s. 109.

⁹⁴ Hasan Kavruk-Bahir Selçuk, *Filibeli Vecdî Divanı*, Ankara, KTB Yayınları e.kitap projesi, 2017, s. 196. (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).

⁹⁵ Aksoyak, 2018, s. 974.

*Kâsesin kand u nebât ile 'arak pür eylese
Olmaya sâki şarâb-ı la'l-i cânândan lezz
Çorlulu Zarîfî⁹⁶*

Şeker, rakının etkisini ortadan kaldırır. Bunun için rakı erbabı, içirdiği bol miktarda şeker nedeniyle inciri meze olarak tercih eder.

*Zehrini def' etmeğe şeker gibi dârûsu var
Hazz eder câm-ı 'arak nûş eyleyen incirden
Keçeci-zâde İzzet Molla⁹⁷*

Sevgilinin dudakları, rakının yanında tercih edilen gül şekeri gibi bir mezedir.

*La'lin 'arak-ı neş'emize gül-şeker eyle
Bu hasret ile câm-ı meyi der-be-der eyle
Şeyh Gâlib⁹⁸*

5.3. Tadı

İçki meclisinin bir ögesi olarak rakının edebî metinlerde vurgulanan özelliklerinden bir tanesi de tadının acılığıdır. Bağdatlı Rûhî, rakının acılığının yaradılışı mezesiz hâle getirdiğini ifade ettiği beytinde kırmızı renkli şarabı ister.

*'Arakın talhıgı bî-meze eyler tab'ı
Olacak bâri hele bâde-i gül-reng olsa
Bağdatlı Rûhî⁹⁹*

Rakının acı bir tada sahip olması, şairlerin bizzat kendileri için de bir benzetmelikdir. Enverî, ayrılık meclisinde rakı gibi acılaştığını, feleğin kendisini dudakları gül gibi olan bir sevgiliden damıttığını ifade eder.

⁹⁶ Arslan, 2012, s. 233.

⁹⁷ Ceylan vd., 2006, s. 574.

⁹⁸ Okçu, 2011, s. 554.

⁹⁹ Ak, 2001, s. 914.

*Acıram bezm-i firâk içinde mânend-i 'arak
İy felek bir lebleri mülden çıkardım sen beni
Enverî¹⁰⁰*

5.4. Kadeh ve Sürâhi

Edebî metinlerde, rakı kadehinin de çeşitli anlam ilgileriyle anlatı ögesi olarak kullanıldığı görülür. *Câm, ayak, tas, sahba* ve *kadeh* gibi sözcüklerle karşılanan bu kavram, kerem nurlarıyla dolu bir fitil gibidir.

*'Arakla dopdoludur eldeki ayagımı gör
Garîk-i nûr-ı kerâmât olan çerâgımı gör
Gelibolulu Ali¹⁰¹*

Kadeh, çeşitli malzemelerden imâl edilebilir. Kristal olarak da bilinen kesme cam, bu malzemelerden bir tanesidir.

*Pür etdi dün gece sâkî 'arakla câm-ı billûr
Safâ bezminde yakdı şevk içinde bir şem'-i kâfûr
Cevrî¹⁰²*

Kadehin imâl edildiği ve edebî metinlere yansıyan diğer bir malzeme ise altındır.

*Zerrîn kadehle jâle-i terden 'arak görür
Her tahte oldu nergise şâhâne taht-ı Cem
Arpaemini-zâde Sâmî¹⁰³*

Dostlar arasında dönen rakı kadehi, gece kurulmuş olan meclisin parıltıya ayı gibidir.

*'Arak câmunda gerdân etseler ahhâb leb-ber-leb
Bu şeb tâbende tâs-ı şîr eder mehtâb leb-ber-leb
Bosnalı Alâeddîn Sâbit¹⁰⁴*

¹⁰⁰ Kurnaz vd., 2001, s. 302.

¹⁰¹ Aksoyak, 2018, s. 721.

¹⁰² Hüseyin Ayan, *Cevrî Hayatı-Edebî Kişiliği-Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1981, s. 282.

¹⁰³ Fatma Sabiha Kutlar Oğuz, *Arpaemini-zâde Sâmî Divanı*, Ankara, Kişisel Basım, 2004, s. 154.

¹⁰⁴ Karacan, 1991, s. 360-361.

Rakı kadehi, kadeh tokuştururken şehit olup ölenler için kandildir.

Ben şehâdetle ölürsem çakarak
Bana kandil yeter câm-ı 'arak
Yenişehirli Avnî¹⁰⁵

İnceltilmiş bir kadehin içerisine konulan rakı, içen kişiye âlemde hâl zamanda gerçekleşenlerle birlikte gelecekte olacak olanları da gösterebilir. Bu noktada rakı kadehi, Cem'in kadehiyle aynı özellikleri taşır.

Tâ safâ 'âlemini yaklaşamam ki göreyim
Vâkı'a câm-ı musaffâ 'arak-ı dâr-bîndir
Osman Şems¹⁰⁶

Rakı kadehi; nazik, tavır ve davranışları beğenilen rintlerden daha iyi bir meclis arkadaşıdır. Çünkü rakı, yaratılışı itibarıyla insana ağırlık vermez.

Var mı sahbâ gibi hem-beşm edecek rind-i zarîf
Görmedik varsa 'arakdan dahi bir rûhu hafîf
Keçeci-zâde İzzet Molla¹⁰⁷

Esrâr Dede'ye göre hüma kuşu, bülbüle benzeyen rakı kadehinin izinden gitmekte ve şarap testisinin sesini sokak sokak anlatmaktadır. Şair, beyitte *bülbüle* sözcüğünü tevriyeli olarak kullanır. Bu açıdan, Osmanlı döneminde yapılan klâsik rakı kadehlerinin şekline de telmihte bulunur.

Pey-rev-i bülbüle-i câm-ı 'arak oldu hümay
Kû-be-kû kulkul-i mînâsını söyler kû kû
Esrâr Dede¹⁰⁸

¹⁰⁵ Özgül, 2015, s. 497.

¹⁰⁶ Yusuf Yıldırım, *Osman Şems Efendi Hayatı-Eserleri ve Divanı (Metin-İnceleme-Tahlil)*, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013, s. 278.

¹⁰⁷ Ceylan vd., 2006, s. 495.

¹⁰⁸ Horata, 1998, s.513.

Kadeh, aynı zamanda tecelli mekânıdır. Temiz bir bakışla bakıldığında şimşek çakar. Düşüncenin ateşiyle kişiye gül rakısı keyfi gelir.

*Berk urur câm-ı tecellâ nazar-ı pâkimden
Gül-'arak keyfi gelir şu'le-i idrâkimden
Şeyh Gâlib¹⁰⁹*

Metinlerde, anlamsal açıdan rakı kadehini karşılayan diğer bir sözcük öbeği ise 'arak kâsesidir. Bu kullanım, Osmanlı sosyal hayatında görülen ayaklı meyhaneler geleneğine de telmihte bulunur.

*Cihân gözümde değil mest-i cezbe-i 'ışkam
Ne câm-ı bâde vü ne kâse-i 'arak çekdim
Nev'î¹¹⁰*

Rakı ile ilgili edebî metinlerde karşılaştığımız diğer bir öge, sürahidir. Sürahi, şekil itibarıyla laleye benzetilir. Gül ise kadeh olarak hayal edilir. Bu açıdan rakı dolu bir kadeh, gül gibi kırmızı olmayacağı gibi laleye benzeyen sürahi de kızıl renkte olmayacaktır.

*Bir sürâhî bâdemiz var bir kadeh memlû 'arak
Lâledir asfer değil güldür velî ahmer degül
Gelibolulu Ali¹¹¹*

Sürahinin mînâ sözcüğüyle karşılandığı ve rakıyla beraber anlatı ögesi olarak kullanıldığı örneklerle de edebî metinlerde rastlanılır.

*Yed-i Beyzâ-y-ile mînâ-yı 'arak zabt edemez
Bir felek berk-i tecellâ çakan âteş-nazarı
Şeyh Gâlib¹¹²*

¹⁰⁹ Okçu, 2011, s. 517.

¹¹⁰ Mertol Tulum-M. Ali Tanyeri, *Nev'î Divanı*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977, s. 410.

¹¹¹ Aksoyak, 2018, s. 890.

¹¹² Okçu, 2011, s. 564.

5.5. İçilme Vakitleri

Edebî metinlerde, rakının içilme vakitleri de kendisine yer bulur. Örneğin Gelibolulu Ali, göğüs kanunun alevlere sahip olmasını isteyen kişinin seher vaktinde bir kadeh rakı içmesini tavsiye eder.

*Alî ale's-seher içeliüm bir kadeh 'arak
Kânûn-ı sîme ister isen ola şu'le-dâr*

Gelibolulu Alî¹¹³

Rakının sabah vaktinde içilmesini tavsiye eden diğer bir şair ise Bosnalı Alâeddîn Sâbit'tir. Şaire göre mana ile dolu kadeh, tabiat ehline sabah vakitleri rakı kadar keyif vermez.

*Sabâh keyfine ehl-i tabî'ata Sâbit
'Arak kadar da mı vermez şu câm-ı ma'nâ keyf*

Bosnalı Alâeddîn Sâbit¹¹⁴

Sakinin sabah vakti rakı içmeyi teklif etmesine gerek yoktur. Çünkü sabah sofrasında hazır bulunanlar rakı ve şekerdir.

*Etme tekellüf meded sâkî dem-i bâmdâd
Kand u 'arakdır hemân mâ-hazar-ı hân-ı subh*

Mezâkî¹¹⁵

Sabah vakti, rakı içenlerden bir tanesi de sevgilidir. Örneğin Hulvî, laleyi elinde rakı kadehiyle meclise gelen bir kişiye benzetir. Bunun nedeni ise sabah vakti gönül alan sevgilinin rakı içmek için meclisin kurulduğu bahçeye gelmesidir.

*Ele piyâle-i jâle alıp gelir lâle
Seherde nûş-ı 'arak eylesin deyü dildâr*

Hulvî¹¹⁶

¹¹³ Aksoyak, 2018, s. 615.

¹¹⁴ Karacan, 1991, s. 449.

¹¹⁵ Ahmet Mermer, *Mezâkî Hayatı-Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Ankara, AKM Yayınları, 1991, s. 461.

¹¹⁶ Sevgi Yavuz, *Cemâleddîn Mahmûd Hulvî Divanı (Metin-İnceleme)*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012, s. 125.

Emrî, havanın sert soğuk olduğu günlerde rakı kadehinin içki meclisinde dönmesini istemez. Bu noktada, sakiden seçkin sohbete başka bir kadehin gelmesine engel olmasını ister.

*Hâs Ayazı var iken devr etmesin câm-ı 'arak
Sohbet-i hâssa sakın basdırma sâkî yâd ayak
Emrî¹¹⁷*

5.6. İçilme Mekânları

Edebî metinlere göre rakının asıl içilme mekânı, meyhane ve işret meclisleridir.

*Bezm-i 'işretde 'arak nûş eyleyip gâhî şarâb
Tâbiş-i neşveyle nûr u nâr olur sandım seni
Aynî¹¹⁸*

*Füyûz-ı bâde-i nâb u 'arakdan cûşa geldikçe
Harâbât-ı harâb-ı dehri nûh-âbâd eder mînâ
Yenişehirli Avnî¹¹⁹*

Şarap, gül; süsen, sürahi; çiğ tanesi ise rakı olarak düşünüldüğünde gül bahçesi baştanbaşa bir içki meclisi hâlini alır.

*Bâde gül süsen sürâhî şeb-nem ü jâle 'arak
Meclis-i meydir ser-â-pâ gülîstân ey gonçe-fem
Numân Mâhir¹²⁰*

İçki meclislerinin kuruldukları yerler, önceleri ana hatlarıyla ve çoğu kez birbirine benzer şekilde şiirde anlatı ögesi olarak kullanılırken bu durum, mahallileşme üslubunun etkisiyle zaman içerisinde değişir. Devrin tenezzüh mekânları şiirde ismen anılmaya başlar. Bu eğilim, rakı meclislerinin kurulduğu yerleşim merkezlerinin şiirde kullanılmasında da görülür. Örneğin Azmî-zâde Hâletî, bir beytinde sabah vakti rakı içmek için Aksu'ya gitmek isteğini dile getirir.

¹¹⁷ Saraç, 2002, s. 344.

¹¹⁸ Arslan, 2004, s. 218.

¹¹⁹ Özgül, 2015, s. 253.

¹²⁰ Özlem Batğı, *Numan Mâhir Divanı*, Ankara, KTB Yayınları e.kitap projesi, 2017, s. 281. (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).

*Biz de bir dem gussa-i dehri ferâmûş eylesek
Aksu'ya varsak seher câm-ı 'arak nûş eylesek
Azmî-zâde Hâletî¹²¹*

5.7. Musiki

Meyhanenin musikiyle olan ilgisi, rakı için de belirleyicidir. Bu nedenle musiki, rakının eşlik ettiği çilingir sofralarının vazgeçilmez öğelerinden bir tanesi olarak karşımıza çıkar. Meclisin kurulma vakti geldiğinde saki, meclise gelmiş erbaba rakı sunacaktır. Ancak çalgıcı da müzik yapmalıdır. Seyrî, çalgıcıdan bazen erganun, bazen de ut, çeng veya rebâb çalmasını ister.

*Sâkiyâ dök 'arakı mest olmagın hengâmıdır
Mutribâ çal ergânun gâhî ud çeng ü rebâb
Seyrî¹²²*

5.8. Yasakları

Osmanlı İmparatorluğu'nda, özellikle Dersaadet'te, içkinin zaman zaman yasaklandığı bilinir. Örneğin, Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıkmasının ardından içki satılan yerler kapatılır. İçki müptelaları, bu alışkanlıklarını gizli bir şekilde devam ettirirler. İçki alış veriş sırasında yakalananlar ise ağır cezalara çarptırılır.¹²³ Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlığının son yıllarında bu yasak, tavsar. II. Selim'in tahta çıkmasının ardından sınırsız bir içki serbestliği yaşanır. Padişahın içkiye düşkünlüğü, devrin içkiyle ilgili kabullerini şekillendirir. Akşamcılık geleneği, 16. yüzyılın sonlarından itibaren yaygınlaşır. Ancak bu dönemde, kısa süren içki yasaklarıyla akşamcılar huzursuz edildiği de görülür.¹²⁴ 1567 tarihin-

¹²¹ Kaya, 2017, s. 617.

¹²² G. Feyza Hatipoğlu, *Seyrî Divanı (İnceleme-Metin)*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s. 84.

¹²³ Refik Ahmet Sevensil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*, İstanbul, İletişim Yayınevi, 1993, s. 17.

¹²⁴ Necdet Sakaoğlu, "Akşamcılar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1993, s. 168.

de, İstanbul'da ve Galata'daki tüm içki evlerinin kapatılması ve buralarda bulunan şarapların tuz dökülerek sirke hâline getirilmesi emredilir.¹²⁵ Aynı yıl Eyüp'te de meyhanelerin kapatıldığı görülür. Ancak bu yasak, uzun sürmez.¹²⁶ 1571'den itibaren meyhaneler yeniden açılır. Bu tür içki yasağı uygulamaları Osmanlı tarihinde birbirini izler. III. Selim, meyhaneleri kapatır. İçki üretimini ve satışını yasaklar. Gayrimüslimlerin Müslümanlara içki satışını önlemek için patriklik ve hahambaşılık gibi kurumlarla iletişim hâline geçer. Osmanlı İmparatorluğu'nda zaman zaman ortaya çıkan ve kısa sürede yürürlükten kalkan içki yasaklarından rakı müptelaları da nasibini alır. Kaçak içki satışı hızlanır. İçki müptelaları, bahçelerinde kurdukları imbiklerle rakı üretmeye başlarlar.¹²⁷ Sâni, bu yasaklardan ilhamını alan bir beytinde; rakıya, gül renkli şaraba, çenge, kanuna ve mutribe tövbe ettiğini söyler.

*Ger yasag oldu-y-sa mutrib çeng de kânûna da
Tevbeler olsun 'arakla bâde-i gül-gûna da
Sâni¹²⁸*

Rakı yasakları sırasında halk, afyon kullanır. Afyon, haşhaş adı verilen bitkinin beyaz ve kırmızı çiçek açan türünün çiçeklerini dökmesinin ardından meyve kabuğundan çıkan sütün kurutulmasıyla elde edilen uyuşturucu bir maddedir.¹²⁹

*Halk afyôna düşüp nûş-ı 'arak oldu yasağ
Herkesin taşraya urdu karası yok yüzü ağ
Keçeci-zâde İzzet Molla¹³⁰*

¹²⁵ Reşad Ekrem Koçu, *Tarihimizde Garip Vakalar*, 3. bs., İstanbul, Varlık Yayınevi, 1971, s. 61.

¹²⁶ Sevengil, 1993, s. 24.

¹²⁷ Koçu, 1971, s. 60.

¹²⁸ Ali Nihat Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI. Ve XVII. Asır Divan Şiiri (Revânî-Hayretî-Haverî-Âhî-Peyâmî-Sâni)*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1949, s. 106.

¹²⁹ Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, C. 1, İstanbul, OSEDAM Yayınları, 2016, s. 113.

¹³⁰ Ceylan vd., 2006, s. 492.

5.9. Etrafında Oluşmuş Âdetleri

Rakının şarapla beraber ya da karıştırılarak içilmesi, günlük hayattan edebî metinlere yansıyan bir âdettir. Azmî-zâde Hâletî, zamanın getirdiği dertler nedeniyle içki meclisinde şarapla beraber rakı istemelerinin şaşırtıcı olmadığını söyler.

*Hem 'arak hem bâde istersek 'aceb mi sâkiyâ
Derdimiz bilmez misin evzâ'-ı gûn-â-gûn ile
Azmî-zâde Hâletî¹³¹*

Rakı, şarabı yalnız bırakmaz. Bu nedenle, çokluk meclisinden kişiyi olduğu kadar kadehi de uzaklaştırır.

*Bu yolda komadı tenhâ meye olup 'arak hem-pâ
Götürdü bezm-i kesretten ayagi yüzi ag olsun
Hâşimî¹³²*

Şarabın süzülerek rakıyla birlikte içilmesi kişiyi sarhoş eder. Bu durumda, içenin kederli gözleri de süzülecek ve kendisinden geçecektir.

*Sâkiyâ ben 'araka bâdeyi süzdüm katdım
Mest olup dide-i gam-didemini süzdüm yatdım
Aynî¹³³*

Sevgilinin yanağından süzülen ter damlalarıyla yanağının kırmızı renginin bir arada olması şairane hayal gücünü etkiler. Sevgilinin terlemiş kırmızı yanakları, âşığa keyif verir. Bu durumda, âşik için kırmızı şarap ile rakı karışmış olur.

*Öyle keyf etdi beni kim ruh-ı hoy-kerde-i yâr
Mey-i al ü 'araki biri birine katdım
Enderunlu Vâsîf¹³⁴*

¹³¹ Kaya, 2017, s. 541.

¹³² Oktay Selim Karaca, *Hâşimî Divanı (Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divanı'nın Karşılaştırmalı Metni)*, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995, s. 48.

¹³³ Arslan, 2004, s. 182.

¹³⁴ Özgül, 2015, s. 331.

Ayıntablı Hâfız, sakinin lal taşına benzeyen dudaklarının düşüncesiyle sıklıkla ciğerinin kan olduğunu, bu hâliyle varlığının şarap içerisinde akan rakıya benzediğini ifade eder.

*Dem-â-dem fıkı-i la'linle ciğer kan oldu ey sâkı
'Arak-âsâ akar engûr içinde sanki ma'mûrum
Ayıntablı Hâfız¹³⁵*

Bununla beraber şarap ve rakının karıştırılmasını tercih etmeyen şairler de vardır.

*Lutf et şarâb-ı nâba 'arak katma sâkiyâ
Âteşle âbın ülfeti bir şey'e benzemez
Aynî¹³⁶*

Rakının su ile karıştırılıp içilmesi de edebî metinlerde kendisine yer bulur. Fâik Mahmûd, rakının üstüne ve altına suyun gerekli olduğunu ifade eder.

*Zîr ü bâlâsına gerçi 'arakın âb gerek
Her dem âmîhte âb-ı mey-i nâb gerek
Fâik Mahmûd¹³⁷*

Edebî metinlerde, anasonlu rakının su ile karıştırıldığında renk değiştirmesi farklı hayallere zemin hazırlar. Örneğin Keçeci-zâde İzzet Molla, sevgilinin yüzündeki saflığın rakıyı beyaz hâle getirdiğini, şarabın kırmızı renk almasına sebep olanın ise onun dudaklarının utangaçlığı olduğunu ifade eder.

*Rûyun safâsıdır 'arakı eyleyen sefid
La'lin hicâbıdır sebab-i humret-i şarâb
Keçeci-zâde İzzet Molla¹³⁸*

¹³⁵ Rabia Derya Tayan, *Ayıntablı Hâfız ve Divanı (İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s. 184.

¹³⁶ Arslan, 2004, s. 146.

¹³⁷ Fatma Koçak, *Fâik Mahmûd ve Divanı*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 163.

¹³⁸ Ceylan vd., 2006, s. 357.

5.10. Şarap Karşısında Rakı

Şairlerin beyitlerde, rakı ve şarabı karşılaştırdıkları görülür. Edebî metinlerde rakı, çiğ pişmiş olarak nitelendirilir. Bu durumda; güngörmüş kişiler, olgunlaşmış şarabı tercih edeceklerdir.

*Bize çiğ pişmiş anmanuz 'arakı
Puhteyiz biz şarâb-ı hâm içelim*

Taşlıcalı Yahyâ¹³⁹

Meyhane hiyerarşisinden dolayı rakı ile şarap kadehi yan yana gelemmez.

*'Arakın haddi nedir pîşgeh-i sahbâda
Pertev-i mîhr ile meh-tâb ber-â-ber gelmez
Nâbî¹⁴⁰*

Rakı ile şarap arasında tercihini şaraptan yana kullanan şairler, sakiden kendilerine şarap kadehini iletmelerini isterler. Sâni, Cem'in yaratılış özelliklerine sahip rintlerin oluşturduğu içki meclisine rakı kadehinin etki etmeyeceğini söyler.

*Sâgar-ı mey sun gerekmez sâkiyâ câm-ı 'arak
Meclis-i rindân-ı Cem-meşrebde n'eyler yâd ayak
Sâni¹⁴¹*

Rakı, gül renkli şarap kadehinin verdiği neşeyi veremez.

*'Arak ihdâs ider mi neş'e-i sahbâ-yı gül-rengi
Sefidâç ile levn ü kevn de hîç bir midür aşu
Kâni¹⁴²*

Şarap ile karşılaştırıldığında rakı, içen kişiye eziyet eder.

¹³⁹ Mehmet Çavuşoğlu, *Yahyâ Bey Divanı*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1977, s. 329.

¹⁴⁰ Bilkan, 1997, s. 655.

¹⁴¹ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, C. 3, Haz.: Filiz Kılıç, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010, s. 1486.

¹⁴² İlyas Yazar, *Kâni Divanı (Tenkitli Metin ve Tahlil)*, İstanbul, Libra Kitap, 2010, s. 615.

Demâga verdi enfiyye yübûset
 Kabûl etmez bunu ehl-i tabî'at
 Nefes harc etme tönbâkûya elbet
 'Arakla verme gel râha ezîyet
 O cânım bâde eyler mürdeyi hay
 Aynî¹⁴³

Rakıyı tercih eden şairin gönlü meyhanede, şarap kadehini bir tarafa bırakır ve şiddetli istemenin bağlayıcı ipiyle rakı içer.

Geçip meyden gönül mey-hânede gerçi ayak çekdi
 Kemend-i şevk-ıla yine harâbata 'arak çekdi
 Bursalı Rahmî¹⁴⁴

Taşıdığı özellikleriyle rakı, hâl zamanda yaşayan gayrimeşru bir çocuktur. Şarap ise kişinin nikâhlı eşinden dünyaya gelen çocuğu gibidir.

Keskin harâm-zâde 'arakdur zemânede
 Rez duhteri gibi yine tohm-ı helâl yok
 Gelibolulu Ali¹⁴⁵

Gelibolulu Ali, şarabın merhametine su serptiğini, rakının ise aksine canını ateşler içerisinde bıraktığını ifade eder.

Mey sular koydu hannânımıza
 'Arak 'ateşler urdu cânımıza
 Gelibolulu Ali¹⁴⁶

Meclise mezelerin ardından şarap ve rakı geldiğinde rakı, şarabın önüne geçer, ona tercih edilir.

Bezme gelse 'arak takaddüm ider
 Mey gelince nevâleden sonra
 Tecellî¹⁴⁷

¹⁴³ Arslan, 2004, s. 118.

¹⁴⁴ Fatih Tıgılı, *Bursalı Rahmî Çelebi ve Divanı*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 262.

¹⁴⁵ Aksoyak, 2018, s. 834.

¹⁴⁶ Aksoyak, 2018, s. 1103.

¹⁴⁷ Sebahat Deniz, *Tecellî ve Divanı*, İstanbul, Veli Yayınları, 2005, s. 286.

Tercihini rakı tarafında kullanan meclis erbabı, şarabı ancak rakı olmadığı zamanlarda içer.

*Câm u mey ver 'arak olmadı subh neşve-bahş
Olsa bize bâde-i sâgar-ı gerdân subh
Rüşdî¹⁴⁸*

Rakıya tutkunluk derecesinde bağlı olanlar onun özlemiyle hü-zünlenirler. Bu noktada, sakiden kendilerine birbiri ardınca şarap sunmalarını isterler.

*Gam-ı firâk ile mahzûndur gönül mey sun
'Arak yangınıyım sâkiyâ pey-â-pey sun
Osman Nevres¹⁴⁹*

Rakıyı tercih etmeyen meclis erbabı da onun içki meclisinde-ki kişilerin sarhoşluğunu bozmadığını kabul eder.

*Def' eyleyip humârî 'arak sanma ki boza
Bezîm-i ezelde içilicek bâde-i elest
Hulvî¹⁵⁰*

Mecliste, rakı ve şarabın çekişmesi de edebî metinlerde anlatı ögesi olarak karşımıza çıkar. Hâkanî, sevgilinin şaraba benzeyen kırmızı dudaklarını görüp terlediğini, aynı mecliste rakının şaraba acıdığını ifade eder.

*Ter düşdü meger câm-ı mey-i la'linle cânâ
Gördüm yine meclisde 'arak bâdeye acır
Hâkanî¹⁵¹*

İçki meclisinde, sakinin saf şaraba saygı göstermesi rakının alınmasına sebep olur.

¹⁴⁸ Hatice Ekici, *Sahhâf Rüşdî Divanı'nın Tenkitli Metni*, Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 102.

¹⁴⁹ Bayram Ali Kaya, *Osman Nevres ve Divanı (İnceleme-Metin)*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2010, s. 474.

¹⁵⁰ Yavuz, 2012, s. 94.

¹⁵¹ Gülhan, 1996, s. 186.

*Biraz sâkî şarâb-ı nâba ta'zîm etdi meclisde
 'Arak anı görünce hayli alındı 'aceb terdir
 Ramî¹⁵²*

Rakı ile şarap yan yana anıldıklarında Cem, telmih ögesi olarak kullanılır. Ebûbekir Celâlî bir beytinde, sakiye seslenerek gön-lünü bir kadeh rakıyla mutlu etmesini ister. Cem'in ruhunun bu durumdan mutlu olmamasına ise karışmayacağını söyler.

*Şâd eyle 'arakdan dili bir câm ile sâkî
 Rûhu Cem'in olmazsa da hurrem neme lâzım
 Ebûbekir Celâlî¹⁵³*

Rakının içen kişinin vücuduna sıcaklık vermesi ve bu nedenle yüzde kızarmaya ve terlemeye sebep olması da şairane hayal gücünü etkileyen özelliklerindendir. Gelibolulu Ali, yüzünün beyaz olmasını isteyen kişilere kırmızı şarap içmelerini tavsiye eder.

*Kan derleyince eyle 'arak cüst ü cûsunu
 Dersen ki yüzün ağ ola sahba-yı ahmer iç
 Gelibolulu Ali¹⁵⁴*

Şarap; zor geçinen, yoksul ve kimsesizse şair, rakı keyfi gibi meyhanecinin gönül rahatlığı için acele eder.

*Kan ayaklu ise mey ben de 'arak keyfi gibi
 Hizmet-i pîr-i mugân şevkine müsta'cil olam
 Gelibolulu Ali¹⁵⁵*

Rakı ve şarabın karşılaştırıldığı durumlarda sevgili ve ona duyulan aşk da anlatı ögesi olarak kullanılır. Kâzım Paşa, rakı ve şarabın keyfini inkâr edemeyeceğini, ancak sevgiliye duyduğu aşkla karşılaştığında şarabın önemsiz, rakının ise çok basit olduğunu

¹⁵² Hamami, 2001, s. 376.

¹⁵³ Sarıkaya, 2018, s. 301.

¹⁵⁴ Aksoyak, 2018, s. 570.

¹⁵⁵ Aksoyak, 2018, s. 955.

ifade eder. Bu durumda şair, rakı ile şarap arasındaki hiyerarşik sıralamada rakıyı şarabın önünde değerlendirir. Ayrıca şaire göre şarap, sevgilinin yanağının kırmızılığının yansımasıyla hürmet kadehini ölçendir. Rakı ise sevgilinin yüzünün taşkınlığıyla sürahinin ucunda saygıyla durmaktadır.

*Anların da zevkin inkâr eylemem ammâ yine
'Aşkına nisbetle mey lâ-şey' 'arak pek sâdedir*

*'Aks-i la'linle kadeh-peymâ-yı hürmetdir şarâb
Feyz-i rûyunla 'arak tekrim ile mînâdadır*

Kâzım Paşa¹⁵⁶

Bununla beraber rakı ve şarabı terk etmemek de tavsiye edilir.

*'Arak u bâdeyi terk etme 'akıllandımsa
Berş ü afyona girişme bedeli n'eylemeli*

Ebûbekir Celâlî¹⁵⁷

5.11. Uyarılar

Rakının verdiği sarhoşluk anında yaşananlar olduğu kadar müptelaların bu içkiye ulaşmak için yaptığı yanlış davranışlar da şaire konu olur. Örneğin Gelibolulu Ali, hasbîhâl özelliği taşıyan bir beytinde kendisine, meyhane ehline arkadaş olmasını, yaşamak için gerekli olan her şeyi rakı damlasının ücretine yatırmasını kimin söylediğini sorar.

*Kim der sana ehl-i harâbata pey-rev ol
Ver nakd-i katre-i 'araka her 'imâreti*

Gelibolulu Ali¹⁵⁸

Edebî metinlerde, meclis erbabına rakı ve şarap içmeleri tavsiye edilir. Bununla beraber bu kişiler, afyon ve afyon şurubu gibi uyuşturuculardan uzak durmaları hususunda uyarılır.

¹⁵⁶ Arslan, 2012, s. 496.

¹⁵⁷ Sarıkaya, 2018, s. 320.

¹⁵⁸ Aksoyak, 2018, s. 1158.

'Arak nûş et şarâb iç dogrusu ben bildiğim Vehbî
 Yeyip afyon u berşi olma bir kanbûr tiryâkî
 Sünbül-zâde Vehbî¹⁵⁹

6. Rakı ile İlgili Sıklıkla Tekrar Edilen Sözcük Öbekleri

Edebî metinlerde, rakının anlatı ögesi olarak kullanımıyla ilgili diğer dikkat çeken diğer bir özellik ise birtakım sözcük öbeklerinin sıkça tekrarlanmasıdır. 'Arak yangını, bu sözcük öbeklerinden bir tanesidir. Yangın; esas itibarıyla yayılarak zarar veren ve kontrol edilemeyen büyük ateş demektir.¹⁶⁰ Bununla beraber bu sözcük, argoda tutkulu bir aşk hâlini karşılar.¹⁶¹ 'Arak yangını, kalıp bir ifade olarak rakıya olan tutkunluk derecesindeki bağlılığı ifade eder.

Hemân çevir kadehi yüz çevirme Nevres'den
 'Arak yangınıdır sâkiyâ pey-â-pey sun
 Osman Nevres¹⁶²

Bu başlık altında değerlendirebileceğimiz diğer bir sözcük öbeği ise nûş-ı 'araktır. Nûş; içme, içiş, tatlı, tatlı şey anlamlarını taşır.¹⁶³ Bu sözcük öbeği, rakı içmek anlamında kullanılır. Ancak nûş sözcüğünün tatlı anlamı da dikkatten kaçırılmamalıdır.

Eylesem nûş-ı 'arak meclisde sensiz hasretin
 Kan edip inbik-i dîdemden anı taktır eder
 Osman Nevres¹⁶⁴

¹⁵⁹ Ahmet Yenikale, *Sünbül-zâde Vehbî ve Divanı*, Kahramanmaraş, Ukde Kitaplığı, 2011, s. 529.

¹⁶⁰ Yaşar Çağbayır, *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük*, C. 5, 2. bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2017, s. 6248.

¹⁶¹ Hulki Aktunç, *Büyük Argo Sözlüğü (Tanuklarıyla)*, 5. bs., İstanbul, YKY, 2008, s. 309.

¹⁶² Kaya, 2010, s. 475.

¹⁶³ İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugati-Asırlar Boyu Tarihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 3. bs., İstanbul, Kubbealtı İktisadî İşletmesi, 2016, s. 940.

¹⁶⁴ Kaya, 2010, s. 365.

Rakı ile ilgili olarak edebî metinlerde gördüğümüz diğer bir kalıp ifade ise *tâb-ı 'arak*tır. *Tâb*; güç, kuvvet demektir.¹⁶⁵ *Tâb-ı 'arak*, rakının kuvveti anlamını taşır ve rakının özellikleri anlatılırken kullanılır. İçerdiği yüksek oranda alkol ve üretimi esnasında karıştırılan şeker nedeniyle içen kişiyi terletmesi onun kuvveti olarak nitelendirilir.

*Tâb-ı 'arakla terleme
Ger benzemezse şeb-neme
Zülfün sor ol gonca-feme
Sünbül degül de bu nedür*

Enderunlu Vâsîf¹⁶⁶

Berk-i 'arak ifadesi de bu başlık altında değerlendirilebilir. *Berk*; şimşek, yıldırım, kıvılcım, parıltı, süs ve hayret gibi anlamları taşır.¹⁶⁷ *Berk-i 'arak* ifadesi ise mecaz yoluyla rakının yakıcılığına ifade eder.

*Âteş-i seyyâleye berk-i 'arakla fer verip
Yandırır ol mest-i nâzım bâde-hâr oldukça ben
Aynî¹⁶⁸*

Gark-ı 'arak, edebî metinlerde sıklıkla karşılaşılan bir sözcük öbeğidir. *Gark*; suya batma, batırma ve boğulma demektir.¹⁶⁹ *Gark-ı 'arak* ifadesi ise rakının bolluğunun yanı sıra rakıda boğulma gibi anlamları taşır.

*Olsam 'aceb mi gark-ı 'arak her dem eşk-bâr
Manzûr-ı çeşm-i âfeti derler ki âb olur*

Keçeci-zâde İzzet Molla¹⁷⁰

¹⁶⁵ Ayverdi, 2016, s. 1182.

¹⁶⁶ Rahşan Gürel, *Enderunlu Vâsîf Divanı*, İstanbul, Kitabevi, b.t.y., s.413.

¹⁶⁷ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Ötüken Neşriyatı, 2017, s. 190.

¹⁶⁸ Arslan, 2004, s. 191.

¹⁶⁹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 18. bs., Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2001, s. 279.

¹⁷⁰ Ceylan vd., 2006, s. 416.

Şevk, şiddetli istek ve arzu demektir.¹⁷¹ Bu sözcüğün öge olarak yer aldığı *şevk-i 'arak* ifadesi ise rakıya duyulan şiddetli istek ya da rakının verdiği keyif anlamlarında kullanılır.

*Şevk-i 'arakla zâhir olur bâdeden fîrûğ
Yâkûta fâye konsa alır sâdeden fîrûğ*

Keçeci-zâde İzzet Molla¹⁷²

Pür-'arak ifadesini de bu başlık altında değerlendirebiliriz. Pür; dolu, çok fazla, sahip, mâlik anlamlarını taşıyan ve birleşik sözcükler meydan getiren Farsça bir ön ektir.¹⁷³ Bu açıdan *pür-*'arak, anlamca rakı bardağının tamamen dolu olmasını karşılar.

*Niyâz ermiş Nebîlâ pür-'arak keyf-i ayağımla
Hücûm-ı nâz ile muhtâc-ı imdâd olduğum günler
Nebîl¹⁷⁴*

Tabur, insanların savaş zamanlarında korunmak için sığınabilecekleri korunaklı yer anlamındadır. Bununla beraber bu sözcük, daha sonraları askerlik bilgisinde dört bölükten oluşan birlikleri de karşılayacak şekilde kullanılmaya başlanmıştır.¹⁷⁵ Şeyh Gâlib'in aşağıya örnek olarak aldığımız beytinde bu sözcük, '*arak-ı tâbûr* sözcük öbegi içerisinde tevriyeli olarak taşıdığı iki anlamı da çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır.

*Sâkîyâ eyle revân ol 'arak-ı tâbûru
Ki ola penbe-i mînâsı kef-i mevc-i perî
Şeyh Gâlib¹⁷⁶*

¹⁷¹ Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Haz.: Paşa Yavuzarslan, Ankara, TDK Yayınları, 2010, s. 1128.

¹⁷² Ceylan, vd., 2006, s. 491.

¹⁷³ Devellioğlu, 2001, s. 869.

¹⁷⁴ Yasemin Aktaş, *Mehmed Nebîl ve Divanı*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s. 274.

¹⁷⁵ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, 16. bs., İstanbul, MEB Yayınları, 2004, s. 371.

¹⁷⁶ Okçu, 2011, s. 564.

Katarât; damlalar, katreler demektir.¹⁷⁷ Katarât-ı 'arak, rakı damlaları anlamında kullanılır.

*Katarât-ı 'araktadır dürr lîk
Gibta-fermâ-yı her güherdir mey
Hâfız-zâde Seyyid Mehmed Sa'dî Çelebi¹⁷⁸*

Mevc, dalga anlamını taşır.¹⁷⁹ Mevc-i 'arak ise rakı dalgası anlamında kullanılır.

*Tâir-i rûh gibi eyledi bâlâya sûd
Mürg-i mînânun olup mevc-i 'arak bâl ü perî
Şeyh Gâlib¹⁸⁰*

Mînâ; şişe, cam, sırça ve şarap şişesi anlamlarını taşır.¹⁸¹ Mînâ-yı 'arak ise rakı sürahisi/ şişesi anlamındadır.

*Yed-i Beyzâ-y-ile mînâ-yı 'arak zabt edemez
Bir felek berk-i tecellâ çakan âteş-nazarı
Şeyh Gâlib¹⁸²*

Nukl, içkinin yanında yenilen meze, çerez demektir.¹⁸³ Nukl-ı 'arak ifadesi ise rakı mezesi anlamında şiirde kullanılır.

*Çeşm-i pür-hûnum olur âteş-i mînâ-yı sirîşk
Sensiz etsem dahi ben nukl-i 'arak gül-şekeri
Şeyh Gâlib¹⁸⁴*

¹⁷⁷ Çağbayır, 2017, s. 848.

¹⁷⁸ Hasan Ali Esir, XVII. Yüzyıl Şairlerinden Hafız-zâde Seyyid Mehmed Sa'dî Çelebi ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük-Tıpkıbasım), Ankara, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 219.

¹⁷⁹ Sami, 2010, s. 790.

¹⁸⁰ Okçu, 2011, s. 564.

¹⁸¹ Ayverdi, 2016, s. 825.

¹⁸² Okçu, 2011, s. 564.

¹⁸³ Ayverdi, 2016, s. 939.

¹⁸⁴ Okçu, 2011, s. 564.

Sâf; temiz, berrak, bir şeyle karışmamış, halis anlamlarındadır.¹⁸⁵ 'Arak-ı sâf ifadesi halis rakı anlamını taşır.

'Arak-ı sâf nesîm-i nefes-i subh-âsâ
Geçdi mînâ-yı felekden nazar-ı berk-eseri
Şeyh Gâlib¹⁸⁶

Bu başlık altında değerlendirebileceğimiz son örnek ise rakının daha güzel olduğu vurgulanırken kullanılan 'arak-ı hîş-ter ifadesidir.

'Arak-ı hîş-tere ben rûh-ı Mesîhâ der idim
Çarhda kâlib-ı mînâsının olsaydı yeri
Şeyh Gâlib¹⁸⁷

7. Eleştiri Ögesi Olarak Rakı

Gelibolulu Ali, yaşadığı devirde hileyle iş yapanların rakı kadehi gibi el üstünde tutulduğunu ifade eder. Bu nedenle, pek çok hak sahibi hakirlik topprağında çığnınmıştır.

Harâm-zâdeler el üzre hem-çü câm-ı 'arak
Basıldı hak-i mezelletde niçe tohm-ı helâl
Gelibolulu Ali¹⁸⁸

8. Rakının Tedavi Amaçlı Kullanılması

Rakının edebî metinlere konu olan diğer bir özelliği ise tedavi amaçlı kullanılmasıdır. Örneğin Bosnalı Alâeddîn Sâbit, üşüten kışilerin terleyip sağlıklarına kavuşmaları için rakı içmeleri gerektiğini söyler.

Soğuk geçerse 'arakdır 'ilâcî derliye gör
Ne imtihân-ı rahîki ne nâz-ı 'uşşâkı
Bosnalı Alâeddîn Sâbit¹⁸⁹

¹⁸⁵ Sami, 2010, s. 1011.

¹⁸⁶ Okçu, 2011, s. 565.

¹⁸⁷ Okçu, 2011, s. 564.

¹⁸⁸ Aksoyak, 2018, s. 350.

¹⁸⁹ Karacan, 1991, s. 532.

9. Klâsik Türk Edebiyatının Şahıs Kadrosuyla Rakının Durumu

Bu başlık altında, klâsik Türk edebiyatının şahıs kadrosunda yer alan sevgili, rakip, âşık, rint ve zahit-vâiz tipleriyle rakının durumu incelenecektir.

9.1. Sevgili, Rakip ve Âşıkla Olan Durumu

Rakı, sevgili ve âşık arasındaki aşk ilişkisinde de kendine özgü bir yer edinir. Rakı, âşığın sevgilinin hayaliyle içtiği içkilerdendir. Âşık, taze güle benzeyen sevgilinin kırmızı dudakları ve terleyen yanaklarının hayaliyle bazen şarap bazen de rakı içer.

*La'l ü ruhsâr-ı 'arak-rîzin hayâliyle müdâm
Geh şarâb içer Rahîmî ey gül-i ter geh 'arak
Kütahyalı Rahîmî¹⁹⁰*

İçki meclisinde, rakı içen ve onun oluşturduğu hâlde cür'a gibi terleyen âşık, sîm-mest olarak nitelendirdiği sevgilinin yanında duramaz.

*Cür'a sandım reşhalar saçdım 'arak nûş eyleyip
Lâ-cerem talan eder yanında tutmaz sîm-mest
Gelibolulu Ali¹⁹¹*

Rakı içtikçe âşığın yanakları saflaşır. Sakinin bu hâli dile getirmesi ise âşık için mutluluk vesilesidir.

*Câm-ı ruhsârın 'arak nûş eyledikçe sâf olur
Der isen sâkî safâ kesb etmedir hûyun senin
Hâkanî¹⁹²*

İçki meclisinde rakı, âşığın olduğu kadar sevgilinin de kullanabileceği bir içkidir. Emrî bir beytinde, resim kadar güzel sevgiliyi içki meclisinde rakı içerken gördüğünü ifade eder. O anda, sevgilinin güzelliğinin aksi utanarak rakı içerisinde kaybolmuştur.

¹⁹⁰ Ahmet Mermer, *Kütahyalı Rahîmî ve Divanı*, İstanbul, Sahhaflar Kitap Sarayı, 2004, s. 216.

¹⁹¹ Aksoyak, 2018, s. 555.

¹⁹² Gülhan, 1996, s. 366.

Bezimde nûş-ı 'arak eylerken ol yârı görüp
 Oldu istihtâ edip gark-ı 'arak 'aks-i nigâr
 Emrî¹⁹³

Sevgilinin içtiği rakı nedeniyle yanaklarında oluşan ter damlaları, şairane hayal gücünü etkiler. Ölümsüzlük suyu, sevgilinin rakı içtikten sonra yanaklarında beliren ter damlalarını görüp utanır ve bu hâliyle kimsenin kendisini görmesini istemez.

Dizildi nâb-ı 'arakdan o ruhlara katarât
 Utandı yerlere geçdi hayâdan âb-ı hayât
 Hâkanî¹⁹⁴

Sevgilinin dudakları; şarap, ağzı ise kadeh gibidir. Onu gören şarabın utancından yüzü kızarır, rakı ise ter döker.

Mey lebin sâgar femin fikrin ki dil ölçer döker
 Yüz kızardır hacletinden mül 'arak derler döker
 Gelibolulu Ali¹⁹⁵

Sevgilinin dudakları ve terli yanaklarını seyredenler, bazen rakı damlaları bazen de saf şarap görürler.

Leblerin seyr et temâşâ kıl ruh-ı hoy-gerdesin
 Geh 'arak gâhî şarâb-ı nâb gelsin çeşmine
 Neşâtî¹⁹⁶

Sevgilinin rakı bulaşmış dudakları, bir içki meclisinde anılmıştır. Bu durumda rakı, orada bulunan saf gönüllülere, şeker ise saf rakıya girmiş olur.

Sohbetde andılar 'arak-âlûde leblerin
 Pâlûdeye 'arak 'arak-ı nâba girdi kand
 Emrî¹⁹⁷

¹⁹³ Saraç, 2002, s. 79.

¹⁹⁴ Gülhan, 1996, s. 133.

¹⁹⁵ Aksoyak, 1998, s. 639.

¹⁹⁶ Mahmut Kaplan, *Neşâtî Divanı*, İzmir, Akademi Kitabevi, 1996, s. 151.

¹⁹⁷ Saraç, 2002, s. 306.

Ateş parçasına benzeyen sevgiliyi andıkça gönül aynası ısınır. Bu noktada, sevgilinin dudakları, yakıcı bir rakı kadehi gibidir.

*Germ olur mir'ât-ı dil yâd eyle ahker-pâreden
Bâde-i terdir lebin ammâ ki sâgar-sûzdur
Nâ'ilî¹⁹⁸*

Sevgilinin yanağının kırmızılığı elindeki kadehe yansıdığı anda kadehin içindeki içki, gül şarabına döner. Sevgilinin yanağından düşecek olan ter damlası ise rakıyı gül suyu hâline getirir.

*Elinde gül şarâbına döner mey 'aks-i rûyunla
Ruhundan bir 'arak düşse gül-âb olur 'arak cânâ
Gelibolulu Ali¹⁹⁹*

Sevgilinin yanağından süzülen ter damlaları, inci tanesine de benzetilir. Bu durum, güzellik denizinin kabarıp incilerin görünmesi gibidir.

*'Arak nâş eyleyip dil-ber kaçan dür gibi der derler
Melâhat bahri cûş edip zuhûr etdi güher derler
Bursalı Rahmî²⁰⁰*

Saki, birbiri ardınca rakı kadehlerini sunmuştur. Ancak sevgili, nazdan dolayı sarhoştur. İçtiği rakıdan sadece terlemiştir.

*Hoy-kerde oldu bâde-i terden o mest-i nâz
Sâkî meded yetiştire görsün 'arak 'arak
Sünbül-zâde Vehbî²⁰¹*

Klâsik Türk edebiyatında rakip, aşk işinde âşıkla sevgilinin buluşmasına engel olan her türlü kişi veya durumdur.²⁰² Sevgili, rakiplerle de rakı içer. Bu durumun verdiği kederle şair, onun elindeki

¹⁹⁸ İpekten, 1970, s. 289.

¹⁹⁹ Aksoyak, 2018, s. 515.

²⁰⁰ Tıgılı, 2006, s. 177.

²⁰¹ Yenikale, 2011, s. 459.

²⁰² Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ahmet Atilla Şentürk, *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakîb'e Dair*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1995.

rakı kadehinin baştanbaşa zehir olduğunu söyler. Sevgiliyi rakibin yanında görmek, şairle rakip arasında fizikî boyutta gerçekleşen bir kavgaya neden olur. Bu noktada şair, saf şarabı bir tarafa bırakarak sakiden gönlündeki kederi dağıtması için rakı sunmasını ister.

Görince yâr yanında sâkî döğdüm yine agyân
 ‘Arak sun başun için ko yiter gel bâde-i nâbı
 Çıkar dilden gam u endûh-ı ‘âlem taşra hep dirler
 ‘Arak-çîn ile nûş iden mukattar dârçîn âbı
 Rezmî²⁰³

Sevgilinin nurlu bakışı, şişede kalmış ancak rakı bitmiştir. Peri kadar güzel sevgili, sürahinin pembe ucunu almadan uçup gitmiştir.

Kaldı nûr-ı nîgehin şişede kalmadı ‘arak
 Almadan penbe-i mînâsını uçdu o perî
 Şeyh Gâlib²⁰⁴

9.2. Sakiyle Olan Durumu

Rakı, içki meclisinin ögesi olarak ele alındığında saki ile birlikte bir anlatı ögesi olarak kullanılır. Emrî’ye göre gönlünün sıcaklığı nedeniyle sinirlenen saki, gümüş bir kadehle rakı sunmuştur. Bu durum, sıcaklığı arttırmış ve onun çene çukuru epeyce terlemiştir.

Kızıp sâz-ı dilimden sîm sagârla ‘arak sundu
 Yine germ oldu sâkî derledi hayî zenahdânın
 Emrî²⁰⁵

Saki de rakı içer. Gelibolulu Mustafa Ali, sakiye zamanı geçip kezzaba dönmeden rakı kadehini acele bir şekilde içmesini tavsiye eder.

‘Arak tîzâb olur mül gül şarâbı böyle mevsimde
 Meded çok tutma sâkî fırsatı fevt etme iç fevrî
 Gelibolulu Mustafa Ali²⁰⁶

²⁰³ Gürbüz, 2012, s. 387.

²⁰⁴ Okçu, 2011, s. 564.

²⁰⁵ Saraç, 2002, s. 171.

²⁰⁶ Aksoyak, 2018, s. 1193.

Saki; içki meclisinde, bazen kadehi tamamen şarapla bazen de rakıyla doldurup sunar. Bu durumda, şarapla dolu olan kadeh; güneşi, rakıyla dolu olan ise ayı kışkandırır.

*Gâh edip pür-bâde gâhî pür-'arak sâkî yine
Câm-ı reşk-i âfitâb u mâh-tâb etdin bu şeb
Rüşdî²⁰⁷*

Sakinin meclistekilere bazen şarap bazen de rakı sunması, farklı renkleri ve hâlleri içerisinde taşıyan bir lütuftur. Sakinin bu davranışının güzelliği, mecliste bulunan şairi âdetâ büyüler.

*Sâki-i meclis gehî mey geh 'arak 'arz eyleyüp
Aldı 'aklûm hâsılı tedbîr-i gûn-â-gûn ile
Azmî-zâde Hâletî²⁰⁸*

Sakinin gece ve gündüz devamlı bir şekilde rakı ya da şarap sunması, meclis erbabında sihir etkisi yaratır. Böylelikle onların hâlleri değişir. Kendilerinden geçerler.

*Gâh bâde geh 'arak sunmag ile rûz u şeb
Sihr edip hâl-i dil-i zân diger-gûn eyler
Hisâlî²⁰⁹*

İçki meclisinde saki, tamamen rakıyla dolu olan kadehi elinden düşürdüğünde utancından epeyce terler.

*'Arak ile leb-â-leb ayagı elden düşürdükd
Hicâbından o dem meclisde sâkî haylî ter düşdü
Rezmî²¹⁰*

Hâkanî, sürahinin içi rakı dolu bir hâlde sakinin elinde kaynamak istediğini, bu durumun rakının altından bir kadehte duramasına benzediğini ifade eder.

²⁰⁷ Ekici, 2006, s. 96.

²⁰⁸ Kaya, 2017, s. 532.

²⁰⁹ Özlem Ercan, *Peştelî Hisâlî Divanı*, Bursa, Gaye Kitabevi, 2008, s. 77.

²¹⁰ Gürbüz, 2012, s. 397.

*Sâkî kûze destinde senin kaynamag ister
Gûyâ ki 'arak câm-ı zer-efşâna sığısmaz
Hâkanî²¹¹*

Rakının rengi, sakinin yanaklarının güzelliği anlatılırken yarıdımçı bir ögedir. Azmî-zâde Hâletî, mecliste kendisine içki sunacak sakinin yanaklarının kırmızı olmasını ister. Bu durumda, sakinin yanaklarının yansımından elindeki kadehin içindeki rakı, gül renkli şarap hâline gelecektir.

*Söyle sâkî dilerin kim ruhunun 'aksinden
Tuta destinde 'arak şekl-i şarâb-ı gül-gûn
Azmî-zâde Hâletî²¹²*

Saki, güzelliği ve sunduğu içkilerle her zaman mecliste bulunan içki erbabına keyif vermez. Kendisine nispet edilen kötü özellikleriyle felek (zaman) de saki olarak değerlendirilebilir. Zaman sakinin eziyetlerinden dolayı sunduğu kadeh de acı olacaktır. Azmî-zâde Hâletî, bir beytinde bu durumdan yakınır ve gözyaşlarıyla elindeki kadehin bazen kırmızı şarap bazen de rakıyla dolu olduğunu ifade eder.

*Tehîdir elde câmım sâki-i devrin cefâsından
Kosun gâhî 'arak gâhî şarâb-ı ergavân dide
Azmî-zâde Hâletî²¹³*

Edebî metinlerde, saki yerine kullanılan muğbeçenin de rakı içtiği görülür.

*Şeyh efendi hürmeti vardır deyu hemşîrenin
Muğ-beçeyle dün 'arak içmiş velî mülhem degil
Aynî²¹⁴*

²¹¹ Gülhan, 1996, 300.

²¹² Kaya, 2017, s. 455.

²¹³ Kaya, 2017, s. 523.

²¹⁴ Arslan, 2004, s. 175.

9.3. Rintler ve Rakı

Rintler; dünyaya değer vermeyen, onun etkilerine kayıtsız olmaya çalışan kimseler olup çoğu kez mey, meyhane ve sakiyle birlikte anılırlar.²¹⁵ Rakı, rintlerin de kullandığı içkilerdendir.

*Yârin dile hoy-kerde lebân-ı teri geldi
Gör rind-i 'arak-nûşu ne yüzden teri geldi
Enderunlu Vâsıf²¹⁶*

Bahar günleri, durmadan geçip giden misafire benzer. Bu açıdan rakı içmeyi tercih eden rintlerin de vakti geçirmeden hürmetlerini göstermeleri gerekir.

*Sakın te'hîr-i hürmet etme ey rind-i 'arak-âşâm
Bahâr eyyâmını durmaz gider mihmâna benzetdim
'Abdî²¹⁷*

Rakı ve şarap, ay ve güneş olarak meyhane erbabı olan rintlere sabah akşam yeter.

*'Arak u bâde meh ü mihr yeter şâm u seher
Rind-i meyhâre nigâh-ı meh ü hurşîd itmez
Mirzâ-zâde Ahmed Neylî²¹⁸*

Nef'î, rintlerle içki meclisinde ve aynı mizaç özelliklerine sahip olmayı överken asıl güzelliğin rakı gibi yaratılıştaki tazelik ve kuvvette olduğunu ifade eder.

*Hâsılı hem-meşreb olsan yaraşır rindân ile
Ter degil tabın 'arak gibi letâfet bundadır
Nef'î²¹⁹*

²¹⁵ Onay, 2009, s. 390-391.

²¹⁶ Gürel, b.t.y., s. 364.

²¹⁷ Sağlam, 2011, s. 389.

²¹⁸ Atabey Kılıç, *Mirzâ-zâde Ahmed Neylî ve Divanı*, İstanbul, Kitabevi, 2004, s. 343.

²¹⁹ Akkuş, 1993, s. 264.

Şarap, rintlerin rakı bittiğinde içtikleri bir içkidir. Belîğ, rintlere ruh olarak adlandırdığı rakının azalması durumunda şarap içmelerini tavsiye eder.

*Ey rind-i lâ-y-hâr hemîşe döküp 'arak
Mey iç kalınca dinle beni rûhdan ramak
Belîğ²²⁰*

Şarap ile rakı arasındaki hiyerarşi mücadelesinden rintler de nasibini alır. Kâzım Paşa, sakiden rintlere şarap kadehinin dibinde kalan tortuyu, meyhanenin ulusuna ise rakı sunmasını ister.

*Rindâna dîrd-i sahbâ pîr-i meye 'arak ver
'Uşşâka la'lin öpdür zühhâda çok selâm et
Kâzım Paşa²²¹*

9.4. Zahit-Vâiz ve Rakı

Klâsik Türk edebiyatında; âşık, maşuk, rakip, hâce, müddeî gibi kendilerine özgü özellikleriyle tasvir edilen ve belirli fonksiyonlarla anlatı ögesi olarak kullanılan tiplerden bir tanesi de zahittir. Zahit, görünüşte dindar olup sürekli vaaz ve öğütlerle halkı bunaltıp âşık aleyhinde kıskırtan bununla beraber fırsat bulduğunda nef-sî arzularının cazibesine kapılıp hareket eden bir tiptir.²²² Vâiz de sergilediği davranışlar açısından zahide benzer.

Rintlik ve âriflik vasıflarını üzerinde taşıyan âşık tipinin şiirdeki yansıması olarak şairler, rakı içtikleri için zahit ve vâiz tarafından kınanırlar.

*'Alî 'arak içmiş deyü ta'n eyleme vâ'iz
Destinde kerâmetle olursam mütegayyir
Gelibolulu Ali²²³*

²²⁰ Arslan, 2012, s. 477.

²²¹ Arslan, 2012, s. 493.

²²² Ahmet Atilla Şentürk, *Sûfî yahut Zâhid Hakkında*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1996, s. 1.

²²³ Aksoyak, 2018, s. 738.

Kaba olmasının yanı sıra bulunduğu meclise soğukluk veren zahit, cahil bir kişidir. Kendisine rakı içmesi teklif edildiğinde o cahil kişi, içmeden terler ve Tanrı'dan af dilemeye başlar.

*Zâhid-i huşke kaçan kim olsa teklîf-i 'arak
Şöyle câhildür ki istigfâre başlar ter düşer*
Bağdatlı Rûhî²²⁴

Bununla beraber şairlerin sakiden, mecliste hazır bulunan zahide rakı sunmasını bekledikleri de görülür. Bosnalı Alâeddîn Sâbit, sakiden zahide bazen şarap bazen de rakı içirmesini, sarhoşluğunu bahane edip içkiyi geri çevirdiğinde ise meclise beraberinde getirdiği sopasıyla onu dövmesini ister.

*Geh bâde içir zâhide sâkâ geh 'arak bas
Mestem turamam dirse 'asâsı ile tayar bas*
Bosnalı Alâeddîn Sâbit²²⁵

Zahitlerin soğuk sözlerinden üşüyen meclis erbabı, ısınmak için sakiden rakı ister.

*Bizi dondurdu soğuk sözleri zühhadlerin
Toldur ey sâkâ hemân bize 'arakı berü gel*
Rezmi²²⁶

Vâiz, rakının yakıcı ve insanı kendinden geçiren kuvvetini şarabın yakıcılığına tercih ettiğinde mecliste kurulmuş çilingir sofrasındakilere huzuru haram eder.

*Berk-i 'arakı şems-i meye eyledi tercîh
Ârâmı bu meclisde harâm eyledi vâ'iz*
Şeyh Gâlib²²⁷

²²⁴ Ak, 2001, C. 1, s. 506.

²²⁵ Karacan, 1991, s. 435.

²²⁶ Gürbüz, 2012, s. 269.

²²⁷ Okçu, 2011, s. 456.

10. Edebî Metinlerde Rakının Diğer Kullanımları

Bu başlık altında rakının edebî metinlerde, tip olarak kullanımı başta olmak üzere daha çok nazım bilgisi içerisinde değerlendirilebileceğimiz kullanımları örneklerle incelenecektir.

10.1. Tip Olarak Rakı

Edebî metinlerde, rakının klâsik Türk edebiyatındaki diğer örneklerinde olduğu gibi bir tip olarak kullanıldığı da görülür. Fuzûlî'nin *Beng ü Bâde* mesnevisindeki kullanımı bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Rakı, eserin şahıs kadrosunda karşımıza çıkar.

*Dedi evvel 'arak ki ey mey-i nâb
Kılma neş'e hayâlî ile şitâb*

*Şâhsan hasma çâker itme özün
Bir kuluna ber-â-ber itme özün*

*Sûret-i hâline nazar kılma
Büyüdüp anı mu'teber kılma*

*Düşme sevdâsına tegâfûl kul
Niçe gün sabr ilen tahammül kul*

*Ol senün kadr ü şevketün ne bilir
Öz özünden çürür erir üzülür*

Fuzûlî²²⁸

10.2. Stilistik Öge Olma Durumu

Bu başlık altında, rakının muammalardaki çeşitli kullanımları değerlendirilebilir. Örneğin Şeyhülislâm Esad, *Bekir* ismi üzerine yazdığı muamma beytinde rakıyı edebî bir öge olarak kullanır.

*Ne mâni' var emerken la'lin öpsem râ-yı hun-rîzin
'Arak katsam n'ola nâsih bir iki katra sahbâyâ
Şeyhülislâm Esad²²⁹*

²²⁸ Arslan, 2012, s. 357.

²²⁹ Muhammet Nur Doğan, *Şeyhülislâm Esad ve Divanı*, İstanbul, MEB Yayınları, 1997, s. 354.

10.3. Nazım Bilgisi Açısından

Hâşimî, rakının şarabın yanında şiirin bir ögesi olduğunu vurgular.

'Arakla bâde nazmında görüp rengin ü ter şi'rim
Belâgat ehlinin ey Hâşimî kân ferâğ olsun

Hâşimî²³⁰

10.4. Rakı ve İlgili Kavramların Rakıyla Beraber Redif Olarak Kullanılması

Klâsik Türk edebiyatında kafiye, ses; redif ise söz tekrarlarının mısra sonlarındaki simetrik kullanımı olarak tanımlanabilir. Kafiye, şiirde bir araya getirdiği ögeler arasında anlamsal bir ilişkiyi gerekli kılar. Redif ise ses ve anlamın merkezinde yer alır. Böylelikle şiire konu bütünlüğü kazandırır.²³¹

Rakı ve ilgili kavramların rakıyla beraber redif olarak kullanıldığı örneklere de edebî metinlerde rastlanır. Bu manzumelerde; rakının özellikleri, içende oluşturduğu hâlleri, kadehi, şarapla olan durumu gibi çalışmamız boyunca farklı başlıklar altında değerlendirdiğimiz ögelerin kullanıldığı görülür. Bu nedenle, çalışmamızın bu bölümünde ilgili kullanımlara örnekler verilecektir.

Bu başlık altında örnek verebileceğimiz ilk gazel, divanında rakıyı çok sayıda beytinde anlatı ögesi olarak kullanan Gelibolulu Mustafa Ali'ye aittir.

Çalınsa nây-ı 'Irâkî sürülse câm-ı 'arak
Kişiyi zer gibi kâl etse sem-i hâm-ı 'arak

Kızarsa mey yine kan derlese hicâbından
Anılsa bezmimiz içre müdâm nâm-ı 'arak

Dökülse reşhaları akça gibi lem'a urur
Fakîre lâzım u vâcibdir ihtirâm-ı 'arak

²³⁰ Karaca, 1995, s. 48.

²³¹ Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1996, s. 83 ve 88.

Neden söyündüre nâr-ı gâmun be-hey sâkî
Bilirsin âteş-idi bir zamân makâm-ı 'arak

Nice olurdu bizim hâlimiz 'aceb 'Âlî
Humâr-ı bâdeyi mahv etmese kuvâm-ı 'arak
Gelibolulu Ali²³²

19. yüzyıl şairlerinden Hasan Haydâr'a ait gazel de bu başlık altında değerlendirilebilir.

Dil-rübâlar bezmini handân eden bâde 'arak
'Âşık-ı şûrîdeyi sûzân eden bâde 'arak

Zâhid-i hod-bîn ne bilsin neş'e-i mey nicedir
Dört kitâbı cem' edip meydân eden bâde 'arak

Nûş edip mest olmayan bilmez Hudâsın vâ'izâ
Pend [ü] nushun dersini iz'ân eden bâde 'arak

Mey 'arak nûş eyleyip mest olma hıfz et kendini
Beni kendim özümme sultân eden bâde 'arak

Cür'ayı bezm-i elestden nûş edenler Haydarâ
Cân olur cândan geçip cânân eden bâde 'arak
Hasan Haydar²³³

Çalışmamızın bu bölümünde, örnek verebileceğimiz son gazel ise Zîver Paşa'ya aittir.

Ehl-i işret ede ger bezimde ihsâs-ı 'arak
İbtidâ câmda vâkî' olur iclâs-ı 'arak

Duht-ı rez ümm-i habâ'is olalı meclisde
Kıldı igvâ dili vesvâs ile hannâs-ı 'arak

²³² Aksoyak, 2018, s. 821-822.

²³³ Bülent Şığva, Şeyh Hasan Haydar Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin), Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012, s. 395.

Âb u tâb olalı yâkûta mey-i câm-ı billûr
Fer verir şa'ş'a-i neş'eye elmâs-ı 'arak

Gül-'arak keyfi verir zîb bahâr-ı tab'a
Bâg-ı 'işretde revân olsa da ecnâs-ı 'arak

Safha-i tab'a Papaskarası'dır nakş-i sevâd
Bulsun Akyazılı 'unvânını kırtâs-ı 'arak

Tâs-ı mey nısf-ı küre olalı kıldı tecdîd
'Âlem-i âbı harîta gibi mikyâs-ı 'arak

Mîr 'İrfân'a hevâ-dâr-ı neşât oldu kalem
Geldi tanzîrde Zîver dile enfâs-ı 'arak

Ziver Paşa²³⁴

10.5. Rakının Yek-ahenk Gazellerde Kullanılması

Yek-ahenk nitelikteki gazellerde de rakının anlatı ögesi olarak kullanıldığı görülür. Böylece manzume, rakı ve özelliklerinin etrafında şekillenir. Şeyh Gâlib'in aşağıya örnek olarak aldığımız gazeli bu noktada değerlendirilebilir.

Sâkiyâ eyle revân ol 'arak-ı tabûru
Ki ola penbe-i mînâsı kefi mevc-i perî

Kaldı nûr-ı nîgehin şîşede kalmadı 'arak
Almadan penbe-i mînâsını uçdu o perî

Tâir-i rûh gibi eyledi bâlâya sûd
Mürîg-i mînânın olup mevc-i 'arak bâl ü perî

'Arak-ı hîş-tere ben rûh-ı Mesîhâ der idim
Çarhda kâlib-ı mînâsının olsaydı yeri

Yed-i Beyzâ-y-ile mînâ-yı 'arak zabt edemez
Bir felek berk-i tecellâ çakan âteş-nazarı

²³⁴ Arslan, 2009, s. 261.

Halka-i bezmi 'arak Hûyula pür-nûr eyler
Kulkul-i demkeş-i mînâsı ötünce seheri

Etdi girdâb-ı gümüş halkayı mînâ-yı 'arak
Gûyiyâ verdi Gümüşsuyu'na mehtâb ferî

Penbe-veş şu'lesi kâfûrun eğer olsa sefid
Veremez pertev-i mînâ-yı 'arakdan haberi

Çeşme-sâr etdi perîlerle çü mînâ-yı 'arak
O mehin bu gece âyîmeye düşdü nazarı

Çeşm-i pür-hûnum olur âteş-i mînâ-yı sirîşk
Sensiz etsem dahi ben nukl-i 'arak gülşekeri

Bâdedir 'aşk 'arak girye-i nev-sâlikdir
Oldu mînâ dâhî Gâlib sülhanın sâf-teri

Sâye-i Şemsde bâridir 'arak berf gibi
Jâle-veş olsa da mînâsı anın verd-i tarî

'Arak-ı sâf nesîm-i nefes-i subh-âsâ
Geçdi mînâ-yı felekden nazar-ı berk-eseri
Şeyh Gâlib²³⁵

Sonuç

İçki meclisleri, içerdiği çok sayıda öğeyle şiire kaynaklık eder. Somut kavramların çeşitli anlam ilgileriyle farklı ve orijinal ilhamlara zemin hazırladığı bu kullanımlar, klâsik Türk edebiyatının sosyal hayatla olan bağını da gösterir. Rakı; kadim tarihi boyunca meyhane kültürünün şekillendirdiği adabı, coğrafyanın sunduğu sayısız imkânlarla ortaya çıkan çeşitleri, mutfak kültüründen gelen mezeleri, musiki ile bağı, içen kişilerde meydana getirdiği davranış

²³⁵ Okçu, 2011, s. 564-565.

değişiklikleri gibi pek çok özelliğiyle şairlerin dikkatini çekmiş ve edebî metinlerde anlatı ögesi olarak kullanılmıştır. Bununla beraber şairlerin rakıyı kişileştirdikleri, şiirlerinde redif olarak rakı ve rakıyla ilgili ögeleri seçtikleri de görülmektedir. Divan ve saki-nâme metinlerinden hareketle klâsik Türk edebiyatında rakının genel kullanımlarının yanı sıra görülebilecek muhtemel kullanımlarını da bir araya getirip işlemeye çalışan bu sınırlı ve mütevazı çalışma, rakının pek çok yönden şiire malzeme olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

- Acurol, Erkan-Acurol, Arzu: *Rakı Balık Ayvalık (Meze Kitabı)*, 12. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Ahmet Rasim: "Gıda", *Rakı Ansiklopedisi*, Edt.: Fügen Basmacı, 3. bs., İstanbul, Overteam Yayınları, 2012, s. 234.
- Ak, Coşkun: *Bağdatlı Rûhî Divanı (Karşılaştırmalı Metin)*, C. 1-2, Bursa, Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2001.
- Akkuş, Metin: *Nef'i Divanı*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1993.
- Aksoyak, İ. Hakkı: *Gelibolulu Mustafa Ali Divanı*, Ankara, KTB Yayınları e.kitap projesi, 2018. (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).
- Aktaş, Ahmet-Özdemir, Bahattin: *İçki Teknolojisi*, Ankara, Detay Yayıncılık, 2005.
- Aktaş, Yasemin: *Mehmed Nebî ve Divanı*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Aktunç, Hulki: *Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*, 5. bs., İstanbul, YKY, 2008.
- Ambros, Edith: *Candid Penstrokes: The Lyrics of Me'âlî, an Ottoman Poet of The 16th Century*, Berlin, Klaus Schwarz Verlag, 1982.
- Anlı, Ertan: "Üzüm, Suma ve Rakı Üretiminin İncelikleri: Âlâsını Yapmak İçin...", *Rakı Gastronomisi*, 2.bs., İstanbul, Overteam Yayınları, 2017, s. 16-21.

- Aras, Ayşe Nilhan: "Boğma Rakı", *Rakı Ansiklopedisi*, 3. bs., Edt.: Fügen Basmacı, İstanbul, Overteam Yayınları, 2012, s. 121-122.
- Arslan, Mehmet: *Antepli Aynî Divanı*, İstanbul, Kitabevi, 2004.
- Arslan, Mehmet: *Sâkı-nâmeler*, İstanbul, Kitabevi, 2012.
- Arslan, Mehmet: *Zîver Paşa Divan ve Münşe'ât*, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Âşık Çelebi: *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, C. 3, Haz.: Filiz Kılıç, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010.
- Atilla, A. Nedim: *İlk Çağdan Günümüze Rakı*, İstanbul, Stil Matbaacılık, 2003.
- Ayan, Hüseyin: *Cevrî Hayat-Edebî Kişiliği-Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1981.
- Ayverdi, İlhan: *Kubbealtı Lugatı-Asırlar Boyu Tarihî Seyri İçinde Misallî Büyük Türkçe Sözlük*, 3. bs., İstanbul, Kubbealtı İktisadî İşletmesi, 2016.
- Bahadır, Savaşkan Cem: *Divan Edebiyatında Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar*, İstanbul, Kitabevi, 2013.
- Basmacı, Fügen: "Ardıç Aromalı İçkiler", *Rakı Ansiklopedisi*, 3. bs., Edt. Fügen Basmacı, İstanbul, Overteam Yayınları, 2012, s. 58-59.
- Batği, Özlem: *Numan Mâhir Divanı*, Ankara, KTB Yayınları e.kitap projesi, 2017. (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).
- Belge, Murat: *Tarih Boyunca Yemek Kültürü*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.
- Bilkan, Ali Fuat: *Nâbî Divanı*, C. 2, İstanbul, MEB Yayınları, 1997.
- Bozkurt, Fuat: "Kımız", *Rakı Ansiklopedisi*, 3. bs., Edt.: Fügen Basmacı, İstanbul, Overteam Yayınları, 2012, s. 312-313.
- Bozkurt, Fuat: *Türk İçki Geleneği*, İstanbul, Kapı Yayınları, 2006.
- Ceylan, Ömür-Yılmaz Ozan: *Hazâna Sürgün Bahâr: Keçeci-zâde İzzet Molla ve Divan-ı Bahâr-ı Efkâr*, İstanbul, Sahhaflar Kitap Sarayı, 2005.
- Çağbayır, Yaşar: *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük*, C. 5, 2. bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2017.

- Çağbayır, Yaşar: *Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2017.
- Çakır, Zehra Vildan: *Hevâyî (Abdurrahman, Kuburî-zâde) Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelenmesi*, Edirne, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Çavuşoğlu, Mehmet: *Yahyâ Bey Divanı*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1977.
- Deniz, Sebahat: *Tecellî ve Divanı*, İstanbul, Veli Yayınları, 2005.
- Devellioğlu, Ferit: *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 18. bs., Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2001.
- Diken, Şeyhmus: "Aliyyü'l-alâ Diyarbekir Rakısı", <https://www.kulturservisi.com/p/aliyyul-ala-diyarbakir-rakisi>. (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).
- Doğan, Muhammet Nur: *Şeyhülislâm Esad ve Divanı*, İstanbul, MEB Yayınları, 1997.
- Ekici, Hatice: *Sahhâf Rüşdî Divanı'nın Tenkitli Metni*, Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Eksen, İlhan: "Kadimden Bugüne Çilingir Sofrası: Rakı Mutfağının Esasları", *Rakı Gastronomisi*, 2.bs., İstanbul, Overteam Yayınları, 2017, s. 32-55.
- Ercan, Özlem: *Peşteli Hisâlî Divanı*, Bursa, Gaye Kitabevi, 2008.
- Ercan, Özlem: *Sâfî Divanı Hayatı-Sanatı-Karşılaştırmalı Metin-Sözlük-Dizin*, Bursa, Gaye Kitabevi, 2014.
- Erünsal, İsmail E.: *The Life and Works of Tâcî-zâde Cafer Çelebi With A Critical Edition of His Divan*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983.
- Esir, Hasan Ali: *XVII. Yüzyıl Şairlerinden Hafız-zâde Seyyid Mehmed Sa'dî Çelebi ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Ankara, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Gelibolulu Mustafa Ali: *Görgü ve Toplum Kuralları Üzerinde Ziyâfet Sofraları (Mevâidü'n-nefâis fî kavâidi'l-mecâlis)*, C. 1, Haz.: Orhan Şaik Gökyay, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1978.

Gökçe, Emrah: *Misli Divanı*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2015.

Gökyay, Orhan Şaik: *Evliya Çelebi Seyahat-nâmesi*, C.1, İstanbul, YKY, 1996.

Gülhan, Abdülkerim: *Hâkanî Mehmed Bey Hayatı Eserleri Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1996.

Gürel, Rahşan: *Enderunlu Vâsîf Divanı*, İstanbul, Kitabevi, b.t.y.

Gürsoy, Deniz: *Çilingir Sofrasında Raki*, 9. bs., İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2007.

Hamami, Erdal: *Râmî Divanı*, Ankara, KTB Yayınları, 2001.

Hatipoğlu, G. Feyza: *Seyrî Divanı (İnceleme-Metin)*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Horata, Osman: *Esrâr Dede Hayatı-Eserleri Şiir Dünyası ve Divanı*, Ankara, KB Yayınları, 1998.

İnalçık, Halil: *Has Bağçede 'Aş u Tarab (Nedimler, Şairler, Mutribler)*, 3. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017.

İpekten, Haluk: *Nâ'îl-i Kadîm Divanı (Ediyon Kritik)*, İstanbul, MEB Yayınları, 1970.

Kaplan, Mahmut: *Neşâtî Divanı*, İzmir, Akademi Kitabevi, 1996.

Kaplan, Yunus: *Yümî Divanı (İnceleme-Metin-Sözlük)*, İstanbul, Kesit Yayınları, 2015.

Karaca, Oktay Selim: *Hâşimî Divanı (Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divanı'nın Karşılaştırmalı Metni)*, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995.

Karacan, Turgut: *Bosnalı Alâeddîn Sâbit Divanı*, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 1991.

Karakaş, Esma: *Racûlî Hayatı-Edebî Kişiliği ve Divanı*, Afyon, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

- Kavruk, Hasan-Selçuk, Bahir: *Filibeli Vecdî Divanı*, Ankara, KTB Yayınları e.kitap projesi, 2017. (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).
- Kaya, Bayram Ali: *Azîmî-zâde Hâletî Divanı*, Ankara, KTB Yayınları e.kitap projesi, 2017. (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).
- Kaya, Bayram Ali: *Osman Nevres ve Divanı (İnceleme-Metin)*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2010.
- Kesmez, Melisa-Aydın, Mehmet Said: *Rakı Cep Kitabı*, İstanbul, Overteam Yayınları, 2013.
- Kılıç, Atabey: *Mirzâ-zâde Ahmed Neylî ve Divanı*, İstanbul, Kitabevi, 2004.
- Kılıç, Filiz: *Âşık Çelebi Divanı*, Ankara, KTB Yayınları e.kitap projesi, 2017. (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).
- Koçak, Fatma: *Fâik Mahmûd ve Divanı*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Koçu, Reşad Ekrem: *Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri*, 4. bs., İstanbul, Doğan Kitap, 2015.
- Koçu, Reşad Ekrem: *Tarihimizde Garip Vakalar*, 3. bs., İstanbul, Varlık Yayınevi, 1971.
- Kurnaz, Cemal-Tatçı Mustafa: *Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı*, Ankara, MEB Yayınları, 2001.
- Macit, Muhsin: *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1996.
- Mantran, Robert: *XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat*, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1991.
- Mermer, Ahmet: *Kütahyalı Rahîmî ve Divanı*, İstanbul, Sahhaflar Kitap Sarayı, 2004.
- Mermer, Ahmet: *Mezâkî Hayatı-Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Ankara, AKM Yayınları, 1991.
- Nadir, Feridun: *Rakı Felsefesine Giriş*, İstanbul, Parantez Yayıncılık, 2015.
- Oğuz, Fatma Sabiha Kutlar: *Arpaemini-zâde Sâmî Divanı*, Ankara, Kişisel Basım, 2004.

- Okçu, M. Naci: *Şeyh Gâlib Divanı (Hayatı-Edebî Kişiliği-Eserleri ve Şiirlerinin Umumî Tahlili)*, Ankara, TDV Yayınları, 2011.
- Onay, Ahmet Talât: *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü (Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı)*, Haz.: Cemal Kurnaz, İstanbul, H Yayınları, 2009.
- Ortaylı, İlber: *İstanbul'dan Sayfalar*, 16. bs., İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2017.
- Özgül, M. Kayahan: *Yenişehirli Avni Bey*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2015.
- Pakalın, Mehmet Zeki: *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, 16. bs., İstanbul, MEB Yayınları, 2004.
- Pala, İskender: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 15. bs., İstanbul, Kapı Yayınları 2007.
- Parlak, Betül Dönmez: *Eğirdirli Şeyh Mehmed Efendi'nin Divanının İncelenmesi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Sağlam, Hacer: *Abdî-i Karahisarî ve Divanı*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Sakaoğlu, Necdet: "Akşamcılar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1993, s. 168.
- Saraç, M. A. Yekta: *Emrî Divanı*, İstanbul, Eren Yayıncılık, 2002.
- Sarıkaya, Erdem: *Ebübekir Celâlî Divanı (Karşılaştırmalı Metin-İnceleme)*, Ankara, Gece Kitaplığı, 2018.
- Sevengil, Refik Ahmet: *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*, İstanbul, İletişim Yayınevi, 1993.
- Şemseddin Sami: *Kamus-ı Türkî*, Haz.: Paşa Yavuzarslan, Ankara, TDK Yayınları, 2010.
- Şentürk, Ahmet Atilla: *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakib'e Dair*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1995.
- Şentürk, Ahmet Atilla: *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, C. 1, İstanbul, OSE-DAM Yayınları, 2016.

- Şentürk, Ahmet Atilla: *Sûfî yahut Zâhid Hakkında*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1996.
- Şığva, Bülent: *Şeyh Hasan Haydar Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012.
- Tarlan, Ali Nihat: *Şiir Mecmualarında XVI. ve XVII. Asır Divan Şiiri (Revânî-Hayretî-Haverî-Âhî-Peyâmî-Sânî)*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1949.
- Tıgılı, Fatih: *Bursalı Rahmî Çelebi ve Divanı*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Torun, Elvan: *Nineteenth-Centrury Poet Süleyman Fehîm Efendi's Divan: Analysis-Transcription and Index*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Tulum, Mertol-Tanyeri, M. Ali: *Nev'î Divanı*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977.
- Tuyan, Rabia Derya: *Ayıntablî Hâfız ve Divanı (İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Üzgör, Tahir: *Fehîm-i Kadîm Hayatı-Sanatı-Divanı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Ankara, AKM Yayınları, 1991.
- Yavuz, Sevgi: *Cemâleddîn Mahmûd Hulvî Divanı (Metin-İnceleme)*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Yazar, İlyas: *Kânî Divanı (Tenkitli Metin ve Tahlil)*, İstanbul, Libra Kitap, 2010.
- Yenikale, Ahmet: *Sünbül-zâde Vehbî ve Divanı*, Kahramanmaraş, Ukde Kitaplığı, 2011.
- Yıldırım, Yusuf: *Osman Şems Efendi Hayatı-Eserleri ve Divanı (Metin-İnceleme-Tahlil)*, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013.

Yılmaz, Salih: *Câzib Divanı (İnceleme-Metin)*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Zat, Erdir: *Rakı Her Dem Yeni, Her Daim Kalender*, İstanbul, Overtime Yayınları, 2013.

Zat, Vefa: *Biz Rakı İçeriz (Rakının Geçmişi ve Bugünü)*, 2. bs., İstanbul, Overtime Yayınları, 2012.

Kıbrıs Meyhaneleri ve Mezeleri

Ayşe Dalyan*

Giriş

Yüzyıllardır içki içilen Orta Doğu ve Doğu Avrupa topraklarında köklü bir meyhane kültürü bulunmaktadır. Elde edilen veriler bu kültürü eski Mezopotamya'ya dayandırmaktadır. Bu kültür sosyalleşme ile başlayıp kültürlerin etkisiyle gelişen bir yapıya sahiptir. Milattan sonra Akdeniz ülkeleri bu kültürü sahiplenmiş, İslamiyetin içkiyi yasaklamasıyla İslami ülkelerde dalgalı bir gelişim gerçekleştirmiştir.

1. Meyhane Tarihçesi ve Değişimi

1.1. Meyhane Tarihi

Edebî ve tarihî metinlerde, Mezopotamya'da, milattan önce üçüncü ve ikinci binyılın başlarında bir bireyin veya bir grubun içki alabileceği ve tüketebileceği kuruluşlar olduğundan bahsedilmektedir. Meyhane kelimesi Sümerce *eş2-dam* olarak Akadçaya *aštammu* olarak geçmiştir. Üstelik Eski Babil döneminde Akadça "içki satıcısının evi" anlamındaki *bīt sibim* kelimesi de görülmektedir. Bu dönemde *bīt sibim* teriminin neden kullanıldığı anlaşılmamaktadır. Bu isim, yalnızca yasal ve idari kayıtlarda görünür. Bu, Ur III ve Eski Babil Mezopotamyasının kurumsal üretim merkezlerine atıfta bu-

---

* Doç. Dr. Ayşe Dalyan, Kıbrıs Amerikan Üniversitesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Lekoşa, KKTC. aysed_dalyan@hotmail.com

lunmak için belgelerde sıkça görülen “halk evi (house of occupation)” olarak bilinen bir yapıya işaret etmektedir. Jacobsen ve Kramer Sümer mitolojisinin Inanna ve Bilulu’nun kısımlarının basımlarında *eş2-dam*’ın köylerde yaşayan sakinlerinin iş sonrası eğlene bilmek ve sohbet edebilmek için toplandıkları sosyal bir merkez olarak düşünülmektedir. Ancak Eski Mezopotamya’daki meyhaneler, Jacobsen ve Kramer’in yaklaşımından çok daha öte, sadece sosyalleşmek ve bir şeyler içmek gelen yerel halk -genellikle erkekler- için birer toplanma noktası değildi. Aksine, bilgi alışverişini kolaylaştıran temel iletişim işlevi de görüyorlardı. Gazete veya diğer kitlerle iletişim araçlarının olmadığı büyük ölçüde okuma yazma bilmeyen bir toplumda, yerel halkın hem haberleri iletip hem de alması için bir araca ihtiyacı vardı. Bu tür haberler şüphesiz, komşuların ya da köylülerin gerçekleştirdiği etkinlikler olan doğumlar, evlilik düzenlemeleri ve ölümler gibi mahalli olayları içermekte, aynı zamanda malları pazarlamak ya da iş bulmak için fırsatlar yaratmak gibi ticari konuları da kapsamaktaydı. Festivallerin, ilkel toplumlar ya da en azından kısmen daha küçük grupların, yalnızca yeme ve içme ile değil, aynı zamanda alışveriş gibi faaliyetler için de başkalarıyla bir araya gelme aracı olarak hizmet ettiği düşünülmektedir. Milat sonrasındaki meyhaneler de aslında benzer bir işleve hizmet etmektedir. Mesela, Orta Çağ boyunca Avrupa toplumu üzerine yaptığı çalışmada, tarihçi Jacques Le Goff, köyde olduğu gibi kentte de meyhanelerin ana sosyal merkezi olduğunu savundu. İngiliz birahanesiyle ilgili araştırmasında Peter Clark, pazarın yakınında yerel çiftçilerin pazar fiyatları hakkında bilgi edinmek, tahıl tüccarları ve seyahat eden tüccarlarla anlaşma yapmak için bir han veya meyhaneye gittiklerini belirtmektedir. Kültürlerarası örneklerde, meyhaneler genel olarak görücü unsurlarıyla da ilişkilendirilmiştir. İnsanlar meyhanelerde kendilerine eş seçebilmek için de toplanmışlardır.¹

Eski Mezopotamya’da olduğu gibi Orta Doğu ve Akdeniz ülkelerinde de meyhaneler insanların iş, özel hayat, siyaset vb. pek çok şeyi görüşebildiği, yaşadığı toplumun ya da topluluğun her türlü ha-

¹ Lance Allred, “The Ancient Mesopotamian ‘Tavern’”, AOS, 2009, s. 1-4.

berine ulaşabildiği, diğer taraftan içki aracılığıyla rahatlayıp eğlenebildiği merkezler olmuştur. Osmanlıda da durum bundan farklı değildir. Tek ve önemli bir fark alkolün İslam tarafından yasaklanması, bu mekanlara giden kişilerin ya gayrimüslimlerin ya da Müslümanların gizli gizli gittiği mekanlar olmasıdır. Osmanlı'da bu mekanlara en çok gidenler yeniçeri diye adlandırılan askerler ve şehrin külhanbeyleri olmuştur.

Eğlencenin yanında pek çok şeyin görüşüldüğü on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı meyhanelerinde, şiddet ve haraç uygulamalarının yanı sıra Osmanlı padişahlarına yapılan isyanlar da içkiyle alevlendirildi. Onları kontrol altına almaya çalışan Sultan III. Selim'in (1808'de) devrilmesinde bu olaylar etkili olurken 1826'da II. Mahmut tarafından yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla, alkol ile asker kavramları birbirinden ayrıldı.

II. Mahmut (1808-39), kendisini diğer Avrupalı yöneticiler gibi modelledi ve resmi akşam yemekleri ve resepsiyonlar gibi halka açık etkinliklere alkolü dahil etti. Şampanya, daha sonra halka açıldı. Yüzyılın ilerleyen dönemlerinde genişletilmiş bu içki reformuyla devlet yöneticileri, içme sınıflarının öncüsü oldu. Onlarla birlikte mezeli, içkili, nargileli zengin bir meyhane kültürü ortaya çıktı. Yeni meyhanenin tüketicileri arasında, yeni bir adap ve görgü kuralları belirlendi.²

Gayrimüslimlerin uğraştığı ve çalıştırdığı meyhanecilik Osmanlı'da padişaha yapılan isyanların ateşleyici unsuru olarak görülmesi gibi Türkiye Cumhuriyetinde de benzer yaklaşımlar nedeniyle TBMM'nin aldığı kararlarla önce yabancıların bu meyhanelerde çalışmaması sağlanmış, daha sonra da tamamen yabancıların meyhane çalıştırmaları yasaklanmıştır.³ TBMM'nin aldığı bu kararlar

² Sami Zubaida, Turkey, Alcohol and Islam, <https://www.opendemocracy.net/en/turkey-alcohol-and-islam/13.06.2019>

³ Hakan Kaynal, "Muhabbet Baki Mahbubân Kayıp: Osmanlı'dan Cumhuriyete Meyhaneler", *İstanbul Araştırmaları Yıllığı / Annual Of Istanbul Studies*, 2014, 3. Sayı, s. 7, 8.

üzerinden bir süre sonra İstanbul ve İzmir'de pek çok Türk vatan-daşı meyhane sektörünü devralmış ve günlük hayatın bir parçası haline dönüştürmüştür.

Özellikle Osmanlı'da İslami yaşam tarzının meyhaneleri uygun bulmamasından dolayı, içki tüketimine dayalı bu mekanlar ya şehirlerin dışına ya da gayri-Müslim mahallelerine taşınmıştır. Kıbrıs'ta Osmanlı yönetimindeyken bu yaklaşımla oluşturulan meyhane kültürü İngiliz yönetiminin vb. farklı kültürlerin etkisiyle Müslüman mahallelerine hatta ibadet yerlerinin yakınlarına kadar yavaş yavaş taşınmıştır. Hatta bir zamanlar tekke olan mekanların meyhanelere dönüştüğüne de rastlanmaktadır.⁴ Bugün Kıbrıs'ta meyhaneler ile camilerin yan yana olması normal karşılanmakta ve kimse kimsenin yaşam tarzına karışmamaktadır.

1.2. Geleneksel Meyhanecilikten Restorana Değişim

Meyhane kavramını içki satılan, içilen yer olarak yüzeysel tanımlayan sözlüklerin aksine Osmanlı edebiyatının yıkıntı ve harabe bağlamıyla alakalı olan harabat kelimesi geleneksel meyhane kavramına bir adım daha yaklaşmaktadır. Geleneksel meyhanelerin kavram alanında bulunan sıfatlardan biri salaş kelimesidir. Salaş derme çatma, tahtadan yapılmış baraka anlamına gelse de bu sıfat hep meyhane kelimesini akıllara getirmektedir. Dolayısıyla geleneksel meyhanelerin ilk özelliği salaş olmasıdır.

Salaş kelimesi bağlamıyla Osmanlı meyhanelerine bakıldığında ilk meyhanelerde masaların olmadığı, müşterilerin ayakta içki içip gittiği anlaşılmaktadır. Osmanlı dönemi meyhaneleri, vergi si-

⁴ *Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri* adlı çalışmada Ağlayan Dede Tekkesinin meyhaneye dönüşmesi hakkında şu cümleler bu dönüşümüne örnek olarak verilebilir: *Bilahare Ağlayan Dede diye anılmaya başlayan tekkede Alâaddin Kandahari isimli bir zatın şeyhlik yaptığı nakledilmektedir. Bir ara meyhane yapılan tekke arazisi son dönemde yeniden ihya edilmeye çalışılmaktadır. 1845 ve 1847 tarihli iki belgede adına rastlanan Ağlayan Dede tekkesi muhtemelen 19. Asırda yıkılmıştır. Mehmet Cemal Öztürk, 'Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri', *Tarihte Kıbrıs II*, Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yay., 2017, s. 623-630, S. 629.*

temine göre gedikli ya da kaçak koltuk olarak adlandırıldığı görülür. Gedikli meyhanelerinde masa yerine sofralarda oturulduğu bilinmektedir. Bu sofralara çilingir sofrası denilmekte ve günümüzde bu ifade çok zengin bir seçenikle hazırlanmış masalar için kullanılmaktadır. Ayaklı Meyhane'nin müşterileri, gedikli meyhanelerine gidemeyenlerdi. Bunlar kaçak içki satmaktaydı. İlber Ortaylı'nın tarifine göre bu meyhanelerin içki satıcıları, cübbelerinin altında doladığı barsağın içindeki kötü rakıyı ağız tarafındaki musluktan maşrapaya doldurarak servis yapmaktaydılar. Ayaklı meyhanelerin müşterisi de sefil süfela takımından kişilerdi.⁵ 18. yüzyıla kadar bu meyhanelerde şarap içilmiş, yeniçeriler aracılığıyla rakı, şarabın yerine geçmeye başlamıştır. II. Mahmut'la şampanya saraydan halka doğru açılmış ve Tanzimat'la birlikte bira içki sofralarına dahil edilmiştir. Şarabın yerine şampanya ve rakının alması üstüne de bira'nın yerleşmesi, diğer taraftan yeni içkilerle yeni yaşam tarzlarının meyhane kültürüne dahil olmasıyla 19. yüzyılda sofraların yerini masalar almaya başlamıştır. Bu, modern yaşam tarzının etkisiyle geleneksel meyhane kültürünün restorana dönüşme hikayesidir:

Hafif alkollü bir içki olarak bira, önce Tanzimat Devrinin alaf-rangalığa hevesli gençleri arasında büyük rağbet görmüştü; İstanbul'un ayak takımı arasında rakı ile şarabın yanına geçmiştir; ilk birahaneler de ayak takımının giremeyeceği, girerse aradığı huzuru bulamayacağı alafranga içki yerleri olarak kurulmuşlardır; meyhanedeki çırak oğlan, 'muğbeçe', birahane'de 'garson' olmuştur. Bira, satılıp içildiği yer ne kadar şirin, cazip olursa olsun, o müesseseyi, tek başına besleyip yaşatabilen içki olamadı; mesela şaraphaneleri asırlar boyunca yaşatmış şaraba benzeyemedi; büyük, süslü, temiz birahanelerin bira sarfıyat, sahiplerinin yüzünü güldürmeyince, bira'nın yanında diğer alkollü içecekler, başta rakı ve şarap, sonra, hepsi Avrupa'nın muhtelif köşelerinden ithal edilen, o zamanlar Türkiye'de yapılmayan konyak, votka, cin, amer, vermut, brandi ve hatta viski ve şampanya verilmeye baş-

⁵ İlber Ortaylı, "İstanbul Meyhaneleri", *İstanbul'dan Sayfalar*, Hil Yayınları, İstanbul, 1986, s. 168-173/

landı; bu suretle birahaneler, 'gazino' oldu. İşte gazinolardır ki yavaş yavaş eski büyük gedikli meyhanelerin, eski büyük şaraphanelerin yerini aldı, ve giderek, kendi şahsiyetlerini de kaybettiler, zamanımızın içkili lokantaları oldular; öyle ki, İstanbul'un, tarihi çok zengin bütün gedikli meyhaneler ve şaraphaneleri kapandı, hatta küçük koltuk meyhaneler birer birer yok oldular, yerlerini sınıf sınıf içkili aşçı dükkanı-lokantalar kapladı ki hiçbirinde eski meyhanenin ve şaraphanenin ve hatta birahane ve gazinonun havasını, şahsiyetini bulamayız.⁶

Benzer bir değişim Kıbrıs için de geçerlidir. 1950'lerde başlayan iç savaş 1974'te Kıbrıs'ta Türkler ile Rumlar arasında bölünme ile sonuçlanmıştır. Türkler 1983'te Kuzey Kıbrıs'ta KKTC'yi kurmuşlar, Rumlarsa Türklerin kurduğu bu ülkeyi tanımayarak 1974 öncesindeki Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti'ni devam ettirmişlerdir. Yeni kurulan KKTC de Güney Kıbrıs'ta Kıbrıs Cumhuriyeti diye adlandırılan bu devleti tanımamaktadır. Aynı şekilde Türkiye hariç Avrupa ve pek çok dünya ülkeleri KKTC'yi tanımamakta ve KKTC'ye siyasi ve ticari yaptırımlarla ambargo uygulamaktadır. İşte bütün bu siyasi çözümsüzlük Kuzey Kıbrıs'ta bulunan geleneksel unsurları olumlu etkilemiş ve gelenek kozmopolitlikten uzak ulusal bir tavırla korunmuştur.

Bugün Avrupa Birliği tarafından tanınan Güney Kıbrıs'a bu bağlamda bakıldığında meyhanelerin uluslararası turizme açık olmasından dolayı geleneksel özelliklerden çıkıp daha çok restoranlaştığı, hem mekanların dış ve iç görünüşlerinde hem de logolarından mutfak kültürüne kadar bu restoranlaşmanın belirginleştiği anlaşılr:

Tavernas are very old Cypriot culture from ancient times. It is an old tradition of Mediterranean cuisine. People from other Mediterranean countries such as Italians and Spanish people are more accustomed to taverna-style restaurants and so tend to choose mezés. Where, in order to adapt to changing trends. For example,

⁶ Reşad Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul, 1960, s. 2805-2806.

le carpaccio and sashimi. Also we change some depending on the season. So, the selection available in summer may differ from the selection in winter. (K3).⁷

Geleneksel meyhane (taverna) ile restoranlaşmış meyhanenin arasındaki en büyük fark, geleneksel meyhanenin mütevazı ve basit olmasıdır:

When compared to a restaurant, a taverna serves more humble food with simple decor and simple cooking, grilled and fried. Many small mezes are traditional in tavernas. Smashing plates is something done in music tavernas but is more common in Greece than Cyprus. Restaurants are more formal places than tavernas. The most important factor is hospitality, one should smile and make people feel at home. (K3).⁸

Güney Kıbrıs Rum tarafının kırmızı eti değil de balık meyhanesini tercih ettiği ve genel olarak Güney Kıbrıs'ta balık meyhanelerinin yaygın olması, diğer taraftan da Güney Kıbrıs'ın restoranlaşmış balık meyhanesi kültürünün oluşmasının belki de en büyük nedeni Kıbrıs'ın dört tarafının denizlerle kaplı olmasıdır:

⁷ Meyhane, antik çağlardan beri çok eski bir Kıbrıs kültürüdür. Akdeniz mutfağının eski geleneğidir. İtalyanlar ve İspanyollar gibi diğer Akdeniz ülkelerinden insanlar meyhane tarzı restoranlara daha alışkındır ve mezeleri seçme eğilimindedirler. Öte yandan Kuzey Avrupa'daki insanlar menüden ana yemek seçmeyi tercih ediyorlar. Çinli müşteriler menüye hiç bakmıyor, daima balıkta kilo başına fiyat istiyor ve fiyatlara göre seçim yapıyorlar.

Meyhanelerdeki mezelerin hepsi geleneksel Kıbrıs mezeleridir. Biz, değişen trendlere uyum sağlamak için bazen geleneksel olmayan yeni yemekler/mezeler sunuyoruz. Mesela carpaccio ve suşi. Mevsimine göre bazılarını değiştiririz. Bu nedenle, yaz mevsiminde mevcut olan seçim kış seçiminden farklı olabiliyor.

⁸ Meyhane, sade bir dekora sahip daha mütevazı mezeler ve bir restorana kıyasla ızgara ve kızartılmış basit yemekler sunar. Meyhanelerde birçok küçük meze gelenekseldir. Tabakları kırmak, geleneksel meyhanelerde yapılan bir şeydir, ancak Yunanistan'da Kıbrıs'tan daha çok yaygındır. Restoranlar, meyhanelere göre daha resmi yerlerdir. En önemli faktör misafirperverliktir, insan gülümsemeli ve müşterilerin kendilerini evlerinde hissetmelerini sağlamalıdır.

We are a fish taverna and therefore we only sell fish, not red meat. In general, when people are by the sea they expect fish and so, especially at the coast, there are many fish tavernas. Grilled and fried fish, especially seabass and red mullet but, in general people ask for locally caught fresh fish. (K3).⁹

1.3. Günümüzde Kıbrıs'ta Meyhanecilik

Kıbrıs bir ada olduğundan, Kıbrıs mutfağında en çok balık tüketilmesi beklenmektedir. Bu varsayım adanın Güney bölgesi için geçerlidir, ancak Kuzey'i için aynı şeyi söyleyememekteyiz. Adanın Kuzey'inde yaşayan Türkler, Orta Asya'dan bu yana devam eden Türk mutfağın en önemli unsuru olan kırmızı et tüketimine dayalı yemek kültürünü devam ettirmektedir. Kuzey Kıbrıs Türkleri Pazar günlerinde bir ritüel gibi aileleriyle toplanıp mangal yakıp kırmızı et tüketirler. Hatta bu etkinliği yapmayanlara da 'Onlar Kıbrıslı olmaz! Her Pazar mangal yakmayan Kıbrıs Türkü değildir!' derler. Bu nedenlerle Kuzey Kıbrıs'ta Girne hariç diğer şehirlerde kırmızı et, meyhanelerin ana yemeğini oluşturmaktadır. Güney Kıbrıs'ta meyhanelerin en temel unsuru balığın ana yemek olmasıdır.

Kıbrıs'ın her köyünde en az bir adet olmakla birlikte en yaygın meyhane bölgeleri turistik bölgeler olmaktadır. Meyhanelerin yoğun olarak yer aldığı bölgeler, Girne, Lefkoşa, Gazimağusa, Larnaca, Limassol ve Paphos'tur.

Mezopotamya'dan Osmanlı'ya, Kıbrıs'a ve tüm Orta Doğu'ya uzanan geleneksel meyhane kültürü farklı kültürlerin ve yeni yaşam biçimlerinin etkisiyle restoran-meyhanelere dönüşmektedir. Modern hayatın getirisi olan lüks yaşam, meyhanelerin salaşlığını yok etmek üzeredir. Bu nedenle Osmanlı'da sadece erkekler tarafından ayakta içilen içkilerin mekanı olan meyhaneler, yerlerini kadınlı-erkekli gidilen, içkinin yanında yemek de yenilen yerlere bırakmış-

⁹ Biz balık meyhanesiyiz ve bu nedenle kırmızı et değil balık satıyoruz. Genel olarak, insanlar deniz kenarındayken balık yemeyi beklerler ve bu nedenle, özellikle sahillerde, birçok balık meyhanesi vardır. Izgara ve kızartmış balık, özellikle levrek ve çupra, fakat genelde insanlar yerel taze balıkları yemek isterler.

tır. Meze kültürü de bu lüks yaşamın ve farklı kültürlerin etkisiyle çoğalmıştır. Kozmopolitliğin etkisiyle Çin'de bulunan ve orada tüketilen bir deniz yosunu (sea weed) Çin restoranlarından artık Kıbrıs restoran-meyhanelerinde de görülür olmuştur.

İslamî yaşam tarzının meyhaneleri yasaklaması nedeniyle, içki tüketimine dayalı bu mekanlar şehir dışlarına ya da ibadet yerlerinden uzaklara taşınmıştır. Kıbrıs'ta Osmanlı yönetiminden sonra İngiliz yönetimin vb. farklı kültürlerin etkisiyle meyhaneler yaşam merkezlerine, hatta ibadet yerlerinin yakınlarına taşınmıştır. Bu hem Müslüman hem de Hristiyan ibadet yerleri için de geçerlidir. Dolayısıyla, meyhaneler ile camilerin, kiliselerin yan yana olmasının normal karşılandığı bir yerde kimse kimsenin özel hayatına karışmamaktadır. 1571'den beri bir Türk köyü olan Zeytinlik köyünde, köy meydanında yer alan meyhane ile caminin yan yana olması, Kıbrıs halkının meyhane ve ibadet yerleri yaklaşımına en güzel örnek olmaktadır.

Kıbrıs'ın pek çok meyhanesinde rastlandığı gibi Zeytinlik köyünün geleneksel meyhanesinin de sahibi bir kadındır. Bir dönem İngiltere'de yaşamış, yakın geçmişte ülkesine dönmüş olan 53 yaşında Suzan Özseyhan Hanım, kız kardeşinin eşi Kamil Kayasal ile Veranlar Meyhanesini işletmektedir. Mütevazı meyhanesine gelenleri omuzundaki havlusuyla (ona göre bu havlu onun meyhaneci olduğunu göstermektedir) karşılayan ve onlarla oturup sohbet eden Suzan hanım meyhane servisini de bizzat kendisi gerçekleştirmektedir.

Osmanlı meyhane kültüründe, mekanın meyhane olduğunu işaret eden bazı eşyaların kapıya asılması gibi Kuzey Kıbrıs'ta da bazı meyhaneler mekanlarının meyhane olduğunu gösteren bazı simgeleri mekanlarına asmaktadır. Bunlar genellikle kadeh ya da rakı bardaklı görselleriyle oluşan logo ve tabelalardır. Örneğin, Suzan Hanım'ın meyhanesinde kapısının hemen yanında kadeh resmi bulunmaktadır. Bu simgeleme işlemine pek çok örnek verilebilmektedir, bunlardan biri olan *Meyhane Budur* adlı meyhanenin logosunda iki rakı bardağı gülen mutlu bir yüzün iki gözü olmaktadır:

Meyhane budur logosu¹⁰

Kuzey Kıbrıs'ın balık ana yemekli ya da balık mezeli meyhanelerine baktığımızda bu meyhanelerin logolarının rakı içen balık vb. görsellere dayalı oluşturulduğu anlaşılır:

Anaför Balık Meyhanesi logosu¹¹

Restoranı simgeleyen çatal ve bıçağın logolaştığı meyhane-restoranlarda lüks hayatın ve farklı kültürlerden gelecek olan turistlerin ilgisini çekebilecek simgelerin logo ya da tabela olarak seçildiği görülür:

Hürdeniz Fish and Restaurant Logosu¹²

Genel olarak Güney Kıbrıs meyhaneleri simgesel görselleri tabelalarında tercih etmediği, çoğunlukla yazı ile kendilerini ifade ettikleri görülmektedir. Aşağıda Rum meyhanelerinin tabelalarından birkaç örnek bulunmaktadır. Bunlardan ilki, zamanın getirisi olan müşteri profilinin istekleri doğrultusunda taverna kelimelerine ekleme gereği duydukları restoran, bar ya da pub gibi modern hayatın veya farklı kültürlerin izlerinin yer aldığı yeni meyhaneleri temsil

¹⁰ <https://www.facebook.com/Meyhanebudur/?rf=1997862387168934>
13.06.2019

¹¹ <https://www.facebook.com/anaforbalikmeyhanesi/> 13.06.2019

¹² <http://www.hurdenizrestaurant.com/> 13.06.2019

etmektedir. İkincisi ise yine geleneksel meyhane kültüründen modern restorana dönüşen simgelerin vazgeçilmezi olan çatal ve bıçak görseliyle oluşan bir logo ile yeni dönem restoran-meyhaneleri temsil etmektedir.

Nama Tavernası tabelası¹³

Costas Tavernası logosu¹⁴

Kuzey Kıbrıs'ta bulunan Gazimağusa'da Othello Meze Restoranının sahibi ve yürütücüsü olan Ayşe Düşer'e¹⁵ göre işletmesi iki bölümden oluşmakta ve bu iki bölüm taverna ve meyhane diye adlandırılmaktadır:

Bizim restoranımız iki bölümden oluşuyor, biri taverna diğeri meyhane bölümü. İsterseniz ikisinin ayrımını anlatayım size. Şimdi taverna dememizin sebebi daha eğlenceli daha çok eğlence amaçlı olmasıdır. Meyhane dememizin sebebi daha çok fasıl türü şeylerin olmasıdır. Yani taverna dediğimiz bölümde daha çok eğlence amaçlı müzikli, ikinci kısımda ise daha çok fasıl türü müziklerin olduğu meyhane tarzı. Taverna daha çok müşterilerin oynaması için de hani yeme içme bunun dışında eğlenmesi için de oluştu.

¹³ www.nama-restaurant.com 13.06.2019

¹⁴ <https://www.facebook.com/costasaverna/> 13.06.2019

¹⁵ Ayşe Düşer, 22 yaşında ve Doğu Akdeniz Üniversitesi İşletme Fakültesi öğrencisi.

Bu sözlerden hareketle meyhaneden restorana dönüşen yapıyı açıklayabilmek için restoran kelimesinin yerine Rumca taverna kelimesini kullandığı anlaşılr. Dolayısıyla, Kuzey Kıbrıs'ta da restoran-meyhanelere yer yer rastlansa da KKTC'ye yapılan ambargolar nedeniyle geleneksel meyhane kültürü Güney'e göre korunduğu gözlemlenmektedir. Zaten iki bölgenin meyhanelerinin iç ve dış mekan görüntülerinden iki bölgedeki ayrımın büyüklüğü rahat anlaşılmaktadır. İki bölgedeki meyhanelerin önemli farkı Kuzey Kıbrıs meyhanelerinin ambargo nedeniyle yerli halka hizmet etmesi, Güney Kıbrıs meyhanelerinin ise uluslararası müşterilere seslenmesidir.

Türklerle Rumların 1974 öncesinde iç içe yaşamaları nedeniyle Kuzey Kıbrıs'taki bazı meyhanelerin isimleri Rumcadır. Ay-toto gibi bu Rumca isimli meyhaneler, bulunduğu bölgenin eski isimlerini alırlar. Kuzey Kıbrıs'taki diğer meyhane isimleri ya Sarı İsmail ya da Kemal'in Yeri gibi meyhane sahibinin adı ile anılır ya da denize ait benzetmeleri kullanarak Hürdeniz gibi adları aldıkları görülür. Güney Kıbrıs'ta da benzer durum söz konusudur.

Geleneksel Kıbrıs meyhanelerinin iç mekanlarıyla ilgili olarak bahsedilecek ilk unsur meyhane sahiplerinin renkli ve siyah-beyaz aile fotoğraflarını duvarlarına asmalarıdır. Bu özellik Kuzey Kıbrıs'ın hemen hemen her meyhanesinde görülmekteyken Güney Kıbrıs meyhanelerinde bu oran düşmektedir.

Kıbrıs'ın geleneksel meyhaneciliğinin iç mekan eşyalarından biri de hasır sandalyelerdir. Hasır sandalyelerin dünya üzerinde sadece Kıbrıs'ta ve İtalya'da görülmesi Lüzinyanlılar ya da Venedikliler aracılığıyla Kıbrıs'a geldiğini düşündürmektedir.¹⁶

¹⁶ Kıbrıs'ın geleneksel hasır sandalyeciliği ile ilgili tarafımdan bir çalışma yapılmaktadır.

Kıbrıs'ın Geleneksel Hasır Sandalyesi

Kıbrıs meyhanelerinde fasıllı eğlence kültürü en başta gelmektedir. Bunun yanında geleneksel meyhanelerde ve özellikle restoran-meyhane olan mekanlarda canlı icra edilmeyen müzik eşliğinde yemekler de yenilmektedir. Eğlence genelde akşam saat 20.00 civarında başlar. Fasıllı müziği icra eden müzisyenler meyhanede bulunan her masaya gece boyunca teker teker uğrarlar. Masada oturan müşterilerin şarkı isteklerini çalarlar. Müzisyenler müşterilerin masasından bahşiş almadan ayrılmazlar. Bazı meyhaneler hafta sonlarında özel programlar hazırlamaktadır. Bu programlara göre bazen yerel bazen de Türkiye'nin sanatçıları meyhanelerde sahne almaktadır.

Kıbrıs'ta geleneksel meyhaneler standart fiyat karşılığında müşterilerine fiiks menü diye adlandırdıkları yiyecek ikram ederler. Bu menülere meze çeşidinin çokluğuna göre fiyat belirlenmektedir. Müşteri meyhaneye geldiğinde bu mezelere bakmakta ve gece sonunda ne kadar ödeyeceğini baştan belirlemektedir:

Adım Hüseyin, soyadım Zumacı, yaşıım 48, 30 yıldır yapıyorum... Meyhanede servis nasıl yapılır ee ilk önce soğuk mezeler atılır sayayım mı sana tek tek isimlerini? Hummus, tahın, pakla,

börülce, Çerkes tavuğu, talatur, pancar, cacık, kısır, pembe cacık, çakistes, dil, beyin, padem, acılı ezme, beyaz peynir, turşu, sameralla bunlar ilk önce atılır masaya, salata, yeşillik. İkincisi sıraynan arkasından 10 dagga sonra başlar sıcaklar, hellim, pastırma, 3 felaşel, 4 fırın kebabı, leftigo 5, güveç 6, mantar 7, ayrelli 8, herse 9, ciğer 10, döş 11, makarına 12, bulgur köftesi 13, peynir soslu patates. Bunlar verildikten sonra 10 dagga sonra bunlar hep arayan verilir. 5 dagga arayan ondan sonra 10 dagga sonra verilir. Şiş kebabı, şeftali Rumcası şeftalya, şiş kebabının Rumcası sulya, 4 pırzola İngilizcesi lamcops, 5 köfte, 6 kanat. Bunlar verildikten sonra dönerik ondan sonra müşterinin isteğine göre geçerek meyve, dadlıya en son. Yani bizim sunumumuz böyle... Dadlı olarak Kırbaç veririk eee katmer veririk. Eklemek kadayı veririk. Katmer veririk ee dondurmali ermik veririk. Bu bizim menümüzdür fix. İsteğe göre mesela insan var der ben iki şeftali isterim yeyeyim, şeftaliyi alırik.

Tabi meyhane isteğine göredir mesela biz normalde nasıl sırayla maynan veririk bilin, şiş şeftali devam ederik birinci şişi veririk, ikinci şeftaliyi veririk, ondan sonra tavuk şiş veririk, arada bir tavuk veririk, pırzola, köfte, en son da bir ganat veririk magarinayan beraber. Güveçler... güveçlerimiz var bizim, ee 400 gramlık eti goruk. İçine patatesini, keyiyini¹⁷, duzunuu, suyunu salarık fırına 3 saat. 3 saat sonra 3 saadde bişiririk. 3 saat sonra bizim leftigo hazır. (K6).

Kıbrıs meyhane kültüründe önce masaya soğuk mezeler toplu olarak getirilmektedir. Ardından sıcak mezeler onar dakika ara ile servis edilmektedir. Bu servis sistemi balık meyhanelerinde de geçerlidir. Balık meyhanelerinin tek farkı servislerinde ana yemek bulunmasıdır ve bu bir balıktır. Balık, serviste en son getirilmektedir. Meze servisinin sonuna yaklaşıldığında müşteriye ana yemeği ne zaman getirmeleri istendiği sorulur ve müşteri istediği zaman ana yemek masaya servis edilir.

¹⁷ Kekigini.

Günümüzde, meyhanelerde en çok tercih edilen içkilerden biri rakıdır, rakıya benzeyen ve onun kadar tüketilen Yunan içkisi ise uzodur. Rakı ve uzonun yanında Kıbrıslılar viskiyi de sevdiğinden en çok tüketilen bir diğer içki ise viski olmaktadır. Ancak bunlar geçmişe kadar çok tercih edilen içkiler değildi. Geçmişte (20-30 yıl öncesi) en çok tercih edilen başta şarap olmakla birlikte, Kıbrıs'ın yerli içkileri olan Kıbrıs brendy ve zivania gelmekteydi. Dolayısıyla, Kıbrıs'ın geleneksel içeceklerinden biri zivaniyadır. Zivania ya da zivanya olarak adlandırılan içki, 2007 tarihli oluşturulan coğrafi işaretlerin ve geleneksel özellikli ürün adlarının korunması yasası kapsamında 2015 tarihinde Kıbrıs Türk Sanayi Odası tarafından tescil edildi. Kıbrıs Türk Sanayi Odası, bu bağlamda Kıbrıs'ın geleneksel içkisi olan zivania/zivaniyayı şu şekilde tarif etmektedir:

Zivania / Zivaniya, Kıbrıs'ın geleneksel alkollü içeceklerinden biridir. Hammaddesi Zivania / Zivaniya üretiminde kullanılan yerli Kıbrıs üzümü olan iki üzüm çeşidi, beyaz ve siyah (mavro, vitis vinifera ve xynisteri) üzümleridir. Zivania/Zivaniya'nın en önemli ayırt edici özelliği ise, üzümün bekletilmesi ile oluşan ve fermentasyonu tamamlandıktan sonra, çekirdek ve posasıyla birlikteyken damıtılarak elde edilmesidir. Fabrikasyon üretiminin yanı sıra, geleneksel yöntemler ile üretilen ev yapımı Zivania / Zivaniya'nın da Kıbrıs'ta üretimi ve tüketimi oldukça yaygındır.

*Zivania / Zivaniyanın alkol derecesi değişebilmektedir, fakat damıtılan ve ilk çıkan Zivania / Zivaniyanın alkol oranı oldukça yüksektir. En yüksek alkol oranı seviyesi yüzde 60-70'lere kadar çıkmaktadır. Fabrikadan çıkan ve ev yapımı Zivania / Zivaniya da 45-50, çok nadiren 55 derecede bırakılmaktadır. Zivania / Zivaniya'nın rengi saydamdır, kendine has tadı ve aroması vardır. Damıtılarak elde edilen Zivania / Zivaniya her zaman saydam, su rengindedir, saf, katıksız ve şekersiz bir alkol içerir.*¹⁸

¹⁸ <http://www.kibso.org/index.php/tr/2012-05-14-07-42-07/belgelendirme.html> 13.06.2019

Rakı ile zivaniyanın farklarından biri de zivaniya su eklendiğinde renginde bir değişme olmaması, şeffaflığını korumasıdır. Ayrıca zivania yapımında kaliteli üzüm aranmamaktadır:

Ağustos ayından sonra Eylül ayına kadar, hatta Ekim ayına kadar çıkartılan bir üzüm ürünüdür zivaniya. Ve geleneksel yöntemlerle çıkartılır. Eskilerde ayak ile ezilen üzümler, zaman içerisinde mekanik bir yöntem, sonra da fabrikasyon yöntemi ile üretilmektedir. Ve kazanlarda odun ateşi ile damıtımı sağlanmaktadır. Bu kazanlar büyük veya küçük olmak üzere farklı ebatlarda olabilirler. Kıbrıs'ın geleneksel bir içkisi. Saf alkollü. Ve de üzüm-den yapılan bir içecek. Allahtan henüz bozulmadı. Veya bozulmadı. Bozamadılar. Adını da koruyor. İtalyan'lar buna "Grappa" der. Dünya da bunu böyle bilir. ... Birinci sınıf ve bomesi yüksek üzüm-den yüksek dereceli ve daha çok miktarda zivaniya çıkartılır. Zivaniya yapımında kaliteli üzüme gerek yok. Elimizde bulunan siyah üzüm, sultani ve çekirdekli beyaz üzümler ile malaha üzümleri zivaniya çıkarmada en ideal üzümlerdir. Bağda erimiş ve kalitesiz üzümler de kullanılabilir. Sucuk yapımında sıkılan üzümlerin posaları da zivaniya yapımında kullanılabilir. Zivaniya yapılacak üzümler iyice ezilir. Posası ile birlikte üzüm suyu da küplere doldurulur. Küplere konan üzüm suyu ve posaların 13-14 derece olan bomeleleri 5-20 gün içerisinde sıfıra iner. Ölçüm işlemi her gün yapılarak bomenin sıfıra düşmesinin tesbiti yapılır. Bomesi sıfıra inen üzüm suyu kalitesiz bir şarap olmuş olur. Sıfıra inen üzüm suyu hemen zivaniya kazanına götürülüp zivaniya çıkartılır.¹⁹

Zivania ya da zivanya adlı Kıbrıs'ın geleneksel içkisi meyhanelerde bodiri diye adlandırılan cam bardaklarda soğuk olarak servis edilmektedir. Benzer bir şekilde bodiri diye adlandırılan ve tekila bardağına benzeyen bardaklarla evlerde de içilen zivania/zivaniyanın yanında meze olarak, üzüm suyundan yapılan üzüm sucuğu ve

¹⁹ Zekai Altan, Yeni Düzen gazetesi, 16 Kasım 2014, Kıbrıs'ın Mutfağının Geleneksel Bir İçkisi Zivaniya <http://www.yeniduzen.com/kibrisin-mutfaginin-geleneksel-bir-ickisi-zivaniya-81930h.htm> 13.06.2019

yine üzümden yapılan bir çeşit pestil olan köfter (üzüm şirasının tepside dondurulması) tüketilmektedir. Bunların dışında zivania/zivanyanın yanında meze olarak samarella (kurutulmuş keçi/koyun eti), yeşil erik ve turşu gibi pek çok mezenin de yer aldığı görülmektedir.

2. Kıbrıs'ın Geleneksel Mezeleri²⁰

Kıbrıs eğitim ve turizm nedeniyle pek çok kültüre ev sahipliği yapmaktadır. Diğer taraftan Kıbrıs'ın garantör ülkeleri olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Kıbrıs kültürünü etkileyen ülkelerin başında gelir. Kuzey Kıbrıs'ın en çok etkilendiği Türkiye, Güney'inin ise Yunanistan mutfak kültürü olurken, adanın Osmanlı sonrasında İngiliz yönetimi nedeniyle İngiliz kolonilerinden gelen mutfak kültürleri de yaygın olarak Kıbrıs mutfağını etkilemiştir. Bunlardan başta Hint ve Çin mutfağı gelmektedir. Bütün bu ilişkilere rağmen Kıbrıslılar meyhane kültürünü koruyabilmişler. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde Türkiye'den ya da farklı ülkelere gelen mezeler tarif edilmeyecektir. Dolayısıyla Hatay'dan bu topraklara taşınan acılı ezme, Türkiye'nin mezelerinden gelen şakşuka, kereviz turşusu, kısır, beyaz peynir ve yoğurt vb. sadece isim olarak verilecektir. Diğer taraftan Kıbrıs'ın meyhane kültüründe ara sıcak

²⁰ Kıbrıs'ın her iki tarafından elde edilen derlemelerle bu bölümün oluşmasında bana yardımcı olan sevgili öğrencilerim Selçuk Civan Tabakçı, Ercan Arıklı, Umut Davulcu, Hüseyin Taşseven, Cansel Mimar ve Berke Isırgan'a; sevgili Dr. Erol Tarhan'a ve değerli meslektaşım Dr. Chryso Pelekani'ye; Kıbrıs meyhane ve meze kültürü ile ilgili bilgi veren Nermin Tabakçı'ya, meyhane işletmecileri ile ustalarına teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışma için derlemeler başta Lefkoşa olmak üzere Girne, Gazimağusa ve köylerindeki 10 meyhanede yapıldı. Meyhanelerin isimleri Galabalık Restoran, Mektepbaşı Meyhanesi, Dervo'nun Yeri, Ada Meyhanesi, Othello Meze Restaurant, Tiryaki Meyhanesi, Hürdeniz Balık Restaurant, Aytoro Meze Evi, Veranlar Meyhanesi, Taş Plak Meyhanesi ve Pyxida Balık Tavernası'dır.

²¹ Lefkoşa'da bulunan Tiryaki Meyhanesinin çalışanı 48 yaşında olan ve 30 yıldır meyhanecilikle uğraşan Hüseyin Zurnacı'nın tarifine göre Şeftali ke-

olarak verilen şeftali kebabı²¹ ve hellim kızartması mezeler içinde yer almadığından burada anlatılmayacaktır. Bu bölümde Kıbrıs'ın geleneksel mezelerinden 'ayrelli, garavolli, çakıstex, pancar, samarella, gabbar tırşusu, yeşillik, gaynanmış patates, eşşek siksini, herse, gömeç, ciğer kavurma, humus, guru pakla, guru börülce, balık böreği, balık köftesi, sirkeli ahtapot, sosta balık, yengeç, karides, kalamar, vopa, tırşulu sardalya ve tarama' tanıtılacaktır. Bu mezeler Kıbrıs meyhanelerinde masaya sığabildiğince yerleştirilir, sığmayanlarsa meze tabaklarının masada üst üste koyulmasıyla servise devam edilir.

Rumcası αγρέλλια (agrellia) olan ayrelli, Türkiye Türkçesinde kuşkonmaz olarak bilinen otun yumurta ile kavrulmasıyla oluşan bir mezedir:

Bildiğiniz gibi ayrelli Kıbrıs yemeklerinin olmazsa olmazından biridir. Dilerseniz ben size yapılışını anlatayım. Şimdi ayrelliler tane tane dağdan toplanır, şimdi onlar küçük küçük doğrandıktan sonra kesildikten sonra kızartılır kızartıldıktan sonra da içerisine yumurta kırılır ve servis edilir. İçine dilerseniz baharatlar koyabilirsiniz. Limoncuknanda çok güzel olur ve duznan. (K2)

Salyangoz ailesinden olan Rumcası καράολοι (karaoloi) olan garavulli, Kıbrıs'ın hem meyhanesinde hem de evlerinde vazgeçilmez mezelerdendir. Koç adını verdikleri büyüklükteki salyangozlar yağmurlu havalarda ortaya çıkmakta ve Kıbrıslılar bunları zevkle toplamaktadırlar. Büyük kazanlarda saatlerce kaynatılarak yapılan garavulli mezesi yoğun bir işlemiden sonra hazır hale gelir:

---

babı (Rumcası σιευταλιές sheftiales) şöyledir: ilk önce gıymayı alıyorsun. Soğan, maydanozu her kilo başına iki dane soğan götüyorsun, her kiloya iki soğan, dönüp bunu yoğuruyorsun. Soğanıyan, maydanozu, garabiber ve duznan başka hiçbir şey gömüyorsun. Dönüp bunu hayvanın terpiyinin biz Kıbrıslı banda (bağırsak) derik. Baydaynan bunu sarar ve sunar. İsteğe göre mesela insan var der ben iki şeftali isterim yeyeyim, şeftaliyi alırlık. Tabi meyhane de isteğine göredir. Mesela biz normalde nasıl sıraylamayan veririk şiş, şeftali devam ederik, birinci şişi veririk, ikinci şeftaliyi veririk, ondan sonra tavul şiş veririk arada bir tavuk veririk pırzola köfte en sonda bir ganat veririk magarımaynan beraber.

Garavulli yani süümüklü böcek, kış aylarının vazgeçilmezidir. Yağmur yağarkenden çıksan büyük koç boylu garavulliler toplanır. Soğuk sudan geçirilir. Daha sonra tencerede ya da gazanda gaynayan suya atılır ve haşlanır. Haşlandıktan sonra tekrar soğuk suda yıkanır ve tekrar haşlanmış suya atılır ve belirli bir süre haşlanır. Bu işlem 4 defa tekrarlanır. 4'üncü haşlamada ise haşlanan garavullinin içine havuç, kereviz, defne yaprağı, soğan kabuğu ve sirke eklenir ve bir süre daha haşlanır. Daha sonra güzelce süzülür. Servis sosunda ise kekik veya sirke, sarımsak, limon suyu ve zeytin yağı vardır. Yanında da kürdan veririz. Dileyen gelen müşteriler onu kabuğunun içinden çıkarır ve kekik suyuna batırıp yer. (K1)

Rumca yeşil zeytin anlamına gelen ελιές τσακιστές (elies tsakistes), Türkler için de taşla kırılarak yapılan yeşil zeytine verilen bir ad olan çakıstez, Kıbrıs'ın sabah kahvaltılarında meyhanelerine kadar her masada yerini almaktadır:

Şimdi çakıstezimiz de diğer adıyla yeşil zeytin özenle toplanır. Onlar taşla kırılır, ardından tuzlu suyun içinde bekletilir. Şimdi bize geldiği zaman biz onu o tuzlu suyun içinden çıkarıyoruz özel bir sosla mesela bu da limonlu, golyandralı, kekikli ve tuzlu sosumuzla harmanlayıp servis ediyoruz. İçerisine dilersek sarımsak da koyabiliriz. (K2)

Türkiye'de de akşam yemeklerinin yanında tüketilen pancar, Rumca παντζάρι (panjari) Kıbrıs'ın meyhane kültüründe yer alan mezelerin içinde olmazsa olmazındandır. Pancarın hazırlanışı diğer mezelere göre daha kolaydır: Pancar önce toplanır sonra bir suyun içinde kaynatılır kaynatılan pancar soyulur kabuğundan. Sonra kesilir küçük küçük doğranır ve üzerine sirke ve maydanozla servis edilir. (K2)

Rumcası τσαμαρέλλα (tsamarella) olan samarella, güneşte kurutulmuş koyun ya da keçi eti olmaktadır:

Kıbrıs meze kültürünün vazgeçilmezidir. En az 2-3 yaşında besili oğlak etinin ön kol ve döş kısmındaki et kemiğinden ayrılmış tuza basılır. Genellikle 4-5 haftada bir çevrilir. İyice kanı çekildikten sonra tuzdan çıkarılır. Daha sonra gaynayan su dökülür tuzundan

arınması sağlanır böylelikle. Daha sonra sudan çıkartılıp kekik eklenir. Güneşli havada 1 ila 3 gün arasında kuruması beklenir. Kuruduktan sonra çok ince şekilde dilimlenir ve servis edilir. (K1).

Rumcası κάπαρη (kapari) olan gabbar turşusu, evlerden meyhanelere uzanan mezelerdendir. Kıbrıs'ın dağlarında yetişen gabbar çiçeğinden yapılan gabbar, sağlık açısından çok faydalı bitkilerin içinde yer almaktadır:

Gabbar, Gabbar çiçeği bahar mevsiminde toplanır. Daha sonra suya atılır. Üzerine taş konur suyun üzerine çıkmaması için. Böylece karıncasını, böceğini bırakırken acılığını da bırakır. Daha sonra tuzlanır sirkelenir turşu haline getirilir. (K8).

Yeşillik denildiğinde Kıbrıs'a özgü olan nedir, diye düşünülse de yeşillik tabağında bulunan bazı sebzeler Kıbrıs'ta tüketilen Türkiye'de çok bilinmeyen bitkilerdendir:

Kıbrıs kültüründe çiğ olarak yeşillik, havuç, enginar, gulumbra ve benzeri birçok şey tüketilir özellikle meyhanelerde. Artık mevsimine göre doğranır, limonlanır, tuzlanır. Bu şekilde içki ile tüketilir (K8).

Yeşillik tabağında bulunan gulumbra, Rumcası κουλούμπρα (kouloubra), Kuzey Kıbrıs'taki diğer bir adıyla cehennem topuzu da denilen turp ailesinden gelen, Kıbrıs'ta yetişen bir kök bitkisidir. Turpa benzeyen ama onun tatlısı olan bu bitki hem evde akşam yemeklerinde hem de meyhanelerde pişirilmeden yenmektedir. Yine bu meze tabağının belki de meyhanelerde kapış kapış yenen sebze-si çiğ enginardır. Rumcası αγκινάρα (agkinara) olan enginar, Kıbrıs'ta yaygın bir şekilde ekilen, yemeğinden, dolmasına, oradan da salatasına kadar pek çok yönlü tüketilen bir bitkidir. Meyhanelerde enginarın yapraklarının tamamen soyulmadığı, müşterilerin yapraklarından tutarak yemesi için üçgen kesildiği görülür.

Rumcası βρασιές πατάτες (vrastes potatoes) olan kaynanmış patates, hemen hemen bütün Kıbrıs meyhanelerinde içki masalarında yerini almaktadır:

Patates haşlanır. Daha sonra soğuduktan sonra doğranır. Esas Kıbrıs kültüründe belirlidir. Limon, zeytin yağı ki zeytin yağı çok kullanılır. Tuz, kuru veya taze nane bunlar karıştırılarak kullanılır. Bunu diğer baharatlarla geliştirebilirsiniz. (K8).

Kıbrıs Türkleri tarafından “eşşek siksın” olarak tanınan Rumca karşılığı *taxıvı* (tahini/ ahdibisi auri) olan meze Kıbrıs’ın çok eski bir mezesidir. Meyhanecilerin çoğu bu mezeleri atalarından öğrendiğini ve bu mezelerin asırlardır Kıbrıs’ta yapıldığını dile getirir:

Vallahi biz bunları atalarımızdan öğrendik, yani ben öyle deyim size ben dedemden dedemin zamanında da bunlar vardı anneannemin nenemin zamanında da vardı yani bunlar eski mezelerdir haa kırbaç belki daha yeni olabilir ama geriye kalan zeytin olsun efendime deyim, gömeç olsun, herse olsun, eşşek siksın olsun bunları biz hep atalarımızdan öğrendik... (K5).

Farklı farklı adları olan ve hepsinin küfürle üretildiği anlaşılan eşşek siksın mezesinin tarifi ise şöyledir:

Halk dilinde adı eşek tepsin veya ekşi siksın. Tabi bir tane daha var ama o da biraz ayıba geçecek ee eşşek siksın derler yani. Tarifine geçecek olursak 250 gramlık tahını alınız bunu bir çukur gaba boşaltınız üzerine bir yemek kaşığı öncelikle su goruz. Eee karıştırmaya başlarız. Eee ilk sertleşir, daha sonra 3-4 dane orta boy limonu, suyunu sıkırsınız ve içine yavaş yavaş dökeriz ve sürekli karıştırırız. Eee ilk etapta bayağı böyle sıkır, kıvamı sertleşir ama devam ederiz eklemeye limonu. Taa ki muhallebi kıvamına gelene kadar. Tabi bu arada üzerine aralıklarla duz serperiz ve karıştırmaya devam ederiz. Duzu da damak dadına göre ayarlarırsınız. Yani istenilen kıvama geldiğinde duzu durdururuz gomayı ama yaklaşık 3-4 hatta 5 dane limon bile alabilir. Ee muhallebi kıvamına geldiğinde de zaten gennini belli eder, rengi de açılır. Bu arada muhallebi kıvamına geldiğinde düz tabaklara servis ederiz üstüne isteğe göre sumak maydanoz ve yağ gez... garayağ²² veya zeytinyağı gezdirebiliriz ve servis hazır hale gelir. Yapımı çok ko-

²² Koyu yeşil renkli zentin yağına Kıbrıs’ta garayağ denmektedir.

lay ve basıtdır. .... Meyhane işine başladığımdan beri yaklaşık on beş senedir tahını her gece yaparız. Eşşek siksini Rumcası, hımmı vallahi ben burda doğdum zaten rum tarafında yaşamadığım için ne desem yalan olur, büyüklerimden de bugüne kadar merak konusu olmadı ki sorayım, bilmiyorum yanı, ama onlar da meyhanelerde restoranlarında gullandıklarından haberdarız yanı. (K5).

Ege Bölgesinin düğün yemeği olan keşkeğin bir benzeri de Kıbrıs'ta tüketilmektedir. Keşkek'e benzeyen mezeyi Kıbrıs Türkü herse, Rumlar ise resi (ρεσι) diye adlandırmaktadır. Herse, tıpkı Türkiye'deki gibi Kıbrıs'ta da Türklerin ve Rumların düğün yemeğidir:

Herse, genelde Baf'ta²³ yaşayan insanlara özgüdür. Genelde Baf'lılar'da bilmeyen yoktur herseyi. Tabi daha ilerleyen yıllarda yayıldı bu, ama Baf'lılara özgü bir üründür herse. Her meyhanede bulunur. Baf'lıların özellikle bayramlarda olmazsa olmazdır herse. Kesinlikle her Baf insanının evinde bişer. Eskiden böyleydi, yanı hala daha bu alışkanlığı tutan aileler çok fazladır.

Herse'yi bir aile için yapılacak gibi düşünürsek, eee bir paket aşurelik buğday, eee bir tavuk orta boy ama özellikle köy tavuğu olması önemlidir, çünkü güzel ve daha tütümlü²⁴ olur. Duz ve soğan, bir paket buğday ile yapacak olursak buğdayı bir gün evelden ayıklayıp suya goruz geceden. Bunun sebebi da buğdayın iyice yumuşaması ve ertesi gün pişireceğimizde daha erken pişmesi içindir. Eee ertesi gün tavuğumuzu gaynatırız. Gaynayan tavuğu derisinden ve kemiklerinden ayırıp didikleriz. E gaynattığımız tavuğun suyuna buğdayımızı bir gün evelden suya bırakılan buğdayımızı goruz eee ve soğan doğrayıp soğanla beraber gaynama ya bırakırız. Eee fokurdamaya başlayan buğdayın içine tavuğumuzu ilave ederiz. Eeee ocağımızı da kısık ateşe alırsak foku fokur kaynayan bir ocakta güzel bişmez! Sine sine bişmesidir herseye

²³ Baf, Güney Kıbrıs'ın bir liman kentidir. 1974 öncesinde pek çok Kıbrıslı Türk tarafından yurt edinilmiş kentin bilinen en meşhur kişisi KKTC'nin kurucusu Rauf Raif Denktaş orada doğmuştur.

²⁴ Kokulu.

dadını veren! Eee ara ara duzunu ben eklerim. Arada dadımlık alıp bakarım duzuna. Eğer ilave gerekirse ilave ederim, yani da-darak duzunu ayarlarım herhangi bir ölçek olarak size burdan söyleyemeyeceğim ama yapım aşamasında bunu kontrol edmemiz lazım. Sürekli karıştırma istemez buğday, şey herse. Artık biştigini buğday şişer ve açıldığını görürsünüz o zaman biraz karıştırırsınız ki dibi tutmasın ve sıcak yenen bir menüdür özellikle sıcak servis edilmesi önemlidir. Soğuk da yenebilir ama genelde sıcak yenmesi uygundur. (K5).

Rumca $\mu\lambda\omicron\chi\iota\alpha$ (molohia/nolsa) olarak adlandırılan gömeç, Türkiye Türkçesinde ebegümeci olarak anılmaktadır. Gömeç, Kıbrıslıların evlerinde yemek ve meze olarak masalarına yerleştirdikleri pişirilerek yenen bir bitkidir:

Öncelikle Ocak, Şubat aylarında gömecen en taze olduğu dönemdir. Tabi bu yağışlara da bağlıdır. Mesela bu sene Mart'a girdik hala daha gömeç taze bulmamız mümkündür. Sıcaklıkların artmasıyla artık bayatlaşmaya başlar gömeç. Gömeci önce üst kısmında yaprakların büyümeye başladığı kısmı kesmek gerekir, yani bir nevi göbek bölümü gibi deylim size. Orayı kesip 3-4 parçaya bölebiliriz. Aşağı yukarı bir on beş santimlik bir bölgedir size. Bunu 3-4 parçaya bölüp iyi yaklaşık 20-30 dakka arası gaynatabiliriz. Bunun gaynayıp gaynamadığını yüksek ateşde değil tabii orta ateşde. Bunun gaynayıp gaynamadığını çatal yardımı ile gontrol edebiliriz. Gaynadıktan sonra suyunu süzüp soğumasının bekleyeceğiz. Soğuduktan sonra servis tabağına alıp üzerine zeytin yağı gezdirip tuzlayarak servise hazır hale getirebiliriz. Eee gömecen inanın çoğu insan bugadar faydası olduğunu bilmiyor. Direkt bir antibiyotik görevi yapar desek yeridir. Akciğerde balgamın toplanmasını önler, öksürük, bronşite bire bir iyi gelen bitkidir. Ses kısıklıklarında, ayak şişkinliklerinde, kırık çıkıklardan ileri gelen şişkinliklerde, göz kuruluğunda mesela bunu kaynatıp suyuyla pansuman yapabiliriz. Gözüme, mide ve bağırsağın muntazam çalışmasını sağlar, yani ee çok faydası var inanın. Birçok insan gömecen bu kadar faydası olduğunu bilmiyor. (K5).

Rumca σικωτάκι (sikotaki) olan ciğer kavurmayı Kıbrıslıların çok sevdiği ve her öğünde yemeyi tercih ettikleri her meyhanede dile getirilmektedir:

Kuzu ciğerimiz güzel bir meze olduğu için onu iyi pişirmek de çok önemli, aynı zamanda baharatlarını zamanında birleştirmek çok önemli. Bunlar, doğrayış tarzı, küçük küçük doğradıktan sonra ayrı ayrı pişirilmesi lazım, pençeвиşi, akciğeri, karaciğeri, bunlar hepsi zamanlı. Belli bir zamandan sonra karıştırılıp öyle yapılması lazım. İlk başta pençeвиşimizi doğruyoz, tavamıza biraz yağ koyuyoruz. Pençeвиşimizi attıktan sonra 3-5 dakika pişirilir. Ardından akciğerimizi koyuyoruz, akciğer de 3-5 dakika piştikten sonra karaciğerimizi koyuyoruz, karaciğerden sonra ince ince doğradığımız soğanlarımızı ekliyoruz. 5-10 dakika piştikten sonra baharatlarımızı atıyoruz. Tabii pişmeye yakın, çünkü pişmeden baharatları atarsak ciğeri sulandırmış oluruz. Baharat olarak 3 çeşit baharat kullanıyoruz tuz, karabiber, kimyon. Tabii bu isteğe bağlı bi de kırmızı toz biberimiz var tabii isteğe bağlı yani bu şekilde sunumu olur. Çok güzel bir mezedir. Tüketilmesi hoş olur. Tabii bu esnada unutmamak gerek maydanoz servis esnasında çok hoş güzel olur, yanında da iki parça limon ve Kıbrıs pidesi güzel olur. (K7).

Arap dünyasından Orta Doğu'ya geldiği düşünülen Rumcası χούμος (houmous) olan humus²⁵ meze olarak Kıbrıs'ta evlerde ve meyhanelerde vazgeçilmezlerin arasındadır:

Humus Araplara özgü ama Kıbrıs'ta da çok tüketilen birer soğuk mezedir. Sevilen bir mezedir. Öğlen olsun, akşam olsun yani her daim tüketilen bir mezedir. Bütün yemeklerin yanında özellikle hoş bir meze olduğu için tüketilir. Rumcası zamanında Rumlar Roiti derlerdi günümüzde humus diye adlandırılır. Şimdi aslında humus basit bir mezedir. Yapılışı çok kolaydır, daha evvelden nohudumuzu gecesinden suya koyarız. Ertesi gün suyunu değiştirip onu ateşe koyup ateşte ortalama 40-45 dakika kadar kaynadık-

²⁵ Ayrıca, humustan humus çorbası da yapılmaktadır, ancak humus çorbası meyhanelerde tüketilmediğinden bu çalışmaya alınmamıştır.

tan sonra mikserden geçirip mikserden geçirirken önce humusumuzu çekiyoruz, ardından sarımsağımızı koyuyoruz, limon, tuz, isteğe bağlı zeytin yağı biraz da kimyon, onun yanı sıra yani biraz da tahin katarsak daha hoş olur. Çok basit bir mezedir. Yapılışı da çok basit, dediğim gibi yani güzel bir mezedir. (K7).

Rumcası κουκιά (koukia) olan Kıbrıs'ın bir diğer vazgeçilmez geleneksel Kıbrıs mezesi guru pakladır:

Bugün meyhane mezelerinden Guru Pakla dediğimiz Kıbrıs'a özgü Guru Pakla'yı anlatacağım size. Rumcası Gucca derler Rumlar'da, bizde Guru Pakla denir. Bunların soğuk meze olarak bunların belli bir zamanı yoktur sabah haricinde öğlen, akşam içkinin yanında özellikle çok tüketilen mezelerdendir. Guru Paklamız ilk başında güzelce yıkıyoruz onun üzerindeki kirler gitsin diye o tozlar ondan sonra bir gün öncesinden gene humusta yaptığımız gibi bir gün öncesinden ısıtıyor suya yatırıyor. Ertesi gün gaynatmaya bırakıyor kendisini kaynama esnasında üzerinde bir köpüklenme oluşur o köpüğü aldığımızda çok güzel tadı oluyor. Eğer onun köpüğünü bıraktığımızda onun lezzetini kaybeder aldıktan sonra ortalama bir 20 dakika kadar yeterlidir. İçine pazı, sarımsak, tuz, zeytin yağı, limon karışımından çok güzel bir meze ortaya çıkar. Sunumda bir şeyler eklemeye gerek yok pazı olduğu için o güzel bir görüntü sağlar. Tabi ki bu isteğe bağlı üzerine kuru nane gezdirilirse hoş olur. (K7).

Bir diğer baklagillerden oluşan meze de guru börülcedir. Guru börülcenin Rumcası μαυρομάτικα λουβιά (mavromatika louvia)'dır:

Bugün haşlanmış Börülcemiz var. Börülce salatası tazesini tüketilir kurusu tüketilir ikisi de aynıdır. Tabi tazesini daha hoş olur, ama fiyatlardan dolayı insanlar genelde kuruyu daha çok tüketmeyi tercih eder. Bugün size hazırlanışını anlatmaya çalışacağım. Şimdi Börülcemizin basittir aslında yapılışı, ilk başta Börülcemizi suya bırakıyoruz 1 gün öncesinden, ertesi güne ateşe koyuyoruz. Haşladıktan sonra çeşitli malzemeleri koyuyoruz. Malzemeleri zeytin yağıdır, tuzdur, limondur, biraz sirke güzel olur. Yeşillik olarak taze

soğan, maydanoz, salatalık, domates güzel bir mezemiz olur. Yani bu da günün her saatinde tüketilebilir özellikle içki masalarında, akşamları normal yemek olarak da hafif bir yemek olduğu için hafif olduğundan dolayı evlerde de tercih edilir. Sunumda tercihe bağlı taze soğan, maydanoz, salatalık, domates bunun yanı sıra tuz, limon, zeytin yağı ile sunuma hazırdır. (K7).

Balık meyhanelerinde daha çok bulunan mezeler, kırmızı etle tüketilen mezeler kadar sayıca çok olmamakla birlikte kırmızı ete dayalı meyhanelerde de yer aldığı gibi kırmızı ete dayalı meyhanelerde bulunan mezeler de balık meyhanelerinde servis edilmektedir. Bu nedenle mezeleri iki bölüme ayırmak yerine önce her iki meyhane türünde yaygın olarak bulunan mezeleri yukarıda yazdıktan sonra balık meyhanelerinin daha çok tercih ettiği mezelere geçildi. Bunlardan ilki Rumcası ρολά ψαριών (rolá psarión) olan balık böreğidir. Bir değeri de Rumcası ψαροκεφτέζ (psarokeftes) olan balık köftesidir. Balık böreği aslında, sigara böreğinin peynir yerine balıkla yapılması gibidir:

Bu bizim balık böreğimizdir. Yufkayla yapılır içinde balık var. Bu bizim köftemizdir. Bu da balık köftemizdir. Filet balığından yapılır mezgitten. Balık böreğinin içeriği yufka, soğan, çarliston biber, 1 kaşık tere yağı, sarımsak ve mezgit balığından yapılır. Belli bir tarihçesine ulaşamadım. İçli köfteye benzeyen de balık köftesidir. Yine mezgit balığından yapılır. İçerisinde bulunalar kaşar peynir, ekmek içi, soğan, sarımsak, dere otu, kekik, nane, tuz ve karabiber bulunur. (K4)

Rumcası χταπόδι ξυδάτο (htapodi ksionato) olan sirkeli ahtapot mezesi de hemen hemen her balıkçı meyhanesinde meze olarak sunulmaktadır: Ahtapot da haşlanıyor. Böyle parmak parmak kesilip sirkede bekletiliyor biraz, ondan sonra servis ediliyor ki yumuşasın. Ana yemekten önce servis edilir. (K4)

Kıbrıs'ın araştırmacılarından Zekai Altan, Yenidüzen gazetesinde 11 Eylül 2013 tarihinde yazdığı köşesinde Kıbrıs balık mezelerinden Rumcası χταπόδι τουρσί (htapodi toursi) olan ahtapot turşu-

sunu ve Rumcası σουπιά (soupia) olan sipya / sipga (mürekkep balığı) turşusunun yapılışını anlatmaktadır:

*Ahtabot Turşusu, yakalanan ahtabotların mürekkebi, ağzı ve iç organları çıkartılır. Ahtabot bir taş veya kaya üzerine en az kırk defa vurularak ve taş – kaya üzerinde oğuşturularak ağartılır. Bu işlemden sonra çıkan köpüklerin artık çıkmadığı ve yumuşak etlerin sertleştiği görülür. Daha sonra suda iyice haşlandıktan sonra suyunu süzüp kurutulur ve kuşbaşı kesilerek kavanoza yerleştirilir. İçerisine sarmısak atılır. Üzerine de aldığı kadar sirke ve bunun da üzerine hava almaması için zeytin yağı dökülür. Zaman içerisinde bir tabaka oluşturan turşunun bu tabakasına da turşunun anası denir. Ahtabotun daha küçüğü olan sipya da ahtabot gibi aynı yöntemle turşuya konur.*²⁶

Kıbrıs'ın geleneksel balık mezelerinden biri de sosta balıktır. Sosta balığın Rumcası σαλτσα ψαριού (saltsa psariou)'dur: *Bu da bizim sosta balığımızdır. Mezgit fileten yapıyor. Önce bu balığı haşlıyoruz. Ayçiçek yağında bekletiyoruz soya sosunda garıştırıp biraz bekletiyoruz. Ana yemekten önce servis edilir. (K4)*

Rumcası καβούρι (kavouri) olan yengeç, diğer balık mezelelerine göre daha az yaygın olsa da Kıbrıs'ın balıkçı meyhanelerinde tercih edilen bir mezedir. Yengecin bacaklarında ve gövdesinde bulunan et, sert tabakadan sıyrılarak ayrılır ve o şekilde yenilebilir. Kıbrıs'ın sahillerinde bulunan Rumca γόπα (gopa), Türkçe ise vopa adlı bir balık olan vopa, bazı meyhanelerde ana yemek olarak verilse de meyhanelerin çoğunda meze olarak servis edilmektedir. Bir meze olarak vopa, masadaki kişi sayısına göre birer adet ızgara-da pişirilir ve müşterilere takdim edilir.

Karides (Rumcası γαρίδες / garides), kalamar (Rumcası καλαμάρι / kalamari), tütsülenmiş turşulu sardalya (Rumcası Σαρδέλες / sardeles), tarator (Rumcası ταλατούρι / talatouri) ve midye (Rumcası μύδια / midia) de balık meyhanelerinde meze ola-

²⁶ <http://www.yeniduzen.com/kibris-mezeleri-80694h.htm> 13.06.2019

rak takdim edilmektedir. Son olarak, Rumcası ταραμας ya da ταραμοσαλατα, (taramas / taramosalata) olan tarama mezesi balık yumurtasıyla yapılmaktadır. Tarama daha çok Kıbrıs Rum tarafında yaygın olan geleneksel bir mezedir:

Taramosalata or Taramas is a traditional meze dip consisting of cured roe with herbs and spices. The cured roe may be white or red, depending on the fish it came from, which is usually cod or grey mullet. The curing is done in stages: The raw roe is first placed into a sugar-salt brine overnight to give some flavour and dissolve some of the external impurities. It is then dipped into pure salt for several days to absorb all or most of the moisture, before blending it into a powdery form. Common additional ingredients include lemon, onion, garlic and sometimes fresh herbs (K3).²⁷

Sonuç

Bu çalışmada Kuzey ve Güney Kıbrıs olmak üzere Lefkoşa, Girne, Gazimağusa ve köylerindeki 10 meyhanede (Galabalık Restoran, Mektepbaşı Meyhanesi, Dervo'nun Yeri, Ada Meyhanesi, Ot-hello Meze Restaurant, Tiryaki Meyhanesi, Hürdeniz Balık Restaurant, Aytotoro Meze Evi, Veranlar Meyhanesi, Taş Plak Meyhanesi ve Pyxida Fish Tavern) derlemeler yapıldı.

Kıbrıs'ın geleneksel mezelerinden ayrelli, garavolli, çakıstez, pancar, samarella, gabbar turşusu, yeşillik, gaynanmış patates, eşşek siksini, herse, gömeç, ciğer kavurma, humus, guru pakla, guru börül-

²⁷ Taramosalata veya Taramas, ezilmiş havyar, otlar ve baharatlardan oluşan geleneksel bir mezedir. Ezilmiş havyar, geldiği balığa bağlı olarak genellikle morina veya kefal olan beyaz veya kırmızı etli balıktan olabilir. Ezilme işlemi aşamalar halinde yapılır: Önce tat vermek ve dıştaki yabancı maddeleri gidermek için yumurtayı şekerli-tuzlu suya koyun. Daha sonra nemin tümünü gidermek ve yumurtaları toz halindeki bir forma sokmadan önce absorbe edebilmek için havyarı birkaç gün boyunca tuza batırıyoruz. En yaygın ilave bileşenleri arasında limon, soğan, sarımsak ve bazen taze otlar bulunur. <https://pyxidafishtavern.com/2018/11/01/taramosalata/> 13.06.2019

ce, balık böreği, balık köftesi, sirkeli ahtapot, sosta balık, yengeç, karides, kalamar, vopa, turşulu sardalya ve tarama Kıbrıs'ın en yaygın tüketilen mezeleri olarak tespit edildi ve tanıtıldı. Dolayısıyla Kıbrıs'ın zengin bir meyhane ve meze kültürüne sahip olduğu anlaşıldı.

KKTC'ye yapılan ambargolar nedeniyle çok turist çekemediği, bu nedenle meyhane müşterilerinin yerli halk olması nedeniyle geleneksel Kıbrıs meyhaneciliğini koruduğu anlaşıldı. Güney Kıbrıs ise Avrupa Birliği nedeniyle uluslararası bir turizme sahip olduğu, dolayısıyla meyhane müşterilerinin de uluslararası bir hüvviyete sahip olması nedeniyle geleneksel meyhanenin yerini meyhane-restoran olarak adlandırdığımız işletmelere bıraktığı tespit edildi. Bu temel etken nedeniyle Kuzey Kıbrıs meyhaneleri özellikle rakı temalı logoları seçtiği; Güney Kıbrıs'ın da restoran anlamına gelen çatal ve bıçaklı logoları tercih ettiği görüldü.

Orta Doğu ve Kıbrıs'ın mezelerinden İspanyolların tapaslarına (mezelerine) kadar bütün Akdenizin zengin bir meyhane kültürü bulunmaktadır. Eski Mezopotamya'dan günümüze uzanan bu kültür pek çok uluslu ve pek çok kültürlü olması açısından araştırmacıların bütüncül bakış açısıyla yapacakları incelemeleri beklemektedir. Meyhaneler üzerine kısıtlı sayıda yapılan araştırma bu çalışma da dahil meyhane üzerine yapılacak çalışmaları zorlamaktadır. Bu nedenle başta ulusal meyhanecilik, sonrasında da uluslararası meyhane kültürü araştırılmalıdır. Dolayısıyla kültürler arası etkileşim de bu yolla tespit edilebilecektir.

Kaynaklar

- Anafor Balık Meyhanesi <https://www.facebook.com/anaforbalikmeyhanesi/> 13.06.2019
- Aytoto Meze Evi <https://www.facebook.com/aytotororestoran/> 13.06.2019
- Costas Tavern <https://www.facebook.com/costastavern/> 13.06.2019
- Hakan Kaynal, Muhabbet Baki Mahbubân Kayıp: Osmanlı'dan Cumhuriyete Meyhaneler, İstanbul Araştırmaları Yıllığı / Annual Of Istanbul Studies, 2014, 3. Sayı, s. 1-21.
- Hürdeniz Restaurant <http://www.hurdenizrestaurant.com/> 13.06.2019
- İlber Ortaylı, "İstanbul Meyhaneleri", *İstanbul'dan Sayfalar*, Hil Yayınları, İstanbul, 1986, 168-173.
- Kıbrıs Sanayi Odası <http://www.kibso.org/index.php/tr/2012-05-14-07-42-07/belgelendirme.html> 13.06.2019
- Lance Allred, The Ancient Mesopotamian 'Tavern', AOS, 2009, s. 1-10.
- Mehmet Cemal Öztürk, 'Başbakanlık Osmanlı Arşivine Göre Kıbrıs Tekkeleri', *Tarihte Kıbrıs II*, Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yay., 2017, s. 623-630.
- Meyhane Budur <https://www.facebook.com/Meyhanebudur/?rf=1997862387168934> 13.06.2019
- Nama Restaurant www.nama-restaurant.com 13.06.2019
- Pyxida Fish Tavern <https://pyxidafishtavern.com/> 13.06.2019
- Reşad Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul, 1960.
- Sami Zubaida, Turkey, Alcohol and Islam <https://www.opendemocracy.net/en/turkey-alcohol-and-islam/> 13.06.2019
- Zekai Altan, *Yenidüzen* gazetesinde 11 Eylül 2013 tarihinde yazdığı köşesinde "Kıbrıs Mezeleri" <http://www.yeniduzen.com/kibris-mezeleri-80694h.htm> 13.06.2019
- Zekai Altan, *Yeni Düzen* gazetesinde 16 Kasım 2014 tarihli "Kıbrıs'ın Mutfagının Geleneksel Bir İçkisi Zivaniya" <http://www.yeniduzen.com/kibrisin-mutfaginin-geleneksel-bir-ickisi-zivaniya-81930h.htm> 13.06.2019

Kaynak Kişiler

- K1 : Adnan Mercan, 1974 doğumlu, Lefkoşa, Taş Plak Meyhanesi, Usta
- K2 : Ayşe Düşer, 22 yaşında, Gazimağusa, Othello Meze Restaurant, işletme sahibi
- K3 : Demetris Georgiou, 33 yaşında, Güney Kıbrıs Rum kesimi, Lefkoşa, Pyxida Fish Tavernası, Müdür, Usta
- K4 : Erhan Irmak, 32 yaşında, Usta, Lefkoşa, Galabalık Balık Meyhanesi
- K5 : Halit Özsusuzlu, 40 Yaşında, Serhatköy, Dervo'nun Yeri, İşletme Sahibi ve Ustası
- K6 : Hüseyin Zurnacı, 48 yaşında, 30 yıldır meyhanecilikle uğraşmakta, Lefkoşa Tiryaki Meyhanesi
- K7 : Mehmet Zeki Eren, 1985 Doğumlu, Hamitköy, Ada Meyhanesi, Usta
- K8 : Tanya Dağman, 1986 doğumlu, Lefkoşa, Mektepbaşı Meyhanesi, İşletme Sahibi ve Ustası

Altk lt rde Meyhane

Kabadayılık Altkültüründe Meyhanenin Yeri

Mehmet Berk Yaltırık*

Türkiye tarihinde gerek imparatorluk gerek cumhuriyet döneminde, eğlence mekânlarının ve anlayışının yaşadığı dönüşümler, bir bakıma “yeraltı” yahut “illegal” altkültürlerin yaşadığı değişimleri anlamak ve sınırlarını tespit etmede yardımcı olmaktadır. Meyhaneler kabadayılık altkültürünü incelerken, kabullerini, anlayışlarını ve yaşayışlarını görebilmek için onların eğlenmek, haraç toplamak vb. suretlerde temasta bulundukları mekânlardandır. Bu çalışmada kabadayılık altkültürüyle ilişkisi bağlamında adi suç vakalarının kayıtları ve bazı hatıratlar ışığında meyhaneler ele alınmaktadır.

“Türkçeye Farsçadan geçmiş olup “şarap satılan ve çeşitli içkilerin içildiği dükkân” anlamına gelen meyhanenin,¹ kabadayılık altkültürüyle ilintisi Osmanlı dönemindeki halk kültüründe kahvehaneler için yapılan “şarapsız meyhane” benzetmesinden² anlaşılmaktadır. Zira her ikisi de külhanbeylik, tulumbacılık vb. altkültürler çerçevesinde dahi hem geleneğin sürdürüldüğü hem de kazanç sağlanan, devamlılığın söz konusu mekânlardır. Nitekim

---

* Mehmet Berk Yaltırık, Trakya Üniversitesi, doktora öğrencisi, Edirne. mehmetberkyaltirik@gmail.com.

¹ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006, s. 1440.

² İlyaz Bingöl, *Osmanlı'da Kahvehane ve Toplumsal Hayat Mekânları*, Gram Yayınları, Ankara 2013, s. 207.

tulumbacı ve külhanbeyi altkültürleri yeniçerilik devirlerindeki kahvehane kültürünü devralmışlardır.³ Bekâr odalarında şehir kültürüne kapalı haldeki kabadayılık mefhumu da “orta” veya “yeniçerilikle” alakalı bir mefhum olmaktan çıkarak⁴ kahvehaneler yoluyla mahalle kültürüne girmiştir.⁵ Bununla birlikte meyhaneler kabadayılık altkültüründe ayrıca bir öneme haizdir. Çünkü meyhane daima bu “havzadaki” kimselerin bulunduğu,⁶ bir gelir kaynağı ve eğlenilen mekân olmanın da ötesinde, bir anlamda rüştlelerini ispatlama yeri idi. Eski dönemde rakıyı sadece yürekli kimselerin içebileceğine yönelik kabul ve hala kullanılan “aslan sütü” tabiri bir yana,⁷ günümüzde dahi “delikanlılık” mefhumu içerisinde içki masasının bir tür sınama yeri sayılması,⁸ halk arasında da rakı içmenin büyüme, erkeklik ve güçlülük simgesi olarak kabul edilmesi⁹ söz konusudur. Kabadayı ne kadar rakı içerse içsin asla kendini sarhoşluğa kaptırmamalı, bulunduğu mecliste kendine hürmet ettirmesini bilmelidir,¹⁰ sabahlara kadar içse de kendini kaybetmemelidir.¹¹ Kabadayılık her ne kadar tamamen bireysel

³ Serdar Öztürk, “Eşkiyalar, Kabadayılar, Külhanbeyiler ve Silah Toplama”, *Bilgi ve Bellek*, Sayı 5, 2006, s. 141.

⁴ Mehmet Berk Yaltırık, “Eski İstanbul Kabadayısı Figürü ve Bir Şehrin Yaşadığı Değişimler”, *Osmanlı’da Şehir, Vakaf ve Sosyal Hayat*, Mahya Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 87.

⁵ Abdulkadir Emeksiz, “İstanbul Kahvehaneleri”, *Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul*, Cilt 2, Yapı kredi Yayınları, İstanbul 2009, s. 131.

⁶ Mustafa Demirtaş, “XVIII. Yüzyılda Osmanlıda Bir Zümrenin Alt-Kültür Grubuna Dönüşmesi: Külhanbeyleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, Erzurum 2006, s. 116.

⁷ Reşad Ekrem Koçu, *Tarihimizde Garip Vakalar*, Doğan Kitap, İstanbul 2003, s. 111.

⁸ Ebru Yücel, “Güç İlişkileri Açısından Delikanlılık Kavramsallaştırması”, *(Basılmamış Doktora Tezi)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 247.

⁹ Fatih Öncü, Kültegin Ögel, Duran Çakmak, “Alkol Kültürü-2: İçki Kültürü ve Edebiyatta İçki”, *Bağımlılık Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 2002, s. 33.

¹⁰ Refi Cevad Ulunay, *Eski İstanbul Yosmaları*, Arma Yayınları, İstanbul 2012, s. 275.

davranış biçimleriyle sınırlı olsa da¹² mafios altkültür yapılarında “onurun” belirlenmesi bir tür rekabete dayandığından,¹³ “gece hayatı” da başlı başına bir sınamadır.¹⁴

Dolayısıyla oturulup içki içilen ve sohbet edilen yerlere dönüşmeye başladığı 16. yüzyılın sonlarından itibaren¹⁵ 1800'lere kadar meyhaneler, 1800'lerin ortasına doğru da Tanzimat'la birlikte¹⁶ kafe şantan, baloz gibi pavyonların öncülü¹⁷ eğlence yerleri, II. Meşrutiyet döneminden itibaren¹⁸ barlar ve birahaneler,¹⁹ 1920'lere doğru Beyaz Rusların İstanbul'a gelişiyle²⁰ birlikte ortaya çıkan yeni eğlence yerleri²¹ kabadayılık altkültürüyle ilişkilidir. Nitekim meyhanelerin müdavimleri arasında görülen yeniçeri kabadayıları, kalyoncular, tersaneliler döneminde de²² sonraki dönemlerde eğlence yerlerinde meydana gelen dönüşümlerle ga-

¹¹ Refi Cevad Ulunay, *Eski İstanbul Kabadayıları-Sayıli Fırtınalar*, Arma Yayınları, İstanbul 2003, s. 10.

¹² Murat Çulcu, *Her Sakaldan Bir Kıl-Türkiye'de Mafia'laşmanın Kökenleri-I*, E Yayınları, İstanbul 2006, s. 411.

¹³ Pino Arlacchi, *Mafya Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s. 27.

¹⁴ Frank Bovenker, Yücel Yeşilgöz, *Türkiye'nin Mafyası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s. 111.

¹⁵ Bingül, age., s. 204.

¹⁶ Murat Can Kabagöz, *Eğlenirken Modernleşmek-Meyhaneden Balozla, İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e İstanbul*, Heretik Yayınları, Ankara 2012, s. 217

¹⁷ Uğur Aktaş, Gayrimeşru İstanbul, Cumartesi Kitaplığı, İstanbul 2018, s. 125.

¹⁸ Fatih Öncü, Kültegin Ögel, Duran Çakmak, “Alkol Kültürü-1: Tarihsel Süreç ve Meyhane”, Bağımlılık Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2001, s. 136.

¹⁹ İlbeyi Özer, “Mütareke ve İşgal Yıllarında Osmanlı Devletinde Görülen Sosyal Çöküntü ve Toplumsal Yaşam”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi-OTAM*, Cilt 14, Sayı 14, 2003, s. 253.

²⁰ Bülent Bakar, *Esir Şehrin Misafirleri: Beyaz Ruslar*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2012, s. XII.

²¹ Ergun Hiçyılmaz, *İstanbul Geceleri ve Kantolar*, Sabah Kitapları, İstanbul 1999, s. 19.

²² Koçu, *Tarihimizde...*, s. 63.

zinolarda,²³ kulüp ve barlarda,²⁴ kokteyl salonlarında,²⁵ kabadayılar bu tip yerleri mesken tutmayı sürdürmüştür.²⁶ Bu çalışmanın odak noktası en eskisi olan meyhanelerdir ve İstanbul, özellikle Galata civarı en mühim örneklerden birini teşkil etmektedir.

Yüksekkaldırım'da Bizans döneminde dahi batakhaneler ve meyhanelerin bulunduğu bilinmektedir.²⁷ Osmanlı hâkimiyetinin başladığı dönemde de (1453 sonrasında) Galata ve Tahtakale mıntıklarının meyhanelerle dolu olduğu ifade edilmektedir.²⁸ Evliya Çelebi'nin 1600'lerde "Galata demek meyhane demektir" tespiti²⁹ bir yana, yakın zamana kadar bu bölge meyhaneleriyle anılagelmıştır.³⁰ Galata'nın meyhanelerin yanı sıra netameli oluşuyla da anılması³¹ şaşırtıcı değildir. Nitekim yine Evliya Çelebi'nin 17. yüzyılda Galata ile ilgili: "Yukarıda yazılan hâkimlerin tamamı, tabileriyle birlikte gece gündüz silahlı olarak mahalle ve sokaklarda kol dolaşırlar, suçlu bulurlarsa aman vermeyip haklarından gelirler, zira eşkıyası ve keferesi sanki Malta keferesidir"³² şeklindeki tarifi dikkat çekicidir. On-

²³ Halil Soyuer, *Ankara Kabadayıları*, Pencere Yayınları, İstanbul 2015, s. 96.

²⁴ Ebru Yücel, *Güç İlişkileri Açısından Delikanlılık*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2013, s. 49.

²⁵ Adnan Veli, *İstanbul Batakhaneleri*, Ve Yayınevi, İstanbul 2018, s. 135.

²⁶ Yaltırık, *agm.*, s. 93.

²⁷ Asım Fahri, *İstanbul'un 100 Cadde ve Sokağı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. Yayınları, İstanbul 2010, s. 197.

²⁸ Işıl Çokuğraş, *Bekâr Odaları ve Meyhaneler-Osmanlı İstanbulu'nda Marjinalite ve Mekân (1789-1839)*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2016, s. 142.

²⁹ Ahmet Refik Altınay, *Eski İstanbul (1553-1839)*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 41.

³⁰ İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2007, s. 106-107.

³¹ Haldun Hürel, *Burası İstanbul*, Dharma Yayınları, İstanbul 2007, s. 326.

³² Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt 1 (2), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 392.

³³ Sermet Muhtar Alus, "Eski Galata'nın Eğlence Yerleri", *Resimli Tarih Mecmuası*, Sayı 15, İstanbul 1951, s. 640.

dan asırlar sonra 20. yüzyılın başlarında Sermet Muhtar Alus da, eski Galata'dan bahsederken: “*Yakın tarihin Galata’sı bir meyhane, fuhuşhane, cinayet yuvası idi. Sabıkası hala dillerde dolaşır*”³³ demiştir. Semtin eğlence yerlerinde kavga ve “vukuatının” eksik olmadığı 1500’lerin Galata kadı sicillerinde de,³⁴ 1800’lerin sonlarında kabadayılık yaparken bölgede meyhane işletmeye başlayan kimselere dair muhtelif hatıratlar³⁵ ve vesikalarda³⁶ görülebilir. Kumkapı, Yenikapı, Galata gibi meyhaneleriyle meşhur semtler aynı zamanda tulumbacı ve külhanbeyi altkültürlerinin, argolarının ortaya çıktığı,³⁷ geliştiği bölgelerdir.³⁸ Nitekim 20. yüzyılın başlarında Ahmet Rasim de: “*Ben Galata’nın kendisini sevmiştim. Burada korkunç olduğu kadar eğlendirici bir hayat vardı*”³⁹ demiştir. Semtin bu hali muhtelif dönemlerden şiirlere dahi yansımıştır.⁴⁰ 1880’lerin sonuna doğru Galata’da bulunan Madam Bela’nın meyhanesi ve hemen üzerinde işlettiği oteli örneğinde, bu mekânın döneminin “haşarat yatağı” olarak nitelendirildiği, kavgalarla ve kanlı vakalarla anıldığı görülmektedir.⁴¹ Yine Galata’daki meyhanelerde sıklıkla görülen

³⁴ Kerim İlker Bulur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014, s. 214-218.

³⁵ Ergun Hiçyılmaz, *Eski İstanbul Meyhaneleri ve Âlemleri*, Pera Orient Yayınları, İstanbul 2004, s. 61-63; Kabagöz, *age.*, s. 40-45; Reşad Ekrem Koçu, *Eski İstanbul’da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri*, Doğan Kitap, İstanbul 2015, s. 13, 42; Noemi Levy-Aksu, *Osmanlı İstanbulu’nda Asayiş 1879-1909*, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 346.

³⁶ Ergun Hiçyılmaz, *Racon*, Karakarga Yayınları, İstanbul 2016, s. 112

³⁷ Ferit Devellioğlu, *Türk Argosu*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1980, s. 32.

³⁸ Mehmet Arslan, *Argo Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, s. 31.

³⁹ Ahmet Rasim, *Fuhuş-i Atık-Düñkü İstanbul’da Hovardalık*, Arba Yayınları, İstanbul 1992, s. 104.

⁴⁰ Murat A. Karavelioğlu, “Şuara Tezkirelerinde Galata Tasvirleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt/Sayı 50, İstanbul 2014, s. 75-85.

⁴¹ Reşad Ekrem Koçu, “Bela, Madam Bela’nın Otel ve Meyhanesi” *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 5, (İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul 1960, s. 2452-2453.

tipler arasında bıçkınlığıyla bilinen bahriyelilerin (denizcilerin), “asırlar boyunca uygunsuzlukla nam aldıkları” vurgulanan Rumların bulunduğu ifade edilmektedir.⁴²

Meyhanenin hatta yerine göre içki âleminin kabadayı altkültüründe hem kazanç yeri hem de muhtemel rakiplere boy gösterme, meydan okuma yeri olduğuna ilişkin hatıratlar mevcuttur. Konya örneğinde “efe” denilen mahalli kabadayıların, “oturak âlemi” denilen eğlenceler esnasında kadın sebebiyle karşı karşıya geldikleri, bellerindeki saldırmaları çekip yere fırlatarak (hasmının önüne, sofraya) “Nokta!” diye bağırdığı, ardından tüm saldırmaların yere saplanarak lamba da söndürülünce efelerin mavzerlerini kapıp karanlıkta karşısındakine ateş ettiği aktarılmaktadır.⁴³

Edirne örneğinde külhane kabadayıların zembil gezdirip para toplarken zembil içine çevreye sarılmış saldırma koydukları, bunu taşıyan o külhaninin adamlarının meyhane meyhane gezdikleri, meyhanecinin bıçağa bakıp sahibini tanıyarak zembilin içine para attıkları ifade edilmektedir. Yine Edirne külhane kabadayılarından olup haraç toplamadığı söylenen birinin eğer hasmı varsa, içeriye girer girmez masalarına iki bıçak fırlatıp sapladığı, böyle demekle hasımlarına “seç birini” anlamında meydan okuduğu belirtilmektedir. Yine Edirne örneğinde Rum, Bulgar ve Ermeni meyhanecilerden sık sık haraç toplandığı, bazı “tayfası olmayıp tek gezen kabadayıların” Rum, Bulgar ve Ermeni kabadayıların çıktıkları meyhanelere girdikleri aktarılmaktadır. Bu kişiler meyhaneye girince hemen bir masanın boşaltıldığı, önüne içkisi ve mezesinin konduğu, kalkacağı zaman rakı kadehini ters kapattığı ve meyhanecinin böylece gideceğini anlayarak tabak içinde vereceği haraç parasını getirdiği de belirtilmektedir. Haraç vermek istemeyen meyhaneciler

⁴² Reşad Ekrem Koçu, “Galata Balıkpazarı Meyhaneleri” *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 11, (İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul 1971, s. 5886-5887.

⁴³ Vedat Çakır, “Konya’nın Geleneksel Eğlence Kültürü,” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 17, Konya 2005, s. 361.

çıkınca da kabadayılarda kavga çıkardığı yine Edirne örneğinde hatıratlarda yer bulmuş bir mefhumdur. “Küçük Muratça” adlı kabadayının önce hasmının “boyunu karışlar”, bunu bahane edip “Niye başın fazla uzun?” bahanesiyle fenerleri hızlıca söndürerek saldırıların tersiyle orada bulunanlara hücum ettiği aktarılmaktadır. Büyük İhsan adlı kabadayının da haraç vermeyen meyhanecinin suratını karışlayarak “Niye yüzünün bir tarafı diğerinden fazla?” diyerek saldırıya geçtiği ifade edilmektedir. “Yeni İmaretli Bala Mehmet Ali” adlı bir kabadayı örneğinde haraç toplamayan ama sadece Rum, Ermeni ve Bulgar kabadayılarla kapışmak için meyhaneleri dolaşan külhani örnekleri de söz konusudur. Bir yoruma göre tarafların birbirine düşmesi Edirne’deki sayıları yüzlerle ifade edilen Rum, Bulgar ve Ermeni meyhaneciler nedeniyledir.⁴⁴ Bu tür hatıraların ışığında meyhanelerin kabadayılarda “meydan okuma” ve “yigitlik gösterme” yeri olarak algılandığı açıkça görülmektedir. Bursa örneğinde 20. Yüzyılın başlarında Namazgah, Atpazarı, Samanpazarı, Kayan gibi bölgelerin netameli yerler olarak mimlenmesi söz konusudur.⁴⁵ Sivas örneğinde de kabadayılarla ilgili anlatılarda meyhanenin bu şekilde algılandığı ifade edilmektedir.⁴⁶ Malatya örneğinde şehrin eğlence anlayışının dönüşümünde kabadayılarda rol oynadığı anlaşılmaktadır.⁴⁷

Kayıtlara geçmiş ve araştırmalarda da dikkat çeken örnekler, daha önce de değinildiği gibi İstanbul, Galata sahasında mevcuttur. Özellikle buraya yönelik tetkiklerde içkinin bu altkültürdeki yerine dair bazı saptamalar da söz konusudur.⁴⁸ Eski dönemin Karagöz, Ha-

⁴⁴ İsmail Hakkı Soyman, *Tulumbacılar ve Edirne Tulumbacıları*, Eser Matbaacılık, Edirne 2002, s. 37-38, 41.

⁴⁵ Ziya Şakir, *Bursa’yı İki Gün İdare Eden Eşkıya Püskülsüz İsmail*, haz. Raif Kaplanoglu, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2012, s. 15-16.

⁴⁶ Fuat Bozkurt, *Su Testisi Su Yolunda-Sivas Kabadayıları*, Ürün Yayınları, Ankara 2015, s. 137-139.

⁴⁷ Ahmet Dinç, *Malatya Kabadayıları-Bir Anadolu Şehrinin Sosyo-Kültürel Arka Bahçesi*, Kripto Yayınları, Ankara 2018, s. 59.

⁴⁸ Roger A. Deal, *Namus Cinayetleri Sarhoş Kavga: II. Abdülhamid Döneminde Şiddet*, çev. Zeynep Rona, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017, s. 70-71, 74, 76.

civat fasıllarına dahi “sarhoş ve kabadayılardan uğrak yeri olan meyhanelerin” yansımaları görülebilmektedir.⁴⁹

Hatıratlarda da dile getirilen bu tespitler, kadı sicilleri başta olmak üzere Osmanlı dönemine ait arşivlerdeki belgelerde de görülen çeşitli olay örnekleriyle desteklenmektedir. Kabadayılık yazılı olmayan birtakım kabullere ve mefhumlara dayanan bir altkültür olduğundan,⁵⁰ hatıratlar haricinde kalan yazılı belgeleri teşkil eden adli kayıtlar sadece vaka bilgisini içermektedir, yani bir vakanın davasıyla ilgili hükmü yazan kâtip için bu hadise birkaç kelimelik bir “vaka-i zabıta”dır.⁵¹ Bununla birlikte bu araştırmanın konusu olan meyhanenin kabadayılık altkültüründeki yerine ilişkin, yukarıda dile getirilen tespitleri destekleyecek veriler söz konusudur. Belgelerde bazı meyhanelerden “eşkıya”nın toplandıkları yerler olarak bahsedilmektedir. Bu meyanda Balıkhane Nazırı Ali Bey’in meyhaneleri tasvir ederken buralarda duvarlarda birtakım kabadayı resimlerinin asılmış olduğunu belirtmesi dikkat çekicidir.⁵²

Üsküdar’da 1518-1521 tarihli bir kadı sicilinde 783 numaralı hükümde Kara Ahmed’in meyhanede üç kişiyle sohbet ederken Ebri bin Mehmed adlı kişinin bunlara saldırıp Kara Ahmed’i bıçakla iki yerinden yaraladığı yazılmıştır.⁵³ 1595 tarihli bir mühimme defterinde, dönemin Bursa kadısına yazılan hükümlerden birinde Setbaşı adlı bölgedeki camiinin yakınında meskûn bulunan gayrimüs-

⁴⁹ Dilaver Düzgün, “Türk Gölge Oyunu Karagözde İstanbul Hayatı”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 43, Erzurum 2010, s. 31.

⁵⁰ Attila Akar, “Türk Mafyasının Tarihî Süreçleri ve Batı Mafyasından Farklılaşan Dinamikleri”, *Türk Mafyası*, ed. Cem Küçük-Muharrem Kaşitoğlu, Profil Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 100, 103

⁵¹ Yaltırık, *agm.*, s. 85.

⁵² Ali Rıza (Balıkhane Nazırı), *Bir Zamanlar İstanbul*, haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul (Tarihsiz), s. 91-96.

⁵³ *İstanbul Kadı Sicilleri-Üsküdar Mahkemesi-2 Numaralı Sicil (h. 924-927/m. 1518-1521)*, haz. Rıfat Günelan, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 386.

lim ahalinin evlerini meyhaneye dönüştürmesi ve buralarda “eşkıyanın toplanarak şarap içip adam öldürmeleri” bahsi yer alır.⁵⁴ Yine aynı tarihte bu sefer Saruhan, Bozdoğan, Güzelhisar ve Sultanhisar kadılarına gönderilen bir hükümde Nazilli’de Hamza ve Ahmed adında kimselerin bahçe görünümünde bir meyhane kurup, eşkıyaların alenen burada içki içtiği aktarılmaktadır.⁵⁵ Tarihi belirsiz bir başka hükümde de Akhisar kadısına bir yeniçeri, bir sipahi ve bir kadının cami yakınında meyhane açıp, eşkıya taifesini toplayıp halkı rahatsız ettikleri yazılmıştır.⁵⁶ Galata’da 1663 tarihli bir kadı sicilinde 452 numaralı hükümde Şehiroğlu adlı bir zımmînin meyhanesinde, Kiryako, Dimo ve Nikola adlı zımmîlerin Ak Mehmed adında birini öldürdükleri görülmektedir.⁵⁷ Yine Galata’da 1663 tarihli aynı kadı sicilinde 479 numaralı hükümde Hüseyin Beşe, meyhaneci Konstantin ve birkaç meyhaneci zımmiden, kendisini meyhanede darp edip parasını gasp ettikleri iddiasıyla şikâyetçi olmuştur.⁵⁸ Aynı sicilde 62 numaralı hükümde Galata’da Topal adlı zımmînin meyhanesinde Yani adlı bir meyhanecinin İstirati adlı bir başka zımmî tarafından bıçakla yaralanmasının bahsi geçmektedir.⁵⁹ 1898 veya 1899 tarihli bir tezkirede, Galata’da rıhtım boyunca Nemçe birahanesi, Alaca Hamam’da Sabuncu Hanı’ndaki meyhane ve yine Galata’da haffaflar içinde Panayır Sokağı’nda tramvay yolu köşesinde Blafakya Meyhanesi’nin üstündeki odalar ve yine aynı yerde Çiçobili Meyhanesi, “eşkıyanın” toplanma yerleri oldu-

⁵⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM. d.), 73/301, (h. 1003/m. 1595).

⁵⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM. d.), 73/402, (h. 1003/m. 1595).

⁵⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM. d.), 90/200, (Tarihsiz).

⁵⁷ İstanbul Kadı Sicilleri-Galata Mahkemesi-90 Numaralı Sicil (h. 1073-1074/m. 1663), haz. Fuat Recep-Salih Kahrıman, İSAM Yayınları, İstanbul 2012, s. 352.

⁵⁸ İstanbul Kadı Sicilleri-Galata Mahkemesi..., s. 367.

⁵⁹ İstanbul Kadı Sicilleri-Galata Mahkemesi..., s. 92.

ğundan bahsedilmektedir.⁶⁰ Kaydı bulunmayan ama Reşad Ekrem Koçu'nun 1864-1865 arasında tarihlendirerek aktardığı bir vakaya göre Çemberlitaş yakınındaki Tavukpazarı'nda bulunan Saraç Hanı Meyhanesi'nde çalışan Kasap Filip adında bir Rum gencin, Kafeşi Ahmed Bedri adlı namlı bir tulumbacının kendisinden ötürü bu meyhanenin önünde intihar etmesi nedeniyle Filip'in Gedikpaşa tulumbacılarının intikamından korktuğu, nitekim kendisinin bu meyhane içinde öldürüldüğü rivayetinin bulunduğu ifade edilmektedir.⁶¹ 1846 veya 1847 tarihli bir belgede Sivas'ta halkı (muhtemelen gayrimüslim ahaliden) rahatsız eden meyhanelerin kapatılmasından bahsedilmektedir.⁶² 1847 veya 1848'e ait bir başka belgede ise İzmir'de yeniden yaptırılan bazı koltuk meyhanelerinin müdavimleri şikâyet konusu olmuştur.⁶³ 1800'lere ait olduğu anlaşılan tarihsiz bir belgede ise Antalya'da Yunanlı Bakkal Kostantin Valaridi'nin, dükkânını meyhane haline getirmesi ve burada serseri takımının bakkalı mesken tutarak bölgede olay çıkarması şikâyet konusu olmuştur.⁶⁴ 1919 tarihli bir belgeye göre de İstanbul'da Hapishane-i Umumi'de tutuklu olup akşam evlerine bırakılan bazı mahkûmların, meyhanelere gittikleri ihbar edilmiştir.⁶⁵ Bu örnekler yukarıda bahsedilen "meyhanenin kabadayılıkta rûstü ispatlama ve şöhrat yayma mıntıkaları" şeklindeki kabul nazarında değerlendirilmelidir. Böylece kabadayılık altkültürünün dışında kalanlar için meyhaneler "asayiş bozukluğunun kaynağı" olarak addedilirken, bu

⁶⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO), 797/59732, (r. 1314-m. 1898-1899).

⁶¹ Reşad Ekrem Koçu, "Filip (Kasap)" *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 11, (İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul 1971, s. 5788-5789).

⁶² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti Mektubi Kalem-i Evrakı (HR. MKT.), 10/17, (r. 1262-m. 1846-1847).

⁶³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Belediye (C. BLD.), 24/1166, (r. 1263-m. 1847-1848).

⁶⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Tahrirât-ı Hariciye (HR. TH.), 298/83, (Tarihsiz).

⁶⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Emniyet-i Umumiye Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH.EUM.KLH), 3/19, (r. 1335-m. 1919).

altkültürün unsurları tarafından “yiğitliğin sergilendiği yer” olarak ön plana çıkmaktadır.

Yirminci yüzyıla gelindiğinde de meyhanelerdeki hadiselerden bahsedilirken kabadayılardan yahut kabadayılığını ispatlamak isteyenlerin adı geçmeye devam etmektedir. İstanbul’da 7 Ağustos 1950’de Samatyalı Ahmet, İbrahim ve Ahmet adlarındaki üç şahıs, meyhanelerde içtikten sonra Yedikule’de Dimitri’nin gazinosuna giderek olay çıkarmışlardır.⁶⁶ Dr. Ömer Faruk Sargut “Asayiş Meseleleri” başlıklı yazısında, İstanbul’da kabadayılardan eskiden olduğu gibi meyhanelerden haraç almaya devam etmelerinden şikâyetçi olmuştur.⁶⁷ 7 Ekim 1952 tarihli bir habere göre Merkezefendi semtinde İbrahim adlı bir şahsın meyhanesinde Emin adındaki bir seyyar satıcı ile sabıkalılarından Mustafa Koç adlı bir şahsın bir meseleden dolayı tartıştıkları, “derhal bıçaklarını çeken kabadayılardan birbirlerine girdikleri” ve kavga neticesinde Emin’in bıçak darbeleriyle öldüğü aktarılmıştır.⁶⁸ 4 Kasım 1957 tarihli bir habere göre iki cinayetten daha sabıkalı olup Galata’daki meyhanelerden birinde içmekte olan “Sivaslı” Ali Rıza Ermin adında bir şahsın, Mehmet Üzümcü adlı birini aralarında çıkan kavga nedeniyle bıçaklayarak öldürdüğü bildirilmiştir.⁶⁹ Yine İstanbul’da 22 Şubat 1955’te Rafael Erzibel adlı bir seyyar satıcı, arkadaşlarının “Yahudi’den kabadayı çıkmaz” demesi üzerine bunun aksini iddiaya kalkmış, Beyoğlu’nda meyhanelerde içtikten sonra sarhoş halde kavga çıkartmaya çalışmıştır.⁷⁰ Kayseri’de 22 Nisan 1963 tarihinde yetmiş kadar astsubayın, bir arkadaşlarının darp edilmesi üzerine kahvehane ve meyhanelerde elde tabanca kabadayı aradıkları bildirilmiştir.⁷¹ İs-

⁶⁶ “Gazinoyu Altüst Eden Sarhoşlar”, *Milliyet*, 7 Ağustos 1950, s. 2.

⁶⁷ Ömer Faruk Sargut, “Asayiş Meseleleri”, *Milliyet*, 12 Eylül 1952, s. 2.

⁶⁸ “Hiç Yoktan Yere Bir Cinayet İşlendi”, *Milliyet*, 7 Ekim 1952, s. 2.

⁶⁹ “İşlediği Cinayet İçin Pişmanlık Duymayan Katil Tevkif Edildi”, *Milliyet*, 4 Kasım 1957, s. 2.

⁷⁰ “Kabadayılığa Özenen Bir Musevi Tevkif Edildi”, *Milliyet*, 22 Şubat 1955, s. 2.

⁷¹ “Kayseri’de 70 Kadar Astsubay Kabadayı Aradı”, *Milliyet*, 23 Nisan 1963, s. 1.

tanbul'da 25 Şubat 1955 tarihinde "Kömürcü" lakaplı Ali Tarzi adında bir sabıkalının da meyhanelerde içtikten sonra Tophane'ye inerek olay çıkardığı aktarılmıştır.⁷² 30 Ocak 1967'de sabıkalı kabadayılardan Çamlıcalı Haydar, Asım Kırılgaç adlı bir şahsı Üsküdar'da meyhaneden çıkışları esnasında göğsünden tabancayla yaralamıştır.⁷³ Kavgaların ve husumetlerin 1960'lara kadar meyhanelerde husule gelmeye devam etmesi, yine daha önce verilen örneklerle birlikte değerlendirildiğinde tesadüfi olarak değerlendirilememektedir.

Bununla birlikte eğlence anlayışında meydana gelen dönüşümler⁷⁴ kabadayılardan ve bu altkültürün uzantılarının rolünde bazı küçük değişikliklere yol açmıştır. Her ne kadar Ümit Deniz, 1952 tarihli bir köşe yazısında: "*Bizde kavgı ve dövüşmeler daima koltuk meyhanelerinde ve alaturka sazlarda olur da, daha ziyade ecnebilerin ve yüksek tabakanın devam ettiği lüks gazinolarda buna rastlanmaz*" dese de,⁷⁵ Adnan Veli 1950'lerin İstanbul'daki yeni tipte eğlence yerlerini yani barları ve kokteyl salonlarını anlatırken buralarda kavganın gürültünün eksik olmadığını, külhanbeylerinin bu mekânların müdavimi olduğunu yazmaktadır. Nitekim bu mekânların en önemli elemanlarından birinin kabadayılar olduğunu söylediği şu tespitin de kabadayılardan meyhanelerden tamamen kopmamakla birlikte yeni eğlence mekânlarının ortaya çıkışında/sürdürülmesinde rol oynadığını göstermektedir: "*Umumhane, içkili gazino, fuhuş otelleri gibi barlarda, hemen her gece bir rezalete, bir kavgaya sahne olduğu için, buralarda kabadayı*"⁷⁶ bulundurmamak şarttır. Bu kabadayılar, umumiyetle,

⁷² "Polise Meydan Okuyan Sabıkalı Yakalandı", *Milliyet*, 25 Şubat 1955, s. 3.

⁷³ "Biz, Adamın Ayağını Vurmayız", *Milliyet*, 30 Ocak 1967, s. 3.

⁷⁴ Kabagöz, *age.*, s. 217-218.

⁷⁵ Ümit Deniz, "Alaturka Saz Dediğimiz Vakit Akla Rakı mı Gelir?", *Milliyet*, 12 Ekim 1952, s. 6.

⁷⁶ Veli'nin yazısındaki "kabadayı" daha çok "fedai" yani mekânın korumalığını yapan kimse anlamında kullanılmışsa da bu işlerle uğraşanlar da eğlence ve kabadayılık altkültürlerine çok da uzak olmayan kimseler oldukları için dikkate alınmalıdır.

müşterilerin giriş saatlerinde bar kapısında vazife görürler. Gelenlerin kıyafetlerini, sarhoşluk derecelerini uzaktan bakınca kestiriverirler. Saat ilerleyip de, bar tamamen dolarsa, kabadayı içeriye gelir. Bazen masaların arasında dolaşarak, bazen büfeye gidip oturarak etrafı kolaçan eder. Hesap görme saati geldiği vakit dırıltı çıkaran (söylenen) yahut da kadınlara bedava tarafından asılan olursa, ilkin tatlılıkla, sonra da yumrukla işi yoluna koymaya çalışır. Bu kabadayılar, umumiyetle yumruğu sıkı, yüreği pek, pazusu şişkin olanlardan seçilir... Barda dırıltı (söylenme) başlarsa, para ödememekte muzıkçılık edenler olursa bu kabadayılar hemen işe karışırlar. Dövüşleri son derece kıyasıya olur. Üç kişiyi, beş kişiyi birkaç dakika içinde pestile çevirirler.”⁷⁷ Günümüze doğru gelindiğinde dahi meyhane adı zikredilmiyorsa da 90’ların, hatta 2000’lerin ve 2010’ların gazete okuyucusu için “eğlence mekânında hesaplaşma” türünden başlıklar hiç de yabancı değildir.

Muhtelif dönemlere ait örnekler ve hatıratlardaki kanaatler ışığında, kabadayılık altkültüründe meyhanenin kendine has bir yeri olduğu, isimlerini duyurmak, kazanç sağlamak yahut sadece vakit geçirebilecekleri, eğlenebilecekleri bir yer edinebilme ihtiyacıyla sıklıkla buralarda mevcudiyetlerini sürdürdükleri açıkça görülmektedir. Bu tip eğlence yerleri tıpkı belirli eğlence yerleri gibi (kahvehane vb.) kabadayılık altküründe hem boy gösterilen hem de isim duyurulan mekânlardır. Dolayısıyla kazanç yönü kadar (kendi açılarından) manevi-kültürel yönleri de dikkate alınmalıdır.

Tarihin farklı dönemlerinde meyhanelerin çoğu zaman asayiş bozukluğuyla anılarak “eşkiya yatağı” olarak nitelendirilmesinin nedeni, kabadayılık altkültüründe bu mekânlara biçilen rolle alakalıdır. Bu unsurların meyhanelerde toplanmasının asayiş için tehdit teşkil etmesi resmi kayıtlar haricinde hatıratlarda da (her ne kadar bu hatıratları yazanlarca “şehir şövalyesi”⁷⁸ yahut “folklorik unsur”⁷⁹ olarak

⁷⁷ Adnan Veli, *age.*, 135, 145.

⁷⁸ Ulunay, *Sayı...*, s. 9.

⁷⁹ Levy-Aksu, *age.*, s. 336.

değerlendirilseler de) vurgulanan bir husustur. Bu çalışmaya dâhil edilmese de “meyhane” temalı şarkılara ve türkülere bakılarak dahi halk belleğinde bu tip yerlerle ilgili eski kabullerin, belirli vakalarla anılmalarının etkisi fark edilebilir.

Bununla birlikte meyhane, değişen ve dönüşen eğlence mekânlarıyla birlikte sözgelimi Tanzimat sonrası dönemde balozların bu altkültürün uğrak mekânı haline gelmesi örneğinde olduğu gibi yerini çağın eğlence mekânlarına bırakmaya başlamıştır. Nihayetinde 1900’lü yılların ikinci yarısına kadar meyhaneler kabadayılarla anılmaya devam etmiş, sonrasında diğer eğlence mekânlarına yerini terk etmiştir.

Herhangi bir tetkike başvurmadan gözlem yapmak kâfidir; günümüze bakıldığında artık meyhaneler (bazı küçük şehirlerde kıyıda köşede kalmış örnekler olsa da) alaturka müzik ve rakı gibi yerel değerlerle özdeşleştirilmiş bir nevi “nostalji yaşama” mekanları haline gelmiş, tüketim açısından “kalburüstü yerlere” dönüşmüşlerdir. Genellikle maddi gücü yeten insanların “fasıl” vb. türü eğlenceler adı altında hafta sonları bir araya gelerek sosyalleştiği bu mekânlar, artık eskinin kabadayılarıyla ve “kaldırımlarda gezen külhanbeyleriyle” birlikte hatırlanmamaktadır.

Kaynaklar

Adnan Veli, *İstanbul Batakhaneleri*, Ve Yayınevi, İstanbul 2018.

Ahmet Rasim, *Fuḫḫ-i Atik-Düñkü İstanbul’da Hovardalık*, Arba Yayınları, İstanbul 1992.

———, “Eski Palavracı Kabadayılar”, *Resimli Tarih Mecmuası*, Sayı 3, İstanbul 1950, s. 92-94.

Akar, Attila, “Türk Mafyasının Tarihsel Süreçleri ve Batı Mafyasından Farklılaşan Dinamikleri”, *Türk Mafyası*, ed. Cem Küçük-Muhammed Kaşitoğlu, Profil Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 95-119.

Ali Rıza (Balıkhane Nazırı), *Bir Zamanlar İstanbul*, haz. Niyazi Ahmet Banoglu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul-(Tarihsiz).

- Altınay, Ahmet Refik, *Eski İstanbul (1553-1839)*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011.
- Alus, Sermet Muhtar, "Eski Galata'nın Eğlence Yerleri", *Resimli Tarih Mecmuası*, Sayı 15, İstanbul 1951, s. 640-644.
- Arlacchi, Pino, *Mafya Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.
- Arslan, Mehmed, *Argo Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.
- Bakar, Bülent, *Esir Şehrin Misafirleri: Beyaz Ruslar*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2012.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO), 797/59732, (r. 1314-m. 1898-1899).
- , Cevdet Belediye (C. BLD.), 24/1166, (r. 1263-m. 1847-1848).
- , Emniyet-i Umumiye Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH.EUM.KLH), 3/19, (r. 1335-m. 1919).
- , Hariciye Nezareti Mektubi Kalem-i Evrakı (HR. MKT.), 10/17, (r. 1262-m. 1846-1847).
- , Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM. d.), 73/301, (h. 1003/m. 1595).
- , Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM. d.), 73/402, (h. 1003/m. 1595).
- , Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM. d.), 73/402, (h. 1003/m. 1595).
- , Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM. d.), 90/200, (Tarihsiz).
- , Tahrirât-ı Hariciye (HR. TH.), 298/83, (Tarihsiz).
- Bingül, İlyaz, *Osmanlı'da Kahvehane ve Toplumsal Hayat Mekânları*, Gram Yayınları, Ankara 2013.
- Bovenker, Frank, Yeşilgöz, Yücel, *Türkiye'nin Mafyası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.
- Bozkurt, Fuat, *Su Testisi Su Yolunda-Sivas Kabadayıları*, Ürün Yayınları, Ankara 2015.
- Bulur, Kerim İlker, *Osmalı Galatası (1453-1600)*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014.

- Çakır, Vedat, "Konya'nın Geleneksel Eğlence Kültürü," *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 17, Konya 2005, s. 355-382.
- Çokuğraş, Işıl, *Bekâr Odaları ve Meyhaneler-Osmanlı İstanbulu'nda Marjinalite ve Mekân (1789-1839)*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2016.
- Çulcu, Murat, *Her Sakaldan Bir Kıl-Türkiye'de Mafia'laşmanın Kökenleri-I*, E Yayınları, İstanbul 2006.
- Deal, Roger A., *Namus Cinayetleri Sarhoş Kavgaları: II. Abdülhamid Döneminde Şiddet*, çev. Zeynep Rona, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.
- Demirtaş, Mustafa, "XVIII. Yüzyılda Osmanlıda Bir Zümrenin Alt-Kültür Grubuna Dönüşmesi: Külhanbeyleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, Erzurum 2006, s. 113-141.
- Deniz, Ümit, "Alaturka Saz Dedğimiz Vakit Akla Rakı mı Gelir?", *Milliyet*, 12 Ekim 1952, s. 6.
- Devellioğlu, Ferit, *Türk Argosu*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1980.
- Dinç, Ahmet, *Malatya Kabadayıları-Bir Anadolu Şehrinin Sosyo-Kültürel Arka Bahçesi*, Kripto Yayınları, Ankara 2018.
- Düzgün, Dilaver, "Türk Gölge Oyunu Karagözde İstanbul Hayatı", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 43, Erzurum 2010, s. 25-33.
- Emeksiz, Abdulkadir, "İstanbul Kahvehaneleri", *Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul*, Cilt 2, Yapıkredi Yayınları, İstanbul 2009, s. 123-139.
- Hiçyılmaz, Ergun, *Eski İstanbul Meyhaneleri ve Âlemleri*, Pera Orient Yayınları, İstanbul 2004.
- , *Racon*, Karakarga Yayınları, İstanbul 2016.
- Hürel, Haldun, *Burası İstanbul*, Dharma Yayınları, İstanbul 2007.
- İstanbul Kadı Sicilleri-Galata Mahkemesi-90 Numaralı Sicil (h. 1073-1074/m. 1663), haz. Fuat Recep-Salih Kahriman, İSAM Yayınları, İstanbul 2012.
- İstanbul Kadı Sicilleri-Üsküdar Mahkemesi-2 Numaralı Sicil (h. 924-927/m. 1518-1521), haz. Rifat Günelan, İSAM Yayınları, İstanbul 2010.

- Kabagöz, Murat Can, *Eğlenirken Modernleşmek-Meyhaneden Baloza, İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e İstanbul*, Heretik Yayınları, Ankara 2012.
- Karavelioğlu, Murat A., "Şuara Tezkirelerinde Galata Tasvirleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt/Sayı 50, İstanbul 2014, s. 65-96.
- Koçu, Reşad Ekrem, "Bela, Madam Bela'nın Otel ve Meyhanesi" *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 5, (İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul 1960, s. 2452-2453.
- , *Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri*, Doğan Kitap, İstanbul 2015.
- , "Galata Balıkpazarı Meyhaneleri" *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 11, (İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul 1971, s. 5886-5887.
- , "Filip (Kasap)" *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 11, (İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul 1971, s. 5788-5789.
- , *Tarihimizde Garip Vakalar*, Doğan Kitap, İstanbul 2003.
- Milliyet, "Biz, Adamın Ayağını Vurmamız", 30 Ocak 1967
- , "Gazinoyu Altüst Eden Sarhoşlar", *Milliyet*, 7 Ağustos 1950.
- , "İşlediği Cinayet İçin Pişmanlık Duymayan Katil Tevkif Edildi", 4 Kasım 1957.
- , "Kayseri'de 70 Kadar Astsubay Kabadayı Aradı", 23 Nisan 1963.
- , "Kabadayılığa Özenen Bir Musevi Tevkif Edildi", 22 Şubat 1955.
- , "Polise Meydan Okuyan Sabıkalı Yakalandı", *Milliyet*, 25 Şubat 1955.
- Ortaylı, İlber, *İstanbul'dan Sayfalar*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2007.
- Öncü, Fatih; Ögel, Kültegin; Çakmak, Duran, "Alkol Kültürü-2: İçki Kültürü ve Edebiyatta İçki", *Bağımlılık Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 2002, s. 31-36.

- , *Alkol Kültürü-1: Tarihsel Süreç ve Meyhane*, Bağımlılık Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2001, s. 133-138.
- Özer, İlbeyi, "Mütareke ve İşgal Yıllarında Osmanlı Devletinde Görülen Sosyal Çöküntü ve Toplumsal Yaşam", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi-OTAM*, Cilt 14, Sayı 14, 2003, s. 247-271.
- Öztürk, Serdar, "Eşkiyalar, Kabadayılar, Külhanbeyiler ve Silah Toplama", *Bilgi ve Bellek*, Sayı 5, 2006, s. 136-159.
- Sargut, Ömer Faruk, "Asayiş Meseleleri", *Milliyet*, 12 Eylül 1952, s. 2.
- Soyuer, Halil, *Ankara Kabadayıları*, Pencere Yayınları, İstanbul 2015.
- Soyyanmaz, İsmail Hakkı, *Tulumbacılar ve Edirne Tulumbacıları*, Eser Matbaacılık, Edirne 2002.
- Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006.
- Ulunay, Refi Cevad, *Eski İstanbul Kabadayıları-Sayılı Fırtınalar*, Arma Yayınları, İstanbul 2003.
- Veli, Adnan, *İstanbul Batakhaneleri*, Ve Yayınevi, İstanbul 2018.
- Yaltırık, Mehmet Berk, "Eski İstanbul Kabadayısı Figürü ve Bir Şehrin Yaşadığı Değişimler", *Osmanlı'da Şehir, Vakıf ve Sosyal Hayat*, Mahya Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 83-97.
- Yücel, Ebru, *Güç İlişkileri Açısından Delikanlılık*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2013.
- , "Güç İlişkileri Açısından Delikanlılık Kavramsallaştırması", (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.
- Ziya Şakir, *Bursa'yı İki Gün İdare Eden Eşkuya Püskülsüz İsmail*, haz. Raif Kaplanoglu, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2012.

Meyhane Argosu

Esra Keskinilic*

Argo, şifrelenmiş ve kural tanımaz sözcüklerin hâkim olduğu, kapısı küçük, ancak kendi büyük bir dünyadır. Bu kapıdan girmek bazısı için ürkütücü, bazısı için yasak, bazısı içinse ilginç ve vazgeçilmez de olsa dilin arka bahçesindeki bu gizemi keşfetmek muhakkak ki cesaret ister. Kelime hazinesi, deyimleri ve mantığıyla sivri bir dilin yansımalarını gösteren, zülfü yâre dokunan zekâsıyla şaşkınlık veren bu dünyanın anahtarı her ne kadar erbabının cebinde de olsa argonun zamanla topluma sirayet etmesi ve etkilemesine ket vurulamamıştır.

Argonun hammaddesi ortak dil olmasına rağmen, seçilen kelimeler, bir süre sonra taşıdıkları anlamlar ve tâbi oldukları kaideler dışına taşarak asi, aykırı, protestocu, alaycı, aşağılayıcı, ara sıra da saygısız bir ruha sahip militanlara dönüşmüştür. Bunun için argonun her zaman ve her yerde konuşulması hoş karşılanmamıştır. Genel dil içinde gizli bir örgüt olan argonun teklifsiz ve kaba, hatta küfre varan söylemleri, rahatsız edici, saldırgan, kırıcı ve edepsiz bulunduğundan, ait olduğu çevre, topluluk, sınıf, yerel grup ve meslek dalları içinde kullanılması daha uygun görülmüştür.

Meyhane kültürüne sahip kişiler tarafından da diğerlerince anlaşılmayan veya anlaşılması istenmeyen özel bir dil, casus bir lisan

---

* Dr. Esra Keskinilic, İstanbul.

icat edilerek bu camianın ruh hali, bakış açısı, değer ve yargıları el-verişli bulunan kelimelerin içine gömülmüştür. Hayal gücü yüksek, eğlenceli, zaman zaman da şaşırtıcı anlamlar taşıyan bu tabirler sonunda zengin bir jargon meydana getirmiştir:

Meyhane Sözlüğü¹

Ab a. (Far. *âb* “su”) İçki.²

Ab âlemi (d.) İçki meclisi.

Ab-ı ateşin d. (Far. *âb* “su” ve *âteşin* “ateşli” ile *âb-ı âteşin* “ateşli su”) Şarap.

Ab-ı ateş-pare d. (Far. *Âb* “su” ve *âteş-pâre* “ateş parçası” ile *Âb-ı âteş-pâre* “Ateş suyu”) Rakı.

Ab-ı hayat d. (Far. *âb* “su” ve Ar. *hayât* ile *âb-ı hayât* “hayat suyu”) Rakı.

Ab-ı ateş-renk d. (Far. *âb* “su” ve *âteş-renk* “ateş renkli” ile *âb-ı âteş-renk* “ateş renkli su”) Kırmızı şarap.

Açılmak (f.) Sarhoşluğu geçmeye başlamak.

Ağızda havuz yapmak (d.) Rakıyı ağızda suyla karıştırma tekniğine dayalı bir rakı içme biçimi.³

Ağzını ıslatmak (d.) İçki içmek.

Akaryakıt (a.) Alkollü içecek.

Akcinli (d.) Rakı, akcünlü.

Akıntı çağanozu (d.) Sarhoşluktan doğru dürüst yürüyemeyen, sağa sola yalpalanan kişi.

¹ Sözlüğe madde başı olarak alınan kelimelerin birkaç anlamı var ise konu dışına çıkmamak için sadece içki ile ilgili olanlar tercih edilmiştir.

² Osmanlılar tarafından özellikle içki yasağı olduğu dönemlerde alkolü ima etmek için kullanılan bir sözcüktür.

³ Geleneksel rakı kadehi unutulmaya yüz tutup da günümüz rakı bardağı yaygınlaşmaya başlayınca bu değişikliğe giden meyhaneleri protesto etmek için bazı tiryakilerin icat ettiği bu usul 1960’lı yılların sonuna kadar sürmüştür.

Akü doldurmak (d.) Alkol kullanmak.

Akyazılı (d.) Rakı.⁴

Akyazılı görmek (d.) Rakı içmek.

Âlâ a. (Ar. *a'lâ* “en iyisi, en üstünü”) Alkol derecesi yüzde kırk beş olan kaliteli rakı.⁵

Alanyari a. (Rum. *alanianis* “aylak, berduş, serseri”) Yalnız başına içen yiğit kişi.⁶

Âlemlerinde olsunlar (d.) İçki meclislerinde kutlama sözü.⁷

Ali Rıza (d.) Votka.⁸

Aliyülâlâ a. (Ar. ‘*aliyyü'l-a'lâ* “en iyiden de iyi”) Alkol derecesi yüzde kırk beşin üzerinde olan iyi rakı.⁹

Alkolsavar (a.) İçki isteğini bastırmak için yapılan soda, limon ve yoğurt karışımı.¹⁰

Altlık (a.) Rakı sofrasında girizgâh olarak verilen meyve, çerez.

Amberkiye a. (Ar. ‘*anberiyye* “içine amber katılmış güzel kokulu iksir”) Rakı.

Antifiriz a. (İng. *antifreeze* “dondurmaz”) Alkollü içki; bilhassa konyak, kanyak.

⁴ Bektaşî dervişlerinden İbrahim-i Sani’nin “Akyazılı Sultan” lakabından kinaye olarak “rakı” için kullanılır.

⁵ Osmanlı’nın son ve Cumhuriyet’in ilk dönemlerine ait bir ifadedir.

⁶ Bu anlatım biçimine daha ziyade eski İzmir meyhanelerinde rastlanır.

⁷ III. Selim bir gün saltanat kayığıyla Boğaziçi’nden dönerken kıyıya yakın oturmuş, içki âlemi yapan bir grup görür. Yönünü o tarafa çevirince eğlenenler hemen yer sofrasının üstüne bir seccade örtüp namaza dururlar, ama seccadenin üstüne kullanamazlar. Onların bu halini gören Selim “Âlemlerinde olsunlar.” diyerek oradan uzaklaşır. Daha sonra bu cümle içki içenler arasında bir kutlama sözü sayılmıştır.

⁸ Tekelin Binboğa votkası için şarkıcı Ali Rıza Binboğa’nın adından kinaye votkaya bu ad verilir. (Ferit Devellioğlu, *Türk Argosu*, s.56.)

⁹ Osmanlı’nın son ve Cumhuriyet’in ilk zamanları görülen bir tabirdir.

¹⁰ Şair Cemal Süreya’nın kalp hastası olduğu vakitler içki hevesini gidermek için yaptığı bir içecektir.

Anzorot a. (Erm. *andzanut*) Rakı, özellikle de kalitesi düşük rakı.¹¹

Apeki a. (Rum.) Rakı.

Araknuş a. (Ar. 'arak "rakı" ve Far. -nûş "içen" ile 'arak-nûş "rakı içen") Rakıcı.

Arif a. (Ar. 'ârif "irfan sahibi") Rakı masasında edep adap ve bilgiyle herkesten saygı gören.

Arpa suyu (d.) Bira.

Aslan sütü (d.) Rakı.

Asmalı (sf.) Eskiden içki yasağı sebebiyle meyhaneleri gizlemek, kuytuda kalmasını sağlamak amacıyla önünde asma yetiştirilen içinde alkol satılan kahvehane havası verilmiş yerler.

Asorcu (a.) Sarhoş, ayyaş.

Asorlu (sf.) Esrik, sarhoş.

Aş (a.) Meze.

Ateş oğlanı (d.) Eski meyhanelerde masalara şamdan getiren, müşterilerin tütün çubuklarına ve nargilelerine ateş koyan hizmetkâr.

Atmak (f.) 1. Ayaküstü içki içmek. 2. Bir tek atmak. 3. İçkiden bir yudum almak.

At sidiği (d.) Bira.

Ayaklı (sf.) Eskiden seyyar içki satıcıları.¹²

Badenuş a. (Far. *bâde* "içki" ve -nûş "içen" ile *bâde-nûş* "içki içen") İçkici.

Baloz a. (Yun. *balos*) Eskiden, ayak takımının, özellikle de gemici ve işçilerin eğlenmek için gittikleri kalitesi düşük meyhane.

¹¹ Anzarot, anzarut ve anzolot şekillerine de rastlanır.

¹² Çoğu Ermeni olup bellerine ucu musluklu, rakı veya şarapla doldurulmuş gayet uzun bir koyun bağırsağı sarar, cephelerinde taşıdıkları kadehle ve omuzlarında işaretleri olan bir peşkirle dolaşıp müşteri kollar, satış yapacaklarında da kuytu bir köşeye çekilip peşi sıra gelenlere kuşağının arasından vücut ısısı kıvamında içki sunarlar.

Barba a. (İt. *barba* “sakal”) 1. Yaşlı Rum meyhaneci. 2. Meyhane patronu.

Barut a. (Far. *bârûd*) Rakı.

Bayankuş muhabbeti (d.) İçki masasında hiç konuşmadan oturan ve etrafına bakan kimse.

Baykuş muhabbeti bkz. bayankuş muhabbeti

Bebe (a.) 35 cl.'lik rakının yarısı veya 20 cl.'lik tek içimlik küçük rakı.

Bekri a. (Ar. *Bekrî*) Ayyaş, alkolik.¹³

Bezm-i âlem d. (Far. *bezm* “meclis, topluluk” ve Ar. ‘âlem ile *bezm-i ‘âlem*) İçki ve eğlence meclisi.

Bitirimhane (a.) İçki evi.

Bitirim yeri (d.) Meyhane.

Boğmak (f.) İçkiyi bitirmek.

Boyalı (sf.) Mavi ispirto.

Bulut (a.) Aşırı sarhoş.

Büyük (a.) 70 cl.'lik rakı.

Cacık olmak (d.) Sarhoş olup dengesini yitirmek ve kendinden geçmek.

Carmak a. (Erm. *cermag* “beyaz”) Rakı; çarmak, çermak.

Carmakçur a. (Erm. *cermag* “beyaz” ve çur “su” ile *carmak-çur* “beyaz su”) Rakı; cermakçur, çermakçur, çarmakçur.

Carmakçur yapmak (d.) Rakı içmek.

Ceza a. (Ar. *cezâ* “karşılık”) Meyhanede yenilen içilenlerin bedeli, meyhane hesabı.

Ceza kesmek (d.) 1. (Garson için) Meyhane hesabını almak. 2. İçki ısmarlatmak.

¹³ 17. yüzyılda yaşamış, içkiye düşkünlüğü ve sarhoşluğuyla meşhur Bekri Mustafa'nın adından kinaye bir tabirdir.

Cila a. (Ar. *cilâ* “parlaklık, parıltı”) Sert bir içkiden sonra içilen daha hafif içki veya içki kullandıktan sonra yenilip içilen şey.

Cila çekmek (d.) İçki içtikten sonra etkisini artıracak ya da azaltacak şeyler yemek içmek.

Cila vermek (d.) Yiyecek ve içecek ile içkinin gücünü artırmak veya azaltmak.

Cin suyu (d.) Rakı.

Cura a. (Ar. *cür'a* “yudum”) İçkinin son yudumu.

Cura çekmek (d.) 1. İçkiden son yudumu içmek. 2. İçkiden bir yudum almak. 3. Şişeden içki içmek.

Cümbüşlenmek (f.) İçki içip eğlenmek.

Çağanoz a. (Yun. *tsaganos* “yengeç”) Yalpalayarak yürüyen sarhoş.

Çak (a.) İçkiyi bir dikişte bitirmek, fondip.

Çakıntı a. 1. İçki içme. 2. İçki içerken kadehleri birbirine tokuşturma. 3. İçkili toplantı.

Çakış çakmak (d.) Rakı içmek.

çakıştırmak (f.) 1. İçki içerken bardakları vuruşturmak. 2. İçki içmek.

çakmak (f.) 1. Kadehleri tokuşturmak. 2. Alkol kullanmak. 3. Rakı içmek.

Çardaklı bkz. asmalı

Çekizlemek (f.) İçki içmek.

Çekmek (f.) İçki içmek.

Çilingir sofrası (d.) Üzerinde mezeler bulunan derme çatma içki sofrası.

Çomar (a.) İhtiyar meyhaneci.¹⁴

Dağıtmak (f.) Sarhoşluktan özdenetimini yitirerek beklenmedik hareketler yapmak.

Dede (a.) Yaşlı ayyaş.

Dem a. (Far. *dem* “nefes, soluk, içki”) Rakı.

¹⁴ “Çomar” aynı zamanda, çoban ve köylülerin iri köpeklerle taktığı addır.

Dem çekmek (d.) İçki içmek.

Demgede a. (Far. *dem* ve *-gede* “yer” ile *dem-gede* “içki evi”) Meyhane.

Demlenmek (f.) İçki içmek.

Deniz kızı (d.) Rakı.¹⁵

Dergâh a. (Far. *der* “kapı”, *-gâh* “yer” ile *der-gâh* “tekke, eşik, huzur, kat”) Meyhane.

Deveye binmek (d.) İçki ve sarhoşluk verici maddelerle esrik olmak.

Devirmek (f.) Alkol kullanmak.

Dikmek (f.) İçki içmek.

Diklemek (f.) Bir şişe veya bir bardak içkiyi bir kerede içmek.

Dinamit (a.) Rakı.

Diplemek (f.) Şişe veya bardakta bulunan içkiyi bir dikişte içip bitirmek.

Dut a. (Far. *tûd*) Aşırı sarhoş.

Dut gibi olmak (d.) İçkiden yürüyüş ve hareketlerini kontrol edemeyecek durumda bulunmak.

Dutluk (a.) Çok sayıda yakışıklı erkeğin bulunduğu içkili mekân.¹⁶

Düz bkz. düziko

Düziko a. İçinde anason, sakız gibi kokulu maddeler olmayan üzüm rakısı, düz rakı, düziko.

Elli dirhem otuz (d.) Sarhoş.¹⁷

Endaht a. (Far. *endâhten* “atmak” fiilinden *endâht* “atma”) İçki içme, özellikle de bir tek atma.

¹⁵ 19. yüzyılda Osmanlılar döneminde Tekirdağ yolu üzerindeki Umurca çiftliğinde kurulan Umurca Rakı Fabrikası’nın ürettiği kaliteli içkinin yanı sıra “Deniz Kızı Rakısı” diye de bilinen ve rağbet gören bir marka daha vardır. Bu markanın asıl adı “Bozcaada Rakısı” olmasına rağmen etiketinde gül yüzlü bir deniz kızı resminden dolayı İstanbullular bu rakıya “Deniz Kızı” adını takmışlardır.

¹⁶ Genellikle kadın argosunda kullanılır.

¹⁷ Rakının elli dirheminin otuz liraya satıldığı dönemlerden kalma bir tabiridir. (Ferit Devellioğlu, *Argo Sözlüğü*, s.81)

Evliya a. (Ar. *evliyâ* “veliler”) Çok içkili, aşırı sarhoş.

Fahrettin Kerim (d.) Küçük boy rakı şişesi.¹⁸

Feleği şaşmak (d.) İçkinin tesiriyle kendisinden geçmek.

Fıçı a. (Yun. *boutsı*) Çok sarhoş, ayyaş.

Fıçı dibi (d.) Esrik, sermest, çok içkili.¹⁹

Fırt (a.) İçkiden alınan bir yudum.

Fırt çekmek (d.) Alkolden bir içimlik tatmak.

Filispit a. (İng. *full speed* “tam yol, son sürat”) Aşırı alkollü.

Film koparmak (d.) Sarhoşluktan bilinci bulanıp saçmalamak, düşündüklerini söyleyememek.

Film kopmak (d.) Alkolden olayları algılayamamak, ayıldığında da olup biteni hatırlayamamak.

Fiske a. (Yun. *phouska*) 35 cl.’lik rakının yarısı veya 20 cl.’lik küçük rakı.

Fiş çekmek (d.) Sarhoşluktan dünya ile alakasını kesip sızmak.

Fıtil a. (Ar. *fetîl*) Çok sarhoş.

Fon dip (d.) Şişe veya bardakta kalan içkiyi bir dikişte bitirmek.

Gaffasu sargun olmak (d.) Eski dilde sermest olmak.

Gagayı ıslatmak (d.) İçki içmek.

Ganşak (a.) Eski dilde sarhoş.

Garmircur a. (Erm. *karmir* “kırmızı” ve *cur* “su” ile *garmir-cur* “kırmızı su”) Şarap.

Gaşmerlenmek (f.) Eski dilde esriklemek.

Gazoz a. (Fr. *eau gazeuse* “gazlı su”) 35 cl.’lik rakının yarısı veya 20 cl.’lik tek içimlik rakı.

¹⁸ Eski Belediye Başkanı ve İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay’ın adından ve minyon yapısından kinaye bir deyimdir.

¹⁹ Eski meyhanelerde şarap ile rakının fıçılarda saklandığı, bu fıçıların yanında içildiği, kafayı bulanların da buralarda sızdığı zamanlardan kalma bir tabirdir.

Gedikli (sf.) Eskiden, işletme hakkı gedik usulüyle verilmiş, yani resmi çalışma izni almış ruhsatlı meyhane.

Gençlik suyu (d.) İçki.

Gıravatlı a. (Fr. *cravate*) Kulüp rakısı.

Gızıl cinnü (d.) Eski dilde şarap.

Gitmek (f.) İçki içmek, fondip.

Göçmek (f.) İçkiden, özellikle de rakıdan ilk yudumu almak, içmeye başlamak.

Günah a. (Far. *günâh*) İçkili eğlence mekânlarında ödenen hesap.

Gündüzcü (a.) Daha gündüzden alkol kullanmaya başlayan.

Gündüzçülük (a.) Erkenden içki içmeye oturan kişinin durumu.

Hacamat olmak (d.) Çok sarhoş olmak.

Hacıbey (a.) Eskiden Rum meyhaneci.

Hamal a. (Ar. *hammâl*) En düşük kalite, niteliksiz, ucuz şarap.

Harabat a. (Ar. *harâbât* “harabeler, viraneler”) Meyhane.

Harman a. (Far. *hırmen*) 1. Müptela olduğu sarhoşluk verici şeylerden bir süre uzak kalmış kimse. 2. Sarhoşluğun etkisini yitirmeye başlama hali.

Has işlemek (d.) 1. İçki içmek. 2. Davet edilmediği halde başkasının içki masasına çökmek.

Havuz yapmak (d.) Orta boy bir tase buz doldurup rakı kadehini içine oturtmak.

Hayalet a. (Ar. *hayâlet*) Çok sarhoş kimse.

İlaç a. (Ar. *‘ilâc*) Rakı.

İmam suyu (d.) Rakı.

İpi kopartmak (d.) Bilincini kaybedecek kadar sarhoş olmak.

İslim bkz. istim

İstim a. (İng. *steam* “buhar”) İspirtolu içkiler, özellikle de rakı.

İstimini almak (d.) Rakı vb. içkilerden sarhoş olmaya yetecek kadar içmek.

İstim tutmak (d.) Esriklemek.

İyi etmek (d.) Birini içki içirerek kendinden geçirmek.

Jilet olmak (d.) Alkolün etkisiyle çok sarhoş olmak.

Jüt olmak (d.) Aşırı içki içmek.

Jüt züt (d.) Alkolün tesiriyle kendini bilmez duruma gelme.

Kâbe a. (Ar. *Ka'be*) Meyhane, birahane.

Kafa a. (Ar. *kafâ*) Alkol ve sarhoşluk veren maddelerin yarattığı esriklik derecesi.

Kafası açılmak (d.) İçkinin etkisinden kurtulmaya başlamak.

Kafası dumanlı (d.) Sarhoş.

Kafası iyi (d.) Sermest.

Kafası kıyak (d.) İçkili.

Kafasını açmak (d.) Sarhoşluğun geçmeye başlaması.

Kafası tütsülenmek (d.) Sarhoş olmak.

Kafayı bulmak (d.) Neşelenecek ve çakırkeyif olacak kadar içki içmek.

Kafayı çekmek (d.) İçki içmek.

Kafayı dumanlamak (d.) Alkol kullanmak, sarhoş olmak.

Kafayı kıyak yapmak (d.) İçkiden etkilenmek, kafayı bulmak.

Kafayı tutmak (d.) Neşelenecek kadar alkol almak.

Kafayı tütsülemek (d.) Saatlerce içki yudumlamak.

Kandil a. (Ar. *kandil*) Çok sarhoş, kanzil.

Kandilli (sf.) Aşırı içkili, sermest.

Karacinli (d.) Şarap.

Katır sidiği (d.) Bira.

Kaymak (f.) İçki içmek.

Kekre suyu (d.) Eski dilde şarap.²⁰

²⁰ Eski dilde "kekre" develerin çiğnediği, tadı acımtırak, buruk ve ekşimsi bir çeşit bitkidir.

Kelle a. (Far.) Çok sarhoş.

Kelle kebab (d.) Aşırı alkollü kimse.

Kelle olmak (d.) Kendini bilmeyecek derecede sarhoş olmak.

Kesmek (f.) İçkiden doyum sağlamak.

Keş a. (Far. *keşiden* “çekmek” fiilinden *keş* “çeken”) Alkol ve esriklik veren maddelere düşkün, müptelâ.

Keyif a. (Ar. *keyf* “durum”) İçki ve benzeri şeylerin verdiği hafif sarhoşluk, hafif neşe.

Kırba a. (Ar. *kirbe* “su tulumu”) Çok içmiş, sermest kimse.

Kırmızı sucağız (d.) Eski dilde şarap.

Koltuk (a.) Eskiden kenarda köşede bulunan, kaçak çalışan, ucuz ve kalitesiz meyhane.²¹

Koma a. (Fr. *coma*) Sarhoşluktan bilincini yitirme durumu.

Komple sf. (Fr. *complet*) (Meyhane ve benzeri yerler için) Boş yer yok, dolu.

Koparmak (f.) İçkinin etkisiyle kendinden geçmek.

Kopartmak bkz. koparmak

Kozmonot a. (Fr. *cosmonaute* “astronot”) Aşırı sarhoş olduğu için yürüyemeyen ve dengesini sağlayamayan kimse.

Köftün a. (Far. *köften* “ezmek” fiilinden *köftün* “posa, küspe”) 1. Yaşlı ve ayyaş şarapçı. 2. Şarap düşkünü alkolik.

Köpek öldüren (d.) Ucuz ve kalitesiz şarap.

Kör kandil (d.) Aşırı esrik.

Körkütük (sf.) İradesini kaybedecek kadar içki kullanmış.

Kumpanya a. (İt. *campagna*) Meyhanelerde birlikte takılan kafadar takımı.

Kuzu (a.) Rakı.

Kuzu kesmek (d.) 70 cl.’lik rakıyı bitirmek.

²¹ Koltuk meyhaneler, oturulmadan, ayakta, tezgâha koltuk altı yaslanarak içki içildiği için bu adla anılmıştır.

Küçük (a.) 35 cl.'lik rakı.

Küfelik (a.) Ayakta duramayacak derecede içkili kimse.

Küfelik olmak (d.) Kendini kontrol edemeyecek kadar alkolü olmak.

Küp (a.) Çok içki içmiş, sarhoş.

Küplü sf. 1. Eskiden rakısı bol olan ucuz ve kalitesiz meyhane.²²

2. Ziyadesiyle rakı içen, özellikle de parasız, züğürt ayyaş.

Küplü güruhu (d.) Rakı küpünün dibinden ayrılmayan ayyaşlar.²³

Küskütük (sf) Çok sarhoş.

Kütük gibi (d.) İçkiden otokontrolünü yitirmiş.

Leyla a. (Ar. *leylâ*) Tatlı sarhoş.

Leyla gibi (d.) Alkol alıp esirmiş kimse.

Leylalık (a.) Çok sermest.

Leyla olmak (d.) Aşırı derecede içki içerek kendinden geçmek.

Leylek boynu (d.) Rakı kadehi.²⁴

Lodos yemiş (d.) İçkiyi fazla kaçırmış kimse.

Mahur a. (Far. *mâhûr*) Meyhane.

Mastaba a. (Ar. *mistabe* "peyke") 1. Eskiden meyhanelerde üstüne oturulan setler. 2. Meyhane.

Mastor a. (Yun. *mastor* "usta, üstat") 1. Eski meyhanelerde patron, meyhaneci başı, barba. 2. Sarhoş, mastur.

Mastorlamak (f.) Esrik olmak, mastorlaşmak.

Matiz a. (Yun. *methystos* "içkici") Sızacak duruma gelmiş sarhoş, çok sarhoş.²⁵

²² İçki saklamak için fıçı ve küp kullanıldığı zamanlarda fıçı yerine küp kullanılan meyhanelere verilen isimdir.

²³ Küplü güruhu, sarhoş olmaktan başka bir işe yaramadıkları için kopuklardan daha sefil bir grup sayılmıştır.

²⁴ Bade ve tiryaki kadehi olarak da bilinir. Double kadeh de bu bardak için kullanılan bir diğer sözcüktür.

²⁵ "Matiz" Karagözcüler tarafından Tuzsuz Deli Bekir'e verilen addır.

Matizci (a.) Sarhoşları dolandıran hırsız.

Matizcilik (a.) Esrikleri soyma işi.

Matizlemek (f.) İçkinin etkisiyle kendini kaybetmek.

Matizlik (a.) Sarhoşluk.

Matiz olmak (d.) Aşırı alkollü olmak.

Maymukadder suyu (d.) Rakı.

Mazot a. (Fr. *mazout*) 1. Alkollü içecek. 3. İçkili, sarhoş.

Mazot almak (d.) Tiryakiler için içki içmek.

Mazotu yerinde (d.) İyice içerek alkol ihtiyacını karşılamış olma durumu.

Menekşe a. (Far. *benefşe*) Mavi ispiro, cilacı ispiertosu.

Mestane a. (Far. *mestâne*) Esrik.

Metizmenos a. (Yun. *methystos* “içkici”) Sarhoş.

Miço a. (İt. *mozzo* “gemici yamağı, muço”) 1. Meyhaneci çırağı. 2. Küçük, yaşlı meyhane komisi.

Mideyi ateşlemek (d.) Alkol almak.

Mor (a.) Mavi ispiro, boyalı ispiro, cilacı ispiertosu.

Mortis a. (Lat. *mortis* “ölüm”) Rakı.

Moz olmak (d.) İçki içerek kendini kaybedip sızıp kalmak, zom olmak, zomlamak.

Muğbeçe a. ((Far. *mug* “Mecusi, Zerdüşt” ve *beçe* “insan yavrusu” ile *mug-beçe* “Mecusi oğlanı”) Eski meyhanelerde temizlik yapan, hizmet eden, içinde içki olan büyük fıcılara merdivenle çıkarak kovalarla alıp şişelere dolduran ve içki sunan Mecusi oğlanı, saki, palikar.

Muğbeçegân a. (Far. *mug* “Mecusi, Zerdüşt” ve *beçegân* “insan yavru-ları” ile *mug-beçegân* “Mecusi oğlanları”) Geçmiş zamanlarda meyhane hizmetkârları, içki servisi yapan Mecusi oğlanları.

Muğgede a. (Far. *mug* “Mecusi, Zerdüşt” ve *-gede* “yer” ile *mug-gede* “Mecusi Tapınağı”) Meyhane.

Nal gibi olmak (d.) Esriklikten kendinden geçmek.

Narkoza girmek (d.) İçki içerek sızmak.

Nokta olmak (d.) Sarhoşluk veren maddelerle bilincini kaybedip bir yere büzüşmek.

Okkalık (a.) Her akşam bir okka rakı içen.

Olgun (sf.) Sarhoş.

Olmak (f.) İçki gibi keyif verici maddelerle esrimek.

Orsa boca d. (İt. *orza poggia* “bir sağa bir sola”) Aşırı alkol almış kişinin yürürken sağa sola yalpalama durumu.

Ölü (a.) Boş içki şişesi.

Pangodoz (a.) Sarhoş ihtiyar, yaşlı ayyaş.

Papaz uçurmak (d.) İçki âlemi yapmak, özellikle rakı içip etraflica eğlenmek.

Parazit yapmak (d.) Ne dediği anlaşılmayan sarhoşun sürekli ve saçma sapan konuşması.

Parlatmak (f.) İçki içerek kafayı çekmek.

Paşa (a.) Kıvamında sarhoş.

Patlamak (f.) Esrik olmak.

Pedimu a. (Rum. *pedimu* “çocuğum”) Ateş oğlanı. bkz. ateş oğlanı

Pervaz etmek (d.) Sarhoşluktan kendini kaybedip uçuşa geçmek.

Pestil a. (İt. *pastillo*) İçkiden bilincini yitirmiş.

Peygamber a. (Far. *peyâm* “haber” ve *-ber* “götüren” ile *peygâm-ber* “haber götüren”) Kör kütük sarhoş.

Peygamber olmak (d.) Çok sarhoş olup saçma sapan sözler konuşmak.

Pırna a. (Yun.) Rakı.²⁶

Püz bkz. piyiz

Pilot a. (Fr. *pilote*) Alkol ve benzeri maddelerle çok sarhoş olup uçuşa geçmiş kişi.

Piriz a. (Rom.) Rakı.

²⁶ Pırna, pırme, pırını, pırno gibi şekilleri de görülür.

Piyiz a. (Rom.) İçki, özellikle de rakı, piyz, piys.²⁷

Piyizhane (a.) Meyhane.

Piyiz kaymak (d.) 1. İçki içmek. 2. İçki masasına davetsiz çökmek.

Piyizlenmek (f.) Alkol kullanmak, piyijlenmek.

Piyiz yapmak (d.) İçki içmek.

Piyan a. (Rom.) Sarhoş, ayyaş.

Piyanter bkz. piyan

Rakıntı (a.) Rakı içme.

Rampa etmek d. (It. *rampa* “iki geminin birbirine yanaşması”) Birinin içki masasına çağrılmadığı halde oturmak.

Rindan masası (d.) Rintlerin içki meclisi, rakı sofrası.

Robot a. (Fr.) Kendini bilmeyecek kadar esrik.

Sabuh a. (Ar. *ṣubḥ* “sabah”tan *ṣabūḥ*) Sabahları içilen şarap.

Sarkmak (f.) Sarhoşluktan başı yana düşmek.

Sebilhane a. (Ar. *sebil* “ücretsiz dağıtılan su” ve Far. *hâne* “ev” ile *sebil-hâne*) Eski meyhanelerde kullanılan kalın camlı su bardağı.²⁸

Seftelemek (f.) İçkiyi, özellikler de şarabı kana kana içmek.

Sek sf. (Fr. *sec*) 1. İçinde başka bir içki veya katkı maddesi bulunmayan içki. 2. Susuz rakı.

Sekçi (a.) Rakıyı sek içen.

Selase-i gassale d. (Ar. *selâse* “üç” ve *gassâl* “ölü yıkayıcısı” ile *selâse-i gassâle*) 1. Sağlığı bozan zararlı mide salgılarını yıkayıp temizlemek için sabahları aç karınla art arda içilen üç kadeh içki. 2. İçki meclislerine oturanların ağızlarını çalkalayarak yudumladıkları ilk dolu kadeh.

Sızaki (a.) Kendini kaybetme, sarhoşluk gibi nedenlerle sızıp kalma durumu, sazaki.

²⁷ Karagözcü argosundan gelen bir kelimedir.

²⁸ Sebilhane bardak kırıldığında eğelenip törpülenerek tuzluk veya biberlik olarak kullanılır.

Sızazaki olmak (d.) Sarhoşluktan sızmak.

Sızırım yeri (d.) Meyhane, bitirim yeri.

Sofra açtırmak (d.) Su koymadan sek rakı içmek.

Sulamak (f.) (Meyhaneci, barmen, garson için) Müşteriye içki vermek.

Sulu iftar (d.) Ramazanda iftar vaktinde hazırlanan içki sofrası, orucu içki masasında açma.

Süt (a.) Rakı.

Şah a. (Far. *şâh*) Meyhane köçeği.

Şahdarı a. (Far. *şâh* ve *dârû* “ilaç” ile *şâhdârû* “ilaçların şahı”) İçki.

Şerbethane a. (Ar. şerbet “içecek” Far. *hâne* “ev, yer” ile şerbet-hâne) Meyhane.²⁹

Tabanca a. (Far. *tamançe*, *tamânçe*) Cepte taşınan rakı, şarap, konyak gibi içki şişesi.

Takılğan (a.) Belirli bir meyhane veya gece kulübü gibi yerlerin müdavimi.

Takılmak (f.) 1. Esriklik veren maddeleri bir süre kullanmak. 2. Meyhane gibi yerlere belli aralıklar ve zamanlarda gitmek, sürekli müşterisi olmak.

Takoz a. (Yun. *takos*) Palamut veya torik dilimi.

Tampocu (a.) Biraz leblebi ve kendir tohumuyla ayaküstü rakı içen.³⁰ *Taş gibi* (d.) Sarhoş. *Tatlı* (sf.) İçkili, sermest. *Tavus kuyruğu* (d.) Aşırı sarhoşluktan dolayı çıkan kusmuk. *Tavus kuyruğu çıkarmak* (d.) İçkiden kusmak, tavus tüyü çıkarmak. *Tayyare a.* (Ar. *tayyâre*) Çok sarhoş olan. *Tek atmak* (d.) 1. Bir dublenin yarısına kadar içkiyi bir yudumda içmek. 2. Bir ölçek rakı içmek. 3. Alkol kullanmak.³¹ *Tekel bayii* (d.) Çok ve sü-

²⁹ Eskiden meyhaneleri daha nezih ve elit göstermek için söylenen bir tabirdir.

³⁰ Gaziantep yöresinde kullanılır.

³¹ Karagözcü argosundan gelir.

rekli içen, daima sarhoş, alkolik, ayyaş. *Tektekçi* (a.) Şişeyle değil, bardakla içki satan ayaküstü ve ucuz meyhaneler. Seyyar olanları da mevcuttur. *Terakki etmek* (d.) Rakı içmek.³² *Tezkiyesi bozuk* (d.) Binlik şarap şişesi.³³ *Tıpa* a. (It. *tappo*) a. Sarhoş, ayyaş, alkolik. *Tinton* (a.) Sarhoş esrik. *Torba yoğurdu* (d.) Esrik. *Turşu* a. (Far. *turşî* “ekşi ve tuzlu”) Çok içkili. *Tutmak* (f.) 1. Sarhoşluk veren maddelerle çakırkeyif olmak. 2. İçki içerken istenen sarhoşluk derecesine ulaşmak. *Tütsü* (a.) İçki. *Tütsülü* (sf.) Sarhoş. *Uçak* (a.) Aşırı alkollü. *Uçmak* (f.) Sermest olduktan sonra hayal âlemlerine dalıp gitmek, kendinden geçmek. *Uçuk* (sf.) Sarhoşlara özgü, ilginç ve olağandan öte hayal. *Uçurmak* (f.) İçki ve benzeri maddelerle aşırı derecede esritmek. *Uçuş* (a.) Alkol ve uyuşturucu etkisiyle kendinden geçme. *Ustura* a. (Far. *usturre*) Alkol derecesi yüksek, keskin ve sert içki. *Uydurmak* (f.) Gizlice içki içmek. *Üstat* a. (Far. *üstâd*) İçki meclislerinde sözü geçen saygın kimse. *Vakt-i kerâhet* d. (Ar. *vakt* “zaman” ve *kerâhet* “mekrûh” ile *vakt-i kerâhet*) Akşamcılarının içki içme saati. *Vapır* a. (Fr. *vapeur*) hoşluğun verdiği titreme ve duyarlılık hali. *Velvele* a. (Ar.) Meyhaneden gelen eğlence gürültüsü. *Vilispit* (a.) Sarhoş olmaya başlamış, filispit.

Vons bak d. (Erm. *Vons bak* “kıcıımıöp”) Kadehin dip kısmınıöpme.³⁴

³² Nurullah Ataç’a ait bir deyiştir.

³³ Özellikle Bektaşiler arasında yaygın bir ifade olup Bektaşî babalarından birinin binlik şarap şişelerine “tezkiyesi bozuk” namını vermesinden sonra kullanılır olmuştur. Kendisi sürekli tezkiyesi bozuk getir, tezkiyesi bozuk götür, dermiş. Bir gün, bu ne demek, diye soran ettiklerinde, bu şişe içki koymak içindir, her kimin elinde görseler içinde sirke, zeytinyağı ve hatta gül suyu olsa bile şaraptır, diye zanda bulunurlar. Tezkiyesi bozuk ya, işte ben de onun için böyle derim, cevabını verir.

³⁴ Ermeni klarnet ustası Hırant Lusigyan’ın başlattığı özel bir kadeh kaldırma ritüelidir. “Vons bak!” denildikten sonra bardaklar kaldırılarak dip kısımlarıöpüldükten sonra içkiler içilir.

- Vurmak* (f.) 1. Alkol kullanmak. 2. Kadeh tokuşturmak.
- Vuruşturmak* (f.) 1. Kadeh tokuşturmak. 2. Karşılıklı içki içmek.
- Yakıştırmak* (f.) Kaşla göz arasında içki içivermek
- Yamulmak* (f.) İçkiyi fazla kaçırmak, sarhoş olmak.
- Yapındırmak* (f.) Biraz içki içmek.
- Yaralı kalmak* (d.) Yeterince içki içmemiş olmak.
- Yaş* (a.) Tüm içkiler.
- Yatak* (a.) İçki özellikle de bira bardağı, kadeh.
- Yemek* (f.) İçki tüketmek.
- Yolluk* (a.) Son rakı.
- Yumruk mezesi* (d.) İçkiden bir yudum aldıktan sonra elinin tersiyle ağzını silme.
- Yuvarlamak* (f.) İçki içmek, özellikle de tek rakıyı bir yudumda içmek.³⁵
- Yüklenmek* (f.) Belirli bir süre içtikten sonra sarhoş olmaya başlamak.
- Yüklü* (sf.) Esrik, sermest.
- Yükselmek* (f.) İçki içip sarhoş olmak.
- Zıbarmak* (f.) Fazla alkol aldıktan sonra sızıp uyumak.
- Zıkkım* a. (Ar. *zakkûm*) Rakı.
- Zil gibi* (d.) Aşırı sarhoş.
- Zil zurna* (d.) Kendini bilmeyecek kadar alkollü.
- Zom* (sf.) İçkinin etkisiyle kendinden geçmiş.
- Zomlamak* (f.) Sarhoş olmak, zomlaşmak, zom olmak.
- Zurna* a. (Far. “nây-ı sûr>sûr-nây”dan) Sarhoş, esrik.
- Züğürt yaylası* (d.) Yoksul ayyaşların toplanma yeri.

³⁵ Daha ziyade, Karagöz ve kadın argosunda karşımıza çıkan bir kullanımdır.

Kaynaklar

- Aktunç, Hulki, *Büyük Argo Sözlüğü* (Tanıklarıyla), İstanbul 2008.
- Arslan, Mehmet, *Argo Kitabı*, İstanbul 2004.
- Aydın, Mehmet, “Lugat-ı Garîbe”, *Argo ve Gizli Dil*, İstanbul 2008.
- Bingölçe, Filiz, *Kadın Argosu*, İstanbul 2005.
- , (Tanıklarıyla) *Osmanlı Argosu*, Ankara 2011.
- Çiftçi, Musa, “Argonun Niteliği ve Argoya Bakış Tazımız”, *Türk Dünyası İncelemeleri*, c. IV, S.II, İzmir 2006. s.297-301.
- Devellioğlu, Ferit, *Türk Argo Sözlüğü* (İnceleme- Sözlük), Ankara 1980.
- , *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2013.
- Ersoylu, Halil, *Türk Argosu Üzerinde İncelemeler*, İstanbul 2004.
- Kaptan (Arkan), Özdemir, *Beyoğlu Kısa Geçmişi*, Argosu, İstanbul 1993.
- Kaygılı, Osman Cemal (Haz. Tahsin Yıldırım), *Argo Lugatı*, İstanbul 2003.
- Kocaer, Sibel, “Argo ve Toplumsal Cinsiyet”, *Milli Folklor*, Yıl: 18, Sayı: 71, 2006, s. 97-101.
- Koçu, Reşad Ekrem, *Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri*, İstanbul 1947.
- Mangır, Mediha, “Osman Cemal Kaygılı’nın Söz Varlığında Argo”, *TÜBAR-XXX-/2011-Güz*, s.234-250.
- Mehmed Salahî Bey, *Kamus-ı Osmanî*, 1313.
- Muallim Naci, *Lûgat-i Naci*, TDK, Ankara 2009.
- Naskali, Emine Gürsoy-Sağol Gülden (Editör), *Türk Kültüründe Argo*, İstanbul 2002.
- Özcan, Hüseyin, “Bektâşî Fıkralarında Argo” (Abdurrahman Güzel’e Armağan), Gazi Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, I, s.548-551. http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/huseyin_ozcan_bektasi_fikralarinda_argo.pdf
- Özkan, Nevzat, “Gizli Dil Olarak Argonun Fonksiyonu Üzerine”, *Türk Kültüründe Argo*, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayını (SOTA), Hollanda, 2002, s. 23.

- Özön, Mustafa Nihat, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1997.
- , *Türkçe Yabancı Kelimeler Sözlüğü*, İstanbul 1962.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III c., İstanbul 1993.
- Püsküllüoğlu, Ali, *Türkçenin Argo Sözlüğü*, İstanbul 2012.
- Redhouse, Sir James William, *Redhouse Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük*, İstanbul 1988.
- Sav, Ergun, *Rakı Sohbetleri*, Ankara 1994.
- Sezgin, Bahattin, *Yeni Argo Sözlüğü*, İstanbul 2013.
- Sotiriyu, Dido, *Benden Selam Söyle Anadolu'ya*, İstanbul 2009.
- Steingass, Francis Joseph, *A Compherensive Persian-English Dictionary*, Beirut 1975.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 2015.
- Terzioğlu, Öykü, “Anonim Bir Halk Edebiyatı Ürünü Olarak Argo”, *Milli Folklor*, Yıl: 18, Sayı:71, 2006, s. 102-104.
- Tunç, Gökhan, “Askerliğe İlişkin Argo İfadelerdeki Metaforik Yapı”, *Milli Folklor*, Yıl: 20, Sayı: 78, 2008, s. 105-108.
- Türk Dil Kurumu (haz. Nevzat Gözaydın-İsmail Parlatır-Talât Tekin-Hamza Zülfikar), *Türkçe Sözlük*, II c., Ankara 1988.
- Tüzin, Derya, “Argo ve Küfür Bağlamında Cinsel Eylemin Nesnesi Olarak Kadın”, *Milli Folklor*, Yıl: 18, Sayı: 71, 2006, s. 105-107.
- Yaylağan, Nilay, “Argoda Bitki Adları”, *Kesit Akademi Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 2, Aralık 2015, s. 73-85.
- Zat, Endir (Yayın Yönetmeni), *Rakı Ansiklopedisi*, İstanbul 2010.
- Zat, Vefa, *Eski İstanbul Meyhaneleri*, İstanbul 2002.
- , *Biz Rakı İçeriz*, İstanbul 2012.

Türk Sinemasında Meyhane

Meyhane Kültürünün Türk Sineması'na Yansıması

Sedat Cereci*

Alkol kültürü, öteden beri var olan ve insan etkileşimleri açısından çok etkin bir rol oynayan meyhanelerin ortaya çıkmasına neden olmuş köklü bir birikimdir (Mandelbaum, 1965: 291). Alkol alma bazı toplumlarda günlük bir rutin olarak yaşanırken, bazı toplumlarda özel günler için düzenlenen törensel toplantılarda yaşanmaktadır. Her durumda alkol, özel günlerin ve duyguların içkisi olarak algılanmakta ve özel mekân ve zamanlarda tüketilmektedir (Gamella, 1995: 268). Alkolü sarhoş olup kendini kaybetmek için değil, birlikte olduğu insanlarla daha yakın ve samimi olmak veya sağlık nedenleriyle kültüre dönüştüren toplumlarda da örgütlü bir içki kültürü oluşmuş, özel mekânlar tesis edilmiştir (Nielsen ve Mai, 2017: 286). Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, içkinin çok tüketildiği tüm ülkelerde alkol tüketimi için özel mekânlar yapılmış ve bu mekânlara özgü kültür oluşmuştur.

Alkol tüketimi ve meyhane kültürü, günlük yaşam kültürünün içinde olan ülkelerde doğal olarak filmlere de yansımış, film öykülerindeki bazı planlarda alkol tüketimi ve meyhane görüntüleri yer almıştır. İçki tüketiminin günlük yaşamın doğal bir unsuru olduğu

---

* Prof. Dr. Sedat Cereci, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Hatay. scereci@mku.edu.tr

Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkeleri gibi ülkelerde içki ve meyhane görüntüleri de doğal olarak filmlerin içinde yer almıştır (McIntosh vd., 1999: 1192). Filmlere yansıyan alkol ve meyhane görüntülerinde yalnızca alkol tüketimi ve mekânlar değil, alkol tüketenlerin ve meyhanede bulunan diğer kişilerin de karakter analizleri yapılmış, bazı filmlerde toplumsal analizler söz konusu olmuştur (Rawnsley, 2012: 104). Alkol tüketilen ortamlar, bir anlamda toplumsal kültürün seçik biçimde yansıdığı ve toplumsal sorunların dile getirildiği, insan psikolojisinin en duru yanlarıyla sergilendiği mekânlardır.

Gelenekçi bir bakış açısıyla, halkının çoğu Müslüman olan Türkiye’de, filmlerde, İslam dininin yasakladığı alkol veya meyhane görüntüsü içeren planların bulunması izleyici rahatsız etmektedir. Bu nedenle alkol ve meyhane görüntüleri filmlere yansıtılmaz (Yorulmaz ve Blizek, 2014: 14). Ancak gayrimüslim etnik grupların da yaşadığı Türkiye’de, sinemanın gelişi ve meyhane kültürü de gayrimüslimlerle birlikte başladığı için, alkol ve meyhane içerikli planların sinemadan tümüyle uzak kalması da düşünülememektedir (Dressler, 2015: 23). İlk Türk filmlerinden başlayarak pek çok filmde alkol ve meyhane planlarına rastlanmaktadır. Özellikle 1960 ve 70li dönemlerde, sosyal bir mekân olarak meyhaneler, Türk filmlerinde çok fazla yer almıştır.

Sinemanın Türk halkıyla buluştuğu Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde bazı film gösterimlerinin meyhanelerde yapıldığını bilmek gerekmektedir. Çünkü o dönemde meyhaneler, günlük toplumsal yaşamın etkin bir mekânıdır (Öztürk, 2013: 257). Toplumsal yaşamın, duygusallığın, kritik tartışmaların ve hesaplaşmaların, dertleşmelerin, dertlere çözüm bulmanın temel mekânlarından birisi olan meyhaneler, doğal olarak Türkiye’de de sinemaya yansımış, özellikle sosyal içerikli veya aşk temalı filmlerde mutlaka yer almıştır. Sinemada meyhane, çoğu zaman sorunların ortaya konduğu, tartışıldığı, bazen çatışmaların çıktığı mekân olarak yer almıştır (Waylen, 2015: 853). Bu nedenle film öykülerinde, sorunu olanlar genellikle meyhanede buluşmaktadır.

Türk Sineması'nda meyhane, hemen her zaman birbirini tanıyan kişilerin gelip dertleştiği, söyleştiği, şakalaştığı, bazen tartıştığı mekândır. Meyhane genellikle mahallenin bir unsurudur ve mahallesi zaten birbirini tanımaktadır. Filmlerde meyhane, tamamen aydınlık olmayıp, biraz loş bırakılarak gizemli bir ortam oluşturulur (Sözen, 2013: 163). Filmde mekân, bazen konuyu en çok anlatan, tema hakkında en çok fikir veren unsurdur. Bu bağlamda meyhaneler de bir filmde, özellikle hesaplaşmaların, duygusal ilişkilerin, nüktelerin temel mekânıdır (Hutcheon, 2003: 45). Mahalle delikanlılarının hesaplaşmaları, âşık gençlerin dertleşmeleri, sırlarını ortaya koyma genellikle meyhanede gerçekleşmektedir. Bazı filmlerde, filmin önermesi ve toplumsal iletişimi de meyhanede ortaya çıkmaktadır (Stohr ve Walsh, 2018: 214). Bu bağlamda meyhane, filmlerde toplumsal yapının seçik bir yansıması olarak görünmektedir.

Atıf Yılmaz'ın 1966 yılında çektiği *Ah Güzel İstanbul* adlı filmde başrolde oynayan Sadri Alışık, Haşmet karakteriyle filmin başlıca mekânlarından biri olan meyhaneden seslenir. Haşmet, servetini kaybetmesine rağmen bakkal, balıkçı ve artık figüran rollerine düşmüş meyhane arkadaşları nezdinde sevilen sayılan biridir ve sık sık meyhanede bir araya gelerek dertleşirler (Bostan, 2018). Safa Önal'ın 1969 yılında çektiği ve başrolünde Zeki Müren'in oynadığı *İnleyen Nağmeler* filminin can alıcı sekansları meyhanede geçmektedir. Meyhane, duygusal atmosferin de en yoğun yaşandığı mekânlardan biridir.

Memduh Ün'ün 1958 yılında çektiği *Üç Arkadaş* adlı filmde de meyhane ana mekânlardan biridir ve en duygusal olaylar burada yaşanır. Kör olan Gül'ün dramatik maceralardan sonra gözleri açılır ve Gül ünlü bir şarkıcı olur. Meyhaneci Halil pikaba Gül'ün plağını koyar ve 3 arkadaş meyhanede duygusal anlar yaşar. Türk halkı filmi o kadar sevmiştir ki, Memduh Ün 1971 yılında filmin 2. versiyonunu çeker. Bir aşk ve aşkın acısının dostlarla paylaşıldığı mekân olarak meyhane, filmlerdeki önemli dramatik sekans ortamıdır.

Meyhaneler, loş ve gizemli ortamlarıyla da filmlere görsel etki katarken, heyecanlı diyaloglarla yükselen ritim filmin başarisını

sağlamaktadır (Hanewinkel vd., 2014). Filmlerdeki meyhane sekanslarında, alkolün niteliğinden çok, karakterlerin replikleri, heyecanlı ortam ve sıradışı diyaloglar etki bırakmaktadır (Anderson vd., 2009: 231). Bu nedenle filmde ritmi belirlemek için meyhane sekansları yaşamsal bir rol oynamaktadır.

Yücel Uçanoğlu'nun 1981 yılında çektiği ve başrolünde Müslüm Gürses'in oynadığı *İtirazım Var* adlı filmin pek çok bölümü meyhanede geçmektedir. Atıf Yılmaz'ın 1983 yılında çektiği ve başrollerinde Türkan Şoray ve Cihan Ünal'ın oynadıkları *Seni Seviyorum* adlı filmin ana mekânlarından biri meyhanedir.

Atıf Yılmaz'ın 1985 yılında çektiği *Adı Vasfiye* adlı filmde, yeni kitabı için konu sıkıntısı çeken bir senarist, "Sevim Suna" adlı bir pavyon şarkıcısının sokakta bir duvarda asılı olan afişine bakarken, ilk anlatıcı olan Emin yanında belirir ve onu bir meyhaneye götürür. Burada, gerçek adı "Vasfiye" olan pavyon şarkıcısı Sevim Suna ile çocukluktan gençliklerine uzanan ilişkilerini, evliliklerini, askerlik sonrasında ayrılışlarını anlatır. Filmdeki pek çok ipucu meyhanede verilir.

Türk Sineması'nın ünlü ikililerinden Kemal Sunal ve Şener Şen'in de meyhane sekansları ünlüdür. Türk Sineması'nda, polisiye öykülerde de meyhane başat bir rol oynamaktadır. Polisiye olayların planlandığı, suçluların sığındığı, polisiye olayların tartışıldığı, intikam planlarının yapıldığı mekânların başında meyhaneler gelmektedir (Mackenzie vd., 2015: 211). Polisiye filmlerde, polislin suçluları aradığı ve genellikle bulduğu ilk mekânlardan biri de meyhanedir.

2007 yılında Özcan Alper tarafından çekilen *Sonbahar* adlı filmde, sonbaharın kendini yavaş yavaş kışa teslim ettiği günlerde, Yusuf Mikail ile gittiği bir meyhanede fahişelik yapan genç ve güzel Gürcü kızı Eka ile karşılaşır. Film öyküsü bu karşılaşma üzerine kurulur ve devam eder (Kültür Sanat, 2009). Meyhane, dünya sinemasında bazen aşkların başladığı, bazen de bittiği yer olarak izleyicinin karşısına çıkmaktadır. Bu örneklerle, Türk Sineması'nda da rastlanmaktadır.

Türkiye, dinsel inancı ve geleneksel yaklaşımları nedeniyle içki ve meyhane konusuna mesafeli olmakla birlikte, Türk Sineması, başlangıç yıllarından itibaren batıdan gelen esintilerle yapımlarında içki ve meyhaneye zaman zaman yer vermiştir. Öyle ki, bazı filmler neredeyse tümüyle alkol ve meyhane üzerine kurularak çekilmiştir. Özellikle Amerikan filmlerinin çoğunda bulunan bar ve sarhoş unsurları, Türk Sineması'nda da meyhane ve meyhanede dertleşen veya tartışan karakterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Öteden beri insan yaşamının başlıca unsurlarından biri olan alkol ve alkol alınan mekânlar, insanı anlatan filmlerde de doğal olarak yer bulmaktadır (Muir, 2012: 63). Alkol ve alkol tüketilen mekânlar, bir anlamda insanın doğal karakteriyle kendini gösterdiği yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de mahalle kültürünün henüz çözülmediği yıllarda meyhane, mahalle kültürünün bir parçası olarak algılanmış, mahallenin muhafazakâr sakinleri karşı çıksa da meyhane, dertlilerin mekânı olarak değerlendirilmiş ve kültürel yapı içinde korunmuştur. Meyhaneler, Türk filmlerine de dertlilerin dertlerini paylaştığı, âşıkların meyhane ehlinde akıl aldıkları, babacan meyhanecinin herkese şefkat ve merhametle yaklaştığı, hepsinden öte toplumsal dayanışmanın, yardımlaşmanın mekânı olarak yansımıştır. Bazen dumanlı, buğulu atmosferiyle, kış aylarında yanan sobanın nostaljik görüntüsüyle meyhaneler, görsel olarak da sinema için pitoresk görüntüler oluşturmuştur (Tarvainen vd., 2015: 11). Loş mekâna serpilmiş tahta masalar, sandalyeler, özgün tasarımlı şişeler, kadehler, pencereler, perdeler, filmi güzelleştiren pitoresk unsurlardır.

Özellikle 1960-70 döneminde yapılan filmlerde Türk mahalle kültürünü perdeye taşıyan meyhane sekansları, Türk toplumundaki değerleri, kutsalları, arkadaşlık ve dostluk ölçütlerini, yaşamsal paylaşımı apaçık ortaya koyan yapıtlar olmuştur. Türk Sineması'nda, belirli zamanlarda siyasal yapıya bağlı olarak ağır sansür girişimlerine ve düşünce daralmasına rastlansa da meyhane kültürü, sinema filmlerine gerek ritim olarak gerekse görsel olarak önemli katkılarda bulunan toplumsal unsurdur.

Kaynaklar

- Akbulut, U. (2016). Meyhanelerle Mukaddes Mekânlar Arasında Mesafe Tayini: Sultan II. Abdülhamid Devri İstanbul'undan Örnekler. *Karadeniz Araştırmaları*, (49): 211-224.
- Anderson, P. ve Bruijn, A. ve Angus, K. ve Gordon, R. ve Hastings, G. (2009). Special Issue: The Message and the Media Impact of Alcohol Advertising and Media Exposure on Adolescent Alcohol Use: A Systematic Review of Longitudinal Studies. *Alcohol & Alcoholism*, 44 (3): 229-243.
- Dressler, M. (2015). Historical Trajectories and Ambivalences of Turkish Minority Discourse. *New Diversities*, 17 (1): 9-26.
- Gamella, J. F. (1995). *International Handbook on Alcohol and Culture*. Spain. 254-269.
- Hanewinkel, R. ve Sargent, J.D. ve Hunt, K. ve Sweeting, H. ve Engels, R.C.M.E. ve Scholte, R.H.J. ve Mathis, F. ve Florek, E. ve Morgenstern, M. (2015). *Portrayal of Alcohol Consumption in Movies and Drinking Initiation in Low-Risk Adolescents*. *Pediatrics*, 133: 6.
- Hutcheon, L. (2003). From Page to Stage to Screen: The Age of Adaptation. *The University Professor Lecture Series*, 39: 36-52.
- İstihbaratalani (2018). İstanbul Meyhaneleri. <https://istihbaratalani.files.wordpress.com/2013/02/stanbul-meyhaneler.pdf>. 12.10.2018.
- Kültür Sanat. (2009). Sinema: Sonbahar. http://www.emo.org.tr/ekler/41fa9a55fc000c0_ek.pdf?dergi=. 12.10.2018.
- Mackenzie, D.L. ve O'Neill, L. ve Povitsky, W. ve Acevedo, S. (2015). *Different Crimes, Different Criminals: Understanding, Treating and Preventing Criminal Behavior*. New York: Routledge.
- Mandelbaum, D.G. (1965). Alcohol and Culture, *Current Anthropology*, 6 (3): 281-293.
- McIntosh, W.D. ve Smith, S.M. ve Bazzini, D.G. ve Mills, P.S. (1999). Alcohol in the Movies: Characteristics of Drinkers and Nondrinkers in Films from 1940-1989. *Journal of Applied Social Psychology*, 29 (6): 1191-1199.

- Muir, R. (2012). *Pubs and Places The Social Value of Community Pubs*. London: Institute for Public Policy Research.
- Nielsen, A.S. ve Mai, A.M. (2017). Alcohol and Culture: An Introduction. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 34 (4): 285-288.
- Ögel, K. (2018). Türkiye'de Alkol Kültürü. http://www.ogelk.net/Dosyadepo/alkol_kulturu_kultegin_ogel.pdf. 12.10.2018.
- Öztürk, S. (2013). Türk Sinema Tarihinin Altpolitikası. *Selçuk İletişim*, 8 (1): 251-262.
- Rawnsley, M. Y. T. (2012). Cinema, Identity, and Resistance: Comparative Perspectives on A City of Sadness and The Wind that Shakes the Barley. *Taiwan in Comparative Perspective*, 4: 89-107.
- Sözen, M. (2013). Sinemada Anlam Yaratan Bir Öge Olarak Işık Tasarımı ve Örnek Çözümlemeler. *Selçuk İletişim*, 7 (4): 152-168.
- Stohr, M.K. ve Walsh, A. (2018). *Corrections: From Research, to Policy, to Practice*. Thousand Oaks: Sage.
- Tarvainen, J. ve Westman, S. ve Oittinen, P. (2015). The Way Films Feel: Aesthetic Features and Mood' in Film. *Psychology of Aesthetics Creativity and the Arts*, 9 (3): 1-12.
- Turan, N.S. (2018). Geleneksel Toplumda Yaşarın Cazibesi Osmanlı Toplumunda İçki. *Evrensel Kültür*, https://www.academia.edu/6115952/Geleneksel_toplumda_yasa%C4%9F%C4%B1n_cazibei_Osmanl%C4%B1_toplumunda_i%C3%A7ki?auto=download. 12.10.2018.
- Waylen, A. (2015). Alcohol Use in Films and Adolescent Alcohol Use. *Pediatrics*, 135 (5): 851-859.
- Yorulmaz, B. ve Blizek, W. L. (2014). Islam in Turkish Cinema. *Journal of Religion & Film*, 18 (2): 1-21.

Kadın ve Meyhane

Kadın ve Meyhane: “Gün” İçin Yeni Bir Kültürel Mekân Olarak Meyhaneler

Nükte Sevim Derdiçok*

“Gün”ler,¹ katılımcılarını kadın gruplarının oluşturduğu ve bu gruplar tarafından önceden belirlenen sıralama, mekân ve zaman özelliklerine bağlı olarak düzenlenen; yeme-içme, kılık-kıyafet, müzik-dans (eğlence), sohbet, hediyeler, sözlü kültür ürünleri gibi kültürel yaratım ve aktarım unsurlarını barındıran; ekonomik, psikolojik, sosyal, ideolojik ve kültürel pek çok işleve sahip olan toplantılardır. Kadın kimliğinin tüm özelliklerini bir arada görebilme imkânı sağlayan günler, kültürel bir alan oluşturmaktadır. Bu kültürel alanı oluşturan unsurlar ise; günler sırasında yaratılan, aktarılan ya da yaratılıp aktarılan ve korunan uygulamalar, inanmalar ve sözlü anlatımlar; katılımcıların karakter ve davranışları; yapılan sohbetler; kadınların “gün” etrafında kendi aralarında oluşturduk-

---

* Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, nuktederdicok@gmail.com.

¹ Söz konusu toplantıları sadece “gün” olarak adlandırdım; ancak genelde “kabul günü” ya da “altın günü” ismiyle de bilinmektedir. “Kabul günü” ifadesi günümüzde kadınlar tarafından pek kullanılmamaktadır. Altın günü ise, günlerin sadece altın “alışverişi” yapılan çeşidini ifade ettiği için tüm toplantıları kapsayacak bir ifadenin kullanılmasının daha uygun olacağı görüşündeyim. Tez kapsamında görüşmeler yaptığım kadın grupları, “Bugün günüm var.” demek; “Kabul günüm var.” ya da “Kadın günüm var.” şeklinde bir ifade kullanmamaktadırlar.

ları dil ve iletişim; günlerin yapıldığı zaman-mekân özellikleri gibi yapılarıdır. Günler, tek başına bir inceleme konusu olabilecek kapsama sahip olan bu farklı yapılardan meydana gelmektedir. Yapısal çözümlemeye gidildiğinde, bu tip günlerin zaman, mekân, dans ve müziğin oluşturduğu eğlence, yeme-içme ve giyim-kuşam gibi yapıların bir bütünü olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda, İzmir kenti özelinde kadınlar tarafından düzenlenen “gün”ler ile ilgili olarak sürdürdüğüm doktora tez çalışması ve alan araştırması kapsamında bazı kadın gruplarının günün yapılacağı mekân olarak meyhaneyi seçtikleri tespit edilmiştir. Tespit aşaması şu şekilde gelişmiştir: Doktora tez konum sebebiyle 2017 yılından itibaren günlerin bir anlamda kapalı ortamlar olması sebebiyle öncelikle yakın çevreden başlayarak kadın gruplarıyla iletişim kurmaya başlanmıştır. 2018 yılının başlarından itibaren de bilfiil günlere katılım sağlanmıştır. Farklı grupların günlerine bir kere katılmak yerine, aynı grupların düzenlediği günlere sürekli olarak giderek “doğal” ortamda gözlem yapabilme fırsatı yakalanmıştır. Bu bağlamda 15 farklı kadın grubunun düzenlediği günler içerisinde 10 tanesine düzenli olarak katılım sağlanmış; aynı zamanda, bu süreçte günlerine gidilemeyen kadınlarla da iletişim kurarak görüşmeler yapılmış ve kadınların katıldığı çeşitli kurslara giderek kadın gruplarıyla “yakın” ilişkiler kurmaya çalışılmıştır. Bu sayede, gün mekânı olarak meyhaneyi seçen kadın gruplarının günlerine dâhil olunmuştur. Bunun yanı sıra, sosyal medya sayesinde de gün için meyhane ortamının seçildiği örnekleri görmek mümkün olmuş ve bu örnekler de alan araştırması için önemli kaynaklar haline gelmiştir. Yakın çevredeki kadınların katıldığı birkaç gün grubunun meyhanede düzenledikleri günler, günümüzde popüler hale gelen “canlı yayın” özelliği ve fotoğraf-video kayıtlarından takip etmeye başlanmıştır. Böylece söz konusu mekânla ilgili örnekler çoğalmış ve veriler daha güvenilir hale gelmiştir. Ayrıca, sosyal medya üzerinden tespit edilen gruplar içerisinde ulaşılabilen kişilerle de görüşmeler yapılmıştır.

Bu yazıda üç örneklem üzerinden hareket edilmiştir:

İlk örnek, düzenli olarak günlerine katıldığım bir grup içerisindeki kaynak kişinin diğer bir grup ile yaptığı gündür. İçerisine sonradan dâhil olduğum ve dâhil olduktan sonra düzenli olarak toplanmalarına katıldığım grup, gün mekânı olarak meyhaneyi seçmişlerdi. Başka bir gün sayesinde tanıştığım kaynak kişi vasıtasıyla burada örneklem olarak seçilen grupla bir araya gelinmiştir. Bir dernek çatısı altında tanışan kadınlar ve onların yakın çevrelerinden oluşan bu grup, ayda bir ya da iki ayda bir düzenli olarak kendi tercihlerine göre gündüz ya da akşam saatlerinde herhangi bir meyhanede toplanmakta ve eğlenmektedir. Bu grup, yaklaşık 60 kişinin oluşturduğu dernek üyeleri ve onlara eşlik eden kadınlardan oluşmaktadır.

İkinci örnek; alan araştırması sırasında gittiğim kurslardan birinde tez konum konuşulurken kadınlardan birinin, eskiden arkadaş çevresiyle düzenledikleri günü meyhanede yaptıklarını ifade etmesiydi. Bu gün sayesinde Alsancak'taki² tüm meyhanelere gittiklerini; ancak çocukları olunca güne son verdiklerini belirtmesi üzerine kendisiyle yaptığım görüşmeler ikinci örneğimi oluşturdu. Bu grup, şu an güne devam etmemekte; ancak gün yaptıkları dönemde yaklaşık 20 kişinin oluşturduğu bir gruptur.

Üçüncü örnek ise; yakın çevremdeki bir kişinin içinde olduğu grubun, günü meyhanede yapmalarının sosyal medya üzerinden tespit edilmesidir. Kendisinin çeşitli sitelerde paylaştığı ya da “etiketlendiği” fotoğraf, video ve yapılan canlı yayınlar vesilesiyle tespit ettiğim bu grubun yaptığı günlere fiilen katılım sağlanamasa da kendisiyle görüşmeler yapma fırsatı olmuştur. Bu grup ise; yaklaşık olarak 40-50 kadının oluşturduğu bir gün grubudur.³

² İzmir kent merkezinde Konak ilçesine bağlı, meyhanelerin yoğun olduğu bir mahalle.

³ Sonraki bölümlerde söz konusu gruplar üzerinden örnek verilirken “ilk örnek”, “birinci grubu”; “ikinci örnek”, “ikinci grubu”; “üçüncü örnek” ise, “üçüncü grubu” ifade edecektir.

Bu görüşmeler ve alan araştırması sonucunda, meyhane ortamında yapılan günlerin mekâna bağlı olarak yapısal kısımlarının ve işlevsel özelliklerinin bir miktar değiştiğini söylemek mümkündür. Ayrıca, “İzmirli” olma bağlamında kent ve kadın kimliğinin bir arada görülebildiği bir ortam olması meyhanelere farklı bir işlev de kazandırmaktadır. Mekâna bağlı olarak yapısal kısımlarda meydana gelen değişimler, alan araştırması sırasında tespit edilen örneklerle açıklanmaya çalışılacaktır.

Günün Yapısal Kısımları

Gün, yukarıda da belirtildiği üzere pek çok farklı yapının bir araya gelmesi ve bu yapıların birbiriyle olan ilişkisi sonucunda işlevsel olarak da bir birliktelik meydana getirmesi ile oluşan bir kültürel yaratım ve aktarım ortamıdır. Bu ortamı meydana getiren yapısal kısımları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Katılımcılar ve ötekiler
2. Zaman ve mekân
3. Dans ve müzik (eğlence)
4. Yeme-içme
5. Giyim-kuşam
6. Sohbet ve iletişim

1. Katılımcılar ve Ötekiler

Gün katılımcılarını kadın gruplarının oluşturduğunu söylemeye gerek yoktur; ancak söz konusu ortam, meyhane olduğunda katılımcılarda değişim meydana gelmektedir. Örneğin; ikinci grup, akşam saatlerinde eşleriyle birlikte meyhaneye gider ve dolayısıyla gün ortamına katılımcı olarak erkek grubunu da dâhil etmiş olur. Bu örnek sonrasında, gün mekânı olarak meyhane seçen diğer grupların da günlere eşleriyle katılıp katılmadığını sorgulanmıştır. Alan araştırması sürecinde ikinci grup dışında böyle bir örneğe rastlanmamıştır. Ancak meyhane, kadınlar tek başlarına katılım sağlasalar bile, ev ortamından farklı bir mekân olması ve meyhane çalışanları, müzis-

yenler ve meyhane müşterilerinin bulunması sebebiyle erkek nüfusunun egemen olduğu bir ortam olarak karşımıza çıkar. Kadın grupları dışındaki müşterilerin gün ortamına fiziki açıdan dâhil olması haricinde bir etkisi yoktur; fakat meyhane çalışanları ve müzisyenler için aynı durum söz konusu değildir. Örneğin; birinci grup ile katıldığım günde, gidilen meyhane, gruptan bir kadının çocukluk arkadaşına ait bir mekândır. Dolayısıyla mekân sahibi masadaki kadınların pek çoğunu tanıdığı için hem ikram hem de sohbet etmek amacıyla sık sık masamıza uğramış ve gün grubuna dışarıdan dâhil olmuştur. Aynı şekilde, eğlence son derece ön planda olduğu için müzisyenler ile iletişim de oldukça güçlü bir şekilde ilerlemiştir. Müzisyenler, şarkılara kadınların da eşlik etmesi için masaya gelmiş ve ister istemez kadınlar ile müzisyenler arasında da bir iletişim ortaya çıkmıştır. Bu durum da, hem eğlence ile çeşitli psikolojik rahatlamaların artmasına hem farklı bir grubun müdahil olması sebebiyle sohbet konularının çeşitlenmesi gibi etkilere sebep olmuş ve böylece psikolojik işlev özellikleri ön plana çıkmıştır.

Bu başlık altında değerlendirilmesi gereken bir diğer önemli husus ise, günü meyhanede yapmayı tercih eden kadın gruplarının “demografik özellikleri”dir.⁴ Herhangi bir işi olmayan, gelir düzeyi iyi sayılmayacak kadınlar da bu grupların içerisinde yer almaktadır. Yaş, gelir düzeyi, meslek, eğitim ve etnisite farkı olmaksızın her gruptan kadın gün mekânı olarak meyhaneyi seçebilmektedir. Örneğin; katıldığım ve takip ettiğim gruplardaki katılımcıların yaşları her grup için değişmekte; ancak genel olarak ele aldığımızda 25-90 gibi oldukça geniş bir yaş aralığının söz konusu olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, bu gruplarda hem çalışan hem de çalışmayan; hem düşük gelirli hem de yüksek gelirli; hem evli hem de bekâr kadınlar bulunmaktadır. Bu durumda demografik özelliklerin mekân seçimi üzerinde çok da etkili olmadığını söylemek mümkündür. Seçimde etkili olan ise “psikolojik karakteris-

⁴ Demografik özellikler ile yaş, gelir düzeyi, meslek, eğitim, etnisite gibi hususlar kastedilmektedir.

tik” lerdir.⁵ Hayat tarzı ve güdüler ile yakından ilgili olarak bazı kadın grupları meyhaneye gitmekte bir sakınca görmezken bazı gruplar için meyhane, gidilmesi mümkün olmayan ve hatta tabu olarak görülen bir mekân olarak karşımıza çıkar. Bu durum da ideolojik işlev üzerinde oldukça etkilidir.

2. Mekân ve Zaman

Burada mekân, konumuzun özünü oluşturur. Mekân olarak meyhanenin seçilmiş olması, yeme-içme, giyim-kuşam, eğlence, sohbet ve iletişim yapılarını oldukça etkilemiş; işlev özellikleri konusunda da birtakım değişim ve gelişmelere sebep olmuştur. Asıl önemli olan ise; kadınların meyhane ortamını gün mekânı olarak tercih etmelerinin nedenleridir. Meyhane söz konusu olduğunda eğlence yapısı tamamen ön plana çıkar. Demografik özellikleri ne olursa olsun, gündelik hayattan bir adım uzaklaşma ve “kafa dengi” insanlarla bir araya gelerek eğlenme ihtiyacı duyan kadın grupları, günleri için meyhaneyi tercih edebilmektedirler. Alan araştırması sırasında yapılan gözlemlerde, meyhanenin en baskın özelliklerinden biri olarak müzik ve dansın ön planda olduğu görülmüştür. Kadın, çalışsa da çalışmasa da rutininden çıkmak, sosyalleşmek, rahatlamak, eğlenmek ve belki de her gün yapmak zorunda olduğu yemek gibi işleri hazır olarak elde etme amacıyla meyhane ortamını seçebilmektedir. Bu durumda mekân seçimine bağlı olarak, meyhanede yapılan günlerin hem ekonomik hem de psikolojik işlevlerinin diğer işlevsel özelliklere nazaran bir adım daha öne çıktığını söylemek mümkündür.

Genellikle ayda bir toplanmayı tercih eden kadın grupları, gündüz ya da akşam saatlerinde meyhaneye gider. Örneğin; birinci grup, bazı gün toplantılarında gündüz saatlerini tercih ederken bazı zamanlarda ise akşam saatlerinde meyhanede toplanır. Gündüz saatleri tercih edildiğinde, yemek saati olan 13:00’da buluşup meyhane ile yapılan anlaşmaya göre genellikle 17:00’da günü bitirirler.

⁵ Psikolojik karakteristikler ile davranış ve düşünceler, ilgi alanları, güdüler ve hayat tarzları gibi etkenler kastedilmektedir.

Akşam saatlerinde toplanıldığındaysa, 20:00'da bir araya gelinip 00:00'da vedalaşmalara başlanır. Bu saat aralıkları, bütün örnek gruplar için geçerlidir.

Katılımcı gözlemci olarak içinde bulunulan tüm gruplar, İzmir kent merkezinde meyhanelerin yoğun olduğu bir mahalle olan Alsancak'taki mekânlarda toplanmayı seçmektedir. Ancak, sosyal medya aracılığıyla takip edilen ve gün dışında görüşmeler yapılan üçüncü grup, Alsancak dışında farklı semtlerdeki meyhanelerde de günlerini yapmaktadır. Fakat onların tercih ettiği semtler de –Kona, Karşıyaka gibi- yine meyhanelerin yoğunlukta olduğu bölgelerdir. Mekânların fiziki özelliklerine baktığımızda, meyhanelerin –her meyhanede ufak bazı farklılıklar olsa da- genellikle çok benzer karakterlere sahip olduklarını söylemek mümkündür.⁶

⁶ Örneğin; birinci grup ile gittiğim meyhanelerden birinin kolon ve duvarlarına hem daha önce orada bulunan müşterilerin fotoğrafları hem de çeşitli manzara fotoğrafları asılmıştır. Bu fotoğraflardan bir kısmı siyah-beyazdır. Fotoğraflar dışında, Yeşilçam filmlerine ait afiş ve görseller de duvarlarda asılıdır. Örneğin; bizim oturduğumuz masanın dayalı olduğu kolona Kemal Sunal ve Şener Şen'in oynadığı filmlerden görseller ve Orhan Gencebay ile Sezen Aksu'ya ait posterler asılmıştır. Bunlar haricinde, meyhane ile özdeşleşmiş rakıyla ilgili görseller de mevcuttur. Tavandaki işlemler dikkat çekicidir. Aydınlatma olarak her bir masanın üzerinde asılı olan lambalar kullanılmaktadır ve loş bir aydınlatma sistemi vardır. Bazı masaların arka kısımlarında içki şişelerinin olduğu raflar bulunmakta ve şişeler bu raflara dekoratif olarak yerleştirilmiştir. Sandalyeler tek tiptir; ancak yine dekoratif amaçlı olarak her biri farklı renktedir. Çok kalabalık bir grup olduğu için herkes bir masada oturmamıştır; birbiri ile daha yakın iletişimde olanların bir arada bulunduğu yaklaşık on tane masa vardır. Birinci grup ile gittiğim diğer bir meyhanede ise, daha az kişi olması sebebiyle 3-4 masa birleştirilmiş ve grup olarak bir arada oturulması sağlanmıştır. Masaların üzerinde siyah-beyaz fotoğraflar ve müşterilerin bıraktığı notlar mevcuttur. Bir önceki örnekte olduğu gibi, bu meyhanenin duvarlarına da siyah beyaz fotoğraflar asılmıştır. Ayrıca, Müzeyyen Senar gibi Türk sanat müziği sanatçılarının ve Orhan Veli gibi çeşitli şairlerin fotoğrafları da duvarları süslemek için kullanılmıştır. Masa ve sandalyeler tahtadandır. Diğer örnek ile kıyaslandığında, biraz daha “salaş” bir ortam olduğunu söylemek mümkündür. Tüm bu fizikî özellikler ile mekâna “nostaljik” bir hava verilmeye çalışılmış; meyhane müşterileri için bir algı oluşturulmuştur.

3. Dans ve Müzik

Mekân olarak meyhanenin seçilmesi ile dans ve müziğin oluşturduğu eğlence yapısının ön plana çıktığı belirtilmiştir. Dans ve müzik, meyhanede gerçekleştirilen günlerin her aşamasında (yeme-içme, hediye, sohbet gibi) devam etmektedir. Müzik olarak genellikle Türk sanat müziği ve halk müziği gibi dans etmeye imkân sağlayan her tarz müzik dinlenmekte ve söylenmekte; dans olarak ise genellikle oryantal tercih edilmektedir.

Birinci grup ile katılım sağlanan her günde karşılaşılan müzik ve dans öğeleri, başlı başına eğlence yapısını oluşturmuş ve kadınların neden meyhane ortamını seçtiklerine dair ipuçları vermiştir. Örneğin; birinci grup ile katıldığım günlerden birinde, sadece katılımcı olan kadınlar değil; meyhane ile kadınların yaptığı anlaşma kapsamında mekâna çağırılan dansöz de dans etmiştir. Dansöz çıkmadan önce meyhane çalışanları tarafından kadınlara defler dağıtılmış; bu defler ile hem çalan müziğe hem de dansöze eşlik edilmesi sağlanmıştır. Yemek yerken, hediyeler dağıtılırken ve sohbet edilirken müzik hep çalmış; fasıl gibi Türk sanat müziği şarkılarının çalınıp söylendiği sırada mekândaki müzisyenlerin icra ettiği, dansöz çıktıktan sonra ise elektronik ortamdan sağlanan müzik, ortama eşlik etmiştir.⁷ Kadınların bir kısmı dansözü izlerken bir kısmı yemeğini yemeye devam etmiştir. Tüm bu süreçte,

⁷ Dansöz çıktığında kadınlar şaşırmış ve mutlu olmuşlar; yemeklerini bırakarak ilgiyle dansözü izlemeye ve onunla ilgili konuşmaya başlamışlardır. Bu süre boyunca katılımcılar, dansözün fotoğraf ve videolarını çekmeye çalışmışlar; dansöz de kendisini ve dansını kayıt altına alan kadınlara her defasında aynı şekilde poz vermiştir. Bir süre sonra kadınlar da dansözle birlikte oynamaya başlamışlardır. Dansöz beyaz bir kostüm giymiştir ve elinde tül den bir şal vardır. Oynarken elinde tuttuğu şalı savurarak dikkat çekmiştir. Dansöz, her bir masanın önünde durarak bir süre o masadaki kadınlara karşı oynamış; masadan bazı kadınları kaldırarak kendisine eşlik etmelerini istemiştir. Dansöz önce bir figür yapmış sonrasında da dans etmeleri için kaldırdığı kadınlardan da aynı figürü yapmalarını istemiştir. Eşlik eden kadınlardan bir kısmı dansöze para takmıştır. Dans etmeyi tercih etmeyen kadınlar alkışla eşlik etmiştir.

elektronik ortamdan sağlanan hem Arapça hem de Türkçe dans etmeye uygun şarkılar, dansöze ve kadınlara eşlik etmiştir. Bu günde Türk sanat müziğinden ziyade oyun havaları rağbet görmüştür.

Katılım sağlanan bir diğer örnekte ise; elektronik ortamdan ziyade mekânda bulunan müzisyenler tarafından icra edilen müzik tercih edilmiştir. Mekânda bir udî ve bir de solist vardır. Solist aynı zamanda def de çalmaktadır. Ara sıra elektronik ortamdan açılan müzikler de dinlenmiştir. Müzisyenler ağırlıklı olarak Türk sanat müziği; elektronik ortam ise daha çok oyun havası tercihinine hizmet etmiştir. Bu örnekte dansöz yoktur; ancak, katılımcılardan çoğu özellikle internet aracılığıyla çalınan oyun havaları sırasında dans etmiş; masada oturan kadınların da dans etmeleri için ısrarcı olmuşlardır. Kadınlardan bir kısmı bu ısrar sonucu dans etmek için yerlerinden kalkmış; masada oturmaya devam edenlerse alkışla dans edenlere eşlik etmişlerdir. Bazı katılımcılar, dans sırasında kendi aralarında konuşmayı tercih etmişlerdir. Romantik tarzdaki şarkılarda kadınlar birbirleriyle dans etmişler; bu sırada gülüşmeler olmuştur. Kadınlar, şarkıların çoğunda hem şarkıyı söylemiş hem de dans etmişlerdir. Özellikle son dönemlerde popüler olan ve pek çok organizasyonda kendisine yer bulan “Erik Dalı” ve “Hayatı Tespih Yapmışım” gibi şarkılarda ve “Bir Gelin Aldık” gibi Roman müziğinde kadınlar, yüksek sesle ve hep bir ağızdan şarkıya eşlik ederek oynamayı tercih etmişlerdir. Aynı zamanda oryantal müzik de baskın şekilde eğlenceye katkı sağlamıştır. Bu durum, temponun daha da yükselmesine neden olmuştur. Gecenin ilerleyen saatlerinde solist, katılımcıların olduğu masaya gelerek “Kapın Her Çalındıkça”, “Öyle Sarhoş Olsam ki”, “Bu Gece Barda”, “Agora Meyhanesi” gibi “istek parça”ları kadınlarla birlikte söylemiştir. Mikrofonu kadınlara uzatan ve şarkıyı onların söylemesini bekleyen solist, elindeki defi organizasyonu düzenleyen kadına vererek para toplamasını istemiş; kadın da defi bizlere uzatarak müzisyenler için bahşiş vermemizi rica etmiştir.

4. Yeme-İçme

Yeme-içme hususu, meyhane ile özdeşleşmiş bir yapıdır. Bu yapı, “gün” söz konusu olduğunda, -katılımcı sayısı fazlaysa- meyhane ile anlaşılıp belli bir “menü” seçimi yapılabilirdiği gibi, -özellikle daha az sayıda katılımcı olduğunda- mekâna gidildiğinde herkesin kendi seçimini kendi yapması şeklinde de gelişebilmektedir. Ev ortamında yapılan günlerde gün sırası kimdeyse, yani ev sahibi kimse ikram da dâhil olmak üzere tüm hazırlıklardan o sorumludur; ancak, meyhane gibi dışarı bir ortamda yapılan günlerde yemek ücreti herkesin kendi sorumluluğundadır.

Sosyal medya üzerinden takip edilen ve görüşmeler yapılan üçüncü grup, sayıca fazla olmalarına rağmen, yiyecek konusunda meyhane ile anlaşma yapmadıklarını, herkesin kendi seçimine kendisinin karar verdiğini belirtmiştir. Aynı şekilde ikinci grup da sayıca az olmaları sebebiyle yeme-içme hususunda meyhane ile herhangi bir ön görüşmeye ihtiyaç duymadıklarını ifade etmiştir. İki grup da, yemek servisinin saat 21:00 gibi başladığını; öncelikle meze ve içkilerin servis edildiğini; saat 22:00 gibi seçilen yemeğin ikram edildiğini; son olarak da tatlı ya da meyve ikramı yapıldığını belirtmiştir.

Üçüncü grup ise, katılımcı sayısı bakımından kalabalık olmaları ve bir dernek çatısı altında oldukları için yapılan günden dernek için de bir miktar katkı sağlamaları dolayısıyla, gidilecek olan meyhane ile mutlaka ön görüşme yapmaktadır.⁸ Söz konusu grup ile akşam saatlerinde katıldığım bir diğer örnekte de meyhane ile anlaşma yapılmıştır. Ancak, hem ücretin düşük tutulması hem de ço-

⁸ Bu grup ile katıldığım ve gündüz saatlerinde düzenlenen günde, yapılan anlaşma kapsamında yiyecek olarak ordövr (sigara böreği), salata, ana yemek (tavuk, balık ve köfte seçeneklerinden birisi) ve tatlı (revani, Kemalpaşa tatlısı ve tiramisu); içecek olarak alkolsüz içki, 80 TL karşılığında verilmiştir. Alkollü içki, bu anlaşmaya dâhil edilmemiş; ancak, isteyenler ekstra ücret ödeyerek alabilmişlerdir. Katılımcıların çoğu alkollü içki (özellikle rakı) içmeyi tercih etmişlerdir. Tatlı ve salatalar ortaya servis edilmiştir.

ğu katılımcının yemek saatini geçmesi sebebiyle farklı bir anlaşmaya gidilmiştir.⁹

5. Giyim-Kuşam

Günün karakteristik yapılarından bir diğeri giyim-kuşamdır. Özellikle dışarıda düzenlenen günlerde, bu yapı daha da ön plana çıkmaktadır. Tüm kadın gruplarında –birkaç örnek dışında- güne giderken giyim-kuşama özen gösterildiği gözlemlenmiştir. Ancak, özellikle akşam saatlerinde gidilen meyhane ortamında kadınların kıyafet, aksesuar, saç ve makyaj tercihleri konusunda daha dikkatli olduklarını söylemek mümkündür. Dış mekânlarda organize edilen günler, herkesin kendi tarz ve zevkine uygun olarak bakımlı, şık ve özenli olmaya çalıştığı bir ortam olarak karşımıza çıkmaktadır.

Birinci grup ile katıldığım bir güne beraber gittiğim kaynak kişiyle gün öncesinde yaptığım telefon görüşmesinde kaynak kişim, işlerini bitirir bitirmez kuaföre gidip saçlarına fön çektireceğini, gidilecek ortamın “fön çektirmeyi gerektirecek” bir mekân olduğunu, ayrıca topuklu ayakkabı giyilmesinin de uygun olacağını belirtmesi ve benim de kuaföre gidip gitmeyeceğimi sorgulaması, giyim-kuşam yapısı için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Söz konusu kaynak kişim ile farklı grupların günlerine de katıldığım da böyle bir hazırlık aşaması ile karşılaşmamıştır. Demek ki kadınların hazırlık aşamasında öne çıkan etkenler mevcuttur. Bunlardan bir kısmı; gidilecek ortam, ortamda bulunan katılımcıların birbirleriyle olan iletişim şekli ve yakınlığı, katılımcıların demografik özellikleri ve psikolojik karakteristikleridir. Aynı zamanda, bir “özen derecesi”nden de bahsedebiliriz. Kadın grupları, her gün için özenli ve şık olmak

⁹ Sadece meze ve iki kadeh alkollü içki, 50 TL karşılığında anlaşmaya dâhil edilmiştir. Meze olarak peynir, patlıcan ezme, turp otu salatası, börülce salatası, domates-salatalık ve çiğköfte ikram edilmiştir. Çiğköfte dışındaki mezeler, katılımcılar daha gelmeden hazırlanmış ve masalara servis edilmiştir. Bunlar dışında yemek yemek isteyen, ekstra ücreti karşılığında menüden istediği yemeği seçebilmiştir. Katılımcıların çoğu alkollü içki tercihlerini rakıdan yana kullanmışlardır.

istemekte; ancak, bu özenin, gidilecek günün yukarıda belirttiğim özelliklerine göre, derecesi değişmektedir. Bu durumu kanıtlar örnekleri çoğaltmak mümkündür. İkinci gruptan gördüğüm bir kaynak kişinin aktardığı üzere, meyhane grubundan bir arkadaşlarının aksesuar, saç, makyaj ve kıyafet tercihini gören ve şaşıran diğer katılımcılara gündelik hayatta çok fazla aksesuar kullanıp makyaj yapmayı tercih etmediğini; ama “en azından” meyhaneye gelirken “süslenmek” istediğini ifade etmesi de bir başka örnektir.¹⁰

Derlemecinin hazırlık süreçlerinden örnek vermek gerekirse; meyhanede yapılan bir güne ilk kez katılım sağlanacağı zaman, ne giyileceği konusunda kararsız kalınmıştır. Bir kişi dışında katılımcılarla henüz tanışılmamış ve daha önce meyhane ortamında yapıla bir güne katılım sağlanmamıştır. Sosyal medya üzerinden takip edilen üçüncü grup ve birinci grubun daha önce düzenlediği günlerdeki katılımcıların kıyafet, saç, makyaj ve aksesuar seçimlerine bakarak fikir edinmeye çalışılmıştır. Sonuçta gündelik hayattakilere çok farklı bir kıyafet seçilmiş ve normalde yapılmadığı kadar makyaj yapılmıştır. Mekâna girildiği anda da çoğu kadının kendi tarzlarına göre derlemecininkine benzer tercihler yaptığı fark edilmiştir.

6. Sohbet ve İletişim

Günler, iletişimin her şeklinin kullanıldığı ortamlardır: Sözlü, sözsüz, görsel... Tek bir bakış bile pek çok kelimeye karşılık gelebilir. Gün için seçilen ortam neresi olursa olsun, bu değişmez bir kuraldır. Özellikle katılımcılarının yakın ilişkilerinin olduğu örneklerde bu durum sıkça karşımıza çıkmaktadır.

¹⁰ Kaynak kişinin aktardığına göre, söz konusu kişi, aksesuar olarak hem kolye hem küpe hem bilezik hem de yüzük tercih etmiş, saçına fön çektiğinin yanı sıra simli ipler takmış ve abartılı bir makyaj yaptırmış. Bu durum, onu gündelik hayatta da tanıyan arkadaşlarını çok şaşırtmış ve bunun sonucunda da böyle bir açıklama yapmayı tercih etmiştir. Bu tercih de, aslında giyim-kuşam konusundaki seçimlerimiz gibi diğer katılımcılara kendimizi beğendirme isteği ile yakından ilgilidir.

Meyhane ortamında müzik baskın bir yapı olarak karşımıza çıktığı için sözlü iletişim bir anlamda sınırlandırılmaktadır. Yüksek ses ve kadınların bir kısmının dans etmeye gitmesi sebebiyle, kadın gruplarının birbirleriyle sözlü iletişim kurmada çektikleri sıkıntı nedeni ile özellikle dedikodu ve kişisel deneyim anlatısı gibi günlerde başrolü oynayan sözlü kültür ürünlerinin aktarım ve yaratımı, bu tip ortamlarda en az seviyeye inmektedir. Daha doğrusu, genellikle sözlü iletişim yoluyla yapılan dedikodu, yerini mimik ve bakışlara bırakarak sözsüz iletişim yöntemlerini pekiştirmektedir. Örneğin; birinci grup ile katıldığım günde, dans etmesi için arkadaşını masadan kaldırmaya çalışan kadının tüm ısrarlarına karşı arkadaşı dans etmeye kalkmamıştır. Bunun üzerine arkadaşını kaldırmaya çalışan kadının yanında duran diğer bir kadın “Ne oldu?” anlamına gelen bir bakışla arkadaşına soru sormuştur. Kadın da bakışları ile yerinden kalkmayan kadını işaret ederek durumu anlatmaya çalışmış ve masada oturan kadının arkasından mimikleri ile bu durumdan hoşnut olmadığını aktarmıştır.

Tüm bunlar demek değildir ki kadınlar, meyhane ortamında sözlü iletişim kuramaz. Tabii ki, sözlü iletişim bu ortam için de kaçınılmaz ve oldukça önemlidir. Ancak oran olarak değerlendirildiğinde, ev, restoran gibi ortamlara göre meyhanede sözlü iletişim kurma oranında bir düşüş söz konusudur.

Peki kadınlar günde ne konuşur, kadınların sohbet konuları nelerdir? Kadınlar, her şeyi konuşmakta; her konu hakkında sohbet etmektedirler: Gündelik hayatları, problemleri, varsa çocukları, tanıdıkları, iş hayatı, eğitim, sağlık, siyaset, din, yemek, spor, güzellik, cinsellik.... Aklımıza bir anda gelemeyecek kadar konu, kadınlar tarafından konuşulmaktadır. Günlerde herhangi bir sohbet sınırlaması mevcut değildir. Ancak, katılımcıların birbirleriyle yakınlık seviyesine göre birtakım konular daha genel olarak konuşulmakta ya da bu tarz konuların konuşulması tercih edilmemektedir.

Sonuç

Kültürel bir mekân olan meyhane, günümüzde birtakım değişimlere uğramıştır. Masalarında “memleketin kurtarıldığı”, duvarlarındaki fotoğraflarla “nostalji” yapılan, söylenen ve çalınan şarkılarla kederlenilen, içki ve mezesiyle “çilingir sofrasını” oluşturan meyhane, zaman içerisinde toplum yapısında meydana gelen değişimler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan gazino, içkili lokanta gibi mekânların çoğalması ile eski işlevini kaybetmiştir.

Meyhane ve kadın kimliğinin bulunduğu bu yazı kaleme alınmadan önce yapılan araştırmalarda eskiden günümüze kadar olan süreçte meyhane kültüründeki değişime de tanıklık edilmiştir. Sonuç olarak, yapılabilecek değerlendirmeleri şu şekilde listelemek mümkündür:

1. Günümüzde meyhane deyip geçiyoruz; ancak, meyhane kültürü etrafında şekillenmiş adap ve dil, aslında ne kadar derin bir yapının bulunduğunu bize göstermektedir. Ayaklı meyhaneler,¹¹ balıkçı meyhaneleri,¹² çalgılı meyhaneler,¹³ esnaf meyhaneleri,¹⁴ gedikli meyhaneler,¹⁵ iskele meyhaneleri,¹⁶ kaptan meyhaneleri,¹⁷

¹¹ “20. Yüzyılın başlarına kadar İstanbul’da hizmet veren seyyar rakı satıcılarına verilen ad.” (Kesmez ve Aydın 2013: 13)

¹² “Genellikle balıkçıların gittiği, kıyı yerleşimlerinde hâlâ rastlanan salaş meyhaneler.” (Kesmez ve Aydın 2013: 16)

¹³ “Yüzyılın sonunda yaygınlaşıp zamanla günümüz tavernalarına dönüşen, kadrosunda çalgıcıları olan, onların çalacağı bir sahne ve istendiğinde dans edilebilecek bir pist bulunan meyhane türü.” (Kesmez ve Aydın 2013: 22)

¹⁴ Daha çok ticaretin ön planda olduğu, esnafı bol semtlerde bulunan ve genellikle bir tek atıp kaçan müşterilere hizmet ettiği için tektekçiler gibi çalışan ucuz meyhane.” (Kesmez ve Aydın 2013: 31)

¹⁵ “Osmanlı döneminde ‘gedik’ adı verilen resmi çalışma iznini almış, ruhsatlı meyhane.” (Kesmez ve Aydın 2013: 35)

¹⁶ “Eski İstanbul’da Boğaziçi boyunca dizilen kıyı köylerine ait iskelelerin hemen yanı başında bulunan meyhanelere verilen ad.” (Kesmez ve Aydın 2013: 40)

¹⁷ “Osmanlı döneminde sadece cüzdanı yüklü gemicilerin alındığı, öteki meyhanelere göre çok daha özenli ve düzeyli hizmet verildiği için kaptan adı yakıştırılan gedikli meyhaneler.” (Kesmez ve Aydın 2013: 48)

kebir meyhaneler,¹⁸ klasik meyhaneler,¹⁹ koltuk meyhaneleri,²⁰ küplü meyhaneler,²¹ nöbetçi meyhane,²² salaş meyhane,²³ taş plak meyhaneleri²⁴ gibi çeşit ve isimlendirmeye sahip meyhaneleri, günümüzde ancak belli bir yaş aralığındaki kişiler bilmektedir. İçki ve eğlenceyi tekelinde bulunduran meyhanelerin, zaman içinde başka eğlence mekânlarının ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte muhteva ve işlev özellikleri bakımından değişmesi kaçınılmazdır. Belki de bu değişim ile birlikte kadın, meyhane ortamına girmiştir. Sadece eğlence amacıyla gün mekânı olarak meyhaneyi seçen kadın grupları için meyhane, değişim halinde olan şekliyle tercih edilmektedir. Erkek egemen bir ortam olması sebebiyle meyhanenin önceki dönemlerine tanıklık edemeyen kadın, “meyhane”ye sonradan dâhil olmuştur. İlk olarak müzik ve dans icraları sebebiyle bu ortama giren kadın, sonraki dönemlerde “müşteri” olarak meyhanede bulunmuştur.

2. Meyhane müşterisi olan kadın, bir yandan kadın kimliğini ortaya koyarken bir yandan da İzmirli olma (kent) kimliğini de ön plana çıkarmaktadır. İstanbul kadar olmasa da meyhanelerin yoğun olarak ve göz önündeki yerlerde bulunduğu İzmir, günlerin

---

¹⁸ “Osmanlı döneminde özellikle Galata’da bulunan devasa büyüklükteki meyhanelere verilen ad.” (Kesmez ve Aydın 2013: 51)

¹⁹ “19. Yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkıp çeşitli evrimlerle birlikte Cumhuriyet dönemine damgasını vuran ve günümüzde yerini hızla içkili lokantalara bırakarak yok olma sürecine girmiş bulunan çağdaş meyhane.” (Kesmez ve Aydın 2013: 53)

²⁰ “Osmanlı döneminde kaçak çalışan ruhsatsız meyhane.” (Kesmez ve Aydın 2013: 53)

²¹ “Osmanlı döneminde daha çok küplü denen ayak takımının rağbet ettiği ucuz gedikli meyhaneler.” (Kesmez ve Aydın 2013: 56)

²² “Cumhuriyet döneminde Ramazan boyunca açık tutulan meyhane.” (Kesmez ve Aydın 2013: 67)

²³ “Görüntüsü derme çatma, şatafata önem vermeyen, hizmet olanakları sınırlı, ucuz meyhane.” (Kesmez ve Aydın 2013: 79)

²⁴ “Nezih ortamlardan hoşlanan kibar içkicilerin gramofondan gelen müzik eşliğinde demlendiği eski zaman meyhanesi.” (Kesmez ve Aydın 2013: 87)

meyhanede yapılması örneğini görebileceğimiz birkaç şehirden biridir.

3. Gün sebebiyle alkollü ve erkek egemen bir ortama kadının dâhil olması, kadın kimliğindeki değişimi gözler önüne sermektedir. Evde veya toplumsal hayatında bastırılan kadın, meyhane ortamında bir anlamda kendisine çizilen çerçevenin dışına çıkmaktadır. Kadın, uyma davranışı sonucunda çok da bilinçli olmadan meyhane ortamını seçse bile, kendisine etiketlenen toplumsal cinsiyet rollerinden farklı bir sosyal rol kazanmaktadır. Kadının sadece gün sebebiyle değil; gündelik hayatında da meyhane ortamına yabancı olmaması, sosyal kimliğini etkilemektedir. Ancak, hayat tarzı, algılar, güdüler, toplumsal cinsiyet rolleri gibi nedenlerle meyhane ortamını tabu olarak gören kadın veya yakın çevresi için, bu çerçevenin dışına çıkılması söz konusu bile değildir.

4. Kadınlar, meyhane ortamında düzenledikleri günler ile ortama erkek nüfusunu da dâhil etmektedirler. Müzisyen olarak genellikle erkekleri gördüğümüz meyhane ortamı, evlerde radyo, televizyon, dijital ortam gibi araçlarla sağlanan müzik yapısı nedeniyle kadın ile erkek iletişiminin gün ortamında da görülmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda, evlerde düzenlenen günlerde yiyecek-içecek (ikram) servisinin katılımcılar tarafından yapılması durumu da ortama bağlı olarak değişmektedir. Meyhane çalışanları erkek olduğu için burada düzenlenen günlerde kadın ile erkek iletişimi kaçınılmazdır. Bu da, günlerin erkeklere kapalı olma “yasağını” zayıflatmaktadır.

5. Meyhane ortamının seçilmesi ile gün saati de değişmektedir. Gündüz saatlerinde meyhanede toplanılması örneği oldukça azdır. Genellikle akşam saatlerinin tercih edilmesi ile eskiden beri genellikle saat 13:00/14:00-17:00/18:00 arası yapılan günlerin “zaman” yapısında da bir değişim söz konusudur. Burada, kadınların seçtikleri mekânın işleyişine uyum gösterdiklerini görmekteyiz.

6. Meyhanenin gün ortamı olarak seçilmesi ile eğlence yapısı tamamen ön plana çıkmakta ve diğer yapılar üzerinde de etkili olmaktadır. Dış mekânda gün yapmayı tercih eden kadın gruplarının

çokça olduğunu bilmekteyiz. Ancak, herhangi bir restoran veya kafe ile meyhane arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Meyhane dışındaki dış mekânlarda eğlence yapısından ziyade yeme-içme yapısı ön plana çıkmakta ve gündelik hayattan birkaç saatliğine de olsa kopma isteği baskın olmaktadır. Meyhanenin seçilmesi ise, bu hususların yanı sıra ortamdaki canlı müzik ve dans etmeye uygunluk etkenleri ile ilişkilidir.

7. Mekânlar açısından değerlendirdiğimizde, ekonomik işlevin son derece işler olduğunu görmekteyiz. Sayıca kalabalık bir kadın grubu ile anlaşılan mekânlar için hizmetin niteliğinden ziyade kazanç ön plana çıkmaktadır. Gerek “fix menü”lerin seçilmesi gerekse düğün, nişan, sünnet gibi organizasyonlardaki yapısal işleyişine benzer şekilde “paket programların” kullanılması, bu durumun en önemli göstergesidir.

8. Kadın kimliği ile meyhanenin aynı düzlemde buluşması, hem kadının meyhane ortamını değiştirmesine hem de mekânın kadını değiştirmesine yol açmaktadır. Kadın, girdiği mekânı erkek egemen bir ortam olmaktan çıkarmakta; sadece gün bağlamında değil gündelik hayatında da eğlence mekânı olarak meyhaneyi seçmesi ile kadınların da istedikleri her ortamda eğlenebileceklerini göstermektedir. Kadın, özellikle gün mekânı olarak meyhaneyi seçerek meyhanenin eğlence işlevini ön plana çıkarmaktadır. Dertleşme gibi iletişimler sırasında bile devam etmesini istedikleri dans ve müzik yapıları, bunun en önemli kanıtıdır. Ayrıca, kadın ile meyhane çalışanları arasındaki diyaloglar da erkek müşteriler ve meyhane çalışanları arasında geçen iletişimden oldukça farklıdır. Kadın kimliği söz konusu olduğunda, meyhane çalışanlarının tavrı da değişmektedir. Tam tersi olarak, mekânın kadın üzerindeki etkileri de söz konusudur. Kadın, erkek kimliğinin hâkim olduğu bir mekânda kendi kimliğini baskın olarak yansıttmasının yanı sıra, ortama ayak uydururken erkek kimliğinden de etkilenmektedir.

Kaynaklar

Kesmez, Melisa ve Aydın, Mehmet Said (2013). *Rakı Cep Ansiklopedisi*. İstanbul: Overteam Yayınları.

Kaynak Kişiler²⁵

Hanife Sağlam, 63, İzmir, ortaokul, emekli, evli.

Şeniz Çatık, 61, İzmir, lise, emekli, evli.

Serpil Ulu, 65, İzmir, lise, ev hanımı, evli.

Kıymet Şanlı, 57, İzmir, lise, ev hanımı, evli.

Yeşim Çarpar, 34, İzmir, üniversite, sanatçı, evli.

Gül Gezer, 36, İzmir, lise, işçi, bekâr.

Melisa Sayer, 29, İzmir, üniversite, öğretmen, bekâr.

Nezihe Güneş, 43, İzmir, lise, ev hanımı, evli.

Suna Rahmet, 47, İzmir, lise, işçi, bekâr.

---

²⁵ Etik olarak kaynak kişilerin gerçek isimleri yerine takma isim kullanılmıştır. İsim dışındaki demografik bilgiler, gerçektir.

Meyhane Vergisi

17. Yüzyılda İstanbul Meyhanelerinden Alınan Avârız Vergisi

Mustafa Nuri Türkmen*

Giriş

Tarihin her döneminde metropol olan İstanbul, hiç şüphesiz Osmanlı Devleti'nin başkenti olduktan sonra da kısa zaman da yoğun nüfusun yaşadığı bir şehir olmuştur. 17. yüzyılda ise şüphesiz dünyanın en büyük şehirlerinden birisiydi. Sadece yoğun nüfusun yaşaması değil, aynı zamanda çok dinli ve çeşitli milletlerin yaşadığı bir şehir olması bakımından dikkate değerdir. Acaba böylesi dini ve etnik çeşitliliğin olduğu İstanbul'da kaç meyhane vardı ve bunlar hangi mahallelerde yoğunlaşıyordu? Bunlardan olağanüstü vergiler ne şekilde alınıyordu ve dağılımı nasıldı? Bunun para değeri nasıl bir yekûn tutuyordu.

Osmanlı Devleti olağanüstü durumlarda halktan vergi talep etmiştir, bu vergi Osmanlı literatüründe Avârız-ı Divâniye ve Tekâlif-i Örfiyye şeklinde formüle edilmişti. Arız durumlarda divandan karar alındığı için Avârız-ı Divâniye denilmiştir. Tekâlif-i Örfiyye ile devletin olağanüstü durumlarda halktan talep ettiği örfî angaryalar ifade edilmiştir. Avârız-ı Divâniye ve Tekâlif-i Örfiyye, teklif ve vergileri 16. yüzyılın sonlarından itibaren her yıl alınan düzenli

---

* Prof. Dr. Mustafa Nuri Türkmen, Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Batman.

vergi ve yükümlülüğe dönüştürülmüştür. Devlet örf mensubu olmayan her şahıstan, sınıftan, cemaatten ve zümreden bu vergileri talep etmekteydi. Bu vergi ve angaryalar nakit ihtiyacından mütevellit nakde dönüştürüldüğünde, zorunlu ihtiyaç maddeleri ve hizmetler bunun dışında tutulmuş, bunun içinde Avâız Ocaklığı oluşturulmuştur. Acaba konumuz olan meyhanelerden ne şekilde avâız talep edilmiştir. 17. yüzyılda İstanbul'da kaç meyhane vardı ve bunlar hangi bölgelerde bulunuyorlardı.

Osmanlı Devleti sefer zamanı, ordu ağırlıklarının taşınması için coğrafyanın uygun olduğu ölçüde, deniz nakliyesine yoğun ihtiyaç duyardı. Sefer nakliyesinde gemi ihtiyacı başlıca iki kaynaktan karşılanıyordu. Birincisi devlete ait olan gemiler ve donanma kalyonları, ikincisi ise kira karşılığı istihdam edilen tüccar gemileriydi. Savaş gemisi ile tüccar gemisinin keskin çizgilerle ayırt edilemediği bu dönemde, Osmanlı donanmasına ait olan kalyonlar, aynı zamanda nakliye gemisi olarak da kullanılmaktaydı. Mîrî gemiler yetersiz kaldığında tüccar gemilerinden faydalanılıyordu. İç bölgelerden iskelelere taşınan zahire, buralardan savaş bölgesine taşınıyordu. Genel olarak sefer zamanı seyr-i seferinde yoğunlaşma olacağından, gemilerin güvenliği hem donanma dolaştırılarak hem de içlerine asker konularak sağlanırdı. Nakliye ücretleri ise ya yükleme yapılan iskelelerde, ya da İstanbul'da ödenirdi.¹ İster savaş gemisi, isterse nakliye gemisi olsun, bunların vazgeçilmez unsurlarından birisi de kürekli gemiler için kürekçilerdi.

Öncelikle Avâız Ocaklığı ordunun, tersane, donanma ve sarayın ihtiyacı olan her türlü mal ve hizmetleri içine almaktaydı. Hizmetlerden biriside donanmanın ihtiyaç duyduğu kürekçilerdi. Yelkenli döneme geçinceye kadar, Osmanlı donanmasını teşkil eden gemilerin kürekle hareket ettiği düşünülecek olursa, sefer senelelerinde veya kıyıların muhafazası maksadıyla denize çıkıldığında çok miktarda kürekçiye ihtiyaç duyulurdu. Devlet kürekçi ihtiyacını, ocaklık kürekçi, Hod-girifte (gönüllü) miri esirler, satın alınan esir-

¹ Mehmet Yaşar Ertaş, *Mora'nın Fethinde Osmanlı Sefer Organizasyonu*, (Basılmamış doktora tezi), İstanbul 2000, s. 65.

ler ve kürek cezasına çarptırılan mahkumlardan karşılardı.² Diğer kaynaklar hakkında elimizdeki belgelerde yeterli bilgi bulunmama-
makla birlikte “ocaklık kürekçi” için gerek Mevkûfat defterinde ve
gerekse Avârız defterinde yeterli bilgi mevcuttur. Ocaklık kürekçi
Osmanlı Devleti’nde tatbik edilmekte olan avarız karşılığında topla-
nana bir çeşit vergidir. Kürekçi avârız hanesi hesabına göre toplan-
makta ve bunun miktarı zaman, mekân ve iktisadî şartlara göre de-
ğişmektedir. Bizim belgelerimizde Bolu ve Kastamonu’da 10 avârız
hanesine 1 kürekçi³ düşerken, Edirne, Gelibolu ve Bursa’da 7 avâ-
rız hanesine 1 kürekçi düşmekteydi.⁴ Bölgeden bölgeye kürekçi yü-
kümlülüğünün fark göstermesi ekonomik güç ve refah seviyesiyle
bağlantılı olması gerekir.

Örneğin 1672 yılında Kamanîçe Seferi için devlet kürekçi ve-
ren bölge kadılarına emirler gönderip, belirlenen miktar kürekçile-
rin eksiksiz ve zamanında donanmaya ulaştırılmasını istemiştir.⁵
Mevkufat defterinde kürekçi veren bölgelerden 7 haneye 1 nefer
olmak üzere 1700 kürekçi, 40 kuruş ücret mukabilinde talep etmek-
tedir. Kürekçilerin ücret ve masrafları avarız haneleri tarafından
karşılanmaktaydı.⁶

Aynı şekilde İstanbul’daki meyhaneci esnafından da Avârız-ı
Divâniye karşılığı kürekçi talep edilmiştir. Meyhanecilerin yanında
yine bir keyif içeceği olan boza satan Bozacılarda aynı şekilde kü-
rekçi verme yükümlülüğüne tabi tutulmuşlardır. Yine bir başka es-
naf olan Premecilerde⁷ içki ile alakalı olmadıkları halde kürekçi lis-

² İdris Bostan, *XVII, Yüzyılda Tersane-i âmire*, Ankara 1992. s. 187.

³ BOA. MAD, no: (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maliyeden Müdevver Defterler) 6572, s. 83.

⁴ BOA. MAD, no: 2790, s. 43.

⁵ Kastamonu, Bolu ve Gelibolu kadılarına yazılan hükümde, 1082 senesine mahsuben verilmesi gereken kürekçilerin gönderilmesi istenmiştir; BOA. MAD, no: 6572, s. 115.

⁶ BOA. D.MKF, no: 27226, s. 11, 26, 101.

⁷ İstanbul’da iskeleler arası deniz nakliyatı yapan vasıtaya preme, üşletene ise premeci denirdi; Bostan, *age.*, s. 201.

tesine dahil edilmişlerdir. Bu esnafların bu şekilde yan yana getirilmesi iş hacimleri ve karlarının yüksek olmasıyla alakalı olması ilke aklı gelmektedir.

Kürekçi Veren Esnaf	Adet
Kumkapı Meyhanesi	80
Samatya Meyhanesi	30
Yedikule Meyhanesi	13
Hasköy Meyhanesi	25
Galata Meyhanesi	100
İstanbul Bozacıları	30
İstanbul premecileri	116
Toplam	394 x 50 = 19700

İstanbul meyhanelerinden toplam 394 kürekçi ocaklık olarak istenmiştir. Bu kürekçiler her biri 50 kuruştan olmak üzere toplam 19700 kuruş bir yekûn tutmaktadır.⁸ Anadolu'da 1 kürekçi neferi bedeli 40 kuruş iken, İstanbul'da 50 kuruştur. Aradaki 10 kuruşluk fark, Anadolu ile İstanbul arasındaki rayiç farkından kaynaklanmış görünmektedir. Burada bahsi geçen kuruş; Hollanda parası olup üzerindeki aslan kabartmasından dolayı Esedî Kuruş olarak bilinmektedir. Bir kuruş 24 gram saf gümüş olup, 17. yüzyılın ilk yarısında 70 akçedir.⁹ Bizim esas aldığımız Avârız defterinde ise bir esedî kuruş 80 akçe olarak hesaplanmıştır. 19700 kuruşu 80 ile çarptığımız zaman 1,576,000 akçe gibi bir meblağa ulaşırız. Yine 19700 kuruşu 24 ile çarptığımız zaman 472,800 gram ve bunu kilograma çevirdiğimiz zaman 472 kilo 800 gram saf gümüşü elde ederiz. Bunu günümüz carî gümüş fiyatı ile çarptığımızda, şimdiki zamanın ekonomik değerini buluruz. Bu işlem, Osmanlı Devleti'nin olağanüstü vergi olan Avârız Kürekçi bedeli olarak Meyhaneci Esnafından ta-

⁸ BOA. MAD, no: 2790, s. 42.

⁹ Şevket Pamuk, "Kuruş", DİA, C. 26, İstanbul 2002, s. 458.

lep ettiği yükümlülüğün iktisadi değerini anlamamıza yardımcı olur.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde İstanbul'daki meyhane bulunan semtler şöyledir; Galata, Samatya, Kumkapı, Balık Pazarı, Unkapanı, Cibali, Ayakkapusu, Fener, Balat, Hasköy, Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere'dir. Anadolu yakasında ise Kuzgincuk, Çengelköy ve Kadıköy'dür. Bu bölgelerden en baskını şüphesiz Galata'dır. Toplamda 1060 meyhane ve 6000 çalışandan söz etmektedir ki bu oldukça önemli bir rakamdır.¹⁰ Hicri 1082 (Miladi 1671) senesi avârız defterinde verilen meyhane bulunan mahalleler ile Evliya Çelebi'nin saydığı bölgeler büyük ölçüde uyuşmaktadır. Defterdeki yerler ana merkezler iken Evliya Çelebi teferrüata varacak şekilde detaylı yer isimleri vermiştir.

Sonuç olarak İstanbul 17. yüzyılda dünyanın en büyük metropollerinden birdir. Çok dinli ve çok milletli bir yapıya sahip olmasından mütevellit renkli ve canlı bir sosyal hayat iktisadi yapı mevcuttur. Osmanlı Devleti tebaası olan Hristiyan ve Yahudilerin yaşıntılarına müdahale etmemiştir. Bu cümleden olarak meyhane açmalarına ve şarap içmelerine de müdahale etmemiştir. Üstlerine düşen vergileri ödemeleri ve konumuzdaki gibi olağanüstü vergi olan avârızın, Kürekçi Ocaklığı için üstlerine düşen yükümlülükle ri yerine getirmeleri yeterli görülmüştür.

Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi: Maliyeden Müdevver Defterler; BOA. MAD. No:2790, 6572.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi: Bâb-ı Defteri Mevkûfât Kalemî; D. MKF. No:27226.

Bostan, İdris, XVII. Yüzyılda Tersane-i âmire, Ankara 1992.

¹⁰ Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 355.

568 • Meyhane Kitabı

Dankoff, Robert; Seyit Ali Kahraman; Yücel Dağlı, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.

Ertas, Mehmet Yaşar, *Mora'nın Fethinde Osmanlı Sefer Organizasyonu*, (Basılmamış doktora tezi), İstanbul 2000.

Pamuk, Şevket "Kuruş", *DİA*, C. 26, İstanbul 2002, s. 458.

Meyhane Kitabı; İstanbul meyhanelerinin tarihini, meyhanelerden alınan avâriz vergisini, klasik şiire yansıyan meyhane metaforunu, sultan şairlerin meyhaneye bakışını, modern dönem şiirinde meyhaneyi, meyhanelerde kurulan edebiyat mahfillerini, Agora meyhanesini, meyhanede içilen ve yenilen yiyecekleri, kabadayılık alt kültüründe meyhanenin yerini ve meyhane argosunu, Türk sinemasında ve gölge oyunlarında meyhaneyi ele almaktadır.

***

16. yüzyılda İstanbul'a gelen yabancı seyyahlar şehirdeki meyhane bolluğundan kitaplarında sıklıkla bahsederler. Fransız doğa bilimci Petrus Gyllius 1544-47, seyyah Hans Dernschwam 1553-55 ve Avusturya Elçiliği rahibi Stephan Gerlach 1573-78 yılları arasındaki İstanbul ikametleri boyunca şehirde pek çok meyhane olduğunu gözlemlemişlerdi. Bazı seyyahların kitaplarında İstanbul'daki meyhanelerin toplam sayısı hakkındaki kayıtlara rastlanır. 1574-1595 yılları arasında Sultan III. Mehmed'in hassa hekimlerinden olan Domenico Hierosolimitano, İstanbul'da meyhanelerde Hristiyan ve Yahudilere alenen Türklere ise gizlice şarap satıldığını ve bu meyhanelerin sayısının 1500 civarında olduğunu belirtir.

www.kitabeviyayinlari.com

ISBN 978-605-7819-20-8

9 786057 819208

KİTABEVİ